

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

GODA KÁROLY

A SOPRONI VÁROSVEZETŐ RÉTEG A 15–16. SZÁZADBAN
A POLGÁRMESTERI ÉS VÁROSBÍRÓI TISZTSÉG ÖSSZEHASONLÍTÓ
IGAZGATÁS- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNETE

Történelemtudományok Doktori Iskola,

Dr. Székely Gábor, DSc., egyetemi tanár, a Doktori Iskola vezetője

Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program,

Dr. Kövér György, DSc., habilitált egyetemi docens, a Doktori Program vezetője

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

elnök: Dr. Bácskai Vera, DSc., professzor emerita

belső bíráló: Dr. Oborni Teréz, CSc., egyetemi docens

külső bíráló: Dr. Tringli István, PhD.

titkár: Dr. Czoch Gábor, CSc., egyetemi adjunktus

tag: Dr. Pálffy Géza, DSc.

póttag: Dr. Poór János, DSc., egyetemi tanár

póttag: Dr. Tilcsik György, PhD.

Témavezetők és tudományos fokozataik:

Dr. Szende Katalin, PhD.

Dr. Németh István, PhD.

Budapest, 2011

Tartalomjegyzék

<u>I. Bevezetés</u>	5–16
<i>I.1. A dolgozat problematikája és kérdésfelvetése</i>	5–8
<i>I.2. A téma eddigi szakirodalmi értelmezései</i>	8–12
<i>I.3. A munka célja, módszertana és felépítése</i>	12–16
<u>II. A Német-római Birodalom városai: kitekintés és kontextus</u>	16–58
<i>II.1. Az urbanizáció és a jogi helyzet sajátosságai</i>	16–24
<i>II.1.1. A népesedés és városiasodás keretei</i>	16–18
<i>II.1.2. A kiváltságokból fakadó lehetőségek</i>	18–24
<i>II.2. A városi önkormányzatiság lehetőségrendszere</i>	24–36
<i>II.3. A városvezető csoportok jellegzetességei</i>	36–56
<i>II.3.1. Az értelmezési lehetőségek és kritériumok</i>	36–39
<i>II.3.2. A dél- és közép-német kutatások</i>	39–45
<i>II.3.3. Az észak-német eredmények</i>	46–49
<i>II.3.4. A svájci és ausztriai példák</i>	49–56
<i>II.4. A kitekintés legfőbb tanulságai</i>	57–58
<u>III. Városi önkormányzatiság és vezetőrétegek a Kárpát-medencében</u>	58–131
<i>III.1. A községi önigazgatás lehetőségei és szerkezetei</i>	58–96
<i>III.1.1. A jogi és funkcionális keretek</i>	58–60
<i>III.1.2. A mezővárosi sajátosságok</i>	61–63
<i>III.1.3. A királyi szabad városok lehetőségei</i>	64–92
<i>III.1.4. Az önkormányzatiság legfőbb jellegzetességei</i>	92–96
<i>III.2. A települések városvezető csoportjai</i>	96–131
<i>III.2.1. A mezővárosi sajátosságok</i>	96–99
<i>III.2.2. A királyi szabad városok lehetőségei</i>	99–125
<i>III.2.3. Az elitképződés legfőbb jellegzetességei</i>	125–131

IV. A soproni urbanizáció lehetőségei és a helyi politikum keretei.....131–170

IV.1. A városiasodás és az önkormányzatiság összefüggései.....131–137

IV.2. Az intézményi keretek és a belső hatalmi pozíciók.....137–158

IV.3. Az igazgatástörténet és elítokutatós forrásai.....158–170

V. A soproni városvezetés főszereplői.....170–266

V.1. A hagyományos leírás keretei: származás és foglalkozás.....170–216

V.1.1. A korai városvezetők.....170–178

V.1.2. A hosszú 15. század irányítói.....178–199

V.1.3. Az új típusú főtitiszttségviselők kora.....199–216

V.2. A politikai elit szerkezete és belső dinamikája.....216–227

V.3. A vezetői körök szerveződése, adózása és térbelisége.....227–266

V.3.1. A korai városvezetők.....227–229

V.3.2. A hosszú 15. század irányítói.....229–238

V.3.3. Az új típusú főtitiszttségviselők kora.....238–249

V.3.4. A szerveződés, adózás és térbeliség tanulságai.....249–256

V.3.5. Az elitképződés összehasonlító jellegzetességei.....256–266

VI. Összefoglalás.....266–281

VII. Források és irodalom.....281–323

VII.1. Kiadatlan források.....281–282

VII.2. Kiadott források.....282–283

VII.3. Felhasznált irodalom.....283–323

VIII. Mellékletek

VIII.1. A mellékletek kommentált jegyzéke

VIII.2. A soproni főtitiszttségviselők archontológiája, időszakai, csoportjai és hierarchiája

VIII.2.1. A soproni városbírák és polgármesterek archontológiája
(1276/1277–1599/1600)

VIII.2.2.1. *A soproni városbírák és polgármesterek tisztségviselési időszakai, 1276/1277–1398/1399*

VIII.2.2.2. *A soproni városbírák és polgármesterek tisztségviselési időszakai, 1399/1400–1599/1600*

VIII.2.3.1. *A soproni városbírák és polgármesterek vezetői csoportjai, 1340–1480-as évek*

VIII.2.3.2. *A soproni városbírák és polgármesterek vezetői csoportjai, 1480–1590-es évek*

VIII.2.4.1. *A főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása Sopronban, 1400–1600*

VIII.2.4.2. *A főtiszttség-viselések összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600*

VIII.2.4.3. *A soproni vezetők főpozícióinak száma a főtiszttségviselés kezdetének időrendjében, 1400–1600*

VIII.2.4.4. *A soproni polgármesterség betöltésének megoszlása, 1400–1600*

VIII.2.4.5. *A soproni városbírátság betöltésének megoszlása, 1400–1600*

VIII.2.4.6. *A főtiszttség-viselések betöltésének összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600*

VIII.3. *A soproni főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása Kárpát-medencei összehasonlításban*

VIII.3.1.1. *A polgármesterség és betöltőinek száma, 1400–1600:*

Nagyszeben és Sopron

VIII.3.1.2. *A polgármesterség betöltésének megoszlása, 1400–1600:*

Nagyszeben és Sopron

VIII.3.2.1. *A főtiszttség-viselések és betöltőik száma, 1400–1529:*

Buda, Nagyszeben és Sopron

VIII.3.2.2. *A főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása, 1400–1529:*

Buda, Nagyszeben és Sopron

VIII.3.3.1. *A főtiszttség-viselések és betöltőik száma, 1500–1600:*

Kassa, Besztercebánya, Nagyszeben és Sopron

VIII.3.3.2. *A főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása, 1500–1600:*

Kassa, Besztercebánya, Nagyszében és Sopron

VIII.4. *A főtisztóságok viselőinek adózására vonatkozó táblázatok Sopronban, 1429–1597*

VIII.4.1. *A kivetett ismert adótételek: a IV. városvezetői csoport, 1400/1420-as évek*

VIII.4.2. *A kivetett ismert adótételek: az V. városvezetői csoport, 1430/1440-es évek*

VIII.4.3. *A kivetett ismert adótételek: a VI. városvezetői csoport, 1450/1480-as évek*

VIII.4.4. *A kivetett ismert adótételek: a VII. városvezetői csoport, 1480/1500-as évek*

VIII.4.5. *A kivetett ismert adótételek: a VIII. városvezetői csoport, 1500/1520-as évek*

VIII.4.6. *A kivetett ismert adótételek: a IX. városvezetői csoport, 1530/1540-es évek*

VIII.4.7. *A kivetett ismert adótételek: a X. városvezetői csoport, 1540/1570-es évek*

VIII.4.8. *A kivetett ismert adótételek: a XI. csoport és az újak, 1570/1590-es évek*

VIII.5. *Az egyes főtiszttségviselők közti rokonsági kapcsolatok*

VIII.5.1. *Agendorfer–Lucas-rokonság és a Stephanus-utódok*

VIII.5.2. *Turnhofer–Schadendorfer-atyafiság és a Kronperger–Magas-rokonság*

VIII.5.3. *Herb–Sarlabicz–Eilinsgrab-rokonság és a Bläswetter–Murr-atyafiság*

VIII.5.4. *Baumgartner–Leinbater-rokonság, Grätzer-atyafiság és Gering–Nagy-rokonság*

VIII.5.5. *Kolb–Tölzl-atyafiság, Balltram-rokonság és a Reiss–Preiss-atyafiság*

VIII.6. *A feldolgozott város- és történelmi kérdésekhez kapcsolódó térképek és jegyzék*

VIII.6.1. *A közép-európai térség és legjelentősebb városai a 15. század első felében*

VIII.6.2. *A soproni városmag és a külváros világi és egyházi topográfiája*

a 13–15. században

VIII.6.3. *A soproni belváros telekrendszere a 15–16. században*

VIII.6.4. *A soproni belváros és a külvárosok egyes negyedei a 15–16. században*

VIII.6.5. *A Sopron határában elhelyezkedő jobbágyszőlők a 13–16. században*

VIII.6.6. *A Sopron tágabb környezetébe eső települések névváltozatainak jegyzéke*

I. Bevezetés

I.1. A dolgozat problematikája és kérdésfelvetése

A 17. század első éveiben mind gazdasági, mind politikai értelemben virágkorát élő Sopron ma is ismert, humanista műveltségű vezetői közül Marx Faut vállalkozott elsőként arra, hogy számot adjon városa előző százötven esztendejéről. A későbbi szerző 1585-ben kért a várostól ösztöndíjat tanulmányaihoz, majd hazatérve bekerült a város politikai vezetésébe. Az 1590-es évektől a belső tanácsban ülő polgár 1595-től rendszeresen képviselte esküdtként szűkebb hazájának ügyét külhonban is, míg a soproni közéleti karrier egyik kulcspozíciójának számító városbírói tisztet először 1596/1597-ben töltötte be.¹

Faut azonban nem csupán a soproni belpolitikában, hanem a város kulturális életében is meghatározó szerepet játszott. A későbbi krónikás tagja volt ugyanis a korabeli Sopron legbefolyásosabb vezetője, a Páduában tanult Cristoph Lackner (1571–1631) 1604-ben alapította Soproni Nemes Tudósok Társaságának. A társulás soraiban tömörítve a hatalom és vagyon helyi birtokosait az iskolák illetve a külföldi egyetemre járók támogatása, továbbá az önművelés mellett igényt formált a város kulturális jelenének és múltképének meghatározására is.²

A döntően az 1520-as évek utáni időszaknak szentelt munkáját 1610-ben elkezdő Faut minden bizonnyal a Társaság megbízásából látott hozzá városa múltjának megírásához. Az 1584 előtti időszak kapcsán idősebbek visszaemlékezéseire is alapozó mű két, a 15. századra vonatkozó adata különösen jól megvilágítja a szerző, és így rajta keresztül városvezető kortársai önértelmezését és sajátos műtszemléletét:

---

¹ Kovács József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. Sopron város történeti forrásai. Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C sorozat, 1. kötet – Reihe C Band 1., Burgenländische Forschungen Sonderband XVII. Sopron–Eisenstadt, 1995, 21–23. rövidítése: Kovács József László 1995. A soproni polgárok neveit etnikai hovatartozástól függetlenül minden esetben német alakjukban használjuk. A városi krónikák és történetírás sajátosságai kapcsán: Peter Johanek (Hg.): Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 47. Band, Köln–Wien, 2000, VII–XIX.; Heinrich Schmidt: Die deutschen Städtechroniken als Spiegel des bürgerlichen Selbstverständnisses im Spätmittelalter. Schriftenreihe des Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 3. Göttingen, 1958.

² Cristoph Lackner életútja és tevékenysége kapcsán ld. Payr Sándor: Emlékezés Doktor Lackner Kristófról. Sopron szab. kir. város első nagy polgármesteréről halálának háromszázados évfordulóján /1571–1631/. Sopron, 1932; Kovács József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). A Soproni Szemle Kiadványai, Új sorozat 6. szám. Sopron, 1972. Az életpálya: 9–29; a szellemi élet a 16. század második és a 17. század első felében: 30–45.; a Soproni Nemes Tudósok Társasága történetéhez: 46–66.

„Vor anderthalb hundert Jahren ohne gefähr, ist die gmein allhie zu Ödenburg wider dem Herr Burgermeister, Richter vnd Rath auffrürisch worden, wie noch zu finden, darumben der Vngerische Khönig die gröste vngnad alhie auf die gmein geworffen, vnd wo nicht ein Ersamer Rath hette für die intercedirt, wären ihrer gar vil, sonderlich aber die rädlfürer am leben gestrafft worden...

Vmb dieselbe Zeit ist ein burger alhie gewesen mit nahmen Christoff Härb, der ist auff sein akher hinauß geritten vnd in dem also mit dem Roß sprengt, ligt ein gar Junges khindt ein einer Muelter zwischen etlichen garben, das war mit seinen gedärmen vmb deß Rosses hindern fueß in Sprengen herumb gewunden worden, vnd hat es der Christoff Härb vber die Stoppeln an des Akhers vnnwissend herumb gezogen vnd also zurissen.“³

A két, egymással időben egybemosott történet tartalma és jellege alapján egyaránt érdekesnek, egyúttal azonban idegennek, akár egyszerűen primitívnek is tűnhetett a humanista műveltségű szerző és olvasói számára. A korabeli városvezetés tettei alapján felháborodott, és a polgármester, városbíró és a tanács ellen fellépő polgárok 1420-as évekbeli mozgalma egyszerűen lázadásként kerül bemutatásra. A minden jámborságot mellőző elkövetők pedig az elbeszélés szerint az uralkodó teljes haragját hozhatták volna az egész polgárközség fejére, ha a városi tanács nem járt volna közben még a főkolompосok életéért is.

Az elbeszélés szerint ezidőtájt történt továbbá, miszerint egy Cristoph Herb nevű polgár saját mezején lovagolva ugratás közben agyontaposott egy kicsiny gyermeket. Faut és városvezető kortársai számára mindezek – a barbár módon lázadó polgárság, a túlzottan jószívű tanács, és az állítólagosan végzetes balesetet okozó Herb – nyilván egy letűnt, műveletlen korról tudósító bizarr pletykák, kuriózumok lehettek csupán. Feltehetően nem is sejtették, hogy még ezek a legendásnak ható részletek is mennyi ponton kapcsolódnak saját jelenükhöz, azaz Sopron városa és vezetése 17. század eleji sikereihez, büszke humanista öntudatának előtörténetéhez.

---

³ Kovács József László 1995, 25–29, 37. A hasonló elbeszélések jelentőségéről és a helyi történetírás politikumáról ld.: Johannes Bernhard Menke: Geschichtsschreibung und Politik in deutschen Städten des Spätmittelalters. In: Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 33 (1958), 1–84; 34/35 (1959/60), 85–194.; Edith Ennen: Geschichtsbewußtsein und Geschichtsschreibung des städtischen Bürgertums in seinen historischen Wandlungen bis zur Gegenwart. In: Gerhard Köhn (Hg.): Soest. Stadt – Territorium – Reich. Soester Beiträge 41. Soest, 1981, 9–34.; Wolfgang Eggert: Zu Fragen der städtischen Geschichtsschreibung in Deutschland während des späten Mittelalters. In: Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus 9 (1985), 115–127.

Elég most csupán azt kiemelni, hogy az 1420-as évekbeli felkelés valójában a polgárság jogos felháborodásból fakadt és végül igen kedvező következményekkel járt. Egyrészt a feszültségeket lezáró megállapodások során jött létre új társadalmi bázison a város pénzügyeit és a tisztségviselők számadásait az elkövetkezőkben rendszeresen ellenőrző külső tanács, ami egy döntő hatalom- és igazgatástechnikai változást jelentett. Másrészt társadalomtörténetileg kiemelkedő jelentőséggel bírt a város politikai irányításának kitágulása, hiszen – a már meglévő közszereplők mellé – a mozgalmak tagjaiból, illetve utódaikból új vezetők kerültek a város kormányrúdjához ekkor, és a következő nemzedékekben egyaránt.⁴

Sőt – rátérve a Faut krónika másik elbeszélésére – az itt feltehetően fiktív keretek között szereplő, a forrásokban csupán jóval az 1420-as évek után feltűnő Cristoph Herb nem egyszerű lakosa, hanem Sopron talán legfontosabb vezetője volt a 15. század második felében. A családjának negyedik soproni nemzedékéhez tartozó polgár nagyapja, Ulrich Herb részét alkotta az elbeszélés jószívű tanácsának, majd az 1430-as években háromszor polgármesterré is választották. Cristoph, az unoka, pedig kortársaival és az őt követő 16. századi városvezetőkkel együtt meghatározó szerepet játszottak Sopron 17. század eleji sikereinek megalapozásában.⁵

Minderről azonban a Soproni Nemes Tudósok Társaságának büszke tagjai – többek között Marx Faut és Cristoph Lackner – feltehetően nem tudtak.⁶ A 15–16. századi soproni politikumot városbíróként és polgármesterként meghatározó irányító személyek köre és tevékenysége azonban nem csupán a korai újkori humanista tanácsosok számára volt ismeretlen. Számos részeredmény ellenére a Sopron történetével foglalkozó tudományos történetírás sem hozott létre a fenti személyi körről és működéséről átfogó és

---

⁴ Szűcs Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Budapest, 1955, "Művelt Nép" Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó, 304–317. rövidítése: Szűcs 1955; Goda Károly: A városi igazgatás szerkezete Sopronban a középkor végén. In: Soproni Szemle 61 (2007), 255–271. rövidítése: Goda 2007b

⁵ Mollay Károly: A Tómalom középkori előzményei (Fejezet a soproni határ történetéből). In: Soproni Szemle 46 (1992), 150–151. rövidítése: Mollay 1992a; Goda Károly: A város élen. Sopron polgármesterei a 15–16. század fordulóján In: Soproni Szemle 58 (2004), 308–328. rövidítése: Goda 2004

⁶ A két városatya személyére ld.: Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. 1. kötet, Budapest, 1982, 4513. és 7028., rövidítése: Házi 1982. A mű kapcsán az oldalszámok helyett az ún. irányítószámokra hivatkozunk. A társaság szerepe kapcsán ld. többek között: Grüll Tibor: Literátus céh, vagy Tudós Társaság – Gondolatok Lackner Kristóf Soproni Nemes Tudós Társaságáról. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Sopron, 1993, 181–199. Míg Lackner önreprezentációjáról: Tóth Gergely (a szöveg gondozta, ford., a jegyzet, a bev. tan. és a mutatókat készítette): Lackner Krsitófnak, mindkét jog doktorának rövid életrajza. Vitae Christophori Lackner I.U.D. Hominis, brevis consignatio. Sopron Város Történeti Forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C / Sorozat, V. Kötet – Reihe C / Band 5, Sopron, 2008. Az önéletrajz: 79–139; jogi doktori oklevele, nemességkérő folyamódványa illetve címerlevele: 175–182.

az elemző összehasonlítást is célul kitűző társadalomtörténeti feldolgozást. Mindez azért is meglepő, hiszen a koraújkori Sopron történetével foglalkozó legújabb munkák meggyőzően mutatnak rá, miszerint a 17. század eleji gazdasági, politikai és kulturális aranykor legfényesebb alakja, azaz Cristoph Lackner is inkább egy több generáción át tudatosan építkező polgárcsalád szerencsés és tehetséges fiának tekinthető.⁷

1.2. A téma eddigi szakirodalmi értelmezései

Habár Sopron a mai Magyarország területén kiválóan számító forrásadottságával tehát szinte egyedi lehetőséget jelenthetett volna a vezető rétegek átfogó vizsgálatára, mégis, a város középkori és 16. századi története két kiemelkedő kutatójának, Házi Jenőnek a források kiadása és az egyháztörténet, míg Mollay Károlynak társadalomtörténeti kérdésekre is kitérve a városi élet nyelvi dimenzióinak vizsgálata jelentette fő középkor-történeti munkásságát.⁸ Mégis igen tanulságos lehet, miként mutatta be ezt az időszakot, illetve a városi közelet vezetőit átfogó műveiben a két doyen, illetve a 15. századi Sopronnal összehasonlító módon foglalkozó Szűcs Jenő.

Házi értelmezésében a korszak sorsdöntő eseményének a város 1441-ben bekövetkező elzalogosítása tekinthető.⁹ Bemutatása alapján a 15. század közepétől a polgárság és vezetése a megpróbáltatások végtelen sorát élte át. Ezt követően Sopronra a gyötrődés és küszködés várt, ami a település létérdekeiért folytatott harc jegyében telt. A szerző szerint a helyzetre a „keserű sors”, az ellenségtől és jó baráttól körülvelt „két malomkö közötti” öröklődés volt jellemző ekkor. A kereskedelem és az ipar hanyatlott, a folytonos villongások miatt a polgárság eladósodott, ám a város bölcs vezetősége okos, „sima” politikával sikeresen elkerülte a tönkremenetelt, ügyesen időt nyert.¹⁰

---

⁷ Dominkovits Péter: Egy gazdag városvezető, Lackner Kristóf polgármester javai (Végrendeletek, hagyatéki- és vagyonleltárak, osztályok 1591–1632). Besztütümer eines reichen Stadtleiters, des Bürgermeisters Christoph Lackner (Testamente, Verlassenschafts- und Nachlassinventare, Vermögensteilungen, 1591–1632). Sopron, 2007, 9–22. A családi viszonyok illetve a végrendeletek, hagyatéki- és vagyonleltárak kapcsán ld. uo. 41–97.

⁸ Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. I/1–7., II/1–6. köt. Sopron, 1921–1943. rövidítése: Házi; Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Győregyházmegye múltjából IV. szám 1. rész. Sopron, 1939, Székely és Társa Nyomdája. rövidítése: Házi 1939b; Mollay Károly: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest, 1982.

⁹ A soproni várostörténeti kutatás egyik meghatározó alakja, Házi Jenő az alapkutatások hiányából fakadóan egyik munkájában sem vállalkozott átfogó, többfokuszú városmonográfia elkészítésére. A középkori forrássanyag kiadásának bevezetőiben, illetve egyháztörténeti feldolgozásában igyekezett általános képet nyújtani a korszakról. A 15. század közepén bekövetkező változásokról részletesen ír: Házi I/3. Előszó C–G.

¹⁰ Az elzalogosítás körülményeit ismertette a szerző a vezető polgárok közösségi szerepvállalását, egységét és kiváló diplomáciai érzékét hangsúlyozza (Házi I/4. III–V.). Ehhez hasonlóan Házi szerint a zálogjog alóli felszabadulás, a régi és újabb kiváltságok megerősítése szintén a tehetséges polgárok érdeme volt, a

1463-tól aztán Sopron felszabadult a zálogjog alól, ám a külpolitikai okok miatt az anyagi romlás felé sodró tényezők megmaradtak: a polgárság osztályrésze ekkor is az állandósuló rendkívüli adók, ellenséges és szomszédos zaklatás volt. Mindebben az 1500-as években sem következett be változás, hiszen elmérgesedő határszéli sérelmek, magánjogi és közjogi összeütközések világaként értékelhető a város története.

Házi bemutatásában Sopron belső békéje azonban kikezdzhetetlen, a vezetőség pedig folyamatosan megvédte a polgárság kiváltságait. Értelmezése alapján csupán két esemény zavarta meg mindezt: egyrészt a zsidóság 1526-os kiűzése, másrészt Martin Luther nézeteinek terjedése. Az előbbi sok izgalmat és utánajárást okozott ugyan a városvezető elitnek, ám a kérdésben a tanács és a polgárság között egyetértés volt.¹¹ A reformáció tanainak terjedése kapcsán a vezetés szintén egységet mutatott, és odaadón teljesítette a „téves tanok” terjedésére vonatkozó uralkodói akaratot. A polgárság irányítását kezében tartó csoportot jellemezve Házi elismerte, hogy a hatalom a belvárosi polgárok kezében volt, a két főtisztviselő pedig bizonyosan közülük került ki, ám a fenti példák alapján látható: a vezetés szerint mindig egyöntetűen, a köz érdekében járt el.¹² A korabeli Sopron másik egységet teremtő erejének ábrázolásában a kikezdzhetetlen, és a közösség erejét adó buzgó vallásosság bizonyult. A feddhetetlen erkölcsű polgárságon belül a vezetésben is eszményi összhang valósult így meg egészen a reformáció térhódításáig.¹³ A kedvezőtlen köztörténeti események sorsdöntő szerepét hangsúlyozó megközelítésében tehát a város vezetése ennek oppozíciójaként jelenik meg, ami elemzését és kritikai bemutatását lehetetlenné teszi.

Szücs Jenő az ipari árutermelést, a városi kézműves lakosság gazdasági, politikai viszonyait megrajzoló klasszikus munkájában főként a soproni és pozsonyi állapotok elemzéséből indult ki. Az erőteljesen gazdaságtörténeti eszköztárat alkalmazó művében Sopron 15. századi belső viszonyait a gazdag vezetés és a kézműves középpolgári ellenzék,

---

külpolitikai determináltság azonban nem változott meg. Mátyás halála után mind az adóterhek, mind a konfliktusok tekintetében az áldatlan zavarok csak folytatódtak (Házi L/5. III–VI.). Erről részletebben: Házi Jenő: Határszéli viszállyaink az osztrákokkal a Jagellók uralkodása alatt. In: A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve, I. évf., 1931, 50–71.

¹¹ Az 1490-es évektől fokozódó adóterhek és határszéli összeütközések (Házi L/6. III–VIII.) ellenére, az igazi belső bomlasztó eseménynek utóbbi kettőt tekinti Házi (Házi L/7.: V–VII.), ám számára az egyházi téren meginduló bomlás kezd ki igazán az addig erkölcsében, és értékeiben egységes társadalom szövetét (Házi L/7. V–VI., II/1. V–VII.).

¹² Minderről lásd: Házi II/2. IV., a város lakosságának egységet adó hitbizalmáról pedig: Házi I/4. VIII., Házi II/1. VI., illetve Házi 1939b, VII, VIII, 287–342, illetve összefoglalóan 343–345.

¹³ Az utóbbiakról összefoglalóan ír Házi 1939b, 289, 319.

illetve a város szegény népének harca keretében értelmezte.¹⁴ A város és vezetői bemutatásakor a köztörténeti sorstaltság és az ideális belső összhang Házi Jenő ábrázolta képe helyett Szűcs a belső egyenlőtlenségeket, a városi társadalmat vagyoni, azaz gazdasági alapon „antagonisztikusan” széttagoló erőket emelte ki. A városiakok egyik végétén ott látta a kisszámú, vagyonos, szőlőbirtokos, nagykereskedő réteget, míg a másik oldalon a nekik bémunkában dolgozó nincsteleneket. A 15. század nagy társadalomtörténeti folyamatát számára az jelentette, hogy a két előbbi csoport közt elhelyezkedő középréteg a század derekáig harcos vezetésellenes arcát mutatta, míg a következő időszakban megalkuvónvá, kompromisszumra hajlónvá vált. A városi céhes kézművesség így egyre konzervatívabb lett, majd a megbékélés és a konformizmus vizeire evezve kibékült a hatalom birtokosaival.¹⁵

A városvezető réteg bemutatását Szűcsnél tehát az utóbbi értékelés kijelölte nézőpont határozta meg. Ábrázolása szerint a szűk réteg főleg borral, gabonával, illetve állatokkal kereskedett, a városban több házzal rendelkezett, és lakbérbeszedéssel is növelte bevételeit. A nagykereskedők a tanács kisajátításával a törvénykező és végrehajtó hatalmat is a kezükben összpontosították. A csoport tagjai tehát szerinte zömében az országos politikában is érdekelt kereskedők voltak, akik a társadalmi feszültségek levezetése érdekében engedtek maguk közé a magisztrátusba a század végén néhány meggazdagodott iparost. A Szűcs Jenő bemutatta keretek között tehát a közéletet irányító csoport az osztályalapú társadalmi küzdelem szereplőjeként, homogén egységként jelenik meg. Művében ezért – az osztályharcos elmélet jegyében – a város vezetői előre kijelölt helyet foglalnak el, akik a közös jegyek, és a helyi közösségen belüli kibékíthetetlen társadalmi szembenállás hangsúlyozása miatt legtöbbször teljesen elveszítik egyéni arcukat.

Mollay Károly egy évvel Szűcs elemzésének megjelenése után publikált összefoglaló jellegű munkáiban, és idős korában írt további tanulmányaiban a vezető réteget a nagykereskedelemmel foglalkozókkal azonosította.¹⁶ Sopront eszerint a szőlőben

---

¹⁴ Szűcs Jenő művében a városi kézműipar helyét kívánta kijelölni az áruterelés kibontakozásának folyamatában, és bár az ipari áruterelés, a 15. századi piacfejlődés körvonalait felrajzolva a fejlődés gazdasági és társadalmi vonatkozásait teszi elemzés tárgyává, ábrázolása a város vezetését kezében tartó polgárok bemutatásának is zárt keretét jelöl ki. ld.: Szűcs 1955, 16–17.

¹⁵ Ezt az átalakulást érzékeltesen ábrázolja a szerző szorosan összekötve a céhes kisipart érő, a 15. század második felében bekövetkező válsággal: Szűcs 1955, 322, illetve 336. A kézművességgel szerinte társadalmilag szemben álló csoportot ilyen kontextusban szerepeltetve mutatja be. ld.: Szűcs 1955, 264, 266–273, 293.

¹⁶ A kevés átfogó jellemzés közül kiemelendő Mollay Károly: Sopron a középkor végén. In: Soproni Szemle 10 (1956), 31–42. rövidítése: Mollay 1956a, és Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története. In: Csatkai Endre – Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956., 63–67.

és szántóföldben leggazdagabb polgárok tartották a kezükben, akiket Mollay – Szűcshöz hasonlóan meglehetősen problematikus módon – patríciusoknak nevezett.¹⁷ Az iparosok közül csupán a legvagyonosabbak, a mészárosok tartozhattak hozzájuk, akik a legtöbb esetben valójában már csak a marhakereskedelem irányítását végezték. Általánosságban az utóbbi csoportból került ki az egész városi magisztrátus, míg a főtisztviségek szerinte még nem állandósultak egy-egy család kezében. A bemutatás értelmében a városi hatalmat ők birtokolták, új személyek bekerülésére pedig csupán beházasodás útján volt lehetőség, hiszen ez belvárosi házvételhez kapcsolódott. Mollay a fenti általánosításokon túl a főtisztviségeket viselő személyek bemutatását és összehasonlító jellegű, társadalomtörténeti elemzését nem tekintette elsődleges feladatnak.

A hazai várostörténet kutatói között mindezzel azonban Mollay sajnálatos módon nem volt egyedül. Miközben a közép-európai németajkú kutatás ma már – a városbiográfiákon rég túllépve, a csupán kvantitatív vagy kvalitatív vizsgálatok egyoldalúságát meghaladva – összetett módszertani bázison alapuló, jelenleg az új társadalomtörténeti irányzatok (mikrotörténet, történeti antropológia és hálózatelemzések) irányába tájékozódó elemzéseket végez,¹⁸ addig idehaza Kubinyi András és Granasztói György úttörő munkái után sem bontakozott ki átfogó, és a reprezentativitás igényével fellépő tudományos kutatási program ebben az irányban egészen napjainkig.¹⁹

---

rövidítése: Mollay 1956b, ahol a gazdasági helyzet bemutatásának döntő jelentőséget tulajdonít. Két későbbi elemzése: Mollay Károly: Kereskedők, kalmárok, árosok. Moritz Pál kalmár (1511–1530). In: Soproni Szemle 45 (1991), 1–32. rövidítése: Mollay 1991a; Mollay Károly: Egy évtized soproni külkereskedelmének társadalomtörténeti háttére (1483–1489). In: Soproni Szemle 49 (1995), 289–316. rövidítése: Mollay 1995a

¹⁷ Mollay 1956b, 63–67., ahol a vezető rétegbe való bejutás szinte kizárólagos útjának tekinti a házasodásokat. Lásd még: Mollay 1956a, 40.

¹⁸ Katarina Sieh-Burens: Oligarchie, Konfession und Politik im 16. Jahrhundert. Zur sozialen Verflechtung der Augsburger Bürgermeister und Stadtpfleger 1518–1618. Schriften der Philosophischen Fakultäten der Universität Augsburg 29: Historisch-sozialwissenschaftliche Reihe. München, 1986., rövidítése: Sieh-Burens 1986; Jörg Rogge: Für den Gemeinen Nutzen. Politisches Handeln und Politikverständnis von Rat und Bürgerschaft in Augsburg im Spätmittelalter. Tübingen, 1996., rövidítése: Rogge 1996; Wolfgang Reinhard (Hg.): Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts: Prosopographie wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen: 1500–1620. Berlin, 1996., rövidítése: Reinhard 1996; Ferdinand Opll: Zur spätmittelalterlichen Sozialstruktur von Wien. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 49 (1993) 7–87.; Peter Csendes – Johannes Seidl (Hg.): Stadt und Prosopographie: Zur quellenmässigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit. Linz, 2002. rövidítése: Opll 1993

¹⁹ Kubinyi András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. In: Levéltári Közlemények 37 (1966) 227–291., rövidítése: Kubinyi 1966; Kubinyi András: A budai német patríciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. In: Levéltári Közlemények 42 (1971) 203–264., rövidítése: Kubinyi 1971; Kubinyi András: Die Zusammensetzung des städtischen Rates im mittelalterlichen Königreich Ungarn. In: Südostdeutsches Archiv 34/35 (1991/1992) 23–42., rövidítése: Kubinyi 1991/1992; Granasztói György: A vezetés szociológiája a középkorvégi Kassán. In: Horn Ildikó (szerk.): Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Budapest, 1993, 124–146., rövidítése: Granasztói 1993; H. Németh István: Az archontológia

Mindebben nyilvánvalóan az eltérő forrásadottságok mellett a kutatási hagyományok töredezettsége, és a 12–16. századot vizsgáló magyar várostörténet-írás intézményesülésének hiánya egyaránt szerepet játszott.²⁰

1.3. A munka célja, módszertana és felépítése

A fent ismertetett problematika jegyében jelen dolgozat ketős célt tűzött ki maga elé. Egyszerre kívánja elvégezni a 14–16. századi Magyar Királyság egyik meghatározó városában a hatalmi pozíciók igazgatástörténeti létrejöttének bemutatását, és a legfontosabb vezetői pozíciókat (városbíró, polgármester) betöltő személyek csoportjainak többrejtű társadalomtörténeti vizsgálatát.²¹ Az összehasonlító elemzés közép-európai és Kárpát-medencei keretei után a helyi önkormányzatiság és szervei rövidebb ismertetése teremti meg a fő kontextust az irányító polgárok hatalomgyakorlásának kereteihez. Munkánk fő feladata tehát a 14–16. századi polgármesterek és városbírák életútját vizsgálva bemutatni: kik válhattak az ekként meghatározott soproni politikai elit legmagasabb rangú tagjaivá ebben az időszakban, azaz milyen gazdasági és társadalmi háttérrel rendelkeztek, milyen hatalmi csoportosulásokat, esetleg patríciátust alkottak a fenti tisztségeket betöltő személyek.²²

A róluk létező hagyományos értelmezés foglalkozásuk alapján, szőlőbirtokos nagykereskedőként és vagyonos iparosként határozta meg, és jellemezte a föltisztségek viselőit, akik két-három évtized után újabb csapatnak adták át a hatalmukat.²³ A vezetők körét jelentő, egy-egy esetben már Házi és Mollay által is feldolgozott személyeket egyénenként, csoportként és együttesen is megvizsgálva azonban jóval összetettebb tudás

---

és a várostörténet. Karrierék és hatalmi csoportok a kora újkori városokban (XVI–XVII. század). In: Fons 11 (2004), 197–218. rövidítése: H. Németh 2004

²⁰ Egy magyar várostörténeti kutatóintézet szükségessége már a 20. század első felében is megfogalmazódott, ám létrejötté mind a mai napig várat magára. Minderre ld. Málusz Elemér: A magyarság és a városi élet a középkorban. In: Századok, 1944, 36–62.

²¹ Az eddigi eredményekről: Timitz József: Sopron szabad királyi város külső tanácsa 1526–1711. In: Bónis György – Degré Alajos (szerk.): Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Budapest, 1971, 53–79., rövidítése: Timitz 1971; Károly Goda – Judit Majorossy: Städtische Selbstverwaltung und Schriftproduktion im spätmittelalterlichen Königreich Ungarn: Eine Quellenkunde für Ödenburg und Preßburg. In: Pro Civitate Austriae – Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich, Neue Folge Heft 13 (2008), 62–100., rövidítése: Goda–Majorossy 2008; Goda Károly: A hatalom szociológiája: közeleli városvezető csoportok a 15–16. századi Sopronban In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv 3 (2008), 33–53., rövidítése: Goda 2008a

²² A 16. század kapcsán: Károly Goda: A Landscape of Power: Spatial and Territorial Dimensions of Urban Leadership in Fifteenth- and Sixteenth-Century Sopron, In: Annual of Medieval Studies at CEU 13 (2007), 133–150., rövidítése: Goda 2007a; Károly Goda: Generations of Power: Urban Political Elites in Sixteenth-Century Sopron, In: Finn-Einar Eliassen – Katalin Szende (eds.), Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies. Newcastle upon Tyne, 2009, 232–256. rövidítése: Goda 2009

²³ Szűcs 1955, 317–322., míg kritikája: Goda 2004, 308–328.

alkotható. Az egyes polgárok életútját tekintve ugyanis árnyaltabb, a várost vezető csoport heterogenitását láttató, illetve a közéleti hatalomba vezető utak sokszínűségének megfigyelését lehetővé tevő ábrázolás hozható létre. Ezzel párhuzamosan egyéni szinten érzékeltethető a személyek, esetleges kisebb csoportjaik közti rövidebb távú hatalmi dinamika is. A későközépkori és 16. századi soproni főtisztviselési kör ilyen típusú bemutatására most kerül először sor úgy, hogy a város korabeli viszonyai még sok tekintetben feltáratlanok.

A Sopronnal kapcsolatos megállapítások kontextusául – kedvező esetben összehasonlítási alapjául és bemutatási keretül – az eddig létrehozott nyugati németnyelvű és a Kárpát-medencei kutatás eredményei szolgálnak. A közép-európai települések hatalmi és igazgatási viszonyaira illetve városvezető politikai elítjeire vonatkozó német, svájci és osztrák szakirodalom fő kutatási irányai már sok-sok évtizeddel ezelőtt meghaladták a hagyományos városbiográfiai iskola művelését.²⁴ A városi krónikák hagyományát folytatva, a város területén zajló minden fontos eseményt felsoroló, a települést önálló univerzumként láttató, leíró szemlélet ugyan fel-feltűnik egy-egy helytörténeti monográfiában, mint meghatározó tudományos kutatási irány azonban már nem létezik.

Az 1950-es és 1960-as években mellette fellépő, az igazgatás-, és elitkutatásba is strukturalista, kvantifikáló módszereket bevezető, statisztikai táblázatokat és grafikus ábrázolásokat alkalmazó megközelítések eredményei több ponton még ma is igen hasznosak lehetnek a magyar várostörténet számára. Az elitképződés kapcsán ugyanis még mindig relevánsak a demográfiai és általános urbanizációs keretrendszerek befolyásoló hatásaira, továbbá a klasszikus igazgatástörténetet továbbfejlesztve a hatalomgyakorlás intézményi lehetőségeire vonatkozó megállapítások. Hasonlóan fontos tanulságokkal szolgálhatnak a rétegződési modellekből kiinduló, a vezetés soraiban egy zárt, a helyi politikumot kisajátító, születési előjogokkal rendelkező réteget kimutatni igyekvő korábbi megközelítések. Ezen túl saját munkánk kapcsán a leginspirálóbbnak mégis az 1980-as

²⁴A dolgozatunkban a közép-európai térség kapcsán nemzetközi kitekintésként szinte kizárólag a német, a svájci és az osztrák kutatás legfontosabb eredményeit állt módunkban figyelembe venni. Az egyes elemzésekre lásd: Ingrid Bátor: Das Patriziat der deutschen Stadt. Zu den Forschungsergebnissen über das Patriziat, besonders der süddeutschen Städte. In: Die alte Stadt. Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege 2 (1975), 1–30., rövidítése: Bátor 1975; Hans Conrad Peyer: Die Anfänge der schweizerischen Aristokratien. In: Kurt Messmer – Peter Hoppe (Hg.): Luzerner Patriziat. Sozial- und wirtschaftsgeschichtliche Studien zur Entstehung und Entwicklung im 16. und 17. Jahrhundert. Luzern, 1976, 3–28., rövidítése: Peyer 1976; Herbert Knittler: Zu den Führungsschichten in spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Städten Österreichs. In: Peter Csendes – Johannes Seidl (Red.): Stadt und Prosopographie: Zur quellenmäßigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit. Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs 6. Linz, 2002, 29–41. rövidítése: Knittler 2002

évektől a társadalomtudományos városkutatás kritikájaként megfogalmazódó új megközelítések számítanak.²⁵

A strukturalista elképzelésekkel szemben a mikrotörténet vagy akár a hálózatelemzés módszerei segítségével létrejött munkák ugyanis nem súllyesztik a közösség sorsának alakítójából egyszerű számmá a városvezető polgárt, akinek a társadalomtudományos történetírás szemszögéből szinte minden tettét az átfogó gazdasági és társadalmi tényezők determinálták. Ezzel szemben előtérbe helyezik a választott alternatív stratégiák jelentőségét, továbbá az egyén, illetve az egyes csoportszerveződések viszonyrendszerének, belső konfliktusainak, a társadalmi-politikai folyamatosságnak és törésnek vizsgálatát. Ennek megfelelően a német, svájci és osztrák urbanizációs, illetve igazgatás-, és elittörténeti eredményeknek a teljesség igénye nélküli összefoglalása a Sopronnal kapcsolatos kutatáshoz közép-európai kontextust és módszertani kitekintést, esetenként irányutatót is biztosít.²⁶

Hasonló, akár a társadalomtudományos akár az új társadalomtörténeti megközelítésekkel a vizsgálandó témánkat átfogó és összehasonlító módon bemutató munka a magyar városokról ezidáig nem jött létre. Ugyan klasszikus jogtörténeti vagy strukturalista, főként a statisztikatudomány ihlette várostörténeti tanulmányok születtek egyes közösségek egészéről, mégis mindezek a soproni elitkutatási eredményekkel való rendszerezett és alapos összehasonlítást egyelőre még nem teszik lehetővé. A nyugat-dunántúli város 14–16. századi belső hatalomszerkezeti és elitképződési folyamatainak értelmezéséhez ennek ellenére fontosnak érezzük az eddig megjelent szakirodalom alapján a Kárpát-medencei eredmények részletes bemutatását. Mindez egyszerre nyújtja a soproni jelenségek tágabb, Kárpát-medencei kontextusát, szerencsés esetben – az összehasonlítást lehetővé tévő példák esetén – pedig értelmezési keretét. Meggyőződésünk szerint ugyanis a városi hatalom igazgatástörténetére, illetve a politikai elitek társadalomtörténetére vonatkozó eddigi nemzetközi és magyar vonatkozású eredmények összefoglalása

---

²⁵ Wilfried Ehbrecht (Hg.): *Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit. Städteforschung A 9.* Wien-Köln, 1980., rövidítése: Ehbrecht 1980; Heinz Schilling – Herman Diederiks (Hg.): *Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit. Städteforschung A 23.* Köln-Wien, 1985. rövidítése: Schilling–Diederiks 1985

²⁶ Michael Lutterbeck: *Der Rat der Stadt Lübeck im 13. und 14. Jahrhundert. Politische, personale und wirtschaftliche Zusammenhänge in einer städtischen Führungsgruppe.* Lübeck, 2002, 1–12, 165–174., rövidítése: Lutterbeck 2002; Ulrich Vonrufs: *Die politische Führungsgruppe Zürichs zur Zeit von Hans Waldmann (1450–1489). Struktur, politische Networks und die sozialen Beziehungstypen Verwandtschaft, Freundschaft und Patron-Klient-Beziehung.* Bern, 2002, 197–335. rövidítése: Vonrufs 2002

biztosíthatja a részletesen, forrásfeldolgozás szintjén bemutatandó soproni jelenségek egyediségének illetve esetleges általánosságának megállapítását.²⁷

Az első két fejezet keretében így az urbanizációs keretbe foglalt hatalmi berendezkedések és elitiek kutatásának német, svájci és osztrák példák alapján való ismertetése után a Kárpát-medencei településállomány egyes tagjai öngazgatási és elítképződési lehetőségeinek ábrázolása készíti elő a soproni eredmények bemutatását. A városiasodás és az önkormányzatiság összefüggéseinek ismertetését a következő fejezetben az intézményi keretek és belső hatalmi pozíciók, majd az igazgatás- és elittörténet helyi forrásaiban rejlő lehetőségek megvilágítása követi. A soproni politikum városvezető polgárainak bemutatása, egyes köreinek elemzése az ötödik fejezetben egyszerre hasznosítja mind a hagyományos, mind a társadalomtudományos illetve az új társadalomtörténeti városkutatás módszereit és eredményeit.

Az egyszerű származási és/vagy foglalkozási jellemzés szűk kereteiből kilépve a politikai elit szerkezete és belső dinamikája építőkövei szintjén kerül elemzésre különös figyelmet szentelve a belső szerveződéseknek, illetve hatalmi mechanizmusoknak. Az egyes további elemzési metszetek, azaz az irányító csoportok adózása és köreik térbeli elhelyezkedése ugyanarra a kérdéskörre keresik a választ. Miként írható le a városi autonómia keretei között érvényesülő helyi uralom? Milyen társadalmi csoportokból került ki és mi módon szerveződött meg a hatalmat kezében tartó polgárok köre? Hogyan biztosította ez az uralmat gyakorló közeg önnön fennmaradását illetve megújulását? Végezetül: mennyire vethetők össze a feltárt és elemzett jelenségek a nemzetközi és Kárpát-medencei szakirodalom megállapításaival?

A társadalomtudományos történetírás egyes formáival – de nem jelentősebb eredményeivel – szakító megközelítésünk tehát nem tekinti Sopront egyedüli, független univerzumnak avagy kuriózumok öncélú gyűjtése terepének, és más módon sem kíván visszatérni a városmonográfiák módszertani eszköztárához. Az eredmények várostörténeti – azaz urbanizációs, igazgatástörténeti és elítképződési – beágyazásának illetve

²⁷ A Kárpát-medencei kutatás kapcsán ld.: Martyn C. Rady: *Medieval Buda: a Study of Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary*. East European Monographs no. CLXXXII. New York, 1985., rövidítése: Rady 1985; Konrad G. Gündisch: *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*. Studia Transylvanica Bd. 18. Köln-Wien, 1993. rövidítése: Gündisch 1993; Kuzma Dóra: A politikai elit önvédelmi mechanizmusának továbbadása és generációs túlélése a XVI. századi Besztercebányán. In: Gyáni Gábor – Lácay Magdolna (szerk.): *Generációk a történelemben*. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2007. évi konferenciájának kötete. Rendi társadalom – polgári társadalom 21. Nyíregyháza, 2008, 211–214., rövidítése: Kuzma 2008; H. Németh István: *Kassa város archontológiája*. Bírák, belső és külső tanács. 1500–1700. Fons Könyvek 3. Budapest, 2006. rövidítése: H. Németh 2006

összehasonlításának igényét megtartva törekszik egy konkrét városi politikum hatalmi szövetének alakulásán, szerveződésén keresztül nagyobb léptékű társadalmi és politikai összefüggéseket értelmezni pontosabban. A dolgozat célja tehát a 14–16. századi fő soproni közéleti vezető pozíciók (azaz a városbíróság és a polgármesterség) betöltőinek átfogó összegyűjtésén túl az említett csoport rekrutálódásának és belső szerveződésének, azaz családi, nemzedéki és társadalmi kapcsolatainak – közép-európai és magyar kitekintéssel egybekötött – összehasonlító jellegű vizsgálata a folyamatosság és változás kérdéseinek középpontba állításával.

II. A Német-római Birodalom városai: kitekintés és kontextus

II.1. Az urbanizáció és a jogi helyzet sajátosságai

II.1.1. A népesedés és városiasodás keretei

A Sopron illetve a Kárpát-medencei városok urbanizációja és igazgatástörténete számára fontos szerepet játszó 14–16. századi birodalmi településállomány mind demográfiai-centralitási, mind jogi szempontból igen változatos mintákat mutatott, ami döntően befolyásolta az egyes települések hatalmi és elitképződési feltételrendszerét. A 15. század közepén délen és nyugaton négy-öt napi, míg keleten hét-nyolc napi járóföldre helyezkedtek el egymástól városjoggal rendelkező települések, melyek számát így hozzávetőleg háromezerre tehetjük. Mindezt kiegészítve a bajor területek városjellegű piacközpontjaival a falvak szintje felett álló települések száma mintegy négyezerre becsülhető.²⁸ Némileg tágabb léptékekkel számolva – a Brügge és Brest-Litowsk, illetve a Falsterbo és Genf közé eső közép-európai térséget véve alapul – elmondható, hogy a 11–12. századi kétszáz városias települése helyett a 13. század közepén már ezeröttszáz, míg 1450 körül már ötezer várossal rendelkezett Közép-Európa. Ennek értelmében nyugaton és délen a lakosság hozzávetőleg húsz-harminc százaléka, míg keleten és északon tíz-húsz százaléka volt városlakó, ám a fenti településállomány igen változatos formákat mutatott.²⁹

---

²⁸ Eberhard Isenmann: Die Deutsche Stadt im Spätmittelalter. 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadtreigiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft. Stuttgart, 1988, Verlag Eugen Ulmer, 19–32. rövidítése: Isenmann 1988; Karl Bücher: Die Entstehung der Volkswirtschaft. Tübingen, 1901, Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung, 121.

²⁹ Heinz Stöob: Stadtformen und städtisches Leben. In: Heinz Stöob (Hg.): Die Stadt. Köln-Graz, 1979, Böhlau Verlag, 157–189.; A közép-európai városok egy részének elhelyezkedéséről lásd a mellékletekben: VIII.6.1.

Míg a térség legrégebbi urbánus központjainak létrejöttét 1150 és 1250 között a régi típusú alapított városok kora követte, addig a következő ötven évet döntően a kisvárosok léttrejtette, míg az 1450-ig tartó időszakot a csekélyebb jelentőségű városias települések születése jellemezte.³⁰ A 15. század közepe táján tehát a Német-római Birodalom városállományát – a mai Svájc településeit is ideszámítva – számbeli többségüket tekintve mind demográfiai, mind topográfiai értelemben szinte kizárólag kis- és középvárosok jellemezték. A népesség számát tekintve a hozzávetőleg négyezer birodalmi illetve svájci városias település 94,5%-a kevesebb, mint kétezer, míg öt százaléka – több mint kétszáz település – kétezer és tízezer közötti lakossal rendelkezett. A nagyvárosok köre tehát csupán fél százalékot tett ki magában foglalva hozzávetőleg tizenhat húszezer főnél kevesebb lakosú, míg tíz ennél is népesebb települést, melyek körét Köln koronázta meg mintegy negyvenezer lakosával.³¹ A német városok tehát szinte elsöprő többsége a kis(- és közép)városi kategóriába esett, amely a legtöbb esetben piacközponti funkciót ellátó, demográfiailag és így elitképződés szempontjából is instabil agrártelepüléseket (szántógazdálkodás, kertművelés és bortermelés) foglalt magában. Az általános népesedési és gazdasági körülmények itt eleve jelentősen korlátozták bármiféle – akár politikai, akár vagyoni –, nemzedékeken át férfiágon átívelő kontinuitás lehetőségét.

Önmagában vizsgálva is ehhez hasonló – sőt talán méginkább a kisvárosok súlyát és reprodukciós szabályszerűségeit kiemelő – demográfiai-centralitási jellegzetességeket mutat mind a svájci szövetség, mind a későbbi osztrák örökös tartományok városállománya. Az egymással szövetségre lépő alpesi közösségek területén az 1300 körüli kétszáz helyett száz év múlva már csupán százötven városról beszélhetünk, melyek között nem találunk nagyvárosokat. Az utóbbi kategóriába tartozó, mintegy tízezer lakosú Basel és Genf csupán a 16. században lett a szövetség tagja. Rajtuk, illetve három ötezernél népesebb településen (Zürich, Bern és Freiburg im Üechtland) kívül a térségben csupán hat kisebb középváros (pl.: Luzern, Schaffhausen és Lausanne) és közel húsz kétezer főnél kisebb lakosú kisváros helyezkedett el. A településállomány többi száznegyven tagjában

---

³⁰ Heinz Stob: Kartographische Möglichkeiten zur Darstellung der Stadtentstehung in Mitteleuropa, besonders zwischen 1450 und 1800. (1956) In: Heinz Stob: Forschungen zum Städtewesen in Europa. I. Band, Köln-Wien, 1970, Böhlau Verlag, 15–42.

³¹ Hektor Amman: Wie groß war die mittelalterliche Stadt? (1956) In: Carl Haase (Hg.): Die Stadt des Mittelalters. 1. Band, Darmstadt, 1969, 415–422. A 10.000 és 20.000 lakos közé eső városok köre: Würzburg, Ulm, Augsburg, Braunschweig, Lüneburg, Erfurt, Hamburg, Stralsund, Rostock, Boroszló, Bréma, Goslar, Soest, Münster, Aachen, Elbing, Königsberg, Thorn és Kulm), míg 20.000 fő felett Strassburg, Metz, Nürnberg, Augsburg, Bécs, Prága, Lübeck, Magdeburg, Danzig, továbbá Köln: 40.000.

egyenként kevesebb, mint ezer fő lakott.³² A bemutatott demográfiai keretek – mind később látni fogjuk – erősen befolyásolták az elitképződési folyamatokat.

Nem térnek el döntően mindettől a 16. századi Alsó- és Felső-Ausztriát, Stájerországot és Karinthiát jellemző számok sem. A fenti területen összesen hetvennyolc városként megnevezett és annak is tekinthető település közül hatvan kevesebb, mint kétezer lakosú volt. A kétezer és ötezer fő közötti középvárosi kategóriába mintegy tizenöt település tartozott. Ebből a kategóriából csupán három, saját urbanizációs lehetőségeit külső hatások alapján meghaladni képes város emelkedett ki. Ilyen szerepet töltött be a felső-ausztriai területen Steyr a vasipar nemzetközi jelentőségű központjaként, míg Stájerországban Graz, mint tartományi főváros és a belső-ausztriai térség időleges székvárosa. A kis- és középvárosok sorából érdemben egyedül meghatározó nemzetközi emporiumként, tartományi- és székvárosként, továbbá a 15–16. században a birodalom egyik meghatározó politikai központjaként a hozzávetőleg húsz-huszonezer lakosú Bécs emelkedett ki.³³

II.1.2. *A kiváltságokból fakadó lehetőségek*

A városi önigazgatás és elitképződés lehetőségeit a demográfiai-centralitási viszonyok mellett döntően a települések jogi helyzete befolyásolta. A megkapott vagy eseteként kivívott hivatalos státus természetesen többször nem kiválto oka, hanem sok esetben csupán eredménye volt a városi polgárközség létrejöttének. A privilégiumok megléte ugyan sokszor a városlakók korábbi sikereinek volt köszönhető, folyamatos megtartása és esetleges bővítése azonban meghatározó szerepet játszott a közösség kiváltságolt helyzetének megőrzésében, illetve az önigazgatás intézményi feltételeinek megertermésében. Jogi értelemben a Német-római Birodalom városállománya döntően **birodalmi, szabad illetve tartományi városokra** tagolódott.³⁴ Míg a politikai értelemben közvetlenül a király illetve a császár alá rendelt, jellemzően közepes és nagy birodalmi, illetve a korábbi püspöki uralmat lerázó és így függetlenedő szabad városok jogi helyzete hasonlított egymásra, és számíthattak a legfelsőbb uralkodói hatalom védelmére,

---

³² Dietrich W. H. Schwarz: Die Städte der Schweiz im 15. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz/Donau, 1974, 45–48. rövidítése: Schwarz 1974

³³ Knittler 2002, 30–31.

³⁴ Isenmann 1988, 107–114.

addig tartományi sorstársaik részlegesen vagy egészében világi vagy egyházi földesúr hatalma alatt állottak.³⁵

Az utóbbi körbe tartozó döntően kis-, és középvárosok jellemzően a **tartományi** földesúri uralom igazgatási funkciójának színhelyéül szolgáltak, ahol az esetlegesen megadott korlátozott kiváltságok egyedül a település gazdasági fellendítéséhez, teherbíró képességének növeléséhez kívántak hozzájárulni. Mindez járhatott korlátozott önkormányzati jogokkal is – akár az alsóbbfokú bíraskodás is városi kézbe kerülhetett –, de legtöbbször a város ura igen szoros ellenőrzést gyakorolt.³⁶ Míg a 12–13. században a tartományi városok igyekeztek eltávolodni és függetlenedni uraiktól, addig 1400 után a kisebb települések esetében ezzel ellentétes folyamatok erősödtek fel, azaz az egyre erősebb hatalmú földesuraikkal való aktívabb, összefonódottabb együttműködés formáit keresték.

A 15. század folyamán aztán a tartományurak tényerésének és területi expanziójának következtében több nagyobb város is ismét vagy újonnan alávetett helyzetbe kerül, majd a megmaradtak 1500 után önként vagy kényszer hatására mondtak le a részleges különállást biztosító jogaikról is, többek között az új keretek között biztosított prosperitás reményében.³⁷ Főként gazdasági érdekei alapján a 15. század második felében a délnémet kisebb birodalmi városok egy része is így tett. A tartományi földesurak függésében élő városi közösségek kapcsán szinte minden esetben csupán korlátozott önigazgatási jogokról, a birodalmi helyett csupán a tartományi gyűléseken való részvételtől beszélhetünk, hiszen ezek a települések legkésőbb a középkor végén már csupán csak igen csekély, illetve jelképes autonómiával rendelkeztek. Ráadásul ebben a körben döntően kis-, és középvárosokat találunk a korábban ismertetett demográfiai sajátosságokkal. Mindebből olyan, a város belső politikumára és az elitképződésre is

---

³⁵ Jürgen Sydow: Zur verfassungsgeschichtlichen Stellung von Reichsstadt, freier Stadt und Territorialstadt im 13. und 14. Jahrhundert. In: *Les libertés urbaines et rurales du XIe au XIVe siècle. Pro civitate*, 19. 1968, 281–309.

³⁶ Jürgen Sydow: Landesherrliche Städte des deutschen Südwestens in nachstaufischer Zeit. In: Bernhard Diestelkamp (Hg.): *Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen*. Köln-Wien, 1982, 18–33., rövidítése: Sydow 1982

³⁷ Herbert Helbig: Die brandenburgischen Städte des 15. Jahrhunderts zwischen Landesherrschaft und adligen Ständen. In: Wilhelm Rausch (Hg.): *Die Stadt am Ausgang des Mittelalters*. Linz, 1974, 227–244.; Evamaria Engel: Zur Autonomie brandenburgischer Hansestädte im Mittelalter. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): *Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte*. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 45–75.

kiható jelenségek következnek, amelyek élesen megkülönböztetik ezt a csoportot a **birodalmi és szabad városok** állományától.³⁸

Az előbbi körben alapítási-igazgatási szempontból elkülönülnek uralkodói illetve birodalmi birtoktesteken és egyházi birtokokon (kolostor stb.) létesült királyi városok, továbbá ide tartoznak az ún. Reichsvogteistädte, azaz például olyan püspöki városok mint Augsburg, Konstanz, Basel illetve Chur.³⁹ A második csoportot a püspöki uralomtól erőszakos vagy békés úton megszabaduló települések alkotják, melyeknek hivatalosan a király illetve császár nem volt hűbéruruk, neki csupán mint uralkodónak tartoztak hódolattal, ami helyzetüket több szempontból is igen kedvezővé tette.⁴⁰ Ezen települések nem tartoztak az uralkodónak éves adó fizetésével, birodalmi háború esetében pedig nem voltak kötelesek csapatokat állítani. Ilyen segítségnyújtási kötelezettségük hivatalosan csupán két esetben volt: ha a király a császárrá koronázására Rómába utazott, illetve ha a keresztényi ügy érdekében folytatott háborút például eretneknek és hitetlennek ellen.⁴¹ Sorsuk azonban a későbbiekben igen változatosan alakulhatott.⁴² A függetlenné vált Mainz például 1462-ben harcok útján veszítette el szabadságát és tartományúri uralom alá került, míg Köln 1475-ben, Regensburg pedig – átmeneti földesúri alávetettség után – 1486-ban birodalmi várossá lett.⁴³

Északon is érdekesen alakult a birodalmi és szabad városok köre. Míg például az szabad területen, mindenkitől független polgárközsségként létrejövő Lübeck 1226-os kiváltságlevele alapján Goslarral és Dortmundtal együtt a birodalmi városok körét gyarapította, addig például Hamburg, Bréma, Braunschweig, Lüneburg, Erfurt,

³⁸ Konrad Fritze: Autonomie von Mittel- und Kleinstädten – dargestellt am Beispiel der mittelalterlichen Städte Vorpommerns. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 76–83.

³⁹ Peter Moraw: Reichsstadt, Reich und Königtum im späten Mittelalter. In: Zeitschrift für Historische Forschung, 6 (1979), 385–424.

⁴⁰ Gisela Möncke: Bischofsstadt und Reichsstadt. Ein Beitrag zur mittelalterlichen Stadtverfassung von Augsburg, Konstanz und Basel. Dissertation, Berlin, 1971, 129–242.; Franz Petri (Hg.): Bischofs- und Kathedralstädte des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 1. Band, Köln-Wien, 1976, Böhlau Verlag: Id. az egyes tanulmányokat.

⁴¹ Ide tartozott pl. Straßburg, Basel, Mainz, Regensburg, Köln, Worms, Speyer, továbbá Besançon, Toul, Metz, Verdun, Cambrai és Basel. Általánosságban ld. Arno Martin Ehrentraut: Untersuchungen über die Frage der Frei- und Reichsstädte. Leipziger Studien aus dem Gebiet der Geschichte, Band IX., 2., Leipzig, 1902, Druck von B. G. Teubner, 3–37., továbbá Friedrich Merzbacher: Die Bischofsstadt. Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, Abteilung Geisteswissenschaften, Heft 93. Köln-Opladen, 1961, Westdeutscher Verlag, 7–34.

⁴² Worms jogi helyzete és sorsa kapcsán összefoglalóan ld.: Wilhelm Arnold: Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte im Anschluss an die Verfassungsgeschichte der Stadt Worms. Aalen, 1969, Scientia Verlag, 1. Band, 225–311., 2. Band, 3–118, 291–493.

⁴³ Klaus Hefele: Studien zum hochmittelalterlichen Stadttypus der Bischofsstadt in Oberdeutschland (Augsburg, Freising, Konstanz, Regensburg). Dissertation, Augsburg, 1970, Dissertationsdruck Werner Blasaditsch, 82–198.

Magdeburg, Wismar és Rostock különleges függetlenséget vívtak ki maguknak, ami egyszerre jelentett politikai-igazgatási különállást és a birodalmi városokat terhelő adóktól való mentességet.⁴⁴ Hamburgot és Brémát például csupán a 17. században nyilvánította egy császári privilégium hivatalosan birodalmi várossá. Az utóbbi kör tehát ugyan több terhet viselt, viszont a szabad városokhoz hasonlóan kizárólagosan jellemezte többek között a város testületi jellege, a szabad polgárközség léte, a rendeletalkotási és egyéb öngazgatási és igazságszolgáltatási jogok, ezen felül pedig saját választott szervek jelenléte a gazdasági öngazgatásban és a saját haderő megszervezésében is. Mindezzel döntő, a tartományi városoktól minőségében eltérő keretek jöhetnek létre nem csupán az önkormányzatiság, hanem a városi elitképződés területén is.⁴⁵ A fenti birodalmi és szabad városokból álló településállomány ráadásul döntően közép-, sőt nagyvárosokból állt, azaz a demográfiai körülmények adottak voltak a nemzedékeken átívelő társadalmi és politikai kontinuitásokhoz.

A fenti lehetőségrendszer kibontakoztatására az egyik legnagyobb veszélyt a település elzálogosítása jelenthette, melyet jogi teljességében az uralkodó csak birodalmi városokkal tehetett meg.⁴⁶ A hozzávetőlegesen százöt középkori birodalmi és szabad város közel egyharmada vesztette el így története során – döntően IV. Károly (1346–1378) és I. Miksa (1493–1519) uralkodása alatt – státusát és került tartósan vagy rövid ideig zálogba. Nyilvánvalóan ezekben az esetekben sérült a városi autonómia, ami a városvezető polgárság hatalmát és önrekutációs formáit is alapjaiban változtathatta meg. Az 1270-es években még száznál is több birodalmi és szabad városról beszélhetünk, melyek többsége a svájci, elzászi és lotharingiai részeket is magában foglaló déli területeken⁴⁷ helyezkedett el, míg a Majnától északra csupán huszonöt feküdt. Ezzel szemben 1521-ben a worms

---

⁴⁴ Horst Wernicke: Die Stadt in der Städtehanse – Zwischen städtischer Autonomie und bündischer Pflichterfüllung. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 35–44.

⁴⁵ Fritz Schnelbögl: Die fränkischen Reichsstädte. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 31 (1968), 421–474.; Wolfgang Zorn: Die politische und soziale Bedeutung des Reichsstadtbürgertums im Spätmittelalter. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 24 (1961), 460–480.; Ingrid Batori – Erdmann Weyrauch: Die bürgerliche Elite der Stadt Kitzingen. Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte einer landesherrlichen Stadt im 16. Jahrhundert. Spätmittelalter und Frühe Neuzeit, 11. Band, Stuttgart, 1982, Klett Cotta, 205–290.

⁴⁶ Götz Landwehr: Die Verpfändung der deutschen Reichsstädte im Mittelalter. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, 5. Band, Köln-Graz, 1967, Böhlau Verlag, 7–275.

⁴⁷ Karl Otto Müller: Die oberschwäbischen Reichsstädte. Ihre Entstehung und ältere Verfassung. Darstellungen aus der württembergischen Geschichte, 8. Band, Stuttgart, 1912, Druck und Verlag von W. Kohlhammer, 35–412.; Peter Eitel: Die oberschwäbischen Reichsstädte im Zeitalter der Zunftherrschaft. Untersuchungen zu ihrer politischen und sozialen Struktur unter besonderer Berücksichtigung der Städte Lindau, Memmingen, Ravensburg und Überlingen. Schriften zur südwestdeutschen Landeskunde, 8. Band, Stuttgart, 1970, Müller & Graff, 18–106.

birodalmi matrikulum már csak nyolcvanöt ilyen státusú települést nevez meg, holott valójában a tényleges szám már csak hatvannyolc körül mozoghatott annak ellenére, hogy Zsigmond király még a 15. század elején a legjelentősebb és független Hanzavárosokat (pl.: Hamburg, Bréma, Rostock, Stralsund, Lüneburg, Stade, Göttingen és Braunschweig) felvette ebbe a körbe.⁴⁸ Összességében tehát a birodalom törzsterületein csupán néhány tucat döntően olyan nagyváros maradt, amely autonómiáját és belső társadalmi-hatalmi rendszerét fenn tudta tartani.

A **svájci szövetség városai** összefogásukkal gyakorlatilag sikeresen önállósodtak a birodalomtól, bár mind a közép-, mind a kisvárosok közül többen éltek korábban szerzett jogaikkal is. A nagyobb és kisebb középvárosok egyik legfontosabb törekvését függetlenségük kivívása után a saját földesúri fennhatóság kiépítése jelentette. A céhek meghatározó befolyásán alapuló politikai berendezkedését 1336-ban megerősítő birodalmi város, Zürich például 1400-tól folytatott igen sikeres területszerzést főként a Habsburgok rovására. Mindebben azonban mégis a legsikeresebbnek Bern bizonyult, hiszen az 1218-ban szabaddá vált város másfél évtizeddel később már területgyarapításba kezdett, melynek eredményeképpen a 16. század elejére összesen kilencezer négyzetkilométerre tett szert. A fenti városi törekvések lehetséges módozatait Luzern is jól példázta. Az 1330-as években még alávetett tartományi város a svájci szövetség tagjaként megerősödve gyakorlatilag az 1380-as évek végére véglegesen elnyerte függetlenség. A többiekhez hasonlóan rögtön intenzív területszerzésbe kezdett, ami azonban szövetségesei korábbi sikerei és ellenállása miatt csupán korlátozott eredményekkel járt.⁴⁹ Az itteni települések tehát belügyeik tekintetében a birodalmi városokhoz álltak közel, a belső elitképződést befolyásoló demográfiai mutatóikban viszont a döntően kis- és középvárosokból álló tartományi városokhoz hasonlítottak.

Mialatt a fenti közösségek esetében a Habsburgok befolyásának legyűrése és a velük szembeni sikeres területszerzés volt az egyik legfontosabb urbanizációs-politikai fejlemény a 14–15. században, addig a későbbi **osztrák örökös tartományok** esetében éppen a fenti uralkodói család hatalmi ambícióinak kiteljesedése jelenti az egyik legfontosabb városiasodási tényezőt.⁵⁰ Ebben a térségben a birodalmi vagy a szabad

---

⁴⁸ A birodalmi városok autonómiájáról, az országos életben betöltött szerepéről, illetve az uralkodóhoz való viszonyáról ld. továbbá Isenmann 1988, 114–121.

⁴⁹ Schwarz 1974, 45–48.

⁵⁰ Ferdinand Opll: Das Österreichische Städtewesen vom Mittelalter bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts. In: Pro Civitate Austriae – Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich 1991, 17–34.

városok képviselte polgárközségi önállósodással szinte egyáltalán nem találkozunk. Az igen heterogén tartományi struktúrák helyi sajátosságainak részletezésétől eltekintve megállapítható, hogy az itteni, döntően kisvárosi településállomány létrejöttétől kezdve erős tartományúri, illetve egyházi vagy világi magánföldsúri uralom alatt állt.⁵¹ A Habsburgok tartományok feletti uralmának kiteljesedése ellenére az egyházi földsurak egyes városok feletti hatalma továbbra is fennmaradt, sőt a függetlenségét az újkorig megőrző salzburgi érsekség székvárosában a polgárság csupán igen későn és meglehetősen korlátozott formában szerzett némi öngazgatási jogokat.

Míg Alsó-Ausztria területén a már 1172-ben „metropolis”-ként említett Bécs a birodalmi városokéhoz hasonlítható gazdasági és politikai súlya igen korán megkérdőjelezhetetlenné vált,⁵² addig a felső-ausztriai térségben az itteni hét, egyenként hozzávetőleg ezeröt-száz-kétezer lakosú tartományúri város (Linz, Enns, Steyr, Wels, Gmunden, Vöcklabruck és Freistadt) töltött be kulcsszerepet.⁵³ A szintén már a 13. században Habsburg kézre került Stájerországban hasonlóan a tartományúri városok (pl.: Marburg, Radkersburg, Voitsberg, Judenburg, Leoben és Bruck a.d. Mur) domináltak, ám itt Graz mint székváros szerepe vitathatatlan volt.⁵⁴ A 14. század folyamán megszerzett Karintia (1335) és Tirol (1363) esetében az új Habsburg tartományúr a városok privilegiumainak megerősítésével és kiegészítésével is próbálta pozícióját erősíteni.⁵⁵ A következő évszázad során az uralkodóház belső konfliktusai kifejezetten kedvezően hatottak a városok politikai helyzetére. Egyrészt különösen megerősödött a felső-ausztriai hétfős városszövetség, de általában is a városok rendi státusza, másrészt a tartományúri városok esetében általánosan beszélhetünk az öngazgatási autonómia – de nem a politikai

---

⁵¹ Karl Gutkas: Die Entwicklung des österreichischen Städtewesens im 12. und 13. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Städte Mitteleuropas im 12. und 13. Jahrhundert. Linz, 1963, 77–91. rövidítése: Gutkas 1963

⁵² Peter Csendes: Die Donaustädte von Passau bis Preßburg im 15. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 95–108. rövidítése: Csendes 1974

⁵³ Alois Zauner: Das Städtewesen im Lande ob der Enns. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 109–130. rövidítése: Zauner 1974

⁵⁴ Karl Gutkas: Das Städtewesen der österreichischen Donauländer und der Steiermark im 14. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Linz, 1972, 229–250., rövidítése: Gutkas 1972; Herwig Ebner: Das Städtewesen in der Steiermark am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 313–360. rövidítése: Ebner 1974; Othmar Pickl: Die wirtschaftliche Lage der Städte und Märkte der Steiermark im 16. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt an der Schwelle zur Neuzeit. Linz, 1980, 93–128. rövidítése: Pickl 1980

⁵⁵ Wilhelm Neumann: Landesfürst, Stadtherren und Städte Kärntens im 14. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Linz, 1972, 325–345., rövidítése: Neumann 1972; Wilhelm Neumann: Kärntens Städte am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 131–154., rövidítése: Neumann 1974; Franz-Heinz Hye: Die Städte Tirols am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 155–176., rövidítése: Hye 1974

függetlenség – kitejedéséről. Különösen igaz ez a sokkal erősebb irányítás és ellenőrzés alatt álló magánföldsúri, azon belül is egyházi kézen lévő városokkal való összehasonlítás tükrében. Ezzel szemben már az 1510-es, de különösen az 1520-as évek a sok esetben erőszakos úton véghezvitt központosítás jegyében teltek.⁵⁶

II.2. A városi önkormányzatiság lehetőségrendszere

Mint az előzőekben láthattuk a Magyar Királyságtól nyugatra és északnyugatra elterülő németajkú területek települései esetében a belső önkormányzatiság kibontakozására – a teljeskörű függetlenségüket kivívó legjelentősebb svájci városok mellett – a kedvezőbb demográfiai feltételekkel rendelkező birodalmi és szabad, illetve az osztrák területeken a népesedési szempontból Bécs kivételével kisszerűbb tartományúri városok polgárainak volt lehetősége. A városvezető csoportok belső szerveződésének és hatalomgyakorlásának elemzéséhez tehát elengedhetetlen az uralom formájával szolgáló igazgatási keretrendszer ismertetése. A következőkben főként a birodalmi és szabad városok, illetve a Habsburg térségben irányadó Bécs példáján keresztül összefoglalóan mutatjuk be a városvezetés mozgásterét szolgáló öngazgatási szerkezetet.⁵⁷

A város **polgárközségeként** való felfogását német területeken a kommuna-mozgalom teremtette meg, és mindez a városlakók sikeres érdekérvényesítésének eredményeképpen több helyen tanácskormányzathoz vezetett.⁵⁸ Számos közösség esetében ugyanis a korábban a városlakók illetve a földesúr képviselői (*Vogt, Schultheiß*) között közvetítő személyek és csoportok a város urától egyre több jogot szereztek meg – esetenként kaptak meg – a település nevében. Következő lépésként pedig a városi lakosság vezetői a megszülető polgárközség (*Gemeinde*) önkormányzati kiváltságait az irányító szervként létrejövő tanács (*Rat*) választott tagjaiként gyakorolták.⁵⁹

---

⁵⁶ Különösen Bécsről, ám az általános tendenciák kapcsán is: Max Kratochwill: Wien im 16. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt an der Schwelle zur Neuzeit. Linz, 1980, 75–92.

⁵⁷ Wilfried Ehbrecht (Hg.): Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit. Städtetforschung, Reihe A, 34. Band, Köln-Wien, 1994, Böhlau Verlag: Id. az egyes tanulmányokat.

⁵⁸ Horst Rabe: Frühe Stadien der Ratsverfassung in den Reichslandstädten bzw. Reichsstädten Oberdeutschlands. In: Bernhard Diestelkamp (Hg.): Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen. Köln-Wien, 1982, 1–17.

⁵⁹ Isenmann 1988, 136.; Wolfgang Herborn: Reichsstädte. In: K.G.A. Jeserich / H. Pohl / G.-Ch. v. Unruh (Hg.): Deutsche Verwaltungsgeschichte. 1. Band: Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches. Stuttgart, 1983, 658–679.; Ulf Dirlmeier: Obrigkeit und Untertan in den oberdeutschen Städten des Spätmittelalters. Zum Problem der Interpretation städtischer Verordnungen und Erlasse. In: Histoire Comparée de l'Administration (IVe – XVIIIe siècle). Beiheft der Francia, 9. Band, München, 1980, 437–449., rövidítése: Dirlmeier 1980

A legtöbb esetben mégis tisztázatlan, hogy a városi polgárjoggal rendelkezők összességét jelölő kifejezések, mint például az *Allgemeinheit*, *gemeine Bürger*, vagy egyszerűen *Gemeinde* milyen csoportokat jelöltek.⁶⁰ Míg számos esetben az adott elnevezés valóban – legalábbis kezdetben – a polgárság vagy a céhpolgárok összességére vonatkozott, addig másutt lehetett a céhpolgárok szűkebb köre (pl.: Felső–Svábföld), a tanácson kívüli összes polgárjoggal rendelkező lakos (pl.: Berlin) és a nem tanácsképes és nem céhtag, de polgárjoggal rendelkezők tág csoportja (pl.: Münster) is. A polgárok jelentős részének jogai (iparúzés, vagyonszerzés és hasonlók) közül tehát a gyakorlatban idővel sok helyen elsorvadt a választhatóság, sőt a választás lehetősége is.⁶¹ A tényleges irányítás ezekben a közösségekben egy szűk tanács-elit kezébe került, és a polgárság véleményének fő fórumaként a polgárgyűlés (pl.: *bursprake*, *burdinc*, *Etting*, *Bürgertag* és *Schwörtag*) és a korporatív testületek maradtak fenn, amelyek csupán kivételes esetekben (így például háború, szövetségi, vagy adózási kérdések tárgyalásakor) hallathatták érdemben a szavukat.⁶²

Nemzetközi összehasonlításban, a Sopronnak önálló városi létet hozó 13. század német területeken a **tanács**-szerveződések nagy időszaka volt: a század közepéig száz németajkú település rendelkezett tanács-igazgatással, míg 1300-ig további kétszázötven.⁶³ A tanácskormányzás megteremtése után azonban még sokáig tartott a további jogok kivívása illetve „elbitorlása”. A legtöbb település számára a teljes körű önkormányzatiság akkor érkezett el, amikor mind a büntető-, mind az igazgatási jogok a polgárközség és ennek választott tanácsa ellenőrzése alá kerültek.⁶⁴ Az utóbbi, a város mindennapi életét szabály-rendeletekkel rendező grémium számbeli nagysága városról-városra változott,

⁶⁰ Burchard Scheper: Über Ratsgewalt und Gemeinde in nordwestdeutschen Hansestädten des Mittelalters. In: Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte 49 (1977), 87–108.

⁶¹ Jürgen Bolland: Zur städtischen „Bursprake“ im hansischen Raum. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 36 (1956), 96–118.

⁶² Evamaria Engel: Die deutsche Stadt des Mittelalters. München, 1993, C. H. Beck, 57, 114–116. rövidítése: Engel 1993; Friedrich Techen (Hg.): Die Bürgersprachen der Stadt Wismar. Hansische Geschichtsquellen, Neue Folge, Band 3. Leipzig, 1906, Verlag von Dunker & Humblot, 3–27, 237–380.; Hedwig Sievert: Die Kieler Burspraken. Mittelalterliches Leben im Spiegel alter Kieler Polizeiornungen. Mitteilungen der Gesellschaft für Kieler Stadtgeschichte, Nr. 46, Kiel, 1953, 1–73.; Jürgen Bolland (Bearb.): Hamburgische Burspraken 1346–1594. Veröffentlichungen aus dem Staatsarchiv der Freien und Hansestadt Hamburg, Band VI, Teil 1/1. Hamburg, 1960, Hans Christians Druckerei und Verlag, 1–19.

⁶³ Burchard Scheper: Anmerkungen zur Entstehung des Rates in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung der nordwestdeutschen Städte. In: Die alte Stadt 7 (1980), 237–256.; Ernst Pitz: Die Entstehung der Rats Herrschaft in Nürnberg im 13. und 14. Jahrhundert. Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte Bd. 55. München, 1956, 59–164. rövidítése: Pitz 1956

⁶⁴ Burchard Scheper: Frühe bürgerliche Institutionen norddeutscher Hansestädte. Beiträge zu einer vergleichenden Verfassungsgeschichte Lübecks, Bremens, Lüneburgs und Hamburgs im Mittelalter. Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte, Neue Folge, Band 20. Köln-Wien, 1975, Böhlau Verlag, 9–38, 71–203.

mégis a tizenkettes szám – esetleg ennek többszöröse, ritkábban töredéke – kezdetektől fontos szerepet játszott, aminek a háttérében leginkább a keresztény szimbolika, a tizenkét apostol számának alapul vétele állt. Míg Sopronban például a fenti jellemző szám megfelelt az esküdtek létszámának, addig az 1340-es városi, illetve az 1396-os tanácsválasztási privilégium értelmében a bécsi tanácsnak tizennyolc választójoggal rendelkező esküdtje volt.⁶⁵

A tanács működésének legfőbb helyszínéül a városháza szolgált, ami gyakorlati funkciói mellett a politikai és közösségi élet középpontjaként, a városi autonómia szimbólumaként szerepelt a forrásokban. Ezen épületek születése a német nyelvű városokban a 13. századi kommuna-mozgalomhoz kötődött, és fokozatosan váltak a polgárok házából a tanácsurak házává. A 15. században már, többek között, innen hirdették ki az új statútumokat, olvasták fel az újonnan felvett polgárok neveit, az adóllátat, később néhány helyen pedig a toronyban óra mutatta az időt. Az épület falán rendszeresen szerepeltek a közösség használta mértékek hitelesített ábrázolásai, aljában sokszor borospince és üzlet kapott helyet, termei fogadásoknak, néhol pedig könyvtárnak és levéltárnak adtak otthont.⁶⁶

A ház tárgyalóján kívül és belül szigorú viselkedési kódex szabályozta tanács általában rendszeresen, hetente többször (számos városban: hétfő, szerda és péntek) ülésezett. Bécsben például a tárgyalásokon való jelenlétnek igen aprólékosan szabályozott rituáléja is volt. A hosszú hatszögű tanácsasztal egyik keskenyebb végének középső helyén az uralkodót képviselő városi ügyész (gyakran nemesember) foglalt helyet, tőle jobbra ült a polgármester, balra a városbíró, míg a szemközti keskenyebb oldalon ült a tárgyalást írásban rögzítő jegyző. Az asztal két szélesebb oldalán kilenc-kilenc hely volt a tanácsosoknak, akik közül a legelőkelőbbek a polgármester és a városbíró mellett szerepeltek.⁶⁷

---

⁶⁵ A tanácsalakulások időszakáról: Engel 1993, 59, míg Bécsről lásd Leopold Sailer: *Die Wiener Ratsbürger des 14. Jahrhunderts. Studien aus dem Archiv der Stadt Wien*, 3/4. Band, Wien, 1931, Deutscher Verlag für Jugend und Volk, 6–18, 15–30. rövidítése: Sailer 1931; Richard Perger: *Beiträge zur Wiener Verfassungs- und Sozialgeschichte im Spätmittelalter*. In: *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 1976/1977*, 11–41, rövidítése: Perger 1976/1977, és uő.: *Die Wiener Ratsbürger, 1396–1526. Ein Handbuch*. Wien, 1988, 4–19. rövidítése: Perger 1988; A felső-ausztriai (Enns, Linz és Eferding) példák: Zauner 1974, 118., míg Karinthia kapcsán: Wolfgang Dichtl: *Stadtherr und bürgerliche Selbstverwaltung in Klagenfurt*. Dissertation, Wien, 1970.

⁶⁶ Engel 1993, 68–69. Az ausztriai, azon belül is tiroli városok kapcsán: Hye 1974, 156–157.

⁶⁷ Perger 1988, 19, és Helmuth Gröbning: *Die Wiener Stadtanwälte im Spätmittelalter*. In: *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 1970, 36–45; míg a kérdés tágabb kontextusához Dietrich W. Poeck: *Zahl, Tag, Stuhl. Zur Semiotik der Ratswahl*. In: *Frühmittelalterliche Studien*, 1999, 396–427, és uő.: Dietrich W. Poeck: *Rituale der Ratswahl. Zeichen und Zeremoniell der Ratssetzung in Europa (12.–18.*

A városok vezető testületeinek tagjai esküvel kötelezték egymást a helyes fellépésre, a kollegialitás elvének megfelelően többségi szavazás után meghozott döntéseket pedig egyöntetűen (*unanimiter*) képviselték. A tanácsosi tevékenység kezdetben megtiszteltetés volt, tehát nem fizetett tisztség, ami korlátozta a potenciális tanácsosok körét, mégis a pozíció a 14. század második felétől egyre több városban társult anyagi előnyökkel (üléspénz, napidíj, éves költségátalány, útiköltség és ajándékok) is.⁶⁸

A **választás és a tisztújítás** mindig valamilyen szakrális időponthoz kötődött és különböző ünnepségekkel járt együtt, amelyekben fontos szerepet játszottak a városi élet egyházi épületei is. Sopronban például a várossá válás kezdetétől Szent Györgyhöz (április 24.), míg Bécsben kezdetben Szent Simon és Júdás Tádé napjához (október 28.), majd 1410/1411-től Szent Tamás ünnepéhez (december 21.) kötődött a választás. A tisztújítás módja és a tisztségviselés időtartama gyakorlatilag két véglet között mozgott. Az egyik végletet jelentette, ha az egész polgárközség választott teljes vezetést évente, ahol az újraválasztás természetesen nem volt kizárva. A másik végleten pedig egy patrícius-oligarchia uralma állt, ahol a választás valójában kooptálással történt élethossziglani pozíciókba. Ezen két szélsőséges példa között természetesen számos lehetőség adódott, így a választók köre lehetett: az egész polgárság (pl.: Lippstadt és Soest); a kézműves céhek és a polgárok egyéb politikai szerveződései (pl.: Wetzlar és Dortmund); a tanácsosok és/vagy a polgármester (pl.: Iserlohn és Hildesheim); az előző év „választóférfi” (pl.: Beckum).⁶⁹

A legtöbb esetben mégis a fent említett első példából a másodikba történő átmenet volt a 15–16. századi változások jellemző forgatókönyve. A kooptálás gyakorlatának bevezetése, vagy legalábbis a választók körének „választópolgárookra” történő lecsökkentése sok németajkú városban valójában már a 13. században végbement: a hatalomban lévők a választópolgárságot egyre szűkebben értelmezték, vagy pedig a választást ún. „tanácsválasztó polgárookra” ruházták át. Ezzel párhuzamosan a tisztségviselés kezdetben rendszerint egy évig tartott, ám majdnem minden városban megpróbálták a vezetők tisztségeikből élethosszig tartó pozícióikat létrehozni.

Jahrhundert). Städteforschung, Reihe A, 60. Band, Köln-Wien, 2003, Böhlau Verlag, 6–154, 287–323. rövidítése: Poeck 2003

⁶⁸ Pius Dir: Studien zur Geschichte der Augsburger Zunftverfassung 1368–1548. In: Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben und Neuburg, 39 (1913), 144–243.; Peter Meisel: Die Verfassung und Verwaltung der Stadt Konstanz im 16. Jahrhundert. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 8. Band, Konstanz, 1957, Kommissions-Verlag Jan Thorbecke, 19–143.; Friedrich Bruns: Der Lübecker Rat. Zusammensetzung, Ergänzung und Geschäftsführung von den Anfängen bis ins 19. Jahrhundert. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde, 32 (1951), 1–69.

⁶⁹ Engel 1993, 63–69, és Perger 1988, 18–19.

A folyamat végül néhány család döntő súlyához vezetett, ami sokszor együtt járt a hatalom kisajátításával, korrupcióval és belső pártharcok kialakulásával.⁷⁰

Mindez általában a nagykereskedők és a kézműves polgárok társadalmi szétválásának és feszültségeinek a leképeződését is jelentette. A német városok forrásanyagában a tanácstagság feltételeként hangsúlyozott morális jelzők, mint például a „weise”, „nützlichste”, „vornehme” és „vermögende” valójában az egyszerű polgárok, főként a kézművesek kizárását fejezték ki a választhatók, és sokszor a választók köréből.⁷¹ Az ebből fakadó társadalmi feszültségeket gyakran újabb – sokszor csak névleges funkciókkal rendelkező – **külső tanácsok** létrejötte követte, amivel az irányító elit átmenetileg kielégítette a kézműves ellenzék igényeit, és néhány évtizedig elejét vette a társadalmi feszültségek további növekedésének.⁷²

Bécsben az említett folyamatok már a 15. század elején jelentkeztek. Noha az 1396-os privilégium helyet és szavazatot biztosított a tanácsban a kézművesek számára, azonban érdemi beleszólásuk a város ügyeibe csekély volt, hiszen jelentős részük még a polgárközséghez sem tartozott. Az ausztriai városban ugyanis a *Gemeinde* tagja csupán olyan polgár lehetett, aki valaha vagy a belső, vagy a külső tanács (1408-tól a *Genannten* / „Kijelölt polgárok”) tagja volt. A község viszonylag szűk tagsága ellenére is meglehetősen csekély befolyással rendelkezett: csupán akkor vonták be az ügyek intézésébe, ha nagyon fontos, sokszor krízishelyzetben hozott döntésekről volt szó. A város igazgatásának fő grémiuma az 1408-ig belső tanácsnak, majd tanácsnak nevezett testület volt, ami a polgármesterrel és a városbíróval együtt húsz választójoggal rendelkező tagból állt, akiket évente a *Genannten* választott – uralkodói megerősítéssel – főként a saját soraiból és ritkán a *Gemeinde*ből. A kétszáz fős *Genannten* tagjait azonban nem a polgárság, még csak nem

⁷⁰ Ferdinand Opll: Zur spätmittelalterlichen Sozialstruktur von Wien. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien, 1993, 7–87., rövidítése: Opll 1993; míg a kérdés tágabb kontextusához: Poock 2003, 6–154.

⁷¹ Karl Czok: Die Bürgerkämpfe in Süd- und Westdeutschland im 14. Jahrhundert. In: Jahrbuch für Geschichte der oberdeutschen Reichsstädte, 12/13 (1966/67), 40–72.; Reinhard Barth: Argumentation und Selbstverständnis der Bürgeropposition in städtischen Auseinandersetzungen des Spätmittelalters. Lübeck 1403–1408 – Braunschweig 1374–1376 – Mainz 1444–1446 – Köln 1396–1400. Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter, 3. Band, Köln-Wien, 1974, 342–374.; Hans Leo Reimann: Unruhe und Aufruhr im spätmittelalterlichen Braunschweig. Braunschweiger Werkstücke, 28. Band, Braunschweig, 1962, Waisenhaus-Buchdruckerei und Verlag, 29–134.

⁷² Engel 1993, 63–69.; Wilfried Ehbrecht: Verhaltensformen der Hanse bei spätmittelalterlichen Bürgerkämpfen in Westfalen. In: Westfälische Forschungen 26 (1974), 46–59.; Karl-Heinz Kirchhoff: Die Unruhen in Münster/W. 1450–1457. Ein Beitrag zur Topographie und Prosopographie einer städtischen Protestbewegung. In: Wilfried Ehbrecht (Hg.): Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 9. Band, Wien-Köln, 1980, Böhlau Verlag, 153–312.; Helga Raape: Der Hamburger Aufstand im Jahre 1483. In: Zeitschrift der Vereins für Hamburgische Geschichte 45 (1959), 1–64.

is a polgárközség (*Gemeinde*), hanem a tanács választotta, meghozzá élethossziglani időtartamra.⁷³

Ha a *Genannten* egy tagját ismét tanácsosnak választották, a neve akkor is ott maradt a testület listáján: amint nem viselte többé a fenti tisztséget, azonnal visszakerült a *Genannten* kollégiumába. Az előbbi grémium évente választott a saját köréből egy negyven tagú csoportot (1408-ig a neve külső tanács majd később átveszi a *Genannten* nevet), amelyet a fontosabb döntések meghozatalába a tanács bevont, és amely az egyes tisztségek viselőinek kiválasztásakor és leköszönésekor segédkezett. A belső tanácsot tehát évente a *Genannten* választotta, ám a tanács döntötte el, kik legyenek tagjai az élethossziglani tisztséget jelentő *Genannten*-kollégiumnak: az irányító réteg összetételét és a város belügyeit tehát egy szűk réteg kiválóan kézben tudta tartani. A fentiek értelmében a kézművesek jelentős része képtelen volt politikai jogait érdemben gyakorolni, és nem véletlenül játszott ez a réteg jelentős szerepet a Habsburg-testvérek közötti harcban mind 1408-ban, mind 1462-ben.

A 15. század végén az alsó-ausztriai kormányzat folyamatosan újból és újból beavatkozott Bécs igazgatásába, ami 1519-ben a tartományi kormány elleni fellépés élére sodorta a várost. A felkelést 1522-ben a bécsújhelyi vérbírósággal az udvar végérvényesen letörte, ami Bécs politikai különállásának végét is jelentette. I. Ferdinánd intézkedései nyomán lecsökkentették a tanácstagok számát tizenkettőre, egy új külső tanácsot – ami hasonlított az egykori kétszázfős *Gennantenra* – hoztak létre hetvenhat taggal, és pontos rendeletek szabályozták a belső és a külső tanácsosokból álló százfős „*Stadtregerung*” jövőbeni kiegészítését.⁷⁴

Bár a városi önkormányzatiság keretein belül a tanács együttesen élvezte a polgárközség öngazgatási jogait, mégis a testület – esetenként több – vezetője (polgármester, városbíró) gyakorolta a legnagyobb befolyást a városi döntéshozatalra. A közösség első emberének funkciója a városi jogok elnyerésének időszakáig vezethető vissza. A város élén álló egy, vagy két **polgármester** a rajnai püspöki városokban már az 1220-as, 1230-as években feltűnik: ők azok, akik a község képviselőjeként a tanács vezető pozícióból kizorították a földesúr képviselőit (*Schultheiß, Ammann*). A tisztség azonban még a német törzsterületeken is sok helyen csak később jelent meg. Számos svábföldi városban például csak a 14. században, a céhalkotmányozás idején tűnt fel, és esküje

⁷³ Perger 1988, 19–23.

⁷⁴ Perger 1988, 3–4, 21–25, és uő.: Der Wiener Rat von 1519 bis 1526. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 1979, 135–168.

alapján feladata – a tanácshoz hasonlóan – a *bonum publicum / gemeiner Nutzen*, azaz a béke, a közjó és a közös felelősségviselés fenntartása és elősegítése volt.⁷⁵

A tisztség a sváb területekhez hasonló időszakban jelent meg számos nagyobb városban (pl.: Magdeburg, Konstanz és Goslar) is, ahol viselőinek száma általában egy és három között ingadozott, *capitaneus*, *stettmeister* vagy *magister der Bürger* elnevezéssel. Feladataik közé tartozott többek között a tanáccsal együttműködve a város általános igazgatása, a diplomáciai és katonai kapcsolatok fenntartása, sőt, sok helyen a városi pecsétnek, a kapuk, a levéltár és a városi pénztár kulcsainak az őrzése is. A sokrétű ismereteket és jelentős gazdasági önállóságot és befolyást kívánó tisztség több nagyobb városban szinte örökölhető pozícióvá vált, hiszen a hozzá szükséges vagyon, kapcsolatok és más feltételek csak kevés családnak adtak meg. Sokszor a polgármester-dinasztiák kialakulásával állt összefüggésben a tisztség betöltőinek számbeli növekedése is: néhány városban (pl.: Konstanz) a fenti jelenség ellen lázadó középpolgári ellenzék elérte, hogy a polgárközség élén két (egy patrícius és egy céhpolgár) polgármester álljon.⁷⁶

A fenti városokban, ha létezett a **városbírói** (*iudex / Stadtrichter*) **tisztség**, akkor betöltőjének feladata döntően az igazságszolgáltatásra korlátozódott. Számos közösségben a városi bíraskodás felállítását saját bíróval az élen egy hosszú folyamat eredménye volt. Kezdetben a városban működő bírói szék a földesúr *Schultheiß*ének az alsóbb fokú bírósága volt, és jellemzően kisebb ügyekben, főként pénzbírságokban (tartozások és vagyonügyek) és kisebb vádemelési esetekben ítélezett, ám a külső hatalom képviselője már ekkor is csak vezette az üléseket, és a polgári tanácsosokkal együtt hozott döntést.⁷⁷ A nagyobb rendű bírósági ügyekben, illetve a pallosjog alkalmazását igénylő esetekben a *Vogt*, mint a földesúr önálló bírója döntött. A polgárközség erőfeszítései nyomán idővel az utóbbi jogkör a *Schultheiß*re szállt, majd végül a teljes körű bírói jogokat a tanács, illetve a belőle felálló bírói szék gyakorolta, amit több helyen külön városbíró vezetett.⁷⁸ Ezt követően mind a városi polgári ügyekben (hagyatékok, gyámságok és hasonló), mind pedig a büntetőügyekben a tanács és ülnökei hoztak döntést, és a bírósági eljárás alá vont

---

⁷⁵ Isenmann 1988, 133–134.

⁷⁶ Engel 1993, 63–69.; Hartmut Boockmann: Spätmittelalterliche deutsche Stadt-Tyrannen. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte 119 (1983), 73–91. rövidítése: Boockmann 1983

⁷⁷ Pirmin Spiess: Die Konkurrenz zwischen „städtischer“ und „stadtherrlicher“ Strafgerichtsbarkeit im 13. und 14. Jahrhundert anhand Nürnberger und Speyerer Rechtsquellen. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung, 98 (1981), 291–306.

⁷⁸ Hubert Drüppel: Iudex civitatis. Zur Stellung des Richters in der hoch- und spätmittelalterlichen Stadt deutschen Rechts. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte Band 12. Köln-Wien, 1981, Böhlau Verlag, 3–245.

felmentett vagy elítélt személyeket a legtöbb helyen csak akkor engedték végül távozni, ha megbékkelési kötelezvényt írtak alá.⁷⁹

Bécsben, ahol a városi ügyészen keresztül az uralkodó is részt vett az üléseken, a polgármestert feladatai emelték ki a többi tanácsos közül.⁸⁰ Itt ő volt a tanács vezetője és az első szavazattal rendelkező tagja. Minden városi alkalmazott előljárójaként ő hívta össze és vezette a tanácsüléseket, szavazategyenlőség esetén az ő szava döntött, és személyesen volt felelős a tanácsülési határozatok végrehajtásáért.⁸¹ Tevékenysége során a tanáccsal, a *Genannten*, illetve a *Gemeinde* testületeivel és egyes tagjaival együtt járt el a különféle ügyekben, amiért költségtérítéseket és megfizetendő ajándékokat kapott. Akadályoztatása esetén az egyik tanácsos, mint „Verweser” járt el és átmenetileg helyettesítette őt.

Az uralkodó által évente hűbérésküvel beiktatott bécsi városbíró egyszerre látta el a jelentősebb büntetőügyekben („hohe Gerichtsbarkeit”) történő ítélkezését, és az alsóbb fokú bíraskodás („niedere Gerichtsbarkeit”) vezetését. Az előbbi a komolyabb büntetőügyekre vonatkozott, és területi illetékessége kiterjedt a Bécs körül elhelyezkedő községcsoportokra is, bár a pallosjog alkalmazása külön uralkodói engedélyhez kötődött. Az utóbbi Bécsre vonatkozott, és a kisebb büntetőügyekre és a peres polgárjogi ügyekre terjedt ki. A városi alkotmány szerint a városbírónak a tanácsban ülőhelye és szavazati joga volt. Jogilag az uralkodó olyan személyt is kinevezhetett, akit nem a polgárok választottak

⁷⁹ Isenmann 1988, 161–162; Engel 1993, 71–83; Wilhelm Ebel: Die Rostocker Urfehden. Untersuchungen zur Geschichte des deutschen Strafrechts. Veröffentlichungen aus dem Stadtarchiv der Seestadt Rostock, Band 1., Rostock, 1938, Carl Hinstorffs Verlag, 13–161.; Andrea Boockmann: Urfehde und ewige Gefangenschaft im mittelalterlichen Göttingen. Studien zur Geschichte der Stadt Göttingen, Band 13, Göttingen, 1980, Vandenhoeck & Ruprecht, 13–94.

⁸⁰ Mind a bécsi polgármesteri, mind a városbírói tisztségről összefoglalóan ír Perger 1988, 21–25, míg a polgármesteri pozícióról, illetve 15–16. századi viselőiről lásd Felix Czeike: Das Wiener Bürgermeisteramt im Hoch- und Spätmittelalter. In: Walter Aspernig et al. (Hg.): Wiener Bürgermeister im Spätmittelalter. Wien, 1980, 3–16, és Richard Perger – Walter Hetzer (Hg.): Wiener Bürgermeister der frühen Neuzeit. Wien, 1981, 3–130. rövidítése: Perger–Hetzer 1981. A bécsi városbírói 16. században: Heinrich Demelius: Stadtrichter contra die von Wien. Ein Beitrag zur Wiener Geschichtsverfassung im 16. Jahrhundert. In: Anzeiger der philosophisch-historische Klasse der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1953, 145–161.

⁸¹ Más ausztriai városok kapcsán ld.: Alsó-Ausztria (Bécs, Tulln, Hainburg, Krems és Korneuburg): Csendes 1974, 99–100., továbbá: Karl Gutkas: Das Bürgermeisteramt in den niederösterreichischen Städten während des Mittelalters. In: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 14 (1961), 111–121.; a felső-ausztriai példák a polgármester (Freistadt, Linz és Steyr) és városbíró (Steyr, Linz, Gmunden és Freistadt) különböző helyzetéről: Zauner 1974, 118–119.; A stájer városok (Graz, Leoben és Judenburg) esetében ld.: Gutkas 1972, 234–236, Ebner 1974, 336–344. és Herbert Hans Eggelmaier: Zu den Anfängen des Bürgermeisteramtes in Graz. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 75 (1984), 15–21., míg a karinthiai településekről (Friesach, Gmünd, St. Veit, Völkermarkt, St. Leonhard és Villach): Neumann 1972, 333–335, és Neumann, 1974, 134., továbbá Karl Lax: Die Stadtrichter und die Bürgermeister zu Gmünd in Kärnten. In: Carinthia I, vol. 160., 1970, 824–828. A tiroli példák (Innsbruck, Hall, Meran, Sterzing, Bozen és Glurns; Brixen, Klausen, Bruneck, Lienz és Vils; Rattenberg, Kufstein és Kitzbühel): Hye 1974, 155–158, 163–167.

meg, és aki így is a tanács tagja lett volna, de a gyakorlatban az uralkodó a tanácsválasztás keretében megfogalmazott javaslatot vette figyelembe. A bírósági ügyek esetében a *Stadtrichter* ülnökkökként a *Genannten*-testületéből kért fel polgárokat az ítélezésben való részvételre. A bíró tisztsége bevételeiből – bírságok, elkobzott javak és illetékek – díjazta személyzetét (pl.: *Nachrichter*, *Urteilschreiber*, *Schrannschreiber* és hasonló). A *Stadtrichter* joghatósága azonban korántsem volt korlátlan, hiszen nem tartozott alá a polgárság egy része, és természetesen a bécsi lakosság nem-polgári kiváltságokkal rendelkező tagjai sem. A súlyos ítéletekhez több esetben a tanács hozzájárulása is kellett, és az utóbbinak tartották fenn a polgári ügyek intézésének egy részét is (pl.: a peren kívüli eljárásokat).

A városvezetés igazgatási teendőinek szaporodásával egyre gyakoribbá vált majdnem minden németajkú városban **további** – rendszerint a tanács tagjai által betöltött – **tisztségek** létrehozása. A városok gazdasági megerősödéséből fakadóan az első szakosodott feladatok a pénzügyek igazgatásához kapcsolódtak.⁸² A számos kiadás (adó, igazgatási költségek és a városi írásbeliség fenntartása) és bevétel (adók, vámok, monopóliumok, illetékek és büntetések) kezelésével tehát a városi tanácsok saját körükből **kamarásokat**, számos esetben továbbá rendelkezésük alá bocsátott elszámoló-mestereket bíztak meg. Mindez pontosan megfelelt a pénzügyi autonómia kívánalmainak, és a legtöbb esetben döntően a direkt vagyonadó polgároktól történő behajtásán volt a legnagyobb hangsúly.⁸³

Az adóztatás azonban a sokszor egyenlőtlen kivetés miatt komoly feszültségeket keltett a polgárközségen belül, ezért számos tanácsos nem kívánta elfogadni a kamarási pozíciót, illetve részt venni a kivetésben, ezért sok helyen külön szabályzatokban kellett megtiltani a kamarasság visszamondását, illetve a pozíció betöltése után két-három éves tisztség-mentességet kellett biztosítani. Általában azonban mégsem kellett az esküdteket a

---

⁸² Bernhard Kirchgässner: Studien zur Geschichte des kommunalen Rechnungswesens der Reichsstädte Südwestdeutschlands vom 13. bis 16. Jahrhundert. In: Finances et comptabilités urbaines du XIIIe au XVIe siècle. Brüssel, 1964, 237–252.

⁸³ Dieter Kreil: Der Stadthaushalt von Schwäbisch Hall im 15./16. Jahrhundert. Eine finanzgeschichtliche Untersuchung. Forschungen aus Württembergisch Franken, Band. 1., Schwäbisch Hall, 1967, Hans P. Eppinger Verlag, 29–213.; Bernhard Kirchgässner: Das Steuerwesen der Reichsstadt Konstanz 1418–1460. Aus der Wirtschafts- und Sozialgeschichte einer oberdeutschen Handelsstadt am Ausgang des Mittelalters. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 10. Band, Konstanz, 1960, Kommissions-Verlag Jan Thorbecke, 147–218.

kamarási pozícióba kényszeríteni, hiszen a tisztség, ugyan meghatározott ideig csupán, mégis a beszedett összeg feletti rendelkezésre adott lehetőséget.⁸⁴

A városi önállóság fontos elemét jelentő kamarási tisztség, illetve a pénzügyi elszámolások kötetekben történő vezetése nagyban hozzájárult a városi pénzügy, mint a mindenkori vezetőitől elválló fogalom és intézmény kialakulásához. Az utóbbi lehetett központosított, ahol a tanács által kinevezett külső személy vagy az egyik esküdt látta el a közösség teljes pénzügyigazgatását (egy kassza, központi elszámolások). Másutt nem következett be ilyen központosítás, és a főbb tisztségek viselőinek mindegyike bevételezési és kiutalási jogokkal rendelkezett, ahol a bevételeket illetve a kiadásokat általában szigorúan szétválasztották. Ennek megfelelően ebben a tekintetben csupán néhány középkori városban létezett fiskális egyöntetűség, ahol az áttekinthetőség kedvéért a kiadásokat és a bevételeket egységesen egy kasszában vezették.⁸⁵ A számos németajkú városban a 13. századig visszanyúló községi pénzügyigazgatás a középkor végéig meglehetősen személyfüggő maradt, bár a tanácsosok igyekeztek hozzáértő és megbízható szakemberekre bízni a község anyagi erőforrásait. A többi kisebb pozíciót (hegymester, fegyvermester, adószedő és vámszedő) betöltő személy rendszerint fizetett alkalmazott volt, aki felett vagy a polgármester, vagy a kamarás gyakorolt közvetlen felügyeletet.⁸⁶

Bécsben például a város pénzügyeit 1485-ig két polgár (egy tanácsstag és a *Genannten* egy tagja) intézte kamarásként, majd ezt követően hozták létre az egységes kamarából az ún. *Oberkämrrer* (mindig tanácsos), illetve az *Unterkämrrer* (mindig a *Genannten* tagja) tisztségét, ahol az utóbbi leginkább az építésügyért volt felelős. Az adózó polgárság számontartását, az adó kivetésének és beszedésének megszervezését két tanácsos és a *Genannten* két tagja végezte, míg újabb két személy a fenti testületből a vámok bevételeit kezelte és azután a kamarának adta át.⁸⁷ A polgárság hatalma alatt álló összes

---

⁸⁴ Engel 1993, 85–96.

⁸⁵ Walter Frey: Beiträge zur Finanzgeschichte Zürichs im Mittelalter. In: Schweizer Studien 3 (1911), 1–279.; Josef Rosen: Eine mittelalterliche Stadtrechnung – Einnahmen und Ausgaben in Basel 1360–1535. In: Erich Maschke / Jürgen Sydow (Hg.): Städtisches Haushalts- und Rechnungswesen. Sigmaringen, 1977, 45–68.

⁸⁶ Isenmann 1988, 169–181.; Wilhelm Rausch: Das Rechnungswesen der österreichischen Städte im ausgehenden Mittelalter unter besonderer Berücksichtigung der Städte in den österreichischen Stammlanden Nieder- und Oberösterreich. In: Finances et comptabilités urbaines du XIIIe au XVIe siècle. Brüssel, 1964, 180–204.

⁸⁷ Perger 1988, 21–25, és sokkal részletesebben lásd Otto Brunner: Die Finanzen der Stadt Wien von den Anfängen bis ins 16. Jahrhundert. Studien aus dem Archiv der Stadt Wien 1/2. Wien, 1929, 44 f, 37–75, 173–231. A kamarási hivatalról további ausztriai városok (Linz, Enns, Krems, Stein, Hainburg, Wels és Freistadt) kapcsán ld. Csendes 1974, 100. A stájer városok gazdasági és pénzügyi igazgatásáról: Ebner 1974, 344–348.; Pickl 1980, 100–115.

telek és ház ingatlanügyeit rögzítő könyvek vezetése újabb két polgárnak (*Grundbuchverweser*) volt a feladata, akik a vásárlások, örökösödések és terhelések ügyeit intézték írnokok segítségével. Kezdetben ők igazgatták az árvak és távollévők vagyonát is, ám 1504-től megjelent ennek külön igazgatójaként a négy *Raitherr* (két tanácsos és a *Genannten* két tagja), akik a tanács nevében az örökös nélküli javak átvételét elvégezték. Pénzügyi és igazgatási szempontból fontos szerepe volt továbbá a *Judenrichter*nek és a *Studentenrichter*nek. Míg az előbbi – rendszerint tanácstag – olyan bécsi polgár volt, akit uralkodói kinevezés alapján a zsidó és nem-zsidó személyek közötti ügyekben ítélkezett 1421-ig, addig az utóbbit a tanács és az egyetem nevezte ki a két intézmény között keletkező konfliktusos ügyek megoldására.

Bécs kegyúri jogai alapján a Szent István és Szent Mihály templomok építésére és karbantartására a város polgári **templomatyákat** (*Kirchenmeister*) rendelt, akiknek a tanácsosok és a *Genannten*-testület előtt kellett évente elszámolni. Míg az előbbi templom világi gondnoka legtöbbször esküdt volt és a tanács nevezte ki, addig az utóbbi felügyelőjét a plébániai közösség választotta és többnyire a *Genannten*-testületből került ki.⁸⁸ A Szent István templom iskolamesterét (*Schulmeister*) a város alkalmazta és a városi kasszából kapott fizetést, míg a Szent Mihály esetében a tanító a plébániai közösség támogatásából élt. A bécsi polgárközség ellenőrzése alá tartozott néhány karitatív alapítvány is, amelyek közül a legnagyobb és leggazdagabb a *Bürgerspital* volt, aminek a vezetőjét (*Bürgerspitalmeister*) a tanács jelölte ki írnokot, sáfárt és kezelőszemélyzetet is rendelve mellé.⁸⁹

A németajkú városok önállósodásának szerves részét jelentette a 13. századtól az önálló **városi kancelláriák** kialakulása. Ezzel párhuzamosan a forrásokban *notarius civitatis* / *Protonotar*, vagy *Stadtschreiber* néven említett **városi jegyző** szerepe központi

⁸⁸ Sebastian Schröcker: Die Kirchenpflegschaft, Die Verwaltung des Niederkirchenvermögens durch Laien seit dem ausgehenden Mittelalter. Görres-Gesellschaft, Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, Heft 67. Paderborn, 1934, 28–122.; Wolfram Heitzenröder: Reichsstädte und Kirche in der Wetterau. Der Einfluß des städtischen Rats auf die geistlichen Institute vor der Reformation. Studien zur Frankfurter Geschichte, Heft 16., Frankfurt a.M., 1982, Verlag Waldemar Kramer, 160–256.

⁸⁹ Perger 1988, 21–25, és sokkal részletesebben lásd Max Kratochwill: Die Gründung des Wiener Bürgerspitals. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 1955/56, 84–96.; További osztrák példák: Gutkas 1972, 241–242., Ebner 1974, 322–324., és Willibald Katzing: Das Bürgerspital. In: Historisches Jahrbuch der Stadt Linz, 1977, 11–102.; míg Németországra: Robert Jütte: Obrigkeitliche Armenfürsorge in deutschen Reichsstädten der frühen Neuzeit. Städtisches Armenwesen in Frankfurt am Main und Köln. Kölner Historische Abhandlungen, Band 31. Köln-Wien, 1984, Böhlau Verlag, 331–367.; Werner Moritz: Die bürgerlichen Fürsorgeanstalten der Reichsstadt Frankfurt am Main im späten Mittelalter. Studien zur Frankfurter Geschichte, 14. Heft, Frankfurt a.M., 1981, Verlag Waldemar Kramer, 31–226.; Bernhard Zeller: Die schwäbischen Spitäler. In: Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte 13 (1954), 71–89.

jelentőségűvé vált, és sokszor már a kezdetektől fogva segédek (írnokok, további jegyzők és másolók) felett is rendelkezett.⁹⁰ A tanács által jellemzően határozatlan időre választott tisztség viselője vezette a tanácsülések jegyzőkönyveit, a bírósági jegyzőkönyveket, az adóskönyveket, a büntetések könyvét, az elszámolásokat, adójegyzékeket, telekkönyveket, írásba foglalja a határozatokat, polgárfelvételeket, és ezen felül sokszor követi küldetéseket is teljesített.⁹¹

A sokrétű feladat ellátását kezdetben általában klerikusok végezték, ám a későbbiekben egyre több jogtudó, tanult világi váltotta fel őket.⁹² A jegyzői pozíció a legjobban fizetett városi tisztségek közé tartozott. A munkáját a tanács természetben és pénzben fizette meg az iránta esküvel elkötelezett nótáriusnak, aki városi feladatai mellett gyakran kielégítette a polgárság magán jellegű írásbeli igényeit is, amiért meghatározott összeget kérhetett illetékként. Sok esetben egy-egy tanult család több nemzedéke viselte a tisztséget, míg a szélesebb körű jogtudó írásbeliség a tanács tagjaira majd csak a 16. század második felében vált jellemzővé.⁹³

A fenti német példákhoz hasonlóan Bécsben is a tanács fogadta fel a jegyzőt határozatlan időre, munkájáért pedig fizetést és karácsonyi jutalmat kapott a városi kasszából. A kancellária vezetőjeként egy személyben volt felelős a teljes városi levelezésért, a tanácsi határozatok és rendeletek írásba foglalásáért, a levéltározási feladatokért, a városi könyvek vezetéséért és az általa irányított, sokszor önálló, saját feladatkörrel rendelkező írnokok munkájáért. A tanácsülések alkalmával ő vezette a jegyzőkönyvet, ám szavazati joggal nem rendelkezett.⁹⁴

---

⁹⁰ Gerhart Burger: Die südwestdeutschen Stadtschreiber im Mittelalter. Beiträge zur schwäbischen Geschichte, Heft 1–5. Böblingen, 1960, Verlag Wilhelm Schlecht'sche Buchdruckerei Böblingen, 7–105.; Peter-Johannes Schuler: Geschichte des südwestdeutschen Notariats von seinen Anfängen bis zur Reichsnotariatsordnung von 1512. Veröffentlichungen des Alemannischen Instituts Freiburg/Br., Nr. 39, Bühl (Baden), 1976, 21–201.; Manfred J. Schmied: Die Ratsschreiber der Reichsstadt Nürnberg. Nürnberger Werkstücke zur Stadt- und Landesgeschichte, Band 28., Nürnberg, 1979, Stadtarchiv Nürnberg, 19–81.

⁹¹ Gerhard Neumann: Lübecker Syndici des 15. Jahrhunderts in auswärtigen Diensten der Stadt. In: Hansische Geschichtsblätter 96 (1978), 38–46.; Klaus Wriedt: Das gelehrte Personal in der Verwaltung und Diplomatie der Hansestädte. In: Hansische Geschichtsblätter 26 (1978), 15–37.

⁹² Erich Genzmer: Kleriker als Berufsjuristen im späten Mittelalter. In: Études d'histoire du droit canonique dédiées à G. Le Bras. Bd. II. Paris, 1965, 1207–1236.; Karl S. Bader: Klerikernotare des Spätmittelalters in Gebieten nördlich der Alpen. In: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift Willibald Maria Plöchl. Wien, 1967, 1–15.

⁹³ Isenmann 1988, 143–145, és Engel 1993, 70–83.; Klaus Wriedt: Stadtrat – Bürgertum – Universität am Beispiel nordwestdeutscher Hansestädte. In: B. Moeller / H. Patze / K. Stackmann (Hg.): Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit. Göttingen, 1983, 499–523.

⁹⁴ Perger 1988, 21–25.

Habár számos közép-európai városban a 15–16. század fordulóján a város vezetésében csupán a polgárok egy szűk köre vett részt, az évenkénti tisztújítás több helyen elvi lehetőséget teremtett a hatalomban lévők ellenőrzésére, esetenként elmozdítására. Ennek ellenére a vizsgált korszakban a térség városainak döntő többségében **oligarchikus átrendeződésre** került sor. A tanácsosok illetve az első számú vezetők jellemzően élethossziglani pozíciókra, sőt ezek átörökítésére törekedtek. A hatalmuk létrejöttéhez lehetőséget biztosító intézményrendszert tehát a városvezetői csoportok látványosan saját uralmuk tartósításának érdekében alakították át. A 15. század végén tehát több olyan várost láthatunk a tágabb régióban, ahol az irányító **tanács** megszabadult a polgárközség ellenőrzésétől, levetkezte évente választott jellegét és ezzel párhuzamosan **kooptatív intézménnyé vált**, amelyet szinte közvetlen irányítása alá vont a polgárok egy szűk köre, illetve az adott város első számú vezetője. Ezen a ponton kapcsolódik össze a legnyilvánvalóbb módon a polgári öngazgatás lehetőségrendszerének illetve a városvezető csoportok szerkezetének és belső törekvéseinek kérdésköre.⁹⁵

II.3. A városvezető csoportok jellegzetességei

II.3.1. Az értelmezési lehetőségek és kritériumok

Az egyes polgári közösségeket irányító személyek történetének kutatása a németnyelvű várostörténeti historiográfia egyik igen kedvelt témája már a pusztán helytörténeti jellegű városbiográfiai mozgalom kezdeteitől a városkutatás intézményesülésének korán át egészen napjainkig. Míg a kezdeti időszakot a lokálpatrióta szellemiségű antikvárius gyűjtőszellem, majd pozitivista közlési kedv, a tudományá válást a mérés és struktúrák keresése, addig az eltelt másfél évtizedet leginkább a csoportdinamikai-hálózatelemző illetve a nyelvi fordulat nyomán narratív irányultságú kutatás jellemezte.⁹⁶ Ennek megfelelően a polgárközség élén álló polgárok egyazon köre a különféle értelmezések keretében feltűnhetett köztörténeti viharok helyi hőseként, kvantifikáló elemzések számsoraként, hatalmi összefonódások főszereplőjeként és végül

⁹⁵ A nagy átalakulás leírása: Erich Maschke: "Obrigkeit" im spätmittelalterlichen Speyer und in anderen Städten. In: Archiv für Reformationsgeschichte 1966, 7–22., rövidítése: Maschke 1966, Isenmann 1988, 131–135, 195., Engel 1993, 62–69, 114–116.; Wilfried Ehbrecht: Bürger und Obrigkeit in den hansischen Städten des Spätmittelalters. In: Wolfgang Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 275–302.; Dirlmeier 1980, 437–449.

⁹⁶ Karl Heinrich Freiherr Roth von Schreckenstein: Das Patriziat in den deutschen Städten, besonders Reichsstädten, als Beitrag zur Geschichte der deutschen Städte und des deutschen Adels. Aalen, 1970, Scientia Verlag, 236–618.; Ehbrecht 1980: Id. az egyes tanulmányokat; Lutterbeck 2002, 1–12, 165–174.; Uwe Goppold: Politische Kommunikation in den Städten der Vormoderne. Zürich und Münster im Vergleich. Städteforschung, Reihe A, 74. Band, Köln-Wien, 2007, 1–70.

társadalmi identitását és sikerét részben elbeszéléstechnikai eszközökkel létrehozó és fenntartó közszereplőként.⁹⁷

Az eltérő értelmezések egyik közös problémája azonban szinte minden esetben a leírás fogalomtárának megválasztásában rejlik. Míg a korai demográfiai és szociológiai ihletettségű osztályozási kísérletekben legtöbbször jellemzően a felső rétegeként határozzák meg a fenti csoportot, addig a társadalomtudományos megközelítések döntően patriciátusról, míg az új társadalomtörténeti irányok jegyében született munkák inkább elitekről, illetve városvezető csoportokról beszélnek. Míg az első iménti módszertani-terminológiai irányváltás a statisztikai alapú rétegződésmodellek középkori és korai újkori korlátozott használhatósága alapján érthető,⁹⁸ addig a patriciátusnak a város demográfiai helyzetével összefüggő problematikája, illetve az újabb kutatások meghatározásai további kifejtést érdemelnek.⁹⁹

Maga a patriciátus fogalom ugyan antik előképek alapján a középkori városok kortárs szókincse számára sem volt ismeretlen, mégis az önazonosítást és elkülönülést egyértelműen leíró kategóriaként a 17–18. században vált igazán dominánssá. Ekkorra számos németajkú közép- és nagyvárosban egy jól körülhatárolható közéleti csoport használta a meghatározást annak kifejezésére, hogy önmagát születési előjogai alapján tudatosan zárt házassági kört alkotó, az adott polgárközség életének politikai irányítását és esetenként gazdasági vezetését is kisajátító csoportnak tekinti. Kérdéses azonban, hogy ez az önmeghatározási igény akár ekkor, és méginkább a 12–16. században milyen viszonyban állt a városok politikumát irányító csoport társadalmi valóságával és az adott település urbanizációs sajátosságaival.¹⁰⁰

⁹⁷ Ulf Dirlmeier: Merkmale des sozialen Aufstiegs und der Zuordnung zur Führungsschicht in süddeutschen Städten des Spätmittelalters. In: Hans-Peter Becht (Hg.): Pforzheim im Mittelalter. Sigmaringen, 1983, 77–106.; Vonrufs 2002, 15–45.; Michael Hecht: Patriziatsbildung als kommunikativer Prozess. Die Salzstädte Lüneburg, Halle und Werl in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 79. Band, Köln-Wien, 2010, 1–18, 84–254.

⁹⁸ Isenmann 1988, 245–267.; Jürgen Ellermeyer: Sozialgruppen, Selbstverständnis, Vermögen und städtische Verordnungen. Ein Beitrag zur Erforschung der spätmittelalterlichen Stadtgesellschaft. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte 113 (1977), 203–275.; Michael Mitterauer: Probleme der Stratifikation in mittelalterlichen Gesellschaftssystemen. In: Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 3 (1977), 13–43.; Erich Maschke: Die Schichtung der mittelalterlichen Stadtgesellschaft Deutschlands als Problem der Forschung. (1972) In: Erich Maschke (Hg.): Städte und Menschen. Wiesbaden, 1980, 157–169.

⁹⁹ A kérdés kapcsán általános bevezetőként ld.: Klaus Militzer: Patriziat. In: Lexikon des Mittelalters 6 (Stuttgart/Weimar 1999), 1797–1799.

¹⁰⁰ Isenmann 1988, 275–283.; Hans Planitz: Studien zur Rechtsgeschichte des städtischen Patriziats. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 58 (1950). Festgabe für Leo Santifaller zum 60. Geburtstag. 317–335.; Arthur Boyd Hibbert: The Origins of the Medieval Town Patriciate. In: Past & Present 3 (1953), 15–27.

Számos kutatás igazolja ugyanis, miszerint a korai, azaz 12–13. századi városvezető rétegek a németnyelvű térség még nagy- és középvárosaiiban is igen erős heterogenitást mutattak. Mind jogi mind társadalmi-gazdasági szempontból igen különböző elemek – pl. nemesek, földesúri ministerialisok, távolsági kereskedők és egykori kézművesek – alkották a korai polgárközséget irányító személyek körét, melyre egyszerre lehetett jellemző a kiterjedt kereskedelmi tevékenység, a nemesi életforma és a polgárközség iránti áldozatkészség. Döntően csupán csak a 13. században kezdtek a különböző elemek egységes vezető réteggé formálódni, amit a szakirodalom Meliorat-nak („meliores”) nevez. Egyes szerzők szerint ebből a csoportosulásból jött létre különösen a dél- és középnémet területek nagyvárosaiban a 13–14. században a patriciátus.¹⁰¹

Míg a korábbi kutatási hagyomány a döntő szerepet a fenti folyamatokban a távolsági kereskedőknek tulajdonítja, addig számos újabb munka szerint a korai földesúri ministerialisok több esetben legalább ilyen fontos szerepet játszottak a városi autonómia kivívása illetve a városvezető réteg kialakulása folyamatában főként a Rajna-vonalán elhelyezkedő püspöki városokban (de pl. Regensburgban és Augsburgban, azaz a délnémet, eredetileg püspöki fennhatóságú településeken is). A ministerialisok eredetileg a földesúr képviselőiként (soltész, adószedő, pénzmester stb.) tűntek fel, akik – esetleg saját gazdasági tevékenységük mellett – valamilyen ellenőrzési funkciót láttak el, majd az önállósodási folyamatban a város odalán vettek részt a polgárközség kialakulásához vezető konfliktusokban.¹⁰²

Bármelyik értelmezés mellett is kötelezzük el magunkat, eszerint – a kis-, és középvárosokban nem feltétlenül, de a nagyvárosokban jellemzően – a későközépkorra mindkét megközelítés alapján számolnunk kell a patriciátus létrejöttével. Hogyan határozhatjuk meg azonban jog- és társadalomtörténeti értelemben a fenti csoportot és valóban általános nagyvárosi jelenségről van-e szó? Meglepő módon, a már számos létező összefoglalás eredményei kapcsán sem rajzolódik ki egyértelmű kép. A több régiót egyenként feldolgozó tanulmánykötetek a népesebb településeken megfigyelhető jelenség

---

¹⁰¹ Carl-Hans Hauptmeyer: Vor- und Frühformen des Patriziats mitteleuropäischer Städte. Theorien zur Patriziatsentstehung. In: Die alte Stadt. Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege 6 (1979), 1–20.; Hans Planitz: Zur Geschichte des städtischen Meliorats. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 67 (1950), 141–175.

¹⁰² Erich Maschke – Jürgen Sydow (Hg.): Stadt und Ministerialität. Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Band 76., Stuttgart, 1973, W. Kohlhammer Verlag, 1–154.; Székely György: A polgári rend előzményeihez. A városi elit a 12–13. századi Európában. In: Századok, 1992, 517–561.

közös nevezőjeként a közéleti szerepek kisajátítását, a közösség gazdasági életében játszott dominanciát, az endogámiát és a más irányban is érvényesülő elzárkózást emelik ki.¹⁰³

A kérdés kutatástörténetében azonban születtek ennél pontosabban megfogalmazott kritériumok is. Egyes szerzők csupán ezek együttes érvényesülésének együttállása esetén tartják megengedhetőnek a meghatározás alkalmazását. Ilyen szempontegyüttes például a jogi értelemben vett tanácsképesesség – mint a legegengedhetlenebb jellegzetesség –, a nem-kézműipari tevékenységből származó biztos vagyoni háttér, a saját rendi értelemben vett zártsgot létrehozó csoport és a városirányításban betöltött, jogilag is formalizált egyeduralmi helyzet. Ennél még szűkebben fogalmazva patríciátusról akkor beszélhetünk, ha egy társadalmilag erősen tagolt városban egy nagy vagyonú, nemesi jellegű életformát folytató, zárt házassági kört alkotó, kereskedői-ingatlanbérbeadói csoport kizárólagosan vagy részlegesen kisajátította a tanácsuralmat, és helyzetét nemcsak igazgatási, hanem jogi szempontból is sikerült hosszú időre megszilárdítania.¹⁰⁴

II.3.2. *A dél- és közép-német kutatások*

A fenti és ezekhez hasonló kritériumok alapján az elmúlt öt-hat évtizedben számtalan monografikus feldolgozás igyekezett különböző típusú patríciátusokat kimutatni a nagyobb igazgatási önállóságuk okán döntően a birodalmi és szabad városok körébe tartozó jelentős népességű települések vizsgálatával.¹⁰⁵ A kutatások meghatározó súlya a Majnától délre elhelyezkedő területre összpontosult, ahol a különösen erőteljesen kiváltságolt és erős nemzeti tradíciókkal rendelkező települések helyezkedtek el. A kedvező forrásadottságok következtében itt egyaránt jó eséllyel lehetett elmélyült elemzések tárgyává tenni nem csupán a vezetői csoportok rekrutálódását és

---

¹⁰³ Ld. a tanulmánykötet egyes megközelítéseit: Hellmuth Rössler (Hg.): *Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit*, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag.

¹⁰⁴ Batori 1975, 1–30.; Carl-Hans Hauptmeyer: *Probleme des Patriziats oberdeutscher Städte vom 14. bis zum 16. Jahrhundert*. In: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 40 (1977), 39–58.; Brigitte Berthold: *Charakter und Entwicklung des Patriziats im mittelalterlichen deutschen Städten*. In: *Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus* 6 (1982), 195–241.

¹⁰⁵ A kezdeti, általánosságban fogalmazó munkákra ld.: Franz Prinz zu Sayn-Wittgenstein: *Reichsstädte. Patrizisches Leben von Bern bis Lübeck*. München, 1965, Prestel-Verlag, 94–192.; Erwin Riedener: *Kaiser und Patriziat. Struktur und Funktion des reichsstädtischen Patriziats im Blickpunkt kaiserlicher Adelspolitik von Karl V. bis Karl VI.* In: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 30 (1967), 526–653.

önszerveződését, hanem a belső konfliktusok kapesán az irányító rétegek tagolódását, kisebb hatalmi csoportosulások képződését is.¹⁰⁶

A térség nyugati részében elhelyezkedő tartományúri város csoport vizsgálata itt különösen rávilágított az uralkodói kiváltságok keretei között élő városok társadalmi folyamatainak sajátosságaira, a városvezető réteg jóval szélesebb lehetőségeire és elkülönülési stratégiáira.¹⁰⁷ Az iménti eredményekből fakadó összképet – azaz a patriáciusként meghatározott társadalmi csoport jelenlétét és fent leírt önszerveződési sajátosságait – ugyanakkor nem csupán a **sváb-földi városokra** vonatkozó jog- és társadalomtörténeti elemzések,¹⁰⁸ hanem a francia és svájci példákkal is párhuzamot vonó elzászi kutatások is megerősítették. A térség majd minden jelentősebb településével intenzív kapcsolatban álló **Konstanzra** vonatkozó feldolgozás pedig az önállósuló svájci esettanulmányokkal való összevetés lehetőségén túl különösen felhívta a figyelmet a céheknek a helyi politikumban előírt mozgásterének lehetőségeire.¹⁰⁹ Az 1950-es és 1960-as években már az általánosságban megfogalmazott kérdések és eredmények alapján strukturált vizsgálatok a birodalmi jelentőséggel bíró **Rottweil**, a távolsági kereskedelmi központként meghatározó **Ravensburg** és a kevésbé jelentős **Heilbronn**, **Reutlingen** és **Hagenau** városvezető csoportjainak elemzésével további példákkal szolgáltalt a fenti tézisek megerősítéséhez.¹¹⁰

---

¹⁰⁶ Thomas A. Brady Jr.: Patricians, Nobles, Merchants. Internal Tensions and Solidarities in South German Urban Ruling Classes at the Close of the Middle Ages. In: Miriam U. Chrisman – Otto Gründler (eds.): Social Groups and religious Ideas in the Sixteenth Century. Kalamazoo, 1978, 38–45, 159–164.

¹⁰⁷ Sydow 1982, 18–33.; Erich Maschke: Das Problem der Entstehung des Patriziats in den südwestdeutschen Städten. In: Patriziat und andere Führungsschichten in den südwestdeutschen Städten. Arbeitskreis für Südwestdeutsche Stadtgeschichtsforschung. Protokoll über die III. Arbeitstagung Memmingen 13.–15. November 1964. Tübingen, 1965 (Typoskript), 6–27.

¹⁰⁸ Alfred Otto Stölze: Der Sünfzen zu Lindau. Das Patriziat einer schwäbischen Reichsstadt. Hg. von Bernhard Zeller, Lindau-Konstanz, 1956, Jan Thorbecke Verlag, 13–185.; Horst Rabe: Der Rat der niederschwäbischen Reichsstädte. Rechtsgeschichtliche Untersuchungen über die Ratsverfassung der Reichsstädte Niederschwabens bis zum Ausgang der Zunftbewegungen im Rahmen der oberschwäbischen Reichs- und Bischofsstädte. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, 4. Band, Köln-Graz, 1966, Böhlau Verlag, 105–285.

¹⁰⁹ Philippe Dollinger: Das Patriziat der oberrheinischen Städte und seine inneren Kämpfe in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. (1952) In: Heinz Stöob (Hg.): Altständisches Bürgertum, 2. Bd., Darmstadt, 1977, 194–209.; Alfred Graf Kageneck: Das Patriziat im Elsaß unter Berücksichtigung der Schweizer Verhältnisse. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 377–394.; Hermann Nehlsen: Cives et milites de Friburg. Ein Beitrag zur Geschichte des älteren Freiburger Patriziats. In: Schau-ins-Land 84/85 (1966/67), 79–124.; Klaus D. Bechtold: Zunftbürgerschaft und Patriziat. Studien zur Sozialgeschichte der Stadt Konstanz im 14. und 15. Jahrhundert. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, XXVI. Band, Sigmaringen, 1981, Jan Thorbecke Verlag, 106–160.

¹¹⁰ Ruth Elben: Das Patriziat der Reichsstadt Rottweil von den Anfängen bis zum Jahr 1550. Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Band 30. Stuttgart, 1964, W. Kohlhammer Verlag, 13–154.; Alfons Dreher: Das Patriziat der Reichsstadt

A fenti eredmények ellenére a patríciátus kutatásának par excellene terepül mégis a délkelet-németországi, azaz **frankföldi**¹¹¹ és **bajor térség** bizonyult. Nem csupán a birodalom politikai életében döntő súlyú **Regensburg**¹¹² és **Nürnberg** került többször is feldolgozásra, hanem az egész délnémet térség legfontosabb kereskedelmi emporiumának számító **Augsburg** mellett olyan települések is, mint **Ulm**, **Memmingen**, **Biberach** és a jelentős rezidenciális funkciókat is ellátó **München** és **Passau** is.¹¹³ Természetesen a mai Bajorország területén elhelyezkedő város csoport eleve igen nagy heterogenitást mutatott és többségük alapvetően eltérő szerepkört töltött be. Míg az előbbieken ugyan viszonylagos függetlenség mellett zajlottak az elitképződés belső folyamatai,¹¹⁴ addig az utóbbi két településen az erősödő bajor tartományúri hatalom, illetve az érsekség befolyása jóval korlátozottabb lehetőségeket teremtett a város irányítását gyakorló polgárság számára.¹¹⁵ Ennek ellenére legújabbán olyan, meglehetősen szerény jelentőségű városok, mint például **Nördlingen** és **Donauwörth** kapcsán is felmerült a patríciátus kimutatása és vizsgálata iránti igény.¹¹⁶

A fenti példák szinte mindegyikében igazolható volt valamilyen formában patríciátus-jellegű városvezető csoportok jelenléte, mégis a leginkább példaértékű, szinte modellszerű eredmények a **nürnbergi** 14–16. századi politikai irányító csoportok elemzése

---

Ravensburg. Von den Anfängen bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. Stuttgart, 1966, W. Kohlhammer, 58–290.; Albrecht Schäfer: Das Heilbronner Patriziat zur Zeit der Geschlechterherrschaft bis 1371. In: Historischer Verein Heilbronn 21 (1954), 157–179.; Herbert Kopp: Das Patriziat im mittellalterlichen Reutlingen. In: Zeitschrift für württembergische Landesgeschichte 15 (1956), 33–52.; André Marcel Burg: Patrizier und andere städtische Führungsschichten in Hagenau. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 353–375.

¹¹¹ Hansjoachim Daul: Ratsfähige Oberschichten im Franken. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 231–256.

¹¹² Fritz Morré: Ratsverfassung und Patriziat in Regensburg bis 1400. In: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 85 (1935), 1–147.; Werner Fees-Buchecker: Rat und politische Führungsschicht der Reichstadt Regensburg, 1485–1650. Studien zur Verfassungs- und Sozialgeschichte Regensburgs in der Frühen Neuzeit. München, 1998, 92–212.

¹¹³ Albrecht Rieber: Das Patriziat von Ulm, Augsburg, Ravensburg, Memmingen, Biberach. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 299–351.

¹¹⁴ Raimund Eirich: Memmingens Wirtschaft und Patriziat von 1347 bis 1551. Eine wirtschafts- und sozialgeschichtliche Untersuchung über das Memminger Patriziat während der Zunftverfassung. Dissertation, München, 1971, 1–17.; Hubert Schmitt: Das Patriziat der Reichstadt Biberach und seine Grundbesitzpolitik bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Dissertation, Tübingen, 1955, 13–165.

¹¹⁵ Michael Schattenhofer: Das Münchner Patriziat. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 38 (1975), 877–899.; Richard Loibl: Passaus Patrizier. Zur Führungsschicht der Bischofs- und Handelsstadt im späten Mittelalter. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 62 (1999), 41–98.

¹¹⁶ Bernhard Brenner: Gab es Patrizier auch in Nördlingen und Donauwörth? Zur Ausprägung bürgerlicher Führungsgruppen in Reichsstädten während des Spätmittelalters und der beginnenden Frühen Neuzeit. In: Rolf Kiessling (Hg.): Stadt und Land in der Geschichte Ostschwabens. Augsburg, 2005, 29–70.

kapcsán jöttek létre. Az 1510-es évekbeli jogászai megfogalmazás értelmében a nürnbergi patriciátus nem más, mint születési előjoggal rendelkező családok egy olyan köre, amelynek a tagjaiból kizárólagosan állt össze a város vezetése. Az idővel változó választási rendszerektől teljesen függetlenül, egy olyan vezetői csoportról van szó, amely uralmát nem a polgárközség akaratából és megbízásából gyakorolta, és kevesek arisztokratikus uralmát jelentő hatalomgyakorlását az Istentől és a természetből fakadó különleges tulajdonsága, a bölcsessége legitímálta. A patriciátus tehát egy zárt nemzetségek köréből álló születési rend, amelynek hivatása a közfeladatok (politikum, gazdasági irányítás, fegyveres védelem, stb.) ellátása a közjó kiteljesítésének érdekében.¹¹⁷

A fenti, a város szolgálatában megszületett humanita-jogászai gondolatok természetesen nem térnek ki rá, hogy a helyi vezetőréteg létrejötte sokban hasonlított a Rajna-vidéki püspöki városok, de akár Regensburg esetéhez. A korábbi földesúri ministerialisoknak döntő szerep jutott a későbbi nürnbergi városvezető patriciátus létrehozásában. A fenti csoport lovagi címekkel rendelkező tagjai a tartományi nemességgel álltak rokonságban, önálló vállalkozói-gazdasági tevékenységeket folytattak, de egy régi, nagykereskedelemmel foglalkozó, független vezetőréteget alkotó kereskedőcsoport nem mutatható ki.¹¹⁸ Ugyan a patriciátus születésalapú meghatározására és negyvenhárom családban való rögzítésére hivatalosan csupán 1521-ben került sor, azonban a korábbi időszak is a réteg zártságáról árulkodik.¹¹⁹

Az 1330-as évek elejétől a 16. század második évtizedéig mindössze egy harminkét illetve harmincöt családból álló körből származó tagok szerepeltek a belső tanácsban. Ugyan egyes nemzetségek idővel kicserélődtek, egy tizenöt családból (pl.: Stromer, Haller és Ebner) álló csoport azonban mindig jelen volt.¹²⁰ A harmincöt tanácspolgári nemzetségnek tehát mintegy a fele halt ki vagy vándorolt el ebben az időszakban. Helyükre a 15. század első felében döntően más városok, például Augsburg,

---

¹¹⁷ Isenmann 1988, 269–274.; Pitz 1956, 59–164.

¹¹⁸ Gerhard Pfeiffer: Nürnberger Patriziat und fränkische Reichsritterschaft. In: Norica. Festschrift für E. Bock. Nürnberg, 1961, 35–55.; Hans Hubert Hofmann: Nobiles Norimbergenses. Beobachtungen zur Struktur der reichsstädtischen Oberschicht. In: Untersuchungen zur gesellschaftlichen Struktur der mittelalterlichen Städte in Europa. Vorträge und Forschungen, Bd. 11. Konstanz-Stuttgart, 1966, 53–92.

¹¹⁹ Julie Meyer: Die Entstehung des Patriziats in Nürnberg. In: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 27 (1928), 1–96.

¹²⁰ Gerhard Hirschmann: Das Nürnberger Patriziat. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 257–276.

Regensburg és Boroszló¹²¹ patríciátusából, míg a század második felében már akár helyi, de gazdaságilag igen sikeres vállalkozásokat folytató családok közül kerülhettek új tagok.

A politikai értelemben városvezető nemzetségek tagjai erőteljesen kézben tartották a gazdasági irányítást is, többek nagykereskedelmi tevékenységük megőrzésével. A közéleti és vagyoni hatalom képviselői tehát szinte teljesen egybeestek. Az általánosnak ugyan nem tekinthető egyetemi stúdiumok során a patrícius ifjak jellemzően Páduába látogattak jogot hallgatni, de tanulmányaikat a végzett jogászok tanácsosi szerepét tiltó rendelkezések következtében többnyire nem fejezték be. Ugyan a nemzetségek tagjai nemesi jellegű életformát folytattak, azonban jogi értelemben városi polgárok maradtak, jövedelem-szerzésük és vagyon-gyarapításuk a távolsági kerekedelemhez, bányaiari vállalkozásokhoz és pénz- illetve hitelügyletekhez kötődött.¹²² A csoport számára a vagyonok megőrzése és gyarapítása mellett az új családok felvétele tehát időnként mind biológiai, mind politikai, mind gazdasági okok miatt többször elengedhetetlennek bizonyult, ám a részvételben kulcsfontosságúnak mégis a veszélyeztetett politikai felhatalmazás és a származási alapú társadalmi különállás bizonyult. A még oly ritka alkalmi és kényszerű bővítés lebonyolításának eszköze, az igen finom szűrőként működő kooptálás emblematikusan jelzi a csoport eredendő zártságát.¹²³

A politikai és vagyoni-gazdasági vezetés egybeesése természetesen nem volt mindenütt magától értetődő. **Ulmban** és **Augsburgban** például a közéleti szerepeket kisajátító csoport feltehetően tudatosan nem őrizte meg kereskedelmi tevékenységét.¹²⁴ Utóbbi városban azonban szintén látunk egy, a nürnbergihez hasonló nagyobb „vérfriessítést” 1538-ban, amikor a már csupán hét nemzetségből álló patríciátus harmincnégy új, részben nemesi, továbbá más városok patríciátusából származó,

¹²¹ Gerhard Pfeiffer: Das Breslauer Patriziat im Mittelalter. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Band 30, Aalen, 1973, Scientia Verlag, 91–312.; Rudolf Stein: Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau. Würzburg, 1963, Holzner-Verlag, 7–211.; Gerhard Pfeiffer: Die Entwicklung des Breslauer Patriziats. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 99–123.

¹²² Wolfgang von Stromer: Reichtum und Ratswürde. Die wirtschaftliche Führungsschicht der Reichsstadt Nürnberg 1348–1648. In: Herbert Helbig (Hg.): Führungskräfte der Wirtschaft in Mittelalter und Neuzeit 1350–1850. Deutsche Führungsschichten in der Neuzeit, Bd. 6. Limburg/Lahn, 1973, 1–50.

¹²³ Valentin Groebner: Ratsinteressen, Familieninteressen. Patrizische Konflikte in Nürnberg um 1500. In: Klaus Schreiner – Ulrich Meier (Hg.): Stadtrecht und Bürgerfreiheit. Handlungsspielräume in deutschen und italienischen Städten des Späten Mittelalters und der Frühen Neuzeit. Bürgertum. Beiträge zur europäischen Gesellschaftsgeschichte 7. Göttingen, 1994, 278–308.; Peter Fleischmann: Rat und Patriziat in Nürnberg. Die Herrschaft der Ratsgeschlechter vom 13. bis zum 18. Jahrhundert. Nürnberger Forschungen, Band 31./1., Nürnberg, 2008, Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg, 14–259, 280–316.

¹²⁴ Martina Marianne Koschig: Das Patriziat der freien Reichsstadt Ulm in der frühen Neuzeit. 1. Band, Dissertation, Tübingen, 2001, 11–79, 287–377.

kis mértékben pedig gazdaságilag sikeres, feltörekvő kereskedőpolgári háttérű családokat vett maga mellé.¹²⁵

Itt a 16. században a kifelé záró vezetésen belül valójában négy egymástól elkülönülő, a réteghatárokon is átnyúló, hálózatszerű elit-csoportosulás is kimutatható. Míg a Welserekhez kapcsolódó kör döntően egymáshoz közel, azonos negyedben élő, a politikai és gazdasági élet kulcspozícióiba feltörekvő, sokszor eltérő felekezeti polgárokat is sikeresen integrált, addig a Fugger-hálózat kisebbnek, elzártabbnak és politikai értelemben meglehetősen katolikusnak és aulikusnak bizonyult. A Herbröt-nemzetséghez kötődő csoport a csúcspozíciók felé törekvő evangélikus polgárság, míg a Seitz-hálózat az ambíciós kézművesek gyűjtőhelyének bizonyult.¹²⁶ A Nürnbergiől némileg szintén eltérő **straßburgi** patríciátus a 15. század közepéig valójában – hasonlóan egyébként Basel és Zürich példájához – három fő körből tevődött össze. Itt láthatunk egy a gazdagságát városi ingatlantulajdonra, illetve pénz- és hitelügyletekre alapozó lovagi-nemesi csoportot, a lovagi rendbe felkapaszkodó polgárokat, illetve beolvadó vidéki nemeseket, továbbá egy döntően polgári származású kört.¹²⁷

Köln esetében Ulmhoz és Augsburghoz hasonlóan a városvezető nemzetségek a 14. század közepéig kivonultak az aktív távolsági kereskedelemről. Itt a korai patríciátus többek között ministerialisokból és a város gazdasági életének más típusú irányítóiból állt össze, akik a „Richerzeche” keretében sajátították ki a hatalmat, ugyanis a céh korábbi polgármesterekből álló tisztségviselői választották a céh tagjai közül az év két polgármesterét. Az eredetileg a patrícius-ellenes városi mozgalom sikereként politikai ellensúlyt képező tanács a 13. század végén szintén a patríciátus kezébe került. Nürnberggel és Augsburggal ellentétben itt nem a 16. század a nemzeti megújulás időszaka: a nemesi életvitelű vezető réteg viszonylag korai, részleges megnyitása után a 14. század első negyede után bezárkózás figyelhető meg. Az 1325 utáni hetven évben harminchat nemzetség uralmával számolhatunk, melyek közé csupán tíz új család került be, amiből csupán három tett szert politikai súlyra. A kizárólagos patrícius városuralom a 14. század végéig tartott, amikor a politikai érdekképviseletként funkcionáló céhek váltak

---

¹²⁵ Peter Steuer: Die Außenverflechtung der Ausburger Oligarchie von 1500–1620. Studien zur sozialen Verflechtung der politischen Führungsschicht der Reichsstadt Augsburg. Materialien zur Geschichte des Bayerischen Schwaben, 10. Band, Augsburg, 1988, AV-Verlag, 17–146.; Reinhard 1996, XIII–L.

¹²⁶ Sieh-Burens 1986, 41–132.; Rogge 1996, 34–289.

¹²⁷ Martin Alioth: Gruppen an der Macht. Zünfte und Patriziat in Straßburg im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zu Verfassung, Wirtschaftsgefüge und Sozialstruktur. Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Band 156, 1. Band, Basel, 1988, Verlag Helbing & Lichtenhahn, 164–416.

döntő tényezővé, aminek következtében a kereskedők és kézművesek is politikai befolyásra tettek szert.¹²⁸

A **közép-német térségre** vonatkozó átfogó feldolgozások és monográfiák, ha nem is olyan egyértelműen, mint a délnémet városok vagy a Rajna-menti Köln elemzése, mégis a fentiekhez hasonló eredményekre jutottak.¹²⁹ Különösen a szintén birodalmi városi címet, illetve számos fontos funkciót betöltő **Majna-Frankfurt** vezetőrétegére vonatkozó elemzésekre lehet itt gondolnunk.¹³⁰ Mégis már ebben a térségben több város elitképződési folyamatai mutatnak a korábitól eltérő mintázatokat,¹³¹ míg a korábban főként a délnémet birodalmi és szabad városokra kidolgozott patriciátus-modell az észak-német, különösen a Hanza-városok kutatása esetén szinte teljesen hasznavehetetlennek bizonyult.¹³²

---

¹²⁸ Luise von Winterfeld: Handel, Kapital und Patriziat in Köln bis 1400. Pfingstblätter der Hansischen Geschichtsvereins, Blatt XVI. Lübeck, 1925, 5–80.; Eberhard Quadflieg: Erbnamensitte beim Aachener und Kölner Patriziat im 13. bis 16. Jahrhundert. Genealogische Forschungen zur Reichs- und Territorialgeschichte, 1. Heft, Aachen, 1958, Im Selbstverlag, 9–45.; Wolfgang Herborn: Die politische Führungsschicht der Stadt Köln im Spätmittelalter. Rheinisches Archiv, 100. Band, Köln, 1977, Ludwig Röhrscheid Verlag, 132–425.; Knut Schulz: Patriziergesellschaften und Zünfte in den mittel- und oberrheinischen Bischofsstädten. In: Berent Schweineköper (Hg.): Gilden und Zünfte. Kaufmännische und gewerbliche Genossenschaften im frühen und hohen Mittelalter. Vorträge und Forschungen 29. Sigmaringen, 1985, 311–335.

¹²⁹ Heinrich Kramm: Studien über die Oberschichten der mitteldeutschen Städte im 16. Jahrhundert. Sachsen, Thüringen, Anhalt. Mitteldeutsche Forschungen, Band 87/ I. Köln-Wien, 1981, Böhlau Verlag, 203–388, 489–575.; Heinrich Kramm: Streiflichter auf die Oberschichten der mitteldeutschen Städte im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Zur Frage des Patriziats. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 125–156.

¹³⁰ Heinz F. Friederichs: Frankfurter Patrizier im 12.–14. Jahrhundert. 1. Heft, Forschungen zur hessischen Familien- und Heimatkunde 31. Frankfurt, 1958, 3–14, 17–32.; Hans Körner: Frankfurter Patrizier. Historisch-genealogisches Handbuch der adeligen Ganerbschaft des Hauses Alten-Limpurg zu Frankfurt am Main. München, 1971, Ernst Vögel, XI–XVI.

¹³¹ Friedrich Clauss: Wetzlarer Richter-, Schöffen- und Ratsfamilien im 13. und 14. Jahrhundert. In: Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereins, Neue Folge, 35 (1938), 3–224.; Karl Ernst Demandt: Das Fritzlarer Patriziat im Mittelalter. In: Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde 68 (1957), 95–124.; Franz-Josef Verscharen: Gesellschaft und Verfassung der Stadt Marburg beim Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Marburger Stadtschriften zur Geschichte und Kultur Band 19 – Untersuchungen und Materialien zur Verfassungs- und Landesgeschichte 9. Marburg, 1985, Magistrat der Universitätsstadt Marburg, 99–185.

¹³² Ahasver von Brandt: Die Stadt des späten Mittelalters im hansischen Raum. In: Hansische Geschichtsblätter 96 (1978), 1–14.; Horst Wernicke: Die Städtehanse 1280–1418. Genesis – Strukturen – Funktionen. Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte, Band 22. Weimar, 1983, Verlag Hermann Böhlau Nachfolger, 84–184.; Gebhard von Lenthe: Das Patriziat in Niedersachsen. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 157–194.

II.3.3. Az észak-német eredmények

Az észak-német térséggel foglalkozó kutatás a tanácsképes és a gazdasági irányítást kezében tartó polgárok körét vizsgálva mind a **vesztfáliai**, **alsó-szászországi**, mind a **porosz** területeken igen intenzív cserélődéseket, töréseket állapított meg.¹³³ Ehhez hasonlóan a **Hanza-szövetségben** főszerepet játszó városok esetében is megkérdőjeleződött a jog- és társadalomtörténetileg meghatározott patrícius-fogalom általános érvényessége. A kezdeti eredményeket követően a elmélyültebb esettanulmányok tehát itt sokkal inkább a dinamikára, a hatalom átadásának gyakoriságaira, az irányítói pozícióért folytatott verseny bemutatására összpontosítottak.¹³⁴ A 14–17. századi északnyugat-német közép-, és nagyvárosi jelenségek összegzéséből egy olyan városvezető csoport rajzolódik ki, amely kezdetben a Hanza keretei közötti, zártabb rekrutációt folytatva a 15. század végén először kibővült egy kereskedői-céhpolgári ellité, majd újabb összeszűkülés után később – pl. Nürnberggel ellentétben – jogi műveltségű és végzettségű tagokkal töltődött fel újra.¹³⁵

A térség talán egyik legjelentősebb és legnépesebb kereskedő-településének, illetve a Hansa későközépkori központjának számító **Lübeck** városvezetésének sajátosságai jól szemléltetik a délnémet példától eltérő csoportdinamikai és szerveződési gyakorlatokat. A kifejezetten korán autonóm tanácsuralomra szert tevő kikötőváros a későközépkorban gyakorlatilag egy kereskedő-arisztokrácia uralma alatt állt, kérdés tehát, hogy a

¹³³ Helmut Lahrkamp: Das Patriziat in Münster. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 195–207.; Roman Czaja: Das Patriziat in den preußischen Städten. Ein Beitrag zur Wahrnehmung der sozialen Gruppen in den Hansestädten im Mittelalter. In: Roman Czaja (Hg.): Das Bild und die Wahrnehmung der Stadt und der städtischen Gesellschaft im Hanseraum im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Torun, 2004, 173–177.; Hermann Mitgau: Genealogisch-gesellschaftliche Untersuchungen zur Versippung und zum sozialen Generationswechsel im Braunschweiger Patriziat (15.–17. Jahrhundert). In: Niedersächsisches Jahrbuch 34 (1962), 33–69.; Olaf Mörke: Der gewollte Weg in Richtung „Untertan“. Ökonomische und politische Eliten in Braunschweig, Lüneburg und Göttingen vom 15. bis ins 17. Jahrhundert. In: Heinz Schilling – Herman Diederiks (Hg.): Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 23. Band, Köln-Wien, 1985, 111–133.

¹³⁴ Wolfgang Küttler: Patriziat, Bürgeropposition und Volksbewegung in Riga in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Teil 1., Dissertation, Leipzig, 1966, 116–260.; Benedikt Zientara: Zu den Anfängen des Patriziates von Stettin. Über die Rolle des feudalen Grundbesitzes bei der Gestaltung der wirtschaftlichen Grundlagen der führenden Schichten der Stadtbevölkerung. In: Neue Hansische Studien, Berlin, 1970, 119–139.; Gregor Rohmann: Gab es in Hamburg ein „Patriziat“? Beobachtungen zum „Schlechtbok“ der Moler vom Hirsch. In: Olaf Matthes – Arne Steinert (Hg.): Museum, Museen, Meer. Jörgen Bracker zum 65. Geburtstag, Hamburg, 2001, 138–168.

¹³⁵ Heinz Schilling: Vergleichende Betrachtungen zur Geschichte der bürgerlichen Eliten in Nordwestdeutschland und in den Niederlanden. In: Heinz Schilling – Herman Diederiks (Hg.): Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 23. Band, Köln-Wien, 1985, 1–32.

felső- illetve vezetőréteg vajon patriciátust alkotott-e? A tanácsválasztás rendje szerint a kézművesek ki voltak zárva ebből az irányító testületből: se aktív, se passzív választójoggal nem rendelkeztek. Az utóbbi jogokhoz törvényes születésű, hűbéri függéstől mentes, belvárosi házzal rendelkező kereskedő-polgárnak kellett lenni.

Elméletileg tehát az összes kereskedő tanácsképes volt, de gyakorlatilag csupán a felső ötödük töltött be ténylegesen pozíciókat a városvezetésben, ám ezen polgárok köre a délnémet példákkal összehasonlítva igen erős fluktuációt élt át nemzedékről nemzedékre. A bejutás illetve a kiesés leginkább a gazdasági sikerek illetve a többi vezető családdal való rokoni kapcsolatok – ami egyszerre lehetett az emelkedés oka, de következménye is! – függvénye volt.¹³⁶ A szerkezet egyáltalán nem volt tehát a mai értelemben demokratikus, se teljesen nyitott sem, hiszen a 14–15. században 180 nemzetség összesen 282 tagját választották meg élethossziglani tanácsossá, közülük hatvankettőt csupán tíz nemzetségből.¹³⁷ Mindez azonban egyáltalán nem mutatja a születési előjogok alapján is jól körülhatárolt délnémet patriciátus jellegzetességeit. A földszerzés itt tőkebefektetésként funkcionált és nem jelentette feltétlenül a nemesi életformához illetve gazdasági mintákhoz való hasonulást. Gyakorlatilag itt egy, a délnémethoz képest nyitottabb, főként kereskedői és vállalkozói tevékenységet űző, mind helyileg, mind rendi értelemben mobil felső rétegről van szó.¹³⁸

Az 1200 és 1400 közötti viszonyokat behatóbban megvizsgálva, a korszak közepéig egyszerre jelentkeznek a város szuverenitását és gazdasági erejét megerősítő törekvések és a vezetőréteg hatalmának tartósítását szolgáló intézkedések. A 14. századra a polgármesteri tisztség négy főre növelésével és mind az utóbbi pozíció, mind a tanácsosság élethosszig történő viselhetőségének kodifikálásával véglegesült a későközépkori igazgatási szerkezet. A vizsgált kétszáz esztendőben 311 tanácsosságot betöltő polgár soraiban természetesen belső hierarchia uralkodott. Míg a polgármesteri pozíció aktuális vagy egykori viselése

---

¹³⁶ Carl Friedrich Wehrmann: Das Lübeckische Patriziat. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 5 (1913), 293–392.

¹³⁷ Emil Ferdinand Fehling: Lübeckische Ratslinie von den Anfängen der Stadt bis auf die Gegenwart. Veröffentlichungen zur Geschichte der Freien und Hansestadt Lübeck, 7. Band, 1. Heft, Lübeck, 1978, Druck und Verlag von Max Schmidt-Römhild, 1–174.

¹³⁸ Klaus Wriedt: Zum Profil der lübschen Führungsgruppe im Spätmittelalter. In: Antjekathrin Grassmann: Neue Forschungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck. Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck, B/13. Lübeck, 1985, 41–49.

eleve kiemelkedő rangot biztosított, addig az egyszerű tanácsosok között a rangidősség jelentette a hierarchia mércéjét.¹³⁹

A városi jog alapján egyidejűleg apa és fia, illetve két testvér nem ülhetett a tanácsban, így a rokoni kapcsolatok ilyen formában történő kihasználására eleve nem volt lehetőség. Ilyen típusú akadály azonban a távolabbi vérrokonság, illetve sógorság, egyéb atyafiság kihasználását, továbbá a fiak apjukat követő későbbi szerepét nem akadályozta. Utóbbira például több, mint ötven esetben látunk példát. A rokoni kapcsolatok ellenére azonban a tanácsosok negyedének igazolhatóan se apja, nagypapja, se testvére, sógora vagy más közeli rokona nem töltött be pozíciót a testületben. A házassági kapcsolatok természetesen fontos szerepet játszhattak: legalább hatvan esetről tudunk, amikor a leendő férj tanácspolgár leányát vette feleségül. Mégis, csupán negyedük esetében ült már bent a jövődöbéli após a testületben a házasság idején, míg az após halála után csupán felük lett ténylegesen tanácsossá. Ennek megfelelően kevés olyan polgár ült egyidejűleg ezekben a pozíciókban, akik egymás közeli rokonai lettek volna. Az ilyen típusú kapcsolatok önmagukban szinte senkit sem juttattak vezetői pozícióba. A későbbi vezetők egy része ezen túl nem is a városból származott: a polgárjog megszerzése után többen sikereik nyomán nem csupán a tanács tagjaivá, hanem polgármesterré is lettek. A 14. század második felében három ilyen példát is ismerünk.

Lübeck esetében nem beszélhetünk továbbá a közéleti és vagyoni elit egybeeséséről sem. A politikai vezetésben egyaránt találunk nem kirívóan gazdag személyeket, míg a város legmódosabb kereskedő-polgárainak egy része sosem töltött be tanácsosi pozíciót. Lakhelyét tekintve a vezető réteg a város két, észak-déli tájolású főútja mentén lakott, míg negyedük rendelkezett városon kívüli ingatlanokkal. Természetesen a csoport más szempontból is igen erős tagoltságot mutatott. Míg egyesek akár félszáz éven át a tanácsban ültek és többszörös polgármesterként akár külhonban is képviselték a várost, addig mások alig töltöttek pár évet a testületben és semmilyen egyéb pozícióhoz nem jutottak. Többen rendelkeztek az üzleti és közéleti karrierjüket elősegítő akár rokoni, akár egyéb kapcsolatokkal, pénz- és hitelügyletekbe, sőt ingatlanokba is befektettek, de mindez korántsem volt igaz mindenkire. A tanácsba való bekerülés lehetőségrendszere tehát a délnémet példákhoz képest sokkal összetettebbnek bizonyult, hiszen egyszerre ötvözőtt

---

¹³⁹ Georg Fink: Die Frage des lübeckischen Patriziats im Lichte der Forschung. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 29 (1938), 257–279.

rokonsági, meritokratikus és egyéb elemeket, ami a „homo novus”-ok számára is számos lehetőséget nyitott meg.¹⁴⁰

II.3.4. *A svájci és ausztriai példák*

Röviden kitérve a **svájci** és az ausztriai **példákra**, gyakorlatilag számos a birodalmi és szabad városokéhoz hasonló elitképződési jelenséggel találkozunk, bár a eltérésekre is érdemes figyelmet fordítani. A függetlenségüket kivívó alpesi területeken a 15–16. század a gazdasági és politikai megerősödés kora.¹⁴¹ Míg az eredetileg nemesi-nemzetségi kézben lévő polgármesteri hatalom meggyengítése már a 14. század végéig a legtöbb helyen bekövetkezett, addig a következő évtizedek a nemesség tanácsból történő erőszakos kiszorításával teltek.¹⁴² Ezzel összefüggésben a céhek egyre nagyobb politikai jelentőségre tettek szert mind a külső, mind a belső tanácsokban. A főcéhmesterek megjelenésével és politikai térnyerésével párhuzamosan **Bernben** például csupán csökkentették a nemesség politikai szerepét, míg **Schaffhausen** és **St. Gallen** teljesen céhek irányította várossá vált.¹⁴³ Az elméletileg püspöki fennhatóságú Baselben pedig az eredetileg nemesekből, kereskedőkből és kézművesekből álló tanácsban a 15. század közepén előbbieket helyett a helyi politikai mezőben a céhek foglalták el, megszerezve a polgármesteri széket is. A város részben ezen folyamatok eredményeként kérte felvételét 1501-ben a svájci szövetségbe.¹⁴⁴

A 15. század a céhek politikai előretörése mellett itt a – német törzsterületeken kevésbé, ám Itáliában annál jellemzőbb – erőskezü vezetők tündöklésének, majd a legtöbb esetben bukásának az időszaka. Az önjelölt egyszemélyi vezetők rekrutálódási köre igen színes mintát mutatott: lehettek esetenként korábbi városi nemesek, vagy beköltöző birtokosok, sikeres kereskedők, vagy a céhek révén befolyásra szert tett kézművesek. A század folyamán többeknek sikerült komoly hatalmat összpontosítaniuk a kezükbe,

¹⁴⁰ Lutterbeck 2002, 1–12, 165–174.

¹⁴¹ Schwarz 1974, 54–55.

¹⁴² Ekkehart Fabian: Geheime Räte in Zürich, Bern, Basel und Schaffhausen. Schriften zur Kirchen- und Rechtsgeschichte, Darstellungen und Quellen Nr. 33. Köln-Wien, 1974, Böhlau Verlag, 25–132, 342–494.; Ulrich Gähler: Ritterliche Lebensformen im städtischen Patriziat der spätmittelalterlichen Eidgenossenschaft. In: Nachrichten des Schweizerischen Burgenvereins 52, 1979, 33–44.

¹⁴³ Regula Schmid: Wahlen in Bern. Das Regiment und seine Erneuerung im 15. Jahrhundert. In: Berner Zeitschrift für Geschichte und Heimatkunde 58, 1996, 233–270.; Arnold Esch: Alltag der Entscheidung. Berns Weg in den Burgunderkrieg. In: Berner Zeitschrift für Geschichte und Heimatkunde 50, 1988, 3–64.

¹⁴⁴ Katharina Simon-Muscheid: Basler Handwerkszünfte im Spätmittelalter. Zunftinterne Strukturen und innerstädtische Konflikte. Europäische Hochschulschriften: Reihe 3, Band 348. Bern, 1988, Peter Lang, 293–316.

ám **Lugano** és **Locarno** kivételével sehol sem került sor az itáliai signoria-szerű hatalmi struktúrák meggyökerezetésére.¹⁴⁵

Milyen szerkezeti és működési mechanizmusokat mutattak tehát a svájci városok elitképződési folyamatai? Míg a korai kutatások leginkább a társadalmi rétegződés folyamataira illetve **Zürich** példáján vagyonosság és politikai befolyás általánosabb összefüggéseire összpontosítottak,¹⁴⁶ addig az 1970-es években megszülettek a városvezető rétegekre vonatkozó, a nemzeti folyamatosság és törés kérdéskörét központba állító első, összefoglaló munkák. A leglátványosabb jelenségnek ezek alapján a több nemzedéken át a politikai hatalmat kezükben tartó, meghatározó családok hiánya bizonyult. A svájci terület városainak csupán elenyésző számában mutatható ki négy generáción átívelő, közéletileg folyamatosan befolyásos nemzetségek jelenléte. Az okok között egyaránt szerepelt a család fiágon történő kihalása, továbbá a gazdasági kudarcok és köztörténeti viharok kedvezőtlen szerepe. Ennek értelmében rokoni körök szűk csoportjának hosszútávú hatalombirtoklása helyett a vezetői csoport egy jellemzően állandóan megújuló, „honorációréteget” alkotott, mely polgári jövedelemszerzési formáit nemesi jellegű életvitellel ötvözte.¹⁴⁷

A városszövetség kisebb közvárosai közé tartozó, függetlenségét véglegesen a 14. század második felében elnyerő **Luzern** kapcsán a 14–17. századi helyi elitre vonatkozó kutatások jelentősebb téziseikben megerősítik a fent felvázolt képet.¹⁴⁸ **Basel** esetében a iparos céhek előretörése ellenére a 15. század elején a kereskedők politikai befolyása sem volt elenyésző, ráadásul már az 1410-es években egyértelműen jelentkeztek a hagyományos rétegződésen túllépő, a rokoni és egyéb kapcsolati tőkére közéleti szinten is sikeresen építő társadalmi mozgalmak.¹⁴⁹ Mindez azért is nevezhető paradigmaticusnak,

¹⁴⁵ Boockmann 1983, 73–91.; Gerhard Fouquet: Die Affäre Niklas Muffel. Die Hinrichtung eines Nürnberger Patriziers im Jahre 1469. In: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 83 (1996), 459–500.

¹⁴⁶ Werner Schnyder: Soziale Schichtung und Grundlagen der Vermögensbildung in den spätmittelalterlichen Städten der Eidgenossenschaft (1968). In: Heinz Stooß (Hg.): Altständisches Bürgertum, 2. Bd., Darmstadt, 1977, 425–444.; Hektor Amman: Untersuchungen über die Wirtschaftsstellung Zürichs im ausgehenden Mittelalter. In: Zeitschrift für Schweizer Geschichte 29 (1949), 305–356; uo. 30 (1950), 530–567.; uo. továbbá: Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 2 (1952), 335–362.

¹⁴⁷ Peyer 1976, 3–28.; Erika Kustatscher: Gesellschaftliche Eliten in der Schweiz im 15. Jahrhundert. In: Innsbrucker Historische Studien 14/15. (1994), 217–220.

¹⁴⁸ Kuno Müller: Das Patriziat von Luzern. Luzern im Wandel der Zeiten, 14. Heft, Luzern, 1959, Kommissionsverlag Eugen Haag, 5–24.; Josef Kurmann: Die politische Führungsschicht in Luzern 1450–1500. Luzern, 1976, Verlag Raeber, 139–193.; Kurt Messmer – Peter Hoppe (Hg.): Luzerner Patriziat. Sozial- und wirtschaftsgeschichtliche Studien zur Entstehung und Entwicklung im 16. und 17. Jahrhundert. Luzerner historische Veröffentlichungen, Band 5, Luzern, 1976, Rex Verlag, 31–156.

¹⁴⁹ Elsanne Gilomen-Schenkel: Henmann Offenburg (1379–1459). Ein Basler Diplomat im Dienste der Stadt, des Konzils und des Reichs. Quellen und Forschungen zur Basler Geschichte, Band 6. Basel, 1975,

hogyan válhatott a zürichi Hans Waldmann az 1480-as évek elejére a városba még gyermekként érkező, vargának tanult erőszakos fiatalemberből kezdvező házassága, harci érényei, küldetéseket és busás járadékokat hozó diplomáciai érzéke és félelmetesen kiterjedt kapcsolati hálója segítségével pár év leforgása alatt a város főcéhmentere, polgármestere, majd 1489-es kivégzéséig rövid időre diktátora.¹⁵⁶

Magunk mögött hagyva a svájci területek polgárközségeit, a későbbi **örökös tartományok** városvezető rétegei részben hasonló, ám több ponton mégis eltérő szerveződési és rekrutálódási szabályszerűséget mutatnak. Itt az egyik legfontosabb különbség a térség kétségtelenül kiemelkedő urbanizációs központja, **Bécs** és az egyébként döntően kis- esetenként középvárosokból álló településállomány között állt fenn. Utóbbi esetében a legtöbb ismert példa alapján már a települések nagysága és demográfiai mutatói eleve szinte teljesen kizárták a születési alapon teljesen elzárkózó, sok-sok nemzedéken át a hatalomban ülő vezetőrétegek létrejöttét.¹⁵⁷ Míg a német törzsterületek közé- és nagyvárosaiban több helyütt beszélhetünk a felső- illetve vezetőrétegek esetében születési előjogokon alapuló patrícius-irányításról, addig az ausztriai példák közül a még oly jelentős **Graz** esetében sem mutathatók ki a 15–16. század fordulójáig három generációnál tovább a helyi hatalomban helyet foglaló családok.¹⁵⁸

A korai, 12–13. századi időszakban azonban a korábbi példához hasonló jelenségek is kimutathatóak. Különösen **Bécsben**, de a Habsburgok fennhatósága alatt álló több településen is érzékelhető ekkor egy lovagpolgári réteg (Ritterbürgertum) vezető szerepe, melynek tagjai a forrásokban „miles et civis“-ként tűntek fel. A csoport tagjai lovagi-nemesi életformát folytatva földbirtok szerzésével, hivatalviseléssel és számos önálló vagy uralkodói szolgálatban végrehajtott katonai akcióval szerepeltek a forrásokban. A több helyütt, de különösen Bécsben a városbírói pozíciót kisajátító személyeknek segédek, káplánok, írnokok szolgáltak, kortárs megszólításuk pedig kivételt nélkül „úr“ (Herr/dominus) volt. Ugyan a réteg a 14. században nem tűnt el azonnal, de helyét például

---

Jacob: Politische Führungsschicht und Reformation. Untersuchungen zur Reformation in Zürich 1519–1528. Zürcher Beiträge zur Reformationsgeschichte, Band 1., Zürich, 1970, Zwingli Verlag, 12–83.

¹⁵⁶ Vonrufs 2002, 197–335.

¹⁵⁷ Knittler 2002, 30–31. és Johannes Seidl: Die Bürger in österreichischen Städten des Spätmittelalters. Ein Überblick über Literatur und Quellen. In: Peter Csendes – Johannes Seidl (Red.): Stadt und Prosopographie: Zur quellenmässigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit. Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs, Band 6., Linz, 2002, Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung, 43–52.

¹⁵⁸ Gerhard M. Dienes: Die Bürger von Graz: örtliche und soziale Herkunft (von den Anfängen bis 1500). Dissertationen der Universität Graz 46. Graz, 1979, 103. rövidítése: Dienes 1979

a városbírói tisztségben 1300 után fokozatosan más, polgári jellegűbb személyek vették át.¹⁵⁹

Természetesen a fenti korai elitképződési folyamatok többféle forgatókönyv keretében is végbemehettek, illetve komoly eltéréseket is mutathattak. **Salzburgban** illetve **Karinthiának a bambergi püspökség fennhatósága alatti városaiban** például teljesen hiányzott a lovagpolgári felsőréteg, hiszen itt kezdetben, illetve akár hosszabb ideig is élesen elvált egymástól a polgári és a különféle városi tisztségeket betöltő lovagi réteg. A felső-ausztriai **Steyr** esetében pont az ellenkezőre látunk példát: itt a 12–13. században az uralmat tartósan a kezében tartó lovagi-polgári felsőréteg alakult ki, amelynek tagjai majd a 14. század folyamán részben vidéki nemesekké váltak, részben beolvadtak a polgárságba.¹⁶⁰

A kedvező forrásadottságok következtében azonban legtöbbet mégis **Bécs** érett és későközépkori vezetőrétegről tudunk. Meglepő módon még itt is csupán néhány nemzedéken át mutatható ki a lovagpolgári réteg folyamatossága. Az osztrák szakirodalom szerint itt egy olyan lovagpolgári oligarchiával van dolgunk, amely kizárólag ilyen típusú nemzetségekből rekrutálódva gyakorlatilag a birodalmi példákhoz hasonló patriciátust alkotott. Mindebben 1309-ben uralkodói szándékra következett be változás, amiktől számos – a 14. században összesen nyolcvannyal – egymással valamilyen módon mégis rokonságban álló család töltött be vezető pozíciókat, melynek tagjai a lovagi rend képviselőiből, a kereskedőkből és gazdag kézművesekből – az 1396-os igazgatási reform előtt leginkább a luxusiparágak képviselőiből – kerülhettek ki. A réteg tagjait a hivatalviselésükből fakadó státusuk alapján „tanácspolgárok”-nak nevezhetjük, akiknek azonban hatalombéli elődjeikhez hasonlatosan fő jellegzetességük nem gazdasági erejük, hanem a városi, egyházi és különböző világi tisztségekben betöltött szerepük volt. Velük csupán rokoni, de nem hatalmi kapcsolatban állt egy a kereskedelmi tevékenységbe alig bekapcsolódó, jövedelmeit ingatlanai, földbirtokai, szőlei hasznából, illetve az utánuk járó bérleti díjakból gyarapító csoport.¹⁶¹

¹⁵⁹ Otto Brunner: Neue Wege der Verfassungs- und Sozialgeschichte. Göttingen, 1968, 242–280.; További példákkal, illetve elemzéssel: Herwig Weigl: Städte und Adel im spätmittelalterlichen Österreich. In: Joacim Jahn (Hg.): Oberdeutsche Städte im Vergleich. Mittelalter und Frühe Neuzeit. Regio. Forschungen zur schwäbischen Regionalgeschichte 2. Sigmaringendorf, 1989, 74–100.

¹⁶⁰ Knittler 2002, 32–35; Felső-Ausztriára röviden ld. Zauner 1974, 117.; további felső- és alsó-ausztriai példák: Csendes 1974, 100–101.; míg Karinthia kapcsán: Alfred Ogris: Die Bürgerschaft in den mittelalterlichen Städten Kärntens bis zum Jahre 1335. Das Kärntner Landesarchiv, 4. Band, Klagenfurt, 1974, Verlag des Kärntner Landesarchivs, 11–111.

¹⁶¹ Knittler 2002, 36–37.; Sailer 1931, 3–196.; Csendes 1972, 251–256.

A 15. század elejétől azonban alapvető változások szemtanúi lehetünk mind jog- mind társadalomtörténeti értelemben: a lovagpolgári réteg először csupán megfoghatkozott, majd teljesen eltűnt, miközben az ingatlantulajdon utáni bérleti díjak mint fő jövedelemforrás elkezdtek veszíteni meghatározó jelentőségükből. Ezzel párhuzamosan a kereskedelmi és kézműves tevékenységet folytató polgárság erőteljes térmeyerésétől kezdve a vezető családok körében igen erős fluktuáció volt tapasztalható. Jogi értelemben a fordulópontot a Bécs városának 1396-ban adott uralkodói választási privilégiumhoz szokás kötni, amely egy-egy nemzetség illetve foglalkozáscsoport egyeduralmának megelőzése érdekében írta elő, hogy a bécsi tanácsosi pozíciókon egyharmad arányban kell részesednie az ingatlanaik alapján bevételeket szerző ún. Erbbürger-csoportnak, a kereskedőknek illetve a kézműveseknek.¹⁶²

A fenti gazdasági-társadalomtörténeti folyamatok illetve a hatalomban való részesedés fenti kodifikációjának következtében az utóbbi két réteg képviselőit tekinthetjük a változások nyerteseinek. Ha tehát a városvezető réteget a tanácsban szerepet betöltő polgárokkal azonosítjuk, a bevándorolt kereskedők sikeres térmeyerése mellett az igazi nagy változás ebben a körben a kézművesek jelenlétének megerősödése lett.¹⁶³ Természetesen utóbbiaknak több, mint a fele vagy a kereskedelemhez erősen kötődő vagy valamilyen luxusiparágban (pl. varga, mészáros, aranyműves stb.) tevékenykedett, mégis jelenlétük, illetve a tanácsban látható rövidebb tisztségviselési időszakok a vezetői pozíciók betöltésében lezajló nem csupán mennyiségi, hanem minőségi folyamatokról is árulkodnak. A bécsi városvezetésben való részvétel lehetősége ugyan nem vált teljesen nyitottá, mégis a korábbiakhoz képest származási, vagyoni és foglalkozási értelemben is jóval nagyobb társadalmi mobilitásra nyílt lehetőség, mint bármikor korábban. Ezen társadalmi-politikai folyamatoknak a városvezető rétegre gyakorolt hatása az általános korai újkori oligarchizálódási tendenciák ellenére korlátozott mértékben ugyan, de még a 16–17. században is kimutatható.¹⁶⁴

---

¹⁶² Felix Czeike: Ratsbürger und Honorationen im 15. Jahrhundert. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 12 (1956), 97–129.; Opl 1993, 7–87.; Perger 1976/77, 11–41.

¹⁶³ Ilse Elisabeth Madera: Die Bürger des Inneren Rates der Stadt Wien im 15. Jahrhundert. 1465–1526. Diss., Wien, 1984.; Perger 1988, 14–271.

¹⁶⁴ Walter Aspernig et al. (Hg.): Wiener Bürgermeister im Spätmittelalter. Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 7. Wien, 1980, 3–16, 97–108.; Perger–Hetzer 1981, 3–130.; Johanne Pradel: Die Wiener Ratsbürger im ersten Drittel des 17. Jahrhunderts. Dissertation, Wien, 1972.

Kérdés azonban, hogy a fent leírt, a birodalmi példákkal több ponton párhuzamosságokat mutató átalakulások mennyire tekinthetők általánosnak, esetleg egyedinek az ausztriai városok körében. Sajnos, mint már említettük az itteni településállomány döntően kisvárosokból álló tagjai esetében a forrásadottságok nem teszik lehetővé a bécsihez hasonló mélyebb társadalomtörténeti vizsgálatokat. Ugyan a felső-ausztriai (**Krems-Stein, Freistadt és Linz**)¹⁶⁵ illetve részben a karinthiai térség (**Villach**) 15–16. századi történetére készültek hasonló vizsgálatok, mégis az eddigi legjobb feldolgozások a stájer régió városai kapcsán születtek.¹⁶⁶

Ha a **freistadti** 16. századi városvezető elitet a tanács berkeiben ülő polgársággal azonosítva górcső alá vesszük a fenti kört, akkor a foglalkozási hierarchia csúcsai (távolsági kereskedők), a vagyon (a leggazdagabb polgárok) és a helyi politika irányító pozíció (tanácstagság) között igen erős korreláció tárul fel. A felső-ausztriai város leggazdagabb polgárainak hozzávetőleg a fele adta a tanácsot, melynek tagjai már fiatalabb korukban kooptálás útján kerültek a vezetői testületbe. Voltak ugyan a fenti mintázatból kilógó esetek, de ezen személyek köre sem társadalmilag, sem politikailag nem különült el. A legvagyonosabb polgárok változatos bevételi forrásaiból igen erős gazdasági pragmatizmus sugárzott. A vagyon és a politikai hatalom egyidejű birtokosainak magas jövedelmeiben egyaránt szerepet játszottak jelentős járadékok, ipari jellegű haszonvételek (malmok, vashámorok és serfőzdek), továbbá ingatlanokból illetve kölcsön- és pénzügyletekből származó bevételek.¹⁶⁷

A **stájer városok** kapcsán a 14–16. század vonatkozásában a tanácsosok teljes köre jellemzően nem rekonstruálható, csupán leginkább a felső, városbírói, esetenként polgármesteri pozíciókat betöltő kör, ahol egy szűkebb csoport intenzívebb hatalomgyakorlása rajzolódik ki. Az irányítói tisztségek kapcsán ugyan jogilag érvényesült

¹⁶⁵ Bernhard Görg: Die Bürgermeister der Doppelstadt Krems-Stein des 15. und 16. Jahrhunderts. Dissertation, Wien, 1963.; Georg Grüll: Das Linzer Bürgermeisterbuch. Linz, 1959, 11–52, 135–136.; Albert J. A. Müller: Die Bürger von Linz bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. Prosopographie und soziale Strukturierungen. Dissertation, Graz, 1987.

¹⁶⁶ Richard Perger: Zur Herkunft und Versippung von Villacher Bürgerfamilien des 15. und 16. Jahrhunderts. In: Neues Alt-Villach 5 (1968), 31–65. Itt érdemes utalni a kezdetben Stájerországhoz tartozó, majd később Alsó-Ausztriához kerülő Bécsújhellyel kapcsolatos kutatásra is: Albert Müller: Machtpositionen und Ordnungen. Zwei oder drei Bausteine zu einer Sozialgeschichte von Wiener Neustadt im Spätmittelalter. In: Sylvia Hahn – Karl Flanner (Hg.): Die Wienerische Neustadt. Handwerk, Handel und Militär in der Steinfeldstadt. Wien, 1994, 425–470, 532–542. rövidítése: Müller 1994

¹⁶⁷ Georg Grüll: Die Stadtrichter, Bürgermeister und Stadtschreiber von Freistadt. Freistädter Geschichtsblätter Heft 1. Freistadt, 1950, 5–21, 34–43, 54–58.; Grete Mecenseffy: Zwei evangelische Städte und ihre Ratsbürger. Freistadt und Steyr im 16. Jahrhundert. Habilitationsschrift, Wien, 1952.; Franz Kohl: Die Freistädter Ratsbürger 1555–1630 und ihre Stellung im politischen und sozialen Gefüge der Gesamtbürgerschaft. Diss., Wien, 1972.

az annuitás, azaz az évenkénti választás elve, mégis egyes személyek akár több – **Marburgban** akár hét – éven át is viselték a tisztségeket.¹⁶⁸ A legtöbb esetben ugyan több nemzedéken át fennmaradni nem tudó, mégis zártabb családi-nemzetségi köröket alkotó vezetőrétegek láthatóak tehát a városok élén, melyek más stájer illetve osztrák városok szintén irányító családjaival álltak rokoni-üzleti kapcsolatban.

A helyi sajátosságok leginkább a politikai hatalmat kezükben tartó polgárok vagyoni-gazdasági hátterében jelentkeztek, hiszen míg az ipari jellegű **Leobenben** a bányaművelés bevételeinek kisajátítása,¹⁶⁹ addig **Judenburg** esetében az ingatlanulajdon, azon belül is főként a szőlők játszottak ebből a szempontból meghatározó szerepet.¹⁷⁰ A **grazi** vezetőréteg kapcsán pedig a Német-római Birodalom kiemelkedő emporiumaiból kiinduló utunk visszavezet kiindulópontjához. Stájerország legjelentősebb városában ugyanis a vizsgálatunk időszakában olyan távolsági kereskedők egy csoportja tartotta kezében tartósan a politikai hatalmat, akiknek nemcsak kapcsolatai, hanem vagyona is a délnémet birodalmi városok kerereskedőivel vetekedett. A vagyoni és politikai elit tehát itt szinte teljes mértékben egybeesett, esetenként egyetemi stúdiumokat is végzett képviselői pedig gyakran lendítették előre társadalmi emelkedésüket az uralkodónak történő hitelezéssel, később – lásd az Eggenberger család történetét – nemesítéssel és busás jövedelmekkel járó igazgatási tisztségek elvállalásával.¹⁷¹

---

¹⁶⁸ Norbert Weiss: Die Bürger von Marburg an der Drau bis 1600. Prosopographische Untersuchung, 1. Band, Schriftenreihe des Instituts für Geschichte, Band 10/1., Graz, 1998, Selbstverlag des Instituts für Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz, 32–135.; A tágabb térség kisebb városai kapcsán: Norbert Weiss: Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, XLVI. Band, Graz, 1998, Im Selbstverlag der Historischen Landeskommission für Steiermark, 45–233.

¹⁶⁹ Ferdinand Tremel: Beiträge zu einer Handelsgeschichte Leobens in der frühen Neuzeit. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 60 (1969), 107–126.; Elfriede Rothe: Die Leobener Bürger bis zum Jahre 1434. Schriftenreihe des Instituts für Geschichte, 5. Band, Graz, 1993, Institut für Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz, 7–43.; Christa Schillinger-Prassl: Die Rechtsquellen der Stadt Leoben. Fontes Rerum Austriacarum, Österreichische Geschichtsquellen, Dritte Abteilung, Fontes Iuris Band 14. Köln-Wien, 1997, Böhlau Verlag, 32–112.

¹⁷⁰ Ferdinand Tremel: Der Handel der Stadt Judenburg im 16. Jahrhundert. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 38 (1947), 95–164.; Rautgundis Felser: Herkunft und soziale Schichtung der Bürgerschaft obersteirischer Städte und Märkte während des Mittelalters unter besonderer Berücksichtigung der Bürger der Stadt Judenburg. Dissertationen der Karl-Franzens-Universität Graz 38 VWGÖ. Wien, 1977.

¹⁷¹ Fritz Popelka: Geschichte der Stadt Graz, mit dem Häuser- und Gassenbuch der inneren Stadt Graz von Arnold Lutschin-Ebengreuth I. Band, Graz, 1928.; Fritz Popelka: Geschichte der Stadt Graz, mit dem Häuser- und Gassenbuch der Vorstädte am rechten Murufer von Hans Pirchegger. Graz, 1935.; Dienes 1979; Gerhard M. Dienes: Bemerkungen zur Grazer Bürgerschaft des 16. und 17. Jahrhunderts. In: Blätter für Heimatkunde 54 (1980), 14–18.

II.4. A kitekintés legfőbb tanulságai

Összegezve tehát a fejezetben elmondottakat, a Német-római Birodalmat a 14–16. században döntően a kistelepülések súlya jellemezte, míg a közép- és különösen nagyvárosok csupán a városállomány egy töredékét képviselték. Mindez, illetve a demográfiai adottságok további részletei döntően befolyásolták mind az önkormányzatiság, mind a belső elitképződés folyamatait. A kisebb lakosságú települések – a svájci térségtől eltekintve – ugyanis jellemzően csupán meglehetősen korlátozott függetlenségre és belső önkormányzatiságra – ld. a birodalom tartományi, illetve az osztrák területek egyes tartományúri városait – tudtak szert tenni. A polgárközség meglehetősen korlátozott jogosítványai a városi hatalom kisajátítására törekvő helyi csoportok lehetőségeit eleve igen korlátozták, esetleg meg is hiúsították. Ezen általános modell alól leginkább a születő svájci szövetség tagjai jelentettek kivételt, ahol független és önigazgató kis- és középvárosi keretek között jöhettek létre a helyi elitek.

Ami a demográfiai tényezők elitképződési hatásait illeti, a települések népességi és gazdasági súlya itt is eltérő mintázatoknak biztosított kibontakozási kereteket. A fenti térség, azon belül is különösen a német törzsterületek közép-, de sokkal inkább nagyvárosainak java olyan, döntően saját erejéből birodalmi vagy szabad városi státust nyert, teljes mértékben önigazgató településnek számított, ahol a népesedési mutatók lehetővé tették egy sajátosan zárt, nemzedékeken átívelő vezetőréteg létrejöttét. Az irányító csoportok egyrészt a korszak általános tendenciáinak megfelelően hatalomkoncentrációt hajtottak végre az igazgatási szerkezetben (új választási szabályok, különösen kiterjedt jogkörök stb.), másrészt társadalmilag is korlátozták a politikai vezetés összetételét. Mindez azonban nem vezetett automatikusan az uralmat születési előjogok alapján sok-sok nemzedéken át gyakorló, zárt csoportot alkotó patriciátus létrejöttéhez. A függetlenségre szert tett nagyvárosi keretek tehát nem jelentettek kivétel nélkül ilyen társadalomtörténeti végeredményt. Ráadásul szinte minden zárt vezetőréteg esetében időnként elengedhetetlennek bizonyult a vérfrissítés, azaz új családok felvétele. Emellett a patriciátusok irányította városok köre önmagában is több belső eltérést mutatott. A többször valójában nem nagykereskedelmi, hanem lovagi-nemesi, esetenként miniszteriális eredetű, a helyi politikumot irányító körök számos esetben egyáltalán nem folytattak kereskedelmi tevékenységet. A vagyoni és a közéleti vezetőréteg több példa alapján nem esett egybe, míg a patriciátus irányította települések önmagukban is igen erős belső megosztottságoknak, egymással rivalizáló hatalmi eliteknek adhattak otthont.

A fenti csoporttól eltérően a öngazgató nagyvárosi politikum a patriciátus kialakulásával járó jelenségektől merőben eltérő önkormányzati és társadalmi oligarchizálódási folyamatokat is eredményezhetett. Az észak-német térség vizsgálata például ugyan az uralomban való társadalmi részvétel intézményesített korlátozását mutatta, mégis a közéleti és vagyoni vezetés átfedésének kisebb mértéke, a pozíciók betöltésében megfigyelhető erős fluktuáció a gazdasági verseny, a társadalmi kapcsolatok és az egyéni rátermettség tényezőit emelték ki. Az osztrák városállományból kiugró Bécs esetében pedig a korai időszak birodalmi patriciátusaira hasonlító vezetésből egy jóval nyitottabb, a kereskedők és a kézművesek politikai szerepvállalásának súlyát eredményező uralomhoz vezető folyamat figyelhető meg.

A teljes önállóságra szert tevő svájci, és a részleges belső igazgatási jogokat elnyerő ausztriai középvárosokban a fent említett nemzedékeken átívelő férfiági családi uralom hiánya döntően a demográfiai sajátosságok miatt nem jelentkezett. A vezetői pozíciókért kialakuló verseny itt erős cserélődéseket eredményezett. Az utóbbi intenzív változások kapcsán azonban sokszor nem a hatalomba való beleszületettség, esetleg a nagy vagyon, hanem a kapcsolatok, helyezkedések, esetenként a tanultság és az ügyesség játszott döntő szerepet. A kis- illetve középvárosi lehetőségrendszer tehát az erős önkormányzatiság jelenléte esetén a belső elitképződés egy másfajta, a többnemzedékes uralomnak nem, de a személyes rátermettségnek és ambíciónak az észak-német példákhoz hasonlóan – esetenként talán még erőteljesebben – teret biztosító minőségét jelenthette. A fenti jelenségek, illetve szabályszerűségek figyelembe vételével a Kárpát-medencei – és azon belül is a soproni – önkormányzati és elitképződési folyamatok is új értelmezést nyerhetnek.

III. Városi önkormányzatiság és vezetőrétegek a Kárpát-medencében

III.1. A községi öngazgatás lehetőségei és szerkezetei

III.1.1. A jogi és funkcionális keretek

Míg Sopron tárnoki, azaz szabad királyi városként mind jogi, az elsőrendű, főbb központi helyek között elfoglalt nyolcadik helyével pedig mind centralitási szempontból meghatározó helyet töltött be a 14–16. századi Magyar Királyságon belül, addig a belső önkormányzat kibontakozásának lehetőségeire és az elitképződés folyamataira is kiható

fenti kritériumok tükrében a korabeli Kárpát-medencei városállomány igen vegyes képet mutatott.¹⁷²

A huszadik század első felének kutatási hagyománya – a **jogi kritérium** kizárólagos figyelembe vételével – a 15. század második fele kapcsán a tárnoki, valóban szabad királyi, illetve kibővítve a királyi szabad – azon belül is a személynöki, és az alsó-magyarországi bányavárosokon¹⁷³ kívül Zágrábot, Nagybányát és Kolozsvár mellett az erdélyi szász – városokat számolva csupán huszonöt-harminc „valóságos” várost vett számba. A mára már meghaladott, szigorú jogi megítélés alapján a településállomány összes többi tagjában élők – legyenek akár falusi, akár mezővárosi lakosok – legkésőbb 1514 után egyszerű jobbágnak tekinthetők, azaz csupán a fallal övezett királyi városok lakói voltak az önkormányzati és elitképződési folyamatok szempontjából is teljesen más minőséget jelentő „valódi” polgárok.¹⁷⁴

Nyilvánvalóan az utóbbi két szempontból a jogi kiváltságokból fakadó lehetőségrendszer fontos szerepet játszott, mégis Bácskai Vera és Kubinyi András vizsgálatai – legalábbis **centralitási szemszögből** – jóval kibővítették a Sopronnal párhuzamba vonhatóan városias települések körét. Az ország kétharmadát vizsgálva Kubinyi András eredményei alapján a 15–16. század fordulóján tehát közel száz település bizonyosan fontos városi funkciót töltött be, azaz a jogilag jobbágyság lakta földesúri városok és mezővárosok egy része biztosan része volt a városhálózatnak. A központi helyek között létezett hierarchikus rend alapján voltak a kifejezetten jelentős városok között magánföldesúriak is, másrészt királyi szabad városok még az alsóbb kategóriákban is előfordulhattak. Ugyan – Erdélyt és Szlavóniát nem figyelembe véve – a középkor végi magánföldesúri joghatóság alatt élő hétszázötven-nyolcszáz nem teljes polgári szabadsággal élő oppidum és püspöki civitas csupán egy részét lehetett városnak tekinteni,

---

¹⁷² Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Milleniumi Magyar Történelem, Historikusok. Budapest, 2000, Osiris Kiadó, 67–68. rövidítése: Eckhart 2000; Kubinyi András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. In: Történelmi Szemle, 46. évf. (2004), 1–2. szám, 1–2, 23–25, a később kifejtett hierarchikus rend kapcsán: 30.

¹⁷³ Kubinyi András: „Szabad királyi város” – „királyi szabad város”? In: Urbs. Magyar Vároستörténeti Évkönyv, 1 (2006), 51–61.; Bak Borbála: Példatár Magyarország történeti topográfiájához. História Könyvtár. Monográfiák 9/II., Budapest, 1997, História – MTA Történettudományi Intézete, 32.: A tárnoki városok (1514, Werbőczy alapján): Buda, Pest, Kassa, Pozsony, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Eperjes. A személynöki városok (1514, Werbőczy alapján): Fehérvár, Esztergom és Lőcse. A hét alsó-magyarországi bányaváros (1466): Körmöcbánya, Besztercebánya, Selmezbánya, Újbánya, Bakabánya, Libetbánya és Bélabánya. Erdemes megemlíteni továbbá: a hét felső-magyarországi bányaváros (1487): Gölnöcbánya, Szomolnokbánya, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyóbánya és Iglo.

¹⁷⁴ Mályusz Elemér: Geschichte des Bürgertums in Ungarn. In: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, XX (1927–28), 372–373, 394–395.; Szűcs 1955, 19.

mégis mintegy százötven ténylegesen központi funkciót betöltővel számolva a 15. század végén száznyolcvan-kétszáz várossal számolhatunk. Csak a királyi szabad városokat véve alapul, a városlakók aránya az ország lakosságának négy százalékára volt becsülhető, míg az egyéb központi szerepkörű településekkel együtt – azaz a többségében oppidumokból, kisebb részben civitasokból álló, funkcionális értelemben vett városállomány egészét tekintve – ez az arány nyolc százalékot tett ki.¹⁷⁵

Az erdélyi területi és városi kiváltságokat élvező közel százezer főt kitevő százság, illetve a királyi szabad városok hozzávetőleg nyolcvanhatezer fős lakossága mellett tehát bizonyos önkormányzati és ebből fakadóan belső elitképződési lehetőségekkel rendelkezett a mezővárosi lakosság egy része is. A falvakban és mezővárosokban lakó hozzávetőleg két és fél milliós jobbágyi tömegből tehát a körülbelül százötven tényleges városi funkciót ellátó oppidum-állomány népessége rendelkezett ugyan korlátozott, de mégis városias jellegű önkormányzatisággal. Ennek talaján a társadalmi differenciálódás tartós mezővárosi elitképződéshez vezethetett, így mindez összességében közel százezer mezővárosi polgárt helyezett a városokéhoz némileg hasonló helyi igazgatási és társadalomszerveződési keretek közé. Mindezt összeadva közel 290 ezer lakosról – azaz a korabeli népesség nyolc-tíz százalékáról – beszélhetünk, akik az egyszerű jobbágyosztól eltérve a rendi társadalom nemesi jellegű kiváltságaitól különböző, a városi élet valamilyen típusú kereteit és kiváltságait élvezhették.¹⁷⁶

A mezővárosi polgárság önkormányzati lehetőségeinek számbavétele előtt még egy szempontot érdemes megvilágítani. A civitas, mint fallal körülvett királyi szabad város és az oppidum, mint egyházi vagy világi földesúri függés alatt élő mezőváros fogalma csupán a 15. századtól vált el élesen. Valójában csupán várospolitikai okai voltak annak, hogy a 15. század folyamán városi szerepkörű oppidumok nem nyerték el a polgári szabadságjogok teljességét, hiszen az uralkodók többször pillanatnyi finánciális érdekekért (elzalogosítás, elajándékozás stb.) áldozták fel egy türelmesebb várospolitika hosszú távú előnyeit. Ha mindez ugyan funkcionálisan nem is lehetetlenítette el ezen településeket, a helyi politikai kultúrára messzemenő következményekkel járt.¹⁷⁷

---

¹⁷⁵ Bácskai Vera: Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Budapest, 2002, Osiris Kiadó, 31–32, 39–40. rövidítése: Bácskai 2002

¹⁷⁶ Kubinyi András: A magyar királyság népessége a 15. század végén. In: Történelmi Szemle 38 (1996), 135–161.

¹⁷⁷ Fügedi Erik: Mezővárosaink kialakulása a XIV. században. In: Történelmi Szemle, 14 (1972), 321–342.; Blazovich László: A mezővárosi fejlődés néhány sajátossága a középkori Hódmezővásárhelyen és környékén. In: Századok, 1983, 394–403.; Bácskai 2002, 29–30, 39–40.

III.1.2. *A mezővárosi sajátosságok*

Nyilvánvalóan a falusi villicusoknak a földesúri rendelkezések végrehajtásában, illetve kisebb adószedési és ítélkezési tevékenységben kimerülő önkormányzatiságánál itt sokkal többel van dolgunk. A mezővárosi vezetőség már csak az árutermelés és élénk árucseré, a szabadabb birtokviszonyok, illetve a viszonylag nagyobb népesség miatt is a városi hatóságokéhoz hasonló feladatokat látott el. Hatáskör és cselekvési keretek szempontjából azonban a kiterjedt városi önkormányzattól a jobbágyfalu teljes földesúri alávetettségéig számos öngazgatási fokozat megjelenhetett. Amelyik földesúri városban a közösség a városi létét a 13–14. században privilégiummal is kiváltságolt helyzetére vezette vissza – pl.: Debrecen, Komárom, Körmen, Kőszeg, Sárvár, Vasvár és Zsolna –, ott sokáig a gyakorlatban is létezett a teljes önkormányzat saját választott bírával az élén, a település csupán egyszerűen a 15. századra földesúri kézre került. Itt a korábbi keretek gyakori fenntartása mellett legalább arra törekedtek a földesurak, hogy a fellebbviteli bíraskodást fenntartsák maguknak. A csupán a 15. század során a falvak sorából kiemelkedett mezővárosok pedig korlátozott bíraskodási jogkörük ellenére mégis több hatáskört (pl. az adóterhek felosztása; a vásár felügyelete; adásvételi szerződések és végrendeletek hitelesítése stb.) kezükben tudtak tartani.¹⁷⁸

Míg a falvaknál szélesebb körű eljáráság esetében tehát a mezővárosok szintjén a bírón túl a 14. század végéig négy-hat esküdttel számolhatunk, addig a következő évszázadban a „iudex iuratique” formula alatt már tíz-tizenkét tanácsos szerepelt a vezetésben. A korai példák közé sorolható többek között Rimaszombat (1276-tól), Szombathely (1354-től), Somogyvár és Vasvár (1395-től), míg Szikszó, Belényes, Tata, Némethlipcse, Lippa és Békés esetében kimutathatóan a 15. század óta irányította tizenkét esküdt a közösség életét. A jogszokásaikat a városoktól filiáció következtében elnyert helyiségekben tapasztalható továbbá az eljáráság hatáskörének bővülése, illetve a mezővárosi közegben szokatlan tisztségek feltűnése is. Ennek értelmében például Csepreg (1395-től), Kismarton (1415-től) és Sárvár (1383-tól) élén már a 14–15. században polgármester állt, ami több esetben a városigazgatási feladatkör nagyobb, a bíró mellett egy másik vezető személyét is megkívánó differenciáltságát tükrözheti.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Bácskai Vera: A mezővárosi önkormányzat a 15. században és a 16. század elején. In: Bónis György – Degré Alajos (szerk.): Tanulmányok a helyi önkormányzat múltjából. Budapest, 1971, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 9–34.; Balogh István: A civisek világa. Budapest, 1973, Gondolat, 11–38, 51–53.

¹⁷⁹ Gárdonyi Albert: A polgármesteri tisztség eredete és fejlődése hazánkban. In: Városi Szemle 25., 1939, 359–370.; Kubinyi András: Csepreg a Nyugat-Dunántúl városhálójában. In: Dénes József (szerk.):

Hasonló okokra következtethetünk abból, ha a jelentősebb mezővárosok írásbeliségében külön jegyző tűnt fel, bár nótáriust csak Vasvár, Somorja, Szokolca és Kolozsmonostor oklevelei említenek. Jegyző hiányában a hivatalos okiratokat jellemzően az esküdti, vagy akár bírói tisztséget betöltő litterátus személyek készítették el. Ugyan a bírót és esküdteket legtöbb helyütt évente újraválasztották, mégis jellemzően egy szűkebb csoport akarata érvényesült a tisztújításon. Ráadásul a – módos telkes gazdák és iparosok meghatározta – helyi akaratot a földesúr is erősen korlátozhatta. Konkrét megkötések hiányában is a mezővárosi bíró gyakorlatilag a földesúr vagy a tiszteji jóváhagyásával foglalhatta csak el pozícióját.¹⁸⁰

A következő három dél-magyarországi példa – Temesvár, Pécs és Szeged – is jól megvilágítja a lehetőségek tárházát. A vizsgált korszakban gazdasági és igazgatási szerepükből fakadóan régióközpontnak tekinthető városok polgársága alapvetően kereskedelemmel foglalkozott, ám mindenütt találhatók ekkor kézművesek is. A 16. században hozzávetőleg négyezer döntően magyar lakost számláló **Temesvár** királyi földesúri várost a 14–15. századi források váltakozva oppidumnak és civitasnak nevezik. Kiváltságlevele nem maradt fenn az 1552 előtti időszakból, ám az 1360-as évektől, majd pedig a 15. század végi török fenyegetés következtében azonban igazolhatóan megnőtt a temesi ispán befolyása és hatásköre, ami korlátozta a városi önkormányzatiságot. A város élén tehát városbíró és feltehetően tizenkét esküdtt állt, de már a 15. század első felében a temesváriak más városokkal kiélezett vitás ügyeiben a temesi ispán intézkedett és nem a város bírójá. Az ötezerre becsült népességű, a középkor egészében püspöki székhelyként egyházi földesúri városnak számító **Pécs**ett a magyarok mellett a többségében Bécsből érkezett, és a budai és pozsonyi polgársággal szoros kapcsolatban álló németek alkották a városi társadalom egyik befolyásos és jelentős gazdasági súlyú csoportját. A polgárközség élén a kiváltságok alapján bíró állt, aki az esküdtekkel együtt irányította a várost: a

---

Tanulmányok Csepreg történetéből. Csepreg, 1996, 130–148.; Kubinyi András: Miskolc helye az ország középkori településhálózatában. In: uő. (szerk.): Miskolc története. I. Miskolc, 1996, 415–432.

¹⁸⁰ Blazovich László: Városok az Alföldön a 14–16. században. Dél-Alföldi Évszázadok 17., Szeged, 2002, Csongrád Megyei Levéltár, 130–144., rövidítése: Blazovich 2002; Bácskai Vera: A mezővárosi önkormányzat a 15. században és a 16. század elején. In: Bácskai Vera: Városok és polgárok Magyarországon. I. kötet, Budapest, 2007, 139–141., rövidítése: Bácskai 2007; Litterátus esküdtt: Beregszász: 1397; Bodrog: 1483; Debrecen: 1405, 1429, 1440; Ikervár: 1492; Több litterátus esküdtt: Csepreg: 1539 (4); Gyula: 1493 (3); Meggyes: 1512 (4); Miskolc: 1549 (9); Pankota: 1475 (4); Gyöngyös: 1549 (6); Pásztó: 1549 (4).

püspökkel illetve a káptalannal folytatott esetleges konfliktusokról nem maradtak fenn adatok.¹⁸¹

Az 1520-as évekre vonatkozó becslések alapján 9500 lakosú, már a 15. században az alföldi szarvasmarha-kereskedelem egyik központjaként a mezővárosi település-állományból felemelkedő **Szeged** a középkori forrásanyagban gyakrabban civitas, ritkábban pedig oppidum. A település a 15. század első felében még két, saját bírót és tanácsot választó részből, Felszegedből és Alszegedből állott. 1412-ből tudjuk, hogy a polgárok gyűlésein a választások nagy feszültség közepette mentek végbe, majd az alszegedi belső konfliktusok után – királyi rendelet értelmében – a lakosoknak Szent György napján évente kellett bírót és esküdtet választani, azonban a választóközség csupán negyven, a polgárok által választott elektorra korlátozódott, akik lebonyolították a bíró és esküdték megválasztását. A főbíró (principalis iudex) tisztsége első ízben 1450-ben tűnt fel, ám a következő időszak egyik bíróját már halála után „supremus ac perpetuus iudex”-ként említik a források. A 15. század közepére Szeged már jogilag is egy településsé vált, ahol azonban a mindenkori városbíró élete végéig viselhette tisztségét. Mátyás király 1486-ban rendeleti úton szólította fel a várost az évenkénti választásokhoz való visszatérésre, illetve az új bíró királyi színe előtt való egy hónapon belüli megjelenésére. A középkor folyamán már többször az uralkodó joghatósága alá tartozó település 1498-tól egyértelműen királyi szabad városnak tekinthető.

A fenti példák közül itt találkozunk a legkiterjedtebb autonómiával, hiszen a település önkormányzatisága kiteljesedését se egyházi (pl.: püspöki illetve káptalani), se világi (pl.: megyésispáni) hatalom nem gátolta, azonban az uralkodók többször is – 1439, 1457, 1502, 1510 – eladományozták, illetve zálogba adták a várost, amit így csak 1514-ben cikkelyeztek be az elidegeníthetetlen királyi javak közé. Az általános mezővárosi jellegzetességekből igencsak kiemelkedő szegedi példa tehát már a királyi szabad városok öngazgatási lehetőségrendszerébe vezet át bennünket.

---

¹⁸¹ Petrovics István: A középkori Temesvár. Fejezetek a Bega-parti város 1552 előtti történetéből. Capitulum 4. Szeged, 2008, JATE Press, 31–107.; Kubinyi András: Pécs gazdasági jelentősége és városiasága a késő középkorban. In: Font Márta (szerk.): Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon. Tanulmányok Pécs történetéből 9. Pécs, 2001, 43–50. rövidítése: Kubinyi 2001; Fedeles Tamás: Város a Mecsek lábánál. Pécs középkori városszerkezete és térhasználat. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, IV., 2009, 99–121.

III.1.3. *A királyi szabad városok lehetőségei*

A funkcionális hierarchia alapján elsőrendű településnek számító Szeged esete jól példázta: a kiváltságoló, majd zálogosító uralkodói politika egy település gazdasági sikerét ugyan nem mindig, de a belső elitképződésre is kiható önkormányzatiságát és függetlenségét jelentősen hátráltathatta. Ebből a szempontból tehát a nem feltétlenül elsőrendű központi helynek számító, mégis uralkodói kiváltságaikat és függetlenségüket szinte folyamatosan megőrizni tudó királyi szabad városállomány tagjai öngazgatásuk tekintetében más minőséget képviseltek.¹⁸²

Ennek ellenére eddig még nem született a fenti csoport tagjainak öngazgatási struktúráiról illetve a világi hatalmi elitjeiről monografikus tudományos összefoglalás. Saját megközelítésünkben abból indulunk ki, hogy ezen települések községi életét olyan körülmények és lehetőségek befolyásolták, melyek a városok belső hatalmi struktúráit illetve a helyi elitképződési folyamatokat összehasonlíthatóvá teszik. A magyar királyok várospolitikájának, az általános gazdasági és demográfiai viszonyoknak, illetve a polgárközségek ambícióinak a közössége, és az ezen körülmények között kialakult különbségek és hasonlóságok teszik lehetővé, hogy a soproni jelenségek egyediségét illetve esetleges általános jellegét a közép-európai dimenzión túl Kárpát-medencei kontextusba helyezzük.

Az erőteljes községi akaraton kívül, mint látni fogjuk, szükségesnek bizonyult az önkormányzatiság királyi kiváltságok formájában történő elismerése is, hiszen ennek hiányában a közösség az esetek döntő többségében képtelen volt önrendelkező, szabad várossá alakulni. A polgárokat, azon belül is vezető rétegüket összekötő hatalmi viszonyok feltérképezéséhez tehát elengedhetetlen a városok belpolitikai lehetőségrendszerének bemutatása. A 12–13. században, a döntően a királyok főként népességgpolitikai és védelmi jellegű ambíciójából megszülető korai városállomány legmeghatározóbb tagjának két királyi székváros, **Fehérvár és Esztergom** számított. A kezdetben kiterjedtebb településhalmazként létező városokba a 12. század során nyugati, francia eredetű, ún. latinus kereskedők telepedtek le. A fehérvári latinoknak más kiváltságlevelek hivatkozásai alapján rekonstruálható, saját külhoni szokásaikat figyelembe vevő királyi privilégiumaik

---

¹⁸² Kubinyi András: Szeged a magyar városhierarchiában. In: Somogyi-könyvtári Műhely, 23, 1984, 96–106.; Blazovich 2002, 117–130.; Petrovics István: Városi elit a középkori Dél-Magyarországon. Pécs, Szeged és Temesvár esete. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 41–69., rövidítése: Petrovics 2008; Granasztói György: A középkori magyar város. Magyar História. Budapest, 1980, Gondolat Kiadó 1980, 120–133., rövidítése: Granasztói 1980

biztosítottak többek között a szabad bíró- és esküdtválasztást, és saját testületük ítélkezett minden peres és büntetőjogi ügyekben. A később számos más város számára például szolgáló jogok alapján tehát a polgároknak teljes bírói immunitásuk volt, ugyanis ítéletükkel szemben csak a királyhoz lehetett fellebbezni. A 13. század folyamán a fentiekhez hasonló jogállást élvező telepések költöztek többek között Zágráb, Pécs, Eger és Várád püspöki rezidenciáinak környékére is.¹⁸³

A korai városok java valamilyen egyházi vagy világi hatalmi központhoz kapcsolódott. Ezen korai települések lakossága valójában nem alkotott még egységes önálló jogi és politikai entitást, Esztergom esetében például a káptalani, az érseki és a királyi város különállása évszázadokon át fennmaradt. Az itteni polgári gazdasági és politikai elit vezette törekvések – és így Esztergom illetve Fehérvár királyi, továbbá egyes püspöki városok – sorsát részben a területükön immunitást élvező egyházi intézmények ereje pecsételte meg.¹⁸⁴ A kiváltságolás kapcsán elnyerhető jogok szempontjából Fehérvár csupán a 13. század végéig volt minta, ezt a szerepet ezután döntően Buda vette át, míg az esztergomi érsek az önállósodni kívánó helyi polgárokat többször is a kiközösítés igen hatékony fegyverével büntette, majd 1397-ben adományba kapta a királyi város cenzusát, azaz a várban ülő érseknek a polgárok szinte magánföldesúrként adóztak. A közösség belső hatalmi viszonyai itt tehát nem alakulhattak a szabad városok mintájára. Hasonló jelenségek figyelhetők meg Zágráb és Nagyvárad latinusainak sorsában is. Egyes püspöki városok esetében (pl. Pécs, Veszprém és Eger) ugyan nem maradtak fenn adatok a fentihez hasonló konfrontációra, mégis az előbbi példák jól szemléltetik az egyházi hatalom és a városi polgárközség kapcsolatának egyik jellemző, az utóbbira nézve kedvezőtlen forgatókönyvét.¹⁸⁵

¹⁸³ Szalay József: Városaink etnikai viszonyai a XIII. században. In: Századok, 1880, 533–557.; Hóman Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Máriabesenyő–Gödöllő, 2005, Attraktor, 11–35, 70–85, 93–100.; Granasztói 1980, 41–64. Szűkebben Fehérvár kapcsán: Fügedi Erik: Der Stadtplan von Stuhlweißenburg und die Anfänge des Bürgertums in Ungarn. In: Acta Historica 15 (1969), 103–136.; Zsoldos Attila: Fehérvár Árpád-kori polgárságáról. In: Történelmi Szemle, 50 (2008), 3.sz., 435–451. A mai Székesfehérvár kapcsán a középkorban bevett Fehérvár elnevezést használjuk.

¹⁸⁴ Pleidell Ambrus: A magyar várostörténet első fejezete. In: Századok, 1934, 1–44, 158–200, 276–313.; Major Jenő: A magyar városok és a városhálózat kialakulásának kezdetei. In: Településtudományi Közlemények, 1966, 18.k., 48–69.; Fügedi Erik: Városok kialakulása Magyarországon. In: uő.: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, 1981, Magvető Kiadó, 311–335.

¹⁸⁵ Granasztói 1980, 130–131. Esztergom későbbi sorsáról ld. Pór Antal: Esztergom királyi város elzáróztatása 1502-ben. In: Századok, 1908, 934–936.; míg Fehérvár kapcsán ld. Kubinyi András: Székesfehérvár helye a késő középkori Magyarország városhálózatában, valamint Fejér vármegye központi helyei között. In: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs (szerk.): Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Budapest, 2004, 277–284.

Mindez jól mutatja tehát: az erős és független önkormányzatisággal rendelkező várossá alakulásra abban az esetben volt leginkább esély, ha az eredetileg kiváltságot (hospes kiváltság) öntudatos csoport ki tudta eszközölni a teljes közösségre vonatkozó autonómiát (városprivilegium). Ebbe a körbe tartozott még a tatárjárás előtt – Erdélyt figyelmen kívül hagyva – például Nagyszombat, ám a IV. Bélától privilegiumot kapott, az ország határvidékein védelmi és kereskedelmi tevékenységet is ellátó települések egy jelentős része nem tudta tartósan megalapozni városi létét és mezővárossá süllyedt. Míg az 1270 és 1300 között kiváltságot nyert települések egy része – pl. Sopron és Pozsony – ispáni székhelyből később lett kereskedelmi központtá, addig a 14. században hasonló statusra szert tevő tizenegy közösség döntően a bányavárosok, illetve már jelentős kereskedelmi tevékenységet folytató települések közül került ki. A 13–14. század fordulóján azon, leginkább bánya- illetve kereskedővárosoké volt a jövő, ahol ugyan a gazdasági körülmények még szerényebbek voltak, de ambíciózus polgárközségek esetében kellő jogi biztosítékok álltak rendelkezésre a politikai kiteljesedéshez.¹⁸⁶

Ebben a részben régebbi, de főként új tagokból álló város-együttesben játszott meghatározó szerepet a tatárjárás után alapított **Buda**. Az újonnan életre keltett település belső viszonyait az 1244-ben a korábbi Pest illetve a jobb parti Kispest lakói számára adományozott privilegium szabályozta, amit az átköltözéskor átvittek Budára, ahol ezután vegyes, magyar-német lakosság élt. Ennek értelmében ugyan plébánosukat, illetve a minden világi ügyben ítélező bírájukat szabadon választhatták, de utóbbit be kellett mutatniuk az uralkodónak, aki elé fellebbezési ügyeik kerültek. 1255-ben azonban először átmenetileg megszűntek a város kegyúri jogai,¹⁸⁷ míg 1264-től 1347-ig a szabadon választott bíró helyett a király által kinevezett rektor (rector castri) állt a város élén. Mindez azonban csak átmenetinek bizonyult. A későbbiekben az ország legjelentősebb

¹⁸⁶ Granasztói 1980, 80–83.; Eckhart 2000, 65–67.; Bácskai 2002, 23–26.; A 13. századi ismert kiváltságolások sora néhány példával: Pest (1231), Selmecbánya (1235–1239 között), Nagyszombat (1238), Zágráb (1241), Zólyom (1243), Pest (1244), Korpona (1244), Szeged (1246?), Beregszász (1247), Nyitra (1248), Besztercebánya (1255) és Késmárk (1269). Ezek mind az összesen huszonöt városi privilegiumot jegyző IV. Bélához kötődtek és velük új városias központok kapcsolódtak az ország központi magjához. A század későbbi privilegiumai: Győr (1271), Szatmár (1271), Sopron (1277), Gólnicbánya (1287), Pozsony (1291) és Eperjes (1299). A tizenegy 14. században városi kiváltságot elnyert település: Kolozsvár, Körmöcbánya, Komárom, Trencsén, Újbánya, Nagybánya, Kassa, Szokolca, Bártfa, Libetbánya és Felsőbánya.

¹⁸⁷ Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: uő.: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Magvető Kiadó, Budapest, 1981, 306–310., rövidítése: Fügedi 1981; Kubinyi András: Plébánosválasztások és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In: Aetas, 1991, 2. sz., 26–46. Különösen az alapítás, a helyrajz és a háztulajdonosok kapcsán a legfrissebb alapunka: Végh András: Buda város középkori helyrajza. I. Monumenta Historica Budapestinensia XV. Budapest, 2006, Budapesti Történeti Múzeum, 27–34, 309–336.

városává válás budai folyamatában – az ambiciózus és tökeerős polgárság jelenlétén túl – a legfontosabb tényezők közé tartozott, hogy egyházi intézmények nem korlátozták a kiváltságlevél biztosította lehetőségek teljes körű kiaknázását.¹⁸⁸

Buda esetében a polgárközség élén álló, a 13. században még villicus-ként említett bíró mellett igazolhatóan először az 1260-as és 1270-es években tűnt fel a Szent György napján (április 24.) a közösség által közvetlenül választott tizenkét tanácsos, akiknek tisztújítása minden bizonnyal a rektorátus ideje alatt is szabadon, uralkodói befolyás nélkül történt. A városi igazgatási-hatalmi pozíciók elkülönülése ebben az időszakban is folytatódott. A 14. század első felében az egyik tanácsos a rektor bírói helyettesévé vált. 1329-ben már bizonyosan bíróként (iudex) nevezik meg a források, míg néhány évvel később a korábban a tisztségben feltűnő személy címe „vice-iudex” lett.

1342-re tehát hivatalosan létrejött az albirói pozíció, majd 1346–1347-ben a rektorátust végérvényesen ismét felváltotta a választott városbírói tisztség. Az 1317 és 1342 közötti, egyértelműen rangidősségi alapú hierarchiát mutató tanácslistákat megvizsgálva kiderül, hogy ekkor új rendszer jött szokásba: az utolsó két tanácsosi pozíciót állandóan magyaroknak tartották fenn, ám ezek a ranglistán nem juthattak előbbre és a bíró mindig a német etnikumból került ki. Ez a rendszer az 1370-es évektől kettőnél nagyobb számú magyar tanácsos állandó jelenlétével módosult.¹⁸⁹

A 15. század társadalmi és politikai folyamatai a fenti szerkezetet több ponton is módosították. Az 1402-es, a város vezetését szélesebb társadalmi rétegekre alapozó, egy huszonnégy fős külső tanácsot is létrehozó városi mozgalom újításait a következő két év uralkodói rendeletei azonnali hatállyal eltörölték. Az 1403-as rendelkezés ráadásul a választók körét az ingatlan-tulajdonosokra szűkítette, a választás azonban még közvetlen maradt. A helyi német városvezető réteg egy csoportjának akarátát tükröző, a 15. század első harmadában keletkezett budai jogkönyv azonban ennél jóval tovább is ment. Előírta ugyanis, hogy a leendő városbíró négy nagyszülőjének németnek kell lennie, a magyarokat

---

¹⁸⁸ Andreas Kubinyi: Die Anfänge Ofens. Gießener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens 60, Berlin, 1972, 27–100., rövidítése: Kubinyi 1972; Granasztói 1980, 69–78.

¹⁸⁹ Kubinyi András: Die Zusammensetzung des städtischen Rates im mittelalterlichen Königreich Ungarn. In: András Kubinyi: König und Volk im spätmittelalterlichen Ungarn. Städteentwicklung, Alltagsleben und Regierung im mittelalterlichen Königreich Ungarn. Studien zur Geschichte Ungarns, Bd. 1., Herne, 1998, Verlag Tibor Schäfer, 103, 109, 112–122., rövidítése: Kubinyi 1998

pedig „régí szokás szerint” csupán két tag képviselheti a tanácsban, holott ekkor már a mindenkori tanácsosok legalább harmada magyar volt.¹⁹⁰

Az Ofner Stadtrecht ezen felül tud még egy huszonnégy-fős, a belső tanács választotta, adószedésben eljáró tanácsról is, ám a jogkönyv második részének összeállítása idején már a belső tanács szervezte ezt a tevékenységet, amiben tizenkét-tizenégy megbízható ember segítette. A jogkompiláció szerint a városi igazgatás további két sarokköve egyrészt a – kimutathatóan 1316 óta a város írásbeliségét irányító – jegyző, akit a bíró és a tanács nevezett ki egy évre, munkáját pedig több írnok is segítette. Másrészt a bíró jogkörébe tartozott a tizenkét tanácsos közül – a negyven forintot nem meghaladó pénzügyekben eljáró, a Richtert távollétében helyettesítő, saját személyzettel is rendelkező – pénzbíró választani, és a megüresedett tanácsosi helyre ő kooptálhatott a polgárok közül valakit.¹⁹¹

A fenti állapotokban az 1430-as évek végén következtek be újabb, a hatalmi pozíciók megszerzésének lehetőségét egyszerre tágító és szűkítő változások. Az 1439-es városi mozgalmat lezárandó új uralkodói választási rend értelmében a tisztújításon aktív választójoggal mindössze egy összesen száz, azaz ötven németből és ötven magyarból álló, fele arányban a céhpolgárságot is képviselő csoport rendelkezhetett. A százfős választói testületnek, melyet a leköszönő tanács állított össze évenként váltva kellett magyar illetve német bírót választania. Ugyanennek a százfős csoportnak kellett megválasztania a hat német és hat magyar tagból álló tanácsot, melynek a bíró helyetteseként eljáró rangidős tagja sosem lehetett a felettesével azonos nemzetiségű. Az először 1440-ben alkalmazott, paritásos választási szabályzat egészen a budai németiség 1529-es erőszakos kiűzetéséig fennmaradt. A fenti folyamatokkal párhuzamosan a 14. század elejétől a városi jogok alapjául szolgáló privilégium megszerzése terén az ambiciózus, döntően német és magyar kereskedőpolgárok vezette Buda vehette át Fehérvár szerepét is.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Károly Mollay (Hg.): Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn. Monumenta historica Budapestinensia I. Budapest, 1959, 67, 69–71.

¹⁹¹ Rady 1985, 34, 37–39, 52–55, 61–62: az ismert jegyzők személyére; 69–73: külön a polgárközség szerepéről; 121–125: az utóbbinak, mint a városi belső uralom legitimációs forrásának megszűnéséről és az uralkodói hatalom térnyeréséről; Szűcs 1955, 291–293.

¹⁹² Granasztói 1980, 257–258.; A fent leírthoz hasonló nemzetiségi alapú paritásos rendszerre Zágábban, Zsolnán és a budai példa alapján Kolozsvárott ld. Kubinyi 1998, 121–122.; Buda és Pest gazdasági szerepéről: Kubinyi András: Buda és Pest szerepe a távolági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. In: Történelmi Szemle. 1994. 1–2., 1–52. rövidítése: Kubinyi 1994

A 14–15. századi, az önkormányzatiságát megerősítő és kiteljesítő királyi szabad város-állomány – a közel húsz-huszonötezer lakosú fővárosi agglomerációt (Buda, Pest és Óbuda) leszámítva – többnyire határ-menti, a távolsági kereskedelemben részt vevő, illetve a hegyvidékek lábánál, bányaiipari központként funkcionáló településekből állt. A privilégiumok értelmében ezeket a közösségeket saját igazgatási szerveik vezethették, míg ugyanekkor több püspöki városban (pl.: Győr, Veszprém stb.) megakadt a polgári közösség önállósulásának és szabadságai kiteljesítésének folyamata. Idegen külső hatalom jelenlétében a belső indíttatású elitképződésből fakadó hatalmi viszonyok nem jöhettek létre, a város polgárai körében a folyamat nem juthatott el eddig a pontig. A zsigmondi egyszerre zálogosító és központosító várospolitiká ugyan – a belső ügyekbe való alkalmi beavatkozásával, illetve híveinek városkapitányként egy-egy nyugati határváros védelmének ellátására való kinevezésével – kedvezőtlenül módosította a korábbi feltételeket, mindez mégis csupán ideiglenesnek bizonyult.¹⁹³

Az észak-nyugati irányú, többek között Morvaország felé vezető út mentén elhelyezkedő **Nagyszombat** például a kezdeti piacos helyből lett hospes-település, majd bekapcsolódott a távolsági kereskedelembe is. Az 1238-ban IV. Bélától elnyert városi privilégiuma még a fehérvári szabadságok, nevezetesen az országos vámmentesség átvételére utal. A városbíró irányította polgárközség tágabb önkormányzatiságában való részvétel a politikai presztízs mellett anyagilag is kifejezetten előnyös lehetett: a közteherviselés alól ugyanis a későbbi időszakban – több más királyi szabad városhoz hasonlóan – egyedül a település tisztségviselői élveztek felmentést hivatalviselésük időtartamára. A helyi közelet igazgatása mellett a városbíró igazságszolgáltatási szempontból is polgártársai fölé emelkedhetett. A bíró hatalmának konkrét leírásával szolgálva a nagyszombati kiváltságlevél egyértelműen fogalmaz: a kerületükben mind a városlakók, mind az idegenek elkövette bűncselekményekben ő volt illetékes. A polgárközség első emberének igazságszolgáltatási teljhatalmát az uralkodó csupán annyiban korlátozta, hogy a nemesek pereit kivette a város joghatósága alól. A teljes polgárközség választójogáról azonban itt már kezdetben sem beszélhetünk.

---

¹⁹³ András Kubinyi: Der ungarische König und seine Städte im 14. und am Beginn des 15. Jahrhunderts. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas II., Linz/Donau, 1972, 193–220.; Granasztói 1980, 130–131, 137–138.; András Kubinyi: König Sigismund und das ungarische Städtewesen. In: Tilmann Schmidt – Péter Gunst (Hg.): Das Zeitalter König Sigismunds in Ungarn und im Deutschen Reich. Debrecen, 2000, 109–119.; Katalin Szende: Between Hatred and Affection: Towns and Sigismund in Hungary and in the Empire. In: Michel Pauly – François Reinert (Hg.): Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Mainz am Rhein, 2006, 199–210.

A nagyszombati privilégium szerint ugyanis a bírót „közösen, vagy a nagyobb és józanabb rész válassza meg”, és a király – a budai bemutatási kötelezettséghez hasonlóan – fenntartotta jogát a kiszemelt bíró megerősítésére.¹⁹⁴

A kiváltságolás utáni évtizedekben összenőtt, kétközpontú település a 14. század első felében minden kétséget kizárólag már egy egységes, döntően német és szláv lakosságú várossá vált, amelynek a délnémet, morva és cseh területek felé irányuló marha-kereskedelemben és állatbőr kivitelben érdekelt vezető kereskedő-rétegét a 16. század elejétől erős szálak fűzték az Alföld tőzsérek uralta mezővárosaihoz. A város a 16. századi Magyarországon kivételesnek mondható – a mezőgazdasági konjunktúra, az erős bevándorlás, továbbá az esztergomi káptalan és az érsekség ideköltözése fűtötte – gazdasági-demográfiai növekedése együtt járt az öngazgatás hatalmi struktúráinak átrajzolódásával is. 1551-ben I. Ferdinánd rendelkezései jogi és igazgatási szinten tükrözték vissza az új politikai-hatalmi realitásokat. A bíróválasztást szabályozó passzus értelmében ezentúl az első évben a város első emberének magyarnak, a másodikban németnek, a harmadikban pedig szlávnak kellett lennie. Hasonló, paritásos rendszer szabályozta ettől fogva a település katonai védelmét ellátó városkapitány választásának rendjét is.¹⁹⁵

A nyugati irányú külkereskedelem – Nagyszombat és Sopron mellett harmadik – meghatározó pontjának a 15. század közepén hozzávetőleg ötezer lakosú **Pozsony** számított. A város belpolitikai struktúráját lefektető 1291-es privilégium a fehérvári példát átvéve Nagyszombattal ellentétben már a budai jog hatását tükrözi. A teljes bíraskodási és igazgatási jogkört itt azonban kezdetben egy szűk, döntően német kereskedőcsoport kapta meg, és majd csak a 14. században terjedt ki az eredeti hospes-közösség bírójának (villicus seu iudex) és tizenkét tanácsosának jogköre az összes, a váralján található, eztán polgárközségként meghatározható lakosra. A Budához hasonlóan Szent György napján sorra kerülő pozsonyi tisztújításon a polgárok kezdetben újraválaszthatóak voltak, de a 15. század közepétől – a német birodalmi városok egy részéhez hasonlóan – rokonok (azaz testvérek; sógorok; apák és fiak; apák és vejek) egyidejűleg hivatalosan nem ülhettek a

---

¹⁹⁴ Fügedi 1981, 253–254, 281, 285–286.; Richard Marsina: Városfejlődés a Felvidéken, a mai Szlovákia területén a 15. században. In: Világtörténet, 1976, 38–40.

¹⁹⁵ Štefan Kazimír: Nagyszombat szociális-gazdasági struktúrája a késő feudalizmus korában. In: Világtörténet, 1976, 69–111.; Németh Gábor: Nagyszombati testamentumok a XVI–XVII. századból. A Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai. Bp., 1995, Magyar Nemzeti Múzeum, 9–15.; Granasztói György: A barokk győzelme Nagyszombatban. Tér és társadalom 1579–1711. Város- és társadalomtörténet. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó, 18, 20–21, 52–59.

tanácsban. A város vezetésében való részvétel rendszeres fizetéssel ugyan nem, de természetbeni juttatásokkal (pl.: só, fa, ruhapénz stb.) már a korai időszakban együtt járt.¹⁹⁶

A városi hatalmi viszonyok módosulására utaló jelek itt igazolhatóan a 14. század utolsó negyedében jelentkeztek. A forrásokban 1376-ban tűnik fel egy huszonnégy fős, a város vezetését és általában a pénzügyeket ellenőrző külső tanács. Az ilyen típusú feladatok meglepően korai megjelenése után azonban ennek az új intézménynek később nincs nyoma, mígnem a 15. század közepén egy merőben más jellegű külső tanáccsal találkozunk. Az ekkor már kimutathatóan létező új, feltehetően hatvanfős, többek között volt belső tanácsosokat tömörítő grémium léte az előzőhöz képest igen újszerű hatalmi viszonyokra és társadalomtörténeti folyamatokra utal. Az új kör jellemzően élethossziglan a testületben ülő tagjai ugyanis nem csupán ellenőrizték a városbíró és a tanácsosok munkáját, hanem ők választották az összes többi tisztség betöltőjét, továbbá jelenlétük tekintélye a városi köz- és magán-szféra számos pontjának állandó részese lett (végrendeleti tanúk, fogott bírák stb.). A grémium hatalomkoncentrációra és a vezetői kör szűkülésére utaló léte így egyaránt korlátozta a polgárközség és a tanács jogait.¹⁹⁷

A 15. század közepén ennek ellenére a városbíró és az esküdteket még közvetlenül választották. Előbbi munkáját az 1380-as években már igazolhatóan albíró segítette, de a tisztség nem intézményesült: a tanács az 1450-es években például saját kebeléből választott egy személyt, aki a bíró távolléte során helyetteseként működött. Az egyes hatalmi pozíciók és feladatok további differenciálódására utal a polgármesteri pozíció 1340-es évekbeli feltűnése. A kezdetben csupán pénzügyigazgatási tevékenységet jelentő tisztség betöltője egy belső tanácsos volt. A pozíció a 15. század elején tett szert komolyabb jelentőségre, amikortól az új választott tisztséggént az 1430-as évektől feltűnő, juttatásokban részesülő városi kamarás átvette az elszámolások gyakorlati intézésének egy részét. Az ezután a városgazdaság általános felügyeletét (egy-két tanácsossal együtt a kamarás és az adószedés ellenőrzése stb.), és a város ügyeinek idegenben való képviselétét (követségek, városközi ügyek stb.) magában foglaló polgármesterség ekkor tett szert

---

¹⁹⁶ Goda-Majorossy 2008, 63–64, 72–81.

¹⁹⁷ Kováts Ferencz: Városi adózás a középkorban. Pozsony, 1900, 48.; Kováts Ferencz: Pozsony városának háztartása a XV. században. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 433–466.; ifj. Danninger József: Pozsony szabad királyi város 1526/27. évi számadáskönyve művelődéstörténeti szempontból. Művelődéstörténeti értekezések 27. Budapest, 1907, 1–171.; Skorka Renáta: Pozsony gazdasági szerepe a 15. század első felében a zálogszerszörök tükrében. In: Századok, 2004, 433–463.

komolyabb presztízsrre, ám tekintélye feltehetően még a 15. században sem haladta meg a városbíróét.¹⁹⁸

A fizetésben nem részesülő tanácsosok közvetlen pénzjuttatásokkal ugyan nem, de anyagi előnyökkel járó további feladatokkal bővíthették tevékenységüket. A város védelmi funkcióit szervező városkapitány, az ispotály, illetve a Szent Márton plébániatemplom világi felügyelője, sőt a zsidók és keresztény polgárok vitás ügyeiben eljáró zsidóbíró (Judenrichter) is mind-mind közülük került ki. Végezetül a városvezetői kör hatalmi tényerésének további jeleként értelmezhető, hogy a kimutathatóan az 1350-es illetve 1360-as években feltűnő, a várostól rendes fizetést kapó jegyző munkáját kezdettől fogva a bíró és néhány esküdt felügyelte. A nótáriust eredetileg ugyan a polgárközség választotta, ám a 15. század második felében ebben a szerepkörben is a tanácsosok tűnnek fel.¹⁹⁹

Az észak-keleti irányú távolsági kereskedelemben részt vevő, jellemzően kisvárosokat – Bártfa: háromezer lakos körül, Eperjes és Lőcse: hozzávetőleg két-háromezer lakos – magában foglaló körben már a 15. században a négy-ötvezres népességű, a tárnoki városok között is előkelő helyet elfoglaló **Kassa** játszotta a döntő gazdasági és politikai szerepet.²⁰⁰ A térségben található legjelentősebb, főként a Krakkón át a belső lengyel területek felé irányuló exportban érdekelt királyi szabad városok korai előzmények után 1485-ben léptek véd- és dacsövetségre Eperjes, Bártfa, Lőcse, Kisszeben és Kassa részvételével. Utóbbi város politikai irányítása azonban már korán magához ragadta a Pentapolis vezetését.²⁰¹

¹⁹⁸ Király János: Pozsony város joga a középkorban. Budapest, 1894, 12–27, 33–41, 62–81, 201–206.; Kováts Franz: Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter. Eine einleitende Studie zur Herausgabe des Pressburger Grund- und Satzbuches 1439–1517. Weimar, 1918, 1–114.

¹⁹⁹ Ortway Tivadar: Pozsony város története. II. kötet 2. rész. A város középkori jogszervezete 1300–1526. Pozsony, é.n., 32–58.; Juraj Šedivý: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel. Bratislava, 2007, 57–71.

²⁰⁰ Kerekes György: Kassa polgársága, ipara és kereskedése a középkor végén (A lengyel-magyar kereskedelem fénykora). Iparosok olvasótára. 19. évf., 3–4. sz. Budapest, 1913, 1–11, 21–104.; Teke Zsuzsa: Kassa külkereskedelme az 1393–1405. évi kassai bírói könyv bejegyzései alapján. In: Századok, 2003, 381–404.; Kemény Lajos: A kassai harmincad története a XVI. század végéig. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1894, 303–309.; Granasztói György: A kassai kereskedelem a 16. században. In: Glatz Ferenc (szerk.): Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára. Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 6. Budapest, 1989, MTA Történettudományi Intézet, 63–82.

²⁰¹ Granasztói 1980, 84–86, 120–133, 145, 156–159.; Divéky Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetései Lengyelországgal, főleg a XVI–XVII. században. Művelődéstörténeti értekezések 17. Budapest, 1905, 1–70.; Jan Malecki: Krakko szerepe Közép-Európa kereskedelmében a XVI–XVII. században. In: Világtörténet, 20.k., 1970, 73–82.; H. Németh István: Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban. In: Studia Agriensia 20, 1999, 117–127. és H. Németh István: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. I–II. kötet. Doktori Mestermunkák. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó. I. kötet: 71–109., II. kötet: 205–209.

Kassa kiváló példa a kereskedelmi és öngazgatási privilégiumok megszerzésének fokozatosságára: míg helyén az 1230-as években csupán egy kisebb falu állt, addig a város száz lakói az 1249-es vendégletelep joga után a 14. század elején kisebb kereskedelmi jogokat szereztek, de a kiváltságolási folyamat tulajdonképpen több mint kétszáz éven át tartott. Rövid elzáróztatás után az 1310-es években a polgárközség fegyverrel vívta vissza függetlenségét és a település gyors fejlődésnek indult. A város legkorábbi privilégiuma ugyan elveszett, de a Szina részére 1249-ben kiadott, Kassa kiváltságait alapul vevő oklevélből kiderül, hogy a király a kassai hospeseket bíraskodás és adófizetés terén részesítette kedvezményben, feltehetően engedélyezve a szabad bíróválasztást és a saját jog szerinti ítélkezést is. A város a plébános választását királyi kiváltságlevél útján, míg a főesperesi hatáskör alóli felmentést saját erőfeszítéséből később szerezte meg. Az 1342-es évben az igazságszolgáltatási kiváltság, míg 1347-ben a plébániai kegyuraság mellett – a pozsonyi példához hasonlóan – a budai jog használata került megerősítésre. Ugyanekkor engedélyezett országos vására esetén az uralkodói oklevél Budához hasonlóan kiemelte, hogy ott csak a városbírónak volt joghatósága. A város első emberének és a munkáját segítő tanácsosoknak a választását a középkorban tarthatták például Szent Ágnes, Pál fordulása és Fábián és Sebestyén napján is, míg a 16. század közepétől következetesen Vízkeresztkor, illetve annak környékén került erre sor. A 15. századi eleji rendelkezések alapján a városbírónak döntéseit a rendszeresen kedden és pénteken ülésező, tizenkét fős tanács egyetértésével kellett meghoznia.²⁰² A település kereskedelmi körzete a 15. század végére Nagyváradtól Krakkóig terjedt, ily módon Kassa elsősorban az Alföld illetve Erdély és Lengyelország között biztosítva kapcsolatot a Kelet-Felvidék és a Felső-Tiszavidék központja lett.²⁰³

A polgárközség (communitas) belpolitikai mozgásterének formai kereteit az 1563-ban a városi jegyző készítette kassai joggyűjtemény jól érzékelteti. Az irányadóan a 15. század közepi állapotokat kodifikáló kompiláció értelmében a polgárjog belvárosi háztulajdonhoz kötődött: a külvárosok lakói nem számítottak polgároknak, nem kereskedhettek szabadon, saját bíráik voltak, nem a városi rendszer szerint adóztak. A fenti korlátozás azonban politikai értelemben később még inkább kiteljesedett. A 15. század

---

²⁰² Osvát Gyula: Adalékok Kassa város közjogi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig. Kassa, 1918, 67.; H. Németh 2006, 8–11.

²⁰³ ifj. Kemény Lajos: Száz év Kassa legrégibb történetéből. Kassa, 1893, 1–16.; Fügedi 1981, 238–239, 245–246, 303.; Kassa városa régi számadáskönyvei 1431–1533. Közli ifj. Kemény Lajos. Kassa, 1892, 1–154.; Fügedi Erik: Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts. In: Studia Slavia, 2. k., 1956, 185–213.

második felében – feltehetően az 1460-as évektől – a városi autonómiát gyakorló, falak mögött élő polgárközség (eztán csak *nigra*, azaz fekete *communitas*) közéleti szerepébe a külső tanács, azaz az ún. választott község (*electa communitas*) lépett. A testület – a pozsonyi példához hasonlóan – átlagosan hatvantagú volt és feladatai közé tartozott a város gazdálkodásának ellenőrzése, a tisztségviselők megválasztása és felelősségre vonása, sőt a polgárság és saját nevében olyan kéréseket is megfogalmazhatott, melyek iránymutatásként szolgáltak az igazgatást és a bíraskodást kezében tartó tanács számára. A helyi társadalom további belső rétegződését jelző átalakulás oligarchikus jellegére utalhat, hogy feltehetően a korábbi tanácsosok – ismét a pozsonyi esetre emlékeztetve – is fontos szerepet játszottak az új testületben. Erre enged következtetni, hogy a 15. század végétől a választott községet Véneknek, vének községének (*seniores communitatis*) is nevezték. A főrmender (Vormund, tribunus plebis) vezette választott községnek a belső tanács által történő budai jellegű kijelölésére azonban a 16–17. századi források nem engednek következtetni.²⁰⁴

A kassai polgárság a 16. század során további, a város társadalmi-hatalmi viszonyaira is erőteljesen kiható, azonban döntően kívülről érkező változásokat élt meg. A mohácsi csatavesztés után Kassa a Ferdinánd és Szapolyai-párti manőverek egyik fő célpontjává vált. A különféle katonaságok jelenlétének általános hatásain jóval túllépett, hogy 1537-ben a németajkú polgárokat száműzték néhány alföldi helyiségbe, ahonnan csupán 1552–53-ban térhettek haza. Az ekkor tartósan Habsburg-kézre kerülő Kassa polgárközségének autonómiájára végül majd két hatóság betelepülése gyakorolt befolyást. Egyrészt 1552-ben a város hivatalosan is a felső-magyarországi főkapitány székhelye lett, másrészt az 1560-as években itt talált központjára az újonnan szervezett Szepesi Kamara is, azaz Kassa a három részre szakadt ország Habsburg részének gazdasági, közigazgatási és katonai szempontból is egyik kulcsa lett. Mindez a város belső politikai erőviszonyaira és az elitképződés jellegzetességeire is komoly befolyást gyakorolt.²⁰⁵

---

²⁰⁴ Granasztói György: A városi élet keretei a feudáliskori Magyarországon. /Kassa társadalma a XVI. század derekán/. Budapest, 1975, Kandidátusi Értekezés, MTAK Kézirattár, D/6766/I., 14–28., rövidítése: Granasztói 1975; H. Németh, 2006, 12.

²⁰⁵ Wick Béla: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941, 57–58.; J. Újváry Zsuzsanna: Kassa város polgársága a 16. század végén és a 17. század első felében. In: Történelmi Szemle, 1979, 3–4. sz., 577–591.; Granasztói György: Kassa társadalma (1549–1557) a korrespondencia-elemzés tükrében. In: Századok, 1980, 615–660.; H. Németh István: Kassai polgárok és katonák a 16. században. (A hadsereg beköltöztetésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében a Mohácsot követő évtizedek során). In: Levéltári Közlemények, 68. évf. (1997) 1–2. sz., 143–198.

A térség városainak egy részében a kassaihoz hasonló hatalmi szerkezetváltások mentek végbe. Az 1299-ben Nagysárossal és Kisszebennel közös kiváltságlevélben várossá emelt, előbb a szász, majd később – Kassa közvetítésével – a budai jog alapján élő, főként helyi kereskedelmi jellegű **Eperjes** polgárközségének a szerepét a 15. században a kassaihoz hasonló külső tanács vette át.²⁰⁶ Eperjes élén egyébként a név szerint először 1347-ben feltűnő bíró (iudex) állt, akinek munkáját esküdtek (scabini, iurati cives, consules) segítették, akadályoztatása esetén pedig a testület legidősebb polgára, a viceiudex helyettesítette. A tanácsnak a 14. század végén hét-nyolc, míg az 1420-as évektől igazolhatóan tizenkét tagja volt. A városi írásbeliséget irányító, élethossziglan választott, házadó-mentességben és fizetésben részesülő jegyző, az évente választott, kisebb juttatásokkal és ház-adómentességgel dotált bíróval és a csupán költségtérítéssel honorált esküdtekkel együtt alkotta a belső tanácsot. Az újraválasztható bíró és az esküdtek egyhangú döntéssel választották ki a külső tanács tagjait. Az iménti nagyobb tanács (alden roth, centum viri) latin neve ellenére a 15–16. század fordulóján hivatalosan hetvenfős volt.²⁰⁷ A szintén Károly Róbert által 1312-ben lokátor segítségével alapított, a 15. század végére kézműipari szempontból fontos regionális központtá váló **Bártfán** a communitas korai jogait később szintén egy szűk választói testület vette a kezébe.²⁰⁸

A 13. század során érkező, összefüggő területtel nem rendelkező, de az 1271-ben az erdélyihez hasonló kiváltságot kapó **szepességi szászság** élén álló főbíró ítélkezési helyül **Lőcse** szolgált. Így például a Késmárknak adományozott kiváltság – figyelembe véve a szászok bírájának különleges jogállását – a helyi bíró jogkörét eleve korlátozta. A tisztújítás alkalmával a 16–17. századi lőcsei gyakorlat alapján a bírónak jogában állt az első tanácsnokot kinevezni, de a többi az esküdtek választották, akiknek a határozatát a tribunok közölték a bíróval. A Kassa felemelkedését elősegítő 1312-es rozgonyi csatában szintén a győztes oldalon résztvevő város eztán erőteljesebben kezébe vette az általa vezetett szepesi szász települések irányítását. A zsigmondi várospolitika jegyében 1412-ben elzalogosított tizenhárom szepességi város (többek között: Igló, Szepesbéla, Poprád, Szepesolaszi és Szepesváralja) elvesztése következtében Lőcse még meg tudta tartani

²⁰⁶ Fügedi Erik: Eperjes város hetipiacjövendelme 1497–1526. In: Történeti Statisztikai Kötetek, 1965–1966, 3–26.; Granasztói 1980, 120–133.; Fügedi 1981, 288.

²⁰⁷ Iványi Béla: Vázlatok Eperjes szabad királyi város középkori jogéletéből. / Főleg a város 1424–1509-ből való jegyzőkönyve alapján. / In: Századok, 1909, 218–231, 281–297, különösen: 221–223.

²⁰⁸ Demkó Kálmán: A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVIII. században. Budapest, 1890, 1–290.; Groszmann Malvina: Bártfa város 1418–1444-iki számadáskönyvei művelődéstörténeti szempontból. Művelődéstörténeti értekezések 46. Budapest, 1911, 1–119.; Granasztói 1980, 120–133.

befolyását, ám a sárosi és zempléni kereskedelmi útvonalak jelentőségének 16. századi megnövekedésével a szépesi térség gazdasági jelentősége csökkent. Kellő alap kutatások hiányában azonban nem ismeretes, hogy a fenti folyamatok miként hatottak a lőcsei, illetve összességében a fenti települések városvezető csoportjainak belső hatalmi viszonyaira.²⁰⁹

Mint korábban említettük, a szépeségi települések tömbösítő szándékú kiváltságait az **erdélyi szász** mintájára kapták. Az utóbbi döntően a 12. században érkezett csoport 1224-ben kapott területi alapú privilégiumot. Az eredetileg a Rajna bal partjáról illetve a Mosel vidékéről érkezett népességre a 13. században lett általános a fenti elnevezés, feltehetően mert IV. Béla a tatárjárás után szászokat hívott be a területre. Az új jogokkal felruházott csoportok közé ekkor még nem tartozó barcaságiaktól és beszerceiektől eltérően a Szeben környéki szászok saját joga szerint élhetett, egységesen adózott és viselte a hadi terheket. Az összesen négy vidéken – azaz a szebeni, a Küküllő-menti, a Beszterce-körményi (Nösnerland), és a Brassó melletti barcasági (Burzenfeld) területen – létrejövő összefüggő terület, azaz „provincia” avagy „districtus” mellett a szászok elszórt, főleg városi jellegű telepekkel is rendelkezett (pl.: Szászrégen és Kolozsvár). Önrendelkezési jogaik ekkor még azonban korlátozottak voltak, hiszen főbírájuk a magyar nemesek közül kinevezett, a király képviselőjének számító szebeni ispán lett. A kisebb ügyekben tehát a saját bíráik, míg a nagyobbakban utóbbi ítélkezett felettük.

A szebeni tartományt Károly Róbert Szebenen kívül további hét székre osztotta fel, melyeknek élén ezután a szászok közül kinevezett királybírók álltak átvéve a szebeni ispán bírói hatáskörét. A szász szervezet alapja továbbra is a község maradt, mely maga választotta a királybíróval szemben egyre erőteljesebb hatáskörű bíróját (villicus) és az esküdteket, egyes városokban továbbá a polgármestert és a consulokat, azaz a tanácsot. A Küküllő-menti hasonló szervezeti két szék – a beszercei és a brassói kerület – 1402-ben szabadult meg a székely ispán joghatóságától és eztán legfőbb bírájukat maguk választhatták. Brassó városa húsz év múlva nyerte el ezt a jogot, majd a szászoknak a szebeni gróf (Hermannstädter Graf) elnöklete vezette politikai-nemzeti egysége (universitas Saxonum, sächsische Nationsuniversität) Mátyás király alatt jött létre, amikor

---

²⁰⁹ Fügedi 1981, 285.; Granasztói 1980, 80–83, 132–133, 137–138.; Demkó Kálmán: Tisztújítás Lőcsén a XVI–XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. In: A lőcsei magyar királyi reáliskola értesítője, 1881, 3–18.; Bal Jeromos: Lőcse adózása a mohácsi vész idején. In: Közlemények Szepes vármegye múltjából. 1. k., 1909, 3–8.; Demkó Kálmán: Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI. és XVII. században. Lőcse, 1882, 1–78.; Károlyi Árpád: Tökölly Sebestyén megszerzi Késmárkot. In: Századok, 1878, 68–77, 169–182, 267–278.

az uralkodó 1464-ben a szebeni, majd később a többi királybíró megválasztásával a százszókat hatalmazta fel, majd 1486-ban az egyes területek részére adott jogokat az egész százszág számára megerősítette. A terület legjelentősebb városai közül a 15. század végén Brassó népességét megközelítőleg hatezer, Beszterceét három-négyezer főre becsülhetjük, míg Nagyszebennek és Kolozsvárnak hozzávetőleg egyenként négy-ötezer lakosa lehetett.²¹⁰

Erdélyen belül a fenti példák jelentették a középkori urbanizáció és igazgatási önállósodás csúcsát. Míg ugyanis a 14. században legalább húsz tartósan vagy időlegesen civitasként feltűnő településsel találkozunk ezen a területen, addig a 15. század végére – a földrajzi és gazdasági-kereskedelmi okok mellett az uralkodói (I. Lajos és különösen Zsigmond) várospolitikai sajátos szelekciójának következtében – csupán legfeljebb hét maradt, amelyek közül a fenti négy játszott komolyabb, saját szűkebb régióján túlmutató szerepet. Az azonos jellemzőkön túl a 14. század óta „cives et hospites”-ből – azaz a városi polgárságot vezető háztulajdonosok nemzetségeiből, illetve a fenti rétegnél kedvezőtlenebb gazdasági helyzetű polgárokból – álló helyi társadalmak több ponton eltérő önkormányzati formákat, és így különböző elitképződési lehetőségrendszereket mutattak.²¹¹

Az észak-erdélyi százszág központjának tekinthető **Beszterce** esetében például az önkormányzatiság kiteljesedésének első lépéseként Erzsébet királyné a város „cives et hospites”-eit kivéve minden külső világi joghatóság alól az uralkodó kinevezte gróf, illetve a maguk választotta bíró hatásköre alá helyezte, majd 1332-ben már feltűnt a forrásokban a tanács és a polgárközség. A döntő mozzanat mégis az 1366-os privilégium, melynek értelmében a teljes polgárközség (*communitas civium*) az évente, Karácsony második napján vagy az Újév első vasárnapján – az eskütétel és a beiktatás: az ún. Eskü-hétfőn, azaz a Vízkereszt utáni első vasárnap utáni napon – sorra kerülő tisztújítás keretében dönthette el, ki legyen tagja az új tanácsnak, ahol az újráválasztás ugyan lehetséges volt, de az összetételnek változnia kellett. A budai évesvásár-tartási jogot adományozó 1353-as

²¹⁰ Granasztói 1980, 80–83, 137–138, 156–159.; Eckhart 2000, 122–124. A fenti városok gazdasági és művelődési viszonyairól a régebbi kutatás eredményeit ld. Meltzl Oszkár: Az erdélyi százszó ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században. In: Századok, 1892, 633–657, 720–739.; Horváth Jenő: Az erdélyi százszó városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig. Művelődéstörténeti értekezések 15. Gyula, 1905, 1–107.; Csernátoni Gyula: Az erdélyrészi százszók oktatásügyi viszonyai a reformáció előtt. In: Századok, 1893, 478–490.

²¹¹ Gündisch 1993, 66–71. Az egyes rész kutatások ugyan több ponton módosították eredményeit, de az igazgatótörténeti kérdések kapcsán még mindig meghatározó összefoglaló: Georg Eduard Müller: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität. 1141–1876. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Krafft & Drotleff, Hermannstadt, 1941. Teil B: Die Städte des Sachsenlandes. Mit einer Einführung und einem Ortsnamenregister von Konrad G. Gündisch. Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 10. Köln–Wien, 1985, 21–135.

oklevél a vásárbíráskodást is a tanács hatásköre alá rendelte. A 14. század közepén azonban a bíráskodási ügyekben a tanács és a városbíró mellett még fennmaradt az uralkodó beiktatta beszercei gróf beleszólási joga.²¹²

A vele azonos nevű kerület székhelyül szolgáló, adóigazgatási, védelmi és rendfenntartási szempontból négy fertályból (Quartale), azokon belül pedig a 16. század végére megszilárdult beosztás szerint összesen hetven tizedből álló város élén a városbíró/főbíró (Oberrichter, supremus iudex) állt, akinek munkáját a 15. század közepén már biztosan tizenkét esküdt polgárt (iurati cives/consules, senatores) számláló belső tanács segítette. A többek között az adóbehajtásért is felelős bírót és a belső tanácsot kezdetben, mint említettük, a háztulajdonos polgárok községe választotta, majd ezt a jogosítványt a 16. században vette át a külső tanács, a százférfiak testülete (Hundertmannschaft/centumviri). A városnegyedek szerint rekrutálódó testületet 1521-ben említik először. A 17. században valóban csaknem százfős grémium havonta sorra kerülő ülésein az adókievetéssel, tizedes-választással és az elszámolásokkal kapcsolatos ügyeket tárgyalták meg. A belső tanáccsal együtt státútumokat hozó testület ellenőrizte továbbá előbbi pénzügyi tevékenységét is: a városbíró és az esküdtek évente Szent Tamás apostol napján (december 21.) számoltak el előtte.²¹³

A külső tanács különlegesen széles jogkörein túl itt nem látunk a több erdélyi városban feltűnő, a tizenkét esküdt soraiból kikerülő városgazdát (Stadthann/villicus), aki önállóan intézkedett volna pénzügyi, esetlegesen igazságügyi kérdésekben is, viszont az egyes váмок beszédésének kezelését és az ispotálymesteri, templomatyai és vásárbírói feladatokat itt is az egyes belső tanácsosok látták el. A centumviri tagságának esetleges kiegészítését feltehetően a belső tanács végezte. Az igazolhatóan 1457-ben feltűnő városi jegyzőt határozatlan időre választották, szavazati joga nem volt. Míg a nagyobb száz városok esetében már 1573-tól, addig Besztercen legkésőbb a 17. század elejétől a külső tanács élén két tanácsviselt szószóló (oratores centumviorum) állt, akik a százakból kikerülő két személlyel együtt osztóbíróként (Teilhaeren/partitores) tevékenykedtek.²¹⁴

²¹² A város középkori történetéről átfogóan ld.: Otto Dahinten: Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. Aus dem Nachlaß hg. von Ernst Wagner. Studia Transsylvanica 14. Köln–Wien, 1988, 41–49: a népesség, 54–85: a 13–16. század története, 361–431: összefoglalóan a jogéletről illetve az adó-, pénz- és hadügyekről., rövidítése: Dahinten 1988; Gündisch 1993, 77–78, 86–88, 92, 94.

²¹³ Szabó András Péter: Beszterce város fejedelemség kori kormányzata és politikai elitje. Egy archontológia forrásai és hasznosítási lehetőségei. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv III., 2008, 147–150. rövidítése: Szabó András Péter 2008

²¹⁴ Albert Berger: Verzeichnis der Bistritzer Oberichter auf Grund urkundlicher Quellen. In: Festgabe Bistritz. Den Mitgliedern des Vereines für siebenbürgische Landeskunde gewidmet anlässlich der am 13. und

Brassó esetében a lakosság egy szűk kisebbségét jelentő, 1491-ben „rathmäßige Männer / cives”-nek titulált tanácsképes polgárok köre a 14. század közepétől létezett. A város első emberének számító városbíró (1353: iudex ipsorum sive comes terrestris) igazságszolgáltatásra és védelmi feladatokra vonatkozó hatáskörét a már 1353-ban elhatárolt jogkörű brassói királybíró csupán a 15. század első feléig korlátozta. A város gazdasági ügyeinek vezetése és a kiadások és bevételek intézésének és számadásának, továbbá a vásárbírói feladatok gondja már a 14. század közepén a városgazda (Stadthann/villicus) vállán nyugodott. A fentiek munkáját segítő, Karácsony második napján megválasztott, igazolhatóan először 1358-ban feltűnő városi tanács – iurati cives/consules/gesworen burger, illetve a 15. század végén egyszerűen „úr” címzésű „Burger”, majd a század végétől: senatores – tizenhat tagja egyenlő arányban került ki a város négy negyedéből. Ugyan az 1360-as évekből már rendelkezünk név szerint ismert tagokkal, az első teljes lista az 1388-tól már városi jegyző munkáját is igazolhatóan igénybe vevő tanácsról azonban csupán 1397-ből áll rendelkezésre.

Az uralkodó 1428-as, a királybíró hatalmát tovább korlátozó kiváltságlevele Brassó polgárközségét (communitas) hatalmazta fel a város plébánosának, bírójának, városgazdájának (Stadthann) és tanácsosainak megválasztásával. Epizóduszerűen ugyan itt is találkozunk a Nagyszébenben oly nagy befolyásra szert tevő polgármesterséggel (1415: magister civium, majd feltűnik még 1521-ben és 1523-ban), azonban Brassóban a gazdasági jellegű ügyek intézése a Stadthann kezében állandósult. A fent említett zsigmondi oklevél különbséget tesz „communitas” és „universitas civium” – a teljes polgárközség és a tanácsképes nemzetségek – között, azaz a „cives” a tanácsképes, tisztségeiket a városi rendelkezések értelmében pénzbüntetés terhe mellett elfogadni köteles polgárokra vonatkozott, míg a többiek incolae-nak, azaz lakosságnak számítottak. Ebből fakadóan a fenti rendelkezés választópolgárságon az incolae-t érti, akiknek a tisztújítási eredmények elleni szervezkedését a szöveg megtiltja.²¹⁵

---

14. August 1897 in Bistritz abgehaltenen 49. Generalversammlung dieses Vereines. Bistritz, 1897, 81–100. rövidítése: Berger 1897

²¹⁵ Gündisch 1993, 77–78, 92, 99–100.; Maja Philippi: Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zur Geschichte und Sozialstruktur einer siebenbürgischen Stadt im Mittelalter. Studia Transsylvanica 13. Bukarest, Köln–Wien, 1986, 22–102: általános város- és köztörténeti bevezetés, illetve a gazdasági és autonómia-törekvések, 130–136: az önkormányzatiság intézményi keretei. rövidítése: Philippi 1986

A passzív választójog – aminek megszerzésére a mozgolódások irányulhattak – azonban feltehetően már ekkor is csupán a tanácsképes nemzetségekre vonatkozott, és az esküdtek között újból és újból visszatérően olyan polgárokat látni, akik jelentős vagyonuk mellett kezükben tartották a város kereskedelmét is. A „cives” kivételes helyzetét katonai kötelezettségén túl – az 1428-as oklevél értelmében a katonai parancsnokot az „universitas civium” választotta – a bírósági ügyek is jelzik, hiszen vagyonuknak is köszönhetően csupán ők rendelkeztek a tanúképeség jogával. A belső tanácsnál egy még szűkebb vezetői kör meglétére utal Brassó 1491-es védelmi rendelete. Ennek értelmében ostrom esetén a várost védelmi tanács vezeti, melynek tagja a városbíró és négy tanácsos, míg az egyes tornyok, bástyák, kapuk védelme élén szintén tanácsosnak, vagy tanácsképes polgárnak kellett állnia. A tanácsosi tevékenység ugyan nem járt anyagi előnyökkel, de egy határozat alapján a tisztségviselők – az első ember mellett tehát a Stadthann és az esküdtek – házuk után az 1495-ös évet követően adómentesek voltak, ráadásul a városbíró emellett hivatalviselése alatt az általa behozott árukra adómentességet nyert.

Az esküdtek hatalmát a polgárközség akarat-nyilvánításai mellett a középkori magyarországi városokban elméletben egy tágabb, sokszor százfősnek nevezett külső tanács korlátozhatta. Ugyan Besztercén – továbbá Segesváron és Meggyesen, illetve a negyvenfős külső tanácsú kisebb szász településeken – ez az intézmény először csak a 16. században tűnt fel, azonban Brassóban – hasonlóan Kolozsvárhoz és Nagyszebenhez – már az előző évszázadban jelentkezik ez a grémium. Míg az első igazolhatóan erre vonatkozó említés („rathmäßiger Mann aus der Gemein”) 1491-ből való, addig négy évvel később a brassói városi jog, az ún. Decretale Coronensium már megemlíti a százférfiak gyűlésének a belső tanáccsal közösen gyakorolt státútum-alkotási jogát (vásártartási szabályok, súlyok és mértékek új rendje stb.). Ugyan a százférfiak – a nagyszebeni példától eltérően – a tisztségviselők elszámolásainak ellenőrzésében nem vehettek részt, viszont 1520-tól igazolhatóan beleszólhattak az adókivetés meghatározásába. Ezzel szemben az igazságszolgáltatási és diplomáciai ügyekben a 16. században is fennmaradt a belső tanács teljes joghatósága. Az új hatalmi intézmény tagjai – a teljes polgárközség tisztújítási jogait átvéve – Karácsony másnapján választhatták meg a városbíró és a városgazdát (Stadthann). Ennek ellenére – a tanácsválasztó kolozsvári százak jogköreivel ellentétben – az esküdtek tisztújítását a városbíró, a Stadthann és a leköszönő tanács jelenlétét előíró,

összetett rend szabályozta, melynek értelmében itt a százaknak csupán egy elnagyoltan megfogalmazott hozzászólási joga volt.²¹⁶

A szakirodalom a testület életre hívásának háttéréül egyszerre nevezi meg a népesség 15. század második felében lezajló növekedésével járó kibővült feladatokat, illetve a kézművesek növekvő városi súlyát, akiket ebben a formában lehetett bevonni a közéletbe. Mégis hiba lenne az új grémium születésében egyfajta demokratizálódási folyamat gyümölcsét és letéteményesét látni, amit a választási szabályok is világosan mutatnak. A százfős testület tagjait ugyanis nem a polgárközség választotta, hanem arányosan az egyes negyedek megházasodott és háztulajdonos polgárainak köréből a tanács nevezte ki élethossziglani időtartamra. A külső tanács összetételének „válogatott” jellegét jól szemlélteti a grémium 1532-ből fennmaradt első névjegyzéke, amely a 15. század végére nyúlik vissza. A százhét megnevezett polgár közül huszonhatot a város világi közéletében kizárólag korábbi illetve soros tanácsosoknak kijáró „úr” megnevezéssel illet a lista. Ha ehhez hozzáadjuk a jegyzék később esküdtté váló tagjait, akkor már negyvenkét, a belső tanácsot valamikor megjáró polgárnál járunk, ráadásul tizenkilencen közülük bíróként vagy városgazdaként is tevékenykedtek. Ugyan a teljes jegyzékből harmincheten igazolhatóan kézműves foglalkozást űztek, mégis több mint a harmaduk valamikor szintén esküdtként szerepelt. Az utóbbiak jelenléte tehát a korábbiakhoz képest a megváltozó gazdasági-társadalmi realitásokkal szembenéző valódi hatalomtechnikai újításnak számított, mégis a kézművesek se a belső tanácsban, se itt nem tettek szert döntő befolyásra.

A testület tehát egyrészt a városvezetői csoportok kibővített formájú megjelenési formáját jelentette, amely az öt kinevező tanács eszközeként szolgált a növekvő községi feladatok ellátásában. Másrészt azonban a grémium olyan iskolának is tekinthető, melynek keretei között bele lehetett tanulni a helyi közéleti szerepekbe, továbbá ugródeszkaként szolgálhatott a jelentősebb hatalmi pozíciókba. A brassói politikum világában ugyanis kimutatható egy jól meghatározható „cursus honorum”: a százérfiaki testületéből a belső tanácsra át vezetett az út a városgazdai tisztségig, majd onnan a közélet csúcsának számító városbírói pozícióba.²¹⁷

---

²¹⁶ Granasztói György: Társadalmi tagozódás Brassóban a XV. század végén. In: Századok, 1972, 350–399.; Philipp 1986, 130–136. rövidítése: Granasztói 1972; Maja Philipp: Die Sozialstruktur Kronstadts im Mittelalter. In: Paul Philipp (Hg. von): Beiträge zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Siebenbürgisches Archiv 17. Köln–Wien, 1984, 157–178. rövidítése: Philipp 1984

²¹⁷ Gyárfás Tihamér: A brassai ötvös céhmesterek könyve. In: Századok, 1909 (43), 232–239.; Maja Philipp: Die Bevölkerung Kronstadts im 14. und 15. Jahrhundert. Siedlungsverhältnisse und ethnische

A 15. század végére az egész erdélyi szászság központjává váló **Nagyszeben** polgárságának már 1292-es „iudices, iurati ac tota communitas villae Cybiniensis”-ként történő feltűnéséhez a jogi alapokat mindenféleképpen már az 1224-es Andreanum megteremtette, mégis a fennmaradt forrásanyagban a település civitas-ként való megjelenése 1324-ig várható magára. A város polgárságának Besztercén és Brassóban megismert jogi megosztottsága itt sem volt ismeretlen. A 14–15. századi iratanyagban a „civis” korabeli német fordítása „gesworen purger”, azaz az oklevelek csupán a közeleti funkciókat betöltő személyekről beszélnek polgárokként. Az utóbbi csoport esküdekből álló tagjai, akik körében évente legalább két főnek cserélődnie kellett, – egyéb feladataik mellett – a négy negyedből álló, az adózás szempontjából pedig tizenkét részre osztott város egyes, róluk elnevezett adóköreiből élén állva személyükben voltak felelősek a közterhek behajtásáért. Munkájukért fizetésben nem részesültek, de az adómentesség jogát a nagyszebeni esküdtek legkésőbb 1526-ban bizonyosan elnyerték.²¹⁸

A külső tanács jelenlétét Nagyszeben esetében először egy 1495-ös kiváltságlevél említi, de a szöveg alapján létezése ekkor már bevett szokás volt. A százak tanácsa előzményének a Genanten / communitas számított, amely már az 1460-as években kimutathatóan létezett, és 1484-ben és 1485-ben a communitas a tanáccsal együtt határozta meg a kivetendő házadó felosztását. A külső tanács létrejöttében a növekvő lakossággal járó igazgatási feladatok kezelése bizonyosan szerepet játszott, hiszen az 1495-ös privilégium szándéka szerint az új intézmény nagy könnyítést jelent majd a város belső rendjének fenntartásában. Mégis, ezen túlmenően, az új grémium jellege és tevékenysége hátterében a brassóihoz hasonló társadalmi-hatalmi folyamatok is szerepet játszhattak. A város gazdasági ügyeit kiterjedt jogkörrel irányító városgazda (Stadthann/villicus civitatis) tisztsége először 1346-ban, míg a polgármesteré húsz évvel később tűnt fel. A jegyzőhöz hasonlóan a belső tanács tagjának számító Stadthann tevékenységi köréből (vásárbíráskodás, a súlyok és mértékek megszabása, a városi mérleg ellenőrzése stb.) kifolyólag a város két évente választott, legmagasabb rangú gazdasági ügyintézőjévé vált,

---

Zusammensetzung. In: Paul Philippi (Hg. von): Beiträge zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Siebenbürgisches Archiv 17. Köln–Wien, 1984, 91–155.; Gyárfás Tihámér: A brassai ötvösség története. Művelődéstörténeti monographiák I. Brassó, 1912, 12–17, 23–37, 150–161.; Philippi 1986, 186–192.; Friedrich Stenner: Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart. Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó (Kronstadt) VII. Band – Beiheft I. Brassó, 1916, III–XI. és a egyes pályák kapcsán 1–166. rövidítése: Stenner 1916

²¹⁸ Gustav Seiwert: Chronologische Tafel der Hermannstaedter Plebane, Oberbeamten und Notare. Erste Abtheilung von 1309 bis 1499. Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, 12. (1875) Heft 2. 189–256. rövidítése: Seiwert 1875; Gündisch 1993, 71, 76, 78, 85–88, 95–99.

és ő vezette az 1350-től fennmaradt bevételi és kiadási számadásokat (pl.: városi malmok, borvám stb.) is.²¹⁹

A Nagyszeben mellett tartósan csupán igazolhatóan 1393-tól Segesvárott létező polgármesterség (*magister civium/proconsul*) egyszerre jelentett gazdasági, igazgatási és diplomáciai feladatokat. Az 1464-es helyi statútum értelmében a polgármestert a tanács a karácsonyi tisztújítás alkalmával választotta saját kebeléből. A tisztség elfogadása pénzbüntetés terhe mellett kötelező volt. Legfontosabb feladatai közé a tanács vezetése, a számadások ellenőrzése, továbbá a város képviselte számított. Távolléte, betegsége vagy halála esetén feladatai elvégzésére helyettest (*vicemagister civium, locum tenens magistri civium*) neveztek ki. Hivatalosan a *magister civium* folyamatosan csupán két éven át ülhetett székében, ám mindez többször csupán papírforma maradt. Az 1474 és 1491 közötti időszakban például megszakítás nélkül ugyanaz a személy töltötte be ezt a pozíciót. A tisztség viselése a 15. század második felében további lehetőségekkel is kecsegtetett. A polgármester ugyanis egyszerre lehetett székbíró (*iudex sedis/Sachsengraf*), továbbá – miután a 15. század második felében ezt a tisztséget is a polgárság választotta – királybíró, sőt a szász *universitas* megszületése után ennek pénzügyei is az ő kezébe kerültek.²²⁰

A későközépkori erdélyi városállomány negyedik meghatározó tagja, a szász nemzet területén kívül eső **Kolozsvár** esetében a Kolozs megyei ispán és főesperes székhelyére az 1260-as és 1270-es években érkezett német vendégeket – a magyar vármépekkel és várjobbággyokkal együtt – V. István látta el kiváltságokkal (pl.: kiemelés a megyei joghatóság alól és szabad bíróválasztás). A jelentősebb bírósági ügyekben azonban ekkor még az uralkodó kinevezte királybíró rendelkezett illetékességgel, ráadásul királyi adományozás következtében az erdélyi püspök később megkapta a várost, ami alól a vegyes német és magyar lakosságú település csupán 1316-ban szabadult fel. Az ezévi privilegium értelmében a Kolozsvárott élő „vendégek” aktív és passzív választójoguk alapján királyi jóváhagyással választhatták meg első emberüket, azonban a súlyosabb ügyekben még részben a királybírórt illette meg az ítékezés joga. A kiváltságlevél emellett

---

²¹⁹ Philippi 1986, 187–188, 191.; Ágnes Flóra: „From decent stock”: Generations in Urban Politics in Sixteenth-Century Transylvania. In: Finn-Einar Eliassen – Katalin Szende (eds.): *Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies*. Newcastle upon Tyne, 2009, 212–216. rövidítése: Flóra 2009a

²²⁰ Franz Zimmermann: *Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500–1884*. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, 19. (1884) Heft 3., 31–123. rövidítése: Zimmermann 1884; Gustav Gündisch: *Die Oberschicht Hermannstadts im Mittelalter*. In: Gustav Gündisch: *Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte*. Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 14. Köln–Wien, 1987, 182–200. rövidítése: Gündisch 1987

a városi társadalom vagyón-alapú hierarchiáját is jelzi, különbséget téve egyszerre ház és földbirtokosok, a csupán házbirtokosok, illetve az inquilini között.²²¹

A helyi közösség életét a városbíró mellett irányító testület kapcsán Zsigmond 1405-ös szabadságlevele szolgál fontos részletekkel. Ennek értelmében ugyan még a hospes-jogokat élvező teljes polgárközség (*communitas et universitas civitatis*) gyakorolhatta az évente választott tizenkét fős esküdti testület saját kebeléből történő megújításának jogát, azonban a bírót már egy jóval szűkebb kör, az idősebb és vagyonosabb férfiakkal erre az alkalomra kiegészülő tanács választotta. A 15. század első évtizedeinek társadalmi mozgalmai közepette 1441-ben tűnt fel egy újabb, az esküdtek jogait részben korlátozó testület a „sexaginta consules, alio vocabulo sexagenarii”, azaz egyfajta külső tanács.²²² A nemzetiségi köntösben jelentkező, döntően azonban a vagyonosodó kézművesek belpolitikai törekvéseit képviselő mozgalmak következtében 1458-ban a budaihoz hasonló – a nemzetiségi csoportok számára egyenlő számú képviselőt biztosító – paritásos rendszer (az ún. únio) került Kolozsvárhoz is bevezetésre. Ettől kezdve a leköszönő tanács által évente, a két etnikai közösség köréből választott összesen ötven-ötven képviselő (*centum electi*), azaz az új külső tanács (*Hundertmannschaft, centum electi, centumviri*) választotta Karácsony hetében a hat szász és hat magyar esküdtet, illetve etnikai váltógazdaság keretében a városbíró (iudex primarius).²²³

Egy 1473-as rendelet szerint a tanácsosok közül legalább négynek „míves” embernek (szűcs, szabó, ötvös és nyerges) kellett lennie, ám a későbbi intézkedések ennél is tovább mentek. A kézművesek vezető csoportjainak érdekei azonban ekkor még mindig nem nyertek teljes mértékben kifejezést, így az újabb konfliktusokat lezárva 1486 után a budai tanács által küldött hét *articulus* alapján a budai választási rendszer teljes körű átvétele döntően két újdonsággal járt. Egyrészt az összes céh képviselőt nyert a százférfiak tanácsában, másrészt az utóbbi testület jogai felügyeleti és ellenőrzési

---

²²¹ Jakab Elek: *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*. Buda, 1870, 31–33.; Flóra Ágnes: *A kora újkor kolozsvári elit portréja*. In: *Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv*, III, 2008, 134–138. rövidítése: Flóra 2008

²²² Franz Zimmermann et al. (Hg.): *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Bd. 1–7. Hermannstadt–Bucharest, 1892–1981, Bd. 5., 81.; Kiss András: *Más források – más értelmezések*. Marosvásárhely, 2003, 163–164.; Makkai László: *Társadalom és nemzetiség a középkori Kolozsváron*. Kolozsvári Szemle könyvtára 1. Kolozsvár, 1943, 3–24, 25–52. rövidítése: Makkai 1943. Az első rész: In: *Kolozsvári Szemle* 2 (1943), 87–111.

²²³ Philippi 1986, 132.; Kiss András: *Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „únioig” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel*. In: *Erdélyi Múzeum* 59 (1997), 289–297., rövidítése: Kiss 1997; Szabó Károly: *A kolozsvári magyar polgárok összeírása 1453-ban*. In: *Századok*, 1882, 71–74.

feladatokkal bővültek. A fent leírt rendszer gyakorlatilag 1573-ig ebben a formában maradt fenn. Az 1510-es években például a fenti, egy 1503-as helyi statútum értelmében etnikailag vegyes rendben ülő külső tanácsosok hoztak fontos határozatokat a bíró és a tanács megválasztásáról, kötelezettségeiről és kedvezményeiről (pl.: a tanácsosok házai adómentesek), az adó felosztásáról és a céhek jogairól. A grémium – például az erdélyi szász városokkal összehasonlítva – szokatlanul erős befolyását jól mutatja egy 1491-es eset, amikor sikeresen letették a város első emberét, majd az általuk kezdeményezett perben a korábbi városbíróat az új városi ítélőszék korrupció és önkényeskedés vádjában bűnösnek találta és halálra ítélte.²²⁴

Az 1480-as évek végétől tehát az ötven „homines... bone conditionis”-ból és a kézművesség képviselőiből álló százférfiakat a város egyes területi egységeiből, illetve a céhek tagjai közül („de singulis czehy tres aut quatuor viris”) jelölte ki az – a 16. században kiérdemesült jegyzőket is magában foglaló – esküdti kör (consulatus). Az utóbbit pedig – hasonlóan a városbíróhoz (judex primarius, Richter), illetve a királybíróhoz (judex regius, Königsrichter) – a budai módszer alapján a centumviri választották maguk közül minden év Karácsonyának második napján. Az alsó és a felső tanács visszacsatoló választási módszere a polgárközség akaratának figyelembe vételét mellőző, viszonylag zárt tisztújítási rendszert eredményezett. Érdekes módon a városi hatalom csúcsaira vezető esküdtpolgári karrierlépcsők Erdélyben szokatlan módon Kolozsvárott a tanácstagság előtt a sáfársággal, azaz a város teljes vagyonának kezelésével kezdődtek. Ugyan az esküdti tevékenység a belső tanács 1592-es egyértelmű kísérlete ellenére a 15–16. században nem járt honoráriummal, ám Felek falu adója révén a bírói tisztség viselőjének valódi javadalmazás is járt.²²⁵

A Kolozsvárott megismert paritásos tanácsválasztási megoldás egy teljesen eltérő változata kapcsán érdemes röviden kitérni az ország délnyugati irányú külkereskedelmét bonyolító városok (Varasd, Körös, Verőce és **Zágráb**) legjelentősebbikére. Az utóbbi Száva-parti település elhelyezkedése és korai politikai helyzete az egyházi hatóságok közelségében élő Esztergom és Győr középkori polgárainak problémáival mutatott

---

²²⁴ Granasztói 1980, 80–83.; Gündisch 1993, 71, 78, 82–84, 88, 94.; Flóra 2009a, 212–216.; Jakab Elek: Kolozsvár története első kötetéhez. Buda, 1870, 275, továbbá 192–193.; Novák János: A kolozsvári ötvöscéh a XVIII. századig. Kolozsvár, 1913, 1–30, 54–64.; Rajka Géza: A kolozsvári szabóceh története a XV–XVII. században. Kolozsvár, 1913, 1–219.

²²⁵ Binder Pál: Közös múltunk. Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről. Bukarest, 1982, 202 és 205–207, 217–218, 229–230.; Flóra Ágnes: Polgári karrier – polgári lét Kolozsváron a reneszánsz korában. In: Történelmi Szemle. 2009, 4. sz., 481–484. rövidítése: Flóra 2009b; Jakab Elek: Kolozsvár története. II. Budapest, 1888, 198–199.

hasonlóságot. Míg a későbbi polgárközség szomszédságában a zágrábi székesegyház körül kialakult, nagyszámú klerikusnak otthont adó püspöki és káptalani város (Kaptol) már I. László alapító aktusa óta létezett, addig az IV. Béla alapította királyi szabad város (Gradec / Mons Grecensis) csupán 1242-ben jött létre.²²⁶

Az 1266-ban megismételt kiváltságot az alapítástól 1372-ig fél tucat további jogokat adományozó kisebb privilégium egészítette ki, ami gyakorlatilag a 17. század elejéig rögzítette a város jogi és hatalompolitikai belső viszonyrendszerének kereteit. A szabadságlevelek értelmében a teljes polgárközség (*tota communitas*) élvezhette a vármegyei és báni hatóságok alóli felmentéssel együtt járó szabad és korlátlan bíróválasztási jogot, azaz az uralkodói megerősítés kezdeti fenntartása a gyakorlatban egyszerű formalitásnak bizonyult. Az évenként, a 14. századi iratanyag alapján Szent Balázs napján (február 3.) sorra kerülő tisztújítás alkalmával egy évre választott városbíró munkáját tanács formájában kezdetben a „*cives jurati*”, majd a 14. századtól a „*consilarii*” segítették. A helyi tisztségviselők utóbbi két körét szintén a teljes polgárközség választotta. A dalmát és itáliai városok közelsége ellenére az ott jellemző hatalmi struktúrák és városvezető-képződési modellek Zágrábban nem fejtettek ki érdemi befolyást.

A város alapítása után, ám még az 1266-os privilégium előtt bekövetkezett változás nem tekinthető a podesta-intézmény bevezetésére irányuló korai, ám elbukó kísérletnek. Archynus comes kamarás városbírónak történő királyi kinevezése inkább az uralkodónak a szabad választójoggal szakító, a budai rektorátushoz hasonló reformjának tekinthető. Zágrábban azonban a polgárság azonnal az uralkodóhoz intézett petícióval válaszolt, melynek következtében IV. Béla meghátrált és ismét megerősítette a polgárság bíróválasztási jogát, azaz a helyi politikum meghatározó szereplője a „*tota communitas*” maradt.²²⁷

A „*ius statuendi*”-ből és a „*ius gladii*”-ből fakadó jogosítványokat élvező, majd a 13. század második felétől a szabad plébános-választást is megszerző polgárközség igazgatási és igazságszolgáltatási fejének a városbíró számított. A Kárpát-medencei városállományban szinte egyedülálló módon a későbbiekben létrejött – az „ad regis

---

²²⁶ Neven Budak: Die Entwicklung städtischer Siedlungen in der nordwestkroatischen Gespanschaft Varazdin im Mittelalter. In: Österreichische Osthefte, 37 (1995/2), 379–390.; Varga Szabolcs: Zágráb szerepe a magyarországi városhálózatban a késő középkorban. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 250, 257–263.

²²⁷ Rady 1985, 29–31. és az újabb eredmények kapcsán lásd Ludwig Steindorff: Das mittelalterliche Zagreb – ein Paradigma der mitteleuropäischen Stadtgeschichte. In: Südosteuropa Mitteilungen 35 (1995), 2, 135–145.

presenciam” alternatívájaként – helyben egy második, ám fellebbviteli bírói fórum, melynek tagjai az „antiqui judices” voltak, akiket a 15. században „judices seniores”-ként, vagy „seniores”-ként is jelöltek. Az uralkodók további kiváltságolás nélkül elismerték ezt az új városi intézményt, amire az első ismert adat 1380-ból maradt fenn. A városi bíróság egyébként keddenként és péntekenként, azaz közvetlenül a városi heti piacnapok után ült össze, míg az antiqui judices jellemzően vasárnap folytatták le a tárgyalásokat. Az ülések helyszínéül az először 1371-ben említett, fogdának (carceres) is otthont adó „domus civitatis” szolgált. Az ítéleteket nem egyedül a bíró hozta, hanem testületileg, kezdetben a jurati-val, majd a consilarii-val kollektíven határozták meg. Az egyéb feladatok következtében sokszor távol lévő bíró jelenléte nélkül is zajlottak azonban tárgyalások, amikor is az ülést egy helyettes vezette, bár a „vicejux” kifejezés csupán egyszer tűnik fel a forrásanyagban.²²⁸

A privilégiumok a választás pontos körülményeit nem szabályozták, mégis nagy valószínűséggel a teljes vezetés tisztújítása egy „generale consilium” egybehívásával történt. Az utóbbi, a teljes polgárközség jelenlétét lehetővé tévő fórum tevékenységére későbből is van adat. Visszatérő feladatai közé tartozott többek között a fontosabb városi ügyek megvitatása, egyes polgárok adójának elengedése és a városi jegyző választása. A várost azonban a bíró mellett ténylegesen a tanács irányította. Az esküdtekre a forrásanyag a jurati mellett a consilarii kifejezést is használta, bár utóbbiak – korábbi említések után – teljes szerepkörükben először 1377-ben tűntek fel. A város első embere mellett egyébként már 1266-ban helyettest látunk az „assessor seu consiliarius” személyében. Az utóbbi tisztségnevek a 14. században is feltűntek a juratus szinonímájaként. A tanács háromosztatú szerkezetére (maior civitatis, jurati és consilarii) a korai 1291-es és 1322-es említések után 1377-ből maradt fenn egyértelmű utalás, ekkortól ugyanis a tisztújítás után már nemcsak a bírót, hanem a teljes tanácstagságot is felsorolták. A városi feljegyzés azonban ennél sokkal többet árul el, hiszen teljes egészében bemutatja a hatalmi pozíciók felosztását szabályozó paritásos rendszer gyakorlati kivitelezését. Ennek megfelelően az 1377-es bíró tisztségviselési évében két-két juratus képviselte a „lingva sclavonicalis”, a „Lingva hungaricalis”, a „Lingva Latinorum” és a „Lingva Thetonicorum” elnevezésű városi etnikai csoportokat. A vezetés része volt ezen felül felül öt-öt consiliarius az előbbi

---

²²⁸ Klaus-Detlef Grothusen: Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zum Städtewesen Südosteuropas im Mittelalter. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe I, Bd. 37, Wiesbaden, 1967, 127–132, 139–151, 170.; Teke Zsuzsa: Egy firenzei kereskedő a Jagelló-korban: Raggione Bontempi 1488–1528. In: Századok, 2007, 967–990.

négy csoport képviselőjében, még hozzá úgy, hogy közülük a szlávok, magyarok, németek élén egy „condam iudex” állt, míg a latinok/gallok esetében az öt személyből kettő van ekként megjelölve.

A forrásból sajnos nem derül ki, hogy az egyes „condam iudex”-ek miként osztoztak a hatalomban, viszont az etnikai részvétel elvére vonatkozó, alapjaiban a 17. század elejéig fennmaradó vezetési rendszer egyértelműen beigazolódik. Az 1383-as szabályozás értelmében consiliarius bármelyik helyi lakos lehetett, az egyetlen megkötésként egyedül a már legalább három éve élvezett polgárjog szolgált. A bírón kívül tehát nyolc jurati-ból és húsz consiliarii-ból álló irányítói csoport munkáját a már 1321-ben a város képviselőjében, esetenként az uralkodó előtt is jogi ügyeket intéző jegyző segítette. Az utóbbi pozíciót betöltő, állandó fizetésben részesülő személy vezette az 1355-től feltűnő városi bírói és telekknöveket és hivatali munkájában már a 14. században a „vicenotarius”-ra támaszkodhatott. A 14–15. században további fontos tisztségviselőnek számított még a hozzátvetőleg 2400–3000 lakosú város védelmét megszervezni hivatott „capitaneus castri”, továbbá a „castellanus”, másként 1433-tól „porkolab”, akinek feladata a városi őrség megszervezése volt.

A 15–16. század fordulóján a korábbi virágkorát már maga mögött tudó közösség életét számos, a belső politikum helyzetére is kiható, többször kedvezőtlen tényező is befolyásolta. Míg 1424-ben Zsigmond király Zágrábot egyéb birtoktestekkel együtt odaajándékozta Borbálának, majd évtizedekkel később Ulászló ismét eladományozta a várost, addig a későbbiekben a török fenyegetés jelenléte, a gazdasági nehézségek, majd a Habsburgok központosító törekvései erős belső oligarchizálódást vontak maguk után. Emellett a fenti elittörténeti jelenséget a város fontos funkcióváltásai kísérték, hiszen – a határ-menti harcok és politikai átrendeződés következtében – Zágráb egyszerre lett garnizon-, és erődváros, továbbá a horvát tartományi gyűlés állandósuló székhelye, 1557-ben pedig az országrész „metropolis”-a. Az etnikai átalakulás – többek között a horvát nemesek városba áramlása – és az új köztörténeti tényezők hatására 1609-ben bevezetett új közeleti szerkezet ugyan véres társadalmi mozgalomhoz vezetett, ám közel egy évtized múlva a korábbi jellegű paritást megszüntető változások végleg kodifikálódtak.²²⁹

---

²²⁹ Szakály Ferenc: A Dél-Dunántúl külkereskedelmi útvonalai a XVI. század derekán. In: Somogy Megye Múltjából, 4 (1973), 55–112.; Teke Zsuzsa: A zágrábiak gyapjűszövet-behozatala a 16. század közepén. In: Glatz Ferenc (szerk.): Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára. Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 6., Budapest, 1989, 83–93. rövidítése: Teke 1989; Ivan Kampuš (szerk.): Zagrebački Gradec. 1242–1850. Zagreb, 1994, 75–84: az 1242-es privilégium

A belső elitképződési folyamatokat jelentősen befolyásoló helyi önkormányzatiság Kárpát-medencei lehetőségeinek számbavételét a magyar királyság nyersanyag-exportjában meghatározó **bányavárosokkal** zárjuk.²³⁰ Ugyan az erdélyi és felső-magyarországi bányavidék is rendelkezett önkormányzati lehetőségekkel élő településekkel, mégis ezen típusban a 16. század derekán a főtelepülést nézve közel 1300–1500, 2200–2500 és 2600–2900 lakosú Körmöc-, Selmec- és Besztercebánya nevével fémjelzett, a 14. század vége óta politikai szövetséget és közös fellebbviteli fórumot alkotó alsó-magyarországi bányavárosok tettek szert igazán nagy jelentőségre.²³¹ A térség fellendülése az 1240-es években kezdődött, amikor a IV. Béla behívta bányásztelepesek feltárási nyomán – az erdélyi Radna és a szepesi Szomolnok mellett – a Garam-vidéken is megkezdődött az ezüstkitermelés Selmec- és Bakabányán. Míg a szatmári Nagybánya és az erdélyi telepek mellett Körmöcbánya az 1330-as évektől az aranykitermelés, addig az 1255-ös privilégiumával közel harminchétezer kataszteri hold területet elnyerő Besztercebánya – Rozsnyón, Gölnicen és Iglón túl – a rézbányászat központjává nőtte ki magát.

A három Garam-vidéki bányaváros alapítóiként szereplő tőkés vállalkozók társulásukon keresztül kizárólagosan lettek a fenti települések teljes jogú polgárai, ún. „erdőpolgárok”. A város közepén elhelyezkedő gyűrűs téren (Ring, circulus) harminchat-harminchat, míg Selmecbányán negyvenkét egyforma nagyságú házhelyet mértek ki és a telkekhez a városi politikum csoportos kisajátítását lehetővé tévő egyforma jogok tartoztak. Ezen telkek lakói közül került ki a polgárközség életét irányító városbíró és tizenkét esküdt. Az esküdteket a tanács önmagát kiegészítve, többnyire élethossziglani

---

bíróági vonatkozásai; 85–90: a későközépkori fejlemények; 109–127: a város gazdasága a 14–15. században; 37–49: a városi társadalmi csoportok szociátopográfiája a 13–16. században.

²³⁰ Divéky Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetései Lengyelországgal, főleg a XVI–XVII. században. Művelődéstörténeti értékezesek 17. Budapest, 1905, 1–70.; Stanislaw Gierszewski: Részexport Magyarországról Gdańskba a 16. század első felében. In: Századok, 1977, 534–543.; Draskóczy István – J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): Paulinyi Oszkár: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 3., Budapest, 2005, ld. a kötet egyes tanulmányait.

²³¹ A felső-magyarországi bányavárosok kapcsán ld.: Fabricius Károly: Vázlatok a rozsnyai régi városi könyvből. Adalék Rozsnyó városa beltörténetéhez, kevéssel a mohácsi vész előtt s után. In: Századok, 1877, 397–406, 528–538.; Mikulík József: Magyar kisvárosi élet 1526–1715. Történeti tanulmány. Rozsnyó, 1885, 1–295.; Szilágyi Sándor: Adatok az ipar s kereskedelem történetéhez Rima-Szombaton a XVI. és XVII-ik században. In: Századok, 1876, mell. 27–37.; Findura Imre: Rimaszombat szabadalmas város története. 2. átdolgozott és bővített kiadás, Budapest, 1894, 1–302.; A Garam-vidéki bányavárosok lélekszáma: Paulinyi Oszkár: A Garam-vidéki bányavárosok lakosságának lélekszáma a XVI. század derekán. In: Történelmi Szemle, 1.k. 1958, 351–378. A korai időszak legfrissebb feldolgozása: Weisz Boglárka: A nemesérbányászathoz kötődő privilégiumok az Árpád- és az Anjou-korban 1. In: Történelmi Szemle 2008, 14–162.

időtartamra választotta. A korábbi példákhoz hasonlóan ugyan itt is létezett polgárközség és külső tanács, de hatáskörük igen korlátozottnak bizonyult. Érdemben csupán az adó kirovására és behajtására vonatkozó döntéseket lehetett tágabb közösségi keretek között tartani.²³² Míg az általános jellemzéseken túl Kőrmöcbánya²³³ esetében leginkább a bányai, birtok-, és pénztörténeti, Selmecbánya²³⁴ kapcsán az ipari tevékenység mellett a jogi és bíraskodási kérdéseket világította meg az eddigi szakirodalom, addig **Besztercebánya** igazgatás-, és társadalomtörténete már jobban ismertté vált.

Mint az 1235–1240 körül, illetve 1328-ban létrejött Selmecen és Kőrmöcön, sőt részben a többi kisebb jelentőségű Garam-vidéki bányavároshoz – Bakabánya (1231–1331 között), Újbánya (1345), Libetbánya (1379) és Bélabánya (1453) – hasonlóan Besztercebányát is egy önmagát polgárközségnek tekintő üzleti konzorcium alapította. Igen szemléletesen az előbbi csoport teljesen megegyezik az ismert harminchat gyűrűstéri telek első tulajdonosaival. A privilégium értelmében ugyan a község villicusa választás útján egy évre került a város élére, ám a település első, tisztét élethossziglan viselő bírāja nem más volt, mint a konzorcium vezetője, a locator.²³⁵

A gyakorlati értelemben a polgárközséget alkotó és a plébános-választási jogot gyakorló fenti városvezető csoport és utódai – az Ulmannok, Hermannok, Henselinek, Chotselinek, Kincelek stb. – a bányaműveléshez szükséges kiterjedt erdőtulajdonnal, több esetben falvakkal bíró, nemesi jellegű életformát folytató személyekként tűntek fel a forrásokban. A későbbiekben többen közülük – pl. a Königsbergerek Újbányán, vagy a Tilmannok Selmecen – másutt is gazdag bányákkal és vállalkozásokkal bírtak.

---

²³² Granasztói 1980, 97–98, 120–133, 56–159. A belső igazgatás szervezetéhez elég felületesen: Demkó Kálmán: Egyházi és világi hatóság a felvidéki városokban a XV. és XV-ik században. In: Századok, 1887, 685–699. A helyi közösségek általános viszonyairól átfogóan: Günther Probst: Die niederungarischen Bergstädte. Ihre Entwicklung und wirtschaftliche Bedeutung bis zum Übergang an das Haus Habsburg (1546). Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission 15. München, 1966, 121–136, 154–169, 177–184. rövidíté: Probst 1966. Míg a 16. század második fele kapcsán: Relković Neda: A felsőmagyarországi hét alsó bányaváros legrégebbi közgyűlési jegyzőkönyvei /1561–1623/. In: Századok, 1913, 518–534, 591–607.

²³³ Križko Pál: Kőrmöcbánya birtokának keletkezése s fejlődése. In: Századok, 1885, 252–259.; Paulinyi Oszkár: Kőrmöcbányától Telkibányáig. In: Századok, 1975, 968–985.; Paulinyi Oszkár: Kimutatások a kőrmöcbányai bányakamarai körzet nemesfémtermeléséről a XVI. század első felében. Adatszűrő elemzés. In: Századok, 1978, 326–346.; Paulinyi Oszkár: A bányajoghatóság centralizációjának első kísérlete Magyarországon. A Miksa-féle bányarendtartás bevezetésének előtörténetéből. In: Századok, 1980, 3–21.

²³⁴ íj. Sobó Jenő: Selmecbánya sz. kir. város társadalma, ipara és kereskedelme a XVI. század második felében. Művelődéstörténeti értekezések 40. Budapest, 1910, 1–118.; Csukovits Enikő: Bűn és büntetés a középkori városi gyakorlatban. A selmecbányai 14–15. századi városkönyv bűnesetei. In: Történelmi Szemle, 2004, 1–2. sz., 141–166.

²³⁵ Paulinyi Oszkár: Tulajdon és társadalom a Garam-vidéki bányavárosokban. In: Történelmi Szemle, 1962, 2. sz., 178–179. rövidíté: Paulinyi 1962; Paulinyi Oszkár: Bányagazdálkodás Magyarországon a fejlett feudalizmus időszakában. Összegezesek. In: Történelmi Szemle, 1979, 618, 623–624.

A városi hatóság illetve közigazgatás vezetése a városbíróból, a 15. század végi számadáskönyvekben már bizonyosan úrként vagy mesterként (Herr, Meister) jelölt tizenkét esküdtből és a munkájukat segítő jegyzőből (Stadtschreiber) állt. A városvezető polgárság gazdasági befolyása és hatalma azonban a 15–16. század fordulójától a bányabérleti jövedelmekből való kiszorulásuk nyomán korlátozottabb lett.

A bányavárosi elit egy része így visszahúzódott a vállalkozásoktól, kereskedett, továbbá italmérési jogaiból húzott hasznot. Az alapító polgárság utódainak belpolitikai befolyása – kisebb uralomtechnikai módosításoktól eltekintve – mégis tartósan fennmaradt. Ugyan a mindenkori bíró tulajdonságait huszonöt pontban előíró 1555-ös, majd 1577-es helyi statútum értelmében, ha a bíró (Richter, iudex) nem felelt meg az elvárásoknak, vagy hibát vétett, akkor a tanács letehetette a hivatalából. Mindez azonban feltehetően elméleti lehetőség volt csupán. A kör meglehetősen szűk maradt, hiszen a városi forrásanyagban egyedülként „ehrsam, nahmhaft, weis”-nak titulált városbíró a – legtöbbször élethossziglan a vezetésben ülő – tizenkét tanácsos (Ratman, Ratgeschworene, Consul) közül választotta jelölés alapján a község, a leköszönő bíró pedig általában ismét esküdt lett. Maga a tanács a bíróválasztás utáni napokon alakult meg: a – várkapitány mellett többször a bírót helyettesítő – senior esküdt bejelentette lemondásukat, majd a városbíró, illetve a polgárság két szószólója felkérte őket, hogy tartsák meg tisztüket. Új tagokat tehát szinte kivétel nélkül az újjáalakuló első ülésen csak akkor választottak, ha az esküdti helyek betöltésében üresedés történt. Selmecebányán ezzel szemben a városbíró az előző évi esküdti kör négy tagjával együtt nevezte ki – rendszerint a régieket újraválasztva – az új tisztségviselési esztendő nyolc további tanácsosát. A besztercebányai tisztújítási szertartás menetének rendjét egyébként egy viszonylag kései, 1628–1629-es leírásból ismerjük. Mindez természetesen a 15–16. századi állapotokat nem feltétlenül tükrözi, ám a választás jellegzetességei a korábbi időszakra nézve is tanulságosak lehetnek.²³⁶

Ennek értelmében a választást az újév napján ejtették meg, miután a belső és külső tanács átvizsgálta a december hó utolsó tizedében tartott tanácsülésben a bíró benyújtotta számadásokat. A polgárok katalógusát a huszonnégy fős külső tanács szószólója (Vorredner) a Viertelmesterek társaságában olvasta fel. A bíró személyére a Ringbürgerek

---

²³⁶ Kuzma Dóra: Besztercebánya bíróinak és esküdteinek archontológiája a XVI. század első felében. In: Fons, 11. évf. (2004), 2. sz., 219–223. rövidítése: Kuzma 2004; Ipolyi Arnold: Besztercebánya városa műveltségértörténeti vázlata. In: Századok, 1874, 548–549, 603, 605, 618, 630. rövidítése: Ipolyi 1874; Granasztói 1980, 175.; Paulinyi 1962, 174–175.; Kuzma 2008, 211–214. A korai újkori városi tisztújításokról részletesen lásd: H. Németh István: Városi tisztújítások a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. In: Arrabona. Múzeumi Közlemények. 45. évf. (2007) 2. sz., 57–75.

tehettek javaslatot akik a leköszönő bíró mellett még két tanácsost is jelöltek. A polgársághoz először a főjegyző intézett beszédet, majd hasonló tartalommal az aljegyző szólott. A gyűrűstéri polgárok hármasként való jelölése után kezdetét vette a tanácssteremben a szavazás, ahol a választásra jogosult polgárok a Ringbürgerek jelenlétében súgták a kiválasztott jelölt nevét a szavazatszedő bizottság fülébe, majd a szavazás eredményét a plébános hirdette ki. A lakosság tágabb körének alkalmi integrálásával, illetve a külső tanács intézményi bevonásával ugyan formailag változott az uralmi szerkezet, a circulás polgárság döntő befolyása a jelölési, jelenléti és fülbesúgós rendszerrel azonban érintetlen maradt.²³⁷

III.1.4. *Az önkormányzatiság legfőbb jellegzetességei*

A városi önkormányzatiság lehetőségrendszerét érintő, számos példán keresztül bemutatott folyamatokat tehát a következőképpen foglalhatjuk össze. A 15. század végére városi funkciót betöltő, hozzávetőleg száznyolcvan-kétszáz tagból álló Kárpát-medencei településállomány a helyi igazgatás keretei szempontjából igen vegyes képet mutatott. Általánosítva mégis elmondható, hogy a jogi kiváltságokat megszerző és a polgárközség agilitásának következtében fenntartani tudó települések között döntően királyi szabad városokat találhatunk. Az utóbbi megállapítás azonban korántsem kíván visszatérni a jogi városfogalom dogmatizmusához, miszerint a privilégiumok „odaítélése” tette a települést várossá. Ennek ellenére a kiváltságok megszerzésének sikertelensége, illetve a kivívott jogok elvesztése sokszor a polgárközség politikai érdekérvényesítésének kudarcáról (is) árulkodott. Az igazán sikeres „communitas”-ok körébe döntően olyan városokat sorolhatunk tehát, amelyek nem csupán elnyerték, hanem hosszú távon fenntartották, sőt bővítették kiváltságos helyzetüket.

A helyi politikum számára intézményi kereteket biztosító önkormányzatiság egyes elemeit vizsgálva a fenti megállapítások megerősítést nyertek. A korabeli Kárpát-medencei népesség közel nyolc százalékának otthonát adó funkcionális városállomány **mezővárosi részének** java központisága és gazdasági jelentősége ellenére világi vagy egyházi magánföldesúri uralom alatt létezve gyakorlatilag igen korlátozott önzagazgatási jogokkal

²³⁷ Jurkovich Emil: Besztercebánya múltjából. 1. kötet, Besztercebánya, 1901, 12–13, 14–15, 42–48. A részben a fenti zárt szerkezetre válaszoló társadalmi mozgalmakról ld.: Heckenast Gusztáv: A besztercebányai bányászfelkelés /1525–1526/. Századok, 1952, 364–396. A közélet és magánélethez kapcsolódó pontjai kapcsán: Igor Graus: A polgár szabad ideje. Hogyan töltötték szabad idejüket Besztercebánya polgárai a 16. században? In: Történelmi Szemle, 46. (2004), 1–2. sz., 53–67.

rendelkezett. Sőt, az utóbbi hatalmak jelenléte több királyi szabad város polgárközségi politikumának kiteljesedését is megpecsételte. Ugyan egyes helyeken a földesúri kontroll csupán a fellebbviteli ítélkezésben jelentkezett, ám a legtöbb ilyen településen mind a tanács összetétele, mind a városbíró személye a város földesurának akaratát tükrözte. Még az olyan nagyobb helységek esetében is, ahol a városbíró munkáját tizenkét fős esküdti kör, sőt esetenként akár polgármester is segítette, az öngazgatási lehetőségek korlátozottsága erősen gátolhatta a másutt a polgárközség jogaiból fakadó hatalmi jogosítványok megszerzésére irányuló elitképződési folyamatokat.

Mint korábban láthattuk, a döntően a 14. században már jelentősebb kereskedelmi központként vagy számottevő bányaiipari településként szolgáló későbbi **királyi szabad város-állomány** néhány példán keresztül bemutatott egyes tagjai jóval szabadabb és differenciáltabb helyi politikai berendezkedésekkel rendelkeztek. A kiváltságokból fakadó választási jogokkal felruházott **polgárközség** a legtöbb helyen (pl.: Buda, Nagyszombat, Kassa, Eperjes, Bártfa, Beszterce, Kolozsvár és Zágráb) eredetileg a helyi polgárok összességét magában foglalta, ám néhol (Brassó, Nagyszeben, Besztercebánya és kezdetben rövid ideig: Pozsony) a fenti kör igen korai korlátozottságára láttunk példákat. A település első emberének a 15–16. században a legtöbb esetben a **városbíró** (villicus, iudex, Richter), míg Nagyszebenben és Segesvárott a **polgármester** (magister civium, Bürgermeister) számított. A megválasztott bíró uralkodói bemutatásának aztán korán eltűnő előírásától (pl.: Buda, Nagyszombat és Zágráb), illetve a budai rektorátus időszakától eltekintve a várost irányító, anyagi előnyökben is részesülő személyt hosszú időn át jellemzően a polgárközség választhatta. A 15. század közepére-végére azonban számos városban (pl.: Buda: 1439, Kolozsvár: 1458 és Brassó: 1491) az utóbbi jog egy, a polgárok csupán töredékét képviselő grémium kezébe került.

A város élén álló személy munkáját a bemutatott közösségekben legkésőbb a 14. századtól esküdtekből álló, anyagi juttatásokban is részesülő (**belső**) **tanács** segítette, amely legtöbbször (pl.: Buda, Nagyszombat, Pozsony, Kassa, Eperjes, Beszterce, Nagyszeben, Kolozsvár és Besztercebánya) tizenkét főből állt, de kivételesen más taglétszámmra (Brassó: tizenhat, Zágráb: huszonnyolc) is láthattunk példát. Míg a vizsgált korszak első felében az említett testületet jellemzően a polgárközség választotta meg, addig a későbbiekben egyes városokban (Buda, Kolozsvár és részben Nagyszeben) a grémium mozgásterét (is) korlátozó külső tanácsok vették át a választás jogát. A **paritásos választási rendszer** megjelenése a jelentős nagyságú etnikai csoportoknak egyidejűleg

otthont adó városokban mutatható ki. Míg a legkorábbi zágrábi példa esetében különleges módon négy csoporttal is találkoztunk, addig a jellemzően uralkodói akaratra illetve egyetértéssel, többnyire városi belső konfliktusok nyomán létrejött többi paritásos berendezkedés (pl.: Buda: 1439, Kolozsvár: 1458 és Nagyszombat: 1551) esetében döntően két (német–magyar), esetleg három (német–szláv–magyar) nemzetiségi csoport egyenlő és váltógazdaság jellegét öltő képviselőivel számollhattunk. Ennek ellenére a város első emberére, illetve a belső tanácsra vonatkozó kutatási eredmények egyöntetűen az iménti két intézmény hatalmi szerepének növekedését mutatták.

Az utóbbi megállapítást csupán a **külső tanácsok** megjelenése és a hatalmi szférában való előretörése teszi némileg kérdésessé. Mindez azonban csupán látszólagos módosulásokat eredményezett. Igaz ugyan, hogy az utóbbi testületek első megjelenése (pl.: Buda: 1402, huszonnégy fő; Pozsony: 1376, huszonnégy fő) és reprezentatív összetétele (kéművesek, városrészek képviselőe stb.) a városvezető és az esküdtek hatalmának községi korlátozására utal, azonban az ilyen típusú külső tanácsok rövid életűnek bizonyultak. A korai példák közül Zágrábban már a 14. században találkozzunk egy, az egykori városbírákat („judices seniores”) magában foglaló testülettel. A 15. század közepétől azonban a korábbi külső tanácsok szinte minden fenti esetben – pl.: Buda: 1439, Pozsony: 15. század közepe, Kassa: 1460-as évek, Eperjes: 15. század, Kolozsvár: 1458, Nagyszeben: 1460-as évek, Brassó: 1491 és Beszterce: 1521 – a volt tanácsosoknak is otthont adó (pl.: Buda, Kassa, Brassó, Nagyszeben és Kolozsvár), és a pénzügyeket is ellenőrző testületek formáját öltötték. Ezen felül eseteként (pl.: Buda, Beszterce, Brassó és Kolozsvár) a belső tanácsot és a városvezetőt is ezek a száz (pl.: Buda, Kolozsvár, Brassó, Nagyszeben és Beszterce), hatvan (Pozsony és Kassa) esetleg hetven (Eperjes) tagú tanácsok választották. Ugyan több helyütt (pl.: Buda, Kolozsvár és Nagyszeben) a fenti folyamatok társadalomtörténeti értelemben a gazdagabb kézművesek politikai integrációját (is) jelentették, azonban a változások dinamikája a meglévő hatalmi csoportok helyzetének újabb intézményi erősítése irányába hatott.

Hasonló tendenciát mutatott a tanácsosi **feladatok** további **differenciálódása** is. A fő jellegzetességnek ezen a téren leginkább a számviteli feladatok szakszerűsödése bizonyult. Ilyen feladatokat látott el a budai pénzbíró, illetve az önálló **kamarási intézmény** feltűnéseig a később a város második emberévé váló, és a pénzügyigazgatás mellett majd diplomáciai küldetéseket is teljesítő pozsonyi polgármester. Hasonló pénzügyi feladatok hárultak az egyes erdélyi városokban (Brassó, Nagyszeben és

Kolozsvár) a Stadthann/villicus/sáfarpolgár tisztségét betöltő személyekre. A pozíció létrejötte és tanácstagsághoz való kötöttsége társadalomtörténetileg a meglévő vezetői csoportok hatalmi ambícióinak fent bemutatott intézménytörténeti dinamikájába illeszthető. Sőt, feltehetően a felvázolt igazgatási szerkezeten belül a legfontosabb politikai döntések a belső tanács kereteinél is szűkebb körben születtek. Minderről ugyan az igazgatástörténeti forrásanyag jellemzően hallgat, ám a Brassó 1491-es védelmi rendeletében említett, csupán a városbíróból és négy esküdtből álló **védelmi tanács** jól mutatja az egyenlők között is egyenlőbbek szűk körét. A fent bemutatott folyamatok értelmében tehát intézménytörténetileg az egyes települések irányító pozíciói a 15–16. század folyamán összességében anyagi előnyökkel is járó, egyre kiterjedtebb hatalmi jogosítványokat biztosító tisztségekkel váltak. A polgárközség egészének egyre gyengülő politikai befolyása – a teljes megszűnéshez vezető budai és kolozsvári példán túl is – látványosan egyre szimbolikussá vált a legtöbb vizsgált településen. Ennek ellenére a városirányító családok uralma a budai kudarcba fulladt kísérlet tanúsága szerint nem öltött a délnémet példákhoz hasonló jogi-intézményi keretekkel körülbástyázott formát.

A Kárpát-medencei fejlemények tehát különösen a korábbi közép-európai kitekintés tükrében mutatják meg igazi sajátosságait. A legjellemzőbb elemek egyikét a korábban a birodalom területén megismert „coniuratio”-nak, azaz a jogok mozgalmoszerű elbitorlásának szinte teljes hiánya jelenti. A fent bemutatott városok ugyanis az uralkodótól királyi kegyből, esetleg szolgálataik jutalmául elnyert kiváltságokra, illetve ezek szívós megőrzésére és további gyarapítására alapozták jogi-igazgatási és belső hatalomgyakorlási kereteiket. További jellegzetességként a bemutatott települések Buda kivételével demográfiai értelemben a közép-európai kisebb középvárosok közé tartoztak. Érdekes módon ebben a kategóriában a Német-római Birodalom területén jellemzően egyrészt tartományi, azaz korlátozott önkormányzatisággal bíró, földesúri fennhatóság alá tartozó, másrészt az ausztriai térségben erősen uralkodói kézben tartott, tartományúri településeket találtunk. Ezzel szemben a vizsgált magyar királyi szabad városok állománya privilégiumait és öngazgatási jogosítványait tekintve a német törzsterületek birodalmi városaival állt rokonságban. Igazgatástörténeti értelemben tehát ebben rejlik a bemutatott Kárpát-medencei városok fő sajátossága. Gazdaságtörténetileg nyilvánvalóan nem, ám az önkormányzati keretek és a demográfiai sajátosságok tekintetében meglepő módon ez a településkör a korábban röviden bemutatott jelentősebb svájci városokkal mutatott hasonlóságot. Olyan sajátos várostörténeti minőséggel állunk tehát szemben, ahol az

elitképződési folyamatok közegeként a **kisebb középvárosi keretek** igen **erős öniszervezési jogosítványokkal** párosultak. A soproni fejlemények későbbi értékeléséhez is igen hasznos fenti jellegzetességek megértését tehát csupán a párhuzamosan zajló társadalomtörténeti, azon belül is elitképződési folyamatok megvilágítása teheti teljessé.

III.2. A települések városvezetői csoportjai

III.2.1. A mezővárosi sajátosságok

A községi öniszervezési feltételek széles tárházának és az ebből fakadó lehetőségszereknek a bemutatását követően érdemes alaposan szemügyre venni a fentiekkel szorosan összefüggő elitképződési folyamatokat. A mezővárosi vezetőrétegekkel kezdve különösen kiemelendő, hogy a községi igazgatásban bíróként illetve tanácsosként részt vevő személyek köre itt szinte egyáltalán nem, vagy csupán igen korlátozottan rekonstruálható. A kedvezőbb forrásadottságú esetekből azonban általánosabb következtetéseket is levonhatunk a fenti csoportok kiválasztódásáról, illetve összetételéről.

A döntően a módos telkes gazdák és az iparosok, azaz a város gazdag vezető rétegének befolyása alatt álló tisztújítások kapcsán esetenként konkrét választhatósági megkötések (pl. Belényes 1451. évi kiváltságlevele), míg másutt (Vágbeszterce, 1506) a vagyoni cenzusra – választhatóság csupán az ötvenkét telkes gazda számára – vonatkozó szabályok maradtak fenn. Ugyan a korai oklevelekben a vezetőknév hiánya megnehezíti az azonosítást, mégis számos példa alapján (ld.: Beregszász: 14. század vége, Újhely: 14–15. század) kimutatható, hogy a település vezetése néhány család kezében volt, akik egymást váltották a bírói továbbá esküdti tisztségekben (ld. még: Miskolc, Szikszó, Debrecen és Lippa). Vasvárott például évtizedeken át nyomon követhető egy-egy tekintélyesebb család hatalmának növekedése. Mindez különösen tanulságos a privilégiumok értékelése kapcsán, hiszen utóbbiak többször is előírják, hogy a város vezetőit évente újra kell választani. Mint láttuk azonban a vagyonos polgárok többé-kevésbé szűk csoportja egymás között megosztva, egymást váltogatva gyakorolta a hatalmat és irányította a települést.²³⁸

A vezetőréteg belső szerkezetére és összetételére mezővárosi szinten csupán igen óvatos következtetéseket lehet levonni. Ezen eredmények alapján a 15–16. század egyik legfontosabb mozzanatának ebben a tekintetben a kézműves foglalkozást űzők közéleti szerepének jelentős növekedése tekinthető. A legtekintélyesebb iparágak – feltehetően a kereskedelembe is bekapcsolódó – képviselőinek tehát egyre jelentősebb lett a befolyása

---

²³⁸ Bácskai 2007, 141–146.

az előjárásokban hasonlóan az írástudó „litteratusok” korábban bemutatott intenzívebb szerepvállalásához.²³⁹ Lippa esetében például 1514-ben a városvezetés egyharmada volt iparos és kereskedő, míg 1520-ban az iparosok aránya már ötven százalékra rúgott. Míg az iparosok és kereskedők átlagosan a mezővárosi népesség egynegyedét tették ki, addig – ott, ahol a bírák és esküdtek neve ismeretes – arányuk ezen városok vezetésében huszonöt-hatvan százalék között mozgott. Számos mezőváros esetében az sem számított meglepőnek, ha a bírói székben is iparos ült.²⁴⁰

Ennek ellenére a hatalom a polgárok szűk, vagyonos csoportjának a kezében összpontosult, azonban általánosan rendelkezésre álló és sokoldalú forrásanyag hiányában a helyi elitek belső szerkezetére és rekrutációjára pontosabb következtetéseket nem lehet levonni. Feltehetően a helyi politikum lehetőségeit olyan, egymással számos ponton összefonódó családok sajátították ki, melyeket Vágbeszterce lakóinak a földesurukkal kötött 1506-os szerződése sejtet. Ennek értelmében az adót 52 háznak a tulajdonosai között kellett felosztani, és – mint egyedüli adófizetőket – kizárólagosan őket illette meg minden önkormányzati jogkör. A szerződés értelmében a város vezetői tehát csak közülük kerülhettek ki, azaz csak ők vehettek részt a város gyűlésében vagy tanácsában. A fenti kör tagjai a politikai jogaikat gazdasági előnyök szerzésére is sikeresen felhasználták, hiszen kezükben összpontosult a bor- és sörmérés monopóliuma, a városi jövedelmek egyharmadát pedig tartalékként ezen polgárok számára kellett elkülöníteni későbbi kölcsönfelvételek fedezésére. A korlátozott mezővárosi lehetőségeket szinte teljesen kisajátító csoport tehát nyíltan magának vindikálta a hatalom egyedüli birtoklását, és helyi szinten nem is talált komoly kihívóra.

Az imént bemutatott tendenciákat részben elmélyíti, részben azonban tovább árnyalja Temesvár, Pécs és Szeged esete. A Béga-parti város kapcsán sajnos még a fenti következtetések sem igazán erősíthetők meg. Míg a 16. század közepe előtti időszakból másfél tucat szegedi és kilenc pécsi bíró, addig **Temesvárott** csupán egy főtisztvisélgyselőt ismerünk név szerint. Míg városi jegyzőre csak Szeged esetében van adat, addig utóbbi városban tizenkét, míg a Béga-parti településen két esküdt polgár neve őrződött meg,

---

²³⁹ Csúpan néhány példa: Vasvár, 1399: tizenkét esküdtből öt iparos; Szikszó, 1406: tizenkét esküdtből két iparos, 1408: három iparos; Vágújhely, 1436: négy iparos; Újlak (Valkó megye), 1468: hat iparos; Németlipcse, 1471: tíz esküdt közül hat iparos, míg 1508-ban tizenkét esküdtből négy iparos; Somogyvár, 1378: tizenkét esküdtből két iparos; Nagymihály, 1506: négy iparos. Minderről ld. Bácskai 2007, 141–146.

²⁴⁰ Sárvár, 1405 (szabó); Bolondóc, 1411 (ötvös); Miskolc, 1458 (kovács), 1503 (szabó); Debrecen, 1477 (szabó); Dész, 1508 (mészáros); Ruszt, 1518 (nyíró); Lippa, 1520 (kalmár); Körös, 1520 (nyeregyártó). Minderről lásd az előző lábjegyzetet.

Pécsett azonban egyé sem. Ennek ellenére a délnyugat-magyarországi város helyi elitjéről általános megállapítások így is tehetők. A pécsi bírói névsorból kiindulva a 14. század közepén illetve a 16. század elején német származású személyekkel, míg a többi esetben magyar származású iudex-ekkel találkozunk. A 14. század második felében feltűnő bírák vagyonos személyek voltak, akiknek leginkább siklósi, pécsváradai és más malmaikról és szőleikről maradtak fenn adatok.²⁴¹

Ezzel szemben a 16. század első felében felbukkanó Scheiber Farkasról sokkal több adat áll rendelkezésre. Scheiber apja, a Pozsonyból Budára származott Joachim Kochaim 1498-ban tűnt fel a fővárosban, és az ott kötött házasságából született egyik fia az 1520-as években Pécsre költözve beházasodott egy helyi családba. A város vezetésébe igen gyorsan bekerülő Scheiber karrierjét vagyona mellett segítették jó családi kapcsolatai illetve a szarvasmarha-kereskedelemhez kötődő üzleti érdekeltségei. Rajta kívül a középkori pécsi vezetőréteg meghatározó tagjai voltak továbbá olyan németajkú polgárok, akik Bécsből érkezve Pécsen fejtettek ki jelentős gazdasági, esetenként közéleti tevékenységet, ám kettős polgárjogukat mindvégig fenntartották. Ugyan családi és üzleti kapcsolataik Budához és Pozsonyhoz igen erős szálakkal kötötték őket, de a Sopronban az 1520-as években alharmincadosi pozíciót betöltő Boltos (Voit) Mátyás is a fenti pécsi családok egyikével állt rokonságban. Ettől függetlenül a meggazdagodott pécsi polgárok útvonala gyakran Budára vezetett, ahol tanácsstag, és 1520-ban bíró is kikerült közülük.²⁴²

A szegényesebb forrásadottságú Temesvárral és Péccsel összehasonlítva a Tiszaparti város vezetőrétege egy árnyalattal jobban ismert. A **szegedi**, főként kalmár és deák megjelölésű, Pesthez hasonlóan bizonyosan magyar származású bírák neveinek földrajzi vonatkozásai a városvezető réteg délvidéki, elsősorban szerémségi rekrutálódására engednek következtetni. Csupán az 1460-as évek egy bírójáról tudott, hogy egy évvel korábban esküdti tisztséget töltött be, ám feltételezhetően a iudex jellemzően az előző év tanácsosai közül került ki. A 15. század második felében a korábbi rendelkezések ellenére a választás intézménye merő formalitássá vált. Szilágyi László, a középkori Szeged leggazdagabb polgára, például 1471 és 1486 között szinte megszakítás nélkül tizenöt éven át állt a város élén.

---

²⁴¹ Petrovics, 2008, 41–69.

²⁴² Kubinyi 2001, 43–50.; Szakály Ferenc: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Humanizmus és Reformáció 23. Budapest, 1995, 33–91.

A fenti helyzet hosszú távon Mátyás király rendszeres tisztújításra vonatkozó rendelkezése után sem változott döntően, hiszen a legvagyonosabb szegedi vezetők törekedtek örökletessé tenni az eredetileg egy évre szóló tisztséget. Közvetlen formában mindegyik természetesen nem mindig volt lehetőség, de áttételesen a helyi elit ezen erőfeszítéseit sokszor siker koronázta. 1529-ben például a nádor azzal a kéréssel fordult az uralkodóhoz, hogy az adott év szegedi bírájának érdemei alapján engedélyezze számára a bírói hivatal örökös viselését. Mindez tehát nyilvánvalóan nem számított egyedi esetnek. A szegedi vezető elit 16. század közepén városát elhagyó, többségében Nagyszombatban, illetve Kassán letelepedő polgárainak korábbi gazdasági kapcsolataik révén jellemzően nem adódtak beilleszkedési problémái, sőt, jelentős részük új otthona közelében is fontos szerepet vállalt.²⁴³

A mezővárosi vezetőrétegek kapcsán tehát az igen szerény forrásadottságok szűrőjén egy, a korábbi igazgatástörténeti megállapításokkal szorosan összefonódó kép rajzolódik ki. A helyi politikum korlátozott mozgásterét és az ebből fakadó gazdasági előnyöket ezeken a településeken jellemzően egy igen szűk réteg gyakorlatilag önmagának biztosította. Ugyan a hosszú távú közéleti beágyazódásnak – egy-egy igazolható példától eltekintve – a fenti település-állomány demográfiai mutatói eleve nem kedvezhettek, ám a szűkös helyi keretek illetve a városok jogi státusa feltehetően eleve nem tették lehetővé még egyfajta belső ellenzék, illetve rivalizáló érdekcsoportok tartós jelenlétét sem. Az utóbbi megállapítást a királyi szabad városok közé felemelkedő Szeged 15. századi öngazgatási és elitképződési folyamatai is megerősítik. A továbbiakban tehát érdemes górcső alá venni annak a város csoportnak néhány kiemelkedő tagját, ahová a Tisza-parti város a középkor végén bebocsátást nyert.

III.2.2. *A királyi szabad városok lehetőségei*

A „medium regni” városai közül a legkedvezőbb forrásadottságok okán álljon itt a 15–16. században fővárosi funkciót is betöltő **Buda** példája. Közvetlenül a város alapítása után az intézményi kereteket megteremtő privilégiumnak megfelelően villicus állt a város élén, az 1260-as évek elején Peter személyében például egy ausztriai lovag fia. A rektorátus 1264-es bevezetésével azonban új minőség jelent meg, hiszen a rektor az uralkodó kinevezettjének számított, aki bíróként is funkcionált. Az intézmény nem csupán a város 1276-ban ismét megerősített alapítólevelével állt szöges ellentétben, hanem a

---

²⁴³ Szűcs 1955, 333–334.; Granasztói 1980, 156–157.; Blazovich 2002, 117–130.

korszakban az országban másutt létrejövő és megerősödő városi önkormányzatisággal is. Buda esetében a kamarási és városbírói pozíciók összekapcsolása a zágrábi példánál jóval tartósabbnak bizonyult, hiszen a bírói jogokat is gyakorló rektor az 1260-as és 1270-es években kamaraispánként is tevékenykedett. Mindez legkésőbb 1288-ban véget ért, azonban 1268 után még ez a feladatbéli összefonódás szolgáltatott alapot a rektorátus megőrzéséhez. Az intézmény 1347-ig történő fennmaradásában azonban belső elitképződési sajátosságok játszották a meghatározó szerepet.²⁴⁴

A városvezető réteg számára ugyanis a rektorátus egy olyan új formának bizonyult, melyet a csoport tagjai saját előnyükre használhattak helyzetük megerősítésére, illetve a városi közélet kézben tartására. Ennek megfelelően a 13. század végén és a 14. század elején egymással rivalizáló befolyásos családok (Werner család, Walter rektor családja stb.) egy-egy tagja tizenöt-húsz éven át is folyamatosan kezében tartotta a rektorságot, ami fokozatosan örökletes tisztséggé vált. Az 1320-as évek első emberét, Johann rektort például 1336-ban bekövetkező halála után fia, Nicolaus követte ebben a pozícióban. A mindenkor rektort adó vezető, jelentős földbirtokkal rendelkező, igazgatási tisztségeket betöltő és az uralkodónak katonai támogatást nyújtó családokat (pl.: Werner, Ulving, Weidner és Tilmann) igen erős rokoni szálak kötötték össze. Az 1337-es évben például a tanácstagság fele rokoni kapcsolatban állt a rektorral. A korszak uralkodói nyilvánvalóan számítottak ezekre a családokra több szempontból is, és ezért állhatott az utóbbi kör városi hatalmát megbiztosító rektori intézmény fenntartása a király érdekében is. Míg másutt (ld. Zágráb) a polgárközség nyugalmának és fenntartásának érdekében nem került a rektori jellegű intézmény tartós bevezetésre, addig Budán a városvezető csoportok lojalitásának biztosítása érdekében maradhatott fenn.²⁴⁵

Ugyan 1346–1347-től a polgárközség ismét visszanyerte a szabad bíróválasztás jogát és nem tapasztalhatóak már a korábbi tizenöt-húsz éves hatalom-kisajátító periódusok, a meghatározó nemzetségek köre azonban nagyrészt azonos maradt. A század második felében a Kunc, a Lorand és az Ulving családok tagjai dominálták a bírói hivatal betöltését. Az 1317 és 1370 közötti időszakban ezen nemzetségek tagjai sajátították ki a tanácsosi pozíciók közel ötödét, ám az uralom mégsem öltött teljesen zárt patriciusi jelleget, hiszen a tanácsban betöltött, több generáción átívelő tagság nem csak a fenti

²⁴⁴ Rady 1985, 24–25, 29–31, és a továbbiakra: 34–37, 88–109, 112–123.; Kubinyi 1972, 69–82.

²⁴⁵ Szűcs 1955, 27, 266, 278–293.; Andras Kubinyi: Soziale Stellung und Familienverbindungen des deutschen Patriziats von Ofen in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. In: Archiv für Sippenforschung 35 (1970), 446–454.; Rady 1985, 29–31, 34–37.

három családra volt jellemző. Ugyan a további nemzetségek (pl.: Megerdorfer, Pernhauser, de Eger, de Győr, Rabensteiner és Hailmann) tagjai sokszor nem jutottak el a városbíróságig, ám a kör mégis szűk maradt: az 1317 és 1370 között valamilyen pozícióban szereplő polgárok több mint a fele csupán tíz családból került ki. A tanácsban a rokonsági összefonódások tehát a rektorátus korszakához hasonlóak maradtak, ám ekkor sem jött létre a némethoni példákhoz hasonló teljesen zárt házassági rendszer. Ennek megfelelően a sikeres jövevények is integrálódni tudtak, melynek egyik útja továbbra is a házasság maradt.²⁴⁶

A 14. századi kolozsvári eliten belüli véres leszámolásokkal összehasonlítva békés viszonyokról árulkodó budai forrásanyag alapján az itteni vezetőréteg gazdasági tevékenysége párhuzamba vonható a kortárs Bécs irányító polgárainál tapasztalható jellegzetességekkel. A budai elit vagyonát egyaránt alapozta saját birtokaira (kiterjedt szőlőbirtokok, jobbágyfalvak stb.), hitelügyletekre és gyakori uralkodói szolgáltatokra (az országos pénzügyigazgatásban, bányaigazgatásban való részvétel stb.). A csoport tagjai kereskedelmi tevékenységet ritkán, akkor is jellemzően a saját birtokon megtermelt élelmiszerral (bor, olaj és szarvasmarha) folytattak, míg életformájuk a vidéki nemességgel mutatott párhuzamokat. Az egyes karrier-lehetőségek sokszor egy-egy családon belül párhuzamosan is képviseltették magukat. Kunc albíró fiai közül például a későbbiekben egyikük a földbirtokosi-nemesi karaktert, míg a másik a városi befolyást vitte tovább. A 15. század első évtizedeiben az előbbire szolgált kiváló példával Kapy András személye is. Összességében a 15. század kezdetéig a városvezetésben minden bizonnyal fennmaradt a hatalomban ülők és a legvagyonosabb csoport egybeesése, azaz a potentes-divites azonosság, amiben csupán kisebb módosulások érhetők tetten. Ehhez képest a századfordulóra döntő változások következtek be.²⁴⁷

A 14. század második felében ugyanis az Ulving család képviselte utoljára a városvezetésben a fent bemutatott típust. Az 1370-es évek második felétől fokozatosan átalakult az irányítói kör összetétele. Meghatározóan az általános agrár-dekonjunkcióra közepette kereskedelmi tevékenységet folytató, egymást gyakorta váltó, hatalmukat tartósan elmélyíteni nem tudó vezetők (pl. Johann Gleczel, Chamar fia Laurentius, Hertlin stb.) tűntek fel ekkortól a városbírói pozícióban, illetve az esküdtek között. A kerekedők tanácsbéli megerősödése mellett új térbeli orientáció is kibontakozott, hiszen míg a korábbi

²⁴⁶ Rady 1985, 24–25, 29–31, 34–37, 88–109, 112–123.

²⁴⁷ Draskóczy István: Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején. In: Levéltári Közlemények, 1983, 149–187.; Rady 1985, 88–98.

meghatározó családok közül többen (pl.: Ulving, Chratzer, Rabensteiner és Pernhauser) inkább bécsi polgárokkal álltak rokoni és üzleti összeköttetésben, addig mostantól a délnémet, különösen a nürnbergi irány (pl. a Kraft család tagjai) vált mérvadóvá.²⁴⁸

Az újonnan érkezettek azonban sokszor nem rendezkedtek be hosszú időre, többen csupán pár évig, esetleg egy nemzedéken át maradtak. Gazdasági érdekeik mentén ennek megfelelően csak ritkán fektettek ingatlanba és a vezetésbe bekerülő tagjaiktól a tiltott pénzügyi ügyletek sem álltak távol. A hatalomban való részvétel átmenetiségét a városbírói tisztséget betöltők körének az 1380-as és 1410-es évek közti kiszélesedése is látványosan igazolja. A politikai vezetésben erőteljesen jelen lévő (pl.: Michael Nadler és Peter Paldauff), de csupán átmenetileg Budán tartózkodó kereskedő-vezetőrétég mellett azonban formálódóban volt egy kicsi, de igen vagyonos elitcsoport is, amely ugyan nem vett részt a vezetésben, de egymással szoros házassági rendszert és érdekcsoportot alkotott. A fenti körökkel szemben a kortárs céhpolgári vezetőrétéget alkotó családok erőteljesebb kontinuitást mutattak (pl.: az Aldothok a mészárosok céhének élén), érdekeik pedig sokkal inkább hosszú távúnak tekinthetők.²⁴⁹

A hatalom és vagyon elkülönülésének hosszú folyamata során gyakorlatilag a régi nemzetségek eltűnése, illetve a csupán rövid ideig szerepet vállaló kereskedők jelenléte elősegítette új, kevésbé gazdag elemek feltűnését a tanácsban. Ebben a körben azonban új gyakorlatnak bizonyult a rövid városi közéleti szerepvállalás, majd a királyi adminisztrációban való részvétel és karrierépítés (lásd pl.: Johann Siebenlindert az 1410-es években) a korábban megszerzett városi polgárjog és jelenlét megtartása mellett, ám további városi politikai szerepvállalás nélkül. Így tehát a korábbi „potentes” egy része elhagyta a tanácsosi pozíciókat és udvari feladatokat vállalt el. A városvezetésben ezután a céhpolgárság irányító elemei és a rövid ideig itt tartózkodó kevésbé vagyonos kereskedők domináltak. Ennek megfelelően ekkor nem alakultak ki a 14. századihoz hasonló intenzív rokonsági összefonódások, illetve nemzedékeken átívelő hatalomkoncentráció.²⁵⁰

A pozíciók így megnyíltak további kevésbé vagyonos, több esetben magyar elemek számára is: 1429-ben már öt magyar tagja volt a tizenkét fős tanácsnak. Gyakorlatilag ennek az új magyar, részben módosabb kézműves, részben kereskedő, részben értelmiségi

---

²⁴⁸ Kubinyi 1994, 1–52.

²⁴⁹ Rady 1985, 99–109.; Kubinyi András: A középkori budai mészároscéh. In: Kenyeres István (szerk.): A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságai – Zunftbuch und Privilegien der Fleischer zu Ofen aus dem Mittelalter. Források Budapest közép- és kora újkori történetéhez I. – Quellen zur Budapester Geschichte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit I., Budapest, 2008, 15–55.

²⁵⁰ Granasztói 1980, 108–113, 120–123.; Kubinyi 1971, 203–269.

és nemesi rétegnek – akiknek vagyoni helyzete megegyezett, esetenként akár túl is tett a hatalomban ülő német kereskedő-csoporttal – az érdekérvényesítése vezetett el az 1440-es évek változásaihoz. Gyakorlatilag az új választási rendszer értelmében ez a csoport kerülhetett a paritás kialakításával a németek mellett a hatalom berkeibe, mindez azonban együtt járt a polgárközség választási jogának megszüntetésével. Ezzel egyidejűleg a vagyoni elit különálló hálózatot formált saját üzleti és rokoni érdekeltségekkel, azonban a város politikai irányításában nem vettek részt, ehelyett budai polgárként továbbra is megmaradva udvari pozíciókban keresték szerencséjüket.

A következő évtizedekben – az 1440-es szabályozás keretei között – egészen 1529-ig fennmaradt Budán belül a „potentes” és „divites” elkülönülése, sőt a tanácson belül a magyar polgárok egy része még a német politikai vezetőrétegnél is szegényebb volt. A hatalom berkeibe vezető utak ugyan nem zárultak be, ám a bekerülés lehetőségei sajátos etnikai és foglalkozás-csoportbeli színezetet öltöttek. Egyszerre volt megfigyelhető ugyanis a városvezetésen belül a kézművesek és kereskedők, továbbá a németek és a magyarok mind gazdasági-üzleti, mind rokonsági-házasodási elkülönülése. Ennek megfelelően négy különböző csoport formálódott, amely az etnikai paritás értelmében fele-fele arányban osztozott a hatalmi pozíciókon. Ha alaposabban górcső alá vesszük 1400 és 1529 között a legfontosabb városvezetői pozíció betöltésének megoszlását, akkor egyértelműen kirajzolódik a fenti időszak meghatározó személyeinek köre.

A száznegy ismert kimenetelű tisztújítás során a polgárság élére került személyek majdnem negyede csupán egyszer töltötte be ezt a tisztséget. Kétszer, háromszor és négyszer összesen tizennyolcan álltak a város élén, míg mindössze négy személy (Michael Nadler, Johann Münzer, Gregory Adam és Johann Pemfflinger) összesen több mint harminc éven át volt Buda városbírája. Míg Nadler az 1420-as és 1430-as években döntően egyedüli befolyásra tudott szert tenni, addig később – a városbírói tisztség betöltését tekintve sajátos váltógazdálkodás jegyében – a 15. század két-két évtizedében is egyfajta duumvirátusi uralomnak lehetünk tanúi. Míg az 1440-es évek végétől az 1460-as évek második feléig Johann Münzer és mellette kisebb szerepben Stephanus Littetarus de Buda dominálta a város irányítását, addig az évszázad utolsó két évtizedében Gregory Adam és Johann Pemfflinger monopolizálta a város vezetését. Ebben a tekintetben az 1470-es években valamelyest kitágult a hatalmat kezében tartó városbírói kör, míg a Mohács előtti

utolsó két évtized Johann Harber dominanciájának jegyében telt.²⁵¹ Az új otthonra részben Erdélyben, Pozsonyban és Bécsben lelő németek 1529-es kiűzése utáni évtizedben Budának kizárólagosan magyar vezetése volt, amely szoros házassági kapcsolatokat ápolta a vidéki kismanességgel, és Pest döntően magyar polgárságához hasonlóan erőteljesen kivette a részét a szarvasmarha-kereskedelemből.²⁵²

A budai átalakulások rövid összefoglalásaként érdemes kitérni végezetül arra a kérdésre, hogy mennyiben tekinthetjük a helyi városvezető réteget a korábbi németajkú városok kapcsán bemutatott patrícius családok csoportjának. Mindez azért is lényeges kérdés, hiszen Kubinyi András számos korai munkájában ekként minősíti a fenti réteget, míg Granasztói György a kifejezést a több generációra visszatekintő familia képzetét keltő hatása okán a 15. századi budai elittel kapcsolatban szándékosan nem használta.²⁵³ A 13–14. századi városvezető réteg kapcsán számos olyan jellegzetesség (nemzedékeken átívelő befolyások, évtizedes tisztségviselések stb.) került bemutatásra, amely hasonlóságot mutat a korabeli délnémet városok patrícius nemzetségeivel. Ennek ellenére két igen fontos elem még sincs ebben a példában jelen, melyek hiányában meggyőződésünk szerint nem beszélhetünk patrícius uralomról.

Egyrészt a városvezető réteg nem rendelkezett se ekkor, a 15. században pedig még kevésbé akkora politikai-gazdasági súllyal, hogy jogilag is sikeresen kizárólagossá tegye saját és utódai zárt körének uralmát. Ugyan a budai jogkönyv ékes bizonyítéka az erre irányuló kísérletnek, ám mindez középtávon kudarcba fulladt. Másrészt az irányító családok nem alkottak zárt házassági rendszert, illetve a 15. század második felében Budán gyakorlatilag négy egymás felé zárt, részben foglalkozásrendi, részben etnikai házassági kör mutatható ki, ezek azonban együttesen voltak jogosultak a politikai hatalom gyakorlására. A helyi politikum ilyen típusú osztozottsága és az általános demográfiai mutatók ugyan a fenti időleges hatalom-koncentrációkat, egyed- illetve kettős uralmat nem gátolták, ám patríciatusi viszonyok létrehozását nem tették lehetővé. Mindez természetesen nem eredményezte a budai városvezetői kör nyíltságát, a fenti tényezők

---

²⁵¹ Az elemzésre lásd a mellékletekben: VIII.3.2.1–2., illetve a hozzá kapcsolódó bevezetést a VIII.1. részben.

²⁵² Gecsényi Lajos: Menekült budai és pesti polgárok vitája Bécs város tanácsával 1534-ben. In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter tiszteletére*. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. Budapest, 2008, ELTE Eötvös Kiadó, 615–625.; Rady 1985, 112–123.; Kubinyi 1966, 227–291.

²⁵³ Kubinyi, 1966, 227–291; Kubinyi 1971, 203–269; és később már kritikusan: Kubinyi 1994, 26–27. és Kubinyi 1998, 104.; míg Granasztói 1980, 122.

azonban az újonnan érkezők számára is kaput nyithattak az elitbejutás etnikai-foglalkozásrendi lehetőségrendszerébe.

Az előbbi kérdéskör tovább ámyalható, ha az összehasonlító vizsgáldást kiterjesztjük a korábban az önkormányzatiság lehetőség-rendszere kapcsán vizsgált városok körének egy részére. Sajnos Nagyszombat kapcsán ebben a tekintetben még alaputatások sem állnak rendelkezésre, viszont az eddigi **Pozsony**-kutatás egyes eredményeinek összefoglalása tágabb összefüggésekbe helyezheti a mezővárosok, illetve Buda kapcsán levont tanulságokat. A korábbi szakirodalom a 13–14. századi ún. nemzetiégi uralomnak a patriciátusi viszonyokat felidéző egyik legjellemzőbb Kárpát-medencei példajaként mutatta be a korszak pozsonyi elitképződési folyamatait. Ennek értelmében már-már mitikus szerepre tett szert Jakab bíró, aki a város első bírájaként állítólag 1326 és 1373 között egy év megszakítással tartotta kezében a bírói hatalmat. Fiai és unokái, illetve a hozzá hasonló több generáción a hatalom berkeiben ülő igen kis számú nemzetiég pedig a délnémet városok vezetéséhez hasonló patriciusi uralmat gyakoroltak Pozsonyban.²⁵⁴

A későbbi kutatások a fenti képet jóval differenciáltabbá tették, már csak azáltal is, hogy kiderült: a korábbi Jakab bíró alakjába gyakorlatilag három történeti személyt mostak össze, így a valószerűtlenül hosszú közéleti szerep máris ember-léptékűbb szakaszokra válik szét. Ennek értelmében a város első ismert bírája, az 1279 és 1286 között szereplő Jakab még 1288-ban is ezt a tiszteletet töltötte be, sőt 1313-ban még ugyanez az Ulrik fia Jakab egykori bíró szerepelt a város képviselésében. Mellette azonban 1324 előtt még Deprecht fia Jakab is állt a város élén. Utóbbi comes és pozsonyi polgár apja 1291-ben pozsonyi villicusként királyi megerősítést nyert egy várföld tulajdonában. A fiú 1326-tól a század közepéig folyamatosan Pozsony élén állt, míg az 1340-es évek közepén emellett kötcsei várnagyként is említik. A városbírónak hasonló jellegű szerepére a 14. század első feléből csupán a budai rektor kapcsán van adat, ráadásul a későbbi pozsonyi városháza épületét – melyet Deprecht fia Jakab házasság útján szerzett meg – utóbbi fiaitól vásárolta meg később a polgárközség.

A 14. század második felében feltűnik egy harmadik Jakab is a forrásokban, aki 1355 és 1373 között üzleti ügyekben tevékenykedett Miklós fia Jakusként. Utóbbi családjában sem volt ismeretlen a közéleti szerep. Nagyapja ugyanis az első ismert

---

²⁵⁴ Ortway Tivadar: Pozsony város története. Pozsony, 1894–1895. II/1. 269., III. 358–367., megállapításainak egy részét átveszi: Granasztói 1980, 110–113.

pozsonyi villicusként, míg apja és nagybátyai huzamosabb ideig a tanács esküdtjeiként tűntek fel. Jakus kiterjedt vám- és tizedbérletei, borkereskedelmi tevékenysége és a királlyal való pénzügyelei és elszámolási kapcsolata, továbbá kiterjedt birtoktestei alapján mindamellett jól beleillik a korszak városirányító nemzetségeit jellemző általános képbe. Ennek ellenére érdemes kiemelni, hogy a korábbi Jakab bíró személyéből előbújó három polgár minden esetben többedmagával osztozott a város irányításán. Rádásul utódaik vezetői szerepe egyáltalán nem bizonyult tartósnak. Gyakorlatilag a 15. század elejére mindhárom bíró összes leszármazottjának helyzete lehanyatlott. Deprecht fia Jakab családjának története sem jelentett igazán kivételt, annak ellenére, hogy halála után több mint húsz évvel egyik fia, több mint negyven évvel pedig másik fia rövid időre a pozsonyi bírói székbe került. A korai időszakra vonatkozó eredmények tehát a budaihoz hasonlóan összegeezhetők. A város vezetése ugyan tartósan egyes családok viszonylag szűkebb körének kezében összpontosult, ám ez a szűk csoport egyáltalán nem számított teljesen zártnak. A későbbiekhez képest sajátos minőséget a későbbi fővároshoz hasonlóan egy-egy személy hosszú – de nem több mint négy évtizedes! –, szinte folyamatos jelenléte, továbbá utódai későbbi, ám a korai budai példától eltérő, jellemzően csupán epizódyszerű hatalmi feltűnése jelentette. Ennek következtében nem beszélhetünk még ekkor sem feltétlenül egy olyan városvezető patrícius rétegről, amely címében a comes megjelölést viselve (pl.: Jakab illetve Merhard polgárok és fiaik, a Hertlein család stb.) örökletesen kézben tartotta volna a városbírósgát.²⁵⁵

A 15. század itt is – ismét a budai fejleményekhez hasonlóan – a kereskedő-polgárság közéleti előretörését hozta magával. Csupán két jelentősebb példát említve, az 1396 és 1411 között a bírói pozíciót több mint tízszer betöltő Ulrich Rauchenwarter igazi spekuláns tőkés kereskedőként és vállalkozóként végül börtönbe került sikkasztás és tirannusi kísérlet vádjával, míg egyik közéleti utódja, Hans Eylausimroch posztókereskedőként külföldi hitelügyletekben szerepelt és idegen kalmárokkal alkotott alkalmi gazdasági társulásokat. Összefoglalóan tehát a régi döntően fölbirtokos vezetés helyébe egy új, nagykereskedő réteg (pl.: Hans Dikch, Nikolaus Gutgesell, Jakob Neunhauser, Jakob Walich és Thomas Kramer) került hatalomra a 15. század elején.

²⁵⁵ Surányi Bálint: Pozsonyi bíródinasztiák a XIII–XIV. században. In: Levéltári Közlemények, 1964, 173–186.; Az örökletesen a hatalmat kezében tartó pozsonyi patríciátus koncepciójával kapcsolatban ld. Szűcs 1955, 26–27. Míg a legfrissebb kutatások ebben a tárgyban: Juraj Šedivý: Najstarší patriciát v stredovekej Bratislave: šľachtici alebo mešťania? In: Forum Historiae. Časopis pre históriu a prírodné spoločenské vedy. 2/2008. http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2008.

Rauchenwarter megbuktatását követően az 1410-es évek végétől már rendszeresen váltották egymást a bírák, azaz az uralom formája új kereteket öltött egyfajta hatalmi váltógazdaság keretében.

A század közepi vezetői csoport (pl.: Albert Gailsam, Wilhelm Scherer és Simon Schön) vagyonának legfőbb bázisául a kereskedelmi tevékenység mellett nagykiterjedésű majorságait és még inkább szőlőbirtokait tekintette. A vagyon és közéleti szerepvállalás ekkor még élesen nem különült el egymástól. A 15. század első felében a legvagyonosabb kereskedők azonosak voltak a városi tanács tagjaival és bíráival (pl.: Hans Eylausimrokch, Andreas Pernhärthl, Ludwig Kunigsfelder, Stephan List, Stephan Ranes stb.). Emellett azonban már 1432-ben megjelent a belső tanácsban az iparosok pár képviselője (egy puskamester és egy szabó), majd 1470-ben egy szűcs viselte a polgármesteri pozíciót.²⁵⁶ Sajnos a 15–16. század tisztségviselői kapcsán még nem állnak rendelkezésre véglegesnek és biztosnak tekinthető leközlött archontológiai adatok, így a budaihoz hasonló finomabb eredmények helyett általánosabb tendenciákat mutató, részben kéziratos, részben publikált összesítő eredményekre támaszkodhatunk csupán.

Ezek értelmében a 14. század utolsó évtizedétől 1600-ig terjedő időszak városi világi archontológiáját vizsgálva a főtisztviség-viselői pozíció betöltője az esetek tizenhét százalékában nem ismert (tizenhat bíró és húsz polgármester), így összesen egy nyolcvanhat főből álló kör rekonstruálható. Ezen személyek pályafutását vizsgálva a tipikus „cursus honorum” az adószedői feladatokat ellátó külső tanácsosi, illetve a 15. század második felétől igazolhatóan ide tartozó kamarási pozícióból indult. A jellemzően következő lépésnek számító belső tanácsosságból az út többször a polgármesterségen át vezetett a helyi hatalom csúcsának számító városbírói székbe. Érdekes azonban, hogy ezt követően többen ismét majd polgármesterek lettek, miközben főtisztviséget nem viselve a belső tanács esküdteként tevékenykedtek. Nem ez volt csupán azonban a két főtisztviségviselő közötti egyetlen átmeneti lehetőség. Igen érdekes módon többen ismét a külső tanácsban töltötték be pozícióikat. Ennek értelmében a külső tanács egyszerre játszott szerepet egy karrier megkezdésében, ám későbbi fenntartásában is. Az ismertetett minta alól azonban léteztek igen szemléletes kivételek is (pl.: Friedrich Voyt), akik sosem

---

²⁵⁶ Szűcs 1955, 183–184, 193, 266–268, 299–303.; Granasztói 1980, 120–123.

töltöttek be városbírói pozíciót, mégis polgármesterként igen jelentős befolyásra és tekintélyre tettek szert.²⁵⁷

Emellett míg az 1410-es évek utáni két évtized egy jellemzően tágabb kör vezetését jelentette, addig 1440-től az 1460-as évekig Pozsony gyakorlatilag – ahogy Majorossy Judit megfogalmazza – egy Stefan List, Ludwig Königsfelder és Stefan Ranes uralmát jelentő, az irányítást rotációs formában gyakorló triumvirátus kezében volt. A rákövetkező kisebb hatalom-koncentrációt pedig az 1510-es években követte egy ismét intenzívebb kontroll. A fenti adatokból a befolyás gyakorlásának döntően két, egyes esetekben egymást kiegészítő modellje rajzolódik ki. A hatalmi bázis létrehozását és elmélyítését szolgálhatta egyrészt egy igen erős kortárs, hálózatos befolyási szerkezet kiépítése és fenntartása. Másrészt a tekintély megőrzésének létezett egy több – jellemzően kettő, esetenként három – nemzedéken át történő átöröklési modellje is.²⁵⁸

A 16. század első négy-öt évtizedének pozsonyi világi vezetőrétegével foglalkozó további kutatások a fentiekhez hasonló, ám részben eltérő tendenciákról is tanúskodnak. Ennek értelmében a városi vezetést egy hozzávetőleg huszonnyolc-harminc családból álló politikai elit összpontosította a kezében, melynek kivétel nélkül a legtehetősebb családok közül kikerülő tagjai egymás között cserélték a jelentős tisztségeket. A későbbiekben finomítva és kiszélesítve az elemzést ugyanaz a szerző a pozsonyi vagyoni elitet egy jóval tágabb körként értelmezi. A nürnbergi kereskedőkkel kapcsolatban álló csoportnak például legalábbis egy része szerint a felső réteg egy olyan körét képezte, amely jelentős gazdasági potenciállal rendelkezett, a közéleti elitben azonban nem vett részt. Megfordítva tehát: a délnémet várossal kereskedelmi szálakat ápoló igen tehető pozsonyiaknak csupán negyede vett részt a városvezetésben, vagy kötődött hozzá családján keresztül.²⁵⁹

Immár a közéleti elitet behatóbban górcső alá véve a fenti szerző az utóbbi csoportot a legalább egy évig belső tanácsosi pozíciót viseltekkel azonosítja. A 16. század első hat évtizedét elemezve az évenkénti választás gyakorlatát meghazudtolva ismét

---

²⁵⁷ Majorossy Judit: Egy tekintélyes pozsonyi polgár: Friedrich Voyt (†ca. 1521). In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter tiszteletére*. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008, 467–483.

²⁵⁸ Majorossy Judit: *Medieval Urban Elite Research in East-Central European Context: Obstacles and Possibilities. An Introduction to the Archontological Research of Fifteenth-Century Governing Elite in Pressburg*. Tudományos előadás: *Geschichte am Mittwoch an der Universität Wien*, Institut für Geschichte (HS45), 2010.12.01. Ezúton köszönöm a szerzőnek, hogy rendelkezésemre bocsátotta referátuma szövegét.

²⁵⁹ Tózsá-Rigó Attila: A városi elit családszerkezetének vizsgálata az 1529–1557 közötti pozsonyi végrendeletek alapján. In: Czoch Gábor (szerk.): *Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel*. Pozsony, 2005, Kalligram, 133.; Tózsá Rigó Attila: A pozsonyi gazdasági elit nürnbergi kapcsolatai a 16. században. In: *Urbis. Magyar várostörténeti évkönyv* III., 2008, 375–378, 385.

jelentkezett egy a hatalmat kisajátító szűk réteg, sőt a 16. század közepétől még zártabbá vált a városvezetést kezükben tartók köre. Tózsza-Rigó szerint nem létezett egy hierarchikus ranglétra, melyet a legtöbben végigjártak. Ehelyett véleménye alapján szinte minden személynek egyedi volt a városvezetésen belüli útja. Annak ellenére, hogy csupán tizenkét főre illik rá, a szerző a „külső tanácsos/kamarás – belső tanácsos – polgármester/bíró” sorrendet mégis „klasszikus” pályának tekinti. Ebből a szempontból azonban nem értelmezhető a külső tanács Majorossy által igen jól érzékeltetett és többek között a 15. századi budai és kassai fejleményekkel igen jól párhuzamba állítható összetett szerepe. A karrier második felében illetve végén bekövetkező külső tanácsosságot ugyanis Tózsza-Rigó vagy „leszálló ág”-ként, vagy pedig a nagytekintélyű polgárok tanácsadóként való háttérbe húzódásaként értelmezi. A vizsgálata során a „klasszikus” mellett további modellszerű példának tekinti az előzmény nélküli (csak belső tanács és főtiszttség), továbbá a hiányos (a két csúcspozíció el nem érő) pályákat. Az említett modellek létjogosultsága egyes esetekben nem vitatható, azonban Friedrich Voyt karrierjét például a egyik mintázat sem írja le, személyének nem teljesen egyedi különlegességét a polgármesteri és városbírói pozíció viszonyrendszerét megvilágító, Majorossy Judit elvégezte kutatás teszi igazán érthetővé.

A fent említett hat évtizedre szűkítve az elemzést Tózsza-Rigó gyakorlatilag kevés olyan családot (összesen tizenötöt) talált ekkor Pozsonyban, amelynek tagjai akár csak két generáción át benn maradtak a vezetői rétegben, ami részben a korábban már többször kifejtett demográfiai sajátosságokkal (is) magyarázható. A belső tanács személyi összetétele kapcsán továbbá jellemzően húsz-huszonöt éves periódusokon belül egy-egy kisebb csoport tagjai egymás között keringették a legfontosabb tisztségeket, ahol a folytonosság egyik formáját a csoportokon átívelő személyek jelentették. A fenti kutatás egyik legértékesebb megállapítása talán mégis a vagyoni és közéleti vezetés differenciáltságára vonatkozik. Ennek értelmében a vagyoni felső réteg képviselőinek aránya a közéleti elitben a tisztségviselési évek növekedésével egyenletesen növekedett, míg az igen gazdag vagyonos polgárok egy része egyáltalán nem kapcsolódott be a vezetésbe, ahol a néhány évnyi esküdséget jelentő belső tanácsosi alsó kategóriákba a kevésbé tehető pozsonyiak egy része is bejutott.²⁶⁰

---

²⁶⁰ Tózsza-Rigó Attila: A pozsonyi politikai elit a XVI. század első két harmadában. In: Fons. Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok 14 (2007), 2. sz., 211–218, 222–232, 233–234, 237–244.

Az ország észak-keleti kereskedelmében döntő szerepet betöltő **Kassa** városvezető rétege kapcsán sajnos a fenti megállapítások mélységéhez szükséges, főként 15. századi alapkutatások egy része még várat magára. Az 1950-es évek korábbi, részben elavult kutatási eredményei Kassa kapcsán (is) a családalom hiányára és ennek a magyar kereskedelmi tőke gyengeségével való indoklására helyezik a hangsúlyt. Ennek értelmében a világi városvezetés tagjainak jelentős része igyekezett bejutni vagy a nemességgel való összeházasodás, vagy az állami pénzügyigazgatásban való funkcióvállalás útján a „feudális uralkodó osztály” soraiba, amit Szücs Jenő az úgazdag polgár nemesség iránt sznobizmusaként, azaz a polgári fejlődés gyengeségének tipikus tüneteként értékelte.²⁶¹

A későbbi évtizedekben született kutatási eredmények a 15. század végére és a következő évszázadra összpontosítva ennél jóval differenciáltabb képet mutatnak. A városi autonómia keretei között érvényesülő uralom jellegét és gyakorlóinak körét két tizenkét éves időszakban (1479–1491, 1550–1562) minden tanácstagságot és bíróságot betöltő személy helyzetét megvizsgálva a következő megállapítások emelhetők ki. A 15. században a hatalom egy szűkebb körre korlátozódott, azonban az 1550-es évek adatai sem jeleznek ebben a tekintetben radikális változásokat. A hatalom szerkezetét tehát továbbra is egy olyan kettősség jellemezte, melyben a város legfőbb testületét jóllehet évente választották, a vezetést mégis csupán egy szűk kör alkotta. Egy olyan a budaihoz hasonló autokrata rendszer jelei láthatóak tehát a 15. század végén, amelyben az esküdtek jelentős részét rendszeresen jelölték a tanácsba. A választott község pedig az uralmon lévő elit által (is) befolyásolt testületként működött. Az 1480-as évek adatai alapján egyértelmű: az esküdteket kívülről, a választott község megkerülésével választották. Az utóbbi, a belső tanácsosi csoport után következő felső és középső rétegeket foglalta magában, ám a hatalom gyakorlásában kevés szava lehetett, hiszen alig választottak körükből maguk mellé társakat a belső tanácsosok. Az utóbbiak vagyoni helyzetét megfigyelve egyértelmű: a hatalom birtokosai ugyan tehetős emberek voltak, de nem a legvagyonosabbak közül kerültek ki. Ennek ellenére a tanácspolgári családok különálló csoportot alkottak a 15. század második felében és feltehetően szoros rokoni szálak is összefűzték őket.²⁶²

---

²⁶¹ Szücs 1955, 271–272.; Kerekes György: A kassai kereskedelmi társaság főljegyzései 1502 és 1503. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 106–117.; Gecsényi Lajos: Városi és polgári szőlőbirtokok és borkereskedelem a Hegyalján a XV–XVI. század fordulóján. In: Agrártörténelmi Szemle, 14.k. 1972, 340–351.; Kerekes György: A kassai kereskedő-céh (Bruderschaft) könyve. 1446–1553. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1903, 342–352.

²⁶² J. Újváry Zsuzsanna: Kassa polgárságának etnikai és politikai változásai a 16. század közepétől a 17. század első harmadáig. In: Dénes Iván Zoltán – Pajkossy Gábor (szerk.): A magyar polgári

A 16. század közepén azonban az esküdtek köre tágabb volt, mint korábban. A tanács és a választott község kapcsolatában továbbá gyökeres változás tapasztalható, hiszen ekkor jelentős mozgás folyt a két testület között, és ezzel összefüggésben a tanács jóval kevesebb állandó taggal rendelkezett. Döntő változást jelentett ezen felül a közéletitől elváló vagyoni elit hiánya: a korábban a tanácsbelieket jelentősen meghaladó adót fizető polgárok köre eltűnt. A városi uralom folyamatosságát jelentő gyakori esküdtek így az 1550-es években a város legvagyonosabb polgárai közé tartoztak, amely azonban valójában anyagi gyengeségüket jelentette. Mindez nyilvánvalóan a korábban említett kitelepítésekkel hozható szoros összefüggésbe. A kézművesség a polgárságon belüli aránya alapján képviseltette magát, ám a vagyonos szabók és ötvösök ehhez képest erős túlsúlyban voltak, sőt a szegényebb mesterségek egy-egy képviselője is belső tanácsossá válhatott. Mindez azonban úgy ment végbe, hogy a későbbi iparos tanácsstagok előzőleg a gyűrűstéri polgárok közé emelkedtek. Foglalkozási tekintetben tehát hiába képviselték az iparos társadalmat, presztízsüket és kapcsolat-rendszerüket tekintve nem tartoztak már a középpolgársághoz. A fordított térbeli út bejárása a tanácstagság megtartása mellett azonban teljesen elképzelhetetlennek számított.

Az 1550-es években a választott községből sokan, ám jellemzően csupán igen rövid ideig kerültek be a belső tanácsba, ami a polgárságon belüli nyugalmat biztosító alkalmi integrálásnak tekinthető leginkább. Ennek kiegészítőjeként a gyűrűstéri polgárság tagjai az 1550 utáni időszakban egymást váltogatva töltötték el rövidebb időszakot a választott községben. Mivel az utóbbi testület gyakorlatilag külső tanácsként működött, ez a jelenség érdekes párhuzamot nyújthat a fenti pozsonyi jellegzetességek megértéséhez is. Az átmeneti külső tanácsosság tehát ott sem biztos, hogy leszállóágat, vagy csupán tanácsadói pozíciót jelentett. A kassai példánál maradva a cserék sokszor váratlanok, de igen rendszerszerűnek tűnnek, sőt az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a megtervezettnél tűnő, feltehetően a közösségi kohéziót megcélzó fluktuáció még fokozódott is. A választott község ilyen rekrutációja minden bizonnyal újkeletűnek számított, hiszen a magyarok térnyerését hozó 1536-os évig bizonyosan a 15. század végén megismert rendszer volt érvényben, majd pedig közvetlenül a korábban elűzött német elit visszatérésének előestéjén, az 1550-es évek elején már tapasztalni lehet a fenti cseréket. Visszatérésük ellenére az 1550-es és 1560-as évek a németiség hatalmi szerepének

---

átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára. Budapest, 1984, 9–36.; Granasztói 1993, 124–146.

csökkenését, illetve megszűnését hozta ugyan, az uralom oligarchikus jellege azonban nem, csupán etnikai arculata és működési mechanizmusa módosult. Az átrendeződés meglepő módon alulról felfelé történt, azaz a délről jött magyar városi és mezővárosi polgárság tartós térnyerése paradox módon a németiség visszatérését követően indult el. A városi intézmények azonban csupán működtetési technikáikban éltek meg a fenti társadalomtörténeti és elitképződési folyamatokat leképező jelentősebb módosulást, hiszen a városba benyomult királyi hatalom mind katonai, mind igazgatási céljainak legfőbb érdeke az erődített támaszponttá váló város meglévő viszonyainak fenntartása volt.²⁶³

A városbírói hatalom megoszlásának vizsgálata a fenti oligarchikus tendenciákat a legtöbb esetben még inkább megerősíti, és kijelöli a legfelsőbb szinten kulcspozíciót betöltő és inkább mellékszereplőnek tekinthető polgárok körét. Az 1536-os tisztújítást kivéve minden évre rendelkezésre álló adatok alapján 1500 és 1600 között a tisztséget összesen huszonhat személy töltötte be, akiknek több mint a fele azonban csupán egyszer, illetve kétszer tűnt fel ebben a székben. Ezzel szemben négynél többször hét polgár viselte ezt a pozíciót. Gyakorlatilag ez a kör jelentette a 16. századi város csúcavezetőinek csoportját. A korszak elejét az 1504 és 1530 között tizenkétszer (!) városbíró Michael Kukelbrecht dominálta, aki mellett a többi városbíró (pl. az 1500-as években Georg Gabrielis) csupán az időnkénti cserét biztosító epizód szereplőnek hat. Az 1540-es és 1550-es éveknek feltehetően a köztörténeti turbulenciákkal is összefüggésben nem volt ilyen egyértelmű vezetője, itt talán a hatszoros városbíró Tamás Szabó, illetve az ötszörös első ember János Lippai szerepe domborítható ki. Ehhez képest az 1553 utáni évtized hétszeres bíróságával egyrészt Emericus Patschner időszakának tekinthető, másrészt 1556-ban kezdődött el az a három évtizedes időszak, amelyben Lorenz Goldschmidt tizenötször (!) állt Kassa élén. Utóbbi szinte egyszemélyi vezetési időszakát leginkább majd a század utolsó két évtizedében tizenegyszer a város irányítójának megválasztott Martin Seiler

---

²⁶³ Granasztói 1975, 349–420.; Kerekes György: Nemes Almásy István kassai kereskedő és bíró. 1573–1635. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 145–247, 300–368. A korai újkori kassai városvezetőkre vonatkozó legújabb, a fenti eredményeket módosító, ám még nem lezárult kutatásra ld.: H. Németh István: „A vezetés dinamikája. Kassai elit a 16–18. században”. Az előadás a Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesületnek „A város és társadalma” címmel rendezett konferenciáján (Köszeg, 2010. augusztus 26–28.) hangzott el. Ezúton szeretném megköszönni a szerzőnek, hogy betekintést engedett a referátumnak az OTKA K68914 számú pályázatának a támogatásával készülő, „A hatalom dinamikája. A kassai városvezető elit általános jellemzői (16–17. század)” munkacímű írásbeli változatába.

Wenzel szerepéhez hasonlíthatjuk.²⁶⁴ Nyilvánvalóan további prozopográfiai vizsgálatok segítségével itt is a pozsonyihoz hasonló részletességű összefüggések, illetve összefonódások állapíthatóak majd meg. Mindenesetre az uralmi szerkezet fő jellegzetességeit és hatalmi mechanizmusait a fenti példák is szemléletesen érzékeltetik. Az észak-keleti Pentapolis további városaival kapcsolatban megfelelő alapkutatások hiányában nem, vagy csak alig rendelkezünk összehasonlító adatokkal.²⁶⁵

Az észak-magyarországi példákkal összevetve az **erdélyi városok** elitképződési folyamataival foglalkozó kutatás sokkal több eredményt tudhat már maga mögött. A kérdéskör ténylegesen összehasonlító vizsgálatát a leginkább a szász szakirodalomból kitapintható strukturalista jellegű gondolkodás és az erőltetett délnémet párhuzamok nehezítik meg csupán. Az utóbbi értelmezési keretek szerint például a nyilvánvaló eltérések ellenére a térség négy legmeghatározóbb településén gyakorlatilag hasonló elitképződési folyamatok zajlottak. Ennek megfelelően a 15. század elejéig egy ún. nemzeti geréb-réteg tartotta mindenütt kezében a hatalmat, amelyet majd hosszabb-rövidebb átmenetek során egy vállalkozói elit ragadott magához. A fenti nézeteket igen határozottan képviselő Konrad Gündisch mindkét fenti időszakot patríciusi-uralomként értelmezi. Az utóbbi kategória számára – a korábban kifejtett összehasonlító kritériumrendszerünkkel ellentétben – abban merül ki, hogy a város vezetése kevés családnak volt fenntartva, azaz a hatalom egy igen szűk családi-személyi kör kezében összpontosult, amely egyszerre rendelkezett a helyi politikai hatalom és a legnagyobb vagyonok felett.²⁶⁶

A két elkülönített időszakot, továbbá az egyes konkrét városi példákat azonban érdemes tüzetesebben górcső alá venni. Az első, kezdeti időszakban meghatározó ún. gerébek gyakorlatilag a 12–14. századi forrásanyagban jellemzően keresztnévvvel és a comes (szinonímái: gróf, geréb) megjelöléssel szereplő személyek voltak, akik az ekkor létrejövő szász falvakban és városokban bírói illetve esküdti pozíciókat viseltek. A fenti vezető polgárok java Gündisch értelmezése szerint a német telepéseket ide vezető lokátorokból került ki, akiket szoros szálak kötöttek a délnémet területek miniszteriális rétegéhez. Az utóbbi megállapítást ugyan Nagyszeben vidéke kapcsán több adat is megerősíti, általánosítása azonban véleményünk szerint bizonytalan következtetésekhez is

²⁶⁴ Az elemzésre ld. a mellékletekben: VIII.3.3.1–2., illetve a hozzá kapcsolódó bevezetést a VIII.1. részben.

²⁶⁵ A kassai tisztújítási adatokra lásd H. Németh 2006, 37–139.; Bártfáról és Eperjesről igen felületesen ld. Szűcs 1955, 271, 334–335., míg újabb, ám csupán érintőlegesen: Marcella Domenová: A polgári háztartások felszereltsége és tulajdona Eperjesen a középkor végén. In: Aetas, 22 (2007), 3. sz., 101, 104, 105, 114, 124, 125.

²⁶⁶ Gündisch 1993, 345–348.

vezethet. Ennek ellenére a szász kutatás számára egyértelmű, hogy az erdélyi „terra regia” területén a 13–14. században a geréb-miniszterialis csoport alkotta évtizedeken át a városi vezetőréteget.

Mindez azért is különösen meglepő megállapítás, hiszen Gündisch is elismeri, miszerint a kedvezőtlen forrásadottságok következtében nem lehetséges a 13–14. századra valamelyest is összefüggő tanácsosi listákat összeállítani, továbbá egyszerűen reménytelen egy-egy geréb-nemzetség történetét hosszabb távon hiánytalanul és komolyabb bizonytalanságok nélkül rekonstruálni. Ennek ellenére a fenti kutatás a gerébek uralmának színváltásai kapcsán egy olyan általánosítható „fejlődési sémát” vázol fel, amely szerint a fenti csoport tagjai kezdetben erősen kötődtek a föld- és ingatlantulajdonhoz, majd növekvő érdekeltségekre tettek szert a kereskedelemben illetve a bányaugyletekben, míg végül vagy beolvadtak az erdélyi nemességbe, vagy a távolsági kereskedők és vállalkozók egyre erősödő rétegének tagjaivá váltak. A nagy elbeszélés fonalát tovább követve az első két fázisban tehát a gerébek biztosítani tudták pozícióik, különösen a bírói tisztség családjukon belüli örökölhetőségét, és nemesi életformával – a 13. század végén: „more nobilium se gerentes” – párosítva mindezt egy olyan nemesi jellegű patríciátust képeztek, mint amit egyes német városokban a miniszterialisok uralma testesített meg.²⁶⁷

A klasszikus elbeszélés ezt követő, ún. „vállalkozói” fázisának helyi sajátosságokon túli jellegzetességeit, mind a korábban megvilágított budai, mind a pozsonyi példából már jól ismerjük. A 14–15. század fordulójától tehát a kézműipar és távolsági kereskedelem fellendülése magával hozta a városi politikumnak a fenti tevékenységet űzők részéről történő kisajátítását. A váltás Erdélyben jellemzően helyi sajátossággként nem látványos belső harcok, hanem kevésbé drasztikus átmenetek keretében ment végbe, ami már a korábban is jellemző összefonódásoknak, illetve a gerébi réteg (bánya)vállalkozó–kereskedelmi arculatának és városi beágyazottságának volt köszönhető. A váltást legalábbis Kolozsvárott és Besztercén Gündisch szerint bizonyosan az 1403-as év jelentette, amikor is a vezetésbe új, később tartósan jelen lévő, kereskedelmi és kézműipari bázisú családok kerültek. A gerébi nemzetségi időszakra jellemző patríciusi uralom azonban az új vállalkozói, foglalkozási spektrumát tekintve tágabb (kézművesek, távolsági kereskedők, vállalkozók és gazdaságilag aktív geréb-utódok) vezetői kör idején is folytatódott. A hatalom birtokosai csupán egy szűk családi kört jelentettek, akik esetében a gazdagság, presztízs és a közéleti szerepek kisajátítása voltak a patríciusi mivoltukat

---

²⁶⁷ Philippi 1984, 157–178.; Gündisch 1993, 101, 109–110, 113, 117, 119–121, 341–342, 345.

bizonyító markerek, amelyeknek egy-egy család esetében való jelenléte önmagában is bizonyítja a szász patríciátus létét.²⁶⁸

Itt az ideje tehát a fenti, a délnémet kutatás eredményeihez erőteljesen igazodni kívánó elképzeléseket az egyes városok kapcsán kibontakozó képpel szembevetni. Igen sokatmondó például az észak-erdélyi **Besztercével** kezdve, hogy az utóbbi településről egyetlen 14. századi királybíró neve sem maradt fenn. Érdeemi következtetések tehát a korai időszak kapcsán csupán a tanácstagságot betöltők személye kapcsán vonhatók le. A birtoktulajdonhoz kötődő korai gerébi családok legjellemzőbbjének tekintett 13–14. századi Hermann-nemzetség kapcsán miniszteriális jellegzetességek nem, inkább a korabeli budai és pozsonyi vezetéshez erősen hasonló markerek domborodtak ki. A család több nemzedékét vizsgálva a katonai érdemek alapján megszerzett jobbágyfalkák feletti uralmat föld- és ingatlanspekulációk véghezviteléhez (is) felhasznált városi polgárjog és közeleti szerep követte, amit – több más családra is jellemző módon – az észak-erdélyi magyar nemességbe történő beolvadás zárt le. Ugyan itt láthattunk tehát vállalkozói–kereskedelmi jellegzetességeket, mindez és a városi tanácsban folytatott tevékenység azonban csupán a bevételek növelését szolgálta, míg a fő célnak – ld. még a Henning és a Göbel családok történetét is – a kiterjedt földbirtok-tulajdon felhalmozása és a társadalmi felemelkedés, azaz a nemesség irányába történő, házasságokkal is elősegített integráció számított.²⁶⁹

Természetesen az idővel távozókon kívül számolhatunk a városban tartósan, esetleg több nemzedéken át jelen lévő csoportokkal is, a kérdés azonban csupán az, hogy milyen hosszan vettek részt ezek a családok a vezetésben, illetve hogy valóban patríciusi nemzetségi-uralmat gyakoroltak-e. Besztercén azonban egyszerűen nem maradtak fenn olyan források, amelyekkel a fent kifejtett tézist valóban alá lehetne támasztani. Sőt, az elitképződés ún. vállalkozói-patríciusi szakaszának idején az iménti településen nem egy zárt vezetői kör uralma, sokkal inkább a kézműves polgárság hatalmi befolyásának és a vezetői körök tagulásának lehetünk tanúi. Az 1403 és 1526 közötti időszakban Besztercén tizennégy kézműves származású, vagy a kézművességhez kötődő bíró harminchétszer töltötte be ezt a tisztséget, míg hatvanegy céh-polgári esküdt hatvankilencszer szerepelt a tanácsban. Ennek értelmében a korábbi évtizedekhez képest az árucserébe intenzíven bekapcsolódó kézművesek (pl.: vargák, mészárosok, szabók, bőrművesek, cipészek és

²⁶⁸ Gündisch 1993, 233–234, 248–249, 253, 308, 347–348.

²⁶⁹ Dahinten 1988, 42, 54–71, 361 skk.

ötvösök) a hatalom berkein belül ezután erőteljesebben jelen voltak. Az 1461-es adójegyzék alapján rekonstruálható vagyoni rétegződés sem mond ellent a fenti folyamatnak. A tehetősek csoportjának krémjét ugyan egy vékony, összesen tizenkilenc családból álló, a népesség közel négy százalékát kitevő vagyoni elit alkotta, ám ők a kivetett adónak csupán tizenhét százalékát fizették, míg a polgárság felét kitevő erős középpolgári rétegre a terhek közel hatvan százaléka esett.²⁷⁰

Mindez természetesen nem jelentette sem a vagyoni, sem a közéleti szerepek megoszlásának demokratikus jellegét. A középkor végéig például összesen hatvanöt tisztségviselési évből maradtak fenn bírák nevei, ami alapján az első ember pozícióját huszonhét személy töltötte be összesen huszonkét családból kikerülve. Jellegzetes módon három évnél tovább mindösszesen tízen szerepeltek ebben a csúcspozícióban, és így együttesen harmincnyolc éven át álltak a város élén. Csupán két, a legnagyobb adófizetők közül kikerülő példát említve az Eiben család három bíróval összesen tizenöt éven át képviselte ebben a pozícióban magát, míg hasonló jelentőségűnek bizonyult a Kretschmer család szerepe is. Ezen túl a 16. századi város-vezetési formákban sajátos, a korábbi budaihoz, kassaihoz és részlegesen a pozsonyihoz hasonló gyakorlatok is kirajzolódnak. A főhatalmat ugyanis általánosan két-három évenként cserélve két személy felváltva gyakorolta, azaz két polgár igen gyakran a főbírói és a belső tanács rangidős tagjának (projudex) pozíciója között akár húsz évig is keringette egymást. Ilyen duumvirátusi uralmat valósított meg például 1555 és 1575 között a Gregorius Daum és Caspar Kürschner páros, míg az 1576 és 1592 felölelte szakaszban a Caspar Budaker és Urban Weidner duó.

Az esküdtek továbbá gyakran megválasztásuktól csaknem egészen halálukig a belső tanács tagjai maradtak, ám a kassaihoz hasonló hatalom-technikai megoldás keretében időnként egy-egy senator néhány évig a belső tanácsból kikerülve a centumvirek szószólója és egyben osztóbíró lett, azonban később visszatérhetett a belső tanácsba. Ezen módszer a kassai és feltehetően a pozsonyi példával is analógiát mutatva egyszerre szolgálhatta a külső tanácsként működő „százférfiak” ellenőrzését, illetve a községi nyugalom és rend fenntartását. Bármennyire oligarchikus jellegzetességeknek tűnnek is a

---

²⁷⁰ Berger 1897, 81–100.; Gündisch 1993, 120–121, 133–139, 146, 149, 234–235, 302, 308.

fenti megállapítások, a Gündisch feltételezte patríciusi uralom létét az időnkénti hatalom-koncentrációra utaló jelenségek még nem bizonyítják.²⁷¹

A meghatározó százsz empóriumok sorát **Brassóval** folytatva, ugyan ezen településen már 1397-ből rendelkezünk az első teljes tanácslistával, ám ebben az évszázadban itt csupán hat név szerint ismert királybíróval találkozunk. Maja Philippi kutatásai alapján a kezdeti városvezető réteg kisnemesi, földbirtokos csoportokból állt, azaz döntően a barcasági százsz geréb-rétegből és magyar tisztségviselői nemesekből rekrutálódott. Az említett csoportok házasság útján lassan egységes irányítói réteget alkottak, ám a korábbi érdekeltségek fenntartása egyúttal a városi és vidéki vezetőréteg sajátos szimbiózisát is eredményezte egyben. A Beszterce esetében látható mintára itt is találunk bőséges példát, azaz a fenti kör számára a fő prioritást a birtokszerzés és az erdélyi nemességbe való integráció jelentette, amit a kortárs budai és részben pozsonyi vezetéssel ellentétben a korai brassói közéleti elit a kereskedelmi tevékenységbe való intenzív bekapcsolódással is elő kívánt segíteni. Ez az a legfontosabb tényező, melynek következtében Brassóban a 15. század eleje nem jelentett igazán döntő társadalomtörténeti változást.²⁷²

Az elitképződési folyamatok tekintetében valójában két egymással párhuzamosan zajló átalakulásnak lehetünk itt tanúi. Egyrészt Besztercéhez hasonlóan a kézművesek egyre növekvő szerepre tettek szert, hiszen már egy 1420-as oklevél a szűcs céhnek hat tagját nevezi meg tanácsosként. Másrészt az 1489-es adójegyzék alapján a helyi társadalom vagyoni rétegződésében legtehetősebbnek számító, közel nyolc százalékot kitevő réteg berkein belül és kívül a korábban bemutatott pozsonyi – és közel száz évvel korábbi budai – folyamatokra emlékeztetve legkésőbb a 16. század elejére szétvált a közéleti szerepet betöltő, illetve a város élén sosem látható, mégis dúsgazdag polgárok köre. Az 1503-as év adatai alapján például a húsz legjelentősebb brassói kereskedő közül csupán öten viseltek tisztséget az adott esztendőben, vagy ezt követően a város közéletében. A nagykereskedői csoport aránya tehát a település politikai elitjében kifejezetten alacsonynak mondható,

---

²⁷¹ Szabó András Péter 2008, 145–159.; A Hallerek kapcsán lásd: Andreas Kubinyi: Die Nürnberger Haller in Ofen. Ein Beitrag zur Geschichte des Südosthandels im Spätmittelalter. In: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1963–1964, 80–128., míg legújabbán Szabó András Péter: A magyar Hallerek nemzetségtörvénye. Egy különleges forrás keletkezésének társadalomtörténeti háttere. In: Századok, 2008, 897–942.

²⁷² Philippi 1986, 112.; Gündisch 1993, 120–121, 178–179, 183, 186–187, 260–261, 303–305.

így a kézművesek átlagosan harminc százalékos részvétele mellett az árucserében résztvevő többi polgár vette ki igazán aktívan a részét a helyi politikum irányításából.²⁷³

A közeletben látható polgárok pályáját megvizsgálva további érdekes megfigyelések tehetők. Egyrészt a helyi befolyás csúcsának tekintett városbíróságot elért polgárok körében kirajzolódó „cursus honorum” az esetek többségében a korábbi pozíciójánál sokkal egyértelműbb képet mutat. Míg az 1470-es évekig a város legfontosabb pozíciójának betöltését döntően egy hosszabb villicusi, azaz gazdasági tevékenység készítette elő, addig ezt követően mindez igazolhatóan kiegészült egy hosszabb megelőző belső tanácsosi pozícióval. A városbírói tisztséget korábbi villicusi feladatok ellátása nélkül betöltő polgárok száma igen csekélynek bizonyult, azaz a legtöbb karrier hosszabb esküdtségen és villicusságon át vezetett a bírói székbe. Másrészt a 15. század első két harmadában hosszabb ideig domináló személyek (pl.: Valentinus Gottfredi: 1406–1427; Bartholomaeus Schunkabunk I.: 1432–1451; Johannes Schirmer I.: 1439–1471) szinte mindig megszakításokkal, azaz egy kisebb kör asszisztálásával vezették Brassót. Ezzel szemben az 1470-es évektől egy-egy polgár (Johannes Benckner II.: 1472–1488; Clemens Weyrauch I.: 1489–1500; Johannes Benckner III.: 1501–1519; Lucas Hirscher III.: 1527–1541 és Lucas Hirscher IV.: 1561–1590) hozzávetőleg tíz-tizenöt éves, szinte szünet nélküli bírói egyeduralma tapasztalható. A Schunkabunk, a Benckner és a Hirscher családok esetében mindez továbbá nemzedékeken átívelő hatalmi szerepet is magával vont patriciusi jellegű családok jelenlétét, ám nem feltétlenül patriciusi uralmat igazolva.²⁷⁴

Az eddigi legfontosabb szakirodalom **Nagyszebenre** vonatkozó megállapításait összefoglalva itt a kezdeti, a bírákat és az esküdtek adó gerébi vezetőréteg feltehetően valóban lokátorok leszármazottjaiból állt, akiket a 13–14. században rendszeresen „potentes”-ként illetve „potiores”-ként említenek a források. A 14. századból ötvennyolc királybírói tisztségviselésre maradt fenn név szerinti adat, és a többi pozíció kapcsán is jobbakk a forrásadottságok, mint például Beszterce és Brassó esetében. Ennek megfelelően itt igazolhatóan megállapítható, hogy a nagyszebeni grófi pozíció a 14. században egyes esetekben ténylegesen apáról fiúra szállt. A társadalom- és igazgatástörténeti folyamatok szoros összefonódását pedig mi se bizonyítja szemléletesebben, miszerint a feltörekvő kereskedői és kézműves polgárság az 1372 körül újonnan létrehozott polgármesteri intézményen keresztül tudta egyre erőteljesebben érvényesíteni akarátát.

²⁷³ Granasztói 1972, 395–399.; Simon Zsolt: Brassó kereskedőelitje az 1503. évi huszadnapló alapján. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 399, 401–402.

²⁷⁴ Stenner 1916, III–XI. és a pályák kapcsán: 1–166.; Gündisch, 1993, 409–414.

Az utóbbi pozíció tehát a következő évtizedekben az ekkor még gerébek által kézben tartott királybírói tisztség számára igazi kihívást jelentett, egészen addig, mígnem az új társadalmi csoportok az utóbbi posztot is megszerezték. Az összetett átalakulások érdekes módon a folyamatosságot illetve a finom rétegződési illetve családtörténeti módosulásokat együttesen mutató példákon keresztül szemléltethetőek a leginkább. Az átmenetet igen jól érzékelteti Gyan geréb lányának sorsa, aki egy vezető nagyszebeni geréb-nemzetség ötödik nemzedékének tagjaként Andreas kortárs királybírónak volt a testvére. A tekintélyes városvezető polgárcsalád sarja első házasságában egy gazdag, Erdélyben letelepedő itáliai vállalkozóhoz ment férjhez, míg majd megözvegyülve Nagyszeben első ismert polgármestere fiának lett a felesége. A vagyoni és politikai elit összefüggéseit példaértékűen világítja meg az 1473–1477-re datált adójegyzék behatóbb elemzése, miszerint a közeleti vezetés teljes tagsága a városi népesség öt százalékát kitevő legnagyobb adófizetői csoportba tartozott.²⁷⁵

A városra vonatkozó archontológiai kutatások eredményeit felhasználva a brassói példához hasonlóan itt is egyszerre figyelhetők meg a tisztségviselési karrierek helyi sajátosságai, illetve a vezetésen belüli hatalom-koncentrációk időszakai és főszereplői. A városon belüli irányítás kulcspozíciójának tekinthető polgármesterséget elért személyek karrierjeit vizsgálva a 15. század közepétől rajzolódott ki egy igazán meghatározó jellegzetesség. Ennek értelmében a Statdhann-i – a villicushoz hasonló – pozíció viselését többször (ld.: Ladislaus Hendlin, Johannes Wal, Joannes Rott, Augustinus Hedwig, Simon Miles, Georg Hecht, Blasius Rau, Joannes Bayr és Lucas Engetter esetében) a székbírói (Stuhlsrichter) tisztség betöltése, majd eztán a polgármesteri hatalom elérése követte. Míg egyes esetekben (pl.: Georgius Sartor, Jacobus Mydwescher, Paulus Remßer, Stefan Kleßer, Petrus Haller és Andreas Byrkner) az előbbi első lépcső kimaradt, addig néhány vezető (pl.: Ladislaus Hendlin, Joannes Rott, Petrus Haller és Augustinus Hedwig) az 1540-es évektől 1580-ig polgármestersége után hosszú ideig tartó királybírássággal (Königsrichter) fejezte be közeleti karrierjét. Ennek értelmében igen kivételes esetnek – a 14–15. században csupán két igazolható személy: Jacobus Saxonis és Petrus Gref de Veresmorth – volt tekinthető a helyi viszonyok között a királybírásg polgármesterség előtti, illetve az utóbbi tisztség korábban megnevezett előzmények nélküli, hosszan tartó viselése (pl.: Jacobus Sachs és Thomas Altenberger).

---

²⁷⁵ Gündisch 1987, 182–200.; Gündisch 1993, 120–121, 235–237, 305–306.

A polgármesteri befolyás szerkezeti megoszlását tekintve a többé-kevésbé folyamatos adatsorokkal igazolt 15–16. századi hatalmi viszonyokat a korszak első évtizedeiben átlagosan négy-hat éven át polgármesteri tisztségüket szinte megszakítás nélkül viselő vezetők irányítása jellemezte. Eztán azonban az irányítói kör 1460-as évekbeli átmeneti kitágulását követően Thomas Altenbergernek az egész vizsgált időszakban példátlanul mondható, igazolhatóan tizenkilenceszer, szinte megszakítás nélküli polgármesteri uralma következett az 1490-es évek elejéig. A rákövetkező hat évtizedet gyakorlatilag három, átlagosan nyolc-tíz évig Nagyszeben élén álló polgár (Jacobus Mydwescher, Mathias Armbruster és Petrus Haller) egymás utáni dominanciája követte, akik mellett azonban folyamatosan szerepet töltött be egy hol szűkebb, hol tágabb másodlagos polgármesteri csoport. Végül a vizsgált korszak végén, a 16. század második felében a városi politikum három-négy egymást követően a polgármesteri székben átlagosan hét-nyolc évig szinte folyamatosan ülő polgár (Augustinus Hedwig, Simon Miles, Joannes Wayda és Joannes Bayr) időszakaként jellemezhető.²⁷⁶

Az elmondottak alapján röviden reflektálva a gündisch-i koncepciókra a 13–14. században több, a patriciusi jellegzetességek egy részét mutató család vezette Nagyszeben városát, azonban a 15–16. századi fent bemutatott fejlemények más jellegű, sok tekintetben a pozsonyi, illetve részben a kassai hatalmi szerkezetekkel mutattak hasonlóságot. A nagyszebeni polgármesteri hatalom szerkezeti megoszlása mintázatának sajátosságai mégis a budai városbírói pozíció betöltésének megoszlási arányaival összevetve tárulnak fel igazán. Budán 1400 és 1529 között – amint az korábban láttuk – a város élén kevesebb, mint négyszer álló személyek tették ki a vezetői csoport nagy tömegét, így csupán néhány hatnál többször irányító polgár tett szert jelentősebb befolyásra. Ezzel szemben Nagyszebenben jóval egyenletesebb eloszlással találkozunk, ami a budaihoz képest más összetételű vezető réteg létrejöttét támogatta. A 16. század utolsó két harmada az utóbbi városban még inkább ezt a tendenciát erősítette meg.

Az erdélyi kitekintést **Kolozsvárral** zárva a korábban kifejtett korai városvezetésre vonatkozó patriciatusi elképzeléseket az itteni viszonyok részben megerősíteni látszanak. Ebben a közösségben a Stark és Székely családok tagjai számos birtokkal és városi házзал rendelkezve több nemzedéken át részt vettek a város korai vezetésében. Ugyan a 14.

---

²⁷⁶ Seiwert 1875, 189–256.; Zimmermann 1884, 31–123. Az elemzésre lásd a mellékletekben: VIII.3.1.1–2. Mathias Armbruster kapcsán a legfrissebb feldolgozás: Flóra Ágnes: Nobilis vagy kliens? Mathias Armbruster, egy 16. századi nagyszebeni nemesedő polgármester. In: Korunk. Kultúra, haza és nagyvilág. 2007, 1.sz., 75–81.

századból csupán harminc évben ismert a királybírók neve, a szász kutatás azonban itt bizonyítottnak tekinti az elméleti modell keretében kifejtett megállapítások helytállóságát. A fennmaradt adatok alapján a városbíróság 1316-os első említése és 1403 – ekkor új városvezető réteg veszi át a hatalmat – között eltelt nyolcvanhét tisztségviselési esztendőből harmincban ismert az előbbi pozíció betöltőjének a személye. Ezekben az években összesen tizenhárom polgár irányította a várost, akik közül heten – összesen tizenkilencszer bíraskodva – egyetlen geréb-csoporthoz, a Stark és Székely családok szövetségéhez tartoztak. A fenti képet megerősíti, miszerint az említett harminc évben huszonhárom személy tűnt fel polgárként vagy esküdtként, akik közül tizenkilenc tisztségviselési évben tízszer a fenti atyafiságok tagjai szerepeltek.

Az utóbbiak és a velük rivalizáló, a comes címet nem viselő – azaz feltehetően csupán ingatlan-tulajdonnal rendelkező – csoport közti véres küzdelem az előbbi kör győzelmével zárult, és a győztesek 1340 után erőteljesen ki tudták építeni uralmukat. A bírák gyakorlatilag egészen az 1380-as évekig a Stark és a Székely családokból kerültek ki, sőt az esküdtpolgárok is közülük, illetve a hozzájuk közel álló családokból rekrutálódtak. A későbbiek folyamán egyes tagok – pl.: a Székely család negyedik nemzedékéhez tartozó Nicolaus Hasenschart comes – az 1370-es években intenzíven bekapcsolódtak a távolsági kereskedelembe is. A kolozsvári gerébek gazdasági tevékenysége alapján tehát társadalomtörténeti értelemben egy ambivalens jelenség rajzolódott ki, hiszen az előbbiek bevételeik növelése érdekében a kereskedelmi, kézműipari és pénzügyi tevékenységekbe is befektettek. Így sajátos érdekközösség jött létre köztük és a város nem-gerébi csoportjai között, ám a befektetések forrása és későbbi thezaurálási célpontja továbbra is a földbirtok maradt. A fenti jelenség ellenére a két kolozsvári nemzetség befolyásának időszaka össze sem hasonlítható a délnémet városvezetői csoportok akár másfélszázados uralmi hegemoniájával.²⁷⁷

A Stark család a 14. század utolsó két évtizedére ugyanis egyszerűen kihalt, míg 1388 után az ellenük irányuló mozgalom sikere következtében már egy Székely sem tűnt fel bírói vagy tanácsosi pozícióban. A nemzetségi jellegű uralom azonban gyakorlatilag még 1403-ig fennmaradt egy kereskedelmi vállalkozásokban is érdekelt vezetés kezében, ekkor azonban Nikolaus Mün és Jakob Bulkescher irányításával az árucserében és kézművesiparban érdekelt vállalkozói réteg vette kezébe az irányítást. Az éles váltást

---

²⁷⁷ Szűcs 1955, 27, 322–333, 266.; Granasztói 1980, 110–113, 120–133.; Gündisch 1993, 120–121, 149–150, 152–153, 158, 168–169, 172–175, 276–277, 299, 306–308, 345.

gyakorlatilag köztörténeti összefüggések indokolják. Ekkor ugyanis a megmaradt gerébi csoportok az erdélyi nemesség oldalán Zsigmond királlyal, illetve a városon belüli szövetségeseivel szemben léptek fel. A mozgalom sikertelensége az uralkodó-párti, részben kereskedői csoportot hozta helyzetbe, így a fenti kör vezetőin keresztül, Jakob Bulkescher és Nikolaus Mün mellett illetve velük karöltve egy új, szinte még mindig csupán a németek közül rekrutálódó, ám a pénzügyletekben is igen aktívnak bizonyuló irányítói kör térnyerése bontakozott ki. Miként jellemezhető tehát az új vezetői csoport hatalmi jelenléte? Az 1438 és 1526 közötti időszakban a forrásokban bíróként, esküdtként, vagy cíves (tanácsos vagy külső tanácsos) címmel összesen 244-en tűntek fel a korabeli városban élő családok hozzávetőleg tíz százalékát, azaz száznegyvenet képviselve. A látszólagos magas arány azonban igen csalóka. A hatalom középpontjában ugyanis egy jóval szűkebb csoport állt, hiszen városbíró csupán tizenkilenc családból került ki, és csak ötvenkilenc családot képviselt esküdt a belső tanácsban.²⁷⁸

Mint korábban tettük, azaz csupán az első embernek – Kolozsvárott a városbíró – pozícióját elemezve az ötvenhárom ismert tisztségviselési évben tizenkilenc családból származó összesen huszonhét személy töltött be ilyen tisztséget. Annak ellenére, hogy a bírói székben eltöltött időszak személyi átlaga csupán közel két, míg a családi három százalékot tett ki, a három évnél hosszabban Kolozsvárt vezető hét személy valójában a bírói tisztségviselések felét, azaz harminc évet töltött el a város élén. A fenti időszakban a hatalom-koncentráció gyakorlatait vizsgálva a brassóihoz, illetve a nagyszebenihez hasonló, szinte megszakítás nélküli karriereket itt egyáltalán nem látunk. Ebben a 15. század közepétől bevezetett paritásos választási rendszer is döntő szerepet játszhatott. A budaihoz hasonló, egymást folyamatosan váltó duumvirátusokra ugyan itt kevésbé látható példa, ám több személy (pl.: Lucas Kerekes, Nicolaus filius Petri Matiae, Ambrosius Zabo és Georg Marcus) hosszabb időn át minden második évben megismétlődő városbírói szerepe számos esetben kimutatható. A paritás tehát ugyan meggátolta a folyamatos egyyszemélyi uralmakat, ám ha a saját etnikai közösségen belül valaki domináns közéleti szerepre tett szert, akkor a nemzetiségi politikai váltógazdaság kétévenként tette lehetővé számára a főhatalom birtoklását. Az erdélyi szász városokkal ellentétben tehát

---

²⁷⁸ Makkai 1943, 3–52.; Konrad G. Gündisch: Die Führungsschicht von Klausenburg (1438–1526). In: Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn. Festschrift für Attila T. Szabo und Zsigmond Jako. Studia Hungarica 31. München, 1987, 67–92. és ezen kívül: Kiss 1997, 289–297.

Kolozsvárott az ún. új közéleti elit időszakában 1526-ig se hosszú folyamatos egyszemélyi uralmakat, se hosszú duumvirátusi időszakokat nem látunk.

A 16. századi viszonyokat behatóbban vizsgálva Flóra Ágnes kutatásai sem igazolták egy tartós patriciátus jelenlétét. A kifejezés egyébként a szerző eredményei szerint a kortárs forrásanyagban mindig „nobilis” jelzővel együtt társulva kizárólag a városi jegyzők neve mellett fordult elő. Ami a közéleti elitet illeti, a kézművesek – különösen az ötvösök és a szabók, kisebb arányban a szűcsök – ekkor egyre fontosabb szerepre tettek szert az egyébként kereskedők dominálta vezetésben. Egyes tagjainak karrierjét és családi viszonyait elemezve az utóbbi patricius vonásokat is viselő csoportként látható a forrásokban, de összességében nem nevezhető patriciátusnak. A kolozsvári „cursus honorum” grádcisait, azaz a főhatalomba vezető, a százférfiakból indulva a sáfárpolgárságon keresztül a belső tanácsosságon át vezető útvonalat ugyan egy-egy családon belül több nemzedék is bejárta, ám tagjai nem élveztek státútumban is rögzített kiváltságos helyzetet, többségük pedig nem alkotott zárt családi-vérségi rendszert.²⁷⁹

A politikai befolyásszerzés igénye természetesen a kiházasítási gyakorlatokban is leképeződött, amihez érdekes további helyi szint biztosított az ezen a téren is tapasztalható paritásra való törekvés. Emellett a gyakori sógorsági viszonyok az üzleti kapcsolatok elősegítésén túl a közvetlen rokonoknak a tanácsban való egyidejű részvételére vonatkozó korlátozásokat is segítették kikerülni. A 16. századi vertikális mobilitási lehetőségek alapján domináns érvényesülési megoldásként – a központi hivatali funkciók viselésén, illetve a kereskedésen és birtokszerzésen túl – az értelmiségi pálya (döntően a jegyzőség), az előnyös házasságok és az adóterhek enyhítésével is járó nemesi rang elnyerése segíthetett elő további szociális emelkedést. Így tehát két-három nemzedék után a tehetősebb családok közül többen beolvadtak a nemességbe.²⁸⁰

Az ország délkeleti irányú kereskedelmének központjait hátrahagyva érdemes lenne a délnyugati országrészen elhelyezkedő empóriumok, különösen Zágráb közéleti elitjét is közelebbről megvizsgálni, ám megfelelő alap kutatások hiányában ettől el kell tekintenünk.²⁸¹ A szlavóniai térséggel ellentétben az alsó-magyarországi bányavárosok – különösen **Besztercebánya** – közéleti vezető csoportjairól jóval részletesebb kutatási

²⁷⁹ Flóra Ágnes: Taking Pride of Place: Goldsmiths of Cluj (Kolozsvár) in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: *Annual of Medieval Studies at the CEU*, vol. 10, 2004, 183–189; Flóra 2009b, 481–501.

²⁸⁰ Flóra 2008, 133, 136, 138–141.; Flóra 2009a, 219, 222–227.

²⁸¹ Az ilyen irányú munkálatok kapcsán ld.: Teke 1989, 83–93.; Ivan Kampuš (szerk.): *Zagrebački Gradec. 1242–1850*. Zagreb, 1994, 37–49, 109–127. Teke Zsuzsa: Zágráb városának kereskedőelitje az 1544–1558. évi harmincadjegyzékek alapján. In: *Urbs. Magyar Várostarténeti Évkönyv*, III., 2008, 361–367.

eredmények állnak rendelkezésre. Mint már korábban hangsúlyoztuk, itt a település alapítói tőkés vállalkozók voltak, akiknek a gyűrűs téri telkekhez forrott uralma tartósan fennmaradt. A korai városvezető réteg nemzetségi jellegű, nemesi életformával és uralkodói szolgáltatokkal is színesített uralma (pl.: András comes besztercebányai bíró) itt sem maradt el. A fenti jellegzetességek azonban meglepő módon viszonylag tartósanak bizonyultak. A középrétegek társadalmi súlya határozottan korlátozottabban érvényesült, mint például Buda, Pozsony vagy akár Kolozsvár esetében.

A kezdetben gyűrűstéri polgárként feltűnő családok (pl.: Heinczmann, Ulmann, Hermann, Henselin, Chotselin stb.) nemzetségeinek, illetve leszármazottainak jelentős része a 14–15. században is meg tudta őrizni gazdasági és politikai befolyását. A hatalmi szerkezetet tulajdonképpen Selmechez és Körmöchöz hasonlóan egy igen vékony, gyakorlatilag három tucat családból álló, igen lassan változó csoport tartotta kezében a gyűrűstéri telkekkel és így a bányászati és borkimérési kiváltságokkal együtt. Az utóbbi kör kizárólagosan sajátította ki a bírói és a jellemzően élethossziglan viselt tanácsosi tisztségeket.²⁸² A 16. századi viszonyokat tüzetesebben szemügyre véve 1503 és 1605 között Kuzma Dóra a tisztségviseléseket vizsgálva a hatalmi szerep apáról fiúra való átörökítésére mégis csupán egy példát, míg a testvérek és sógorok tanácsbéli együttműködésére számos esetet azonosított. Ennek megfelelően a fenti, igen oligarchikus jellegzetességek ellenére szerinte a tanácsosi szék családon belüli örökölhetőségéről, azaz szenátori és városbírói dinasztiák kialakulásáról nem beszélhetünk.²⁸³

Az 1530-as évektől ennek ellenére az egyéni főtiszttség-viselési időszakok némileg meghosszabbodtak, ám a kassaihoz, nagyszebenihez, vagy brassóihoz hasonló kevesek jellegzetesen folyamatos hatalomgyakorlásáról meglepő módon itt sosem beszélhetünk. Az archontológiai kutatások eredményeire tekintve egy eddig nem látott gyakorlat bontakozik ki tehát. A vezetői kör ugyan meglehetősen szűknek bizonyult, viszont a városbírói tisztség viselésének gyakorlatában a csupán négynél kevesebbszer főtiszttséget viselő kör – 1400 és 1529 közötti budai adatokhoz hasonló – elsőprő súlyát, továbbá a fenti pozíció szinte állandó, hullámszerűen visszatérő, ám egyben megújuló áthelyeződését figyelhetjük meg.

---

²⁸² Ipolyi 1874, 548–549, 603–606, 616–618.; Jurkovich Emil: Besztercebánya múltjából. II. Besztercebánya, 1906, Hungaria kny., 3–22.; Paulinyi 1962, 174–175.; Granasztói 1980, 97–98, 108–109, 120–123.; Kuzma Dóra: Nők mint szerződő felek a 16. századi Besztercebányán. In: Századok, 2004, 921–929.

²⁸³ Probszt 1966, 121–136, 154–169.; Kuzma 2008, 214–216, 218–219.

Kuzma Dóra kutatása egyébként a 16. század kapcsán 1530 után döntően két, egymást az 1550-es években váltó hatalmi csoportot azonosított.

A négy-nél többször a bírói székben ülő személyek körének eloszlása és részvétele megerősíti és elmélyíti a fenti megállapításokat. A század első felében csupán két polgár (Hans Greimel: 1515–1533, Georg Schaffer: 1532–1545) állt Besztercebánya élén ugyan megszakításokkal, mégis az ekkor leghosszabbnak számító öt-öt évig. Az 1550 utáni évtizedek ugyan nem hoztak döntő változást, ám az első időszakban két személy öt (Sebastian Prybitzer: 1552–1569) illetve nyolc (Andreas Suesmundt: 1556–1580) városbíróságával, míg a század végén Paul Tham 1574 és 1593 közötti hét főtisztviselésével a jogilag egyenlő gyűristéri polgárok között is egyenlőbbnek számíthatott nem írva azonban felül a hatalmi dinamika mintázatában beazonosított fenti sajátosságok érvényességét.²⁸⁴

III.2.3. *Az elitképződés legfőbb jellegzetességei*

A részletes áttekintés után érdemes összefoglalni a fent bemutatott Kárpát-medencei városi elitkutatások legfontosabb megállapításait. A Szűcs Jenő munkájában közzétett értelmezés alapján a magyar városok közéleti vezetőrétegeit is patriciátusként értelmezhetjük, melynek hazai középkori történetében döntően két szakasz különböztethető meg. Míg a 13–14. században jellemzően kiterjedt földbirtokkal rendelkező, kormányzati tisztségekkel is bíró, katonai feladatokban is részt vállaló nemzetségek fiai, addig a 15–16. században döntően nagykereskedő, részben azonban gazdag kézműves polgárok töltötték be a vezetői pozíciókat. Az uralom oligarchikus jellegén ellenben a hagyományos megközelítés értelmében a fenti változás csupán módosított, ám érdemben nem változtatott. Az utóbbi érvrendszert Konrad Gündisch erdélyi esettanulmányaiban egészen odáig fejlesztette, hogy az egész korszakra érvényesnek tartotta városi patriciátusok jelenlétét.

A részletesebb esettanulmányok az iménti meglehetősen sematikus, és a délnémet kutatáshoz igazodni kívánó eredményeket jóval árnyaltabbá tették, esetenként felül is írták. A **mezővárosi viszonyok** kapcsán ugyan a töredékes forrásadottságokból megállapítható volt néhány család uralma akár hosszabb ideig is, ám a korlátozott helyi hatalmi és demográfiai lehetőségek közepette belső, eltérő érdekek mentén szerveződő, esetleg

²⁸⁴ Az elemzésre lásd a mellékletekben: VIII.3.3.1–2., illetve a hozzá kapcsolódó bevezetést a VIII.1. részben. A tisztségviselések forrása: Kuzma 2004, 223–234. Ezúton szeretném megköszönni Kuzma Dórának, hogy az elemzéshez rendelkezésemre bocsátotta a 16. század második felére vonatkozó adatait is.

ellenzéki pozíciókat is képviselő csoportok nem jelentkeztek. Feltételezhetően a differenciált belső elitképződés tágabb kibontakozásához eleve kedvezőtlennek bizonyult a mezővárosi közeg. Kiemelendő jelenségnek tűnik azonban a 15. század során a kézművesek és a litterátusok politikai szerepvállalásának növekedése.

A **királyi szabad városok** kapcsán szerencsés módon ennél részletesebb és átfogóbb megállapításokra juthatunk. Az **ún. nemzetségi uralom** időszakát tekintve gyakorlatilag szinte mindegyik vizsgált közösség élén döntő szerepet játszott egy földbirtokos, kormányzati tisztségeket is betöltő, a nemesi életformához is igazodva katonai feladatokat ellátó, erős rokoni szálakkal átszőtt réteg. A csoport léte egyes városainkban (Buda, Pozsony, Besztercebánya és részben Kolozsvár illetve Beszterce) döntően a 14. század végéig mutatható ki, míg Brassóban és Nagyszebenben az átmenet a 15. század közepéig is eltartott. A fenti kör azonban sehol sem alkotott zárt házassodási-vérségi rendszert, amit a német kutatás a patríciátus egyik legfontosabb markerének tart. Ezen felül, míg Budán ebben a korai időszakban az egymással rivalizáló befolyásos családok tíz-tizenöt éven át folyamatosan irányító tagjai esetenként áttestálták közvetlen rokonaikra a pozíciójukat, addig Pozsonyban a hosszú tisztségviseléseket csupán rövidebb, epizódyszerű családi átörökítés követte.

Az erdélyi példának a nemességbe való korai beolvadási tendenciákon túl a vezető gerébi rétegek korai és igen aktív vállalkozói-kereskedelmi tevékenysége adott sajátos színezetet. Besztercén kívül mindez megállapítható Brassó kapcsán is, ahol ráadásul a vidéki vezetőréteggel is erős szimbiózis mutatható ki. A gerébi vezetés erőteljes kereskedelmi tevékenységéből kifolyólag itt és Nagyszebenben gyakorlatilag a 15. század eleje nem is jelentett határozott cezúrát. A korai városirányító családok kereskedelmi és pénzügyi tevékenysége mellesleg Kolozsvárott is erősnek mondható. Az utóbbi két erdélyi város esetében, ha patríciátus uralma nem is, patríciusi jellegű családok jelenléte mindenféleképpen kimutatható. Nagyszebenben például több példa erősítette meg a hatalmi pozíciók apáról fiúra történő átörökítését, míg a Stark és Székely nemzetségek kolozsvári szövetsége hasonló jellegzetességeket is mutatott. Mégis, egyik közösség esetében sem vált ez az uralmi forma kizárólagossá és tartóssá, azaz az irányító csoportok nem tudták jogilag-intézményileg hosszútávon körbezártítani egyeduralmukat és nem alkottak zárt házassodási rendszert. Végezetül, ugyan a nemzetségi uralom hosszú távú jellegzetességei és a gyűrűstéri telkekhez kötődő jogok kizárólagossága jelen voltak,

az előbbi kritériumok hiányában azonban a beszercebányai korai hatalmi berendezkedés erősen oligarchikus sajátossága ellenére sem tekinthető patríciátusnak.

Az **ún. kereskedői-vállalkozói korszak** egyértelmű jellegzetességei ugyan a legtöbb példában (pl.: Buda, Pozsony és Kolozsvár) valóban kimutathatóak, ám a helyi sajátosságok az átmenet igen sokszínű változatait eredményezték. Budán például már ekkor szétvált a vagyoni és közéleti elit, és ezután egymást gyakran váltó, csupán rövidtávon jelen lévő, részben már magyar kereskedők, és a tartósan a céhpolgárságot képviselő, szintén részben már magyar kézművesek vettek részt a város vezetésében. Az utóbbi etnikai és társadalmi sajátosságok vezettek a polgárközség választói jogát felszámoló új politikai berendezkedéshez, azaz a foglalkozás-csoportok érdekeire is némileg tekintettel lévő új etnikai paritás jegyében a hatalom közös kisajátításához. A belpolitikai szerkezet azonban se jogi, se házassági értelemben nem vált teljesen zárttá, amelynek okai a helyi politikum sajátosságaiban és a demográfiai jellegzetességekben keresendők. A pozsonyi elemzések tükrében az új vezetői réteg összetétele hasonlóan tűnt, fontos helyi sajátoságként azonban a vagyoni és közéleti elit élesebb szétválása először a 16. század első felében jelentkezett.

Érdekes módon a 15–16. századi Kassán a köztörténeti változásokkal is erős összefüggésben éppen ellenkező irányú átmenetre derült fény. Míg a 15. század második felében a tanácsosi kör erős elkülönülése mellett a vagyoni és közéleti elit egybeesésének hiánya tapasztalható, addig a 16. század közepére az önálló vagyoni elit eltűnt és a kedvezőtlen politikai és gazdasági események hatására a közéleti vezetői kör szerényebb anyagi helyzetű tagjai voltak egyúttal a város leggazdagabb polgárai is. Az erdélyi példák esetében Beszterce igen erős középpolgári rétegével, továbbá a külső tanács kassaihoz, illetve pozsonyihoz hasonló integratív és stabilizáló szerepével tűnt ki. Brassó kapcsán – szintén a pozsonyi megállapításokkal párhuzamba hozható módon – legkésőbb a 16. század elején már beszélhetünk a „divites” és „potentes” egyértelmű elkülönüléséről, míg például Nagyszebenben a polgármesteri tisztségen keresztül előre törő kereskedő-polgárság alkotta vezetés még az 1470-es években is megegyezett a „divites” helyi csoportjával. A két kör éles elválásáról a 15. század elején Kolozsvárott sem beszélhetünk, hiszen a döntően nagykereskedői csoport itt egyértelműen már ekkor hatalomra jutott. Erdélyben egyedülálló módon a budai paritás mintájára a század közepén itt új választási rendszert vezettek be, amely a későbbi kiegészítésekkel gyakorlatilag etnikai, illetve foglalkozás-csoportbeli alapokra helyezte a helyi politikum kisajátításának lehetőségeit.

Besztercebányán Nagyszebenhez hasonlóan szintén nem vízvázasztó a 15. század eleje, hiszen a mindenkori gyűrűstéri polgárok uralma ugyan tartósan fennmaradt, ám a testvéri kapcsolatok és sógorságok összefonódásai ellenére a hatalmi szerepek apáról fiúra történő átörökítése egyáltalán nem vált mintává.

A korábbi szakirodalomban döntően Bácskai Vera és Szűcs Jenő hangsúlyozta a 15. századi elitképződési folyamatokon belül a **kézműves foglalkozásúaknak** még a mezővárosokban is kimutatható egyre erőteljesebb, „progresszívnek” tekinthető térnyerését. Nos, az utóbbi jelenségre valóban több városban láttunk példát, ám az egyes esetek kapcsán korántsem kellett, hogy mindez a hatalomgyakorlók bázisának kitágulását jelentse. Döntően ugyanis olyan foglalkozások (ötvös, szabó, mészáros stb.) képviselői azonosíthatók be tanácsosi, esetleg bírói pozícióban, ahol eleve adottak voltak a kereskedelembe való bekapcsolódás, általánosabban fogalmazva a meggazdagodás lehetőségei. Meggyőződésünk szerint tehát ezekben az esetekben a kézműves rétegek erőskezü képviselői helyett sokkal inkább a személyi sikereik eredményeként a vezető rétegbe felemelkedett polgárokkal van dolgunk. A budai és kolozsvári fejlemények közepette mindez intézményesült formában jelentkezett, míg Pozsonyban, Kassán és Besztercén a belső és a külső tanács közti hatalom-technikai fluktuáció teremtett ehhez megfelelő csatornákat. Még az egyébként erősen oligarchikus Brassóban és Nagyszebenben is tapasztalható a kereskedelembe is bekapcsolódó vagyonos kézművesek fokozottabb közéleti szerepvállalása, azaz ebből a szempontból Besztercebánya alkotott kivételt, ahol legalábbis a 16. században a fenti jelenségekből szinte semmi sem tapasztalható.

A továbbiakban érdemes összefoglalni az egyes közösségek politikuma biztosította „**cursus honorum**”-ok jellegzetességeit, illetve a vezetői pozíció betöltésének sajátos helyi dinamikáit. Nyilvánvalóan az adott település első számú vezetői pozíciójába vezető, majd azt lezáró utat mindenütt akár hosszú ideig is tartó – az egykori jegyzők számára sem kizárt – esküdti tisztség előzte meg. Ezen felül Budán a pénzbírói, Pozsonyban a külső tanácsosi, kamarási és polgármesteri, Brassóban a Stadthann-i, Nagyszebenben a Stadthann-i és székbírói, míg Kolozsvárott a sáfrpolgári pozíció szolgálhatott előkészítő-megelőző állomásként. Egyedi jelenséggént Nagyszebenben a királybírói tisztség a város legfontosabb közéleti szerepének számító polgármesterség után viselt pozícióként is feltűnt. A korábbi tanácsosok illetve első számú városvezetők újbóli ismételt, a közösségi

kontrollt és integrációt megerősítő külső és belső tanácsosi szerepére több közösségben (pl.: Buda, Pozsony, Kassa, Beszterce és Kolozsvár) is láttunk példát.

Ami a városirányító legfontosabb pozíció betöltését illeti, itt igen érdekes, egymástól eltérő gyakorlatok mutathatók ki. Az egyik ilyen megfigyelhető jellegzetességnek a **rendszeres váltásokkal** megtűzdelt, **esetlegesen duumvirátusok** keretében történő vezetési forma bizonyult. Budán például ugyan a csupán egyszer-kétszer városbírószágot betöltő személyek túlsúlya volt tapasztalható, mégis a paritásos rendszer bevezetése után egyértelműen kimutathatóak voltak hosszabb ideig tartó, az irányítói pozíciót oda-vissza áramoltató kettős uralkodások. Megszakítás nélküli egyeduralmak Kolozsváron sem tapasztalhatóak, és a paritás itteni bevezetése után a budaihoz hasonló mintázat rajzolódott ki annyi különbséggel, hogy itt inkább egy-egy polgár tartósan visszatérő vezetői szakaszairól beszélhetünk. Ezen kör jellegzetességeit mutató utolsó két példaként, míg a 16. században Besztercen akár húsz évig is tartó duumvirátusok figyelhetők meg, addig Besztercebányán – egy kicsivel tágabb kör folyamatos jelenlétét biztosítva – a városbírói pozíció állandóan megújuló, ám egyes családokhoz visszavisszatérő áthelyeződése mutatható ki.

A vizsgált városok egy további körét alkotják azok a közösségek, ahol akár másfél-két évtizedig is érvényesült **két-három meghatározó személy** befolyása, ám utóbbiak **nem** tartották **folyamatosan** kezükben a hatalmat. A vezetői szerepben Pozsonyban például a 15. század közepén sajátos triumvirátus jelentkezett, míg a 16. század első évtizedeiben a fő pozíció húsz-huszonöt éves időszakokon belüli sajátosan szűk áramoltatására került sor. A 16. századi Kassán ugyan a korábbi budai példával megegyező módon igen sokan csupán egyszer-kétszer töltötték be városbírószágot, ám a megosztás dinamikája itt is egy-egy személy döntő, ám nem egybefüggő, azaz egy kisebb kört is mindig helyzetbe hozó szerepvállalásáról tanúskodik. A vizsgált településeken megfigyelhető harmadik gyakorlatot végül a **hosszú egyeduralmat gyakorló személyek** szorosan egymást követő sorozata jelentette. Ilyenre láttunk példát Brassóban, ahol a 15. század utolsó harmadától tíz-tizenöt éves, szinte szünet nélküli egyeduralmak követték egymást úgy, hogy egyes családok esetében patriciusi jellegzetességként nemzedékeken is átívelt a közéleti szerep. Az utóbbira ugyan egyértelműen nem, viszont az egyszemélyi dominanciákra Nagyszében is kiváló példával szolgált annak ellenére, hogy a 16. század meghatározó személyei mellett mindig fel-feltűnt egy másodvonalbeli, döntően mellékszerepet játszó csoport is. A fentiek alapján tehát mind a vizsgált korszak első

felében (Buda, Nagyszében és Kolozsvár), mind a második szakaszában (Brassó) találunk olyan közösségeket, ahol rövidebb-hosszabb ideig kimutathatóak patríciusi jellegzetességeket (is) hordozó egyes családok, mégis meggyőződésünk szerint a korábbi délnémet kutatások **patríciátusairól egyik esetben sem beszélhetünk**.

Az utóbbi jelenség jogi-igazgatástörténeti hátterét, mint korábban kiderült, az eredetileg a kiváltságok által kedvezményezett teljes polgárközség politikai befolyásának megszüntetésére irányuló törekvések csupán részleges sikere jelentette. Ennek értelmében a városirányító családok uralma nem öltött örökletes, jogi-intézményi garanciákkal is tartóssá tett formát. Mindez természetesen nem gátolta meg az oligarchizálódási folyamatok általános megerősödését, azonban az átalakulások leginkább rendszeresen változó összetételű kevesek uralmához vezettek. Az öngazgatási keretek mellett a délnémet példák hosszú távú, kizárólagosan nemzeti hatalom-gyakorlásának kialakulására a demográfiai adottságok sem bizonyultak igazán kedvezőnek. Mint korábban láttuk, egyrészt az utóbbi patríciatusi forma döntően a Német-római Birodalom keretei között demográfiaiag nagyvárosoknak számító birodalmi és szabad városokban alakult ki, azaz utóbbiak ebből a szempontból a kisebb középvárosoknak számító Kárpát-medencei példákhoz képest más minőséget jelentettek. Másrészt még az előbbi városállományon belül maradványok is az észak-német példák az igen erős oligarchizálódási tendenciák ellenére egy nyitottabb, patríciusi uralomnak nem nevezhető berendezkedést képviseltek. Így tehát a Kárpát-medencei példák nem valamiféle csökevényességnek, esetleges „elkanyarodás”-nak köszönheték jellegzetességeiket.

A kereskedő-polgárság 15. századi előretörésének, ám a patríciatus hiányának tekintetében a Magyar Királyság bemutatott városai **párhuzamba állíthatóak** a szintén a kisebb középvárosi kategóriát képviselő, a hatalomban ülő harmadik nemzedék hiányát mutató svájci és részben osztrák példákkal is. Hasonlóképpen kimutathatóak a vagyoni és közéleti vezető csoport átfedésének és esetleges szétválásának tendenciái, továbbá a vezetésen belüli egyidejű, illetve egymást követő szűkebb, esetenként rivalizáló csoportok jelenléte. A Kárpát-medencei példák tehát olyan elitképződési mintázatokat képviseltek, amelyek igen jelentős önkormányzati-hatalmi jogosítványokkal felruházott kisebb középvárosi keretek között öltöttek testet. Az utóbbi összehasonlítás keretében rajzolódik ki tehát a legélesebben a Kárpát-medencei városok közéleti elitképződésének fő sajátossága, amely mint fent láttuk, szűk, ám változó csoportok hatalomgyakorlásának több lehetséges formáját ölhette. Mindez egyrészt közép-európai keretek között is

értelmezhetővé teszi hasonlóságait és egyediségeiket. Másrészt lehetőséget teremt arra, hogy a fenti szempontokat és gyakorlatokat figyelembe véve egyszerre Kárpát-medencei és közép-európai keretek közé helyezhessük a 14–16. századi soproni politikum önigazgatási lehetőségszerét és elitképződési folyamatait.

IV. A soproni urbanizáció lehetőségei és a helyi politikum keretei

IV.1. A városiasodás és az önkormányzatiság összefüggései

A Sopron belső erejének és érdekérvényesítő képességének eredményeként 1277-ben elnyert fehérvári mintájú **városprivilegium** gyakorlatilag több korábbi példához hasonlóan a korábbi városiasodás megkoronázását jelentette. A fennmaradt kiváltságlevél azonban csupán jogilag rögzítette a megelőző évtizedekben lezajlott fejlődést: a mindenkor városvezetésen múlt az eredmények megőrzése és továbbfejlesztése.²⁸⁵ A régészeti és történeti kutatás szerint a római alapokra épült várispánság még a 11. században jött létre az ország nyugati védelme érdekében, elnevezését pedig feltehetően az első ispánról (*Suprun / Sophronios*) kapta. A sáncvárként újjáépült erőd 12–13. század folyamán épült kőfalai sikeresen védték meg a terület lakosságát a tatárjárás támadásaitól.²⁸⁶ Az erődített ispánsági központ mellett számottevő iparos-kereskedő népesség lakott, amely a váralján, illetve a központ körül létrejött kisebb-nagyobb településeken területileg széttagoltan élt. A katonáskodó és szolgálonépek falvaival körülvett vár és környéke különböző nemzetiségek (magyarok, szlávok és besenyők) lakóhelye volt már a 12. század végén is, majd a következő évtizedekben érkeztek nagyobb számban a német telepések. A **további városiasodás** jelének számított a ferencesek

²⁸⁵ A város középkori urbanizációjának összefoglalására: Szende Katalin: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest, 2004, MTA Történettudományi Intézete, 11–47. rövidítése: Szende 2004, illetve legújabbán lásd: Szende Katalin et al.: Magyar várostörténeti atlasz. 1. Sopron. Sopron, 2010. című kötet (rövidítése: Szende 2010) középkori, illetve korai újkori fejezeteit: 12–27. Az 1277-es kiváltságlevél legújabb kiadásai: Lindeck-Pozza, Irmtraut (Bearb. von): Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg, Band II. Köln–Graz, 1965, 102–104. illetve Kubinyi András (szerk.): Elenchus Fontium Historiae Urbanae Vol. III. Pars 2, Budapest, 1997, 68–71. rövidítése: Kubinyi 1997.

²⁸⁶ Legátfogóban: Szende 2010, 12–13., míg a korábbi eredményekről: Tomka Péter: Die Erforschung der Gespanschaftburgen in Komitat Győr–Sopron. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1976, 391–410; Gömöri János: Die Erforschung der Burg der Gespanschaft von Sopron. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1976, 421–422, és uő.: Castrum Supron. Sopron vára és környéke az Árpád-korban: Die Burg von Sopron (Ödenburg) in der Árpádenzeit. Sopron, 2002, Scarbantia Társaság, 49–93. rövidítése: Gömöri 2002.

feltűnése 1278 körül, míg a németiség számaránya és jelentősége a 14. században növekedett meg.²⁸⁷

A fennmaradt forrásokból ismert első várnagy hatásköre alá nem tartozó várbeliek, valamint a váron kívül letelepedett lakosság igazgatszolgáltatását az előbbiektől választott falunagy (*maior villae*), majd bíró (*villicus*) intézte. Az első ilyen bírót az 1230-as évekből ismerjük és feltehetően királyi *serviens* volt. A 13. századi forrásanyagból egy lakótornyokkal megerősített királyi vár képe bontakozik ki. Ezen tornyok javítására és karbantartására birtokosaiknak IV. Béla a fertői vám felét adományozta, majd ezt IV. László később megerősítette. Sőt, egyes tornyok tulajdonosait kivette az ispán, illetve a várnagy rendelkezése alól azzal, hogy közvetlenül a király szolgálatára rendelte őket, ami a társadalmilag és jogilag ekkor igen különböző elemekből álló királyi vár kereteinek bomlását és Sopron várossá válását siettetett. A település lakóinak egy része tehát a 13. század folyamán a korábbi várföldről földadományban részesült, és így személyre szóló jogokat is kapott, míg egyes csoportok kollektíven is különböző adminisztratív és gazdasági kiváltságokat nyertek.²⁸⁸

Az 1270-es évekből fennmaradt okleveles forrásokban várnagyról már nincs szó, csak a város bírójáról (*villicus* illetve *iudex*), akinek a feladatait 1276 előtt egy Pero, míg 1276–1277-ben egy Stephanus nevű személy látta el. A **polgárok önkormányzata** tehát az egykori várban a korábban itt létező megyei szervezet helyére lépett. Amikor 1277-ben IV. László a cseh-osztrák-magyar határháborúk során tanúsított hűségük jutalmául Sopron lakosait teljesen kivette az ispán joghatósága alól, azaz a települést városi rangra emelte, valójában öt évtized fejlődését koronázta meg.²⁸⁹ A kiváltságlevélben a közösség többek között elnyerte azt a jogot, hogy ezen túl minden év Szent György napján (április 24-én) saját maga választhatta meg bíróját (*villicus*), aki főbenjáró ügyekben is ítélezhetett. Egyes polgárok a város védelmére szabadon tornyokat építhettek, és azok karbantartására továbbra is élvezhették a fertői vám felét. Az uralkodó a megyei dézsma-huszaodot a városfalak javítására hagyta, és szabályozta a gabona- és bordézsma teljesítésének módját.

²⁸⁷ Szende 2010, 15–18. és a korábbi kutatások kapcsán: Surányi Bálint: Az Árpád-kori Sopron topográfiájának kérdéséhez. In: Történelmi Szemle 1961, 220–223; Szende 2004, 14–18.; A fejezet későbbi bekezdéseiben említett utcák, terek, birtokok stb. elhelyezkedéséről a mellékletek térképei tájékoztatnak: VIII.6.2–5., míg a Sopron tágabb környezetéhez tartozó települések névalakjai kapcsán: VIII.6.6.

²⁸⁸ Zsoldos Attila: Sopron város és megye a 13. század utolsó harmadában. In: Turbuly Éva (szerk.): A város térben és időben (Sopron kapcsolatrendszerének változásai). Konferencia Sopron szabad királyi város 725. évéről. Sopron, 2002, 9–28. A részben már meghaladott eredmények: Mollay 1956b, 49–50, 108–109.;

²⁸⁹ Kubinyi 1997, 68–71.; Házi Jenő: István, az első soproni városbíró (1277). In: Soproni Szemle 27 (1973), 68–70. rövidítése: Házi 1973; Fügedi Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Tanulmányok Budapest múltjából 1959, 81–104.

A polgárok ezután szabad költözési jogot nyertek, és minden kedden tarthattak hetivásárt. A várjobbágyok közül egyébként IV. László a soproni vár védelmében tanúsított helytállásukért többeket már 1274-ben a nemesek közé emelt.

A következő évtizedekben a település **kiterjedt gabona-, és szőlőművelése** fokozásának érdekében tovább terjeszkedett: 1283-ban a polgárok a királytól elnyerték a Visz (ma Kópháza) és Ravaszd (Kópháza mellett) nevű várföldeket, 1291-ben Zovány (ma Bánfalva) várföldet, 1317–1324-ig részben adományként, részben pénzbeli fizetségért a város fertői határát. További terjeszkedések után a 14. század elejére Sopron maga is **a földesurak sorába lépett**, bár önállósága megerősítése mellett a megyéispánnak maradtak bizonyos korlátozott jogai, például vámot szedhetett a hetipiacra jövő idegen kereskedők áruja után.²⁹⁰ Sopronban ekkor tehát belső fejlődéssel indult meg egy központi funkciókat ellátó település kialakulása. A várossá alakulás során az ispáni vár átadta helyét a későbbi belvárosnak, a *suburbium*ok többsége pedig a külváros valamelyik negyedévé vált. A település belső átalakulásának folyamata párhuzamosan zajlott a királyi vármegyerendszer felbomlásával, ami megkönnyítette a korábbi igazgatási és katonai központ polgárvárossá történő átalakulását. Amikor 1297-ben III. András Sopronban járt a városbeli tornyok tulajdonosaitól elvette és a város egészének adta a fertői vám felét azzal a céllal, hogy hozzák rendbe a várfalakat, illetve építsék ki a belvárost. Ekkor indulhatott meg **a város erődítményeinek** további fejlesztése, amelynek során elkészült a belváros háromszoros falgyűrűje.²⁹¹

Ezt követően 1340-ben az uralkodó megengedte, hogy a soproniak a háromszoros fallal körülvett belvárost körül is árkolhassák. A párhuzamos folyamatok másik pilléreként a belvárosban véglegessé vált az utcahálózat kialakulása és a város belterületén kialakult az örökölhető telektulajdon. Utóbbi a polgárság létrejöttének alapfeltétele volt, hiszen a város a telektulajdonosok összességének irányítása alatt állt. A telek és a rajta álló ház jelentette mind a jogok mind a köztelherviselés alapját: közösségképző erőként vett részt a polgárközség formálódásában. A 14. század végén még fennállott a földközösség, így a közös városi tulajdonban lévő szántóföldeket évenként kinek-kinek a háztulajdona arányában sorshúzással osztották szét. A fenti rendszer alapján a **belvárost** és a **külvárost**

²⁹⁰ Gömöri 2002, 49–93; Szende 2004, 18–24.

²⁹¹ Szende 2010, 17–18, 69–71. és a korábbi eredmények: Holl Imre: Sopron (Ödenburg) im Mittelalter. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1979, 105–145, és uő.: The Development and Topography of Sopron in the Middle Ages. In: Gerevich László (szerk.): Towns in Medieval Hungary. Boulder, 1990, Columbia University Press, 96–102.

tíz-tíz kötéltre (*seilmaß*) tagolták, és egy ilyen egység ismét tízegységnyi házra oszlott. A házakhoz tartozó külterületi tulajdonok (szántók és káposztáskertek) felosztásának alapjául az ingatlanok összeírása szolgált. A legkorábbi ilyen forrás 1379-ből maradt fenn. A felvázolt tulajdonrendi átalakulásban a 14. század utolsó évtizedei játszották a döntő szerepet, hiszen az 1379. évi tulajdonos-jegyzékben még tizedek szerepelnek, ám az 1390-es évektől kezdődően a belvárost már egységesen kezelték, míg a külvárost négy negyedre (*quartale / vierteil*), azon belül majd további négy egységre (*ansag*) osztották fel.²⁹²

A szőlőtermesztésre és a kézműipari termelésre alapuló kereskedelmi tevékenység képviselőiből vált ki Sopron új vezető rétege, amely a 14. század folyamán a városi hatalom gyakorlásában a várjobbágyok leszármazottainak helyére lépett.²⁹³ A városi belső feszültségek kapcsán keletkezett oklevelek (1283–1330) tanúsága szerint ebben az időszakban a *hospesek* nagyobb része elhagyta a városfalon belül épült házát, és kivonult a városból a latinul *burgum*nak nevezett külvárosi részre. Az uralkodók több alkalommal (1283, 1301, 1317, 1318, 1330) jószág-, majd fejvesztés terhe mellett elrendelték, hogy a *hospesek* települjenek be a várfalak közé. A megoldást az 1330-as évek hozták meg, amikor a *hospesek* visszatértek, külvárosi házaikból pedig bérlok lakta majorokat alakítottak ki.²⁹⁴ Az 1330-as évektől 1439-ig eltelt száz év alatt még nagyobb teret nyert a földművelés: Sopron a szomszédos birtokok megszerzésével nemcsak saját határát teremtette meg, hanem a földesúri hatósága alá tartozó **jobbágyközségek gyűrűjével** vonta magát körül. Ekkor tett szert a város a közte és Harka közt fekvő egeredi birtokra (1389–1410) és szerezte meg Bánfalva és Balf mellé Ágfalvát (1373–1396) is. Mária királynőtől megkapta Meggyest (1385), a Harkai családtól megvette Harkát (1410–1429), párhuzamosan megvásárolta Kelénpatakot (1416–1418), Zsigmond királytól pedig elnyerte

²⁹² Goda 2007a, 134–139.; Szende 2010, 22–23, 63. és Házi Jenő: Az 1379. évi soproni telekkönyv. In: Soproni Szemle 12 (1958), 105–118. rövidítése: Házi 1958; Mollay Károly: Első telekkönyv / Erstes Grundbuch (1480–1553). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A sorozat, 1. kötet – Reihe A, Band 1, Sopron, 1993, Soproni Levéltár – Soproni Múzeum, XXXIII–XXXVIII. rövidítése: Mollay 1993a, illetve Gb. (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gb. 1.); A negyedek elhelyezkedése kapcsán a mellékletekben tájékoztat: VIII.6.4.

²⁹³ Mollay Károly: Középkori soproni családnevek / Ödenburger Familiennamen im Mittelalter. Német nyelvészeti dolgozatok / Arbeiten zur deutschen Sprachwissenschaft 1. Budapest, 1938. rövidítése: Mollay 1938; uő.: Névtudomány és várostörténet Dágtól Ágfalváig (1195–1416). In: Soproni Szemle 15 (1961), 114–130, 193–200. rövidítése: Mollay 1961, és Házi Jenő: Turnhofer Tamás ősei. In: Soproni Szemle 17 (1963), 261–266. rövidítése: Házi 1963a.

²⁹⁴ Házi L/1. 35., illetve Szende 2004, 18–23. és Szende 2010, 17–18.

Kópházát (1430). Ennek következtében Sopron földbirtokát hozzávetőleg harminckilencezer kataszteri holdra növelte.²⁹⁵

Az 1379-es összeírás szerint **az össznépeség** ekkor kétezer-egyszáz fő körül lehetett, ami a 15. század első felében érte el középkori csúcsát az 1424/27-es adójegyzékek alapján számított hozzávetőleg négyezer-egyszáz lakossal, míg a 16. század elejére a város lakóinak száma háromezer före esett vissza. A település a Zsigmond-korra – miután 1344-ben országos vásár tartására kapott engedélyt, 1383-ban harmincadhely lett és 1405-ben árumegállító jogot szerzett – jelentős virágzásnak indult: a lakosság száma két generáció alatt a duplájára nőtt, a gazdaság fő ágává pedig a monokultúras szőlőtermelés vált.²⁹⁶ A soproni piac nagy látogatottságát mutatta, hogy I. Lajos az 1277 óta tartott keddi hetivásáron és az 1344-ben életbe lépett Szent Margit-napi (július 13.) vásáron kívül 1371-ben még egy, Szent Erzsébet napját (november 19.) megelőző és azt követő tizennégy napon át az oda- és visszamenők áruinak elkobzása ellen királyi védelmet biztosító évi vásárt engedélyezett a városnak. A polgárok **kereskedelmi ambícióit** Zsigmond király 1402. évi rendelete világítja meg a legjobban, amelyben a soproniaknak megengedte, hogy az adriai Zenggig közlekedhessenek. Mindez azonban kegyes óhaj volt csupán: a helyi kereskedők számára elsősorban a Lajta és a Rába közti területen élvezett vámmentesség bírt jelentőséggel.²⁹⁷

A megerősödő és gazdagodó polgárközségben belül a belvárosiak tartották kezükben a hatalmat, és a 15. század elejétől kezdve fokozatosan nőtt a városvezető réteggel szembeni ellenállás. Az 1420-as évek konfliktus-sorozatának eredményeképpen a külső tanácson keresztül egyre nagyobb teret nyert a külvárosi polgárság érdek-érvényesítése. Az adott évtized ezen felül fontos fordulópontot jelentett az egész polgárközség életében is: Zsigmond király 1422-ben a ferences kolostorral szemben lévő házat (ma Kolostor utca 7.) **városháza** (Rathaus) céljára Sopronnak adományozta. Miközben a város 1442-től több mint két évtizedig Habsburg-zálogban volt, a városháza 1459-ben tágasabb és előkelőbb ingatlanba (ma Fő tér 7.) költözött, majd 1494-ben a polgárközség megvette az egri püspök

²⁹⁵ Szende 2010, 62–63., míg a kérdés korábbi összefoglalása: Mollay 1956b, 52–53, 109.; A jobbágyfalvak elhelyezkedése kapcsán a mellékletekben tájékoztatót: VIII.6.5.

²⁹⁶ Goda–Majorossy 2008, 68. és Mollay Károly: A soproniak harmincadvámja 1383–1542. In Dominkovits Péter – Turbulay Éva (szerk.): Házi Jenő Emlékkönyv. Sopron, 1993, Soproni Levéltár, 129–152. rövidítése: Mollay 1993b; Szende Katalin: Some Aspects of Urban Landownership in Western Hungary. In Eliassen, Finn-Einar – Erstrand, Geir Atle (szerk.): Power, Profit and Urban Land: Landownership in Medieval and Early Modern Northern European Towns. Brookfield, 1996, Scholar Press, 141–166.;

²⁹⁷ Szende 2010, 72. és Szende Katalin: Sopron (Ödenburg): a West-Hungarian Merchant Town on the Crossroad between East and West? In: Scripta Mercaturae 1997, 29–49.; Mollay 1956b, 52–54.; Mollay 1995a, 289–316.

Fő téri (Platz) házát (ma Fő tér 3.), és ünnepi körülmények között tanácsháznak rendezte be.²⁹⁸

Az egyház már a század elején megkezdte a polgárság vallásos társulatokba történő szervezését és ebbe a céheket is bevonta. Még a papoknak is megvolt a saját vallásos társulatuk. Az egész szervezet élén azonban a **Szent György-testvérület** állt, amelyet később a polgárok társulatának vagy Nagy Testvérületnek neveztek. Ebbe tömörítették a város világi és egyházi vezetőit, valamint az összes javadalmas papot is. 1471-ben a város kegyúri jogát a tanáccsal együtt már ez a társulat gyakorolta, míg később a plébániai iskola felügyeleti joga, az iskolamester meghívása és megválasztása is e testület hatáskörébe került. A társulat határozatai tehát világi és egyházi téren egyaránt érvényesültek. A számszerűen is többségben lévő városvezetők mindinkább a maguk akaratát érvényesítették az egyháziakkal szemben.²⁹⁹

Az ország számára sorsdöntő mohácsi csatavesztés után Mária királyné még 1526-ban háromszáz, majd ötszáz gyalogost küldött Sopron megerősítésére, Báthory István nádor pedig elrendelte, hogy csak az összes rendek megválasztotta királyt ismerjék el uralkodójuknak. A pozsonyi országgyűlésen december 16-án megválasztott Ferdinánd királynak tehát hűségeskü vételével, új városkapitány kinevezésével, a Sopron által régóta áhított Rákos falu (ma Fertőrákos) ideiglenes átadásával, és az Alsó-Ausztrián át történő borszállítás további ideiglenes engedélyezésével viszonylag könnyen sikerült biztosítania a város hűségét.

A török győzelem következtében megüresedett győri püspökség egyik birtoka, Rákos falu, több mint öt évig maradt Sopron vezetőinek az irányítása alatt, akik a rendkívüli helyzetben a zsidók vagyonára is rátették a kezüket, sőt egyre intenzívebben adóztatták a papságot. A tanács ekkortól már erőteljesen igénybe vette az egyházi javadalmak vagyonát a lőpor és a fegyverek beszerzésére, továbbá a zsoldosok fizetésére. Védelmi célokból egyházi épületeket, köztük az Árpád-kori főesperesi templom örökébe

---

²⁹⁸ Szende 2010, 20. és Dávid–Goda–Thirring 2008, 8–9.; Szűcs 1955, 264–273, 293.; Házi 1939b, 136–139. és Mollay Károly: A három középkori városháza. In: Soproni Szemle 31 (1977), 234–247. rövidítése: Mollay 1977. A térbeli elhelyezkedés kapcsán a mellékletekben tájékoztat: VIII.6.2. A vásárokkal kapcsolatos jogszokásokról és gyakorlatról legújabbban: Tringli István: Vásártér és vásári jog a középkori Magyarországon. In: Századok, 2010, 1291–1344. rövidítése: Tringli 2010.

²⁹⁹ Kubinyi András: Plébánosválasztás és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In: Aetas 1991, 26–46.; Házi 1939b, 287–290.; Házi 1939a, 103–116.; Mollay Károly: Többszínűség a középkori Sopronban. II. A latin nyelv (1451–1549). In: Soproni Szemle 22 (1968), 44–47. rövidítése: Mollay 1968.

lépő Várarokmenti Boldogasszony templomot, is lebontottak.³⁰⁰ Rákos falu elvesztéséért korán kárpótolta magát a város: 1547-ben megvásárolták Lépesfalva községet, s ekkortól már nyolc jobbágyfaluban termeltek élelmet a polgárság számára. A 16. század derekára tehát a kisebb középvárosnak tekinthető Sopron negyvenezer katasztrális hold felett parancsoló, az 1550-es évek második felében egyre nyíltabban a protestantizmus felé forduló városvezetés irányítása alá került, amely szerteágazó önkormányzatiságával és mintegy ezer fegyverforgatóval védte érdekeit mind a törökkel, mind a katolikus egyházzal szemben.³⁰¹

IV.2. Az intézményi keretek és a belső hatalmi pozíciók

A 13. század végén a jogi értelemben is önálló várossá váló Sopronban, sok középkori településhez hasonlóan a privilégiumok elnyerését követően meg kellett határozni azoknak a körét, akik a kiváltságokban foglalt kedvezményeket együtt élvezhették. Mindez azt jelentette, hogy a városban élő lakosságnak csak egy része számított a polgárjoggal rendelkező kedvezményezettek közé, akik itt ingatlannal rendelkeztek, viselték a közös terheket, és részesültek a közösségként elnyert jogokból. Kezdetben itt részben Pozsonnyal, illetve Brassóval, Nagyszebennel és Besztercebányával ellentétben mindazokra kiterjedt az összes kiváltság, akik a közös terheket viselték. Politikai értelemben tehát a polgárjoggal rendelkezők Sopronban mind tagjai voltak a **polgárközségnek** (*communitas / Gemeinde*), amelynek tagjait a privilégiumokban rögzített kedvezményeken kívül megillette a közügyek gyakorlása és a hivatalviselés joga is: jogilag minden *conciuis / Mitburger* részt vehetett a polgárság éves gyűlésein és választó, illetve választható volt a különböző tisztségekre. A város, mint politikai közösség későbbi átalakulásai és változásai azonban több ponton módosították a jogi keretek gyakorlati érvényesülését.³⁰²

³⁰⁰ Kenyeres István: Pacsa János plébános osztrák fogsága (Adalékok Habsburg Mária királyné helytartóságához). In: Soproni Szemle 60 (2006), 146–165.; Szende Katalin: Habsburg Mária királyné és a nyugat-magyarországi városok. In: Soproni Szemle 60 (2006), 133–145.; Mollay 1956b, 74–79, és különösen a 68. lábjegyzet.

³⁰¹ Szende 2010, 24–27.; Friedrich Károly: Gerengel Simon lelkész, a soproni evangélikus gyülekezet megszervezője (1518–1571). In: Soproni Szemle 46 (1992), 2–31. rövidítése: Friedrich 1992; Mollay Károly: Kőszeg 1532. évi ostroma és Sopron. In: Soproni Szemle 37 (1983), 193–236. rövidítése: Mollay 1983; Mollay 1991a, 1–32.; Kovács József László: Wolfgang Fochter lelkész és a soproni reformáció kezdetei (Egy 1566-os végrendelet helytörténeti tanulságai). In: Soproni Szemle 52 (1998), 208–214. rövidítése: Kovács József László 1998. Az említett területek elhelyezkedése kapcsán a mellékletekben tájékoztatót: VIII.6.5.

³⁰² Szende Katalin: Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő-középkori Sopronban. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv I. 2006, 85–89. rövidítése: Szende 2006, míg a régebbi szakirodalomra lásd: Házi 1941, 269–271; Mollay 1956b, 51–53; Tirmitz 1971, 53–55.

Az 1277-ben várossá emelt település öngazgatás szempontjából ekkor szabadult fel az ispáni hatóság alól, az önkormányzatiságát megtestesítő személy pedig – mint korábban említettük – a 14. század első feléig a **városbíró** (az említett kiváltságlevélben a korai budai városbíróhoz hasonlóan *villicus*, később *iudex*) volt. Az utóbbi tisztségviselő uralkodó előtti bemutatásának kötelezettségéről a budai, zágrábi és nagyszombati példákkal ellentétben a város privilégiuma nem tett említést.³⁰³ Az igazgatási ügyek differenciálódása, illetve a testületi elv erősödése következtében – hasonlóan például Budához, Besztercéhez és Brassóhoz – néhány évtized múltán a városbíró munkáját a Brassón és Zágrábban kívül szinte mindenütt tizenkét fős **esküdti kör** (*iurati*) segítette. Az 1310-es években feltűnő testületet a város első emberéhez hasonlóan – úgy, mint például Budán és Pozsonyban – minden év április 24-én, azaz Szent György napján választotta meg Sopron polgársága (*communitas / Gemeinde*).³⁰⁴ A 14. század közepétől a beáramló németiség befolyása – a **polgármesteri tisztség** megjelenése és szerepének erősödése mellett – abban is érvényesült, hogy az esküdtek csoportjának megnevezésére egyre gyakoribbá vált a **tanács** (*Rat*) kifejezés. A fennmaradt oklevelek tanúsága szerint utóbbi 1389-ben tűnt fel először: „geswörn purger die zeit des Rats”, míg tíz évvel később a „geswörn purger” megfogalmazással találkozunk. A később döntően németajkúvá vált Sopronban nem jelentkezett a budaihoz, illetve a kolozsvárihoz hasonló paritásos rendszer.³⁰⁵

A fenti terminológiai átalakulás a főtisztségek viselőinek és az esküdtek viszonyának megváltozásával is együtt járt. Az egyik 1379. évi *missilis*-ben a levél írójaként még „iurati et totum consilium in Suppronio” szerepelt, ám négy hónappal később már „magister civium, iudex et iurati in Suppronio”. Az egyre inkább német nyelvű városi kancelláriai kiadványokban 1400 után már az utóbbi címet használták: „wir der burgermeister, richter und der rat der stat Ödenburg”, majd nemsokára állandósuló kiegészítője lett az „und die gancz gemain” kifejezés formájában. Ennek megfelelően elmaradt tehát a polgármester és a városbíró személy szerinti megemlítése, míg ettől

³⁰³ Tímritz József – Szakács Anita: Sopron Város Tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. I. 1533–1554. Sopron, 1996, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 7–13. rövidítése: Tímritz–Szakács 1996.; Az 1277-es kiváltságlevelet lásd Kubinyi 1997, 68–71.

³⁰⁴ Mollay Károly – Goda Károly: Gedenkbuch / Feljegyzési könyv (1492–1543). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A sorozat, 3. kötet – Reihe A, Band 3, Sopron, 2006, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 23–24. rövidítése: Mollay–Goda 2006, illetve Gedb. (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gedb. I. sz.)

³⁰⁵ A paritásos rendszerekre: Kubinyi 1998, 103–123., míg a helyi kifejezésekre: Házi I./1. 225, 243, 245.

kezdvé a polgárok összességét is belefoglalták az oklevéladó nevébe. Az *intitulatio* átalakulása mögött a tanács tekintélyének növekedése látható a városi közigazgatáson belül. Az esküdtek testülete tehát fokozatosan vált tanácsadó szervből a hatalomgyakorlás és döntéshozatal részesévé.³⁰⁶ Ezzel párhuzamosan a 14. század végi szabályrendeletekben a polgár (*Bürger*) kifejezés **tanácsost** jelentett (ld. még Buda, Pozsony, Brassó és Nagyszomben esetében), míg az egyszerű polgárok jelölése „conclivis” vagy „mitpurger” volt. A 15. századtól azonban a forrásokban polgárokon a városi kiváltságok teljességét élvezőket, azaz a polgárjoggal rendelkezőket értették. A polgárközség ügyeit igazgató tanácsbeli polgárookra pedig a nevük előtt szereplő „circumspectus” illetve „herr” szó utalt, míg testületüket már kizárólag csak a tanács (*Rat*) elnevezés jelölte.³⁰⁷

Az esküdti tevékenység kezdetben megfizetett tisztség, ami korlátozta a potenciális tanácsosok körét, mégis a pozíció a 14. század második felétől egyre több korábban bemutatott városban társult anyagi előnyökkel (üléspénz, napidíj, éves költségátalány, útiköltség és ajándékok) is. Hasonló tendenciákról a soproni források egyöntetűen a 15. század végétől tudósítanak: kezdetben a tanácsosok tevékenységükért adómérséklésben részesültek, majd az 1530-as évektől teljes adómentességet élveztek.³⁰⁸ Ekkorra a tanács kezében összpontosult a város minden anyagi, igazgatási, gazdasági, kulturális és biztonsági ügye. A testület nem csupán kapcsolatot tartott a felsőbb, illetve a társhatóságokkal, és őrizte a város számára biztosított tulajdonok és jogok sértetlenségét, hanem – a háramlás jogán – végső fokon a várost illető területet és az azon álló épületeket is gondosan felügyelte (öröklés, vétel, magszakadás és elidegenítés esetei). Ezen felül a telkeken élő lakosságra is gondja volt: jóváhagyta a polgárok számának gyarapodását, és adott esetben megszüntette (büntetés vagy elköltözés esetén) egyesek polgárjogát. Rendészeti ügyekben is eljárta: tűzkárok esetén például hozzájárult az adómérséklésekhez, és felmentést adott egyéb kötelező szolgálatok és kötelezettségek alól.

A testület gondot fordított a piac, a vásárok és a kereskedelmi élet felügyeletére: beszedte a helypénzt és meghatározta a hossz- és súlymértékeket, továbbá a termékek és iparcikkek árát. Számos esetben a céhek tevékenységébe is beavatkozott: céhszabályokat alkotott és módosított, ellenőrizte a termékeket, elsimította a testületek tagjai közti

³⁰⁶ Az állandósult formulára lásd: Házi I/2, 23, 277.

³⁰⁷ Szende 2006, 86. A tanács megjelölésére lásd Házi I/1, 257, 281, 289, és I/2, 5, 10.

³⁰⁸ Goda-Majorossy 2008, 86–87.; Dávid Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai, 1488–1939. Häuser und Hauseigentümer der Innenstadt von Ödenburg, 1488–1939. Sopron 2008, 10–11. rövidítése: Dávid-Goda-Thirring 2008

feszültségeket.³⁰⁹ Az ilyen széles hatalmi jogosítványokkal rendelkező grémium már régen nem jelentett az összes polgárjoggal rendelkező városlakó szabad akaratából megválasztott testületet, azonban az eredeti polgárközség politikai hatalma mégsem enyészett úgy el, mint például Budán és Kolozsvárott. Más városokban (pl.: Brassó, Nagyszeben és Besztercebánya) már a 15. század elején sem volt minden polgár választó és választható. Míg például Sopronban hivatalosan a tanácsosság feltételei megegyeztek a polgárjogokat élvező lakosok felé támasztott követelményekkel, addig például Bécsben a polgárjoghoz nem, de a tanácsossághoz szükséges volt saját belvárosi háztulajdonnal rendelkezni.³¹⁰

Sopronban a polgárközség befolyása a közügyekre a 15. század folyamán erősebb volt az előbbi példánál. A **város polgársága**, azaz a háztulajdonnal bíró polgárok összessége (*Gemeinde*) a tanács és főtisztségek viselőinek megválasztása mellett véleményét a 15. századtól már igazolhatóan létező Szent Márk napi (április 25.) **gyűlésein** (hasonlóakra ld. a zágrábi példát) is kifejezhette, ahol az irányítást kezükben tartó polgárok csoportjához javaslatokkal, kérésekkel és bírálatokkal fordulhatott. Emellett a polgárság képviselőjét a közügyekben az évente választott, a korai pozsonyihoz és az 1400-as évek elején tiszavirág életű budaihoz hasonló huszonnégy tagú **külső tanács** (*Vierundzwanziger*) egészítette ki, melynek első említése 1391-ből maradt fenn. A városfalakon kívül eső négy negyed (Viertel) képviselő tizenhat külvárosi, és nyolc belvárosi tagból álló választott testület igazolhatóan az 1420-as években a városvezetők és kézművesek közt dúló belharcok után töltötte be egyre erőteljesebben, és a korábbi példákkal összehasonlítva egyedülálló módon (ld. korábban az új, hasonló feladatot, de igen oligarchikus külső tanácsokat) a közösségi ellenőrzés szerepét, többek között az egyes választott városi tisztségek viselőinek elszámoltatásával.³¹¹

Ezzel párhuzamosan a fenti, ambíciózus külvárosiak számára első karrier-állomásnak számító, visszatérő és új huszonnegyedesekeket tömörítő testület a városi pénzgazdálkodás megszervezésének területén segítette az esküdtek munkáját. A külvárosi huszonnegyedesekek tehát a rendes és a rendkívüli adók kivetésénél és beszédésénél tüntek fel gyakran a forrásokban. Sopronban ekkor háromféle **egyenes adót** ismertek: egyrészt a vagyonadót az ingatlanok után, másrészt a kereseti adót a kézműipari és kereskedelmi tevékenység után, végül a „társulati” adót a céhek után, amit rendszerint a céhek aktuális vezetői, a céhmesterek fizettek meg. A város területe az adó kivetése szempontjából a

³⁰⁹ Isenmann 1988, 131–134; Tirmitz–Szakács 1996, 7–9.

³¹⁰ Perger 1988, 14–16, és Szende 2006, 89–98.

³¹¹ Goda 2007b, 255–271.; Mollay–Goda 2006, 24–26.

14. század vége óta öt kerületre volt felosztva: a belvárosra és a négy külvárosi negyedre. Az írásbeli munka megszervezése a jegyző feladata volt, aki a belső tanács utasítása alapján a külső tanács tagjaira támaszkodva járt el.

Miután az ingatlanok becsértékét a belső és a külső tanács együttes ülésben megállapította, rendelkezésre állt egy-egy polgár vagyonértéke, amiből az aktuális vagyonadókulcs ismeretében a jegyző megállapította a polgárra kivetendő ingatlanadót. A kereseti adót a belső és a külső tanács együttes ülésen, a forgalom alapján egy összegben állapította meg, és az utóbbit vagy külön összegben tüntették fel az adójegyzékben a vagyonadó összege mellett, vagy – ha mindkettő kis tétel volt – egy összegbe vonták össze. Az így összeállított adójegyzéket a városi jegyző az öt adókerület szerint lemásolta és behajtás céljából az egyes adószedőknek átadta. Ezt követően a falakon belül a nyolc belvárosi huszonnegyedes együttesen szedte be a kirótt összegeket, míg a tizenhat külvárosi huszonnegyedes a negyedükben lévő kisebb egységekben, az ún. *ansagok*ban tette ugyanezt. A beszedett adót a városi kamarás nyugtatvány fejében vette át az adószedőktől, akik sokszor konfliktusokkal terhelt munkájukért tiszteletdíjat kaptak.³¹²

A külső tanácsosok feladatai közé ezen felül hozzátartozott a kapuk felügyelete, az éjjeli őrszolgálat, és a külvárosi utcák illetve a város környéki szőlődűlőkben lévő rendes utak karbantartása. Tevékenységük azonban nem merült ki ennyiben, ugyanis kulcsszerepet játszottak a tűzrendészeti védelem megszervezésében, az egészségügyi ellenőrzésben és a katonai szemlék előkészítésében is, a belvárosi huszonnegyedeket pedig a belváros karbantartása mellett a kapuk nyitásáért és zárásáért tehetők felelőssé. A 15. század utolsó negyedétől az 1570-es évek elejéig a bemutatott városi önkormányzatiság alapjaiban szinte változatlan keretei között jelentős tartalmi változások következtek be.³¹³

Az átalakulások irányát jól jelzi a polgárközség 1513-as kívánsága, miszerint az évenként lelépő vezetőségnek a Fő téren nyilvánosan mondjanak köszönetet, az új vezetőséget pedig kettős vagy hármas jelölés, és nyilvános megkérdezés („von mundt ze mundt gefragt”) után szótöbbséggel válasszák. Bár a közgyűlési jegyzőkönyvek ebben a kérdésben a későbbiekben nem nyilatkoznak, a **visszaélésekkel kapcsolatos panaszok** világosan jelzik a polgárság és vezetés átalakuló viszonyrendszerét. Már az 1490-es évek

³¹² Az adóztatás rendszerének bemutatására és az 1458/59. évi adójegyzékek elemzésére lásd Fügedi Erik: Középkori várostörténetünk statisztikai forrásai. In: Történeti Statisztikai Közlemények 1:1, 1957, 43–85; 1:2, 1957, 16–75; 2, 1958, 33–47. Az adószedési gyakorlattal kapcsolatban: Házi II./3. III–XI. míg a 15–16. század fordulójának adóztatásáról: Házi II./4. 393–406. (1488), 407–419. (1489); II./5. 1–17. (1489), 21–35. (1490), 166–175. (1505), 351–365. (1523); II./6. 284–286. (1507–1510), 363–373. (1524), 376–387. (1525).

³¹³ Goda–Majorossy 2008, 84–87, 99–100.; Tirmitz 1971, 61–78.

közepén fájlalta a község a tisztségek utáni számadások elmaradását, a városbírónak polgártársuk vasra veretéséhez vezető túlkapását, az ágyúmester viselkedését, és a jobbágyfalvak „falugrófként” fellépő tanácsosok általi önkényes igazgatását. Később mintha semmi sem változott volna: az 1507-ből származó jegyzőkönyv újból egy tanácsos visszaéléséről tudósít. 1524-ben pedig az elszámolások (kamarási, templomatyai és ispotálygondnoki) ismételt számonkérésén túl a kamarás iránti bizalmatlanság odáig fajult, hogy a polgárság ellenjegyző kinevezését követelte a tisztség viselője mellé. A tanács visszaéléseiben ekkor a beosztottjai is osztoztak: a polgárság követelte, hogy a toronyőr ne láthassa el egy személyben a borkorcsolyási tisztséget is, míg az egyik városi szolgától korábbi viselt dolgai miatt azonnali hatállyal meg szeretett volna szabadulni a város.³¹⁴

A következő évi közgyűlés szintén egy tanácsos visszaéléseitől (jogtalan borkimérés, egy ártatlan polgár börtönbe vetése, és így tovább) volt hangos, míg a polgárság nyomatékosan kérte a városbírói szék vasárnapi működését is, ami megkönnyítette volna a hétköznapi elfoglaltságaik miatt akadályozott polgárok jogsegélyét. A kérés későbbi megismétlése nyilvánvalóvá teszi, hogy a polgárság kívánsága nem teljesült. Ilyen előzmények után nem meglepő, hogy az 1526-os közgyűlési jegyzőkönyv részletesen taglalja az egyik korábbi városbíró törvénytelen cselekedeteit, és a falvak felett bábáskodó tanácsosok túrhetetlen önkényeskedéseit. A fenti túlkapásokkal egyidejűleg az 1520-as évektől kezdődően a belső tanács több intézkedést hozott annak érdekében, hogy a közügyekben résztvevők összességét – a külvárosiakat lényegében kizárva – az **ún. választó-polgárságra** (*ehrsame Gemeinde*) korlátozza (lásd jóval korábban pl. Budán, Pozsonyban, Kassán, Nagyszebenben és Kolozsvárott), amelynek a belvárosi polgárokon kívül csupán a városfalon kívüli negyedek huszonnegyedesei, és a melléjük kirendelt két-két segítőtárs (*Beistand*) voltak a tagjai. Az átalakulás mértékét jól jelzi, hogy a külváros fenti, csekély számú képviselője sem volt választott személy többé, az 1530-as évektől ugyanis a belső tanácsosok jelölték illetve rendelték ki őket.³¹⁵

A polgárság Szent Márk-napi közgyűlésein felvett jegyzőkönyvek (*Gemeinbetrachtungen*) tanúsága szerint ez a komoly belső feszültségeket keltő folyamat a század közepén teljesedett ki. Az 1540-es évek végén már a külvárosi huszonnegyedeselek segítőtársait is a belső tanács nevezte ki. A város igazgatásában tehát ezt követően tanácsként a választópolgárság által megválasztott tizenkét esküdt, az általuk kijelölt

³¹⁴ Házi II/2. 183–184. (1496), 185–187. (1507), 193–196. (1524), 196–199. (1525), 199–203. (1526).

³¹⁵ Goda 2009, 234–236.; Tirmitz 1971, 53–61. A Bécsújhelyen korábban lezajló hasonló folyamatokról ad elemzést Müller 1994, 425–470, 532–542.

huszonnégy fős külső tanács, és a belvárosi polgárságból, a külvárosi huszonnegyedesekből és a mellékük segítőtársaként kirendelt három-három gazdag külvárosi polgárból álló választópolgárság vett részt. A hatalom-koncentráció betetőzésének jeleként 1569 után a beosztott polgárok (*Beistand*) száma ismét két-két főre csökkent, és a fennmaradt források alapján a korábbiakhoz képest példátlan módon – a korábbi brassói példára emlékeztetve – többször is a főtisztviselők viselőiből (polgármester, városbíró) és két-három esküdtből álló **titkos tanács** hozta meg a döntéseket a leglényegesebb kérdésekben.³¹⁶ A tanácsuralom megerősödése és a polgárközségtől nyert legitimációjának lassú, de teljesen meg nem valósuló megszűnése ugyan a korábbi példákhoz képest később következett be, de Sopronban is együtt járt a tanács oligarchikus társadalmi és politikai szándékaival, amiben a főszerepet a mindenkor polgármesterek és városbírók játszották.

Bár a városi önkormányzatiság keretein belül a tanács együttesen gyakorolta a polgárközség öngazgatási jogait, mégis a testület – esetenként több – vezetője (polgármester, városbíró) gyakorolta a legnagyobb befolyást a városi döntéshozatalra. A közösség első emberének funkciója a városi jogok elnyerésének időszakáig vezethető vissza.³¹⁷ Sopronban a polgármesteri tisztség csak a 14. században jelent meg: a város első embere már a kiváltságok elnyerésének előestéjén is a **városbíró** (*villicus, iudex*) volt. Az 1277. évi szabadalomlevélben – mint korábban kiemeltük – a király megengedte, hogy a polgárok minden év Szent György napján (április 24-én) saját maguk válasszák meg bírójukat (*villicus*), aki főbenjáró ügyekben is ítélezhetett, mégpedig Fehérvár polgárainak és az ország *hospeseinek* jogszokása szerint. Ezen felül azonban a privilégiumok csak általánosságban foglalkoztak a városi önkormányzat és bíraskodás intézményével.³¹⁸

A lakosság növekedésével az alkalmanként Budához és Pozsonyhoz hasonlóan helyetteseket (vice iudex) is igénybe vevő bíró teendői megnövekedtek, így a 14. század második évtizedében – mint láttuk – a bíró mellé **tizenkét esküdtet** is választottak. A bíró ezen túl, mint a tanács feje, a város képviselte mellett leginkább az igazságszolgáltatási tevékenységet gyakorolta. 1317-ben az uralkodó kívánsága alapján a *civisek* („várbeliek”)

³¹⁶ Minderről lásd a közgyűlési jegyzőkönyvek 1540-es évekbeli kötetait: SVL, IV. A. 1002. a. Antiquae reflexiones Communitatis Soproniensis / Gemeinbetrachtungen /Oe Lad. XXX et EE, fasc. 1, 1542–1700/, rövidítése: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.; Gemeinbetrachtung, és az átalakulás eredményeit mutatja: SVL, IV. A. 1023. Musterregister, 1569. rövidítése: SVL, IV. A. 1023. Musterregister

³¹⁷ Isenmann 1988, 133–134.

³¹⁸ Kubinyi 1997, 68–71; Szende 2004, 18–19, 27–28; Házi 1973, 68–70; Mollay-Goda 2006, 23–27.

és a *hospesek* együttes közgyűlésén a tanácsválasztáskor már szerepelt a **polgármester** is, aki – Pozsonnyal és Nagyszebennel ellentétben nem a tanácsosok közül került ki és – ekkor még feltehetően a németek képviselője volt rangban a városbíró után következő.³¹⁹ Az állandó bevándorlással a 14. század második felében azonban a németek kerültek túlsúlyba, és ez a városbírói és a polgármesteri tisztség viszonyában is éreztette hatását. Miután az esküdtek testületének elnevezésében a tanács meghatározás tűnt fel, majd állandósult, a polgármester (*magister civium* / *Bürgermeister*) lett a város első embere, és a tizenkét tanácsost illetve a városbíró rangban megelőzte. A polgármesteri tisztség első okleveles említése 1321-ből származik, előfordult még 1349-ben és 1366-ban, majd 1376-tól már szinte kivétel nélkül megelőzte a városbíró az *intitulatio*kban, amint ez a város részéről kiadott okleveles anyagban világosan látszik.³²⁰ Amikor a bírósági könyvet, azaz a *Gerichtsbuch*ot az 1420-as években felfektették, már akkor is a polgármestert jelölték meg a város első embereként. Míg tehát a polgármesteri tisztség Pozsonyban kiterjedt jogkörű (döntően pénzügyek és diplomácia) tanácsosságot, Nagyszebenben a tanács által saját kebeléből választott első embert jelentett, addig soproni megjelenése a városbíróval együtt két választott főtiszttség-viselői pozíció állandósulásához, azaz a lehetséges hatalmi szerepkörök bővüléséhez vezetett.³²¹

A 15. századi forrásokban nem szerepel semmilyen normatív leírás a két, legtöbbször adómentességet élvező tisztség elkülönült feladataival kapcsolatban. Feltehetően a mindenkori vezetők számos feladaton osztoztak, és az aktuális helyzetet jelentősen befolyásolhatta személyiségük és felkészültségük is. Az 1520-as évekig terjedő korszakból fennmaradt számadások alapján azonban elmondható, hogy két alkalom kivételével – saját tisztségük jogán és őket megnevezve – városbíróktól nem maradtak fenn számadások. Érdemes kiemelni, hogy az utóbbi két esetben sem a tisztséggel függött össze az elszámolás, hiszen 1443–1444-ből a város által felfogadott zsoldosok fizetésére, míg 1485-ben a kamarási funkciójára vonatkozott a városbíró elszámolása. Ezzel szemben 1412-től a polgármesterektől szinte minden évtizedből három-négy bevételi és kiadási

³¹⁹ Goda 2007b, 255–271., míg általánosabb összefüggésében: Szende 2004, 27.

³²⁰ Az egyes említéseket lásd Házi I./1. 35. (1321), 94. (1349), 137. (1366), majd az 1376-tól kezdődő példák: I./1. 171, 180, 223, 225, 230, 236, 239, 243–244.

³²¹ Házi Jenő – Németh János: *Gerichtsbuch* / Bírósági könyv (1423–1531). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A sorozat, 2. kötet – Reihe A, Band 2, Sopron, 2005, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára, 11. rövidítése: Házi–Németh 2005, illetve Gerb. (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gerb. 1.)

elszámolás maradt fenn egészen a század végéig.³²² Mindebből arra lehet következtetni, hogy a városbírók egyéb igazgatási feladatok mellett a leginkább a *Gerichtsbuch*ban dokumentált városi bíraskodásnak szentelték az idejüket. A polgárság közvetlen életkörülményeire tehát a városbíró és a bírói szék tanácsos ülnökei jogszolgáltató tevékenységükkel hatottak leginkább.³²³

A fenti fórum elégtelensége esetén a tárnokszék szolgált fellebbviteli lehetőségeként a soproniak számára. Ugyanakkor a városba más településekből fellebbezhettek, vagy véleményezésre felkérhették a soproni bíróságot, ahogyan ez például 1467-ben és 1501-ben történt, amikor a közsziek, illetve a közszei és szombathelyi polgárok jogvitájában Sopronban döntöttek. Bár a polgármesterek az ítéletek és határozatok formulái szerint a bíraskodásban is részt vettek, a számadások alapján azonban emellett – az aktuális ügyvitelen túl – a város kifizetéssel és bevételezéssel is együtt járó ügyeit intézték. A 15. század folyamán az igazgatási feladatok differenciálódásával a polgármester fent említett feladataiban több tanácsos is segédkezett különböző pozíciókat (pl.: kamarás, ispótálygondnok, templomatyá és „falugróf”) betöltve.³²⁴

A városvezetés igazgatási teendőinek szaporodásával egyre gyakoribbá vált majdnem minden németajkú városban további ilyen típusú tisztségek létrehozása. A városok gazdasági megerősödéséből fakadóan az első szakosodott feladatok a pénzügyek igazgatásához kapcsolódtak. A számos kiadás (adó, igazgatási költségek és a városi írásbeliség fenntartása) és bevétel (adók, vámok, monopóliumok, illetékek és büntetések) kezelésével tehát a városi tanácsok saját körükből kamarásokat, számos esetben továbbá rendelkezésük alá bocsátott elszámoló-mestereket bíztak meg. Mindez pontosan megfelelt a pénzügyi autonómia kívánalmainak, és a legtöbb esetben döntően a közvetlen vagyonadó polgároktól történő behajtásán volt a legnagyobb hangsúly.³²⁵

³²² A városbírói elszámolások: 1443–1444: Házi II/3. 369–378; 1485: Gedb. 53., és részben ebbe a körbe sorolható még Leonhard Hofmair 1515 és 1517 közötti számadása, mint a Szt. György kápolna templomatyja, ugyanis a fenti időszakban egy évig viselte a városbírói tisztséget is (lásd Goda 2004, 320–321). A polgármesteri számadások: Házi II/1. 154. (1412), 155–156. (1413), 157–158. (1416–1421), 160. (1421), 161. (1421), II/2. 339. (1425), II/3. 1–18. (1432–1433), II/1. 174. (1434), 174–175. (1435), II/3. 84–89. (1438), II/1. 175–176. (1439), II/3. 148–195. (1439–1440), 229–322. (1440–1441), 322–326. (1441–1442), 326–340. (1441–1442), 385–386. (1452), 389–407. (1453), II/4. 21–27. (1455), 233–244. (1464–1465), 284–288. (1468–1469), 314–315. (1470), II/1. 177–178. (1472), II/5. 77–95. (1498–1499), 141–166. (1504–1505), és bejegyzések a Gedenkbuchban (1491, 1493, 1499, 1500): Gedb. 32, 42, 93, 104.

³²³ Házi–Németh 2005, 37–46.

³²⁴ A tárnokszékekkel kapcsolatos ügyek: pl. Gerb. 84, 312, illetve Sopron, mint fellebbviteli fórum pl.: Gerb. 388, 477, 524., míg a kérdés tágabb összefüggéseire: Bariska István: Sopron a közszei források tükrében a 14–17. században. In: Soproni Szemle 52 (1998), 4–15.

³²⁵ Engel 1993, 85–96.; Isenmann 1988, 169–181.

Sopronban a középkor végéig a fenti feladatok számos eleme került önálló tisztségek igazgatása alá. Az utóbbiak között kiemelkedő jelentősége volt az 1420-as évektől igazolhatóan létező **városi kamarás** (*Kammermeister*) hivatalának (ld. még Pozsonyban; illetve Stadthann: Beszterce, Nagyszeben és Brassó; sáfárpolgár: Kolozsvár), amit rendszerint egy éven keresztül a tanács egyik tagja töltött be. A város vezetése a tisztséget viselő személy irányításával végezte a városi vagyon kezelését, a bevételek és kiadások elszámolását.³²⁶ Az átlagosnál komolyabb pénzügyi ismereteket igénylő tisztség esetében az 1480-as évektől többször is előfordult, hogy a két főtisztséget viselő személy egyike – rendszerint a polgármester – viselte, ami számára a város bevételeinek jelentős része feletti rendelkezéssel járt együtt. A kamarásoknak rendszerint évente beszámolót kellett tartaniuk a tanácsnak, amiről – a fennmaradt elszámolások mellett – az 1490-es években a *Gedenkbuch* bejegyzései is tanúskodnak. Az elszámolási fegyelem azonban nem mindegyik kamarásra volt jellemző: 1524-ben – mint korábban láttuk – a polgárság ismételt követelte az egyes tisztségek viselőinek pénzügyi ellenőrzését, a mindenkori kamarás mellé pedig ellenjegyző rendelését kívánta, minden bizonnyal komolyabb eredmény nélkül.³²⁷

A konkrét belső pénzügyigazgatáson felül a város tulajdonában lévő Sopron környéki jobbágyfalvak (Ágfalva, Balf, Harka, Kelénpaták, Kópháza, Meggyes és Bánfalva) gazdasági irányítását az adott **községek felügyelőjeként** (*Graf*) szintén egy-egy belső tanácsos végezte évről évre. A város földesúri függésében élő falvak ilyen típusú ellenőrzéséről már az 1410-es évekből maradt fenn adat. Az 1507-es közgyűlési jegyzőkönyv kivételes módon egyenként megnevezi, hogy az újonnan megválasztott városvezetők közül az egymás közti el- és leosztás eredményeképpen kinek jutott az egyes jobbágyfalvak felügyelete. A fenti igazgatási gyakorlatot, amiről – a kamarási tisztséggel ellentétben – rendszerint nem készült számadás, a polgárközség számtalan alkalommal nehezményezte, számon kérve az egyes tanácsosokon a jobbágyok és a város rovására elkövetett visszaéléseiket.³²⁸ 1496-ban például több tisztséget viselő személy számadási kötelezettségének hangsúlyozása mellett azt kívánta a község, hogy a város falvait a tanács

³²⁶ Tímirtz-Szakács 1996, 8–9.; Mollay-Goda 2006, 24–25. Az egyes elszámolások: Házi II./1. 170. (1427), 172. (1430), 172–173. (1431–1432), II./4. 256–269. (1466), II./5. 39–65. (1495–1496), 118–138. (1503–1504), 205–241. (1514), 382–440 (1524–1525).

³²⁷ Összefoglalóan lásd: Goda-Majorossy 2008, 76–77. A főtisztséget viselők kamarási elszámolásai: Házi II./5. 77–95. (1498–1499), 141–166. (1504–1505), és a *Gedenkbuchban* nyugtázott elszámolások: Gedb. 41, 42, 58, 80, 95, 104, 131, 133, 180, míg a polgárság 1524-es panaszárol: Házi II./2. 193–196.

³²⁸ A jobbágyfalvakról: Szende 2010, 62–63. A fenti elszámolás: Házi II./1. 155–156.; Tímirtz 1971, 55–65.

ne egy-egy, „grófnak” nevezett tagján keresztül igazgassa, hanem együttesen, továbbá ezen alárendelt települések jövedelmeiről mindig elszámolás készüljön. Az iménti kérések ellenére a tanácsosok „falugrófi” hatalmának tágitásából, illetve az önmaguk iránti pénzügyi nagyvonalúságból fakadó visszaélések még az 1520-as évek közepén is napirendre kerültek, sőt visszatérő sérelmek voltak a 16. század második felében is.³²⁹

A település igazgatási jogköréhez tartozott továbbá – hasonlóan a korábban említett Kárpát-medencei példákhoz – a város és a környező falvak templomainak gazdasági felügyelete is, amelyet a tanács szintén egy-egy, a forrásokban **templomatyának** (*Kirchenvater/Kirchenmeister*) nevezett tagján keresztül gyakorolt. Ilyen típusú számadások a városi ispótályt igazgató személytől (*Spitalmeister*) már az 1420-as, míg a Szent Mihály templom világi gondnokától folyamatosan az 1490-es évekből maradtak fenn nem csupán tanácsosoktól, hanem polgármesterektől is.³³⁰ A templomatyát tehát rendszerint a tanács saját kebeléből választotta majd ellenőrizte, de olyan eset is előfordult, hogy a megválasztott *Kirchenvater*nek csupán Isten és Szent Mihály előtt kellett számot adnia gondnoki tevékenységéről. Hasonló világi felügyelő vezette a bánfalvi Szent Farkas, a soproni Szent György és Szent János kápolna, illetve a ferences templom és a Várarókmonti Boldogasszony templom bevételeit és kiadásait is. Az utóbbi kettő pénzügyeit egy-egy személy több mint egy évtizedig is igazgathatta, míg a Szent Farkas kápolna felügyeletében egyszer a városvezető tanácsos apát polgármester fia követte.³³¹ Az említett, saját haszonszerzésre is kiválóan felhasználható tisztségeken kívül különösen az adófizetés és a védelem megszervezése során hárult fontos szerep a város egyes belső közigazgatási egységei (*Viertel*) élén álló, rendszerint a tanácsosok közül kikerülő **negyedmesterekre** (*Viertelmeister*), illetve a külső tanácsosok személyében az **adóbizottsági tagokra** (*Steuerherr*). A szőlőműveléssel és bortermeléssel kapcsolatos igazgatási kérdésekben a **hegymestereknek** (*Bergherr/Bergmeister*) jutott meghatározó

³²⁹ A hivatkozott közgyűlési jegyzőkönyvek: Házi II/2. 183–184. (1496), 199–203 (1526).

³³⁰ Szende 2010, 67–68. és Goda–Majorossy 2008, 78–79. Az ispótályra vonatkozó számadások: Házi II/2. 306–313. (1420), Házi II/3. 56–63. (1436–1437), 94–108. (1438–1439), 108–112. (1439), Gedb. 53 (1495). A Szt. Mihály templomra vonatkozó számadások: Házi II/5. 65–66. (1495), 440–444. (1496 táján), illetve Gedb. 2, 4, 5, 6, 7, 92, 98, 99.

³³¹ A rendkívüli eset: Gedb. 99., míg a többi kápolnára és templomra: Házi 1939b, 58, 176–188 (ferences templom), 139–140, 234 (Szt. János kápolna), 234 (Szt. Fábián és Szt. Sebestyén kápolna), 228–229 (Szt. György kápolna), 203 (Várarókmonti Boldogasszony templom), 261–267 (bánfalvi Szent Farkas kápolna). Az egyes elszámolásokra vonatkozóan a ferences templomra lásd Gedb. 189 (1508), Házi II/5. 245–270. (1518–1522), 367–382. (1523–1527); a Szt. János kápolnára lásd Házi II/5. 270–283. (1518–1530); a Szent György kápolnára lásd Házi II/5. 241–244. (1515–1517); a Várarókmonti Boldogasszony templomra lásd Gedb. 85 (1502); a bánfalvi Szent Farkas kápolnára lásd Gedb. 95 (1500), Házi II/5. 96–118 (1502–1510).

szerep a 16. század közepéig két külső tanácsos személyében, majd egy, illetve két esküdttel kiegészülve.³³²

A tanács együttesen, vagy egyes tagjain keresztül különféle fizetett alkalmazottak, például torony-, és kapuőrök és egyéb városi szolgák felfogadásával is biztosította egyrészt a saját, másrészt a polgárok személyi és vagyonbiztonságát. A városlakók gazdasági érdekei megőrzéséért alkalmaztak vásárbírókat (*Marktrichter*), aki ügyelt az elővásárlás és a házaknál történő árusítás tilalmának megtartására. 1457-ben a városmesteri (*Statmeister*) feladatok ellátására felfogadtak egy személyt, aki városgazdaként felügyelt a rendre, illetve a tisztaságra, és külön fizetségért őrizte a káposztáskerteket. A városban élő zsidók és a polgárság közötti pénzügyekben gyakran a szintén a tanácsosok közül kikerülő **zsidóbíró** (*Judenrichter*) közvetített (lásd még pl. Pozsonyban).³³³ Sopron vezetése a belső nyugtalanságok és a külső támadások ellen megszervezte és fegyverben tartotta a polgárságot, karbantartotta a várfalakat és külön védelmi berendezéseket is létesített. Már 1466-ból van adat ügyümester (*Puchsenmeister*) felfogadására, majd később a város alkalmazott külön fegyvermestert, fegyvertárost és löporkészítőt, akiknek lakást biztosított, járandóságot is fizetett és beszerezte a nyersanyagokat. A fentiekén kívül a főtisztviselők irányították továbbá a kapuőröket, a törvényszéki szolgákat, az éjjeliőröket, a toronyőröket, a hóhért, a városgazdát, a csöszöket, a futárokat és a kamarási szolgákat. Az 1530-as évek elejére tehát a várost közvetlenül irányító személyek mellett a fizetett alkalmazottak sora szolgálta mind a polgárközség, mind a vezetés érdekeit.³³⁴

A soproni polgárközség önigazgatási önállósodásának, illetve a városi vezetőréteg hatalom-koncentrációjának szerves részét és eszközét jelentette az önálló **városi kancellária** kialakulása. Az írásbeliség itt fokozatosan került a polgárság választott testületének ellenőrzése alá, hiszen a 14. század közepéig a soproni johannita rendház, mint hiteleshely intézte a város írásbeli ügyvitelét. Az 1347-ben megszűnt hiteleshely szerepét Sopron írásbeliségében 1354-ben az iskolamester vette át, aki egyúttal a városi

³³² Minderről lásd Goda 2004, 255–271. A hegymesterekre: Gerb. 376 (1471), illetve Gedb. 337 (1523), 338 (1524), míg a negyedmesterekre Házi II/2. 187–188. (1508), 188–190. (1513), 199–203 (1526). A negyedek elhelyezkedése kapcsán a mellékletekben tájékoztató: VIII.6.4.

³³³ Összefoglalóan: Goda–Majorossy 2008, 79–80., míg a forrásokra: Házi II/2. 191–193. (1523), Gerb. 3 (1457), míg a zsidóbírói tisztségről többek között: Gerb. 36 (1439), Gedb. 75 (1497), 396 (1531).

³³⁴ A források: Gerb. 580 (1466), Gedb. 423 (1536), 424 (1537), 426 (1536), 427 (1537). A város hadra fogható lakosságáról: Házi II/6. 412–419 (1526), Mollay 1983, 193–236 (1532), és a későbbiekéről: SVL, 200, IV. A. 1023 Musterregister, míg a többire lásd SVL, IV. A. 1003. c. Acta in archivo Liberae et regiae Civitatis Soproniensis in suis distinctis scriniis reperibilia, Musterregister: Oe Lad. XXXIV. et II. (Mustrajjegyzékek / A hadrafogható polgárok jegyzékei) rövidítése: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. Oe Lad. XXXIV. et II. Az 1530-as évekre kialakult igazgatási állapotról részletesen ír Baraczka István: Az 1535/36. évi Sopron városi kamarai számadáskönyv néhány tanulsága. In: Soproni Szemle 23 (1969), 207–215.

jegyző teendőit is ellátta.³³⁵ 1366-tól azonban a városnak már saját fizetett, sokszor adómentességet élvező jegyzője volt, és az iskolamester eztán csak az oktatást és a kántori teendőket látta el.

Az 1370-es évek végétől jelentek meg az első városi *missilisek*, amelyek száma a 15. század elején megsokasodott. Az 1390-es évek elejétől kezdték el vezetni a nótáriusok a két ún. városkönyvet, melyek bejegyzéseit a jegyző a tanács ellenőrzése mellett írta, hitelükért az utóbbi felelt.³³⁶ Bár a nótáriusok névsora elég hiányos, ám feltehetően a város ekkor már állandóan tartott **jegyzőket**, akik az 1400-as évek elejétől bizonyosan részt vettek az adóigazgatásban. A város iratait valószínűleg a város plébániatemplomának tornyában illetve sekrestyéjében, vagy az évente választott polgármester, illetve városbíró otthonában helyezték el. A jegyzők Sopron legrégebbi idők óta fizetett alkalmazottjai voltak, mivel a tanács tagjai a polgármesterrel és a városbíróval egyetemben az egész középkoron át rendes fizetést nem kaptak, csupán adómentességben, illetve különféle kisebb juttatásokban részesültek.³³⁷

A városi hivatalos írásbeliség kiteljesedésében **Konrad Ernst** városi jegyzőnek volt döntő szerepe, aki Bécsből származott el Sopronba, és 1419-től 1448-ig igazolhatóan a kancellária vezetőjeként tevékenykedett. Ő kezdte el a végrendeleteket rendszerezésben az ún. *Stadtbuch*okba, míg az ítéleteket a *Gerichtsbuch*ba beírni. A legelső ma ismert fejadót tartalmazó névjegyzék (1424) is tőle származik. Ezen felül fontos szerepet vállalt a polgármester – majd az 1420-as évektől a városi kamarás – mellett a pénzügyek igazgatásában, amiről számos, az 1420-as és 1430-as évekből fennmaradt elszámolása tanúskodik.³³⁸ Az ő idejében a nótárius munkáját már igazolhatóan segédjegyzők is segítették például Thomas Seres, Liebhart Egkenfelder (a későbbi híres pozsonyi jegyző) és Erhard írnok személyében. Ernst halálát követően **Hans Ziegler** (1450–1475) lett a városi jegyző, aki folytatta elődje feladatköreinek ellátását.

³³⁵ A kancellária kezdeteiről: Házi Jenő: A városi kancellária kialakulása Sopronban. In: Soproni Szemle 10 (1956), 202–210. rövidítése: Házi 1956; Mollay Károly: Többszörfűség a középkori Sopronban. In: Soproni Szemle 21 (1967), I. Bevezető: 155–171, II.: 205–223, II. A latin nyelv (1352–1450): 317–333. rövidítése: Mollay 1967. A plébániai iskoláról: Szende 2010, 74. és Házi 1939a, 103–116. Az iskola alapításakor latin nyelvű volt és a plébánia felügyelete alatt állt. A plébániai iskolából úgy lett városi, hogy a tanács még jóval a reformáció előtt mind több terhet átvállalt, majd a 16. században már az iskolamestert is fizette (Házi II/5. 130., 133). Minderről lásd Mollay 1968, 46–47.

³³⁶ Minderről lásd Házi 1956, 209, míg a pecséthasználat kapcsán: Tompos Ernő: Soproniak középkori pecsétjei. In: Soproni Szemle 27 (1973), 289–306. rövidítése: Tompos 1973.

³³⁷ Mollay-Goda 2006, 27–29. Az első ismert jegyzői elszámolás: Házi II/1. 150. A városi levéltár kezdeti helyéről lásd Szende 2007, különösen a 3. és a 6. lábjegyzet. A polgárközség iratainak az 1420-as évektől kezdve a mindenkor városháza adott otthont. Minderről lásd Mollay 1977, 234–247.

³³⁸ Házi II/2. 316–317, az elszámolások: II/1. 169–170, 174–175, II/2., 359–372, II/3., 360–369.

Ziegler nemcsak lakója, hanem polgárjoggal rendelkező tagja volt a városnak, amit 1466 utáni oklevelein több helyütt is kiemelt. Feltehetően tehát az utóbbi nem volt magától értetődő dolog, annak ellenére sem, hogy már korábban is a polgárság utazó követének számított. Az adómentességen kívül évi rendes fizetést kapott, továbbá a magánfelek számára végzett írásbeli munkákért külön összeg járt neki, melynek mértékét az 1455. évi tanácsi határozatok rögzítettek írásban.³³⁹ Érdekes módon tőle csak egy, a városba beszállított vidéki borok után befolyt illetékekről és azok felhasználásáról szóló elszámolás maradt fenn. Az utóbbi alapján elképzelhető, hogy a 15. század közepétől a differenciálódás következtében leginkább a kamarások és a polgármesterek intézték a város számadásokkal járó ügyeit. Az elszámolásoktól eltekintve Ziegler nemcsak folytatta Ernst munkásságát, hanem egy füzetben latin nyelven kísérletet tett az első telekkönyvi feljegyzések vezetésére is. Sőt, az utóbbi nótárius a városi iratanyag rendezéséhez is hozzáfogott: az okleveleken belül különválasztotta a még érvényes intézkedéseket tartalmazó, és a már elévült darabokat.³⁴⁰

A jegyző utódai közül **Hans Steck** (1475–1487) nótárius volt az első, aki *syndicus*nak (ügyész) nevezte magát, ami az 1490-ben már Pozsonyban tevékenykedő jegyző pályáján keresztül dokumentálja a nótáriusi tisztség jelentőségének újabb emelkedését. Egyéb hivatali működése mellett ő készítette 1481-ben a Mátyás cseh zsoldosai által okozott károk felmérését, ám Steck soproni tevékenységének egyik legfontosabb érdeme a városi ingatlanforgalmat rögzítő telekkönyv (*Erstes Grundbuch*) 1480-as felfektetése volt.³⁴¹ Az adásvételi szerződéseken és az ingatlanok cseréjén túl Steck ebben a kötetben jegyezte fel az egyházi javadalmaktól felvett kölcsönöket is. A legtöbb esetben a résztvevőkön kívül feltüntette a kölcsönt (a kamattal és a fizetés napjával), illetve a zálog vagy adásvétel tárgyát képező ingatlanok helyét, szomszédait, a bejegyzés dátuma mellett pedig a hivatalban lévő polgármester és városbíró nevét. Steck az egyházi javadalmak részére külön-külön fejezeteket nyitott, és ezekről tartalomjegyzéket is összeállított. A telekkönyv mellett az ő nevéhez fűződik még a *Bürgerbüchl und Ächtbüchl*, azaz a későbbi Polgár- és Ítéletkönyv első feljegyzéseinek elkészítése is.

Az 1480-as évek végétől a 16. század közepéig a városi kancellária munkáját eredményesen megszervező név szerint ismert hat jegyző egyike sem volt soproni

³³⁹ A jegyző fizetése: Házi II/3. 415–417, és az 1455-ös határozat: II/2. 178.

³⁴⁰ Hans Ziegler elszámolása: Házi II/3. 407–417, és az első telekkönyvezési kísérlet: II/6. 204–209. A levéltár első ismert rendezéséről lásd Szende 2007. 8. lábjegyzet.

³⁴¹ A Hans Steck tevékenységére vonatkozó források többek között: Házi L/5. 404, és II/6. 243–255.

származású. **Hans Gugelweit**, a Soproni Virágének szerzője, igazolhatóan 1487 és 1495 között irányította a város hivatalos írásbeli igazgatását. Minden bizonnyal hozzá köthető a *Gedenkbuch* használatának megkezdése, és tőle származik a városi könyv hátsó borítójának belső oldalán olvasható latin tollpróba: „*Amor vincit omnia*”, azaz „*A szerelem mindent legyőz*”. A humanista ízlését ezen kívül is több helyütt eláruló Gugelweitet 1492-ben a polgárság a belső tanács tagjává választotta a nótáriusi tisztség megtartása mellett. A jegyző termékeny hivatali működése során nemcsak folytatta elődei munkáját, többek között az 1480-as évek végi adójegyzékek elkészítésével, hanem a *Gedenkbuch* mellett hozzá kapcsolódik a *Priesterbuch* felfektetése is. A harminckét kegyes alapítvány tőkájének felhasználását dokumentáló kötet szorosan kapcsolódott a telekkönyvben még Hans Steck által megkezdett, az egyházi javadalmak pénzügeit rögzítő tematikához. Az alapítványok vagyonának igazgatása mellett – a telekkönyvhöz hasonlóan – számos papi reverzális került még ide bejegyzésre Gugelweit és utódai alatt. A későbbi jegyző feltehetően az 1480-as évek második felében került Sopronba, ahol feleségül vette a néhai városi nótárius, Hans Ziegler második házasságából született lányát, Barbarát. A frigy révén előkelő Szent György utcai házhoz jutó Gugelweit társadalmi presztízsét több szőlőskert megszerzésével növelte egészen 1495-ben bekövetkezett haláláig.³⁴²

A humanista műveltségű jegyzőt tisztségében **Bernhard Schöckel** követte (1495–1509). Bár közjegyzői oklevél nem maradt fenn tőle, csupán egy végrendelet, ám igazolhatóan Schöckel volt az első nótárius, aki egyúttal közjegyző is volt. Az egyes városi könyvek vezetése mellett tőle származik az 1490-es évek közepéről fennmaradt árszabás, illetve bordézsma-jegyzék, továbbá az 1500-as évekből fennmaradt két adójegyzék is. Társadalmi karrierjét szemléletesen jelzi, hogy a tanács pályafutása során majdnem kétszeresére emelte jegyzői fizetését, sőt díszruhára külön összeget különített el a nótáriusnak.³⁴³ A város írásbeli igazgatásának következő ismert vezetője, a kancellária élére 1514-ben kerülő **Wolfgang Treskwitz** neve alapján Morvaországból (Treskowitz/Troskotovice) származott el Sopronba, ám bécsi tanulmányain kívül a soproni források alapján más nem ismert róla.³⁴⁴

³⁴² A Gugelweit névéhez fűződő adójegyzékek: Házi II./4. 393–419; II./5. 1–17, 21–35, míg tevékenységéről Mollay–Goda 2006, 27. és különösen a 20. lábjegyzet.

³⁴³ A Schöckel névéhez fűződő jegyzékek: Házi II./5. 66–77, 166–175, II./6. 284–286, míg életéről Mollay 1968, 37, 40; Tompos 1973, 303.

³⁴⁴ Goda–Majorossy 2008, 87.

Cristoph Schwartzentaler (1518–1521) igazolhatóan a szomszédos Bécsújhelyről érkezett a városba. Sopronban mindössze négy évet tevékenykedett, ám közjegyzői jogosítvánnyal rendelkezett, és 1520-ban a városi tanácsba is beválasztották. Schwartzentaler az egyik előkelő tanácsos özvegyével kötött kedvező házasságának is köszönhetette társadalmi emelkedését. Ennek ellenére a felesége örökségével kapcsolatban komoly pereskedésbe kezdő, majd Fő téri házát elvesztő jegyző az 1520-as években visszaköltözött Bécsújhelyre, ahol később szintén a tanács tagja lett, azután pedig szolgálatait Ferdinánd főhercegnek és magyar királynak ajánlotta fel.³⁴⁵ Az említett jogviták idején már a Grazból származó **Jakob Auer** vezette a soproni kancelláriát, aki másfél évtizeden keresztül (1521–1534) megőrizte pozícióját. Az ő tevékenységéhez kapcsolódott az 1520-as évek közepének számos fennmaradt adóösszeírása, gabona-, és bordézsma-jegyzéke, illetve a katonaköteles polgárok összeírása is. Személyében szintén közjegyző állt a város hivatalos írásbeliségének az élén, akinek a tanács 1525-ben polgárjogot adományozott, sőt beválasztották a városvezetésbe is. Felesége, Anna révén ő is örökösödési perben vett részt, amely még végrendelkezésekor, 1534-ben is folyamatban volt.³⁴⁶ Auer utódja, a humanista műveltségű **Wolfgang Rosenkrantz** már 1530-ban igazolhatóan a kancellária szolgálatában állt, majd négy évvel később átvette annak irányítását (1534–1549). A város hivatalos írásbeliségében a jegyzők császári kinevezésű közjegyzői címe, és a vezetésbe történő beválasztásuk világosan jelezte a formálódó soproni értelmiség növekvő társadalmi szerepét a polgárközség igazgatásában.

A 15. század utolsó két évtizedétől kezdődően mind a városvezetők, mind a segítségükre lévő városi jegyzők tevékenységének köszönhetően jelentős változásokon ment át Sopron önkormányzatisága. Az alapokat mindehhez természetesen az évszázad első felének gazdasági, társadalmi és kulturális eredményei fektették le. Ennek ellenére a modern értelemben vett, az 1530-as években bekövetkező szakszerű ügyvitel előzményét a középkor utolsó négy évtizede jelentette. Az igazgatástörténeti összegzés keretében érdemes módosítani a korábbi munkákból kirajzolódó általános képet a jelen kutatás eredményeivel.³⁴⁷

---

³⁴⁵ Mollay–Goda 2006, 28.

³⁴⁶ Goda–Majorossy 2008, 87. A Jakob Auer készítette jegyzékek: Házi II/5. 351–365, II/6. 363–373, 376–387, 401–407, 425–430, 430–437, 412–419, míg az ő, és utódja munkásságáról lásd Mollay 1968, 41.

³⁴⁷ A szinte egyetlen átfogó, ám elavult összefoglalás: Ember Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácsról a török kiűzéséig. Budapest, 1946, Magyar Országos Levéltár, 542–566. rövidítése: Ember 1946

A fennmaradt források tanúsága szerint az ekkor még a polgárság egésze, és nem egy kisebb csoportja által egy évre megválasztott polgármester, városbíró és tizenkét fős tanács tevékenysége az 1480-as évektől egyre sokrétűbb megőrkítést nyert a mindenkori városi jegyzők és segítők tevékenysége nyomán. Több más várossal ellentétben a két főtiszttséget (polgármester, városbíró) viselő polgár egyike sem számított Sopronban a tanácsosok közé, személyük pedig az esküdekénél nagyobb tiszteletben részesült. Az 1370-es évektől a formulákban és a gyakorlatban is a város első emberének a **polgármester** számított. A hetente többször igazgatási és bíraskodási kérdésekben ülésező tanácsban végzett munkáján kívül olyan ügyvivője volt a városnak, aki teljes mértékben rendelkezett a polgárközség anyagi erőforrásai felett. Bevételeiről és kiadásairól rendszerint évente kellett elszámolnia a tanács (és képletesen a polgárközség) előtt: hirtelen halála esetén pedig hasonló kötelezettsége volt közvetlen hozzátartozóinak, leggyakrabban az özvegyének, vagy a fiának.³⁴⁸

A mindenkori polgármester tisztségét gyakran kötötte össze más pozíciókkal is. Ezek között leggyakrabban a kamarási feladatok ellátása szerepelt, de az 1490-es évek végén például a polgármester egyszerre látta el a sókamara vezetését és a Szent Mihály templom világi felügyeletét is. Ugyan a „falugrófokról” teljes lista csak ritkán (pl.: 1507-ből) áll rendelkezésre, de a mindenkori polgármesterek – a kamarasság illetve templomatyaság mellett – szinte bizonyosan rendszeresen ellenőrzésük alá vonták valamelyik jobbágyközség, az említett esztendőben például Ágfalva pénzügyeinek irányítását.³⁴⁹

A 14. század utolsó harmadától a városi önkormányzatiság második embere a **városbíró** volt: tevékenysége legfontosabb elemének a hétfőn, szerdán és pénteken ülésező bíróság vezetése számított. A középkor végéig csupán 1485-ből maradt fenn adat arra, hogy a tisztség betöltője ehhez kapcsolódóan a kamarás teendőit is végezte. Ettől eltekintve a városbíró rendszerint nem viselt más pozíciót, bár a jobbágyközségek irányításával járó haszonból feltehetően ő sem csak 1507-ben vette ki a részét. A bírói székhez a vizsgált időszakban különféle ügyekben fordultak a polgárok, leggyakrabban mégis az örökösödés és a hagyatékok kérdésében jelentek meg az esküdtek előtt.³⁵⁰

³⁴⁸ Csupán egy konkrét példa: egy 1491-es elszámolás az előző polgármester özvegye részéről: Gedb. 32.

³⁴⁹ Minderről lásd korábban, illetve az itt említett példákra: Házi II/5. 77–95, 141–166, Gedb. 42, 93, 104 (kamarasság), Gedb. 92 (a hármastiszttség), Házi II/2. 185–187 (a falugrófóság).

³⁵⁰ Szende 2010, 62–63. A Gedenkbuchban hagyatékok és végrendeletek pl.: 11, 20, 46, 70, 124, 139, 141, 156, 163, 178, 188, 193, 199, 228, 230, 235, 236, 246, 262, 284.1, 284.2, 288, 297, 361, 367, 368, 369, 371,

Számos esetben a per felvétele után a bírói szék írásos beadványokat kért a felektől, tanúkat hallgatott meg, majd többször az alapos vizsgálat és mérlegelés érdekében későbbi időpontra halasztották a végső tárgyalást.³⁵¹ A megörökített események között szerepeltek bűncselekmények ügyében kirótt pénzbüntetések és a polgárok kölcsönfelvételei is.³⁵² A legtöbb ügy mégis a városlakók közti magánjogi viták közös megegyezéssel történő elrendezéséhez kötődött. Ha valakit a bíróság elítélt, esetleg börtönbe vetett, szabadulásakor jellemzően egyfajta megbékélési nyilatkozatot, illetve kötelezvényt íratott vele alá a **tanács**, amiben az illető kijelentette, hogy jogosan vetették őt börtönbe, és ezért a város vezetése és polgársága ellen bosszúra, illetve megtorlásra nem gondol. A tanács egyes tagjai igazgatási feladataik mellett a városbírói szék munkájában ülnökként vettek részt, ám sokszor őket kérték fel fogott bírónak a peren kívüli megegyezésekhez is.³⁵³

Feltehetően a testület öt legbefolyásosabb és legtekintélyesebb tagja részesült a polgármester és a városbíró mellett „falugróként” az alávetett jobbágyközségek igazgatásának előnyeiből. Ezen felül legtöbbször az esküdtek közül kerültek ki a kamarások, az ispotálymesterek és a különféle templomatyák is. Az utóbbi két tisztséget az egyes tanácsosok sokszor éveken át, néhány esetben több mint egy évtizedig viselték.³⁵⁴ Annak ellenére, hogy az 1480-as évek végétől a testamentumokat már nem a városi könyvbe vezették, a tanácsosok szerepe tanúként és végrehajtóként továbbra is meghatározó maradt a végrendelkezők számára. A városi bíróság közvetlen hatásköre alá nem tartozó zsidók és a nem-zsidók főként pénzügyi természetű kapcsolataiban pedig a *Judenrichter* közvetített. Igazságszolgáltatási tevékenységéről a soproni források ritkán tudósítanak, de a tisztség betöltője bizonyosan a tekintélyes, a tanácsosi pozícióig is eljutó polgárok közül került ki. A fent említett feladatok mellett négy tanácsos látta el a rend és

---

372, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 385, 387, 389, 391, 392, 394, 403, 409, 412, 413, 414, 417, 421, 422, 442; miscalapítványok: Nr. 103, 286, 293, 296, 311, 318.

³⁵¹ A városbíró, mint kamarás: Gedb. 41 (1485), míg a bírói székek a Gerichtsbuchban megörökített munkájáról: ingatlanügyek (pl.: 436, 437, 440, 446, 468, 486), perfelvételek (pl.: 471, 472, 473, 474), beadványkérés (pl.: 465), tanúmeghallgatás (pl.: 482, 483, 484, 485), perhalasztás (pl.: 462, 464, 528) és végső tárgyalás (pl.: 467, 477).

³⁵² Bűncselekmények: Gedb. 24, 31, 38, 44, 127, 128, 176, 186, 207, 208, 211, 219, 227, 249, 268, 272, 398, 448; illetve kölcsönügyletek: 12, 14, 57, 166, 177, 242, 251, 252, 253, 261, 270, 316, 320, 321, 400, 450.

³⁵³ Az ilyen típusú nyilatkozatok funkciójáról lásd Isenmann 1988, 161–162, illetve Engel 1993, 71–83; míg a soproni példák: Házi I/6. 41–42, 162–163, 199–200, 216–217, 250–251, 261–262, 278–279, 283, 310–312.

³⁵⁴ Goda–Majorossy 2008, 77–79. A kamarások: pl. Házi II/5. 39–65, 118–138, 205–241, 292–350, 382–440, Gedb. 58, 80, 131, 180; ispotálymester: Gedb. 53; a templomatyák: pl. Házi II/5. 65–66, 96–118, 241–283, 367–382, 440–444, és Gedb. 4, 98, 99, 189.

főként a pénzügyigazgatás felett örökdő *Viertelmeister*ek teendőit is, ami a külváros közigazgatási egységei feletti ellenőrzést foglalta magában.

A tanács mellett a városi pénzügyek egy részének gyakorlati – esetenként csupán névleges – ellenőrzését a huszonnégy tagból álló **külső tanács** látta el. Ember Győző véleményével ellentétben ez a testület nem az 1450-es években alakult, hanem fontos képviseleti és ellenőrzési feladatokat látott el már az 1390-es évek óta.³⁵⁵ A testület élén a vizsgált időszakban nem állt ún. szószóló (*Procurator / tribunus plebis / Vormund / Vormünder*), aki más magyar városokban a külső tanácsot irányította és a polgárság képviseletében hozzászólási és véleményalkotási joga volt a belső tanács ülésein is, azaz a két tanács között közvetítőként működött. A korszak huszonnegyedes testülete közösen hozta meg döntéseit, a belső tanáccsal pedig együttes ülés keretében, főként pénzügyigazgatási kérdésekben egyeztetett.

A 15. század utolsó évtizedeitől kezdve azonban egyre kevesebb adat maradt fent mind a polgárközség, mind a külső tanács elszámoltatási jogosítványaira, ami megelőlegezte az 1530-as évektől bekövetkező változásokat, amikor is a külső tanács megválasztása és a választópolgárság irányítása teljes mértékben a szűkebb városvezetés, azaz döntően a mindenkori polgármester és városbíró kezébe került. A nyolc belvárosi, és a falakon kívüli városrészek képviseletében jelen lévő négy-négy külvárosi huszonnegyedes adóigazgatási feladatait azonban még a 16. század során is megőrizte.³⁵⁶ A huszonnegyedesek két tagja a fenti fáradtságos munkája mellett a hegymesteri teendőket is ellátta. A külső tanácsosokkal kapcsolatban összegzőképpen elmondható, hogy míg a 15. század elején inkább a polgárközség eszközeként a belső tanács ellenőrzése (pénzügyek, véleményezés és gyűlések szervezése) jelentette a legfontosabb feladatukat, addig a 16. század közepére csoportjuk a belső tanács akaratát közvetítő, ám sok külvárosinak a közéleti karrier első lépcsőjeként szolgáló adminisztratív testületté vált.³⁵⁷

Mindez fokozottan, és már jóval korábban elmondható volt a szakképzettséget megtestesítő **jegyzőkről**. Mint már korábban szerepelt, őket rendszerint a polgárság vagy a külső tanács választása helyett a tanács hívta meg, és a sokszor idegenből származó, fizetett tisztséget viselő személyek soproni sorsa az utóbbi testület kezében volt. Már a 15. században ott szerepelt mellettük az aljegyző, és az írásbeli munka kevesebb szakismeretet igénylő, mechanikus részét az írnokok végezték. Természetesen a nótáriusok a város

³⁵⁵ Ember 1946, 551.

³⁵⁶ A pénzügyi ellenőrzésre vonatkozó példák: Gedb. 32, 93, 104, míg a külső tanácsról lásd korábban.

³⁵⁷ Goda 2007a, 139., Goda–Majorossy 2008, 73–75.

hivatalos írásbeliségének irányítása mellett segédkeztek a polgárság írásos ügyintézésének elvégzésében is, ám ezért legtöbbször külön juttatásokban részesültek. A 15. század végétől egyre gyakrabban közjegyzői címmel is rendelkező jegyzők ugyan tisztségük nélkül fogva nem voltak a tanács tagjai, ám többeket közülük beválasztottak a testületbe, és tudásukkal illetve kedvező házasságkötésekkel igen gyorsan integrálódtak a tanácspolgárságot adó városi körökbe. A mindenkori hatalom iránti lojalitás különösen igaz volt továbbá a város kisebb fizetett alkalmazottjaira. A különféle örök, szolgálattevők, futárok, csőszök, városgazdák és fegyvermesterek mind-mind a két főtisztséget viselő személy és a tanács szolgálatában álltak.³⁵⁸

Sopron későközépkori önkormányzatisága tehát – összehasonlítva a korábban bemutatott példákkal –, az elzálogosítás (1442–1463) időszakától eltekintve, sokkal függetlenebb volt a város urától, vagyis az uralkodótól, ám ennek a függetlenségnek a gyakorlati megvalósulása a mindenkori vezetőség elképzeléseinek és akaratának múltott. A polgárság véleményét rögzítő közgyűlési jegyzőkönyvek tanúsága szerint a fent bemutatott, szervezett öngazgatási gyakorlat céljait és érdekeit tekintve korántsem volt konfliktusmentes, és az 1520-as évektől kezdve az **igazgatási szakszerűsödés** összekapcsolódott az egyre **önkényesebb hatalomgyakorlás** technikáival.³⁵⁹

Összegzőképpen elmondható tehát, hogy a városvezetés és a mindenkori jegyzők – részben ausztriai példák alapján – a középkor utolsó évtizedeiben megteremtették a modernnek számító, hatékony és specializált városigazgatás előzményeit. Mindez azért különösen jelentős, mert Sopron – közjogi helyzetéből fakadóan – a szomszédos németajkú városoknál sokkal nagyobb önállóságot élvezett. A szakszerűsödés kezdetei, és a külvilággal való kapcsolatot jellemző erőteljes autonómia azonban korántsem jelentette egyértelműen a polgárközség javának a kiteljesedését. Sopron irányítását ugyanis ekkortól a vezetés és a polgárság viszonyát a felettes hatóság (*Obrigkeit*) és az alattvalók (*Untertanen*) viszonyrendszerében elképzelő elit vette a kezébe.³⁶⁰ A város polgárságának kiszorítása a tényleges döntéshozatalból – Ember Győző elgondolásával ellentétben – egyáltalán nem erőszakos befolyástól mentesen ment végbe: a kifelé élvezett autonómia,

³⁵⁸ Mollay–Goda 2006, 27–31.

³⁵⁹ A német példákról illetve a bécsi viszonyokról: Isenmann 1988, 131, 136–138, 195; Engel 1993, 114–116; Perger 1988, 21–23; míg Sopronról Goda 2004, 308–328. Az elzálogosítás korszakának köz- és politikatörténeti viszonyairól részletesen lásd: Bariska István: A soproni városkapitányság III. Frigyes korában. In: Soproni Szemle 63 (2009), 268–281.; Bariska István: III. Frigyes gyámsági kormányzása és Nyugat-Magyarország. In: Századok, 2007, 1165–1189.

³⁶⁰ A soproni politikai és kulturális változások jellegéről lásd Házi–Németh 2005, 80–85, míg ezek tagább összefüggéseiről: Maschke 1966, 7–22.

az erősödő igazgatási modernizáció és a befelé fokozottan érvényesülő ellenőrzés, esetenként elnyomás, együttesen teremtette meg a 15–16. századi Sopron sikereinek az alapját.

Közép-európai kitekintésben – a korábbi Kárpát-medencei példákhoz hasonlóan – semmi nyomát nem láttuk itt valamiféle „coniuratio”-nak, azaz az önkormányzati jogosítványok elnyerése, szívós megőrzése és sikeres gyarapítása jellemezte a vizsgált időszakot. Ennek keretében itt is demográfiai értelemben véve kisebb középvárosi viszonyok között bontakozott ki egy igen **széleskörű önkormányzatiság**, ezáltal így sajátos közeget biztosítva a helyi elitképződési folyamatoknak. A kiterjedt autonómiára alapuló helyi hatalmi szerkezet működtetői a korábbi hazai példákhoz hasonlóan **itt sem hajtották végre az uralomban való részvétel teljes körű, jogilag is intézményesített kisajátítását**. Ennek ellenére az egyre differenciáltabb és átfogóbb igazgatási szerkezet kialakulását Sopronban is **erőteljes hatalom-koncentráció** kísérte. Minderre azonban Kárpát-medencei összehasonlításban viszonylag későn, döntően csupán csak a 16. század harmadik évtizedétől került sor. Mint láhattuk ennek eredményeképpen a választói jogok a belvárosi polgárokon kívül a külvárosiak egy kiválasztott szűk körére korlátozódtak. Ennek ellenére az önkormányzatiság irányítói pozícióiba vezető utak korántsem zárultak be.

A **külső tanács**, mely helyi sajátosságként igen hosszú ideig, területi alapon szerveződve az egész polgárság érdekében ellenőrizte a város vezetését és pénzügyigazgatását, ugyan ekkorra kijelölt adminisztratív testületté vált, ám tagjai továbbra is döntően a külvárosiakból kerültek ki, így tehát az első lépést biztosították a főtisztségek felé vezető karrierlétrán. Emellett – a Szent György testvérület egyházi és világi befolyásától eltekintve – Sopronban nyomát sem látni a számos korábbi Kárpát-medencei példa esetében már a 15. században feltűnő új, sokkal oligarchikusabb jellegű, a korábban irányító pozíciókat betöltőket is magában foglaló nagy illetve külső tanácsnak. A soproni huszonnegyedések testülete az 1530-as évek változásai ellenére továbbra is igen jelentős szerepet töltött be a mindennapi élet megszervezésében, továbbá a közeleti vezetők rekrutálásában.

Végezetül még egy döntő igazgatástörténeti elemet érdemes kiemelni: a 15–16. században Sopron élén a tizenkét fős tanács mellett a korábban bemutatott hazai városokkal szemben gyakorlatilag **két, rangban ugyan különböző, mégis egyaránt igen befolyásos főtisztségviselő** állt. Ezzel valójában megkétszereződött a város élén betölthető

szerepek és időszakok száma, ami döntően befolyásolta a hatalmi pozícióknak a helyi igazgatás- és elittörténeti források tükrében feltáruható lehetőség-rendszerét.

IV.3. Az igazgatástörténet és elitkutatás forrásai

Az önkormányzatiság és az elitképződés megismerését elősegítő általános forrástani háttér szempontjából mind a vizsgált település, mind a környező németajkú térség öngazgatásra törekvő, és azt elnyerő városai számára a saját írásbeli hatóság létrehozása az önkormányzatiság megerősödésének egyik alapvető eszköze volt. Bár a **hivatalos levelezések** és a különféle típusú **elszámolások** vezetése leginkább az irányító kereskedő-réteg identitásához és létformájához tartozott hozzá, mégis, ezek a formák idővel áthatották a városi társadalom középrétegeit is. A kezdeti okleveles gyakorlat után a saját, városi irattermelés jellemzően egy **városkönyv** (*liber civitatis* / *Statbuch*) felfektetésével, és ezen belül, vagy különállóan különféle pénzügyi elszámolások vezetésével kezdődött. A változatos nevű (a fentiek mellett még például *liber memorialis* / *denkelbok*, *liber notandum*, *Eidbuch*, *Satzungsbuch*) első igazgatási kötetek jellemzően meglehetősen vegyes tartalmúak voltak, és a legtöbb helyen döntően a tanács ügykörébe tartozó adatokat tartalmaztak. Ennek értelmében másolták, illetve jegyezték be például a privilégiumokat, tanácshatározatokat, elszámolásokat, tartozásokat, polgárfelvételeket, építési és birtokjogi eseteket. Ezekbe a könyvekbe tehát mind a közösségre, mind a városlakókra, mint polgárookra egyénileg vonatkozó adatokat beírtak. Csupán a kisebb városokban elégedtek meg a teljes középkor folyamán egyetlen kötet vezetésével. A nagyobbaknál a városi igazgatás sokrétűbbé válásával a városi könyvek területén szakosodás következett be: az egyes témák köré szerveződő, vagy a különféle tisztségviselőkhöz kapcsolódó kötetek, illetve iratcsoportok is megjelentek.³⁶¹

Sopronban a helyi johannita konventtel, mint hiteleshellyel folytatott mintegy nyolc évtizedes együttműködés után, a 14. század során a hivatalos írásbeliség a tanács hatásköre alá került, és egyre szerteágazóbbá, illetve szervezettebbé vált. Az első igazolható adat a korábban bemutatottakhoz (ld.: Buda, Pozsony, Nagyszombat stb.) hasonló hivatalos **városi jegyző** tevékenységére 1354-ből származik, míg a fennmaradt két legrégebbi városi könyv (1390–1517; 1393–1472) korai bejegyzései az 1390-es években keletkeztek: tartalmukat tekintve igen vegyesek, így döntően olyan városi könyvnek tekinthetők,

---

³⁶¹ A városkönyvek kezdeteiről általánosságban lásd Isenmann 1988, 166–168; Engel 1993, 71–83.

amelyeket bármely aktuális ügyben felhasználtak.³⁶² Sopron középkori joggyakorlata és írásbelisége nem hozott létre például a budaihoz hasonló önálló és átfogó jogkönyvet. A szokásjog mellett a városi élet során felmerült igazgatási vonatkozású kérdéseket szabályrendeletekkel rendezték, amelyeknek szintén nem készült önálló gyűjteménye: a vegyes tartalmú városi könyvekbe jegyezték be őket különösebb rendszerezettség nélkül.

A legrégebbi **statútumok** tehát a fenti két kötetben találhatók. Az első városi könyvben például ilyen volt 1391-ből a polgárfelvétel, a möring és az ingatlanok adásvételének szabályozása, 1402-ből a hozomány kérdésének rendezése, míg a második városi könyvben 1418-ból a végrendekezés rendjének a rögzítése. Az utóbbi forráskör – azaz a **végrendeletek** – teszik ki a két első *Stadtbuch* bejegyzéseinek a javát. A helyi rendelkezés szerint, a külső és a belső tanács legalább két-két tagjának – rendkívüli helyzetben két egyszerű polgárnak – jelenlétében készült testamentumot a hozzátartozóknak és a jelenlévőknek egy hónapon belül be kellett mutatnia a tanács előtt. A végrendelet akkor lépett érvénybe, amikor a tanács jóváhagyta és a jegyző beírta azt a városi könyvbe.³⁶³

A városi hatóság szigorúan ragaszkodott illetékességéhez – a kizárólag papok és asszonyok jelenlétében tett végrendelet érvénytelen volt –, és az említett két kötetben szereplő több száz végrendelet rögzítése e gyakorlat terméke. A 15. század utolsó negyedében a korábbi szokást megváltoztatták: a végrendeletek bemásolása helyett az eredeti példányokat őrizték meg.³⁶⁴ A **vegyes tartalmú**, főként kezdetben párhuzamosan vezetett **kötetekben** a testamentumokon kívül szerepelnek bűnügyi esetek és vallomások, gyámság alá helyezések, atyai és anyai örökségek kiadásával kapcsolatos ügyek, birtokosztály, hagyatékok tárgyában történő döntések, örökösödési keresetek benyújtása és javadalmas papok reverzálisai. A második városi könyvben a sok kölcsönfelvétel,

³⁶² Goda–Majorossy 2008, 82–83. A két városi könyvről lásd Házi II/1. 1–139, 140–178. A városi levéltár középkori történetére vonatkozó legújabb összefoglaló Szende 2007, 278–309.

³⁶³ A jogszabályalkotásról lásd Isehnann 1988, 167, és Engel 1933, 83–87. A Sopronból fennmaradt fontosabb statútumok: Házi II/1. 2–3 (1391), 11–12 (1402) és 159–160 (1418), míg hasonló jelentősége volt az 1455-ös tanácsi határozatoknak is: Házi II/2. 173–182. A polgárfelvétel későbbi alakulásáról lásd Szende 2006, 85–107. A végrendelezési gyakorlatról átfogó elemzést ad Szende 2004, 58–79.

³⁶⁴ A két városi könyvbe be nem jegyzett testamentumokat lásd: Házi II/1. 178–420, II/2. 1–172, II/6.: a következő számú dokumentumok: 168, 182, 191, 196, 200, 204, 206, 210, 213–217, 220, 221, 223, 224, 226, 227, 229, 234, 235, 241, 264, pótlás IV. és SVL, IV. A. 1003/j/bb., Oe Testamenta Lad. A-ZÖ, APoe XX., 1505–. (Végrendeletek) rövidítése: Oe Testamenta. A végrendeletek adminisztrációjáról pedig lásd Majorossy Judit: Archives of the Dead. Administration of Last Wills in Medieval Hungarian Towns. In Medium Aevum Quotidianum 2003, 13–28.

adóslevél, ingatlan-eladási ügyek mellett főként végrendeletek, és – újdonságképpen – különféle elszámolások találhatók.³⁶⁵

A városi kancellária kialakulásával az írásbeliség egyre gazdagabbá vált, és az 1400-as évektől kezdődően az önkormányzatisághoz kapcsolódó számos tevékenység megörökítést nyert. A polgármesteri, kamarási és templomai **elszámolások** mellett ebből az időszakból származnak az első ma ismert soproni adóelszámolások, kórházzsámadások, gabona-, bordézma- és **adójegyzékek** is. A városi **számadások** (polgármesteri, jegyzői és kamarási) kezdete tehát 1400-hoz, míg az első fennmaradt ispotály-elszámolás 1420-hoz kötődik. Az adóelszámolások nyomán követése 1416-tól, az adójegyzékeké pedig 1424-től lehetséges, míg a gabona-, és bordézma-jegyzékek sorozata 1417-től kezdődik. Az egyébként többnyelvű városban az 1420-as évekre megerősödő német nyelvű írásbeliség az önkormányzatiság szervezettebbé válásával összefüggésben a jegyzők tevékenysége nyomán meghatározó szerepet tett szert.³⁶⁶

A városi igazgatás differenciálódása ebben az időszokban vezetett el önálló **bíróági könyv** (*Gerichtsbuch*, 1423–1531) felfektetéséhez. Az itt található bejegyzések nagyobb hányada valóban a városi bírói szék munkájával függött össze: öngazgatás (a bíró- és tanácsválasztás, a városi alkalmazottak ügyei, néhány polgárfelvételi bejegyzés és a háztulajdonnal rendelkező lakók esküje, a polgárok kötelezései és a rendészeti ügyek); a város által ellátott ún. „hiteleshelyi tevékenységek” (végrendeletek, adásvételek, örökség-igények bejelentése illetve megújítása) és a kereskedelem szabályozása. A bejegyzések közül több vonatkozott a város jobbágyközségeire (lásd még pl. Pozsony és Kassa esetében) és templomaira is, hiszen Sopron önálló jogi személyként falvai felett földesúri, míg plébániája felett kegyúri jogokat gyakorolt. Utóbbi nemcsak a plébánosválasztást, valamint az egyház gazdasági ügyeibe való beavatkozás lehetőségét jelentette, hanem az

³⁶⁵ Az említett példákat lásd Házi II/1. bűncselekmények: 4–11, gyámügy és örökösödés: 29–30, 32–33, 45, birtokosztály: 42, illetve a reverzálisokra pl.: 56–57, 109, 115, 137–138.

³⁶⁶ Goda-Majorossy 2008, 83. Az egyes elszámolások kezdeteihez lásd Házi II/2. 292–295 (városi); 306–313 (ispotály); 305–306 (adóelszámolás); 316–337 (adójegyzék); 314–316 (gabonadézma-jegyzék). A későbbi elszámolásokkal és adójegyzékekkel kapcsolatban lásd Házi II/2. 292–425; II/3. 1–417; II/4. 1–419; II/5. 1–440; II/6. 100–101, 259–262, 284–286, 315–317, 363–373, 376–387, 389–401, 401–407, 425–430, 430–437, 440–444. A kiadatlan adójegyzékek és templomai elszámolások: SVL, IV. A. 1008. a. bb.: *Contributions saec. XVI–XVII. /Oe XLII et RR, XLIII et SS/*, rövidítése: SVL, Oe Lad. XLII et RR és XLIII et SS; SVL, IV. A. 1009. m. bb.: *Antiquae Ecclesiae Sancti Georgii*, rövidítése: Szent György templom számadásai; SVL, IV. A. 1009. m. cc.: *Antiquae Ecclesiae Sancti Michaelis*, rövidítése: Szent Mihály templom számadásai; SVL, IV. A. 1009. i. 437. k. Spital und Lazareth Carra-Rechnung, 1535–1598. (Ispotályszámadások) rövidítése: 1009/ i, 437. k. Ispotályszámadások.

oltárosok (egy-egy oltáralapítvány javadalmasai) tevékenységének ellenőrzését is.³⁶⁷ A kötetben tehát több tucat papi kötelezvény (ún. reverzális) maradt fenn, amelyben a javadalomba helyezett oltáros ígéretet tett szakrális feladatának lelkiismeretes ellátására és az alapítvány gyarapítására.

Az elitképződés szempontjából is meghatározó tulajdon-, család- és öröklésségi kérdésekről az adás-vételek mellett leginkább az örökösödési ügyek bejegyzései tájékoztatnak, amelyek számos esetben szorosan kötődtek a középkorban a hitelszerzés elfogadott formájaként tekintett elzálogosításokhoz. A fenti esetekhez képest a *Gerichtsbuch*-ban büntetőügyeket (pl.: hatalmaskodás, gyilkosság, verekedés, bűbájosság és boszorkányság) csupán kis számban örökítették meg. A *Bírósági könyv* vezetésében is testet öltő önálló írásbeliség megerősödésével párhuzamosan a század második fele a fokozatosan városi kézbe kerülő plébániai iskolának is köszönhetően a polgárság és azon belül is a közéleti elit nem-kancelláriai írásbeliségének felvirágzását hozta. Mégis az ekkor keletkezett és fennmaradt források jelentős részét az egyre inkább jogtudó értelmiségnek számító jegyzők és munkatársaik készítették.³⁶⁸

A városi igazgatás és írásbeliség 15. század közepi állapotaihoz képest radikális változás a 16. század második harmadában érhető tetten. Ekkor vált véglegessé az a gyakorlat, hogy bizonyos ügyeket illetve ügyköröket egyre következetesebben egyazon városi könyvbe jegyezték be. Az 1520-as, illetve 1530-as évektől kezdődően jelentek meg a kizárólag egy tematikát vezető kötetek. Ebben a körben szerepelnek többek között az 1527-től fennmaradt **kamarási elszámolások** könyvei (*Kammeramtrechnungsbücher*), 1533-tól a városi tanács jogszolgáltató tevékenységének döntéseit és végzéseit rögzítő **tanácsülési jegyzőkönyvek** (*Rathsprotocollen*), valamint a bevándorolt és polgárjogot nyert személyeket rögzítő **polgárfelvételi könyvek** (*Bürgerbücher*) 1535-től rendelkezésre álló kötetei.³⁶⁹

³⁶⁷ Néhány példa a fentiekre a teljesség igénye nélkül: Gerb. 11, 443 (tisztújítás); 3, 580 (városi alkalmazottak); 526, 569 (polgárfelvétel); 107, 573, 574 (kereskedelmi ügyek). A javadalmas házak, illetve egyéb egyházi intézmények elhelyezkedéséről tájékoztat igen behatóan: Szende 2010, 75–76.

³⁶⁸ Az egyes példák: Gerb. 120, 183, 188, 196, 266, 285 (zálogügyek); Gerb. 139, 178, 186, 194, 500, 501, 502, 503 (büntetőügyek).

³⁶⁹ A források: SVL, IV. A. 1009. c. Cammer Amts Rechnung, Raitt Register, 1527–, rövidítése: SVL, 1009 / c, Kamarási számadások; SVL, IV. A. 1003. a. Rathsprotocoll / Protocollum senatorium, 1533–, Oe Lad. IX et I., rövidítése: SVL, Oe Lad. IX et I. Az utóbbi sorozat első négy kötetéről már kiadott regeszták illetve mutatók állnak rendelkezésre: Tirmitz–Szakács 1996, 15–79, és Szakács Anita: Sopron Város Tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. II. 1555–1569. Sopron, 1997., rövidítése: Szakács 1997 Ekkor kezdték el intenzíven vezetni a polgárok közti peres ügyek kapcsán a következő kötetet is: SVL, IV. A. 1008. a. cc. Geschäftsbuch [1510], 1535–1551, rövidítése: Geschäftsbuch. A polgárkönyvek 1541-ig tartó részei már megjelentek nyomtatásban: Házi II/2. 285–291, míg a továbbiakat lásd: SVL, IV. A. 1003. g. fasc. 1,

A két időszak között átmenetet képező városi könyvek ugyan saját névvel és rendeltetéssel kerültek felfektetésre, ám az eredeti céltól eltérő feljegyzéseket is rögzítettek bennük, vagy vezetésüket hosszútávon nem folytatták. A korábban említett *Gerichtsbuch* tematikájának egy részét (polgárfelvételi ügyek, illetve bírósági ítéletek) például a *Bürgerbüchl und Ächtbüchl* (**Polgár- és Ítéletkönyv**) folytatta. Az utóbbi kötet az időszakból rendelkezésre álló hasonló források közül a legvegyesebb tematikájú. Az 1476 és 1548 közötti évtizedekből részben polgárfelvételekre vonatkozó adatokat tartalmazó könyvet feltehetően különféle feljegyzésekből utólag állították össze.³⁷⁰

Ezzel szemben az 1480-ban elkezdett *Erstes Grundbuch* (**Első telekkönyv**) a korszak legkövetkezetesebben használt igazgatási kötete. Ugyan bőségesen szerepelnek benne adatok huszonnégy oltárjavadalom tőkeforgalmára is, ám döntően a közéleti elit üzleti ügyeiben is meghatározó ingatlanforgalom ellenőrzésére és rögzítésére szánta a városi tanács. A bejegyzés kiállítását kérő fél tehát megjelenve, minden bizonnyal előadta az írásba foglalni kívánt ügylet tényét és részleteit, majd erről telekkönyvi bejegyzés készült. Hasonló kezdeményezésre már 1459-ben sor került, ám a telekkönyvi ügyek vezetése az 1480-as évektől vált folyamatossá: a bejegyzést általában a jegyző végezte, akinek minden egyes tétel után az illeték fele járt, míg másolatkérés esetén további összeg illette meg őt.

A kezdetben csak évszámmal keltezett, majd pontos dátummal ellátott bejegyzések között szerepeltek adásvételi szerződések, ingatlanok cseréje, az egyházi javadalmaktól felvett kölcsönök a tőke és a kamat összegével, a fizetés napja, az ingatlan helye, szomszédjai és az éppen hivatalban lévő polgármester és városbíró megnevezése. A kötet ennek megfelelően 1553-ig tartalmaz telekkönyvi bejegyzéseket, majd ezt követően Gregor Gaspitz városi nótárius (1551–1579) jóvoltából a *Zweites Grundbuch*-ban (**Második telekkönyv**) az 1570-es évek végéig sűrűn folytatódtak a hasonló témájú felvallások.³⁷¹

Bürger-Buch von Jahr 1535 bis 1624, 1535–1580, 1612–1624. rövidítése: SVL, IV. A. 1003. g. Polgárfelvételi könyvek A polgárkönyvek prozopográfiai kutatásáról: Házi 1982. és uő.: Az Artnér család (Beszámoló egy elkészült munkáról). In: Soproni Szemle 28 (1972), 160–168. rövidítése: Házi 1972

³⁷⁰ A Bürgerbüchl und Ächtbüchl levéltári jelzete: SVL, IV. A. 1027, Dl. 3830. rövidítése: Bb. A kötet köztes helyzetet foglal el a korábban esetleges polgárfelvételi adminisztráció és az önálló polgárkönyvek felfektetésének kezdete között.

³⁷¹ Goda-Majorossy 2008, 84–85. Az első ismert telekkönyvi feljegyzésekről: Házi II/6. 204–209. A második telekkönyv jelzete: SVL, IV. A. 1008. a. cc. Zweites Grundbuch, 1554–1618., rövidítése: II. Gb. Az utóbbi kötetet jelenleg rendező sajtó alá Dominkovits Péter.

Az 1490-es években felfektetett *Gedenkbuch* (**Feljegyzési könyv**) a *Bürgerbüchl* und *Ächtbüchl*-hez hasonlóan azon tematikus városi kötetek egyike, amelyek átmenetet jelentenek a 15. századi vegyes iktatás és a 16. század második harmadától jelentkező szakosodott ügyvitel eredményeként létrejött források időszaka között. A kötet öt évtizedből több mint négyszázötven bejegyzést foglal magában, ám ezek időbeli megoszlása igen hullámzó. A bejegyzések datálását elemezve kiderül, hogy a legtöbbjük – feltehetően a tanácsbéli munka ritmusát követve – hétfőn, szerdán és pénteken kelt. Évente átlagosan nyolc-tíz alkalommal írtak a kötetbe, míg ennél valamivel intenzívebb használatra az 1490-es évek második felében és az 1510-es években került sor. A fenti intenzitás szorosan összefüggött a többi városi könyv vezetésének gyakorlatával. Több esetben ugyanis ugyanazon ügy szerepelhetett a *Gerichtsbuch*, az *Erstes Grundbuch*, a *Gedenkbuch* és a *Priesterbuch* közül egynél több kötetben is. Emellett kimutathatóak olyan időszakok, amikor meghatározóan inkább az egyik könyvet részesítették előnyben a napi ügyvitel során.³⁷²

Az itt rögzített ügyek java a város tanácsa és az egyes tisztségek viselőinek hivatali működésére, illetve a polgárok magánjogi ügyeinek rendezésére vonatkozik. Ennek értelmében a várossal szembeni adósságok és kölcsönök feljegyzése mellett számos polgármesteri, városi kamarási, sókamarási, és templomatyai elszámolás illetve a fenti tisztségek egyes polgárokra történő ruházása került itt rögzítésre.³⁷³ A tanácsosok által gyakorolt további hatáskörök alapján itt regisztrálták az újonnan felvett polgárok egy részét is, akikkel kapcsolatban a *Bürgerbüchl* und *Ächtbüchl* és a későbbiekben a polgárfelvételi könyvek egyaránt tartalmazznak adatokat. Ide vezették be továbbá a végrehajtandó tanácsi határozatok egy részét, amelyekben megállapították például a szedhető illetékek mértékét, a tűzkárosultak határozott idejű adómentességét, és előírták, hogy milyen feltételek mellett lehet zsidóktól pénzt kölcsönözni.³⁷⁴

Emellett a tanács, mint a városi javak gazdája számos ingatlan (ház, szőlő, rét és hasonló) eladását, kertek és városi fürdők bérletét, hagyatékok értékesítését és misealapítványok létesítését rögzíttette a jegyzőkkal a *Gedenkbuch* oldalain. A

³⁷² Többek között a következő bejegyzések utalnak közvetlenül a *Gedenkbuch*-ban a többi városi könyv használatára: *Bürgerbüchl* und *Ächtbüchl*: 444.; *Grundbuch*: 87, 356.; *Judenbuch*: 396.; *Priesterbuch*: 20, 258.1, 306.1, 401.

³⁷³ A tisztségviselők beiktatásai illetve elszámolásai: polgármesteri (Gedb. 32, 42, 93, 104); kamarási (Gedb. 41, 42, 58, 80, 93, 104, 131, 133, 180); sókamarási (Gedb. 92); templomatyai (Gedb. 3, 4, 5, 6, 7, 92, 95, 98, 99, 126, 189); ispotálygondnoki (Gedb. 53), és egyéb (Gedb. 8, 15, 43).

³⁷⁴ A polgárfelvételek: Gedb. 28, 84, 443; az illetékek: Gedb. 16; adómentesség: Gedb. 345.1, 345.2; a zsidókkal kapcsolatos kölcsönügyletek: Gedb. 75.

bejegyzések másik csoportjában a tanács tagjai bíróságként döntöttek a polgárság egy körét, illetve egyes tagjait érintő magánjogi ügyekben.³⁷⁵ A megörökített események között egyaránt találhatók bűncselekmények (istenkáromlás, magánlaksértés vagy a tanács gyalázása) miatt kirótt pénzbüntetések és a polgárok kölcsönfelvételei (a várostól, papi javadalmakból és oltáralapítványoktól).³⁷⁶ A legtöbb bejegyzés mégis a városlakók (polgárok, lakók, zsidók illetve egyházi személyek) közti magánjogi viták (gyámtevékenység, örökösödés, kölcsönfelvétel és üzleti szerződés), közös megegyezéssel történő és a tanács által jóváhagyott elrendezéséről szól. Emellett igazgatástörténetileg és az elitképződés szempontjából fontosak a városi önkormányzatiság működését és a tisztségek viselőinek személyét ismertető feljegyzések. A *Gedenkbuch* felfektetésével szinte egy időben, 1493-ban döntött a kegyuraságot gyakorló városi tanács az egyházi tőkék ellenőrzésére hivatott külön városi könyv használata mellett. A telekkönyvhöz hasonlóan fatáblára húzott, bőrkötésű könyv, a *Priesterbuch* (**Papi könyv**, 1493–1580) számos papi reverzális mellett harminckét kegyes alapítvány tőkéjének felhasználásáról közöl bőséges adatokat.³⁷⁷

Végezetül az 1490-es évektől – bár az 1520-as évekig elég hiányosan – rendelkezésre állnak az ún. *Gemeinbetrachtungok* (Községi / **Közügylési jegyzőkönyvek**). Ezek a polgárság összességének évente egyszer, a tisztújítás utáni napon (Szent Márk napján, április 25-én) az új városvezetéshez szóló, írásba foglalt kívánságait és javaslatait tartalmazzák. Nem tekinthetők határozatoknak, ahhoz ugyanis a belső tanács hozzájárulására volt szükség, ami közvetlenül a tisztújítást követő tanácsülésben történhetett meg. Az egyes íveken mindig feltüntették az új polgármester, városbíró és a tanácsosok nevét, 1507-ben pedig – rendkívüli módon – az igazgatásuk és ellenőrzésük alá rendelt jobbágfalvakat is felsorolták. A megválasztott tanácsosok (többen negyedmesterek / *Viertelmeister* is) mellett több alkalommal lejegyezték a tanácsosságból kizárt, illetve arra jelölt személyek nevét, néha (pl.: 1496-ban) a rájuk adott szavazatok számával együtt. Sok esetben szerepel a polgárság kéréseinek felsorolása mellett a

³⁷⁵ Különféle ingatlanügyekre pl.: Gedb. 12, 17, 23, 218, 220, 229, 231, 234, 238, 239, 258.1, 259, 260, 263, 264, 267, 273, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 326, 416, 420, 432, 438, 449; hagyatékok és végrendeletek: Gedb. 11, 20, 46, 70, 124, 193, 199, 228, 230, 288, 297, 299, 301, 368, 369, 371, 372, 378, 379, 380, 387, 389, 391, 392, 413, 414, 417, 421, 422, 442; miscalapítványok: Gedb. 103, 286, 293, 296, 311, 318. Kifejezetten magánjogi esetek szerepelnek a következő bejegyzésekben: Gedb. 9, 29, 39, 40, 113, 114, 109, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 125, 129, 130, 134, 136, 140, 365, 376, 378, 379, 412, 429, 431, 437, 439, 444, 447.

³⁷⁶ Bűncselekmények pl.: Gedb. 24, 31, 176, 186, 207, 208, 211, 219, 227, 249, 268, 272, 398, 448; kölcsönigyletek pl.: Gedb. 12, 14, 57, 166, 177, 242, 251, 252, 253, 261, 270, 316, 320, 321, 400, 450.

³⁷⁷ A *Priesterbuch* jelzete: SVL, 204, IV. A. 1027, Dl. 3799. /Lad. XLIX. cs. ZZ nr. 105/. rövidítése: Pb.

huszonnégy tagú külső tanács nevesítése, esetenként az egyes városi alkalmazottak (pl.: hegymester / *Bergmeister*; építőmester / *Baumeister*) megnevezésével együtt.³⁷⁸

A **városi adminisztráció** 1480-as évektől bekövetkező **növekedése és szakosodása** szorosan összefüggött a korabeli városvezető csoportok ambícióival és hatalmi érdekeivel. Korántsem véletlen, hogy az 1520-as évekből származó jegyzőkönyvek szinte mindegyikében szerepel legalább egy, de sokszor több, akár halmozott visszaélés is, amit az előző tisztségviselési év választott vezetőinek (polgármester, városbíró, kamarás és további tanácsosok) rótt fel a polgárság. A 15. század utolsó harmadától kezdve ugyanis Sopron igazgatása a fokozatos **hatalom-koncentráció** következtében lényegében teljes mértékben a mindenkori főtisztségek (polgármester, városbíró) viselőinek és a tanácsosoknak a kezébe került. Ennek a folyamatnak az alapvetései közé tartozott tehát a több városi könyv (*Bürgerbüchl und Ächtbüchl, Erstes Grundbuch, Gedenkbuch és Priestersbuch*) közel egyidejű vezetését, azaz az adminisztráció megerősítését célzó igazgatási reform az 1480-as évek második felétől, majd a szinte teljesen szakosodott igazgatási gyakorlat bevezetése az 1530-as években. Az említett, a városi adminisztrációt erősítő folyamatok egy olyan irányítói kör idején teljedtek ki, amely mind hatalmi, mind igazgatási eszközökkel tudatosan vezetői pozíciójának megerősítésére és megőrzésére, végső soron a polgárközség és a városvezetés kapcsolatának radikális újraértelmezésére törekedett.³⁷⁹

A fenti igazgatástörténeti-hatalomtechnikai változásokon túl azonban mi az, ami megismerhető a fenti folyamatokat polgármesterként és városbíróként **irányító vezetők** életéből? A róluk összegyűjthető ismeretanyag az információk esetlegessége, és sokszor egyoldalúsága miatt számtalanszor meglehetősen töredékes, esetenként pedig igen nehezen strukturálható. Utóbbit megkönnyítené az egyes élettörténetek részletes feltárása, vagy csupán az egy-egy család történetére vonatkozó feldolgozás, ám ezeken az utakon a főtisztségekbe kerülők körének bemutatása, illetve összevetése elveszítené fókuszpontját,

³⁷⁸ Az 1496 és 1541 közötti időszak kiadott közgyűlési jegyzőkönyveit lásd Házi II/2. 183–284. A polgármester, a városbíró és belső tanács közlésén túl az egyes évek jegyzőkönyveiben különböző típusú archontológiai adatok maradtak fent. A negyedmesterek feltüntetése: 1508, 1513, 1526; a kizárt illetve jelölt tanácsosok megnevezése: 1496, 1507, 1524, 1525; a huszonnegyedeselek listázása: 1496, 1508, 1513, 1524, 1525, 1526, hegymesterek (1496, 1508, 1525, 1526), építőmester (1513) megjelölése volt a leggyakoribb. A kiadatlan jegyzőkönyvek: SVL, 179, IV. A. 1002. a. aa.: *Antiquae reflexionis Communitatis Soproniensis / Gemeinbetrachtungen* (Oe XXX et EE), fasc. 1., rövidítése: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: *Gemeinbetrachtung*

³⁷⁹ Egyes soproni polgármester-nemzedékek történetébe enged bepillantást Goda 2004, 308–328., Goda 2009, 232–256. A 15. század utolsó évtizedeiben bekövetkező igazgatási reformról, illetve hatalomkoncentrációról lásd Goda 2007b, 255–271., míg a 16. századi átalakulásokról tájékoztat: Timitz 1971, 53–67.

ezért az egyes személyekkel kapcsolatban feldolgozott adatok teljes körét nem építettük be az egyes rövid portrékba.

Az 1500-as évek magisztrátusában kulcsszerepet játszott **Michael Schöttel** példája révén érzékelhetővé válik, hogy a feldolgozott forrásokból ugyan sokoldalú, mégis töredezett és esetleges kép nyerhető. A közgyűlési jegyzőkönyvek jellemzően városbíróságáról és tanácstagságáról tudósítanak, a telekkönyvben pedig sok helyen főtisztviség-viselőként datált.³⁸⁰ A fennmaradt oklevelekben és levelekben, mint választott bíró hozott létre egyezségeket, másutt komolyabb összeggel tartoztak neki.³⁸¹ A saját és mások városi kamarási és templomatyai számadáskönyvei, illetve a *Gedenkbuch*, azaz a Feljegyzési könyv szintén gazdasági természetű adatokat szolgáltatnak életéről.³⁸² A telekkönyvi bejegyzések ingatlanügyeiről tesznek említést, a harmincadvámról szóló jegyzékekben pedig kereskedelmi tevékenységének egy szelete nyert megörökítést. A városi adójegyzékek alapján ingatlanai elhelyezkedésére és vagyoni helyzetére vonhatók le következtetések, míg erről, továbbá családi kapcsolatairól közöl adatokat fennmaradt végrendelete.³⁸³ A fentiek alapján látható, hogy az egyes említések – a többi polgárhoz hasonlóan – különböző töredékeket adják a róla fennmaradt ismereteknek. A forrásadottságok a rekonstrukció lehetőségét ugyan nem zárják ki, ám érvényességét behatárolják. A feldolgozott és az egyes személyek kapcsán később bemutatandó adatok így inkább körülményeit és nem feltétlenül oksági hátterét jelentik a vezetői szerepnek. A város közéleti viszonyainak és a vezetői elit sorsának forrástani összefonódására álljon itt a 15. század második feléből **Jakob Joachim** rövid bemutatása.

A korabeli Sopron irányító elitjének – és ezen belül Jakob Joachim személyének – vizsgálatához sok tekintetben elengedhetetlen lenne a város ekkori belpolitikai viszonyainak, vagy legalábbis a polgárság életét meghatározó eseményeknek az ismerete, ami megfelelő kontextusát adhatná az egyes vezető személyiségek élettörténetének és a városban betöltött szerepének. A számtalan ponton még alapkutatásokat nélkülöző összképben feltétlenül nagy szerepet játszottak az 1480-as éveket jellemző, az egész polgárság elé számos nehézséget állító háborús viszonyok. Mindez nem csupán komoly anyagi terheket rótt a városra,³⁸⁴ hanem kiszolgáltatott helyzetbe hozta a polgárközséget a

³⁸⁰ Erről: Házi II./2. 184–185., illetve Gb. 201, 202, 203, 204, 205–210, 218, 219, 222–232, 291–298.

³⁸¹ Az egyes említések: Házi I/6. 204, 225–226.

³⁸² Házi II/5. 47–65, 77, 95, 141–166, 96–116., a feljegyzési könyv alapján: Gedb. 57, 92, 79, 94, 179.

³⁸³ Minderről részletesen: Gb. 213, 220, 221, 309, 384.; Házi II/4.: 318, 320, 323.; Házi II./5. 22, 24, 46, 47, 63, 64, 38.; Házi II./1.: 317, 318.

³⁸⁴ Ezzel kapcsolatban ld. Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: Dominkovits Péter –

szomszédban háborút viselő királyt képviselő szolgáltevőkkel szemben: az uralkodói hatalom intenzíven érezte hatását mind a polgárság adóterheiben, mind a város közéletében.

A már több szempontból bemutatott, a század utolsó évtizedeinek mindkét uralkodóját szolgáló, mégis leginkább saját üzleti érdekeire tekintettel lévő Alföldy Bálint királyi harmincados élettörténete és soproni tevékenysége az utóbbi jelenségek egyik jellegzetes példája.³⁸⁵ Szolgálati jutalmaként, továbbá saját vásárlásaival igen komoly soproni ingatlanulajdonra tett szert úgy, hogy mindvégig a városi szempontból külső hatalom képviselőjeként lépett fel.³⁸⁶ A harmincadosi tevékenységéből kifolyólag kisebb magánhadssereggel rendelkező nemesúr az ingatlanaival járó polgári kötelezettségeknek amint tudott nem tett eleget, városi tisztséget pedig sosem töltött be. Az irányító polgárság, többek között Jakob Joachim vezetőtársa, Cristoph Herb személyes szinten is igyekezett kezelni a kérdést, azaz megpróbálta megvalósítani Alföldy „városi szocializációját”, ami sikertelennek bizonyult. Jelenléte sok tekintetben kihatott a község és a közeleti elit mozgásterére, korlátozta a városi élet autonómiáját.

A fenti állapotokban az 1490-es évek közepére – többek között Alföldy halálának köszönhetően – következett be komolyabb változás, míg ugyanekkor a várost közvetlenül irányító csoport személyi összetételében is lassú átalakulás vette kezdetét. A királyi harmincados örökösétől számos házat szereztek meg a vezetők részben a saját maguk, részben a város tulajdonába, és ezzel egyidejűleg Alföldy egykori nagyhatalmú támogatója, Nagylucei Fülöp Orbán soproni ingatlanai is ismét a polgárság kezébe kerültek. Utóbbiak között volt a Várostoronytól számított harmadik, emeletes Fő téri sarokház is, amelyet a magisztrátus a vétel után tataroztatott, majd az 1490-es évek második felétől városházaként használt, és a számára kiemelt jelentőségű eseménynek egy rendkívüli telekkönyvi bejegyzést szentelt.³⁸⁷ A városi tér számos kitüntetett pontjának visszaszerzése mellett a hatalomgyakorlásban ekkor több, a korábban felvázolt központosításra utaló esemény következett be.³⁸⁸

Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993, Soproni Levéltár, 155–167.

³⁸⁵ Szende Katalin: Egy győri úr Sopronban: Alföldy Bálint királyi harmincados (†1493). In: Fons (Forráskutatás és Történeti Segédudományok). IX (2002), 1–3. szám, 29–59., rövidítése: Szende 2002

³⁸⁶ Az 1490-es évek elején már nem csak királyi harmincados, hanem a soproni sókamara vezetője, sőt 1492-ben a városra kivetett rendkívüli adó behajtója is ő volt. Királyi kegyből vagy vásárlás útján, sőt erőszak alkalmazásával számos városi ingatlanra tett szert ld.: Szende 2002, 44–47.

³⁸⁷ Szende 2010, 20. és különösen a 123. és 124. lábjegyzetek. Az egyes ingatlanok kapcsán lásd: Dávid–Goda–Thirring 2008, 8–9., illetve a 80., 49. és 3. telkek.

³⁸⁸ Goda 2007b, 255–271. és Goda–Majorossy 2008, 86–87, 99–100.

Az említett jelenségek egyrészt a város autonómiájának megerősödésére, másrészt a város vezetése részéről a polgárság irányában bekövetkező hatalom-koncentrációra engednek következtetni. Jakob Joachim többszörös tanácsúr, és emellett befolyásos városbíró és polgármester azon két nemzedéket is átfogó városvezetői csoport tagja volt, amely a fenti reformok megvalósítójaként tűnt fel a forrásokban. Ennek ellenére Joachim életének és városi szerepének leginkább megvilágított pontja Nikolaus Haberleiter végrendeletének végrehajtásához, illetve több éves gyámogondnoki tevékenységéhez kapcsolódik, amit az eddigi elemzések már kimerítően feltártak.³⁸⁹ Érdemes kiemelni tehát, hogy már a század utolsó negyedének elején tekintélyes polgárnak számított, akit több végrendelethez hívtak tanúnak.³⁹⁰ Az 1480-as, majd 1490-es évek tanácsában szinte állandóan jelen lévő Joachim közvetlenül Cristoph Herb után került a polgármesteri székbe, ám az előző évtized közepén már volt városbíró, amikor a kamarási tisztséget is betöltötte, melyről elszámolás maradt fenn. Hasonló volt a helyzet 1493-ban is, amikor polgármesteri feladatai mellett viselte az említett pozíciót.³⁹¹

Gazdasági tevékenységét alapvetően a város kereskedelmi életében betöltött szerepe határozta meg. Jakob Joachim édesapjától, a többszörös polgármester Hanstól két kalmárbolt bérletét örökölte, ami helyzetét kivételessé tette, hiszen a város kiskereskedői általában csak eggyel rendelkeztek. A harmincadvámot feltüntető jegyzékekben az ő neve is gyakran szerepelt. Az egyik jegyzék csak a soproniakra kivetett harmincadot tünteti fel, és 1483-ban illetve 1486-ban neki, mint kiküldött tanácsosnak kellett azt ellenőriznie. Ez alapján leginkább az importban vett részt: 1483 áprilisában például több, tízes csomagban árult kést, novemberben pedig egy bála posztót hozott be. Ezen kívül intenzíven foglalkozott bortermeléssel is: 1490-ben például egy több mint ötszáz literes hordót mindössze két nap alatt mért ki.³⁹²

---

³⁸⁹ Az életére vonatkozóan: Goda Károly: Jakob Joachim és kora: egy középkori portré körvonalai. In: Soproni Szemle 62 (2008), 143–146. rövidítése: Goda 2008b

³⁹⁰ Tanúskodásairól: Házi II./1. 128, 214, 226.

³⁹¹ A fentiekről ld. Gb. 40–41. Az 1480-as és 1490-es években szinte minden évben a belső tanács tagjaként szerepelt, míg az 1480-as évek közepén városbíró, a következő évtized elején pedig kétszer polgármester is volt. Minderről ld. Gb. 16. (1481/1482), 38. (1482/1483), 59. (1483/1484), 162., 164. (1493/1494), 168., 175. (1494/1495); Gedb. 42. (1493/1494), és Házi I/5. 404. (1481/1482), I/6. 28. (1484/1485), II/1. 239. (1493/1494), II/2. 184. (1496/1497), II/4. 395. (1487/1488), 409. (1488/1489), II/5. 11. (1489/1490) 25, 46. (1495/1496), 63. (1494/1495), míg városbíróságára (1485/1486), és polgármesterségeire (1491/1492, 1492/1493) ld. Mollay 1993a, XXXIX.

³⁹² Goda 2008b, 143–146.

A források alapján több ingatlan-ügyletben is érdekelt volt. 1481-ben eladott egy házat a külvárosban, a következő évben pedig a Számkivetettek Testvérségétől vásárolt egy Mészárosok utcai (Fleischackergasse) ingatlant Michael Stadel mellett,³⁹³ így amikor 1483-ban utóbbi eladta itteni házat ő és Kaspar Stegersbacher szerepeltek a szomszédjaiként. Joachim még 1486-ban is feltűnik ezen a telken. 1491-ben értesülünk Werbell (Bärbel) nevű lányáról, illetve két fiáról, akik ebben az évben elhunytak. 1492-ben a Kolostor utcában (Hinter dem Kloster) szerepelt, amikor is rövid időre, többek között, az ő javára is telekkönyvezték a Kovácsok utcájában (Schmiedgasse) található alsó fürdőházat (Unteres Bad). 1492 januárjában, amikor nevére került két árusbódé, mint a Fő téri, mai Gambrinus-ház telkének tulajdonosaként említik a források, ahol az adójegyzékek tanúsága szerint már több éve lakott.³⁹⁴

1485-ben értesülünk mással együtt birtokolt malmáról, majd 1492-ben további malom és szántószerezéséről. Az 1490-es évek első felében vásárolt igen jelentős szőlőterületet, illetve több szántót.³⁹⁵ 1493-ban zöldségeskertjéről, míg két év múlva az első negyedben, az Ógabonátérnél (Kornmarkt) található halfiaztatójáról adnak hírt a források. A városi adójegyzékekben belvárosi viszonylatban is jellemzően magas összegekkel szerepelt.³⁹⁶ A közvetlenül Cristoph Herb halála után a polgármesterséget megszerző Joachim tehát vagyonos polgárként több évtizeden keresztül töltött be vezető szerepet. Ennek ellenére a város gazdasági életében leginkább kiskereskedőként vett részt: érdemes kiemelni az apjától megörökölt két kalmárbolt-bérlet jelentőségét, továbbá, hogy az árubehozatal mellett intenzíven foglalkozott borkereskedelemmel is.

1499 tavaszán, közel Joachim halálához egy, a felívelő pályájának is emléket állító esemény került megőrkítésre a soproni polgárság ingatlan-adásvételi felvállásait rögzítő városi *Grundbuch*-ban. A bejegyzés szerint öt neves polgár, többek között a polgármester (Michael Schöttel), egy tanácsos (Jakob Riemer) és Jakob Joachim még másodmagával tulajdonba vett három szőlőskertet, egy szántót és egy kőből készült malmot egy korábbi nemesi tulajdonostól. A fenti polgárok szinte mindegyike többgenerációs vezetőként a közeleti változások kivitelezéséből is kivette a részét. Michael Schöttel esetében például apja, Kaspar már 1463-ban szerepelt a városi tanácsban, míg ő maga jóval a reformok és az

³⁹³ Gb. 16. és Mollay Károly: A Számkivetettek Testvérsége a középkorban. In: Soproni Szemle 43 (1989), 337. rövidítése: Mollay 1989a; Házi 1939b, 304.

³⁹⁴ Goda 2008b, 143–146., míg az egyes források: Gb. 59, 96.; Gedb. 36, 58., Házi II/4. 386, 391.

³⁹⁵ Ingatlanszerzéseiről: Gb. 137, 142, 150, 162, 165, 168 és 175.

³⁹⁶ Fent említett ingatlanairól és továbbiakról is: Gb. 212., Gedb. 36. A rá kivetett adóról ld. Házi II/4. 395, 409. és II/5. 11, 22, 25, 46, 63, 64, 75.

adásvétel után, még 1508-ban is vezető pozícióban ült. Jakob Riemer már az 1480-as évek közepe óta végzett szinte folyamatosan tanácsosi feladatokat, míg Jakob Joachim atyja, Hans már 1461-ben jelen volt az irányító polgárok testületében, ahol fia az 1490-es évek elején és közepén részt vett a polgárközség számára meghatározó újítások kivitelezésében.³⁹⁷

Az egyéni és a közösségi célok tehát vezető polgárok több nemzedékét forrasztották egybe. A városi autonómia megerősítése így szorosan összefüggött a városvezető polgárok személyes érdekeivel. A polgárközség életét a központosítás irányába elmozdító reformok sikere és későbbi kiteljesítésük visszaigazolta az 1490-es évek döntéshozói: ekkor az egyén, a csoport és a polgárközség java egyaránt érvényesülhetett. Az imént igazgatás- és társadalomtörténeti szempontból részletesen bemutatott forrásanyag tükrében a változásokban részt vállaló Jakob Joachim azon kevés vezető polgárok egyike volt, akik átéltek a hetvenes és nyolcvanas évek megpróbáltatásait, és még részt tudtak venni a reformévtized erőfeszítéseiben és sikereiben is. Az utóbbi polgár fent bemutatott életútja elég pontosan érzékelteti a 15–16. századi soproni polgármesteri és városbírói elitről létrehozható, és a következő fejezetben a hatalmi csoportosulások mentén strukturált ismeretek lehetőségeit és korlátait.

V. A soproni városvezetés főszereplői

V.1. A hagyományos leírás keretei: származás és foglalkozás

V.1.1. A korai városvezetők

Az elitkutatások közép-európai és Kárpát-medencei eredményeinek, továbbá a soproni helyi politikum lehetőségrendszerének kontextus-teremtő bemutatása elvezetett munkánk fő céljához, a legfontosabb vezetői pozíciókat (városbíró, polgármester) betöltő személyek csoportjainak társadalomtörténeti elemzéséhez. Mint korábban láthattuk a róluk

---

³⁹⁷ A bejegyzés: Gb. 212. Michael Schöttel apjára ld. például Házi L/5. 107, 110. (1463/1464) és 365. (1477/1478), míg vele kapcsolatban többek között Bb. 59., Pb. 5., Gedb. 252. (1492/1493), míg 1507/1508-ra: Házi II/2. 185. Hans Joachimmal kapcsolatban ld.: tanácsos: Házi L/5. 35. (1461/1462), polgármester: L/5. 39, 53. (1462/1463), L/5. 71, 105, 107, 110. (1463/1464), L/5. 34, 121, 126, 144, 154. (1464/1465), L/5. 197, 212, 217. (1465/1466), tanácsos: L/5. 250. (1466/1467), L/5. 270–271. (1467/1468), polgármester: L/5. 273. (1468/1469), városbíró: L/5. 293–294. (1470/1471), tanácsos: L/5. 300, 302. (1471/1472), polgármester: L/5. 314. (1472/1473), tanácsos: L/5. 318, 320. (1473/1474), L/5. 331. (1474/1475). Jakob Riemerre ld. tanácsos: Gerb. 443. (1485/1486), városbíró: Mollay 1993a, XXXIX. (1489/1490), tanácsos: Gb. 133. (1491/1492), Gedb. 2, 36, 252., Pb. 5. (1492/1493), Gb. 176., Házi II/5. 63. (1495/1496), Gb. 1., Házi II/2. 184., II/5. 38–39. (1496/1497), polgármester: Mollay 1993a, XXXIX. (1497/1498), tanácsos: Gb. 212., Házi II/1. 255. (1498/1499), Gb. 233., Házi II/1. 270. (1500/1501).

a soproni kutatási hagyományban létező kép egyrészt eddig döntően a 14–15. századi adatokra épült, másrészt meglehetősen sematikusnak mondható. Míg Házi Jenő a főtisztviselői köröket egyszerűen gazdag és mindig egyöntetűen, a köz érdekében eljáró belvárosi polgárokként azonosította, addig Szűcs Jenő értelmezésében a városi szegénységet elnyomó szűk „patricius” réteg főleg borral, gabonával, illetve állatokkal kereskedett, a városban több házzal rendelkezett, és lakbéruzsorával is növelte bevételeit. A vezetői pozíciók kisajátításával a törvénykező és végrehajtó hatalmat is a kezükben összpontosító, zömében az országos politikában is érdekelt nagykereskedők szerinte a társadalmi feszültségek levezetése érdekében engedtek maguk közé átmenetileg egy-egy meggazdagodott iparost, majd két-három évtized után újabb hasonló csoportnak adták át a hatalmukat. Az irányítói kört szintén „patriciusoknak” nevezve mindezt Mollay Károly annyival egészítette ki, miszerint az iparosok közül csupán a legvagyonosabbak, legtöbb esetben valójában már csak a marhakereskedelem irányítását végző mészárosok tartozhattak hozzájuk, ám szerinte a főtisztviselők még nem állandósultak egy-egy család kezében, új személyek bekerülésére mégis csupán beházasodás útján volt lehetőség, hiszen ez belvárosi házvételhez kapcsolódott.³⁹⁸

Ehhez képest az előző fejezetekben bemutatott Kárpát-medencei eredmények a 13–16. századi időszakban elitképződés szempontjából döntően két igen eltérő korszakot mutattak ki. A fenti vizsgálatok a vezetői pozíciókat betöltők körében egyrészt hozzátéve 1400-ig jelentős földbirtok-tulajdonos, igazgatási tisztségeket viselő, katonai feladatokat is ellátó, és a környező nemességgel is szoros kapcsolatokat ápoló személyeket azonosítottak, másrészt a 15. század elejétől a kereskedők és a gazdag kézműves polgárok hatalmi előretörését regisztrálták. Ezen igen releváns megállapításokon túl – a leszármazási, illetve rokonsági kapcsolatok elemzése során döntően a dél-német jellegű patriciátus hiányát kimutatva – kitértek a hatalom birtoklását befolyásoló foglalkozási-etnikai szempontokra, a kereskedők, az előretörő kézművesek és a litterátusok eliten belüli viszonyrendszerére. Megfelelő mennyiségű és minőségű archontológiai és prozopográfiai adatok birtokában több Kárpát-medencei város kapcsán részben már ismertté váltak a helyi „cursus honorum”-ok lehetőségei, az egyes irányítói csoportok képződése és egymásutánisága, továbbá a vezetői csoportok anyagi és térbeli jellemzői, belső szerveződése. A következőkben tehát a fenti általános kérdések alapján próbálunk a soproni politikum hatalmi szövetének alakulásán, szerveződésén keresztül nagyobb léptékű

---

³⁹⁸ Ld. erről részletesen a Bevezetés 10., 12., 14., 15., 17. és 23. lábjegyzeteit.

társadalmi és politikai összefüggéseket értelmezni pontosabban. Ebben a fejezetben a vezetők származását és foglalkozását ismertető, a választott alternatív stratégiák jelentőségét előtérbe helyező egységet az eliten belüli szerkezeti, szerveződési és karrier-lehetőségek feltárása zárja. Az utóbbi részt a forrásadottságok függvényében a főtisztviselők adózására és térbeli jelenlétére vonatkozó adatok teszik teljessé.

A Sopron polgárságát 1277 és 1600 között városbíróként és/vagy polgármesterként vezető polgárként összesen százkilenc személy tűnik fel a korszakból fennmaradt forrásokban. Természetesen korántsem ismerjük minden tisztviselési évben a két legfontosabb helyi pozíció betöltőit. Gyakorlatilag 1399/1400-ig mindkét tisztviség tekintetében kvantitatívan csupán alig, sokkal inkább kvalitatív módszerekkel elemezhető mennyiségű archontológiai adatsorral rendelkezünk. A következő részben részletesen feldolgozott listák kapcsán itt csupán mindezt elég az alapszámok, illetve az arányok rövid említésével alátámasztani. Az 1276/1277 és 1398/1399 között eltelt tisztviselési esztendők kevesebb, mint harmadára rendelkezünk név szerint említett városbírókkal, míg a nevesítve először 1320/1321-ben feltűnő polgármesterséget 1398/1399-ig viselők kiléte az összes főtisztviségbetöltés csupán ötödében rekonstruálható. Ehhez képest 1399/1400 és 1599/1600 között gyakorlatilag az esetek több mint nyolcvanöt százalékában név szerint ismerjük mind a hivatalt viselő polgármestert, mind a városbíró. Az említett első időszak huszonöt városvezetőjét, illetve a rákövetkező kétszáz év további nyolcvannégy polgárát először is elsősorban származásuk és foglalkozásuk alapján, időrendi és családi-nemzetségi sorrendben mutatjuk be.³⁹⁹

A 13. század végi és 14. századi Sopron két tucat ismert városbírájáról és polgármesteréről ugyan meglehetősen töredékes, ám ennek ellenére a korábbi Kárpát-medencei példákkal összevethető adatok állnak rendelkezésre. Az 1277-ben a szabad királyi város első bírájaként feltűnő, kortársai számára Marcellként is ismert, „comes” címet viselő **Stephanus**, illetve **Konrad** (ismert: 1317–1338) és azonos nevű fiai személyében a korabeli városlakóvá és polgárrá váló várjobbágyi-nemesi réteg tagjait láthatjuk. Az 1270-es évek végén kétszer is az új közösséget irányító apa soproni várjobbágyból felemelkedett feltehetően magyar köznemes volt, akinek 1273-ban a cseh-osztrák-magyar határháború során Nikolaus nevű fiát és két nővérének is egy-egy fiát

³⁹⁹ Az 1277 és 1600 közötti időszakra elvégzett archontológiai kutatás szempontjairól a mellékleteken belül lásd: VIII.1., míg az alfabetikus sorrendben szerepeltetett részletes tisztviselési adatokra: VIII.2.1., illetve ezek vizuális megjelenítéseire: VIII.2.2.1–2. A fejezet későbbi bekezdéseiben említett ingatlanok és birtokok elhelyezkedésével kapcsolatban a mellékletek térképei tájékoztatnak: VIII.6.2–5.

II. Ottokár cseh király túszként ragadta magával. A már IV. Béla és V. István királyokat is hűen szolgáló Stephanus 1274-ben tanúként látott el feladatot Pero bíró mellett, és két év múlva, mint bíró állított ki oklevelet a soproni johannita házfőnökkel. Az uralkodó iránti fegyveres szolgálatok mellett kiemelendő még Stephanus esetében jelentős városon kívüli földtulajdona, hiszen egyrészt Kelénpatakon rendelkezett birtokrészekkel, amelyeket később a borsmonostori apátságnak ajándékozott, másrészt IV. László 1277-ben szolgálataiért és a király soproni tartózkodása idején őt ért károk fejében Bánfalva várföldből adományozott neki. Az előbbi comes unokaöccse Peter 1308 és 1321 között a soproni johannita rendház parancsnoki tisztét töltötte be, míg említett két fia az 1310–1330-as években álltak többször is a város élén. Az 1340-es évek közepén a várost irányító **Stephanus** ennek megfelelően vagy az előbbi testvérpár egyikének, esetleg a család számára apja és saját érdemeire való tekintettel 1317-ben I. Károlytól Egered nevű földet elnyerő, 1321-ben szőlőbirtokosként is feltűnő Konrad comes fiának tekinthető.⁴⁰⁰

A fenti évtizedekben feltűnő **Suerchel / Swerczel és Wolfus / Wolfer** városbírák feltehetően németek voltak, és míg előbbi 1278-ban Sopron első embereként egy végrendeletben tanúskodott, addig utóbbi a következő évtized közepén egy tartozás miatt felmerült viszály résztvevőjeként szerepelt a forrásokban. Hasonlóan szűkszavúak a fennmaradt kútfők a város 1321-ben feltűnő, első név szerint ismert polgármesteréről (Adrianus), aki többedmagával tanúként vett részt ekkor egy adásvételi ügyletben. A Stephanus esetében megfigyelhető nemzedéki kontinuitás a hatalomban esetenként ezekben az évtizedekben is kimutatható. Feltehetően a korábbi Wolfus fiának tekinthető az 1350–1360-as években háromszor is Sopron élén álló **Wolfer fia Hans Hefflinger**, aki 1352/1353-as városbíróként a polgárközség nevében tájékoztatta a bécsi mézárásokat és az osztrák kereskedőket arról, hogy az egyes posztók után a soproni Keresztes-udvarban, azaz a soproni johannita kolostornak adományozott vámhelyen mekkora vámot kell fizetni. Az 1320–1340-es évek városbírái, azaz **Ditricus, Jekul fia Stephan, Nikolaus Buller / Poller és Nikolaus** leginkább a város ügyében tett követség-járásaik során tűntek fel. A városvezetői kör kapcsán a fő jövedelemforrásként szereplő birtokok, esetenként

⁴⁰⁰Az egyes forráshelyek: Házi I/1. 5–6. (1276); Hazai Okmánytár III. 24–25. 1.; Házi I/1. 6–7. (1277); Konradra: Házi I/1. 28. (1317), Hazai Okmánytár II. 27–30. 1., Házi I/1. 34–35. (1321); Stephanus harmadik, azonos nevű fiára ld.: Házi I/1. 35. (1321); Házi I/1. 62. (1332); Házi I/1. 75. (1339). Míg a három személyre és a korszakra általánosan: Szende Katalin: Fidelitas és politika. Kihez és miért volt hűséges Sopron városa a középkorban. In: Soproni Szemle 55 (2001), 343–354. rövidítése: Szende 2001; Házi 1963a, 262–263.; Mollay 1967, 220–211.; Házi 1973, 68–69. A családi-rokonsági viszonyok kapcsán lásd a mellékletekben: VIII.5.1.

pénzügyletek igazolhatósága mellett a származás, illetve a társadalmi beágyazottság sem marad teljesen homályban. Az 1339 második feléből rendelkezésre álló első ismert, teljes esküdtlistán feltehetően az előbb említett városbíró utódaként szerepelt Ditricus fia Stephan esküdt és a teljes tanácslistából csak két polgár (Berchtold és Nikolaus Woller, azaz gyapjúcsapó/ványoló/kálló) nemessége nem igazolható, azaz a hatalom olyan, gyakorlatilag nemesi családok kezében összpontosult, kiknek ugyan jelentős birtokaik terültek el Sopron környékén, mégis városlakó polgároknak tekinthetők.⁴⁰¹

A város kiváltságainak és birtokainak védelme érdekében az 1340–1360-as években visszatérően utazó **Stephan Peuhel** mellett a korszak egyik meghatározó vezetőjének a soproni várnagyi és ágfalvi birtokosi családból származó, a forrásokban 1337 és 1360 között szereplő **Martin Agendorfer (I.)** számított. A comes címet viselő polgár dédapja a 13. század közepén környékbeli birtokosként várnagyi pozícióban állt Sopron élén, apja Peter (III.) soproni polgárként ágfalvi földjeit továbbra is megtartotta. Martin az 1340-es évek végén még ágfalvi birtokosként szerepelt, majd ezt követően feltehetően eladta rokonainak saját birtokrészét, ám ekkor sem mondott le a földtulajdonosi életformáról. Az 1360 táján már néhainak említett Martin 1351-ben unokatestvérének, Lucasnak (III.) az özvegyétől és gyermekeitől megvásárolta Kelénpatak falu hétnyolcadát annak minden tartozékával. Ugyan a század második felében más városbírákkal és polgármesterekkel is találkozunk (pl.: Goori Nikolaus fia Nikolaus, Philippus, Ekkolf fia Peter, Hans Papóczi), gyakorlatilag az Agendorfer család, az előbbi Lucas leszármazottjai, a Schmuckenpfennig apa és fia, és a két Nikolaus Gaisel tartoztak a város legfontosabb vezetői közé.⁴⁰²

Az Agendorferek esetében az egyszerre nemesi-birtokosi és városvezető-polgári jelleg tulajdonképpen az 1400-as évekig együtt érvényesült. Martinnak a helyi forrásokban 1360 és 1393 között szereplő fia, **Hans Agendorfer** ugyan már nem viselte a comes-i címet, mégis továbbra is kelénpataki birtokos maradt, ám gazdasági tevékenysége a

⁴⁰¹ Házi II/6. 1. (1278), Házi I/1. 12. (1286), Hazai Okmánytár IV. 69–70. l., Házi I/1. 34–35. (1321); Mollay Károly: A címervita. In: Soproni Szemle 44 (1990), 150–151. rövidítése: Mollay 1990; Házi Jenő. Sopron város legrégibb német nyelvű oklevele. In: Soproni Szemle 17 (1963), 169–170. rövidítése: Házi 1963b; Mollay Károly: A Szélmalom utcai vám 1217–1564. In: Soproni Szemle 45 (1991), 108–110. rövidítése: Mollay 1991b; Az említett követségekre itt csupán röviden: Házi I/1. 37–39. (1321); Házi I/1. 84–85. (1345); Házi I/1. 49. (1327), Házi I/1. 93–95. (1349); Az esküdtlistára ld. Házi I/1. 74–75. (1339), Hazai Okmánytár III. 141. l., Mollay 1961, 194–195., míg Nikolaus Bullerre: Mollay Károly: Állítsák vissza Harka nevét! In: Soproni Szemle 43 (1989), 226–227. rövidítése: Mollay 1989c.

⁴⁰² Stefan Peuhel kapcsán pl. Házi I/1. 85–88. (1346), 136–137 (1366). A további említett vezetőkről: Házi I/1. 104–106. (1354); Házi I/1. 130–131 (1364), 143–144 (1367); Házi I/1. 159–160 (1371); Házi I/1. 253–254 (1397); A meghatározó családokra ld. az archontológia gyűjtést a mellékletekben (VIII.2.1.). A családi-rokonsági viszonyok kapcsán lásd ugyanott: VIII.5.1.

korábbi példánál jóval szerteágazóbbnak tűnik. Rendelkezett ugyanis még két belvárosi hússzékkal, ahol azonban nem ő, hanem két mészáros mért húst. Ezen felül birtokába került a Kovácsok utcájában álló ún. felső fürdőház (Oberes Bad), míg 1393-ban háromszáz aranyforintos kölcsöne fejében a város elzálogosította neki a johannitáknak a vámszedésből és az isptály fenntartásából való kivonulását követően 1346-tól Sopron kezében lévő Bécsi úti ún. keresztesvámot. A még comes címet viselő nagyapa hasonló nevű unokájára (**Martin Agendorfer II.**) az előbb említett, és 1393 táján végrendelező Hans a háromszáz aranyforintos kölcsön egyharmadát örököltette át.⁴⁰³ Az 1379 és 1403 között szereplő, a századfordulón esküdt és városbíró unoka folytatta apja tevékenységi köreit, és emellett intenzív gazdálkodást (bor- és gabonatermelés) folytatott. Egyrészt még kelénpataki birtokos nemes maradt, másrészt a Széplaki utcában (Balfi utca, Schrippergasse) rendelkezett egy nagykiterjedésű majossal, továbbá szántóföldje volt a Pócsi-dombon, és szőlőskertjei a város határában, illetve Meggyesen, sőt bécsi felesége (Katharina, Paul Virdung lánya) révén további szőlőkre tett szert. Nemzetsége kimutathatóan hatodik soproni nemzedékét képviselve az 1403 táján írt végrendelete után a család fiágon kihalt, hiszen fő örökösének nejét tette meg, ám a családi vagyon végül is a kétszer is bécsi férj mellett szereplő testvérére, Annára szállt.⁴⁰⁴

Ha nem is teljesen megegyező, de számos ponton hasonlóságokat mutat fel Lucas leszármazottainak soproni szereplése is. A család első ismert tagja az 1270-es években feltűnő Pero unokaöccse, míg fia, az 1330-as években kétszer városbíráskodó **Lucas (II.)** az Agendorfer családdal házasság útján rokonságba kerülő kelénpataki birtokosként szerepelt a forrásokban. Az 1340-es években a város érdekében többször követségben járó, ekkor éppen itáliai hadjáraton részt vevő azonos nevű fiának (Lucas III.) özvegy édesanyja, illetve Kalman és Nikolaus nevű testvérei 1351-ben Martin Agendorfer I. soproni polgárnak eladták Kelénpatak nevű falujukat annak nyolcadrészét kivéve. Az itt említett **Lucas (III.) fia Kalman** igazolhatóan az 1370-es évek végétől az 1380-as évek végéig háromszor állt polgármesterként Sopron élén, de még a századfordulón is esküdtként szerepelt. A család egyes tagjainak gazdasági tevékenységéről szinte egyáltalán nem maradtak fenn adatok, ám az Agendorferek esetében megismert, egyszerre

⁴⁰³ A végrendelete: Házi II/1. 144. (1393 táján), míg szakirodalmi feldolgozása: Házi 1958, 112–113.; Mollay 1961, 117–118, 123–124.; Mollay 1977, 244.; Mollay 1991b, 106.; Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536). II. rész. In: Soproni Szemle 49 (1995), 130., rövidítése: Mollay 1995b.

⁴⁰⁴ A forráshivatkozások: Házi II/1. 144. (1393 táján), Házi II/1. 145. (1400), Házi II/1. 148. (1403), Házi II/1. 13. (1403 táján), míg a szakirodalomra: Házi 1958, 112–113., Mollay 1961, 125–127.; pecsétjére: Tompos 1973, 294.; Mollay 1993b, 130–131.

városlakó-polgári és földbirtokos-gazdálkodó életvitel kelénpataki birtokukból ítélve tőlük sem állhatott távol.⁴⁰⁵

A **Schmuckenpfennig** és a Gaissel családok esetében a fent bemutatott akár négy-öt nemzedékes városi jelenlét ugyan nem, de két generációs, apáról fiúra átívelő hatalmi-leszármazási jegyek felfedezhetőek. Az előbbi családban népszerű Hans keresztnév következtében a politikumban játszott szerepek nemzedéki határai nehezen húzhatók meg, ám a család egy tagja igazolhatóan már az 1330-as évek végén esküdt volt, míg az 1370–1390-es években apa és fia összesen hétszer töltötték be az első két pozíció valamelyikét, míg a fiú még az 1400-as években is a tanácsban ült. A Schmuckenpfennigek történetében a fent látott kettősség ugyan nem volt olyan élesen jelen, mégis némileg még mindig tetten érhető. A család tagjai a század utolsó két évtizedében bizonyára intenzív kereskedelmi tevékenységet folytathattak, ám 1392-ben például nem állt tőlük távol az emberöléssel végződő hatalmaskodás sem, míg a Sopron megyei nemességgel (pl.: Harkai Dénes fia Miklós) szoros kapcsolatokat ápoltak.⁴⁰⁶

A **Gaisselek** esetében a városi közéletben az 1330-as és 1340-es években tanácstag Nikolaust az 1380-as évek közepére a polgármesterségig jutó azonos nevű fia követte, aki még a századfordulón is esküdti pozíciót töltött be. Feltehetően saját érdekében sem voltak közömbösek számára a város borkereskedelmi privilégiumai, így nem véletlenül járt tanácsosként 1338-ban Visegrádon a királyi udvarban, ahol többedmagával biztosíttatni tudta többek között Pozsony városával szemben is a soproni bornak Cseh- és Lengyelországba történő szabad szállítását. A bortermelés mellett a Gaissel apa kivette a részét a gazdálkodásból és a pénzügyletekből is: 1352-ben például komolyabb összeget kölcsönzött, amiért a mai Cinfalván nyolc jobbágytelket adtak neki zálogba, ami után rendszeres borbán és pénzben fizetendő földbérre tett szert. Ugyan 1360-ban már nem élt,

⁴⁰⁵ Lucas (II.) fia Lucas (III.): pl. Házi L/1. 82–83. (1344); Házi L/1. 84–85. (1345); Házi L/1. 97–98. (1351); Hazai Okmánytár III. 163–164. l.; Házi L/1. 101. (1353); Hazai Okmánytár III. 165. l.; Lucas (III.) fia Kalman: pl. Házi L/1. 225–227. (1389); Házi L/1. 256–257 (1399). Lásd továbbá: Mollay 1961, 118, 122, 194.; A családi-rokonsági viszonyok kapcsán lásd a melléletekben: VIII.5.1.

⁴⁰⁶ Feltételezhető kereskedelmi tevékenységére: Házi L/1. 222–224. (1389), hatalmaskodásuk: Házi L/2. 57. (1412), Harkai Dénes fia Miklós Sopron megyei nemes, mint rokonuk: Házi L/2. 203 (1421), Szakirodalmi kitekintés: Mollay 1959b, 125–127.; Mollay 1961, 194.; Házi 1963a, 261.; Mollay Károly: Sopron XIV. századi városképeknek vizsgálata. A Fabricius-ház története. (kb. 50–1530-ig). In: Soproni Szemle 18 (1964), 6., rövidítése: Mollay 1964; Tompos 1973, 294, 303.; Mollay 1977, 237.; Mollay Károly: Földrajzi neveink magyarázatáról. In: Soproni Szemle 35 (1981), 241. rövidítése: Mollay 1981; Mollay Károly: Helytörténetírás: minek, kinek? In: Soproni Szemle 47 (1993), 138–139. rövidítése: Mollay 1993c; Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (Várkerület 3–37. Számú telkek, 1379–1536) I. rész. In: Soproni Szemle 48 (1994), 297. rövidítése: Mollay 1994b.

de hat évvel korábban még egy balfi szőlőskertet vásárolt, amivel tovább bővítette gazdaságát.

A lányán keresztül Hans am Kienmarkt bécsi bíróval közvetlen rokonságot ápoló polgár három fia közül Nikolaus tovább erősítette – a kereskedő-pénzkihelyező karakter megtartása mellett – a nemesi világhoz kötődő jövedelemszerző és életformabeli sajátosságokat. Annával, Nikolaus esztergomi érsek nővérével kötött igen előnyös házassága révén hitvese után 1367-ben számos vas megyei birtokot örökölt, míg 1380-ban megyyesi földjeiről, öt évvel később lovainak eltulajdonításáról értesülünk. Emellett azonban 1393-ból fény derül Hans Agendorfer melletti hússzékére is, míg utolsónak, 1399-es említésekor, mint belső tanácsos többedmagával járult Holicson Zsigmond király elé annak érdekében, hogy a városnak saját termésű gabonája, és saját termelésű bora tekintetében egész harmincad-mentességet szerezhesen.⁴⁰⁷ A 14. század utolsó másfél évtizedében a város élén álló Peter Ofner, Gorgein – feltehetően a Georg torzult alakja – fia Nikolaus „iuxta claustrum” és Erhardus életéről fennmaradt források csupán egy igen rövid jellemzést tesznek lehetővé. Míg legelsőnek belvárosi házán kívül tudunk majorjáról a külvárosi Állatvásártéren (Viehmarkt), továbbá később misealapítvány céljára felajánlott szőlőskertjeiről, addig az iménti Nikolaus nyilván jelentősebb kereskedelmi tevékenységet folytatott, hiszen polgármesterként ő vezette az 1399-ben Zsigmondnál járt, korábban említett küldöttséget.⁴⁰⁸

Röviden összefoglalva a 13–14. századból név szerint ismert városbírák és polgármesterek származására és foglalkozására, illetve jövedelemszerzésére vonatkozó töredékes adatokat a következő megállapításokra juthatunk. A vizsgált időszak elején, de részben még az utolsó évtizedeiben is kidomborodik a vezetői kör nemesi-földesúri, esetenként megyei kis- és középbirtokosi jellegzetessége, ami azonban mind tevékenység, mind nemzedéki értelemben igen erős városi jelenléttel párosult. A bemutatott esetekben a több generációs (pl. Stephanus leszármazottai, az Agendorferek és a Lucasok), a közélet csúcspozícióiban elfoglalt jelenlét ugyanúgy kimutatható volt, mint a csupán rövidtávú

---

⁴⁰⁷ Az apa: Házi I/1. 64–65. (1335); Házi I/1. 70–72. (1338); Házi I/1. 76–77. (1340); Házi I/1. 105–106. (1354); Házi I/1. 121–122. (1360). Nikolaus Gaissel Bécsben 1360-ban városbíróként szereplő vejére: Sailer 1931, 22, 321–322.; A fiú: Házi I/1. 192–194. (1380); Házi I/1. 209–210. (1385); Házi II/1. 144. (1393 táján); Házi I/1. 261–263. (1399); hagyatékáról folyó per: Házi I/2. 38. (1411); A szakirodalomban: Házi Jenő: A soproni ferences templom jötevője. In: Soproni Szemle 15 (1961), 309–311, 314. rövidítése: Házi 1961; Mollay 1961, 124–125.; Mollay 1993b, 133.

⁴⁰⁸ Peter Ofner külvárosi majorja és misealapítványa: Házi I/1. 180–181. (1379); Házi I/1. 230–231. (1390); rövidebb említés Erhardus kapcsán: Házi I/1. 292–293. (1406); Gorgein Nikolausról: Házi I/1. 261–263. (1399) és Házi II/1. 14. (1406); Lásd továbbá: Házi 1958, 114, 116.

apa-fia (pl. a Schmuckenpfennig és a Gaissel családok) kontinuitás. A kiterjedt városi befolyás mellett ezen irányító polgárok erős rokoni-üzleti szálakkal fonódtak össze a környező világi és egyházi hatalmasságokkal. A 14. század közepéig jellemzően „comes” címet is viselő, több esetben nemesi eredetű és jellegű vezetői körben a 14. század közepétől jelentkezett egyre erőteljesebben a német elem.

A fent bemutatott korai városvezetői kör nagykiterjedésű, sokszor katonai szolgáltatokkal megszerzett, esetenként így bővített, és fő jövedelemforrásnak tekinthető vidéki birtoktestei, illetve jobbágyszervei (pl.: Ágfalva, Kelénpaták, Bánfalva és Meggyes) mellett legkésőbb a 14. század második felében erőteljesen bekapcsolódott a kereskedelmi-pénzügyi tevékenységekbe. A legegyszerűbb esetben mindez további intenzív szántóbirtok- és szőlőszervesítésben, majd eladásra szánt nagybani gabona- és bortermelésben nyilvánult meg, de láthattunk példákat jelentős összegű kölcsönügyletekre, vámbérletekre, kiterjedt pénzügyi szolgáltatásokra, sőt fürdőház-tulajdonlásra is. Ennek ellenére a vizsgált esetek többségében a kizárólagosan a nemesi társadalomhoz tartozókkal való – esetenként összetűzésekben, máskor hasonulásokban megnyilvánuló – erős kapcsolatok, és a korai fegyveres konfliktuskezelésre és érdemszerzésre emlékeztető vissza-visszatérő hatalmaskodások érzékletesen szemléltetik eme korai városvezetés kettős arcúlatát. A századfordulót követő évtizedek ebben a tekintetben (is) jelentős, bizonyos értelemben még a 16. század elejéig is kiható változásokat hoztak magukkal. Az 1400 és 1600 közötti időszakban az előbbi Gorgein fia Nikolaus mellett valamelyik első vezetői pozícióban feltűnő további nyolcvannégy polgár ugyanis származása és foglalkozása tekintetében sok szempontból különbözött elődeitől.

V.1.2. A hosszú 15. század irányítói

Az előbb bemutatott Nikolaus és Erhardus, ám még inkább Martin Agendorfer II. példája már számos ponton előkészítette az új jellegzetességeket. Az 1400-as és 1410-es évek kiemelkedő vezetője, **Thomas Turnhofer** Mollay Károly névtani forrásmagyarázata értelmében feltehetően valamely Turnhof nevű helyről, esetlegesen Karinthiából (hermagori járás) származhatott. Ezzel szemben Házi Jenő ingatlan-tulajdonláson (a külvárosi Konradshof) alapuló – véleményünk szerint kevésbé hihető – értelmezése alapján a fenti polgár Stephanus fia Konrad unokájaként gyakorlatilag az 1270-es évek Stephanus nevű városbírájának egyenes ági leszármazottja. Az mindenesetre bizonyos, hogy neki, esetlegesen apjának már 1379-ben több háza volt egymás mellett a belvárosban, és későbbi

kútfők alapján posztóval, süveggel és nyílvezzőkkel kereskedett, míg az uralkodónak illetve udvarának szánt ajándékokat többször tőle szerezte be városa. Emellett Turnhofernek igen komoly kiterjedésű szőlőskertjei és szántóföldjei lehettek, és nyilvánvalóan intenzív élelmiszer-kereskedelmi tevékenysége szolgálatában állhatott a Balfi kapu előtt álló, Steinmühl nevű saját tulajdonú malma. A városnak gyakran pénzbeli és borbeli kölcsönt nyújtó, 1424-ben elhunyt polgár feleségéről nem maradtak fenn adatok, míg fiai Lajos (bajor?) herceg szolgálatába álltak. Ugyan utóbbiak a város közéletében később nem játszottak szerepet, viszont Turnhofer vagyonát öröklő lányai (Margareth, Anna és Elisabeth) a korszak és a következő évtizedek legbefolyásosabb polgárainak hitvesei lettek.⁴⁰⁹

A 15. század első három évtizedének másik, az előbbinél talán még befolyásosabb polgármestere, a feltehetően erdélyi magyar származású **Peter Gelusch** / Székeles elődeihez képest homo novusnak számított. Az 1390-es években kőszegi városbíróként feltűnő Gelusch már 1402-ben soproni tanácsos, és belvárosi háza mellett rendelkezett egy majorral is az Állatvásártéren. Már ebben az évtizedben jelentős szőlőbirtokairól, majd az 1420-as években negyedik negyedbeli majorságáról értesülünk. A nagybani gabona- és borkereskedelmet folytató polgár az 1430-as évek elején már nem élt, és később Bécsbe házasodó, német eredetű kisnemesi özvegyével közös, külföldön élő fiai közül Wilhelm például az alsó-ausztriai Mannswörthbe költözött, és a fennmaradt források alapján egyikük sem folytatta apjuk soproni közéleti szerepét.⁴¹⁰

Az új évszázad tízes és húszas évei harmadik kulcsfigurájának **Paul Csekan** (másként Magyar) számított, aki már az 1400-as években feltűnt Sopronban. A városbírói és polgármesteri pozíciót igazolhatóan tizenegyszer betöltő polgár gazdálkodóként és kereskedőként szerepelt a forrásokban, aki a nemzetközi árucserébe bekapcsolódva 1410 körül kölni kereskedőkkel állt pénzügyi-tüzleti kapcsolatban, míg az 1420-as évek elején Gaspar Bernhart budai városbíró baráti modorban értesítette ügyei elintézéséről és

⁴⁰⁹ Házi I/1. 185.; Házi I/2. 149–150.; Házi II/1. 19–21, 148, 150, 157–158, 162.; Házi II/2. 294, 300–301, 324, 358, 361, 399.; Házi II/3. 407, 412.; Mollay 1959b, 124–130.; Házi 1963a, 262–263.; Mollay 1993b, 133. A családi-rokonsági viszonyok kapcsán lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

⁴¹⁰ Házi I/1. 272, 293–295.; Házi I/3. 39–41, 98, 152–153.; Házi II/1. 17, 31; Házi II/2. 315, 332, 345, 346, 362, 369, 425; Házi II/6. 12.; Lásd még: Mollay 1938, 21–23.; Házi 1939a, 107.; Mollay 1956a, 6.; Tompos 1973, 292, 304.; A helyi kereskedők kölni kapcsolatairól átfogóan ld.: Szende Katalin: Kölni kereskedők a középkori Sopronban. In: Környei Attila – Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Sopron, 1996, 57–70. A városokon belüli többnyelvűség, illetve ennek integrációt elősegítő vonatkozásai kapcsán legújabbán: Szende Katalin: Integration through Language: The Multilingual Character of Late Medieval Hungarian Towns. In: Derek Keene – Balázs Nagy – Katalin Szende (eds.): Segregation – Integration – Assimilation. Religious and Ethnic Groups in the Medieval Towns of Central and Eastern Europe. Historical Urban Studies Series. Farnham, 2009, Ashgate, 205–233.

viszont-szívésségként a soproni harmincadosnál való közbenjárását kérte. Csekan a városon belül és környékén jelentős kertekkel, majorokkal (pl. az első és a negyedik negyedben) és szőlőkkel (pl. az Altenberg-dűlőben) rendelkezett, és a rá kirótt bor- illetve gabonadézsmából ítélve jelentős élelmiszerexportot folytatott, míg a városi költségvetéshez az 1420-as és 1430-as években pénzkölcsönzéssel járult hozzá. Az 1433 táján elhalálozott Csekan utódai a városi politikumból nem vették ki részüket.⁴¹¹

A soproni forrásokban 1404 és 1429 között belvárosi kereskedőként szereplő, és az 1410-es években városbíráskodó **Mathes Schadendorfer** Thomas Turnhofer egyik lányával, Elisabeth-tel kötött házasságán keresztül örökölt vagyonnal még inkább ki tudta teljesíteni gazdasági tevékenységét. Az 1410-es évek elején Bécsben, kölni kereskedőkkel bonyolított üzleteket az odahaza jelentős gabona- és bortermelést folytató, számos szőlőskerttel és szántóval rendelkező, ám szövetekkel is kereskedő, és a tanácsnak bort és pénzt kölcsönző belvárosi polgár. Az 1430 körül már néhainak említett Schadendorfer származásáról hallgatnak a források, ám Nikolaus (Paul Csekan veje) és **Thomas** nevű fiai közül a városnak többször kölcsönt adó, borral, gabonával és fával kereskedő utóbbi ebben az évtizedben többször állt polgármesterként Sopron élén, míg Magdalena nevű lányát 1419-ben az 1430-as évek második felében városbíráskodó Michael Karl vette feleségül.⁴¹²

A fontos közéleti szerepet az 1410-es évek közepétől a harmincas évek végéig betöltő **Nikolaus Juding** sikereit négy ismert házasságával is előmozdította. Első felesége nem volt más, mint az 1270-es évekbeli össel büszkélkedő Lucas fia Kalman nemes leánya, Agnes, aki már 1413-ban végrendelkezett férjére többek között szőlőket, majorokat és egy malmot hagyva. Az élete során további számos szőlőskertre és előkelő belvárosi házra is szert tevő Juding 1439-es testamentumából kiderül, hogy egy hússzékkal is rendelkezett, ami végül az 1448-ban testamentumot írató negyedik feleségére szállt. Az 1423-ban végrendelkező második felesége, Elisabeth egyébként bécsi ingatlanrészt és további szőlőket hagyott az 1420-as és 1430-as évek gabona- és bordézsmajegyzékei alapján a helyi viszonyok között élelmiszer-nagytermelőnek számító Judingra. Az imént említett végakaratából azonban ennél még összetettebb kép bontakozik ki, hiszen

---

⁴¹¹ Házi I/2. 29, 216.; Házi II/1. 19–20, 157; Házi II/2. 334, 368, 414–415, 419, 425.; Házi II/3. 23, 34.; Házi II/6. 106. Mégis, érdemes kiemelni, hogy lányát, Dorotheát a Schadendorfer család egy tagja vette nőül: lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

⁴¹² Házi I/2. 28, 85, 165, 406.; Házi I/3. 1.; Házi II/1. 21, 151.; Házi II/2. 316, 345–346, 356, 368, 409.; Házi II/6. 84, 95, 99.; Mollay 1959b, 128.; Mollay Károly: A Rózsák utcája (Részlet sopron középkori helyrajzából). In: Soproni Szemle. 46 (1992), 231. rövidítése: Mollay 1992b; Mollay 1993b, 131.; Thomas kapcsán: Házi II/2. 356, 368, 409, 416, 419, 425.; Házi II/3. 40, 47, 116, 118–146, 220–229.; Házi II/6. 81.; A családi-rokonsági viszonyok kapcsán lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

számtalan szőlőskertje, szántója és rétje mellett ekkor rendelkezett két malmáról, két hússzékéről és két, a kiskereskedelembe való részvételre feljogosító árusbódéjáról, továbbá különböző ausztriai javakról is, melyeket legkésőbb majd a negyvenes évek végén a rokonság osztott fel maga között.⁴¹³

A közéletileg a század második és harmadik évtizedében tevékeny **Friedrich Vetterler** kereskedő közvetetten a korábban bemutatott Thomas Tumhofer rokonságához tartozott. Tevékenységi körében egyaránt találkoznak intenzív gabonatermeléssel, hússzékéből származó jövedelmekkel, sőt égetett mész eladásával is. Természetesen az ő esetében is elmaradhatatlan az intenzív bortermeles, melynek gyümölcsét a külföldi partnerek mellett több ízben a városnak is értékesítette.⁴¹⁴ Az 1420-as években polgármesteri pozíciót betöltő, majd 1430-ban elhunyt **Hans Laistel** származásáról hallgatnak a források, míg gazdasági tevékenységére a fent kifejtett sajátosságok (intenzív bor- és gabonatermelés) a jellemzőek. Esetében se hússzék-birtoklás, se más, a fentitől eltérő jövedelemszerzési mód nem mutatható ki. Hans közéleti és gazdasági-kereskedelmi szerepkörét feltehetően a fiának tekinthető Kaspar folytatta a harmincas és negyvenes években. Az 1442 és 1447 között elhunyt ifjabb Laistel hasonlóan apjához döntően a több dűlőben folyó szőlőtermesztésre és gabonatermelésre (majorság a negyedik negyedben stb.) alapozta megélhetését és vagyonát.⁴¹⁵

Az 1420-as években városbíráskodó **Georg Eilinsgrab** már az 1410-es években tekintélyes belvárosi polgárnak számított. A család első soproni tagjáról csupán annyi maradt fenn, hogy az alsó-ausztriai Klosterneuburgból érkezett Sopronba, és Elisabeth nevű feleségével közös egyetlen fiát ismerjük. Az említett Georg fenti ingatlanán túl számtalan szőlőskerttel, gabonatermi majorsággal, Kovácsok utcai házzal és több szántóval, réttel és káposztáskerttel rendelkezett. 1428-ban bekövetkező halála után vagyonának java édesanyjára, illetve feltehetően első feleségétől, Elisabeth Magertől született Gilig és Wolfgang nevű fiaira szállt, akik közül előbbi az 1440-es és 1450-es évek meghatározó

⁴¹³ Gerb. 22, 29, 35, 43.; Házi I./4. 35, 301.; Házi II./1. 15–18, 158, 23–25, 61–62, 69.; Házi II./2. 315, 356, 400, 408, 416, 419, 424, 368, 408.; Házi II./3. 27, 34, 39, 54, 75, 91, 212.; Mollay 1967, 325.; Tompos 1973, 298.; Mollay 1977, 244.; Mollay Károly: Családtörténet és társadalomtörténet (Az 1532. évi soproni mézárások). In: Soproni Szemle 42 (1988), 323., rövidítése: Mollay 1988b.; Az első házasságát lásd a mellékletekben: VIII.5.1.

⁴¹⁴ Gerb. 36.; Házi I./2. 345, 357, 204.; Házi II./2. 345, 356, 415, 418.; Házi II./3. 26, 34, 90, 94, 114.; Mollay 1959b, 128–130.; Mollay 1988b, 322.; Mollay Károly: A Tómalom középkori előzményei (Fejezet a soproni határ történetéből). In: Soproni Szemle 46 (1992), 161., rövidítése: Mollay 1992a; Mollay 1992b, 231, 237.; Az előnyös házasságát lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

⁴¹⁵ Hans Laistel: Házi II./1. 30.; Házi II./2. 345–347, 357, 409, 421.; Házi II./6. 93.; Kaspar Laistel: Gerb. 12.; Házi I./3. 225.; Házi II./2. 409, 416, 419.; Házi II./3. 27, 40, 47, 76, 91, 94.; Házi II./6. 84, 139–140.; Ld. még: Mollay 1956a, 41.

városvezetőjévé vált.⁴¹⁶ **Gilig** korábbi házasságtörő afférját „túlélve” 1439-ben kedvező frigyet kötött a korszak egyik befolyásos vezetőjének, Ulrich Herbnnek az özvegyével, Annával. Az utóbbi házasság egyszerre erősítette meg mind közösségen belül megingott helyzetét, mind apjától örökölt vagyoni lehetőségeit. A maga szerezte állatvásártéri majorságán túl az örökölt szőlőskertek, legelők, rétek és káposztáskertek biztos alapot jelentettek gazdálkodásához, továbbá az 1440-es évektől felügyelte a helyi égetett mész eladását, ráadásul élete során megszerezte egy, a stájerországi Vorau-ban található bánya egy részét is. Sőt, az 1459 és 1466 közötti időszakban az ekkor már a város jobbágyfalujának számító Ágfalvát zálogjogon bírta a többek között bécsi és bécsújhelyi kereskedőkkel is üzleti kapcsolatokat ápoló polgár. Az 1467-ben végrendelkező Gilig ingó és ingatlan vagyonának java Annával közös lányaira, Barbarára és Kunigundára szállt, így közvetlen leszármazottai nem folytatták a család korábbi közéleti szerepét.⁴¹⁷

Az 1430-as évtized meghatározó vezetői közül **Stephan Zenkel** minden bizonnyal körmendi származású lakosként 1425-ben feltűnve soproni társadalmi-gazdasági karrierjét Mathes Schadendorferhez hasonlóan az egyik Turnhofer-lánnyal, nevezetesen Margareth-tel kötött házassága útján alapozhatta meg, hiszen apósán keresztül többek között majorságokra és kertekre tett szert, ám 1434-ben már néhainak említették.⁴¹⁸ A felesége, Anna révén szintén Turnhofer-örökösnek tekinthető, neve (Moser, Moos helynevek) alapján esetleg az ausztriai részekből származó **Oswald Moser** első ismert említések, 1426-ban már belvárosi, komoly gazdasággal rendelkező polgár, akinek a városban és annak határában majorjai, szántói, szőlei és káposztáskertje fektült. A fennmaradt forrásokból kiderül, hogy jelentős gulyát tartott és emellett emberei és szolgálói komoly mértékben bekapcsolódtak a Sopron környéki fakitermelésbe. A nagykereskedő városi ingatlanai és majorságai 1457-ben már özvegye kezén voltak, és Georg nevű fia ugyan folytatta apja gazdasági tevékenységét, de a város közéletébe a fokozatosan elszegényedő utód már nem tudott érdemben beleszólni.⁴¹⁹

⁴¹⁶ Házi I/2. 114–115.; Házi II/1. 21, 43, 45, 158, 345, 360, 361, 368.; Házi II/2. 365, 368, 314, 316, 321, 345, 403, 410.; Mollay 1995b, 193.; Mollay 1938, 56–58.

⁴¹⁷ Gerb. 23, 34, 41, 47, 70, 75, 111.; Házi I/4. 9, 275.; Házi I/5. 131.; Házi II/1. 97, 99–100.; Házi II/3. 212, 215, 344, 353, 356; Házi II/4. 11, 15, 48, 126, 148, 176, 189, 203, 208, 226, 230, 218–228; Mollay 1938, 57–61.; Mollay 1956a, 41.; Mollay 1992a, 162.; Mollay 1995b, 193. A rokonsági viszonyokra, azaz az Eilinsgrab-, Herb- és Sarlabicz-családok összefonódásaira lásd a mellékletekben: VIII.5.3.

⁴¹⁸ Házi II/1. 174.; Házi II/2. 338, 356, 361, 399.; Házi II/6. 90.; Mollay 1959b, 128.; Mollay 1964, 1, 107.; Mollay 1992b, 231. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

⁴¹⁹ Házi I/3. 223.; Házi I/4. 235.; Házi II/1. 44.; Házi II/2. 344, 354.; Házi II/3. 74, 90, 94, 123–145, 218–229, 398.; Házi II/4. 48, 51.; Házi II/6. 138.; Mollay 1959b, 128–130.; Mollay 1993b, 131. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

A harmincas évek meghatározó polgármestere, **Ulrich Herb** és családja esetében az előző példákkal ellentétben többgenerációs soproni jelenlét mutatható ki. Az előbbi városvezető apja 1409-ben és 1410-ben mészárosként szerepelt a negyedik negyedben, míg a forrásokban 1417 és 1438 között feltűnő fiú immár belvárosi kereskedőként játszott befolyásos szerepet már az 1420-as években. Ugyan Ulrich fia Wolfgang (ismert: 1429–1461) csupán a külső tanácsosi pozícióig jutott, ám unokája Cristoph az 1460-as évek végétől gyakorlatilag 1490-ig döntő befolyást fejtett ki a helyi politikum világában. A nagyapa Ulrich jövedelemforrásait tekintve olyan polgárként tűnt fel a forrásokban, aki intenzíven bekapcsolódott a szarvasmarha-kereskedelembé és nagymennyiségű borral és gabonával gazdálkodott. Az ehhez szükséges erőforrások leginkább szőlőskertjeiben és az Állatvásártérnél lévő majorságában öltöttek testet. Az extenzív élelmiszertermelés mellett Ulrich bekapcsolódott a Sopron környéki fakitermelésbe is. A pénzügyleteit tekintve nürnbergi kereskedőkkel is kapcsolatot tartó polgár az 1420-as és 1430-as években jelentős kölcsönökkel támogatta a városi költségvetést.⁴²⁰

A szintén kiemelkedő, sőt nagyapjánál még jelentősebb közéleti szerepet játszó **Cristoph Herb** tevékenységi köre az előbbieknél még összetettebbnek bizonyult. A fennmaradt kútfőkből kiderül, hogy a város területén létesített halastavat Cristoph bérelte és sógorával, Wolfgang Rauch polgárral közös üzlet keretében hasznosította. A halakat nagy tételben belföldön és külföldön (pl. az alsó-ausztriai Badenben) értékesítették, míg máskor együtt kibérelték a Sopron vármegyei Nagylózs bordézmáját, így szintén igen szép nyereségre téve szert. Emellett Cristoph a többek között Regede irányába folyó szarvasmarha-kereskedelemben is érdekelt volt, miközben az 1480-évek harmincad-jegyzékei alapján esetenként több tucat marhával, több ezer sarlóval, több száz mázsa vassal, több mázsa kenderrel és két tucat hordó mézzel vett részt a nagykereskedelemben. Sikeres üzletei következtében már az 1450-es, illetve 1460-as években komolyabb összegeket kölcsönzött a városnak. Az 1491 körül elhalálozott nagykereskedőnek ugyan született nagykorúságot is megérő fia, ám Hans visszatérő módon anyagi problémákkal küzdött, így saját egzisztenciáját is csak külső segítséggel tudta fenntartani, nemhogy apja látványos közéleti pályáját továbbvigye.⁴²¹

⁴²⁰ Házi I/3. 41, 101.; Házi II/1. 162.; Házi II/2. 315, 345, 368, 416–417.; Házi II/3. 24, 59, 68, 90, 115, 118–146.; Házi II/6. 84, 138, 140.; Házi II/6. 31.; Házi II/2. 303.; Mollay 1992a, 150–154.; Mollay Károly: Két középkori oltárjavadalom történetének tanulmányai (Részlet Sopron középkori topográfiájából). In: Soproni Szemle 48 (1994), 58., rövidítése: Mollay 1994c; Mollay 1995b, 143.

⁴²¹ Cristoph Herb: Házi II/1. 242.; Házi II/4. 95, 252, 278, 322, 324, 327, 331, 335, 337, 366.; Házi II/6. 194, 219.; Mollay 1992a, 150–154.; Mollay 1993b, 136, 141.; míg Hans: Házi II/1. 123, 132, 134–135.

A korábban röviden már említett **Michael Karl** a fentiekől merőben eltérő kezdetek után hasonló jövedelemszerzési tevékenységekbe kapcsolódott be. Karl 1419-ben harmincadosként érkezett a városba, azonban hamar polgári karriert épített az 1420-as években feleségül véve a korábban említett Mathes Schadendorfer lányát, Magdolnát. Ugyan a többek között borral kereskedő Karl a helyi közéletbe is bekapcsolódott, ám érdemi üzleti sikerekre nem tudott szert tenni, és 1444-ben bekövetkező halála után özvegye ismét férjhez ment, míg a forrásokban 1470-ig szereplő fia a külvárosi Széplaki utcában lakott, és 1455-től kezdve szerény jövedelmű kisegítő toronyőrként kereste kenyerét.⁴²²

Az 1430-as évek meghatározó tanácsosa és végül városbírája, a neve alapján alsó-ausztriai származású apától született **Peter Traismaurer** édesanyja, Anna Turnhofer révén előkelő soproni ősökre tekinthetett vissza. Lányát a korábban bemutatott városvezető, Stephan Zenkel vette nőül, míg saját hitvese, a magyar származású Hedvig Roji is komoly hozzájárulást (többek között nemesi birtokok) biztosított a családi vagyonhoz. A soproni forrásokban először 1419-ben említett Traismaurer ekkor már tehetőes belvárosi polgár, aki a következő két évtizedben további értékes kül- és belvárosi ingatlanokra tett szert. A Turnhofer-örökség révén is jelentősen gazdagodó Traismaurer szántóföldjei (pl. a Pócsidombon), rétjei, szőlői, gyümölcsösei, majorságai (pl. a Széplaki utcában) és saját malma révén kiterjedt gazdálkodást folytatott. Emellett komoly bevételei származhattak az 1428-ból ismert hússzékéből, míg ebből halála után özvegye összesen négyet örökölt. Traismaurer az 1450-es évek végén már nem élt, és a karrierje során felhalmozott vagyona özvegyén keresztül lányára, Barbarára szállt, aki Lasla Kempnyey nemes, komáromi „gróf” felesége lett, majd 1483-ban örökös nélkül elhalálozva a családi vagyon az uralkodóra szállt.⁴²³

Az 1430–1450-es évek kiemelkedő helyi vezetője, **Andreas von Körmend** 1427-ben, körmendi német kereskedő fiaként tűnt fel Sopronban, és a korábban említett, szintén az előbbi településről származó Stephan Zenkel rokonával állt jogutódi kapcsolatban.

---

⁴²² Gerb. 42, 53, 55, 59.; Házi I/2. 176.; Házi I/3. 184.; Házi I/4. 14. ; Házi II/2. 365, 425.; Házi II/3. 40, 222, 226; Házi II/4. 18.; Fiáról: Házi II/4. 22–26, 84, 235, 239, 265, 276, 287, 293, 314; Mollay 1938, 33–35.; Tompos 1973, 298.; Mollay 1993b, 131. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.3.

⁴²³ Nagy Imre (szerk.): Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II., Sopron, 1889, 1891, Sopron Vármegye Közönsége: II. 135., rövidítése: Sopronm. Oklevéltár; Gerb. 357.; Házi I/2. 154, 328, 357.; Házi I/3. 67–68.; Házi I/6. 20.; Házi II/1. 65–68.; Házi II/2. 316, 357, 361, 397, 399, 400, 410, 416, 419; Házi II/3. 25–26, 35, 40, 54, 72, 73, 75, 115, 118–146, 210, 213, 242, 351, 383.; Házi II/4. 61, 156, 187, 242.; Házi II/6. 85, 130, 137–141. Mollay 1938, 48–53.; Mollay 1941, 113, 116.; Mollay 1964, 7, 107.; Tompos 1973, 304.; Mollay 1977, 232–233. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

A sikeres, az 1450-es évek közepére három soproni házra szert tevő, pénzügyei során regensburgi és fehérvári kereskedőkkel is kapcsolatban álló, fával és szövetekkel is kalmárkodó kereskedő szántóföldjein, rétjein és szőlőskertjein keresztlül intenzív gazdálkodást folytatott, sőt majorjában tartott ökreivel és lovaival nagybani kereskedelmet is űzött a városban, a megyében és külföldön egyaránt. Az 1450-es évek során a határvillongások kapcsán kisebb katonai akciókban is részt vevő, 1465-ben már néhainak mondott polgár két lányától származó utódainak soproni közéleti szerepléséről nem tudunk.⁴²⁴ Az 1450-es évek legfontosabb polgármesterének számító **Leonhard Ainweig** helyi karrierjét nyilvánvalóan jelentősen előmozdította Thomas Turnhofer lányával, Margareth-tel kötött házassága és az após után rászálló tetemes örökség. A róla fennmaradt források leginkább gazdálkodó-kereskedő polgárként mutatják őt be, aki nemesi származású második hitvese, Anna Fürst révén a nemesi világgal is szoros kapcsolatokat ápolt. Az 1466-ban már másodszor végrendelkező polgár javai (házak, majorságok, szőlőskertek, szántók, rétek és malmok) örökösének utóbbi feleségét tette meg, míg utódai a város életében nem játszottak már szerepet.⁴²⁵

Az 1450-es és 1460-as évek legfontosabb polgármesterének és városbírájának számító **Hans**, illetve az apja közéleti szerepét az 1480–1490-es években folytató **Jakob Joachim** a város hivatalos terminológiája értelmében kiskereskedőnek tekintendő kalmárok voltak. A jövedelemszerzési forrásaitak megvizsgálva azonban ennél jóval árnyaltabb kép bontakozik ki. A század közepének helyi szabályrendeletével ellentétben a forrásokban 1435-től szereplő Hans már az 1460-as évek közepén nem egy, hanem két árusbódé után adózott, azaz üzleti tevékenysége korántsem jellemezhető kiskereskedelmiként. A tehetős polgár kiterjedt gazdálkodását bizonyítják a második és harmadik negyedben elhelyezkedő majorságai, ám a gabona- és borexportban betöltött szerepe a szinte folyamatos közéleti jelenlétéből fakadó visszatérő adómentessége miatt nehezen meghatározható. Az édesapja tevékenységét (pl. a két kalmárbolt bérletét) gyakorlatilag megöröklő, és folytató Jakob ezen felül igen kiterjedt kereskedelmi és szerényebb hitelezési tevékenységből szerezte jövedelmeit. Az 1480-as évek harmincad-jegyzékei alapján különböző típusú (pl.: löweni, werti és nürnbergi), és minőségű

⁴²⁴ Gerb. 285.; Házi I/3. 101.; Házi I/4. 190.; Házi I/5. 36, 172, 191, 232; Házi II/2. 400, 409, 412, 416, 419.; Házi II/3. 24, 27, 34, 40, 54, 88, 91, 94, 116, 123, 125, 127, 220–229, 306, 309–311, 341, 383.; Házi II/6. 140–141, 202, 207; Mollay 1964, 106–108; Mollay Károly: Zsidó történeti emlékek. In: Soproni Szemle 16 (1962), 91. rövidítése: Mollay 1962a.

⁴²⁵ Gerb. 93, 98, 304.; Házi I/5. 125, 287.; Házi II/4. 61, 107, 110, 217, 241.; Házi II/6. 226–228.; Házi 1963a, 265.; Mollay 1992b, 231. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

(finomabb és durvább) posztókkal, több száz kalappal, több mázsa vassal, timsóval, borssal, fejszékkel és szappannal vett részt a külkereskedelmi forgalomban. A városi ingatlanain és környékbeli szőlőin kívül az első negyedben szerepelt feltehetően szintén kereskedelmi célokat szolgáló halfiaztatója is. A feltehetően az 1490-es évek végén elhunyt Jakob Joachim saját maga számolt be Hans és Franz nevű fiainak az évtized elején bekövetkezett haláláról, így tehát se vagyonát, se közéleti befolyását nem tudta átörökíteni közvetlen utódaira.⁴²⁶

Az 1450-es években tanácsos és városbíró **Jeronimus Siebenbürger** pontos származásáról nem maradtak fenn adatok. Nem bizonyítható továbbá, hogy a hasonló vezetéknévű későbbi városirányítók, Jakob, illetve Franz és közte rokoni kapcsolat állt volna fenn. Jeronimus Siebenbürger a forrásokban többek között szombathelyi, csepregi és bécsi polgárokkal üzleti kapcsolatokat fenntartó személyként tűnt fel, aki a város határában és Kőszeg környékén is rendelkezett szőlőskertekkel. Minden bizonnyal azonban kézművesipari előképzettsége is volt, hiszen az 1455. évi tanácsi határozatok értelmében felszólítást kapott annak záros határidőn belüli eldöntésére, hogy Sopronban a mészárosipart vagy a posztónyírást kívánja-e üzni. Ennek fényében érdekes módon már ebben az évtizedben gazdálkodó-kereskedő polgárként (is) szerepelt, aki a belvárosi háza mellett a negyedik negyedben rendelkezett jelentős majorsággal és a szombathelyi országos vásáron járva egyszer igazolhatóan ki is rabolták. A kimutathatóan kétszer is megnősült, és 1467-ben végrendelkező Siebenbürger üzleti tevékenysége azonban bizonyára veszteségekbe fordult át, hiszen a következő évi híradás szerint egy bécsi lakos jogot nyert felesége és örökösei nevében a soproni polgár minden zálogolt tulajdonára, és ha mindez nem lett volna elégséges, akkor az összes többi ingó és ingatlan vagyonára is. Három évvel később ingatlanai jelentős részét öt részre választották szét, és sorshúzás alapján osztották ki adóssai között.⁴²⁷

Az 1460-as évek meghatározó városbírája, **Nikolaus Phetrer** részben a korábban bemutatott Michael Karl esetéhez hasonló karriert tudhatott magáénak. Az utóbbi polgárral megegyező módon Phetrer 1442-ben harmincadosként kezdte helyi pályafutását, de már a következő évben ezen hivatal viselése mellett soproni polgárjogot nyert, és igazolhatóan

⁴²⁶ Hans: Házi I./5. 259.; Házi II./1. 94.; Házi II./3. 383.; Házi II./4. 37, 72, 124, 137, 143, 257.; Házi 1939a, 105.; Jakob: Házi I./6. 137.; Házi I./7. 86.; Házi II./1. 224, 243, 252.; Házi II./4. 317–318, 321–324, 386, 391 399.; Házi II./5. 19, 75.; Goda 2008b, 143–146.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1993b, 135, 140.

⁴²⁷ Gerb. 139, 298, 341, 344, 376.; Házi I./4. 323.; Házi II./1. 102–104.; Házi II./2. 178–179.; Házi II./4. 11, 48, 52, 103, 141, 211, 226.

ebben az évtizedben lett az 1441 körül végrendelkezett Stephan am Eck polgár özvegyének, Katharina Pühelnek a férje. A város többi vezetőjére jellemző jövedelemszerzési tevékenységek esetében egyelőre vártattak magukra, hiszen 1443-ban még átvette a soproni sókamara vezetését, ám a harmincad-hivatalt hamarosan letéve kereskedelmi tevékenységbe kezdett. Az utóbbi alapját jelentő új gazdálkodói életformájában többek között az apósától örökölt belvárosi házára, Széplaki utcai majorságára, továbbá szőlőskertjeire és szántóira támaszkodhatott. Ezen felül értesülünk további szőlőiről, kópházi majorjáról és feltehetően felesége első férjétől származott két, ferences kolostor melletti kalmárbolt, melyeket 1467-ben Sopron városnak adott el. Mint a forrásokból kiderül, az egykori harmincados döntően borral és ökrökkel kereskedett, mely tevékenység során 1456-ban egyszer ki is fosztották. Az üzleti tevékenysége során azonban Karlhoz hasonlóan Phetrer is komoly adósságokat halmozott fel, jelen esetben bécsi és bécsújhelyi kereskedőknél. A hainburgi tanács szerint pedig 1458-ban másodmagával nem áttalott az ebenfurti vásáron embereivel két hainburgi polgárra leselkedni annak reményében, hogy áruikat elvegyék. Ugyan a következő évtized elején még diplomáciai küldetést teljesített, ám 1470-ben már özvegye végrendeletéről értesülünk, közvetlen és közvetett utódai közéleti szerepéről pedig nem esik szó.⁴²⁸

Az 1450-es évek közepétől két évtizeden át befolyásos polgárként szereplő **Nikolaus Sarlabicz**, illetve az 1460-as évek közepéig irányító **Christian Dürniczer** a részben átfedő vezetői időszak ellenére eltérő karriert mondhattak magukénak. Míg előbbi gyakorlatilag borral (is) üzletelő, kereskedelmi útjai során például a macskakői tisztartóval összekülönböző polgárként jelent meg, addig utóbbi a helyi pékipar egyik legfontosabb szereplőjének tekinthető. Az 1450-es és 1460-as években a városnak komolyabb összegeket kölcsönző Sarlabicz egyébként belvárosi ingatlanán túl az első és a harmadik negyedekben rendelkezett majorságokkal, ám gazdasági és közéleti tevékenységével szerzett közösségi presztízsét csupán áttételesen és időlegesen tudta átörökíteni. Az 1476-ban, majd 1477-ben ismét végrendelkező polgár fő örököséként unokáját, azaz a korábban bemutatott Cristoph Herb fiát tette meg, akit viszont ennek ellenére egy évtizeddel később apja kellett, hogy megmentsen hitelezőitől. A feltehetően

---

⁴²⁸ Gerb. 171, 206, 233.; Házi I/3. 222, 226–228, 231.; Házi I/4. 297, 310, 316.; Házi I.5. 183, 185, 216, 218, 221, 230, 251, 259.; Házi II/1. 62.; Házi II/3. 369., 382.; Házi II/4. 108, 109, 121, 140, 157, 257, 369, 382.; Házi II/6. 91, 158, 188.; Mollay 1959b, 130.; Tompos 1973, 302.; Mollay 1991a, 6.; Mollay 1993b, 131–132, 148–149. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2. A Lajtán inneni vásári gyakorlatról, illetve az áruk esetleges visszatartásáról, elkobzásáról lásd: Tringli 2010, 1291–1344.

szerényebb körülmények között, ám szintén belvárosi polgárként élő Dürniczer főként örökségképpen rendelkezett külvárosi ingatlanokkal (pl.: ház a Széplaki utcában), illetve szőlőskertekkel, mégis a bortermelés, a fakitermelés és szállítási feladatok mellett főként pékáruat állított elő, és ezzel kereskedett jellemzően a városon belül, ám 1441-ben például az uralkodónak szánt zsemléket is tőle szerezte be a tanács.⁴²⁹

Az 1460–1470-es években befolyásos közéleti pozíciókat betöltő **Philip Zaukan** legalább kétszer nősült, és élete végén igen tetemes, örökölt vagy vásárolt szőlőskert-vagyon felett rendelkezett. A borkereskedelembe és részben a fakitermelésbe bekapcsolódó polgár az 1450-es évek közepén még a Fövényvermen (Sandgrub) róttá le bordézmáját, ám az 1460-as években már a belvárosban szerepelt. A fenti időszakban a városi kölesönökhöz ugyan szerényebb összegekkel járult hozzá, ám szántókat is magukban foglaló birtokai egyre terebélyesedtek. Az 1480-ban végrendelező Zaukan Agnes nevű feleségével közös két lányát tette meg testamentuma fő kedvezményezettjének, ám a vagyonosodással párhuzamosan megszerzett társadalmi presztízse minden bizonnyal a szűkebb családján belül nem talált valódi örökösre.⁴³⁰

Az előbb bemutatott Zaukannal megegyező időszakban fontos tisztségeket betöltő **Michael Leinbater** 1442-ben jelent meg a helyi forrásokban, és számos szőlőskertjének műveltetése mellett döntően távolsági kereskedelmi tevékenységet folytatott. Az 1476-ban és 1481-ben készült végrendeleteinek fő kedvezményezettje az egyházi pályán lévő Georg mellett másik fia, Hans lett. Ugyan utóbbi szőlők, sáfránykertek és külvárosi, Széplaki utcai ház tulajdonosaként szerepelt, mégis a főként borral és posztóval kereskedő Leinbater-fiút a helyi közéletbe nem választották be, és két ismert házassága után sem látunk ilyen szerepet betöltő leszármazottját. Érdemes viszont azonban már itt kiemelni, hogy az 1483-ban végrendelező Hans Helena nevű özvegye második házasságában a 16. század első évtizedei során a helyi politikumban igen befolyásos pozíciókat megszerző Peter Fleischhackerhez ment nőül. Hans öt egyedül túlélő gyermeke, Katharina tehát az 1500-as években a Leinbater-vagyon jelentős részét megszerző utóbbi polgárral kényszerült részben sikeres pereskedést folytatni az atyai öröksége érdekében.⁴³¹

⁴²⁹ Sarlabiczra: Házi I/4. 102.; Házi II/1. 123–125, 185–186.; Házi II/4. 1. 122, 125, 140, 225, 277, 294.; Házi II/6. 191, 194, 219.; A rokonságokra ld. a mellékletekben: VIII.5.3.; Dürniczer kapcsán: Házi I/4. 168.; Házi II/1. 51.; Házi II/3. 36, 43, 49, 92, 120–146, 223–229, 311, 328, 333, 342, 383.; Házi II/4. 17, 56.

⁴³⁰ Gerb. 387, 437.; Házi II/1. 64, 192–193.; Házi II/3. 23, 33, 39, 53, 93, 227–229, 342, 380.; Házi II/4. 112, 118, 135, 162, 193.; Házi II/6. 194, 219.; Mollay 1968, 42.; Mollay 1989a, 336.

⁴³¹ Michaelre és Hansra: Házi I/5. 189–190.; Házi I/6. 204.; Házi II/1. 79, 88, 130–131, 186–188, 202–203, 208–209.; Házi II/4. 57, 95, 241, 244, 352, 403, 415.; Házi II/5. 46.; Házi II/6. 195, 227.; Mollay 1938,

Az 1470-es évek folyamán meghatározó városi funkciókat betöltő **Voit Jordan** származásáról és jövedelemszerző tevékenységéről jószerével semmit, míg a közeleti pályáját szintén ekkor kezdő, ám az 1510-es évek közepéig a tanácsban ülő **Achacz Kronperger**ről annál többet árulnak el a fennmaradt források. Jordan személye többszörös belső tanácsosi és egyszeri városbírói tevékenységén kívül szinte teljesen homályban marad, hiszen közeleti szerepein (végrendeleti tanú, egyezség kieszközölő stb.) túl szinte csupán csak az első negyedben szereplő ingatlan-tulajdonáról tudunk. A Péterfáról Sopronba kerülő, neve alapján alsó- esetleg felső-ausztriai eredetű Kronperger új otthonában először 1463-ban tűnt fel. Nagy valószínűséggel testvérének, de legalábbis rokonának tekinthető az a péterfai Laurenz Kronperger, kinek mind Anna (férjei: Hans Haberleiter, Cristoph Hitzendorfer és végül Emerich Magas), mind pedig másik lánya (férje: Konrad Moser) Sopronba ment férjhez. A polgárjogot feltehetően 1465-ben elnyerő Kronperger ekkor vette el Wolfgang Wagram helyi lakos Elisabeth nevű özvegyét, akivel együtt szereztek szőlőskerteket, és az asszony 1482-es végrendelete értelmében férjét nevezte meg vagyona egyedüli örököséként. A három év múlva már újabb, ezúttal bécsi hitvessel együtt élő ambiciózus polgár további szőlőskertekkel, réttel és bérelt kerttel gyarapította gazdaságát. A döntően a bor- és gabona-kereskedelemben részt vevő Kronperger anyagi és közeleti presztízsét tehát egyrészt származási-rokoni kapcsolatai, másrészt saját üzleti sikerei, esetleg továbbá az 1500-as években végzett gyámtevékenysége biztosíthatták. Az 1510-es évek közepe táján elhunyt polgár tehát igen konszolidált anyagi viszonyokat hagyott özvegyére, ám közvetlen utódainak közeleti szerepéről nem maradtak fenn adatok.⁴³²

A fentiekkel szemben az 1480-as évektől az 1500-as évek közepéig befolyásos polgárként szereplő **Martin Sighart (I.)** személyes (le)származási helyzetében és vagyongyarapításában is több ponton eltért a korábbi példáktól. A Sopronban már több tagján keresztül kimutathatóan jelen lévő család fenti, az 1460-as években előbb harmadik majd második negyedbeli, azaz külvárosi lakosból az 1480-as évek végére belvárosi

---

18–20.; Mollay Károly: Középkori soproni naptárak. In: Soproni Szemle 16 (1962), 307., rövidítése: Mollay 1962b; Szende Katalin: A soproni későközépkori végrendeletek egyház- és tárgytörténeti tanulságai. In: Soproni Szemle 44 (1990), 269., rövidítése: Szende 1990; Szende Katalin: Sopron és Pozsony kapcsolatai a késői középkorban. In: Soproni Szemle 46 (1992), 175., rövidítése: Szende 1992; Mollay 1995b, 207–208. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴³² Voit Jordanról: Gerb. 424.; Házi II./1. 122, 187, 189, 193, 194.; Házi II./6. 245.; Achacz Kronperger kapcsán: Gerb. 440, 465.; Házi I./5. 54, 339, 383.; Házi I./6. 294, 342–345, 348, 389.; Házi I./7. 327–328.; Házi II./1. 127–128, 200, 268.; Házi II./5. 75.; Goda 2004, 313–314.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1938, 46–48.; Mollay 1941, 159.; Mollay 1964, 110–111. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

polgárrá váló tagja leginkább egyfajta halászati vállalkozóként tűnt fel a forrásokban. Itt azonban korántsem kis tételekről lehetett szó, hiszen a kilencvenes évek végén a részben halfiaztatóként is szolgáló várárokból ő és üzlettársa, Martin Hengst egy kosár halat küldettek saját tavukba, amely után többször is busás haszonra tettek szert. Az emellett természetesen a borkereskedelemben is érdekelt Sighart egyik legközelebbi férfirokonának a feltehetően testvérének tekinthető, és már az 1480-as évek közepén néhányan mondott Thomas Sighart fia, **Martin** számított. Nem véletlen tehát, hogy az 1500-ban végrendelkező, ekkora már igen tekintélyes polgár azonos nevű unokaöccsére hagyta ingatlanai egy részét, a halászati vállalkozáshoz szükséges eszközöket, és a többedmagával létesített halastó ráeső részét.⁴³³

A megajándékozott rokon a későbbiekben rászolgált a bizalomra, hiszen az 1500-as évek közepétől gyakorlatilag az 1530-as évek végéig mind anyagi, mind közéleti szempontból méltó utódnak bizonyult. A korábban említett Martin Hengst 1505-ös végrendeletében rá, azaz sógorára hagyta a fenti halastóban bírt részesedését, ami saját maga vásárolta szőlőiből származó, kereskedelmi mennyiségű bortermése mellett komolyan előmozdithatta anyagi gyarapodását és közéleti előmenetelét. Az 1520-as évek közepén még mindig nagybani halkereskedelmet folytató polgárra kirótt, kifejezetten tetemesnek számító bordézsma a fenti képet csupán még jobban megerősíti. Az 1540-es évek elejére előkelő belvárosi ingatlana mellett külvárosi házakat is magáénak tudó Sighartot a fenti egyrészt családi-rokoni, másrészt kiváló jövedelemszerzési lehetőségek segíthették társadalmi és politikai sikerei elérésében.⁴³⁴

Az idősebb Martin kortársának számító és az 1510-es évek elejéig a tanácsban ülő **Thomas Dresingert** a nyolcvanas évek közepétől a kilencvenes évek közepéig igazolhatóan hatszor választották meg városbírának. A forrásokban a belvárosban lakó, rétekkel és szőlőskertekkel rendelkező polgár nyilván a kereskedelembe is bekapcsolódott, de feltehetően nem ért el túlzott sikereket, hiszen a kilencvenes évek elejére igen komoly tartozásai gyűltek össze. A számos visszafizetetlen kölcsöne következtében hiába egyezkedett nürnbergi hitelezője bécsi megbízottjával, az évtized elején még komoly presztízst biztosító belvárosi ingatlanára végül is egy délnémet polgár tette rá a kezét.⁴³⁵

⁴³³ Gerb. 444.; Házi II/1. 262–263, 288–289.; Házi II/4. 121, 157, 271, 290, 394, 409.; Házi II/5. 71, 79.; Házi II/6. 194, 218.; Goda 2004, 314–315.; Goda 2009, 242–243.; Dávidházy István: 150 éves a nagytóalmi fürdő. In: Soproni Szemle 46 (1992), 147. rövidítése: Dávidházy 1992.

⁴³⁴ Lásd a következő forrásokat: Házi II/1. 296, 313.; Házi II/2. 277.; Házi II/5. 409, 435.; Házi II/6. 407.

⁴³⁵ Gerb. 435, 455, 461.; Házi I/6. 138.; Házi II/1. 240.; Házi II/5. 56, 74.; Mollay 1977, 243.; Tompos 1973, 294.

A helyi közéletben csupán az 1480-as években szerepet játszó **Leonhard Trager** a vargamesterséget folytató Hans nevű apja révén biztosan nem tekinthető első generációs soproni polgárnak. Ugyan a család egy része az 1460-as évek elején még másnál adózott a belvárosban, de a borkereskedelemmel és kölcsönügyletekkel is foglalkozó apa saját belvárosi ingatlanszerzése után jól jövedelmező üzleteiből 1464-ben fia számára is vásárolt egy, a sajátja mellett elhelyezkedő házat. Az 1460-as évek végén a források már csak Hans özvegyéről és Leonhardról tudósítanak, ahol utóbbi belvárosi ingatlanai mellett az 1480-as évek elején Kovácsok utcai házzal és szőlőkkel is rendelkezett, ám a következő évtized kezdetén már néhainak mondott ifjabb Trager utódai közéleti szerepe nem ismert.⁴³⁶

A belső tanácsban az előbbi polgárral egy darabig párhuzamosan esküdti pozíciót betöltő **Emerich Magas** az 1500-as évek közepéig szerepelt a tanácsban, és ebben az időszakban igazolhatóan háromszor választották meg városbírának. A soproni polgárjogot 1469-ben a sárvári Zemper családból származó testvérpárral (Simon és Valentin) egyidejűleg megszerző, feltehetően magyar származású Magas a helyi kereskedőtársadalom köreiből tartozott. Kiterjedt szőlőművelése mellett az 1480-as évek harmincadvám-jegyzéke alapján döntően különféle posztókkal, vásznakkal és marhákkal kereskedett nagy tételben. Az 1500-ban végrendelkező polgár előkelő főtéri háza mellett fővényvermi majorságát és számtalan szőlőskertjét hagyta hitvesére és két közös gyermekükre, Franzra és Rosinára. A gyermekek azonban még kiskorúak voltak, így gyámságukat a korábban bemutatott Achacz Kronperger vállalta el, aki majd 1510-ben számolt el végleg gyám gondnoki tevékenységéről. A később nyilatkozó felesége szerint Achacz mindenben a jó gazda gondosságával járt el, azonban Magas Franz nevű fia ezzel korántsem értett egyet, és az évtized közepén perre ment az elhunyt Kronperger özvegyével. A magát kisemmizettnek érző fiú több ezer aranyforintos, vélt vagy valós keresetét a városi bíróság nem találta megalapozottnak, mire Franz a várost elhagyva a Sopron esküdtt ellenségének, a lánszéri vár úrnőjének szolgálatába állva másfél évtizeden át keserítette meg a helyi kereskedő-elit életét. Emerich Magas közvetlen utóda tehát sok kortársától eltérően valójában igen fontos szerepet játszott Sopron későbbi közéletében, ám a szó legrosszabb értelmében. A fosztogatásait és rablásait megelőző tanács 1522-ben

---

⁴³⁶ Hans és Leonhard kapcsán: Gerb. 264, 443, 576.; Házi II./1. 86.; Házi II./3. 344, 409.; Házi II./4. 25, 53, 59, 76, 78, 113, 127, 149, 163, 192, 194, 209, 232, 283, 299, 312.; Házi II./5. 30.; Házi II./6. 195, 220; Mollay 1977, 236.; Mollay 1991a, 6–8.; Mollay 1994b, 294.; Mollay 1995b, 202.

odaig jutott, hogy bérgyilkost fogadott fel az évtized végéig azonban még továbbra is „aktív”, elitpolgár gyermekéből lett rablóvezér elpusztítására.⁴³⁷

Ennél jóval konszolidáltabb példát mutat az 1480-as évek közepétől az 1500-as évek elejéig a tanácsban ülő, és mindeközben a két főtisztiséget összesen négyszer betöltő **Jakob Riemer** esete. Az 1460-as években még a második negyedbeli Kovácsok utcájában lakó és adózó polgár legkésőbb az 1480-as évek elején már belvárosi lakó, akinek vagyontermelésében két házassága is sokat segíthetett. Riemer gyakorlatilag igen jelentős szőlőskert- illetve egyéb ingatlan-állományt (Kovácsok utcai ház, gyümölcsösök, szántók stb.) örökölt, illetve vásárolt össze, amely azonban 1503-as végrendelete értelmében gyakorlatilag gyermekei között aprózódott fel. A tetemes vagyonból Hans és Veit nevű fiai is komoly részesedést kaptak, ám a második nemzedék az apai üzleti és közéleti sikereknek a fennmaradt források alapján nem tudott örökébe lépni.⁴³⁸

Az 1490-es években esküdként és egyszer városbíróként feltűnő **Michael Stadel** ugyan Sopronon kívülről jött, de az előbbi Riemerhez hasonlóan a városon belüli „előmenetelt” is mutató karriert tudhatott magáénak. A feltehetően 1462-ben érkezett, és két évig egyik rokonának, Peter Lackner vargának belvárosi házában lakó kádármester-borkereskedő az évtized közepén szerezte meg polgárjogát, és első, a Kovácsok utcájában található házáat. Az évtized végén először ismét belvárosi lakóvá, majd az 1480-as évek végére háztulajdonossá váló polgár gyakorlatilag a kádárságra (abroncsolás, boroshordók hitelesítése stb.) és a kereskedelmi célú szőlőművelésre alapozta vagyonát és közéleti presztízsét. Emellett azonban az 1480-as években gabonafélékkel is részt vett a külkereskedelmi forgalomban az 1499-ben végrendelkező Stadel. Az utolsó akarata értelmében a Martin Sigharttal I. sógorságban álló kádármester minden ingóságát és ingatlanát hitvesére, Barbarára hagyta, ám utódainak a soproni politikumban betöltött szerepéről hallgatnak a kútfők. A mesterség folytatásához szükséges szerszámok segédje használatába kerültek: Barbara ugyan özvegyi jogon folytatta a mesterséget, a gyakorlatban azonban feltehetően néhai férje alkalmazottja végezte el a megbízásokat.⁴³⁹

⁴³⁷ Emerich és Franz Magasra: Gerb. 526, 458, 462.; Házi I/6. 344, 355, 356, 342–344, 362, 388–390.; Házi I/7. 37, 53–64, 100, 149–151, 159–160, 164–165, 251–256, 281, 300.; Házi II/1. 249, 269–270.; Házi II/4. 318–319, 320, 324, 332–333, 336, 338.; Házi II/5. 74.; Házi 1941, 271–272.; Mollay 1993b, 135, 141. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.2.

⁴³⁸ Gerb. 226, 451, 517.; Házi I/6. 137.; Házi II/1. 284–285, 275–276.; Házi II/5. 64, 74, 98.; Házi II/6. 194, 217, 253.; Goda 2004, 317–318.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1938, 36–39.; Mollay 1994b, 298.

⁴³⁹ Gerb. 424.; Házi II/1. 131, 260–262.; Házi II/4. 194, 208–209, 232, 245, 249, 267, 271, 298, 310, 334, 364, 375, 382, 393, 396, 408.; Házi II/5. 10, 21, 23, 45, 63, 64, 74, 173.; Házi II/6. 439.; Mollay 1993b, 139.; Mollay 1995b, 156.; Mollay 1995a, 295–296.

Mint korábban említésre került, elképzelhető ugyan, hogy az 1490-es évek elejétől az 1520-as évek elejéig az esküdtek közt szereplő, és többször a polgármesteri székben ülő **Jakob Siebenbürgert**, illetve a 16. század harmadik és negyedik évtizedében közeleti szerepet játszó (kétszer városbíró) Franz nevű fiát rokoni szálak fűzték a korábban bemutatott Jeronimus Siebenbürgerhez. Megerősítő adatok hiányában azonban abból kell kiindulnunk, hogy Jakob már befolyásos, feltehetően erdélyi magyar származású és a „Behem” ragadványnévvel illetett kereskedőként 1477-ben feleségül vette a hatvanas évek végén, Emerich Magassal egyidejűleg Sopronban polgárjogot nyert sárvári Simon Zemper lányát, Dorotheát. Az após árnyékából szülő-, kert- és szántóvásárlásaival, azaz gazdaságának fokozatos kiépítésével kilépő polgár vagyont az 1480-as évek harmincad-jegyzékeinek tanúsága szerint döntően nagykereskedelmi tevékenységével szerezte, ám számos pénzügyletére (pl.: kölcsönök, hitelezések és zálogolások) is maradtak fenn adatok. Az imént említett forráskör alapján rendszeresen több mázsa vassal, több ezer kalappal és késsel, másfél tucat hordó mézzel, több tucat marhával és több, mint kétszáz köből gabonával vett részt a külkereskedelmi forgalomban. A budai és bécsi polgárokkal is intenzív üzleti tevékenységet folytató Jakob ezen felül 1511-ben például többedmagával nagy tételben vásárolt fel mézet viszonteladási célzattal, de a korábbi évtizedek adatai alapján posztóval, sóval és ökrökkel, sőt mésszel is kereskedett, a városnak pedig bort és sört mért ki. A feltehetően az 1520-as évek közepén már Bécsben lakó Jakob soproni anyagi és közeleti sikereit Franz nevű fia eredményesen folytatta a következő másfél évtizedben.⁴⁴⁰

Az utóbbi polgár apja örökébe lépve szintén kereskedőként szerepelt, melyben birtokai és a rá kivetett bor- és gabonadézma alapján fő profilja a nagytételben történő gabona- és borkivitel lehetett. Ebből a szempontból **Franz Siebenbürger** már a 16. század első harmadában kiteljesedni kezdő agrár-konjunktúrát felismerő, és az új lehetőségeket maradéktalanul kihasználni kívánó új kereskedő-polgárok később bemutatandó típusához állt közel. A délnémet, döntően nürnbergi érdekeltségektől felvett kereskedelmi hitelei, belvárosi ingatlanügyletei és a feltehetően gazdasága bővítését szolgáló, a község nemtetszését kiváltó külvárosi (házak és majorságok a harmadik és negyedik fertályban)

⁴⁴⁰ Gerb. 450, 457.; Házi I/6. 95, 138, 263.; Házi I/7. 87, 197–199.; Házi II/1. 189–190, 217, 225, 252, 291, 295–296, 299, 349, 310–311, 347.; Házi II/2. 186.; Házi II/4. 319–339, 393, 395, 407.; Házi II/5. 10, 22, 24, 134, 238.; Goda 2004, 315–317.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1938, 36–39.; Mollay 1959b, 132–134.; Mollay 1994c, 59.; Mollay 1993b, 137, 139, 141.; Szende Katalin: Adatok Északnyugat-Dunántúl mézkereskedelméhez a későközépkorban. In: Arrabona. Múzeumi Közlemények. 36. évf. (1998), 90. A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.5.

telekegyesítései feltehetően mind-mind az előbbi gazdasági-jövedelemszerzési irányultsággal függtek össze. Az élete végén több zsidónál is részlegesen eladósodott Siebenbürger kapcsán talán még azt érdemes kiemelni, hogy egyik lányát – ismét részben már az új idők jeleként – egy Sopronba költöző nemes, Ákosházi Sárkány Antal vette nőül.⁴⁴¹

Visszatérve azonban még az 1490–1510-es évek további irányító polgáraihoz, a századforduló időszakában első vagy második emberként összesen ötször Sopron élén álló **Michael Schöttel** második generációs belvárosi kereskedőként sokáig biztos számíthatott az apja biztosította anyagi és közéleti háttérre. Kaspar Schöttel ugyanis az 1430–1440-es évek harmadik negyedbeli lakójából sikeresen lett a következő két évtizedben belvárosi háztulajdonos, míg vagyonának gyarapítását döntően borszállításokra és egyéb kereskedelmi tevékenységre alapozta. A negyedik és a harmadik negyedben később is megtalálható majorságai, a soproni határban elhelyezkedő számtalan szőlőskertje nyilvánvalóan az üzleti és exporttevékenységét kiszolgáló gazdálkodásában játszottak kulcsszerepet. A harmincad-jegyzékek alapján továbbá nagy mennyiségű posztóval, vassal, poharakkal és gabonával kereskedő Kaspar 1495-ben végrendelkezve ingatlanai és egész vagyona fő örökösének fiát, Michaelt tette meg. Utóbbinak ekkor már saját pénzügyi ügyeleiről értesülünk, amikor is apjánál lakva 1489-ben főtéri házat vásárolt, majd ismét vétel útján egyesítve azt a szomszédos ingatlannal 1493-ban szép összegért adta tovább ezen befektetéseit. Az apjához hasonlóan sikeres kereskedőnek bizonyuló Michael 1510-ben végrendelkezve fiára és feleségére hagyta tetemes vagyonát, ám utódai közéleti szerepléséről nem maradtak fenn adatok.⁴⁴²

A nyolcvanas évek közepétől a tízes évek elejéig tanácsos, míg a századfordulón és az 1500-as években összesen ötször az első ember pozícióját betöltő **Georg Baumgartner** családjának sikerét már apja, Hans is szépen egyengette. Georgnak a második negyedből, azon belül is a Kovácsok utcájából induló közéleti karrierjéhez nyilvánvalóan apja 1450-es és 1460-as évekbeli külvárosi adószedői tevékenysége is hozzájárult. Az utóbbi, Hans (szereplése: 1439 és 1470 között) nevéből ítélve feltehetően Sopronkertesről származott,

---

⁴⁴¹ Gerb. 522.; Házi I/7. 109.; Házi II/2. 6, 36, 135, 246–247, 255.; Házi II/6. 317, 384, 427.; Házi 1982, 10205., míg fiára, Dominicusra: 10206. Franz Siebenbürger vejére: Kubinyi András: Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In: Pámer Nóra (szerk.): Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára: Tanulmányok. Budapest, 1994, 263–289.

⁴⁴² Kaspar és Michael Schöttel kapcsán: Gerb. 285, 359, 437.; Házi I/5. 53, 355.; Házi II/1. 82, 96, 244–246, 317–318.; Házi II/3. 210.; Házi II/4. 17, 36, 43, 65, 109, 118, 159, 176, 187, 226, 311, 318, 320–321.; Házi II/5. 10, 11, 18, 22, 24, 25, 30, 65.; Házi II/6. 97, 219.; Goda 2004, 318–319.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1962b, 307–308.; Mollay 1991a, 5–7.; Mollay 1993b, 141.

és a Rózsák utcájából (Rosengasse) sikerült családját 1465-ben Kovácsok utcai házhoz juttatnia. Már az ő idejéből is tudunk szántóikról és szőlőskertjeikről, és a helyi politikum kisebb szerepeibe való bekapcsolódás már Hans esetében is kimutatható. Az utóbbi halála után nagyobbik házuk fiára, a később a polgármesterségig jutó Geogra szállt, akiről 1476-os első említésekor kiderül, hogy első felesége, Brigitha Pörschel ekkor lemondott anyai örökségéről. A gazdálkodása folytán szépen gyarapodó Baumgartnernek 1490-ben sikerült belvárosi ingatlanra szert tennie, majd két évvel később már második feleségével közösen gyarapították kiterjedt szőlőskertjeiket, és továbbra is élvezték a korábban említett külvárosi ingatlanok birtoklását. A fa- és borkereskedelem mellett nagybani mezőgazdasági termelést folytatott, és így további réteket, szántókat és káposztáskerteket szerző Baumgartner 1512-ben végrendelkezve fiúörökös hiányában teljes vagyonát Barbara nevű lányára, és vejére, **Leonhard Hofmair**-re hagyta.

Ezt követően az apjához képest csupán négy év eltéréssel testamentumát kiállíttató Barbara gyakorlatilag a teljes rászállt, és még kezén lévő Baumgartner-örökséget férjére, a fő foglalkozását tekintve posztókereskedő Leonhardra hagyta. Ugyan utóbbi így igen komoly vagyonra szert téve az 1510-es évek helyi közéletében tanácsosként, és egyszer városbíróként is részt vett, de igen meglepő hirtelenséggel mondtak csődöt vállalkozásai. Ebben nyilván szerepet játszhatott, hogy többek között ő is Franz Magas áldozatával esve több mint hétszáz magyar forint árut, továbbá lovait és szekerét is elveszítette, ám eladósodása még így is igen drasztikusan hat. A kereskedelmi tevékenysége kapcsán fennmaradt tartozásai eltörpülnek azon vissza nem fizetett, több mint 270 dénárfontra rúgó összeg mellett, amit az egyházi pályán lévő testvérére, Hansra bízott egyházi javakból vett kölcsön. Az ennek következtében szinte „halálosan” eladósodó Hofmair 1520-ban elzálogosította a házát két augsburgi kereskedőnek. 1522-ben már néhaiként említették, és háza sorsáról a tanács döntött, míg eladott szőlői egy részét a rokonai és szomszédai vásárolták vissza 1523-ban.⁴⁴³

Az 1490-es és az 1500-as években tanácsos, és a századfordulón egyszer városbíró **Kaspar Stegersbacher** (soproni szereplése: 1480 és 1509 között) kapcsán még a fentiekhez hasonló kontinuitással sem találkozunk. A belvárosi polgár származásáról biztos

---

⁴⁴³ A Baumgartner-család és Leonhard Hofmair kapcsán: Gerb. 418, 470, 474.; Házi I/7. 252.; Házi II/1. 95, 96, 322–324, 340–342, 347, 384.; Házi II/3. 114.; Házi II/4. 104, 108, 113, 221, 232, 284, 300, 312, 400, 412.; Házi II/5. 3, 18, 71, 74, 75, 143, 157.; Házi II/6. 206, 349, 353.; Gedb. 298, 299, 308, 316, 334.; Goda 2004, 319–321.; Goda 2009, 243–245.; Mollay 1977, 243.; Mollay 1989a, 336–338.; Mollay 1995b, 206–209.; A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.4.

adatok nem maradtak fenn, ám a soproni források alapján ő is a város kereskedője, azon belül is főként a behozatalban aktív kalmár-csoportjához tartozott. Az 1480-as évek harmincad-jegyzékeiben jellemzően tehénbőrrel, szappannal, vászonnal, sáfránnyal, szögekkel és egyéb vegyes árukkal feltűnő Stegersbacher emellett kölcsönök kihelyezésével is foglalkozott. Halála után, az 1520-as évek közepén a soproni bírói szék ítélete alapján vagyonát soproni és bécsi rokonsága között osztották szét.⁴⁴⁴ A fenti polgárral együtt tanácsoskodó, ám az 1520-as évek elejéig esküdtnek megválasztott, és az 1500-as években összesen kétszer az első ember pozícióját betöltő **Georg Eisner** jövedelemszerzését tekintve a nevéől eltérően nem csupán vasárúsitással foglalkozott. A Nagyszombat irányába is kereskedő polgár a harmincad-jegyzékek tanúsága szerint ugyan alkalmanként több mázsá vasat szállított, ám posztóval és más árukkal is üzletelt. Az 1521-ben végrendelkező Eisner szőlőin kívül megemlékezett Kovácsok utcai házáról, szántóiról, rétjeiről, sőt bánfalvi malmáról is. A testamentum fő kedvezményezettjének második felesége, Sofia bizonyult, ám Eisner utódai a források alapján nem játszottak később jelentős szerepet a város közéletében.⁴⁴⁵

Thomas Farkas, aki az 1490-es évek közepétől a tizedes évek végéig esküdtként szerepelt, az 1500-as években pedig kétszer városbírónak is megválasztották, döntően mézárósként vett részt a város életében. Az 1480-as években már a belvárosban lakó Farkas hússzéke mellett több szőlővel is rendelkezett, amelyek egy részét 1488-ban végrendelkező feleségétől örökölte. A másodszer is megházasodó polgár 1520-as saját testamentumában fő örököseként a később politikai szerepet nem játszó fiát nevezte meg, neje pedig később Georg Premb mézáró hitvese lett.⁴⁴⁶ Farkas kortársa, az 1500-as és 1510-es években tanácsos, míg 1515-ig összesen négyszer az első ember pozícióját betöltő **Valentin Schwingenhamer** nagykereskedőként szerepelt a helyi forrásanyagban. A soproni kapcsolatain kívül bécsi rokonsággal rendelkező Schwingenhamer özvegyének

---

⁴⁴⁴ Gerb. 476, 479.; Házi I./7. 148, 156.; Házi II./4. 319, 320, 322–324, 326, 329, 331–332, 336.; Házi II./5. 58, 160.; Házi II./6. 250.; Mollay 1993b, 136, 140.

⁴⁴⁵ Gerb. 443, 468, 469, 478, 499.; Házi I./6. 138, 166.; Házi I./7. 101.; Házi II./1. 382.; Házi II./4. 336.; Házi II./5. 74, 132, 175, 311–312, 316.; Házi II./6. 370, 382, 384.; Goda 2004, 321.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1995b, 194–195.; Mollay 1993b, 141.

⁴⁴⁶ Házi II./1. 226–227, 357–358.; Házi II./4. 394.; Házi II./5. 64, 75, 145, 214, 248.; Mollay 1988b, 309–312.; Mollay Károly: Háztörténet és várostörténet. In: Soproni Szemle 43 (1989), 144., rövidítése: Mollay 1989b

1520-as, majd 1521-es (pót)végrendelete egyértelműen a vagyoni szétaprózódását és a család soproni történetének megszűnését készítette elő.⁴⁴⁷

Gyakorlatilag a fenti polgárokkal lezárul azon soproni városbírák és polgármesterek köre, akik az 1400-as évektől az 1510-es évek közepéig irányítói pozíciót töltöttek be a város életében. Az általános város- sőt politikatörténeti értelemben az utóbbi évtized se Sopronban, se a korábban bemutatott Kárpát-medencei városokban nem jelentett éles cezúrát. Ennek ellenére társadalom- és azon belül is elittörténeti értelemben az 1510-es és még inkább az 1520-as évek soproni vezetése kapcsán olyan új jellegzetességek jelentkeztek, melyeket már Martin Sighart azonos nevű és korábban bemutatott unokaöccse, még inkább pedig Franz Siebenbürger kapcsán láthattunk. Az új időszak vezetőinek jellemzése előtt érdemes tehát röviden összefoglalni azokat a markereket, amelyeknek legalábbis egy része az előbbi száztíz esztendő irányító polgárainak származási és jövedelemszerzési sajátosságait megkülönböztette a korábbi, és az ezt követő időszak vezetőitől.

A leginkább elválasztó jegyekkel kezdve, gyakorlatilag a város vezetésében ebben az időszakban nemeseket egyáltalán nem látunk, annak ellenére, hogy néhány vezetői család (pl.: Gelusch, Turnhofer, Traismaurer és Ainweig) esetében kimutathatóak a nemesi társadalomhoz főként házasságok útján fűződő szálak. A leszármazási-rokonsági háttérre röviden visszatekintve, ebben az időszakban esetlegesen Turnhofer esetétől eltekintve nem szerepeltek olyan irányítók, akik kapcsán a főtisztséget jelentő pozíciók valamelyikének viselése fiágon több nemzedéken át jellemző lett volna. Ennek ellenére kétgenerációs jelenlét kifejezetten sok polgárnál jelentkezett, főként az apáról fiúra (pl.: Schadendorfer, Laistel, Eilinsgrab, Joachim és Siebenbürger családok) történő átörökítés formájában, ám láttunk példát a hatalmi szerepek nagyszülőt unokával (Ulrich és Cristoph Herb), nagybátyot unokaöccsel (a két Martin Sighart) és apóst vejjel (Georg Baumgartner és Leonhard Hofnair) összekötő átívelésére is. Ezen felül már az itt bemutatott időszak származási-foglalkozási viszonyait jellemző részben több ponton fény derült a vezető polgárok lányaival, esetlegesen gazdag özvegyeivel kötött házasságok sorsdöntő, esetenként a vagyont, társadalmi befolyást és politikai hatalmat is átörökítő (ld. Thomas Turnhofer vejjei) szerepére.

---

⁴⁴⁷ Gerb. 506.; Házi I/6. 319–320.; Házi II/1. 322–324, 358–363, 369–370.; Goda 2004, 322.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1991a, 5.

Ami a jövedelemszerzési formákat illeti, erre az időszakra szinte teljesen eltűntek a nemesi-földesúri, illetve általában a megyei kis- és középbirtokosi jellegzetességek, sőt a városi-polgári élethez nem kötődő igazgatási tisztségek, esetleges hivatalok viselésére is csupán előzményként, két harmincados (Michael Karl és Nikolaus Phetrer) kapcsán derült fény. Mégis, az utóbbi pozíciót ideig-óráig viselő két személy is hamarosan igazodott a városi-polgári vagyonszerzési és érvényesülési lehetőségekhez, miközben számadásaik és igazgatási-irányítási feladataik során kamatoztatni tudták korábbi ismereteiket. Az utolsó, azonban igen lényeges, az előző időszaktól elválasztó jellegzetesség a katonai-fegyveres tettekkel való érvényesülés szinte teljes hiánya. Mindez természetesen nem jelentette, hogy a városvezetői réteg tagjai különösen az első időszakban féltek volna elfogni, elítélni és kivégezni a nekik és/vagy a soproni polgárközségnek kárt okozó, rendszeresen hatalmaskodó nemeseket, ám Andreas von Körmend és néhány társa esetétől eltekintve soproni polgárok vagyonszerző jellegű, rendszeres támadó akcióiról nem értesülünk.

A fenti korszakban a polgármesteri és városbírói pozícióban feltűnő személyek a korábbi példákkal ellentétben jellemzően olyan polgárok soraiból kerültek ki, akik részben, vagy egészében kereskedelmi tevékenységet folytatva valamilyen formában kapcsolódtak a bortermeléshez, illetve szarvasmarha- és gabonakivitelhez. Érdekes módon az anyagi és részben politikai értelemben legsikeresebb polgárok között azonban nem csupán a klasszikus nagykereskedők tűntek fel, illetve az utóbbi csoport városvezetésbe belekóstoló számos tagja mind közéleti, mind gazdasági értelemben kudarcot vallott. Az előbbi szempontból legeredményesebb polgárok esetében leginkább egyfajta egyidejűleg érvényesülő gazdasági többlábon-állás mutatható ki, amelynek ugyan a kereskedelmi tevékenység fontos részét képezte, de igen gyakran mindez egyszerre társult korábban említett kedvező házasságokkal, valamilyen kézműipari foglalkozással és pénzkölcsönző, illetve tőkekihelyező tevékenységgel. Ezért is a fenti kör Sopron tágabb piackörzetén túl szoros kapcsolatokat tartott budai (pl.: Paul Csekan és Jakob Siebenbürger), fehérvári (pl.: Andreas von Körmend), szombathelyi (pl.: Jeronimus Siebenbürger), sőt nürnbergi (pl.: Ulrich Herb és Franz Siebenbürger), regensburgi (pl.: Andreas von Körmend) és kölni (pl.: Paul Csekan) nagykereskedőkkel és pénzemberekkel.

A siker egyik titkának bizonyult fenti, differenciált gazdálkodást és üzletvitelt folytató csoport tagjai között ugyan kisebbségként, de igazolhatóan szerepeltek magyar, illetve magyar származású polgárok (pl.: Peter Gelusch, Stephan Zenkel és Emerich Magas) is. Mint láttuk, a korábbi soproni jelenlét, illetve az apai, esetleg más rokon

előkészítés a vizsgált, komoly sikereket elérő személyek java esetében fontos szerepet játszott, ám mindez nem zárta ki az igazolhatóan kívülről érkező, saját rátermettségük és erejük mellett esetlegesen, de nem szükségszerűen előnyösen házasodó ún. „homines novi” érvényesülését (pl.: Peter Gelusch, Paul Csekan, Nikolaus Juding és Andreas von Körmend). A fent említett szerteágazó, a kézművesiparra is kiterjedő üzleti tevékenység tőlük sem volt idegen, de a politikai elit legfelsőbb köreiben láthattunk eredendően kézműves tevékenységet folytató, azaz mészárosként (pl.: Jeronimus Siebenbürger és Thomas Farkas), pékként (Christian Dürniczer) és kádárként (Michael Stadel) iparkodó személyeket is. Az anyagi és részben közéleti siker zálogának mégis a különféle vagyonszerzési lehetőségek együttes, pénzügyletekkel is társított, akár egyszerre történő kihasználása számított. Ebben tehát malmok (pl.: Thomas Turnhofer, Nikolaus Juding és Peter Traismaurer), hússzékek (pl.: Nikolaus Juding, Friedrich Vetterler és Peter Traismaurer), kalmárboltok (pl.: Nikolaus Juding, Hans illetve Jakob Joachim és Jakob Siebenbürger), kivételes esetben bányák (pl.: Gilig Eilinsgrab) tulajdonlása, illetve bérlése, sőt halászlati üzletek (pl.: Cristoph Herb és a két Martin Sighart) is döntő szerepet játszhattak. A fenti jellegzetességek természetesen a következő, az egyre inkább monokultúras agrárvállalkozók, városba költöző nemesek és jogtudó értelmiségiek erősödő jelenlétét hozó időszakban sem tűntek el, ezért külön hangsúlyozásuktól a következőkben eltekintünk.

V.1.3. Az új típusú főtisztviselők kora

A korábban bemutatott Martin Sighart II. kortársának számított a lócsiszárként Sopronba érkező **Michael Iban**, aki városi karrierjében már az új időszak jellegzetességeit mutatta. A helyi forrásokban először 1487-ben feltűnő Iban ekkor még nem rendelkezett polgárjoggal, csupán földeket bérelt, és lovak eladásával tett szert kisebb összegekre. Az évtized végén aztán a külvárosi Fapiacon (Holzmarkt) vásárolt magának egy házat, ám az 1490-es évek elején már a belvárosi Sópiaconál (Salzmarkt) lakott. Gyakorlatilag tehát néhány év leforgása alatt belvárosi polgárrá vált, és már 1505-ben városbíróvá választották, majd ő lett az 1510-es és 1520-as évek legbefolyásosabb soproni polgármestere. A látványos sikerek mögött három házasságán túl az új idők agrárkiviteli vállalkozójának karrierje fedezhető fel. Iban gyakorlatilag másfél évtized alatt szinte a semmiből egy igen komoly gazdaságot épített ki legalább hat szőlőskerttel, a külvárosokban elhelyezkedő majorságokkal, pajtákkal, rétekkal, kaszálókkal és szántókkal.

Az igen jelentős bor- és gabonaexportja mellett azonban halastó-bérlettel is rendelkezett, továbbá kivitel céljára felvásárolt nagy mennyiségű mézzel és sóval is kereskedett. A forrásokban feltűnő ingatlanvásárlásai többször valójában befektetési, azaz szintén haszonszerzési célzatúak voltak. A legnagyobb üzletet mégis a pénzkihelyezésben és a borkivitelben látta: az 1520-as évek végén például a városi közgyűlés határozataival mit sem törődve, többekkel társulva felvásárolta a környező jobbágyközségek dézsmaborát, majd ezt szép haszonnal tovább adta. A helyi normákat többször figyelmen kívül hagyó polgárt 1526-ban például azzal vádolták, hogy a városi tűzkárok rendbehozatalára a zsidóktól kapott összegeknek csupán egy részét juttatta el a károsultakhoz. Jellemző módon az 1529 körül bekövetkező halálakor 270 dénárfont követelése állt fenn, melynek felét tette ki a Csehországba eladott bora után várt összeg. Iban három házassága ellenére végrendeletében fő örökösének mostohafiát, egy helyi bognár gyermekét nevezte meg, akinek közéleti pályájáról nem értesítenek a források.⁴⁴⁸

Az 1510-es évek jelentős városbírájának, a nevével ellentétben nem mészáros, hanem kereskedő, és a soproni forrásokban 1495 és 1535 között szereplő **Peter Fleischhackernek** nem volt ilyen látványos a karrierje, mégis pályafutása a korábban felvázolt gyakorlatokba kiválóan beleillik. Az egyik házasságában Hans Leinbater özvegyével, Helenával frigyre lépő polgár a korszak dézsmajegyzékei alapján szintén a gabona- és borkivitel tekintette fő jövedelemforrásának. Az emellett az 1500-as években a halkereskedelembe is beszálló Fleischhacker végrendelete ugyan igen vagyonos polgárra utal, ám a szövegben nem történik említés a gazdasági és közéleti szerepek átörökítésének még esélyéről sem.⁴⁴⁹ Fleischhacker fontos közéleti évtizedének elején szintén városbírának választották meg **Oswald Bläswettert**. Az 1490-es években még a negyedik negyedben adózó polgár az 1500-as évekbe belvárosi háztulajdonos lett minden bizonnyal kereskedelmi tevékenysége és pénzkihelyezései eredményeképpen. Érdekes módon az ő esetében sem értesülünk az apa szerepét továbbvivő fiúról, hiszen 1518-ban tájékoztatnak a források a hagyatéka körül támadt perben özvegyéről, Katharina asszonyról, aki eztán Cristoph Schwarzentaler soproni városi jegyző, majd bécsújhelyi polgár neje lett. Az oldalági rokonságban azonban mégis kimutatható némi gazdasági-közéleti kontinuitás,

⁴⁴⁸ Gerb. 505, 511, 512.; Bb. 79.; Házi I/6. 263.; Házi I/7. 432.; Házi II/1. 372–373, 385.; Házi II/2. 35–39.; Házi II/2. 37, 202.; Házi II/4. 330, 362.; Házi II/5. 7, 30, 34, 45, 62, 72, 79, 83, 209, 239, 349, 438.; Házi II/6. 316, 426, 427.; Mollay 1988b, 310–311.; Mollay 1964, 112–114.; Mollay 1993b, 137, 140.

⁴⁴⁹ Házi I/6. 204, 235.; Házi II/2. 98–101.; Házi II/5. 75, 143–144, 263, 351.; Házi II/6. 426, 437.; Mollay 1988b, 310.; Mollay 1989a, 340–341.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

hiszen Bläswetter testvérének, Mathesnek leányát az 1520-as évek végén kétszer is városbírónak megválasztott Paul Schützner vette feleségül.⁴⁵⁰

Az 1510-es években kétszer városbíráskodó **Michael Murr** gyakorlatilag Bläswetterhez hasonlóan gazdasági tevékenysége első sikereinek eredményeként az 1480–1490-es évekbeli harmadik negyedbeli lakóból élete során kétszer is házasodva az 1500-as évekre belvárosi háztulajdonossá küzdötte fel magát. A nevével kapcsolatban szóba kerülő szőlős- és zöldségeskertek, rétek, szántók és lovas-szekerek a már korábban leírt, a külvárosban (pl. Kovácsok utcája) további házakkal és majorságokkal rendelkező, gazdálkodó-kereskedő polgár képébe illenek bele. Az 1521-ben végrendelkező Murr esetében egyrészt közvetett (lánya, Margareth-et Paul Schützner vette nőül), másrészt azonban közvetlen családi-közéleti kontinuitás is kimutatható, hiszen Hans nevű fia az 1540-es évek egyik befolyásos városbírájának számított, ám később Katharina nevű nejével minden soproni ingóságukat és ingatlanukat eladták, és 1566-ban már Bécsújhelyen laktak.⁴⁵¹

A fentiekkel ellentétben ismét az új idők jellegzetes vállalkozó-polgárát testesítette meg a fő gazdasági profilját tekintve mészáros és kereskedő **Cristoph Grätzer**, aki az 1520-as és 1530-as évek legbefolyásosabb polgármesterének bizonyult. A nevéből ítélve stájerországi származású polgár 1498-ban tűnt fel Sopronban, ahol rögtön belvárosi ingatlanra tett szert. Grätzer hosszú élete során kötött hat házassága már önmagában elég lenne egy igen jelentős vagyon-koncentrációra, de a korszak gazdasági lehetőségeit nagyon jó érzékkel kitapintó polgár maga is igen sikeres üzleteket bonyolított le. A borkereskedelembe való nagyarányú bekapcsolódás itt sem maradhatott el, ám tudunk például hússzékéről, bánfalvi malmáról, sáfránykertjeiről, szántóiról és egyéb ingatlanairól. Mint korábban említettük, a korszak szintén igen erőteljes jellegzetessége a pénzkihelyezések útján történő gazdagodás. Grätzer gyakorlatilag számos esetben az élelmiszerek (bor, gabona és szarvasmarha) kereskedelméből gyarapodó vagyonát vagy újabb szőlőskertek felvásárlásába fektette, vagy a készpénzt kölcsönök formájában fialtatta. Az évtized közepére dúsgazdaggá váló polgár hat feleségétől született gyermekei

---

⁴⁵⁰ Házi I/7. 1.; Házi II/4. 344, 347.; Házi II/5. 30, 43, 173.; Mollay Károly: A soproni szelídszentesnyések történetéhez. Fejezet a soproni határ történetéből. In: Soproni Szemle 14 (1960), 68–69., rövidítése: Mollay 1960; A rokonsági viszonyokra lásd a mellékletekben: VIII.5.3.

⁴⁵¹ Michael és Hans Murr: Házi II/1. 367–368.; Házi II/2. 84–86, 184.; Házi II/4. 402–403.; Házi II/5. 1, 42, 72, 76, 84, 154, 173, 265, 352, 357.; Házi II/6. 250.; Mollay 1964, 7.; Tompos 1971, 301.; Mollay 1989b, 212–213.; Mollay 1991a, 30–32.; Mollay 1995b, 212–214.; Házi 1982, 8056. és Hans testvére, Cristoph: 8055.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.3.

közül csupán ötödik hitvesének, Kunigundának Anna nevű lánya élte túl – így egyedüli örökösként – az 1544-ben végrendelkező apját. Ugyan Anna férje, Leopold Kaufmann nem töltött be jelentős szerepet a város közeletében, de közös leszármazottaikat ott találjuk majd a 16. század második felének városvezető családjai között.⁴⁵²

Míg az 1520-as években egyszer városbírónak választott **Bartlme Ofner** pályája családi viszonyai – árvái 1539-ben eladták belvárosi házukat, míg özvegye ismét megházasodott –, és adó- és bordézsmaja alapján a már több esetben bemutatott sémába esik, addig az 1520-as években kétszer a város élén álló **Michael Pullendorfer** a korábban bemutatott Martin Sigharthoz és Michael Ibanhoz hasonlóan számos, a polgárközség érdekeit rendszeresen semmibe vevő, „egyéni vállalkozói” élethelyzetben kerül elénk. Az igen széleskörű üzleti tevékenységet folytató, azon belül is posztóval, szarvasmarhával, borral, gabonával és egyéb árucikkkel kereskedő, utcai bolthelyiséggel rendelkező polgár városi jelenlétét teljesen egyértelműen minél komolyabb vagyon bámi áron történő felhalmozására használta fel. Egy előkelő belvárosi özvegyvel kötött házassága után Pullendorfer az 1520-as években saját haszna érdekében rendszeresen szegte meg a városi élet írott és íratlan normáit. Az 1524-es évben például többekkel társulva összevásárolta Sopron jobbágyfalvainak a dézsmaborát, majd azt sajátjaként a városban és Bánfalván igen szép haszonnal kimérette. A következő évben, majd az évtized végén is hasonló visszaélései miatt ismételen panaszkodott a polgárközség. Pullendorfer ráadásul legkésőbb az évtized végétől polgári kötelezettségeinek sem tett eleget, hiszen 1530-ból értesülünk arról, hogy a királyi harmincadosnak fel kellett törnie a házát a rá kirótt bordézsma behajtása érdekében. Az ezekben az években községi tisztartóvá váló, továbbá a hadsereg élelmiszer-ellátásába is beszálló Pullendorfer gyakorlatilag megszűnt városi polgárnak lenni, és az önmagát túlvállaló, házát egy augsburgi kereskedőnek elzálogosító vállalkozót 1543-ban érte utol a krónikás szerint véletlen, de feltehetően mégis erőszakos halála. Magdolna nevű özvegye miután hosszú éveken át igyekezett rendezni néhai ura több mint

---

⁴⁵² Házi I./7. 394–396.; Házi II./1. 374–375, 387.; Házi II./2. 13–15, 126.; Házi II./5. 83, 145, 213, 380, 390, 407.; Házi II./6. 406, 427, 436.; Mollay Károly: Árszabások (A soproni vargák 1532. évi árszabása). In: Soproni Szemle 41 (1987), 290., rövidítése: Mollay 1987; Mollay 1988b, 300–305.; Mollay Károly: Rauch András Sopronban. In: Soproni Szemle 46 (1992), 293., rövidítése: Mollay 1992c; Mollay 1995a, 303–304.; Házi 1982, 5740 és 2213.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

ezer rajnai forintra rúgó adósságait az 1540-es évek végén már egy korneuburgi polgár hitveseként szerepelt a forrásokban.⁴⁵³

Ha nem is a Pullendorfer ügyeihez fogható komoly felháborodás kiváltójaként, mégis az 1520-as években egyszer városbíráskodó **Kaspar Kolb** kereskedő is hatalmával visszaélő politikusként tűnt fel a korabeli forrásokban. A kereskedő Kolb, Hans Kolbat tekintélyes belvárosi polgár lányával kötött előnyös házasságot. A több számadáskönyvben is szereplő kereskedő társadalmi és gazdasági helyzetében komoly változást okozott anyósa 1524-es végrendelete. Helena asszony ekkor vagyona jelentős részét lányára, Marthára, és vejére, míg Fő téri házát unokájára, Magdalenára hagyta. A főtisztviségbe kerülés szemléletes példáját jelenti, hogy Kolbot a következő évben választotta városbíróvá a polgárság. Magdalena később Cristoph Sighart neje lett, 1527-ben pedig Kolb és hitvese megszerezte az említett Fő téri házat, és számos szőlőt. A második ember pozíciójába tehát feltehetően családi háttére alapján bejutó Kaspar Kolbot – a korábbi személyekhez hasonlóan – a hatalmával visszaélő polgárként mutatja be az 1526. évi közgyűlési jegyzőkönyv. Marthával közös fiuk, Hans közeleti szerepéről a feldolgozott források nem tesznek említést, míg özvegye 1539-ben már más nejeként pereskedett. Érdemes azonban már itt kiemelni, hogy Hans második neje, Barbara Schiffer a 17. század elején nagy karriert befutó Cristoph Lackner apjának, Adamnak lett később hitvese.⁴⁵⁴

A 16. század első harmadának saját fennmaradt üzleti könyve okán legismertebb soproni polgára, **Paul Moritz** valójában a város közéletében nem számított igazán meghatározó személynek, hiszen a csúcspozíciók közül csak a városbíráskodást viselte az 1520-as években, igazolhatóan két alkalommal. A Sopronban 1511-ben letelepedő kalmár előnyös házasság útján került a városba, ahol áruit főként a bécsújhelyi Funck-cégtől beszerezve kiskereskedelmet folytatott. A város adottságait tekintve szinte elengedhetetlen módon ő is rendelkezett szőlőkkel, szántókkal és rétekkel, viszont fő megélhetési és vagyonszerzési tevékenységének kalmárboltja sikeres üzemeltetése számított. A másodszer

⁴⁵³ Bartlme Ofner: Házi II/6. 406, 436.; Házi 1982, 8405.; Michael Pullendorfer: Gerb. 488–490, 508.; Házi I/7.: 57, 244–247, 294, 402, 432.; Házi II/1.: 365–367.; Házi II/2.: 196–199, 209.; Házi II/5. 243, 259, 422.; Házi II/6.: 349, 353, 427.; Házi 1982, 1862.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

⁴⁵⁴ A bor- és gabonatermelése kapcsán ld.: Házi II/6. 427, 436. A házasságkötésre vonatkozóan a feldolgozott forrásokban pontos adatunk nem maradt fenn, így az egyes említések alapján következtethetünk a családi kapcsolatokra: Gerb. 486., Gb. 472., Házi II/1. 418., Házi II/5. 207, 322, 323, 336, 345, 347, 384, 386, 403, 420, 423–424, 428, 432, 436. Helena asszony végrendelete: Házi II/1. 418. és Házi II/6. 408. Feltehetően egy-két évvel túlélte testamentumát, hiszen a halála után maradt hagyaték felértékelésére 1526 áprilisában került sor: Házi II/6. 407–408., és minderről telekkönyvi bejegyzés készült: Gb. 472. Az 1526. évi közgyűlésen általánosan megfogalmazott kritika mint előző évi városbíró konkrétan vétkesnek nevezte meg őt, többek között illetéktelen faügyletekkel kapcsolatban ld. Házi II/2. 200. Hans feleségeiről, és anyja, Martha sorsáról részletesen tájékoztat Házi 1982, 2646.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

Bécsből nősülő Moritz utódairól, illetve leszármazottjai későbbi soproni közeleti tevékenységéről hallgatnak a források, míg özvegye Michael Murr egyik fiának, Cristophnak a hitvese lett.⁴⁵⁵

Az 1520-as évek végén kétszer városbírónak megválasztott **Paul Schützner** családi karrierjét az 1490-es években még a második negyedbeli Fövényveremnél lakó, majd hamarosan belvárosi ingatlanra szert tevő apja, Hans készítette elő. A kereskedőként aktív Paul pályáját Michael Murr leányával, Margareth-tel, majd Mathes Bläswetter leányával, Annával kötött két házassága is szépen egyengethette. Ugyan a Pullendorferéhez hasonló visszaélések vele kapcsolatban nem maradtak fenn, mégis sokat mondó, hogy az 1540-es városi közgyűlés alkalmával a polgárközség hangsúlyozottan azt kívánta, hogy „gyengesége” és egyéb okok miatt ne legyen tovább a tanács tagja. Ugyan az 1540-es években bekövetkezett halálakor Schütznernek Andreas személyében élt még fiági utóda, ám a csehországi Neuhausban polgárjogot nyert fiú nem tért haza, és az évtized közepén eladta soproni örökségét.⁴⁵⁶

Az 1530-as évek kivételes hatalmú városbírája és polgármestere, **Andreas Balltram** a korábban több példán keresztül bemutatott polgárból lett öntörvényű vállalkozók mellett származását tekintve egy új, döntően 16. századi városvezetői típus megtestesítője. A felső-ausztriai származású nemesből lett soproni polgár itt kétszer házasodott, és a bortermelés mellett ingatlanok vásárlásával, majd eladásával is gyarapította vagyonát. Az 1541-ben végrendelező Balltram az 1535-ös közgyűlési jegyzőkönyv értelmében nemhogy nem élt vissza polgármesteri hatalmával, hanem még önnön érdekei ellenében is gonddal és fáradtsággal intézte a polgárközség ügyeit. Balltram házainak, majorságainak és tekintélyes készpénz- és ingó-vagyonának egyedüli örököse, azaz Veronika nevű feleségétől született fia, Dionisius ugyan a helyi közelet csúcspozícióit nem érte el, ám az 1560–1570-es években számos alkalommal esküdtként szerepelt,

---

⁴⁵⁵ Gerb. 475.; Házi I/7. 50, 379, 382–383, 404.; Házi II/5. 225, 227, 261, 304, 317, 349, 385.; Házi II/6. 349, 353–354.; Mollay 1991a, 3–30.; Mollay Károly: Moritz Pál kalmár üzleti könyve / Das Geschäftsbuch des Krämers Paul Moritz 1520–1529. Sopron Város Történeti Forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg, B sorozat, 1. kötet – Reihe B, Band 1, Sopron, 1994, 24–35., rövidítése: Mollay 1994a. Cristoph Murr kapcsán: Házi 1982, 8055.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.3.

⁴⁵⁶ Házi I/7. 340.; Házi II/1. 216.; Házi II/2. 84–86, 271.; Házi II/5. 71.; Házi II/6. 403, 435.; Mollay 1960, 68.; Mollay 1989a, 336, 339, 341.; Mollay 1994b, 286.; Mollay 1995b, 214.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.3.

míg édesanyja a későbbiekben a Sopront 1560 és 1580 között szinte egyedül irányító Cristoph Klebelsberger hitvese lett.⁴⁵⁷

Az 1530-as és 1540-es évek kivételesen nagy befolyású soproni csúcsvezetője, **Hans Reiss** személyében – a vezetésben továbbra is feltűnő kézműves-kereskedő polgárok mellett – a 16. század döntő újdonságaként megjelenő harmadik típus, azaz a gátlástalan vállalkozók és a beköltöző és polgárrá váló nemesek mellett előre törő, értelmiségi előképzettségű, jogtudó polgár jelentkezik. Az 1520-as évek elején érkező Reiss helyi karrierjét iskolamesterként kezdte, majd 1528-ban tette le a polgáresküet és a Kovácsok utcájában tett szert saját ingatlanra. Ezt követően ugyan gazdálkodásba fogott, ám még az 1530-as évek közepén városbíróként és már belvárosi polgárként is folytatott segédkántori tevékenységet a Szent Mihály templomban. Az 1552-ben végrendelkező Reiss első nejétől származó fia Zacharias, akinek 1542-ben már papi javadalma volt a városban, apja értelmiségi nyomdokain haladva 1549-ben a páduai egyetem hallgatója és a magyar nemzet tanácsosa volt, majd Krakkóban is járva hazatérve 1552-ben vették fel a kereskedők társulatába. A következő évben Thomas Preiss özvegyével kötött házassága után az 1560-as évek elején Kismarton városi jegyzőjének feladatait töltötte be, ám az évtized közepén ismét hazatért, és 1567-ben már a belső tanács tagjaként végrendelkezett.⁴⁵⁸

A Hans Reiss vezetői időszakának az elején, az 1530-as években kétszer városbírónak megválasztott **Alex Gering** esetében szintén kimutatható az apa-fiú kontinuitás. Míg az előbbi polgár a század első harmadában, addig Hans nevű fia az 1590-es években, méghozzá polgármesterként játszott szerepet Sopron belpolitikájában. Az 1530-as évek elején az Ispotály-híd (Spitalbrücke) és a Fapiac sarkán lakó magyar, esetleg oroszvári származású mészáros apa fenti ragadványnevét feltehetően Sopronban kapta, ahol a kereskedelmi tevékenységbe is bekapcsolódott. Az üzleti útjait azonban nem mindig koronázta siker. Az 1537-es évből hallunk például az ekkor már belvárosi háztulajdonos egy szintén helyi lakossal közös vállalkozásáról, melynek keretében hétszáz kaszát adtak el közös kockázatra egy fehérvári polgárnak, aki azonban egy tetemes összeggel adósuk

⁴⁵⁷ Házi II/2. 138–145, 239.; Házi II/6. 437.; Tompos 1971, 301–302.; Házi 1982, 347. A beköltöző nemesek ingatlanairól nyújt átfogó tájékoztatást: Szende 2010, 77.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

⁴⁵⁸ Bb. 83.; Gb. 522.; Házi I/7. 183.; Házi II/2. 23, 155, 220, 223, 280.; Házi II/6. 436.; Házi 1939a, 112–113.; Mollay 1968, 46–47, 136–138.; Tompos 1971, 302.; Házi 1982, 8717.; Mollay 1983, 208–209.; Mollay 1994c 43–44.; Kovács József László: Hírlevelek és Neue Zeitungen Sopronban a 16–17. században. In: Soproni Szemle 54 (2000), 27–28., rövidítése: Kovács József László 2000.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

maradt. Két évvel később sertéseket kívánt felvásárolni, ám a minőség és a mennyiség láttán elállt az üzlettől, amiből később pereskedés fakadt. A harmincas évek végének sikertelen üzletei azonban bizonyára nem tántorították el, sőt talán még inkább rákényszerítették a mindenáron történő haszonszerzésre. Az 1540-es közgyűlési jegyzőkönyv tanúsága szerint ugyanis azzal vádolta meg a polgárközség, hogy a saját anyagi érdekeit szolgálva idegenekkel kereskedelmi társaságban állva visszaélt a város pecsétjével, ráadásul további felelőtlenségével komoly tűzkárt okozott a város határában. Alex feltehetően már házas emberként érkezett a városba, ahol első feleségével közös lánya 1549-ben Jakob Mütler (Steiner) tímár hitvese lett. Másodig nősülésekor egy védenyi lakos özvegyét vette el, és ebből a frigyből született korábban említett Hans nevű fia. Az 1549-ben végrendelkező Alex özvegye már két év múlva Orban Phleger városvezető polgár hitveseként tűnt fel, míg a Rosina Fauttal összeházasodó **Hans nevű fia** már az 1570-es évek elején bekerült a belső tanácsa. Úgy tűnik apjához képest igyekezett hasznosabb tagja lenni szülővárosának, hiszen 1575-ben ő és hitvese a várostól ajándékba kaptak egy malomhelyet a Balfi kapu (Schrippertor) előtt, amivel a közösség meg kívánta hálálni sok hasznos szolgálatát. Alex Gering fiát gutaütés formájában érte utol a halál 1594-ben, éppen amikor polgármesterként Cristoph Lackner házában utóbbi mostohalányának a kezét kérte meg egy soproni polgár számára.⁴⁵⁹

A fent bemutatott átöröklésre látható példa a **Tölltl** család **Michael és Hans** nevű két tagjának esetében is. Míg az előbbi az 1540-es években kétszer állt városbíróként Sopron élén, addig a fiú apja karrierjét – a Geringekhez hasonlóan – túlszárnyalva az 1580–1590-es évek fordulóján négyszer polgármesterkedett. A már a belvárosban, Wolfgang Tölltl fiaként született, gazdálkodó és borral kereskedő Michael jól ismerhette a helyi jogszokásokat, mégis 1546-ban azért hagyták ki a belső tanácsból, mert állítólag nem kívánt adót fizetni. A polgárközséggel, illetve a tanáccsal azonban ekkor nem utoljára gyűlt meg a baja. Az 1550-es évek elején például komolyabb pénzbüntetést róttak ki rá, mert a polgármesterrel tiszteletlenül viselkedett, míg 1560-ban vizezett bor kimérése miatt marasztalták el. Az 1563-ban elhalálozott Michael bizonyítottan magyarul is igen jól tudó fia, Hans igazolhatóan kétszer – másodszor történetesen Bécsből – házasodott, és sikerrel folytatta Sopronban apja gazdálkodó-kereskedő (szántók, szőlők stb.) életformáját. Az 1596-ban végrendelkező Hans özvegye két évvel később a 17. század leghíresebb soproni

⁴⁵⁹ Alex és Hans Gering: Házi II/2. 271.; Házi 1982, 5435, 5436.; Mollay 1988b, 316–319.; Friedrich Károly: Gerengel Simon lelkész, a soproni evangélikus gyülekezet megszervezője (1518–1571). In: Soproni Szemle 46 (1992), 19., rövidítése: Friedrich 1992.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

polgármesterének, az ekkor nála legalább húsz évvel fiatalabb Cristoph Lacknernek a hitvese lett.⁴⁶⁰

Az 1540-es évek többszörös városbírája és polgármestere, **Leopold Steiner** esetében a bemutatottakhoz hasonló kontinuitás feltehetően nem létezett, hiszen a század végén fontos politikai szerepet játszó hasonló nevű Hans nagy valószínűséggel nem állt vele rokonságban. Az 1530-as évek végétől esküdtként szereplő Steiner első nejével az 1540-es években számos ingatlant (belvárosi ház, szántók, szőlők stb.) vásárolt feltehetően gazdasága bővítése érdekében. Az 1553-ban már néhainak nevezett polgár Alex Gering mostohalányával kötött házasságán keresztül igyekezett rokoni kapcsolatot kialakítani a kortárs városvezetőkkel, ám utódai jelentős közéleti tevékenységéről nem maradtak fenn adatok.⁴⁶¹

A Tölltl család esetében kimutatható régi keletű helyi beágyazottságot az 1540-es években röviden városbíráskodó **Thomas Preiss** nem mondhatta el magáról. Thomas első generációs soproninak számított, hiszen apja Jakob szombathelyi lakosként szerepelt a forrásokban. A főként gabona- és szarvasmarha-kereskedelemmel foglalkozó apa többek között kőszegi, bécsújhelyi, linzi és regedei polgárokkal állt üzleti-rokoni kapcsolatban. A pénzügyi ügyletei és vállalkozásai miatt azonban az 1530-as évek elejére komoly adósságokat halmozott fel, így I. Ferdinánd király tartóztatásai miatt elfogatóparancsot adatott ki ellene, és vagyonának lefoglalását rendelte el. A család bizonyára később rendezte anyagi helyzetét, hiszen Thomas saját sikereit kiegészítve 1535-ben lépett házasságra a korábban bemutatott, ekkor már néhai Kaspar Kolb leányával. Egy évvel azután, hogy első neje 1547-ben végrendelkezett, már második nejével, a néhai budai polgár és mészáros Martin Meichsner lányával tűnt fel a forrásokban. A következő évtized elején elhalt Thomas 1551-ben harmadszor egy korneuburgi polgár özvegyét vette nőül, ám a helyi politikumba bekapcsolódó közvetlen utódairól nem tudunk, míg özvegye 1553-ban a korábban említett Zacharias Reiss feleségeként tűnt fel.⁴⁶²

---

⁴⁶⁰ Michael és Hans Tölltl: Házi L/7. 343–345.; Házi II/2. 25, 120.; Házi II/6. 317.; Házi Jenő: A soproni belváros háza és háztulajdonosai 1687-ben. In: Soproni Szemle 19 (1965), 139–140., rövidítése: Házi 1965.; Kovács József: A Lackner Kristóf felett tartott gyászbeszéd és temetésének számadása. In: Soproni Szemle 19 (1965), 167., rövidítése: Kovács József 1965.; Tompos 1971, 304.; Házi 1982, 3787, 3788.; Mollay 1992b, 234–235.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

⁴⁶¹ Házi 1982, 10440.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁶² Gerb. 477, 480.; Házi L/7. 105, 409.; Házi 1982, 1643.; Mollay Károly: Egy kőszegi formuláskönyv soproni vonatkozásai. In: Soproni Szemle 42 (1988), 145., rövidítése: Mollay 1988a.; lásd a mellékletekben: VIII.5.5.

A kontinuitás kérdése a Sopronban pékként ismert, és az 1550-es években összesen négyszer a helyi csúcspozíciók egyikét betöltő **Emerich Rainer** esetében is fontos szerepet játszhatott. A feltehetően rokonának, nagy valószínűséggel apjának tekinthető Hans Rainer sütőmester már az 1530-as években esküdtként szerepelt, ám az ötvenes években többször megbüntette a tanács, mert kétségek merültek fel áru minőségével kapcsolatban. A szintén pékként tevékenykedő Emerich a negyvenes évek végén került be a belső tanácsba. A saját mestersége mellett italkiméréssel is hasznát kereső sütő mestert 1568-ban illegális borszállítása miatt pénzbüntetéssel sújtotta a tanács. A tíz évvel később végrendelkező Emerich első feleségétől született Leopold nevű fia az 1580-as évek elején esküdtként szerepelt, ám apja közéleti pozícióit sosem érte el.⁴⁶³

Míg a legutóbbi példák egy részében a megfelelő kiindulási alapnak számító helyben üzött mesterség (pl.: mészárosság, sütőipar) és a családi leszármazás, addig az 1550-es és 1560-as évek domináns városbírája, és az 1570-es évek igen meghatározó polgármestere, **Cristoph Klebelsberger** kapcsán a nemesi háttér és a házassági-rokoni kapcsolatok jelentősége emelendő ki. Klebelsberger 1541-ben vette nőül a korábban bemutatott felső-ausztriai származású nemes, Andreas Balltram özvegyét, akin keresztül kivételesen tekintélyes vagyonhoz jutott. Természetesen a gazdasági-közéleti sikereiben a saját származás is nyomhatott a latba, hiszen a későbbi soproni vezető nemesség-szerző őst, Leonhardot a tiroli Sterzing városának polgármestereként említik a források. A török elleni harcokban vitézkedő polgár 1530-ban kapott nemesi levelet, melyet Sopronban 1550-ben hirdettek ki. Az említett Leonhard harmadik fia volt tehát az új otthonában igen előnyös házasságot kötő Cristoph. A Sopronban komoly gazdaságot (felvásárolt szőlők, majorsággá alakított külvárosi házak stb.) kiépítő Klebelsberger igazolhatóan háromszor házasodott. Az 1580-ban betegségben szenvedő, és gyógyíttatása közben Bécsben elhunyt meghatározó soproni városbíró és polgármester nem hagyott utódokat maga után, míg özvegyül maradt neje 1581-ben újból férjhez ment.⁴⁶⁴

Az 1550-es évek igen domináns polgármesterének, **Cristoph Humelnek** életútjában a korábban Hans Reiss kapcsán megismert értelmiségi jellegzetességeket is magában hordozó karrier-modell rajzolódik ki ismét. A párhuzam egészen konkrétan is összefügg az előző esettel, hiszen Humel szintén tanítóként került Sopron második negyedének Kovácsok utcájába, majd a belső tanácsosnak megválasztott Reiss után átvette

⁴⁶³ Házi 1965, 227.; Házi 1982, 8525, 8526, 8527.; Mollay 1988b, 299, 310, 319.; Mollay 1988a, 145–146.

⁴⁶⁴ Pröhle Jenő: Ismertetlen soproni vonatkozású töredék a XVI. századból. In: Soproni Szemle 33 (1979), 249–253.; rövidítése: Pröhle 1979.; Házi 1982, 2483.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

az iskolamesterséget. A rövid oktatási tevékenységét egy soproni kereskedő igen gazdag özvegyével kötött nagyon előnyös házasság követte. Az 1540-es évek elejétől esküdtként szereplő, belvárosi bolttal rendelkező Humel értelmiségi létét azonban bizonyára nem adta fel, hiszen az 1557-ben végrendelkező Josef Fortunatus városplébános könyvtára felét neki testálta. Feltehetően Humel segítségével épült fel, illetve ki ugyanebben az évben a városi latin iskola, melynek céljára egy kertet adományozott. Második neje, Magdolna és ő már 1562-ben végrendelkeztek, így Humel látványos soproni pályája fiú utód hiányában folytatás nélkül maradt.⁴⁶⁵

Az értelmiségi karrier-lehetőségek egy másik érdekes példáját mutatta az 1550-es években kétszer városbírónak megválasztott **Kaspar Weiss** esete, aki 1535-ben még a Szent Mihály templom sekrestyéseként tűnt fel a forrásokban, majd 1548-tól már a belső tanácsban szerepelt. Közéleti szerepe nem bizonyult igazán tartósnak, és az 1552-ben végrendelkező, Ursula nevű nejével közös, a város politikai életében szerepet játszó utódairól sem tudunk, ám életútja Reiss és Humel példájával párhuzamba állítva mutatja a korabeli érvényesülési lehetőségek egyik lehetséges útját.⁴⁶⁶ Az 1550-es évek végének városbírája és a következő évtized fontos polgármestere, **Orban Phleger** többek között felesége, Alex Gering özvegye révén jutott komolyabb befolyáshoz Sopronban. Az 1550-es évek elején oltárhoz vezetett asszony és a férj már az 1570-es évek elején végrendelkeztek, ám Phleger később újra nősült. Az új ara, Magdolna később megözvegyülván pereskedésre kényszerült mostohagyermekével, miközben már a 16. század végének meghatározó városvezetője, Hans Nagy igazolhatóan harmadik hitveseként tűnt fel a forrásokban.⁴⁶⁷

Ugyan a 15–16. század fordulóján Sopron közéletében szerepelt egy steinakircheni lakosok gyermekeként a városba került Gilig **Zehentner**, mégis rokonsága az 1560-as években városbírónak megválasztott azonos családnevű **Sixtusszal** megnyugtatóan nem bizonyítható. Utóbbi, az 1540-es években segédkantorként is tevékenykedő polgár az 1550-es évektől szerepelt a belső tanácsban, míg végrendelete az 1560-as évek elején kerül

---

⁴⁶⁵ Házi II./2. 94, 159, 241, 253, 254, 275, 276, 284.; Házi Jenő: A soproni külváros 2. fertályának telekkönyve az 1536. évből. In: Soproni Szemle 13 (1959), 353., rövidítése: Házi 1959b.; Tompos 1971, 296.; Házi 1982, 6765.; Mollay 1995b, 204.; Kovács József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569). In: Soproni Szemle 50 (1996), 115–123. rövidítése: Kovács József László 1996.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

⁴⁶⁶ Házi 1982, 11372.

⁴⁶⁷ Házi II./6. 388.; Kovács József László 1996, 118, 124.; Házi 1982, 1016.; Kovács József László 1998, 209.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

kiállításra.⁴⁶⁸ Az előbbi férfi pályájával ellentétben az utóbbi évtized kétszeres polgármesterének, **Nikolaus Nemeschnek** igazolhatóan az apja volt az a Kelemen Nemesch, aki 1530-ban tette le a polgáreskü, és az 1550-ben végrendelkező özvegye őt fiáról tett említést. A már az ötvenes években tanácsosként szereplő Nikolaus posztóboltjáról 1562-ből értesülünk, míg a közös ingatlanvásárlásaikban feltűnő neje a soproni esküdt, majd bécsújhelyi polgár Benedikt Borsnak volt a lánya. Az 1579-ben végrendelkező Nikolaus után két fiú maradt, akik közül Emerich az 1580-as években belső tanácsossáig vitte.⁴⁶⁹

Az 1560-as évek kiemelkedő városbírája, majd az 1570-es évek fontos polgármestere, **Jakob Mütler** 1549-ben szerezte meg a polgárjogot. A tímármesterséget képviselő Mütler helyi karrierjéhez saját foglalkozásbéli igyekezete mellett Alex Gering lányával kötött házassága is hozzájárulhatott. A sikeres polgár feltehetően a jó gazda gondjával látta el városvezetői teendőit, hiszen 1575-ben neki és hitvesének egy malomhelyet ajándékozott a tanács a férj közéleti fáradozásainak jutalmául. Az utóbbi ingatlan későbbi, alapítvány céljára történő felajánlását Mütler hitvese 1585-ben, amikor végrendelkezett, írásban is megismételte. Gyakorlatilag a 17. század második harmadának tanulni vágyó soproni diákjai számára meghatározó Lackner-féle ösztöndíj-alap létrehozásáig őt évtizeden keresztül ezen, Mütler-féle alapítvány kamataiból fedezhették a helyi egyetemjárók külföldi tanulmányaikat. Jakob egyébként megözvegyülván a szintén jelentős közéleti szerepre hivatott Hans Nagy lányát, Margareth-et vette feleségül, majd 1588-ban végrendelkezett.⁴⁷⁰

Az 1570-es évek elején háromszor városbírának választott **Karl Rosenkrantz** gyakorlatilag a Reiss, Humel és részben Weiss által eddig bemutatott értelmiségi jellegű érvényesülési minta egy másik, ráadásul második generációs változatát képviselte. Karl apja, az 1549-ben végrendeletet tett és frankenmarkt-i mostohaapával rendelkező Wolfgang ugyanis – mint arra a negyedik fejezetben rámutattunk – az 1530-as és 1540-es években a városi kancellária kebelében dolgozva szolgálta Sopron városát. Wolfgang a korábban bemutatott Peter Fleischhackher 1565-ben végrendelkező lányával több, mint tíz éven át élt belvárosi házukban, ahol közel másfél száz könyvük volt. Wittenbergben tanult fiuk, Karl hazatérvén először a korábban bemutatott Leopold Steiner 1564-ben

⁴⁶⁸ Gilig és Sixtus Zehentner: Házi I/6. 1, 125, 130, 194, 263–264.; Házi II/6. 420.; Gb. 808.; Házi 1982, 11875.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁶⁹ Házi 1982, 8256, 8260, 8261, 12110.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁷⁰ Házi 1982, 7903.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

testamentumát elkészíttető lányát vette nőül, majd újból megházasodott, és az 1570-es évek elején hitvesével közösen végrendelkezett vagyona, ezen belül is többek között könyvei sorsáról. Az értelmiségi képzettség a család további történetében is erős maradt, hiszen Karl fia, Michael 1592-ben kért ösztöndíjat a tanácstól, melynek majd hazatérően 1603-tól haláláig tagja volt, ám a helyi közélet két csúcspozíciójáig nem jutott el.⁴⁷¹

A családon belüli átörökítés újabb, ismét legalább három generációs példájával szolgált a **Nagy család** története is, hiszen az 1520-ban feltűnő, és a 16. század első harmadában önmagát az első negyedből a belvárosba felküzdő, és belvárosi tanácspolgárrá váló apának a közéleti szerepét az 1570-es években kétszeres polgármester **Hans** nevű fia, majd az 1590-es években a mindkét csúcspozíciót betöltő **Thomas** nevű unokája folytatta. A gabona- és borkereskedelemben érdekelt családon belül Hans három házasságával – harmadik hitvese Orban Phleger özvegye volt – is tovább növelte befolyását és vagyonát. Az 1586-ban végrendelkező polgár sikerei következtében gyakorlatilag túl is lépett a polgári kereteken, hiszen 1571-ben I. Miksa király Prágában nemességet és címert adományozott neki. Hans első nejétől született Thomas nevű fia már az 1580-as években a belső tanács tagja lett, és az apja által megszerzett családi tekintélyt megerősítve és tovább bővítve 1593-ban I. Rudolf királlyal Prágában megerősíttette, és a család többi tagjaira is kiterjesztette a korábbi címeradományt. Az igazolhatóan kétszer megnősült, és 1603-ban elhunyt Thomas első hitvesétől született Hans nevű fiával a 17. században is folytatódott a család belső tanácsbéli jelenléte.⁴⁷²

Az 1570-es évek kiemelkedő városbírója, és a következő évtized szinte egyeduralkodó polgármestere, **Hans Steiner** soproni karrierje nem indult zökkenőmentesen. Az ötvenes évek elején ugyanis először komolyabb büntetést kellett fizetnie a Tübingenben és Straßburgban tanult férfiúnak, mert engedély nélkül telepedett le és élvezte a polgárjogot a városban. A tényleges polgárfelvétele után közel másfél évtizeddel esküdtként szereplő Steiner helyi karrierjében saját üzleti iparkodása mellett a Grätzer-vagyon egyedüli örökösévé vált Leopold Kaufmann Anna nevű lányával kötött házassága eshetett igazán a latba. A frigyből született két fiuk, Abraham és Jakob az

---

⁴⁷¹ Wolfgang és Karl Rosenkrantz: Mollay 1968, 139.; Kovács József László: A Szent Mihály templom leltára 1551-ből. In: Soproni Szemle 26 (1972), 345., rövidítése: Kovács József László 1972.; Házi 1982, 9033, 9034.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁷² Balázs, Hans, Thomas és Hans Nagy: Házi I/7. 196, 224, 230, 240, 268, 269, 320, 321, 346, 357–362, 440, 268, 387, 388.; Házi II/5. 272.; Házi II/6. 376, 426.; Mollay 1967, 165–166.; Házi 1982, 8196, 8198, 8199, 8201.; Mollay Károly: Az 1530. évi soproni adójegyzék. In: Soproni Szemle 47 (1993), 33., rövidítése: Mollay 1993d.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

1590-es és 1600-as évek városi tanácsában befolyásos szerepet játszottak, sőt az 1607-ben a helyi kereskedők társulatába felvett Jakob a következő évtizedekben a csúcspozíciókat betöltő kör egyik meghatározó tagjává vált.⁴⁷³

A Hans Steiner idejében mindkét vezetői pozícióban többször feltűnő **Gregor Posch** pályája mind származási-rokonsági, mind jövedelemszerzési szempontból beleilleszkedik a korábban más példák kapcsán kirajzolódó modellbe. Az intenzív üzleti tevékenységet folytató Posch Hans Blasi lányát vette nőül, aki 1574-ben vette fel atyai örökségét, mindezzel részben férjét is gazdagítva. Az 1583-ban a kereskedőtársulat céhmesterének megválasztott polgár és hitvese a következő évtized második felében egy év különbséggel végrendelkezett, de utódaik jelentős közéleti szerepéről hallgatnak a források. A nyolcvanas évek végének városbírája és polgármestere, **Hans Schiffer** esetében a család előtörténete Posch példájától eltérően jobban ismert. Az apa, Kaspar a városi polgárkönyv tanúsága szerint 1550-ben lett tagja hivatalosan a soproni polgárközségnek, ahol még ebben az évben felvették a kereskedők társulatába. Neje, Katharina 1572-ben már más hitveseként végrendelkezett, míg két fiukat, Georgot, és a lipcsei egyetemen tanult Hansot 1575-ben nyilvánította nagykorúvá a tanács és mindketten polgárok lettek. Az 1580-as évek elején már belső tanácsos, százharminc kötetes könyvtárral rendelkező utóbbi férfinak a neje, Anna 1589-ben végrendelkezett, míg fiaik közül csupán Georg tette le a polgáresküt, ám közéleti karrierjéről nem tudunk.⁴⁷⁴

Az 1590-es években röviden városbíráskodó **Michael Treusel** esetében a család soproni előtörténete szintén bizonyított. Az apa, Sebastian 1585-ben végrendelkezett, míg Katharina nevű hitvesétől származó fia, Michael 1579-ben már házasságban élt. Az utóbbi belpolitikai karrierjének fellendülésében minden bizonnyal az anyósától örökölt javak is szerepet játszottak, így a nyolcvanas évek végén már esküdtként említik, ám nem sokkal 1595-ös bíróvá történő megválasztása után komolyan összekülönbözött a tanács tagjaival, ami gyakorlatilag a másodszor is megnősülő, ám 1610-ben már néhainak mondott Michael közéleti sikereinek a végét jelentette. Treuseléhez képest a század utolsó évtizedének egy másik városbírája, a leginkább krónikájáról ismert **Marx Faut** esetében a városvezetői sikerek nem bizonyultak ilyen rövidtávúnak. Az utóbbi polgár nagybani (Bécs, Kutenberg

---

⁴⁷³ Hans, Abraham és Jakob Steiner: Házi 1982, 10443, 10444, 10447.; Grüll 1993, 339.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁷⁴ Gregor Posch: Házi 1982, 1466.; Kaspar és Hans Schiffer: Házi 1982, 9468, 9470.; Mollay 1992, (Rauch) 292–293.; Grüll Tibor: „Studia humanitatis” a XVI–XVII. Századi Sopronban. In: Soproni Szemle 47 (1993), 342–346., rövidítése: Grüll 1993.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.5.

stb.) borkereskedelemben érdekelt apja a Grätzer-örökséget megszerző Leopold Kaufmann özvegyével, Rosinával kötött, 1558-as házasságával kiválóan előkészítette a család karrierjét. Az 1561-ban polgárjogot nyert Hans fia 1585-ben kért tanulmányi ösztöndíjat (Wittenberg és Bécs) a várostól, majd 1590-től gyakorlatilag haláláig a belső tanács tagja lett. A soproni karrierje során kétszer is, első ízben Barbara Tölth leányával házasságot kötő Faut sikeres értelmiségi-polgárként fejezte be életét, míg két fia, Jakob és Jeronimus az 1620-as években nemességet szerzett.⁴⁷⁵

Az 1590-es évek utolsó két, csúcsvezetői pozíciót betöltő polgára, **Hans Bucher** és **Melchior Sankt Bartholomei** közéleti tevékenysége döntően már a 17. század első két évtizedéhez tartozik, mégis a teljesség igénye nélkül röviden érdemes kitérni személyükre. Az előbbi városbíró 1594-ben lépett be hivatalosan a polgárközség tagjai közé és a Tübingenben, Heidelbergben és Straßburgban tanult férfiú későbbi soproni karrierje szempontjából nem közömbös módon feleségül vette az elhalt Erhard Artner özvegyét. Ugyan az 1610-es években a vezetés többi tagjával viszályba bonyolódott, ám a belső tanács tagja maradt 1610-ben bekövetkezett haláláig, amikor is Cristoph Lackner tartott felette emlékbeszédet. Végezetül, az utolsóként bemutatandó Melchior Sankt Bartholomei karrierjében az előbbi polgárral szemben ismét a 16. századi új elitképződési sajátosságok egyikét lehet felfedezni. Sankt Bartholomei ugyanis somorjai (Csallóköz) atyafisággal rendelkező nemesként érkezett Sopronba, ahol egy korábbi városvezető, Nikolaus Nemesch lányát vette feleségül. Az új városi közegében sikeres üzleti tevékenységet folytató nemes-polgárt 1596-ban vették fel a kereskedők társulatába. Az ő példája – hasonlóan már több eddig bemutatott esethez – kétszeresen is szemléletesen mutatja a származási-foglalkozási háttér mellett az előnyös házasságoknak a következő részekben majd még jobban kiemelendő, karrier-teremtő szerepét, hiszen Sankt Bartholomei második felesége megözvegyülvén az 1590-es évek kulcsfigurájának számító Thomas Nagy második házasságából született fiának, Laslanak a hitvese lett.⁴⁷⁶

Érdemes tehát röviden összefoglalni az 1510–1520-as évektől az 16–17. század fordulójáig tartó, harmadik fontos elitképződési korszakként meghatározható, és a főtisztviselők származási-rokonsági és foglalkozási-jövedelemszerzési jellemzőin

⁴⁷⁵ Sebastian és Michael Treusel: Házi 1982, 3900, 3901.; Hans és Marx Faut: Házi 1982, 4511, 4513.; Házi Jenő: Az 1566. évi soproni borkereskedelem. In: Soproni Szemle 13 (1959), 156., rövidítése: Házi 1959a.; Grüll 1993, 339.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

⁴⁷⁶ Hans Bucher: Házi 1982, 1831.; Házi 1972, 161.; Grüll 1993, 339.; Melchior Sankt Bartholomei: Házi 1982, 10861.; lásd továbbá a mellékletekben: VIII.5.4.

keresztül bemutatott időszak legmarkánsabb jellegzetességeit. Míg a soproni városirányító elit fő típusának a 13–14. században a katonáskodó, földbirtokos-kereskedő „comes”-városlakó, a hosszú 15. században az iparos-kereskedő, többirányba befektető gazdálkodó-polgár, addig az utóbb vizsgált korszakban az esetenként kézműves, mégis jellemzően kereskedő-bortermelő városvezető számított. Mindez természetesen nem jelenti az iparosok háttérbe szorulását, hiszen például a mészáros (pl.: Alex Gering), a pék (pl.: Emerich Rainer) és a tímár (pl.: Jakob Mütler) szakmák képviselőit több esetben is láthattuk a város csúcspanaszvezetői között. Hasonlóan az előző periódushoz, a vezetésben jelen lévő német elem döntő súlya mellett a kulcspozíciókban magyar származásúak, vagy ezen a nyelven jól tudók (pl.: Alex Gering, Hans Tölli és a Nagy család) is jelen voltak. Ugyan statisztikai pontosságú adatok nem állnak rendelkezésre, mégis a vezetésbe kívülről bekerülő polgárok származási helyeiként korábban beazonosított Sopron tágabb vonzókörzetének (pl.: Bécs, Bécsújhely, Védény, Oroszvár, Somorja stb.), a Nyugat-Dunántúlnak (pl.: Szombathely) és az osztrák örökös tartományoknak (Alsó- és Felső-Ausztria, Tirol) a hármassága ekkor is változatlanul kimutatható.

Mégis, a fenti közös jegyek ellenére az új elitképződési időszaknak igazán meghatározó jelleget három gyakorlatilag új vezetői típus, azaz a több esetben gátlástalan, pénzkihelyező és **agrárkereskedelmi** (gabona, bor és szarvasmarha) **vállalkozó**, a **városba költöző gazdag nemes** és az **egyetemet járt, jogtudó litterátus-polgár** megjelenése biztosított. Az elsőként említett csoport tagjai gyakorlatilag felismerték a korszak legkifizetődőbb haszonszerzési lehetőségeit, és míg egyesek (pl.: Kaspar Kolb, Paul Schützner, Alex Gering és Michael Tölli) csak szerényebb formában és eszközökkel, addig mások (pl.: Michael Iban, Martin Sighart II. és Michael Pullendorfer) szinte nagyvállalkozói lendülettel, már-már a polgári lét biztosította lehetőségeket szétfeszítve, több-kevesebb sikerrel törekedtek minél busásabb nyereségekre szert tenni. Ugyan az imént említett polgárok mindegyike a helyi írott és íratlan normákat (is) megszegve kereste saját boldogulását, mégis ebből korántsem következik, hogy a 16. századi soproni politikum kiemelkedő szereplőit teljes egészében korruptnak, gátlástalanul önzőnek kellene tartani. A fenti példákkal ellentétben ugyanis több olyan esetet (pl.: Andreas Balltram, Hans Gering és Jakob Mütler) is láthattunk, amikor vagy a polgárközség, vagy a tanács hálája jelöl kisebb ingatlanokkal, vagy más ajándékokkal jutalmazta meg a város érdekében különösen komoly erőfeszítéseket tevő vezetőket.

Az újszerűnek mondható második csoport, azaz a városba költöző nemesek megjelenése a 13–14. századdal mutatott látszólagos hasonlóság ellenére ekkor már teljesen más minőséget jelentett. Ugyan a Klebelsberger-család megnevesítése az oszmán-török hatalom előretörése ellenében tanúsított katonai szolgálataikhoz kötődött, mégis ezen nemesi kör (pl.: Andreas Balltram, Cristoph Klebelsberger és Melchior Sankt Bartholomei) tagjai esetében a fegyveres-katonai érdemszerzés egyáltalán nem képezte életformájuk részét. Sokkal inkább a városi élet nyújtotta gazdasági-életviteli előnyökért (vagyonosodási lehetőség, szabadabb szellemi-vallási légkör stb.) Sopronba költözött személyekről beszélhetünk. Emellett a korszak legvégén már a soproni viszonyok között inkább a 17. században kiteljesedő vonásként egyes igen sikeres városi-polgári családok (pl.: Hans és Thomas Nagy, Marx Faut fiai) maguk törekedtek nemesi cím megszerzésére.

Az említett harmadik csoport tagjainak pályái ugyan részben emlékeztetnek a tanácsossáig jutó korábban bemutatott 15. századi városjegyzői karrierekre, mégis a 16. századi értelmiségi előképzettségű polgárok által elért hatalmi jogosítványok és közéleti jelenlét sokkal erőteljesebbnek tekinthető. Mint láttuk, mindezt előkészíthette iskolamesteri (pl.: Hans Reiss és Cristoph Humel), egyházi jellegű (pl.: Kaspar Weiss és Sixtus Zehentner), családon belüli jegyzői (pl.: Karl Rosenkrantz) és esetlegesen peregrinus majd krónikás (pl.: Marx Faut) szerepkör. Emellett összességében elmondható, hogy a később kereskedői-vállalkozói tevékenységet folytató városvezetők egy része (pl.: Hans Steiner, Hans Bucher és Gregor Posch fia Hans) esetében is határozottan kimutatható a külföldi (pl.: Bécs, Pádua, Wittenberg, Lipcse, Tübingen, Heidelberg és Straßburg) egyetemjárás, sőt esetlegesen soproni magánkönyvtárak (pl.: Cristoph Humel és Karl Rosenkrantz) megléte.

Érdekes módon a városba mindenféle előzmények, különösebb helyi gyökerek nélkül érkező, mégis igen komoly közéleti szerephez jutó ún. „**homines novi**” (pl.: Michael Iban, Cristoph Grätzer, Andreas Balltram, Hans Reiss és Cristoph Klebelsberger) között az előbb említett mindhárom csoport képviselőire láthattunk példát, ami a közéleti szerepek csúcásának számító pozíciókig vezető utak legalábbis részleges nyíltságáról árulkodik. Az iménti személyek sikerei mellett azonban a hatalmi szerepek családi előkészítése (esetenként kevésbé fényes „másodvirágzása”), esetlegesen átöröklése számított a meghatározó szabályszerűségnek. Míg az első lehetőségre, azaz a tanácsos apa sikereit a csúcspozíciókban kiteljesítő fiú esetére (vagy ennek fordítottjára) kifejezetten sok példa (pl.: a Schützner, Rainer, Nagy, Nemesch, Treusel, Schiffer és Faut családok) akadt,

addig a városirányító kulcsszerep áttekintése, ugyan erős, de nem teljesen domináns típusnak (pl.: a Murr, Gering, Tölli és Nagy családok) számított.

Ezzel párhuzamosan több, egyfajta „cursus honorum” meglétét is sejtető közéleti életútból erőteljesen kiváglott a vezetői körön belüli egyenlőtlen hatalommegoszlás érvényesülése, azaz időnként hatalmasok között is hatalmasabbak, továbbá kisebb-nagyobb létszámú, majdhogynem zárt uralmat gyakorló csoportok visszatérő jelentkezése. Emellett a családon, esetleg a klikken belüli foglalkozásbeli-hatalmi kontinuitás jelentkezésén túl az előnyös házasságok vagyon- és hatalom-átörökítő szerepe egyes esetekben (pl.: Michael Iban, Hans Steiner és Gregor Posch példája) kifejezetten szembetűnőnek bizonyult, míg szinte minden második életpálya háttérében valamilyen közéleti-átörökítő szerepet játszottak a vezető polgárok kiházasítandó lányai, sőt még inkább vonzó vagyonú özvegyei. A foglalkozási-származási problémakört feldolgozva tehát a következőkben az imént említett két fontos kérdésre, egyrészt a politikai vezetőrétegen belüli „cursus honorum”-okra és hatalom-megoszlásra, másrészt az egyes vezetői körök tagsági-előmeneteli jellegzetességeinek mibenlétére keressük a lehetséges válaszokat.

V.2. A politikai elit szerkezete és belső dinamikája

A soproni városvezetés két kulcspozíciójában részt vevők körének összeállítása mind a politikai irányítórétegen belüli „cursus honorum”-ok rekonstruálásához, mind a hatalom-megoszlás vizsgálatához elengedhetetlennek bizonyult. A városbírák és polgármesterek körének főtisztviség-viselésére, illetve ezen személyek esküdti szerepére az 1277 és 1600 közötti időszakra elvégzett, teljességre törekvő kutatás a következő eredményekkel zárult. Az 1276/1277 és 1398/1399 között eltelt százhuszonhárom tisztviselési esztendőből csupán negyvenegyre, azaz a hivatali évek harmadára rendelkezünk név szerint említett bírókkal, míg a nevesítve először 1320/1321-ben feltűnő polgármesterséget 1398/1399-ig viselők kiléte mindösszesen tizenhatszor, azaz az összes főtisztviselés közel ötödében rekonstruálható. Így tehát a fent bemutatott származási-foglalkozási jellemzés lehetőségeihez képest az adatok igen hiányos természetéből fakadóan ebben az időszakban az egyes polgárok közéleti karrierpályái, azaz a vezetői szerepbe vezető grádicsok, és a hatalmi szerepeknek az ismert irányítók közti megoszlásai csupán esetlegesen rekonstruálhatóak.⁴⁷⁷

---

⁴⁷⁷ Az elvégzett átfogó archontológiai kutatásról nyújt rövid leírást a Mellékletek kommentált jegyzékének (VIII.1.) az archontológiai adatgyűjtésről szóló ismertetése. A tisztviselési adatokkal kapcsolatosan lásd a

A „**cursus honorum**”-kérdéskörével kezdvén viszonylag bizonyosan állítható, hogy mindkét csúcspozícióba a tanácsban eltöltött hosszabb-rövidebb időn keresztül vezetett az út. Ugyan normatív rendelkezés ezzel kapcsolatban nem maradt fenn, ám például a fenti időszakban így városbíróvá váló polgárok (pl.: Goori Nikolaus fia Nikolaus, Martin Agendorfer I., Stephan Peuhel és Hans Schmuckenpfennig I.) számából következtetve mindez bevett gyakorlat, esetleg akár norma is lehetett. Ugyan **a 14. századból** igen kevés polgármesterségre maradt fenn adat, ám itt gyakorlatilag két minta mutatható ki. Ugyan a század végén már rangban a legelső városi pozíciónak számító tisztségben kizárólag tanácsosi előélettel rendelkező polgárokat is látni (pl.: Adrianus, Lucas fia Kalman és Gorgein fia Nikolaus), ám az esküdti karrierből városbíróin át az iménti szerephez vezető utat is több (pl.: Martin Agendorfer I. és Stephan Peuhel) eset példázza. Ezzel szemben 1400-ig csupán egy ismert alkalommal (Hans Schmuckenpfennig I.) töltötte be korábbi polgármester később a második ember funkcióját. Sem a fennmaradt szabályrendeletek, sem az archontológiai kutatás eredményei nem igazolják a városvezetői pozíciókban történő ismételt részvétel tiltását. Gyakorlatilag mind a városbírói (pl.: Stephanus, Nikolaus Buller, Lucas, Wolfger fia Hans Hefflenger, Hans Agendorfer és Hans Schmuckenpfennig II.), mind a polgármesteri (pl.: Hans Schmuckenpfennig I. és Gorgein fia Nikolaus) tisztség esetében az újraválaszthatóság akár a rákövetkező évben, esetleg akár több esztendőn át (pl.: Hans Agendorfer) is lehetségesnek bizonyult, ami utat engedhetett egyes polgárok közéleti ambícióinak.⁴⁷⁸

A fennmaradt töredékes adatok alapján az 1400-ig terjedő korszakban egyes személyek meghatározóbb, kitüntetett szerepére három hosszabb-rövidebb periódusban került sor. A 15. század közepén az 1280-as évek egyik városbírájának utóda, Wolfger fia Hans Hefflenger szerepelt meglepően gyakran (összesen hatszor) az apja által korábban viselt pozícióban. Hozzá képest a két irányítói tisztségben feltűnő kortárs személyek (pl.: Stephanus fia Stephanus, Nikolaus, Goori Nikolaus fia Nikolaus és Martin Agendorfer I.) tulajdonképpen jóval rövidebb ideig láthatóak Sopron élén. Ehhez hasonlónak tekinthető az 1360-as évek közepétől az 1380-as évek elejéig terjedő szakasz is, amikor Hans Agendorfer megszakításokkal ugyan, mégis összesen tízszer ült a bírói székben.

---

vezetők alfabetikus sorrendjében összeállított, forráshivatkozásokkal ellátott listát: VIII.2.1. Az itt idézett elsődleges kútfők és a szakirodalom pontos levéltári jelzeteire, illetve könyvészeti leírására lásd a bibliográfiát: VII.1–3.

⁴⁷⁸ Az archontológiai adatokkal kapcsolatban lásd: VIII.2.1., míg a közéleti karrierpályák egyéni és együttes jellegzetességeit szemlélteti a VIII.2.2.1. ábra. Az utóbbi értelmezését segíti a táblázat elkészítésének módját bemutató leírás a VIII.1. részben.

A korszak igazolhatóan kevesebbszer megválasztott irányítói (pl.: Stephan Peuhel, Ekkoľff fia Peter és Nikolaus Gaissel) közül befolyásosabb szerepet rajta kívül csupán a háromszoros polgármester, Hans Schmuckenpfennig játszott. Végezetül a 14. századból ki is lépve, visszatérő polgármesteri pozíciójának köszönhetően az 1390-es évek Gorgein fia Nikolaus dominanciájával jellemezhetőek, aki mellett az imént említett Hans Schmuckenpfennig azonos nevű, bizonyíthatóan háromszoros városbíró fia tehetett szert némi befolyásra. A három bemutatott példa nagy valószínűséggel hosszabb-rövidebb hatalom-koncentrációkra utal, azonban a fennmaradt adatok csekély száma következtében reprezentativitásuk bizonytalan lábakon áll, és elmélyült vizsgálatuk csupán igen korlátozott eredményekre vezethet.⁴⁷⁹

Míg tehát a kedvezőtlen forrásadottságok a soproni városbírói és polgármesteri tisztség első százhusz esztendeje társadalomtörténetének kutathatóságát komolyan behatárolják, addig **1399/1400 és 1599/1600 között** gyakorlatilag az esetek több mint nyolcvanöt százalékában név szerint ismerjük mind a hivatalt viselő polgármestert (89%), mind a városbíró (85%), sőt egyes személyek esetében a tanácsbéli karrier-utakra is bőven maradtak fenn adatok. Míg tehát az 1399/1400 előtti időszakban tizenhat városbírószágot, öt polgármesterséget és négy mindkét pozíciót betöltő, azaz huszonöt városvezető ismert, addig ezt követően – az 1400-as évekbeli tevékenysége alapján Gorgein fia Nikolaust is ideszámítva – 1599/1600-ig harmincnégyre tehető a városbírószágot, tizennyolcra a polgármesterséget és harmincháromra a karrierjük során mindkét pozíciót viselő személyek száma. Az iménti nyolcvanöt polgár mindegyikének teljes közéleti karrierútja ugyan nem rekonstruálható, ám a városi tisztségeik viselésének egymásutániságáról fennmaradt adatok lehetővé teszik a megelőző százhusz év alapján levont felületesebb megállapítások elmélyítését.⁴⁸⁰

Ekkor tehát már bizonyosan megállapítható, miszerint a városbírószágot és a polgármesterséget szinte kivétel nélkül – sokadszori esküdség esetében jellemzően falugrófsággal, esetleg templomtyasággal, vagy akár városi kamarási pozícióval kiegészített –, esetenként rövidebb, de akár hat-hét évig is eltartó tanácsbéli tevékenység készítette elő. Feltehetően a nem ismert tanácsosságok következtében tűnik fel hat polgár

⁴⁷⁹ Az említett jelenségek összefüggéseit, az egyes hatalmi időszakok egymásutániságát ábrázolja a VIII.2.2.1. ábra, melynek háttérül a VIII.2.1. számú mellékletben összeállított adatsorok szolgáltak. A három csoport tagsága kapcsán lásd még a VIII.2.3.1. számú mellékletet, illetve az ehhez tartozó bevezetőt a VIII.1. számú részben.

⁴⁸⁰ Lásd bevezetéként a VIII.1. részt, míg az adatsorokra: VIII.2.1.

(pl.: Martin Agendorfer II., Erhardus, Paul Csekan, Mathes Schadendorfer, Friedrich Vetterler és Hans Joachim) esküdti előélet nélküli városbírói szerepben, hiszen a többi, közel harminc esetben az előbbi norma mutatható ki. A korábban ismertetett állapotokkal összehasonlítva erős minta (harminchárom példa) maradt a polgármesterséghez vezető úton az esküdti szerep után a második ember székében eltöltött hosszabb-rövidebb idő, mégis tizenhat esetben ilyen előkészítés nem mutatható ki. Ennek értelmében az igazán ambiciózus és erős támogatást szerző közszereplők a tanácsból közvetlenül az első ember tisztségébe juttathatták magukat. Feltehetően szintén adathiány okozhatja azt a mindössze két esetet (Gorgein fia Nikolaus és Leonhard Ainweig), ahol megválasztott polgármesterek karrierjében megelőző esküdti tevékenységet nem látunk.⁴⁸¹

A két csúcspozíció közti rangbeli különbséget mutathatja, miszerint a kétszáz éves második vizsgálati szakaszban csupán három, a második főpozíciót megjárta, és aztán polgármesterségig jutó férfiú (Gilig Eilinsgrab, Nikolaus Sarlabicz és Philip Zaukan) fejezte be közeleti karrierjét később ismét városbírónak megválasztva. A két tisztség közötti hierarchiára utalhat Hans Joachim teljesen egyedülálló példája is, hiszen ő élete során többször váltogatta a két irányító szerepet, míg közeleti karrierjének csúcsát ismét polgármesterséggel zárta le. Végezetül a rangban a második tisztség helyzetét jelzi, hogy csupán városbírótságot betöltve, háromnál több évig tartó, tartós hatalmi pozíció fenntartása a kétszáz év alatt mindössze két polgárnak (Paul Csekan és Thomas Dresinger) sikerült. A hosszabb hatalmi jelenlét tehát a legfontosabb tisztség megszerzését is megkívánta. Mindez azonban a hosszú időn át tartó befolyás csupán szükséges, ám nem elégséges feltételének bizonyult, hiszen a csupán néhány évig főtisztséget viselők között több mint egy tucat városbírói múlt nélkül az első székbe kerülő polgárt találunk. A legsikeresebb soproni vezetők között tehát ebből a szempontból a „csak” polgármesterek egy szűk köre mellett az életük során mindkét pozíciót betöltők nagyobb csoportja mutatható ki.⁴⁸²

Mint az előbb elmondottakból kiderült, a főtisztségek többszöri viselése, sőt a közvetlen újrávalásztatóság lehetősége számos ambiciózus polgár számára nyitott közeleti teret. Az egyazon pozícióban folyamatos jelenlétet biztosító egymás utáni háromszoros – polgármesterként: Cristoph Herb, Jakob Siebenbürger, Michael Schöttel és Jakob Mütler; míg városbíróként: Paul Csekan, Oswald Moser, Oswald Bläswetter, Orban Phleger, Cristoph Klebelsberger és Karl Rosenkrantz –, és akár négyszeres – polgármesterként:

⁴⁸¹ Az egyes tisztségviselési karrierek egyéni, és egymáshoz képesti pályájáról tájékoztat: VIII.2.2.2.

⁴⁸² Minderre igen szemléletesen és részletesen: VIII.2., és vizuális megjelenítése: VIII.2.2.2.

Peter Gelusch, Thomas Turnhofer, Oswald Moser, Hans Joachim, Cristoph Grätzer, Orban Phleger, Cristoph Klebelsberger, Hans Steiner; és városbíróként: Andreas Balltram, Hans Reiss, Jakob Mütler, Hans Steiner – tisztségviselés egyáltalán nem számított kivételesnek. Sőt ezen túlszárnyalva az ötszörös (polgármester: Cristoph Humel), hatszoros (polgármester: Hans Reiss), sőt kilencszeres (városbíró: Hans Gering) egymás utáni megválasztásra is akadtak példák. Ezen túlmenően másfél tucat irányító polgár karrierjében mutatható ki a főtisztviselés után következő, négy évet is meghaladó **esküdti szerepkör**.⁴⁸³

Az 1400 és 1600 közötti időszak kedvező forrásadottságának köszönhetően egy-egy feltörekvő városbíró és polgármester esetében a belső tanácsba történő bekerülés előtti karrierjéről is maradtak fenn adatok. Egy-egy tipikus eseten keresztül érdemes bemutatni az egyéni pályákból kirajzolódó modelleket. A 16. század első három évtizedének meghatározó irányítóját, Michael Ibant például az 1490-es évek elején a város második negyedének **külvárosi tanácsosi pozíciójából** indulva már az évtized közepén esküdtnek választották, majd szinte folyamatos tanácsbéli jelenlét után az 1500-as évek közepén lett városbíró. A sikeres férfi karrierje azonban ezzel még korántsem ért véget, hiszen az 1510-es évek elejétől haláláig igazolhatóan hétszer töltött be polgármesteri pozíciót is. A fenti látványos életpálya ugyan nem volt tipikus, ám korántsem tekinthető egyszerűnek és teljesen egyedinek. A 16. század közepének egyik befolyásos irányítója, Cristoph Humel az 1530-as évek végén közéleti előmenetelét Ibanhoz hasonlóan a második negyedben kezdte, majd a negyvenes évek elején bekerült, és folyamatosan bent maradt a belső tanácsban, míg végül az 1550-es évek elejétől igazolhatóan hatszor, egy kivételével egymás után választották meg a város első emberének.⁴⁸⁴

Az imént említett fertály mellett, a harmadik negyed külső tanácsosi pozíciójából is vezethetett út a főhatalomba, hiszen Michael Murr az 1490-es évek közepén itt kezdve tíz év múlva már a belső tanácsban ült, míg az 1510-es évek közepén kétszer is városbírói pozíciót töltött be. Ezeken a lehetőségeken felül a **külső tanács** nyolc **belvárosi tagjának** tisztsége játszotta még a kedvező „politikai ugródeszka” szerepét a később az esküdtségen keresztül akár a városbírói (pl.: Peter Traismaurer, Paul Moritz és Paul Schützner) akár a polgármesteri (pl.: Cristoph Grätzer), vagy éppen mindkét csúcspozíció (pl.: Michael

⁴⁸³ A legkiemelkedőbb csúcavezetők hatalmi súlyát ábrázolja a VIII.2.4.3. ábra, melynek értelmezéséhez lásd a hozzá készült bevezetőt a VIII.1. részben.

⁴⁸⁴ A két igen látványos karrierre lásd az archontológiai adataikat a VIII.2. számú mellékletben, illetve mindennek ábrázolása: VIII.2.2.2.

Pullendorfer, Andreas Balltram, Hans Murr és Emerich Rainer) későbbi megszerzésében. Elképzelhetően az adatok hiányából fakadhat Hans Steiner rekonstruálható karrierje, melynek értelmében korábban csupán külső tanácsosi pozíciót viselve került először a városbírói, majd esküdti tevékenység után a polgármesteri székbe. A rekonstruálható lehetséges „cursus honorum”-ok alapján tehát az ambiciózus korabeli városvezetők határozottan éltek a közéleti szerkezet adta lehetőségekkel, és mindez a helyi politikumon belül egyenlőtlenségekhez, sokszor igen erősen bizonyuló, egymást sajátos dinamikával váltó személyi-uralkodó konstellációkhoz vezetett.⁴⁸⁵

Mint korábban kiemeltük, a második vizsgálati periódusban az esetek több, mint nyolcvanöt százalékában név szerint ismerjük az együttesen négyszázkét **polgármesteri** (201-ből 179 ismert) és **városbírói** (201-ből 170 ismert) **tisztség-viseléseket**. Ennek értelmében így összesen 349 betölthető irányítói szerep megoszlására vonhatunk le következtéseket. A közéleti karrierjében a főpozíciókat már a 14. század végén is elérő Gorgein fia Nikolaust is beszámítva, 1400 és 1600 között harmincnégyre tehető a városbíróiságot, tizennyolcra a polgármesterséget és harmincháromra a karrierjük során mindkét pozíciót viselő személyek száma. Az iménti nyolcvanöt polgárral számolva a fenti hatalmi székekben eltöltött időből tehát egyenlő eloszlást véve alapul átlagosan négy városvezetői év jutna mindenkire. A behatóbb megoszlási vizsgálat azonban teljesen más képet mutat, hiszen átlagos vagy ez alá eső hatalmi részesedés jellemezte a fenti polgárok több, mint kétharmadát (58 fő). Az iménti, a csúcspozíciókban legfeljebb négy évet eltöltő polgárok több, mint a fele (33 fő) kizárólag városbíróként, ötöde (12 fő) polgármesterként tett szert ilyen rövidtávú befolyásra, míg a fenti csoportból tizenhárom személy mindkét pozíciót betöltve is csupán ebbe a társaságba tartozott. A soproni városvezetésen belül hatalmi jelenlétét tekintve alsó kategóriának tekinthető kör a vizsgált időszakban egyenletesen oszlott szét, így annak ellenére, hogy sokan köztük igen hosszú időt töltöttek el a belső tanácsban, mégis az előbb leírt szempont alapján a mindenkori városirányítás korlátozottabb befolyású tagjai közé számíthattak.⁴⁸⁶

Ezzel szemben a nyolcvanöt fő kevesebb, mint ötöde az átlagosnál másfélszer hosszabb ideig viselte az első tisztségek egyikét. Továbbra is ezen a csoporton belül maradván, az összes ismert irányítónak **csupán tíz százaléka** – kilenc fő: Peter Gelusch, Paul Csekan, Hans Joachim, Cristoph Herb, Andreas Balltram, Hans Reiss, Cristoph

⁴⁸⁵ Lásd az előző lábjegyzet hivatkozásait.

⁴⁸⁶ A főtiszttség-viselések megoszlásáról tájékoztat: VIII.2.4.1–2., míg az utóbbi grafikonok értelmezéséhez lásd rövid leírásukat a VIII.1. részben.

Klebensberger, Hans Steiner és Hans Gering – állt Sopron élén nyolcnál többször, és közülük ötven (Gelusch, Reiss, Klebensberger, Steiner és Gering) az átlagos csúcvezetői időszak legalább háromszorosát tudhatták magukénak. A városbírói és/vagy polgármesteri pozíciót hatnál többször betöltő tizenhat fő között csupán három személy látható, aki mindezt kizárólag városbíróként (Paul Csekan), vagy csupán polgármesterként (Peter Gelusch és Cristoph Grätzer) érték el, azaz a legtöbben az előbbi pozíció előkészítő szerepe után polgármesterré válva tettek szert ilyen közéleti jelentőségre. Ugyanez elmondható a csupán kilenc főből álló körre is. Összeadva a fenti polgárok tisztségviselési éveit, a kétszáz év során az első ember pozíciójában eltöltött időszak több mint negyven százaléka a tizenhat fős csoportra esik, míg majdhogynem minden harmadik tisztújítás után a kilencfős kör egyik tagja ült vagy városbíróként, vagy polgármesterként (107 tisztségviselési év) az egyik irányítói székben.⁴⁸⁷

Ezzel az erős befolyással szemben ott állt a városvezetői kör **tagságának kétharmada**, amely **az összes vezetői szerepkör** mindössze hozzávetőleg **egyharmadát** (127 tisztségviselési év) töltötte be. A fenti jelentős különbség hangsúlyozása mellett mégis érdemes kiemelni egy, a megoszlás elemzése során jelentkező harmadik társaságot, az irányítói szerepeket az átlagosnál valamelyest többször (ötől nyolc évig) viselő, ám a kilencek közé nem tartozó polgárok körét. Az ebbe a mezőbe eső másfél tucat személy alkotta csoport ugyanis szintén minden harmadik alkalommal (115 tisztségviselési év) ott ült a két első ember pozíciójában. A helyi politikai éliten belül **köztes**, azaz a kevésbé befolyásos kétharmad és a domináns súlyú egytized között elfoglalt politikai pozíciója önmagában is érdekessé teszi az imént említett **tizennyolc személyt**. Ráadásul közülük a hétszeres és nyolcszoros városirányító összesen hét polgár (Thomas Turnhofer, Oswald Moser, Michael Iban, Oswald Bläswetter, Cristoph Grätzer, Orban Phleger és Jakob Mütler) a korszak vezetői szerepeinek hatodát magánál tudva gyakorlatilag a középvezetői rétegnek a legfontosabb vezetőkhöz igen közel eső szegmensébe tartozott. Összefoglalva tehát a hatalmi rétegződés szempontjából a városvezetés több mint kétharmada az alsóbb kategóriába (egyől négyig terjedő főtisztviselés), közel ötöde a középmezőnybe (ötől nyolcig terjedő hatalmi szerep), míg egytizede a legbefolyásosabb szegmensbe tartozott. Ha pedig az előbb említett hét polgárt a harmadik kategóriába soroljuk át, akkor a főtisztviségek szempontjából egy hozzávetőleg tizenhárom százalékos középben elhelyezkedő

⁴⁸⁷ A polgármesteri és városbírói tisztségviselések összességének a csúcvezetői szerepekben egyszer, kétszer, háromszor stb. feltűnő vezetők közti megoszlására lásd: VIII.2.4.4–6. Az utóbbi diagramok értelmezéséhez a VIII.1. részben található rövid leírásuk nyújt segítséget.

kör felett egy, a városirányítók közel egyötödét kitevő, igen domináns csoport azonosítható.⁴⁸⁸

A kétszáz éves vizsgálati időszakon belül a fenti polgárok **meghatározó időszakait** beazonosítva nyilvánvalóvá válik, hogy míg a fenti befolyásos személyek egy része egyazon időben irányította Sopront, addig mások sajátos egymásutániségben követték egymást. A vezetői szerepekben látható kevésbé jelentős, dominánsabb és kulcspozícióban lévő polgárok megoszlásának és rákövetkezésének dinamikája a városbírói és polgármesteri hatalom társadalomtörténetének sajátos elbeszélését teszi lehetővé. A **fent említett kilenc polgár** vezetési időszakaiból kiindulva a hatalom megoszlásának szempontjából a vizsgált időszak egyfajta új periodizációja tárul elénk. Míg a 15. század első három évtizede a tizennégyszeres polgármester, Peter Gelusch és a tízszeres városbíró, Paul Csekan döntő dominanciáját mutatta, addig a kilencek következő tagjai Hans Joachim és Cristoph Herb személyében vártak magukra egészen az 1450-es illetve 1460-as évekig, amiktől gyakorlatilag negyed századon keresztül ők ketten gyakoroltak döntő befolyást. Az 1490-es évektől egészen az 16. század második harmadáig a harmadik kategóriába sorolt polgárok közül nem szerepelt senki. Az 1530-as évektől azonban két évtizeden át a fenti Andreas Balltram és Hans Reiss játszott kulcsszerepet Sopron közéletében. A kilencek időrendben következő tagja, Cristoph Klebelsberger az 1550-es évek elején vette ki az előbbi két férfiú kezéből a stafétát, és a város első két emberének összesen tizennégyszer megválasztott polgár az 1570-es évek második feléig gyakorolt döntő befolyást. Klebelsberger „egyeduralma” után az egyenként tizenkétyszer a város élén szereplő Hans Gering és Hans Steiner közösen gyakorolt komoly befolyást a 16. század utolsó két évtizede soproni közéletére. Ha csupán a kilencek időbeli megoszlását vesszük figyelembe, akkor tehát 1400 és 1600 között **öt egymástól** viszonylag jól **elkülönülő hatalmi időszak** azonosítható.⁴⁸⁹

Nem haszontalan azonban a korábban bemutatott **közép-kategóriába eső másfél tucat személy**, különösen pedig a kilenceket hatalmi jelenlétükkel megközelítő hét polgár elhelyezése az imént leírt folyamatokban. A középmezőny felső szegmensét alkotó hét férfi közül Thomas Turnhofer a 15. század első évtizedeinek két kimagasló közéleti jelenlétű vezetője mellett játszott, ha nem is domináns, mégis meghatározó szerepet. Az előbb említett Joachim és Herb feltűnéséig tartó időszakban szerepelt meghatározó

⁴⁸⁸ Minderre lásd a mellékletekben: VIII.2.4.1–2., illetve VIII.2.4.4–6.

⁴⁸⁹ A legmeghatározóbb polgárok hatalmi súlyáról és kronológiai elhelyezkedéséről: VIII.2.4.3., illetve a körülöttük látható csoportokkal kapcsolatban: VIII.2.3.1–2.

pozícióban a hetek közé tartozó nyolcszoros városvezető, Oswald Moser, így gyakorlatilag a harmincas és negyvenes évek az ő dominanciájával jellemezhetőek. Az ismét a kilencek csoportjába tartozó előbbi két polgár után egy igen izgalmas időszak következett Sopron belpolitikájában, hiszen az 1490-es évek elejétől az 1520-as évek közepéig nem látni döntő befolyású személyt, esetleg duót, vagy triót a város élén. Az időszak a helyi viszonyokhoz képest igen pluralisztikusnak tűnő első felében még a hetek közül sem szerepel senki, míg a 16. század második és harmadik évtizedében a középkategória felső szegmensébe tartozó kör három személyének (Michael Iban, Oswald Bläswetter és Cristoph Grätzer) karrierjében egyfajta triumvirátus-szerű, néhány szintén jelentős polgárral kiegészített uralmi szakasz fedezhető fel. Igen tanulságos, hogy a hatnál többször, mégis kilenc évnél kevesebbszer a főhatalomban ülő hét személy utolsó képviselőivel az 1550-es és 1560-as években találkozni legközelebb, amikor is Orban Phleger és Jakob Mütler kapott jelentősebb szerepet a hosszú időn át döntő súlyú Cristoph Klebelsberger mellett. A kilencek és a hetek hatalmi szerepeinek időbeli dinamikáját vizsgálva tehát a korábbi öt helyett, gyakorlatilag **nyolc**, részben egymásba fonódó, mégis **jól elkülöníthető időszak** tárult fel, melyeket a középvezetői kör további tizenegy tagjának elhelyezése még jobban elmélyíti.⁴⁹⁰

Az 1400 és 1600 között városbíróként és/vagy polgármesterként az átlagon felül, ám mégsem döntő súllyal megjelenő soproni vezetők közül az első kettő (Gilig Eilinsgrab és Leonhard Ainweig) gyakorlatilag Oswald Moser és a Joachim–Herb-páros szakaszai között játszott fontos szerepet: míg az előbbi inkább a század közepén, addig utóbbi az ötvenes és hatvanas években tett szert jelentős befolyásra. A legtöbb ilyen középvezető feltűnése mégis a kilencek hiányával jellemezhető időszakban azonosítható. A több mint negyven éves korszak első, tágabb kör számára tartósabb jelenlétet biztosító szakaszában ilyennek tekinthető Thomas Dresinger, Jakob Siebenbürger, Michael Schöttel és Georg Baumgartner jelentkezése. Emellett az elkülönülő periódusnak is értelmezhető következő két és fél, a hetek három fent említett tagja által fémjelzett évtizedben hasonló jelentőségűnek mondható Peter Fleischhacker és Martin Sighart II. feltűnése. A középvezetői kör következő befolyásos tagja (Leopold Steiner) majd csak a Balltram–Reiss-időszakban látható, ahol hatszoros vezetőként tehetett szert jelentősebb közéleti szerepre a legdominánsabb két polgár mellett. A középsúlyú főtisztviselők közé tartozó további két személy közül Cristoph Humel a nagyhatalmú Klebelsberger, míg Gregor

⁴⁹⁰ Minderről lásd az előző lábjegyzetben hivatkozott grafikont, illetve táblázatokat.

Posch a Steiner–Gering-duumvirátus idején töltött be jelentős számú polgármesteri és városbírói posztot. Mint korábban említettük, a középvezetői kör alsóbb regisztere tehát a periodizációt alapjaiban nem, csupán részleteiben árnyalta. A városvezető polgárság előzőekben említett, alsó harmadába tartozó ötvennyolc polgára pedig az időszakban arányos eloszlásban játszott a meghatározó személyek mellett kisebb, illetve közepes jelentőségű hatalmi szerepet.⁴⁹¹

Az 1277 és 1400 közötti, illetve a 15–16. századi hosszabb időszakok elitképződési alakulataira, illetve a hatalmi szerepek időbeli dinamikájára vonatkozó fenti vizsgálódásokat a következőképpen foglalhatjuk össze. Míg a 14. század első feléről a Stephanus és Lucas leszármazottak befolyásán túl érdemi megállapítások nem tehetők, addig 1340 után három, egy-egy személy dominanciája jellemezte alperiódus rajzolódott ki. Míg egy szerényebb kör társaságában az **1340–1360-as években** Wolfger fia Hans Hefflinger tekinthető a legfajszínűsabb vezetőnek, addig a **következő két évtized** megkérdőjelezhetetlen közéleti irányítójának Hans Agendorfer számított. Ugyan mindkét személy mellett jelentkezett városvezető polgárok kisebb köre, mégis a fennmaradt források tükrében ők nem maradtak tartósan Sopron élén. Ugyanez mondható el Gorgein fia Nikolausról, aki **az 1390-es évek** végén, illetve az 1400-as évek legelején tett szert az említettekéhez fogható befolyásra. Rátérve a **15. század első évtizedeire**, ekkor Peter Gelusch és Paul Csekan, illetve részben Thomas Turnhofer tekinthetők szinte egyeduralkodóknak, hiszen együttesen harminckét (!) főtiszttség-viselésük mellett csupán olyan polgárokat láthatunk, akiket legfeljebb csupán háromszor választottak polgármesterré és/vagy városbírává. Az utóbbi duum- illetve triumvirátus időszakát a **1430-as évek elejétől** Oswald Moser kevésbé egyszemélyi jellegű hatalmi periódusa követte, melyben többek között Gilig Eilinsgrab is befolyásos szerephez jutott. Az **1450-es években** kibontakozó, kezdetben Hans Joachim, majd Cristoph Herb domináns időszakát felölölő korszakban rajtuk kívül szinte csupán két, illetve háromszoros főtiszttségviselők tűntek fel, míg az **1480-as évek eleje** egy új, minőségileg más időszak beköszöntének jeleit mutatta.⁴⁹²

Az elemzett hosszú időszak egyik legösszetettebb, talán pont ezért legérdekesebb periódusának az ezt követő negyven esztendő bizonyult, amely a megelőző és rákövetkező évtizedekhez képest leginkább pluralizmusával, azaz a hatalombajutás, illetve a

⁴⁹¹ A középsúlyú vezetők elhelyezkedésével kapcsolatosan lásd: VIII.2.4.3.

⁴⁹² A hatalmi váltások hosszú távú folyamatainak ábrázolása: VIII.2.2.2., míg az egyes csoportképződések kapcsán: VIII.2.3.1–2.

középtávon történő benmaradás többek számára történő megnyílásával jellemezhető. A tisztségviselési időszakok középhosszú jellegét, és részben a vezetői rekrutálódást tekintve a negyven éves periódus az 1500-as évek második felében vált ketté, ugyanis az addigi vezetők szinte kizárólag átlagosan három-négy évig töltötték be az első két pozíció valamelyikét. Ezzel szemben az **1510-es és 1520-as években** átlagosan hét-nyolc évig főtisztséget viselő öt befolyásos polgár (Michael Iban, Oswald Bläswetter, Cristoph Grätzer, Peter Fleischhacker és Martin Sighart II.) uralmával találkozunk. A **következő két évtized** Leopold Steiner kisebb befolyása mellett gyakorlatilag Andreas Balltram és Hans Reiss hatalomgyakorlásának jegyében telt, akiket a **harminc évre berendezkedő**, és csupán három másik polgárnak (Cristoph Humel, Orban Phleger és Jakob Mütler) komolyabb teret engedő Klebelsberger szinte „egyeduralma” követett. A 16. század **nyolcvanas és kilencvenes éveiben** Hans Steiner és Hans Gering személyében ismét egy – leginkább csupán Gregor Poschnak teret adó – duumvirátus irányította Sopront, akik mellett az **1590-es évek elejétől** négy polgár (Marx Faut, Michael Treusel, Melchior Sankt Bartholomei és Hans Bucher) személyében feltűnt a vizsgálati időszakunkhoz már nem tartozó 17. század első évtizedeinek néhány befolyásos közszereplője.⁴⁹³

A közéleti dinamika kijelölte egyes szakaszok beazonosítását követően a következő részben az egyes hatalmi-irányítói csoportok egyenkénti jellemzése még árnyaltabbá teszi, hogy milyen egyéni rokonsági-tevékenységi előzmények után, és mennyire tartósan sikerülhetett az egyes alszakaszokban a két csúcsvezetői szerep valamelyikébe történő bejutás. Az utóbbi egységet az egyes csoportokon belüli differenciáltabb összehasonlítás érdekében a forrásadottságok függvényében kiegészítettük a főtisztségviselők **adózására és térbeli jelenlétére** vonatkozó adatokkal is. Ami a közéleti csúcsvezetők **külvárosi és városon kívüli ingatlanait** illeti, itt csoportonként kibontott bemutatásra nincs szükség, hiszen a részletesen felvázolt portrékban már feltárult ezen területi erőforrások változatlan jelenléte a mindenkor irányító polgárok ingatlan-portfoliojában. A 15–16. században tehát a vezetők egymás között adták-vették, illetve örökölték a külvárosokon belül az első (Újteleki utca, Neustift), a második (Kovácsok utcája, Fövényverem) és a harmadik (Széplaki utca, Fapiac) negyedekben elhelyezkedő értékes kisebb-nagyobb házaknak, kiterjedt majorságoknak, esetenként fürdőházaknak, továbbá halfiaztatóknak egy részét. Ezen felül – a szántó- és réttulajdon mellett – hasonló öröklési-vásárlási gyakorlatok bontakoztak ki a Sopronon kívüli, többek között Kópházán, Meggyesen és a Fertő-tó

⁴⁹³ Minderről igen szemléletesen tájékoztat: VIII.2.3.2.

délnyugati sarkában elhelyezkedő, igen értékes szőlőskert-állomány kapcsán is. Ennek megfelelően a következő részben a belvárosi, azon belül is az összes belvárosi lakos telekszintű lokalizását lehetővé tevő 1481 után adatok mobilitási jellegzetességeinek összefoglalására szorítkozunk.⁴⁹⁴

Ami a **kivetett adó nagysága** és a közéleti elit csúcspozícióinak betöltése közötti összefüggéseket illeti, itt már a korábban ismertetett forrásadottságok, illetve helyi szokások befolyásolják az elemzés lehetőségeit. Előljáróban annyit érdemes már most kiemelni, hogy ugyan az 1420-as évek második felétől kezdve fennmaradt adójegyzékek egy ilyen elemzést lehetővé tesznek, ám a városbírák és polgármesterek tisztségük idején már a 15. században is többször, ám ezt követően mindig kikerültek az adókivetés alól. Sőt, az utóbbi évszázadban igen gyakran a – korábban esetenként mérsékléseket, jóváírásokat élvező – tanácsosok sem fizettek közéleti szerepük idején adót. Így tehát a főtisztviselőkig jutó polgárok adózásáról leginkább közéleti karrierjük kiteljesedése előtt, illetve a vezetésből való időleges, esetleg tartós kikerülésük idején rendelkezünk adatokkal. Ennek ellenére a következő részben mégis érdemesnek tartottuk az egyes csoportokon belüli viszonyokat ennek függvényében is áttekinteni, azaz a belvárosi ingatlanulajdonosokra kirótt, dénárfontban megadott átlagos összeghez viszonyítani a városvezetőkre – az adatok kiegészítése érdekében esetenként feleségeikre, gyermekeikre és örököseikre – kivetett és fennmaradt adótételeket.⁴⁹⁵

V.3. A vezetői körök szerveződése, adózása és térbelisége

V.3.1. A korai városvezetők

Ugyan elemzésünk fő időszakának az 1400 és 1600 közötti időszak számít, mégis a korábbi részekhez hasonlóan a fennmaradt források erejéig érdemes röviden kitérni a 14. század második fele kapcsán említett három hatalom-koncentrációs időszakra. Míg a Stephanus és Lucas városbírák leszármazottainak jelenléte az egész korszakban kimutatható, az igazoltan első hosszútávú városvezetővel a század közepén találkozunk. A közéleti főszerephez vezető út talán legfontosabb előkészítő körülményei közé

---

⁴⁹⁴ Összefoglalóan lásd: Goda 2007a, 145–150., és a legfontosabb külvárosi és Sopron környéki, döntően a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó ingatlan-állomány (pl.: szántók, szőlők, halastavak és malmok) kapcsán nyújt igen alapos összefoglalást: Szende 2010, 62–63, 79–83. A térbeli elhelyezkedésükre lásd a disszertáció Mellékletek című részének térképeit: VIII.6.2., VIII.6.4. és VIII.6.5.

⁴⁹⁵ Az 1424 és 1686 közötti időszakban az adófizetők számára, és a kivetett éves rendes adóra vonatkozó átfogó elemzés eredményei kapcsán lásd: Szende 2010, 55–57., továbbá az új csoportosításnak megfelelően: a disszertáció Mellékletek című részének grafikonjait: VIII.4.1–8.

a század közepén domináns Wolfger fia Hans Hefflenger esetében egyrészt az apa (Wolfus) korábbi városbírói szerepköre, másrészt saját gazdálkodó-kereskedő tevékenysége számíthattak. A vele egyidejűleg, ám jóval szerényebb közéleti befolyásra szert tevő Stephanus fia Stephanust, és Goori Nikolaus fia Nikolaust nyilvánvalóan a családi származás, míg Stephan Peuhel és Hans Schmuckenpfennig karrierjét valószínűsíthetően leginkább saját rátermettségük segítette.⁴⁹⁶ Az igazolhatóan mindkét szempontból kedvező helyzetnek örvendő, nemesi-birtokos városvezető polgár, Martin Agendorfer I. kapcsán azonban érdekes ellentmondást látunk. A birtokügyleteiben és gazdálkodásában nyilvánvalóan igen sikeres Agendorfer az előbbi Hans Hefflengerhez képest csupán igazolhatóan feleannyiszor töltötte be az első pozíciók valamelyikét. Mindez természetesen fakadhat a töredékes forrásadottságokból, ha viszont mégsem így lenne, akkor utóbbi személy példájában a politikai elitnek ugyan részét képező, mégis abban domináns szerepre nem töرو gazdag polgár esete fedezhető fel.⁴⁹⁷

Az **1360-as évek utáni két évtized** legbefolyásosabb közszereplőjének az imént említett Martin Agendorfer fia, Hans számított. A város élére vezető karrierjét megfigyelve az apai birtokosi szerepkör továbbvitele mellett az általánosan csupán a 15. században meghatározóvá váló jegyeket látni, hiszen a hússzék-birtoklás, fürdőház-tulajdon, vámbérlet gyakorlatilag mind a vagyon, mind a közösségen belüli presztízis gyarapításával előkészíthette, sőt fenntarhatta az Agendorfer-fiú igazolhatóan tíz éves városbírói karrierjét. Az időszak kisebb jelentőségű közszereplői kapcsán Lucas fia Kalmant megörökölt szerepe mellett földbirtokos-gazdálkodó tevékenysége, Nikolaus Gaisselt borkereskedői-pénzkihelyezői jövedelemszerzésén túl saját hússzéke és előnyös házassága, míg Peter Ofnert gabona- és borkereskedelme segíthették községi sikereik elérésében.⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ Házi II./6. 1. (1278), Házi I./1. 12. (1286), Nagy Imre (et al.): Hazai Okmánytár – Codex Diplomaticus Patrius. Tomi I, II, III, IV, V, VIII. 1865–1891. Reprint: Pápa, 2004, Jókai Mór Városi Könyvtár. rövidítése: Hazai Okmánytár, itt: IV. 69–70. 1., Házi I./1. 34–35. (1321); Mollay 1990, 150–151.; Házi 1963b, 169–170.; Mollay 1991b, 108–110.; Mollay 1961, 194–195.; Nikolaus Bullerre: Mollay 1989c, 226–227. A Schmuckenpfennigek kapcsán: Házi I./1. 222–224. (1389), Házi I./2. 57. (1412), Házi I./2. 203 (1421). Az viszonyokra: Mollay 1959b, 125–127.; Mollay 1961, 194.; Házi 1963a, 261.; Mollay 1964, 6.; Tompos 1973, 294, 303.; Mollay 1977, 237.; Mollay 1981, 241.; Mollay 1993c, 138–139.; Mollay 1994b, 297.

⁴⁹⁷ Házi II./1. 144 (1393 táján); Házi II./1. 145 (1400); Házi II./1. 148 (1403); Házi II./1. 13 (1403 táján); míg egy-egy rész kérdés erejéig: Házi 1958, 112–113.; Mollay 1961, 125–127.; pecsétjére: Tompos 1973, 294.; Mollay 1993b, 130–131. A csoportra lásd a mellékletekben: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.1.

⁴⁹⁸ A csoportra lásd a mellékletekben: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.1. A Gaissel apa: Házi I./1. 64–65. (1335); Házi I./1. 70–72. (1338); Házi I./1. 76–77. (1340); Házi I./1. 105–106. (1354); a fia: Házi I./1. 192–194. (1380); Házi I./1. 209–210. (1385); Házi II./1. 144. (1393 táján); Házi I./1. 261–263. (1399); hagyatékáról folyó per: Házi I./2. 38. (1411); A szakirodalomban: Házi 1961, 309–311, 314.; Mollay 1961, 124–125.; Mollay 1993b, 133. Míg Peter Ofnere: Házi I./1. 180–181.

A **század utolsó évtizedében** kulcsszerepben feltűnő Gorgein fia Nikolaus esetében a családi háttér és a saját kereskedelmi tevékenység húzódhatott meg hétszeres főtisztviselési befolyása mögött. Érdekes módon a komoly apai sikerekre támaszkodható Schmuckenpfennig és Agendorfer fiúk, Hans és Martin II. anyagi sikereik ellenére csupán epizódyszerűen tűntek fel ekkor a két csúcspozícióban. Előbbi komoly kereskedelmi tevékenységet folytatva ugyan a kilencvenes évek elején többször is városbíráskodott, ám Martin Agendorfer – aki komoly vagyon örököseként maga is birtokos-kereskedőként ténykedett – a századfordulón csupán rövid ideig állt Sopron élén. Mint ahogy az előbbi két család példája igazolja, a meghatározó vagyoni háttér és a korábbi nemzedék komolyabb közéleti jelenléte egyáltalán nem eredményezte magától értetődő módon a vezetői szerepek megtartását, illetve továbbvitelét. A fenti példákban ugyan ez a modell is megfigyelhető, ám többször egy-egy család egymást követő nemzedékei esetében közéleti szempontból egyfajta előkészítő, kiteljesítő, majd kivezető generációkat lehet felfedezni. Ez a korai városvezetők esetében is észlelhető jelenség a 15–16. századi irányító polgárok esetében is erős jellegzetességnek bizonyult majd.⁴⁹⁹

V.3.2. *A hosszú 15. század irányítói*

A **15. század első három évtizedének** triumvirátusát alkotó Thomas Turnhofer, Peter Gelusch és Paul Csekan csúcspozíciókba vezető útját feltehetően se nemzedékekkel korábbi helyi előzmények, se kiterjedt fölbirtokok nem segítették. Turnhofer esetében például a kereskedői-gazdálkodói tevékenység, azon belül is a szőlőtermesztés mellett a saját malom-tulajdonnal kiegészített gabonaértékesítésben elért sikerek bizonyulhattak a közéletben is kamatoztathatónak.⁵⁰⁰ Az iménti példával ellentétben Geluscht soproni pályája során, legalábbis a kezdetekben nyilvánvalóan segítették Kőszegen szerzett városbírói tapasztalatai, míg később az előbb látható eredményes gazdálkodói modell tárult fel az ő esetében is.⁵⁰¹ A triász harmadik tagja, Paul Csekan a hatalmi szerepeit előkészítő és fenntartó anyagi helyzetének tekintetében lényegében nem mutatott újat, talán a

(1379); Házi I/1. 230–231. (1390). Erhardus kapcsán: Házi I/1. 292–293. (1406), míg Gorgein Nikolausról: Házi I/1. 261–263. (1399) és Házi II/1. 14. (1406); Lásd továbbá: Házi 1958, 114, 116.

⁴⁹⁹ Az egyes csoportokra lásd: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.1.

⁵⁰⁰ Házi I/1. 185.; Házi I/2. 149–150.; Házi II/1. 19–21, 148, 150, 157–158, 162.; Házi II/2. 294, 300–301, 324, 358, 361, 399.; Házi II/3. 407, 412; Mollay 1959b, 124–130.; Házi 1963a, 262–263.; Mollay 1993b, 133.

⁵⁰¹ Házi I/1. 272, 293–295.; Házi I/3. 39–41, 98, 152–153; Házi II/1. 17, 31; Házi II/2. 315, 332, 345, 346, 362, 369, 425.; Házi II/6. 12.; Mollay 1938, 21–23.; Házi 1939a, 107.; Mollay 1956a, 6.; Tompos 1973, 292, 304.

nemzetközi kereskedelembe (pl. budai és kölni kapcsolatok) való látványos és sikeres bekapcsolódása jelenthetett belpolitikai szerepeit még erőteljesebben megalapozó-megerősítő tényezőt.⁵⁰²

A triumvirátus mellett kisebb szerepekben feltűnő polgárok esetében ehhez képest más modellek is kirajzolódnak. Mathes Schadendorfer és fia Thomas közéleti sikerei mögött az apának szövetkereskedelme és pénzkölcsönzései mellett az egyik Turnhofer-lánnyal kötött házassága is bizonyára komoly súllyal esett a latba, míg a fiú az apai tevékenységi kört fakitermeléssel is kiegészítette. A házassági-kapcsolati tőke egyik legnagyobb felhalmozójának a korszakban mégsem a Schadendorfer-apa, hanem Nikolaus Juding számított. Az igen befolyásos Lucas családba beházasodó polgárra a tízes évek elején végrendelkező, előkelő hitvese igen komoly vagyont hagyott, amivel szoros összefüggésben állhatott, hogy az évtized közepén bírónak választották, majd hosszú ideig a belső tanács befolyásos tagja maradt. Természetesen ehhez saját gazdasági vállalkozásai (hússzékek, malmok és kalmárboltok) is komoly konkrét és kapcsolati tőkét is biztosíthattak.⁵⁰³ A korszak vezetői között szereplő Stephan Zenkel kapcsán ismét az előnyös házasságok (bejutás a Turnhofer és Traismaurer családba) anyagi-közéleti szerepét érdemes kiemelni, míg kortársa, a hús- és gabonakereskedelemből gyarapodó Friedrich Vetterler szintén az iménti rokoni kör tagjának vallhatta magát. A fenti csoporton belül a házassági-rokoni szálak kiemelkedő jelentőségére álljon itt példaként még Peter Traismaurer, aki Thomas Turnhofer testvérének, Annának fiaként hússzékeire és gazdálkodására alapozott gazdagodását nemesi körökbe vezető házassággal tetézte lányát a fenti Zenkelhez adta nőül.⁵⁰⁴

⁵⁰² Házi I/2. 29, 216.; Házi II/1. 19–20, 157; Házi II/2. 334, 368, 414–415, 419, 425.; Házi II/3. 23, 34.; Házi II/6. 106.

⁵⁰³ Mathes Schadendorfer: Házi I/2. 28, 85, 165, 406.; Házi I/3. 1.; Házi II/1. 21, 151.; Házi II/2. 316, 345–346, 356, 368, 409.; Házi II/6. 84, 95, 99.; Mollay 1959b, 128.; Mollay 1992b, 231.; Mollay 1993b, 131.; Thomas kapcsán: Házi II/2. 356, 368, 409, 416, 419, 425.; Házi II/3. 40, 47, 116, 118–146, 220–229.; Házi II/6. 81.; Nikolaus Juding: Gerb. 22, 29, 35, 43.; Házi I/4. 35, 301; Házi II/1. 15–18, 158, 23–25, 61–62, 69.; Házi II/2. 315, 356, 400, 408, 416, 419, 424368, 408; Házi II/3. 27, 34, 39, 54, 75, 91, 212.; Mollay 1967, 325.; Tompos 1973, 298.; Mollay 1977, 244.; Mollay 1988b, 323. A családi-rokonsági kapcsolatot: VIII.5.1.

⁵⁰⁴ Az egész csoportra lásd a mellékletekben: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.2.; Zenkel: Házi I/3. 223.; Házi I/4. 235.; Házi II/1. 44.; Házi II/2. 344, 354.; Házi II/3. 74, 90, 94, 123–145, 218–229, 398.; Házi II/4. 48, 51.; Házi II/6. 138.; Mollay 1959b, 128–130.; Mollay 1993b, 131.; Vetterler: Gerb. 36.; Házi I/2. 345, 357, 204.; Házi II/2. 345, 356, 415, 418.; Házi II/3. 26, 34, 90, 94, 114.; Mollay 1959b, 128–130.; Mollay 1988b, 322.; Mollay 1992a, 161.; Mollay 1992b, 231, 237.; Traismaurer: Sopronm. Oklevéltár II. 135.; Gerb. 357.; Házi I/2. 154, 328, 357.; Házi I/3. 67–68.; Házi II/6. 20.; Házi II/1. 65–68.; Házi II/2. 316, 357, 361, 397, 399, 400, 410, 416, 419; Házi II/3. 25–26, 35, 40, 54, 72, 73, 75, 115, 118–146, 210, 213, 242, 351, 383.; Házi II/4. 61, 156, 187, 242.; Házi II/6. 85, 130,

Kimutathatóan a fenti atyafisághoz nem tartozó Hans Laistel és Georg Eilinsgrab gazdálkodói-kereskedelmi sikereinek köszönhetette leginkább rövidebb-hosszabb közéleti befolyását. Míg előbbi kapcsán intenzív bor- és gabonatermelése, addig Eilinsgrab esetében a kiterjedt ingatlan-állomány alapozhatta meg a közéletbe való bekapcsolódást.⁵⁰⁵ Míg az utóbbi két polgár Sopronban homo novus-nak számított, addig a Turnhofer rokonsághoz szintén nem köthető Ulrich Herb családja esetében többgenerációs soproni jelenlét mutatható ki. A húszas évek elejének sikeres kereskedője már ekkor a tanács tagja volt, majd gazdálkodói-kereskedői tevékenységét kimutathatóan középtávon is fenn tudta tartani, így a harmincas években háromszor is polgármesterré választották.⁵⁰⁶

Mivel csupán először az 1420-as évek végétől rendelkezünk belvárosi adójegyzékekkel, ezért az 1400-as évek elejétől fontos közéleti szerepet játszó iménti csoport kapcsán csak a kör 1430–1440-es években még életben lévő tagjaira, esetleg özvegyeikre és közvetlen utódaira **kivetett adótételekből** vonhatók le, ennek megfelelően igen behatárolt következtetések. Sajnos a vezetői duum- illetve triumvirátus tagjai így ebből a szempontból egyáltalán nem jellemezhetőek. Míg a többiek mindegyikére a belvárosi átlag legalább kétszeresét vetették ki, addig a háromszoros városvezetők közül különösen három (Friedrich Vetterler, Peter Traismaurer és Thomas Schadendorfer) neve mellett szerepeltek 1440-ben az átlagos belvárosi háztulajdonosokra kirótnál jóval magasabb összegek. Elképzelhető, hogy itt erős összefüggés mutatható ki a kirótt adó nagysága, illetve a közéleti csúcsvezetésben eltöltött idő között, hiszen az említett adójegyzékben a csupán egyszeres főtisztviségviselő, Nikolaus Juding mindhármukhoz képest jóval alacsonyabb tétellel szerepelt. Ennél messzebb menő általános következtetések azonban nem vonhatóak le.⁵⁰⁷

137–141. Mollay 1938, 48–53.; Mollay 1941, 113, 116.; Mollay 1964, 7, 107.; Tompos 1973, 304.; Mollay 1977, 232–233.

⁵⁰⁵ Hans Laistel: Házi II/1. 30.; Házi II/2. 345–347, 357, 409, 421.; Házi II/6. 93.; Kaspar Laistel: Gerb. 12.; Házi I/3. 225.; Házi II/2. 409, 416, 419.; Házi II/3. 27, 40, 47, 76, 91, 94.; Házi II/6. 84, 139–140.; Ld. még: Mollay 1956a, 41.; Georg Eilinsgrab: Házi I/2. 114–115.; Házi II/1. 21, 43, 45, 158, 345, 360, 361, 368.; Házi II/2. 365, 368, 314, 316, 321, 345, 403, 410.; Mollay 1995b, 193.; Mollay 1938, 56–58.; Gilig Eilinsgrab: Gerb. 23, 34, 41, 47, 70, 75, 111.; Házi I/4. 9, 275.; Házi I/5. 131.; Házi II/1. 97, 99–100.; Házi II/3. 212, 215, 344, 353, 356; Házi II/4. 11, 15, 48, 126, 148, 176, 189, 203, 208, 226, 230, 218–228; Mollay 1938, 57–61.; Mollay 1956a, 41.; Mollay 1992a, 162.; Mollay 1995b, 193.

⁵⁰⁶ A csoportra lásd a mellékletekben: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.3. Ulrich Herb: Házi I/3. 41, 101.; Házi II/1. 162.; Házi II/2. 315, 345, 368, 416–417.; Házi II/3. 24, 59, 68, 90, 115, 118–146.; Házi II/6. 84, 138, 140.; Házi II/6. 31.; Házi II/2. 303.; Mollay 1992a, 150–154.; Mollay 1994c, 58.; Mollay 1995b, 143.

⁵⁰⁷ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.1., míg a hozzá tartozó magyarázatokra: VIII.1.

Áttérve az igazán meghatározó vezetők hiányát mutató **következő periódus** domináns irányítóira, Oswald Moser előkészítő pályájában a szokásos minták mellett például saját gulyájában is testet öltő diverzifikált befektetései emelendők ki.⁵⁰⁸ A mellette inkább mellékszerepekben feltűnő Kaspar Laistel és Gilig Eilinsgrab közéleti sikerei az imént bemutatott apai előkészítés mellett a saját erőfeszítéseket sem nélkülözték. Az előbbi polgár a családi gazdasági gyakorlatot folytatva a háromszoros polgármester apa háromszor városbírának megválasztott fiaként szerepelt a forrásokban. Ehhez képest az ifjabb Eilinsgrab az előző körben szereplő Ulrich Herb özvegyét nőül véve nyomban bekerült a belső tanácsba, majd a következő két és fél évtized során az atyai karriert jóval túlszárnyalva hatszor választották meg a csúcavezetői pozíciókba. Az utóbbi polgár esetében azonban az atyai előkészítés és a kiváló házasság mellett saját vállalkozásainak (bányatulajdon, zálogjogok stb.) sikerei is komolyan befolyásolhatták tartós közéleti jelenlétét. A két családi átörökítés mellett ebben a körben szerepel egy kevésbé, és egy viszonylag sikeresnek mondható homo novus-pálya is. A Sopronba harmincadосként érkező Michael Karl a Schadendorfer-családba történő beházasodása után egy-két éven belül a vezetői csapatba került, ám feltehetően üzleti sikertelensége miatt fenti szerepe nem bizonyult tartósnak. Ehhez képest a Stephan Zenkel egyik rokonával jogutódi kapcsolatban álló Andreas von Körmend igen sikeres kereskedőként (pl.: ingatlanok, fa és szövetek) két és fél évtizeden át kimutatható a belső tanácsban, miközben kétszer is polgármesterré választották.⁵⁰⁹

Az ekkor a legdominánsabb szerepet játszó Oswald Moserre az 1420-as évek végén és az 1430-as években a csoporton belüli legnagyobb, a belvárosi átlagot jelentősen meghaladó **adótételeket** róttak ki. A mellette szintén fontosabb szerepet játszó Gilig Eilinsgrab esetében különösen az 1440-es évek elején igazolható mindez. A kisebb közéleti befolyásra szert tevő polgárok közül ketten (Kaspar Laistel és Andreas von Körmend) az átlagot tartósan érdemben meg nem haladó, míg az egyszeres csúcavezető, Michael Karl az előbbi mutatót rendre el nem érő tételekkel szerepelt a korszak adójegyzékeiben.

⁵⁰⁸ Oswald Moser: Házi I/3. 223.; Házi I/4. 235.; Házi II/1. 44.; Házi II/2. 344, 354.; Házi II/3. 74, 90, 94, 123–145, 218–229, 398.; Házi II/4. 48, 51.; Házi II/6. 138.; Mollay 1959b, 128–130.; Mollay 1993b, 131.

⁵⁰⁹ A csoportra lásd a mellékletekben: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről tájékoztat: VIII.5.2–3.; Michael Karl: Gerb. 42, 53, 55, 59.; Házi I/2. 176.; Házi I/3. 184.; Házi I/4. 14.; Házi II/2. 365, 425.; Házi II/3. 40, 222, 226; Házi II/4. 18.; Fiáról: Házi II/4. 22–26, 84, 235, 239, 265, 276, 287, 293, 314; Mollay 1938, 33–35.; Tompos 1973, 298.; Mollay 1993b, 131.; Andreas von Körmend: Gerb. 285.; Házi I/3. 101.; Házi I/4. 190.; Házi I/5. 36, 172, 191, 232; Házi II/2. 400, 409, 412, 416, 419.; Házi II/3. 24, 27, 34, 40, 54, 88, 91, 94, 116, 123, 125, 127, 220–229, 306, 309–311, 341, 383.; Házi II/6. 140–141, 202, 207; Mollay 1964, 106–108; Mollay 1962a, 91.

Ebben a csapatban tehát a hosszabb ideig csúcspozíciókat betöltők az adókievetés szempontjából az átlagot tartósan, többször jócskán meghaladók közé tartoztak, míg a kisebb jelentőségű vezetők meglehetősen alacsony, többször az átlag alá bukó tétellel szerepeltek.⁵¹⁰

A 15. század **ötvenes és hatvanas éveitől** kezdődő Joachim–Herb-korszak két névadójának közéleti szerepüket előkészítő és fenntartó karrierje egyszerre jelez hasonlóságokat, és jelentős eltéréseket. Az előbbi polgár pályájában például nem mutatható ki jelentős rokonsági-családi előkészítő szakasz: Joachim gyakorlatilag a helyi kalmárlét biztosította üzleti lehetőségeket két üzlethelyisége révén a lehető legjobban kihasználva jutott tartós és igen befolyásos szerephez.⁵¹¹ Ezzel szemben az ugyan saját nagykereskedői tevékenységéből is gyarapodó Cristoph Herb bizton számíthatott a nagyapja, Ulrich megteremtette anyagi és közéleti háttérre. Mégis, korántsem állítható, hogy a fiú kiemelkedően hosszú közéleti dominanciájának hátterében csupán a nagyapai babérok keresendők. Az ifjú Herb ugyanis származásán túl saját vállalkozásainak (halastó-üzlet, bordézsmabérlet stb.) sikereivel is bizonyítani tudta polgártársai előtt közéleti rátermettségét, továbbá a tartós vezetői szerephez elengedhetetlen kiterjedt kapcsolatrendszerét.⁵¹²

Az időszak többi városvezetőjének karrierje a hatalomba-kerülés további lehetséges módoszataira szolgál tanulságos példákkal, melyekben ismét elválnak az atyai előkészítés és a házasság útján, továbbá esetenként önerőből kivont közéleti érdem. Ennek értelmében az első jellegzetesség Leonhard Trager karrierjében mutatható ki, hiszen vargamesterséget folytató apja ugyan a főhatalomig nem jutott el, ám mind anyagi, mind közéleti szempontból alaposan előkészítette fia később ugyan rövidtávnak bizonyuló sikereit.⁵¹³ A házasságon keresztüli érvényesülési modellt ebben a körben a leghatározottabban gyakorlatilag Nikolaus Phetrer, Leonhard Ainweig és Philip Zaukan képviselte. Míg legelső harmincadosi karrierjét egy gazdag özvegygel kötött házassággal és

⁵¹⁰ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.2.

⁵¹¹ Hans Joachim: Házi I/5. 259.; Házi II/1. 94.; Házi II/3. 383.; Házi II/4. 37, 72, 124, 137, 143, 257.; Házi 1939a, 105.; Jakob: Házi I/6. 137.; Házi I/7. 86.; Házi II/1. 224, 243, 252.; Házi II/4. 317–318, 321–324, 386, 391 399.; Házi II/5. 19, 75.; Goda 2008b, 143–146.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1993b, 135, 140.

⁵¹² A csoportra lásd: VIII.2.3.1., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.3. Az 1480-as évektől 1600-ig terjedő időszak főtisztviselőknek csoportképződés szempontjából némileg eltérő, mégis átfogó és rendszerezett bemutatása: Goda 2008a, 33–53., illetve Goda 2009, 232–256. Cristoph Herb kapcsán lásd: Házi II/1. 242.; Házi II/4. 95, 252, 278, 322, 324, 327, 331, 335, 337, 366.; Házi II/6. 194, 219.; Mollay 1992a, 150–154.; Mollay 1993b, 136, 141.

⁵¹³ Hans és Leonhard Trager kapcsán: Gerb. 264, 443, 576.; Házi II/1. 86.; Házi II/3. 344, 409.; Házi II/4. 25, 53, 59, 76, 78, 113, 127, 149, 163, 192, 194, 209, 232, 283, 299, 312.; Házi II/5. 30.; Házi II/6. 195, 220.; Mollay 1977, 236.; Mollay 1991a, 6–8.; Mollay 1994b, 294.; Mollay 1995b, 202.

gazdálkodással lecserélve került két évtizedre a vezetői csapatba, addig Ainweig először – mint korábban többen – Turnhofer-vejjé lett, majd a többszörös polgármester újabb, nemesi származású következő hitvese révén is gyarapította a közéleti jelenlétét is elősegítő vagyonát. Zaukan két ismert házassága és politikai pályafutása között az iméntiekhez hasonló összefüggések mutathatók ki.⁵¹⁴

Míg Voit Jordan kapcsán nem állnak rendelkezésre megfelelő források, addig a döntően önerőre támaszkodó pályák között egyaránt láthatunk látványos kudarcokat, míg szerényebb, de átmenetileg tartós sikereket is. Jeronimus Siebenbürger például kiterjedt kereskedelmi sikereinek köszönhetően az ötvenes években közéleti befolyáshoz is jutott, ám a hatvanas években eladósodott polgár belpolitikai karrierje igen gyorsan leáldozott.⁵¹⁵ Ezzel szemben a gyarapodását saját iparkodására, történetesen pékmesterségére alapozó Christian Dürniczer a szerény kezdetek után komoly sikereket ért el, míg Nikolaus Sarlabicz és Michael Leinbater még akár közéleti szerepeket is elérni tudó utódokról is megpróbált gondoskodni. Míg előbbi polgár Cristoph Herb apósaként, a később elképzelhetően önhibájából mégis sikertelennek bizonyult unokáját, Hansot kívánta anyagiilag „helyzetbe hozni”, addig a gazdaságilag szintén eredményes Leinbater saját gyermekeiről gondoskodott.⁵¹⁶

A vizsgált személyi kör ismert **adótételei** kapcsán az időszak két legbefolyásosabb vezetője közül Hans Joachimra korántsem róttak ki igazán magas tételeket, míg Cristoph Herbre már az 1460-as években, közéleti karrierjének felfutása előtt az átlagot legalább kétszeresen, míg 1490-ben nyolcszorosan (!) meghaladó adót vetettek ki. A mellettük fontos, ám kevésbé befolyásos szerepben feltűnő három polgár (Leonhard Ainweig, Philip Zaukan és Nikolaus Sarlabicz) neve mellett szereplő összegek tartósan legalább

⁵¹⁴ A rokonsági összefüggésekről: VIII.5.2.; Nikolaus Phetrer: Gerb. 171, 206, 233.; Házi I/3. 222, 226–228, 231.; Házi I/4. 297, 310, 316.; Házi I.5. 183, 185, 216, 218, 221, 230, 251, 259.; Házi II/1. 62.; Házi II/3. 369., 382.; Házi II/4. 108, 109, 121, 140, 157, 257, 369, 382.; Házi II/6. 91, 158, 188.; Mollay 1959b, 130.; Tompos 1973, 302.; Mollay 1991a, 6.; Mollay 1993b, 131–132, 148–149.; Leonhard Ainweig: Gerb. 93, 98, 304.; Házi I/5. 125, 287.; Házi II/4. 61, 107, 110, 217, 241.; Házi II/6. 226–228.; Házi 1963a, 265.; Mollay 1992b, 231.; Philip Zaukan: Gerb. 387, 437.; Házi II/1. 64, 192–193.; Házi II/3. 23, 33, 39, 53, 93, 227–229, 342, 380.; Házi II/4. 112, 118, 135, 162, 193.; Házi II/6. 194, 219.; Mollay 1968, 42.; Mollay 1989a, 336.

⁵¹⁵ Jeronimus Siebenbürger személyére ld.: Gerb. 139, 298, 341, 344, 376.; Házi I/4. 323.; Házi II/1. 102–104.; Házi II/2. 178–179.; Házi II/4. 11, 48, 52, 103, 141, 211, 226.

⁵¹⁶ A családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.3–4. Christian Dürniczer kapcsán: Házi I/4. 168.; Házi II/1. 51.; Házi II/3. 36, 43, 49, 92, 120–146, 223–229, 311, 328, 333, 342, 383.; Házi II/4. 17, 56., míg Nikolaus Sarlabiczra: Házi I/4. 102.; Házi II/1. 123–125, 185–186.; Házi II/4. 1, 122, 125, 140, 225, 277, 294.; Házi II/6. 191, 194, 219.; Hans és Michael Leinbater: Házi I/5. 189–190.; Házi I/6. 204.; Házi II/1. 79, 88, 130–131, 186–188, 202–203, 208–209.; Házi II/4. 57, 95, 241, 244, 352, 403, 415.; Házi II/5. 46.; Házi II/6. 195, 227.; Mollay 1938, 18–20.; Mollay 1962b, 307.; Szende 1990, 269.; Szende 1992, 175.; Mollay 1995b, 207–208.

kétszeresét, az első esetében akár többszörösét tették ki az átlagos belvárosi polgár penzumának. Az előbbi példákon keresztül tehát a kivetett adó nagysága és a hatalmi szerepek tartóssága közötti összefüggések sejlenek fel, mégis érdemes említeni két ellenpéldát is ebből a körből. Az igazán szerény csúcsvezetői jelenlétre szert tevő Jeronimus Siebenbürger ugyanis 1440 és 1458 között a vizsgált körön belül a legnagyobb, az átlagot gyakran háromszor is meghaladó kivetett tétellel jelenik meg a fennmaradt adójegyzékekben. Ezzel szemben a hozzá hasonló közéleti súlyú Christian Dürniczer neve mellett ugyanebben a két évtizedben az átlag alatti, vagy csupán azt éppen elérő összegek szerepeltek. Messzemenő következtetések levonása helyett annyi megállapítható, hogy ekkor a vezetés egyes igen befolyásos tagjaira esetenként az átlagos belvárosi adó többszörösét vetették ki, ám az utóbbihoz hasonló, de akár ezeket többszörösen alulmúló tételekkel is játszhatott valaki kevésbé domináns szerepet.⁵¹⁷

Az utóbb bemutatott kör két tagja kapcsán az alap kutatások eredményei nyomán a városvezetők, mint csoport pontosan lokalizálható **belvárosi térbeliségére** vonatkozó kérdésekre is választ kaphatunk. Itt döntően két szempontnak érdemes kitüntetett figyelmet szentelni. A legfőbb kérdést az átlagon felül föltisztséget viselők térbeli elhelyezkedése jelenti, míg megfelelő adatok esetén komoly tanulságokkal szolgálhat annak vizsgálata, hogy milyen irányba, kiknél és mikor jelentkezett belvároson belüli térbeli mobilitás. Ebben a tekintetben erről a csapatról tehát csupán töredékes, ráadásul lakhelyváltoztatásokról nem tudósító választ adhatunk. A korábban bemutatott Cristoph Herb az Előkapu (Vorderes Tor) melletti, a Fő térhez igen közeli pozíciója kifejezetten egybevágott tartós közéleti szerepével, míg a polgármesteri széket nála ugyan jóval kevesebbszer betöltő Leonhard Trager Szent György kápolna melletti előkelő lakhelye sem okoz különösebb meglepetést.⁵¹⁸

Az **1480-as évek közepétől** kezdődő, tulajdonképpen a hatalmi szerepek egyenletesebb megoszlásaival fémjelzett két évtized jellegzetességei a közéleti rekrutáció kiszélesedésével párhuzamosan a hatalomba kerülés körülményeinek plurálisabb módoszatait mutatták.⁵¹⁹ A családon belüli előző nemzedék eredményeinek kamatoztatása Jakob Joachim, Michael Schöttel és Georg Baumgartner pályájában tűnik erősnek.

⁵¹⁷ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.3.

⁵¹⁸ A csoport egyes tagjainak térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 145.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Cristoph Herb (1.), Leonhard Trager (11.); Szende 2010, B.1.2.a. és átfogóan a következő csoportok kapcsán is: Szende 2010, 57–58. A telkeket ld. a Mellékletekben: VIII.6.2–3.

⁵¹⁹ A csoportra lásd: VIII.2.3.2., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.2. és 4.

Joachimnál tulajdonképpen alig ért véget apja közéleti karrierje a hetvenes évek első felében, Jakob már 1480-tól folyamatosan a belső tanácsban szerepelt, majd már az évtized közepén városbíróvá választották. Ehhez nyilván neki is erőfeszítéseket kellett tennie, ám az atyai kalmárboltok, hitelezői tevékenység és városon belüli presztízs minden bizonnyal szintén jó szolgálatot tettek.⁵²⁰ Schöttel példájában a sikeres kereskedő és üzletember apa által felhalmozott vagyon a kilencvenes évek közepén szállt a fiúra, így korántsem tekinthető véletlennek, hogy Michaelt igazolhatóan először 1492-ben választották belső tanácsossá, majd négy év múltán már a második ember pozíciójában tűnt fel, míg a századfordulón három éven át folyamatosan ült a polgármesteri székben.⁵²¹ A Schöttelek történetéhez hasonlóan Georg Baumgartner sikereiben is közrejátszhattak igen eredményes apjának erőfeszítései. Az utóbbi polgár kapcsán azonban a vezetői szerep közvetlen előzményeihez elengedhetetlennek bizonyultak előnyös házasságai és igen jól jövedelmező gazdálkodása. Az önön igyekezett melletti „hasznos” frigyek jelentősége Achaz Kronperger soproni karrierjében is látványosan tetten érhető. Utóbbi polgár ugyan már a hatvanas évek elején a városban élt, ám a hetvenes évek végétől felívelő közéleti pályájában saját gazdálkodói-kereskedői erőfeszítésein túl meghatározó tényezőnek tekinthető első, majd még inkább második házassága.⁵²²

A határozottan önön iparkodásuk révén felemelkedő polgárok életútjában a vezetői szerep kiteljesítésének körülményei ismét változatos képet mutatnak. A legjellemzőbb ekkor talán a sikeres kereskedői előzményeket követő rövidebb, esetleg középtávú irányítói helyzetbe vezető karrier-pálya. Ide sorolható például Jakob Riemer, Kaspar Stegersbacher és Thomas Dresinger esete. Míg legelsőt saját vagyonteremtése és kisebb részben házasságai, addig Stegersbachert saját kereskedelmi sikerei juttatták ideig-óráig a fő városirányító pozíciókba.⁵²³ Bármennyire látványosan is alakult azonban a harmadik

⁵²⁰ A csoport egyes tagjairól lásd: Goda 2009, 242–244.; míg Jakob Joachim: Házi L/6. 137.; Házi I/7. 86.; Házi II/1. 224, 243, 252.; Házi II/4. 317–318, 321–324, 386, 391 399.; Házi II/5. 19, 75.; Goda 2008b, 143–146.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1993b, 135, 140.

⁵²¹ Kaspar és Michael Schöttel kapcsán: Gerb. 285, 359, 437.; Házi I/5. 53, 355.; Házi II/1. 82, 96, 244–246, 317–318.; Házi II/3. 210.; Házi II/4. 17, 36, 43, 65, 109, 118, 159, 176, 187, 226, 311, 318, 320–321.; Házi II/5. 10, 11, 18, 22, 24, 25, 30, 65.; Házi II/6. 97, 219.; Goda 2004, 318–319.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1962b, 307–308.; Mollay 1991a, 5–7.; Mollay 1993b, 141.

⁵²² A Baumgartner-család, Leonhard Hofmair: Gerb. 418, 470, 474.; Házi I/7. 252.; Házi II/1. 95, 96, 322–324, 340–342, 347, 384.; Házi II/3. 114.; Házi II/4. 104, 108, 113, 221, 232, 284, 300, 312, 400, 412.; Házi II/5. 3, 18, 71, 74, 75, 143, 157.; Házi II/6. 206, 349, 353.; Gedb. 298, 299, 308, 316, 334.; Goda 2004, 319–321.; Goda 2009, 243–245.; Mollay 1977, 243.; Mollay 1989a, 336–338.; Mollay 1995b, 206–209.; Kronperger: Goda 2004, 313–314.; Goda 2009, 242–243.

⁵²³ Jakob Riemer: Gerb. 226, 451, 517.; Házi I/6. 137.; Házi II/1. 284–285, 275–276.; Házi II/5. 64, 74, 98.; Házi II/6. 194, 217, 253.; Goda 2004, 317–318.; Goda 2009, 242–243.; Mollay 1994b, 298.; Kaspar

polgár eredményes gazdálkodással előkészített, hosszú városbírói karrierje, a kereskedelmi tevékenységbe is beszálló, és így komolyan eladósodó Dresinger a kilencvenes évek végén teljesen eltűnt a két legfontosabb tisztség viselőinek sorából.⁵²⁴ Ezzel szemben a kifejezetten sikeresek körébe sorolható Michael Stadel gyakorlatilag eredményes kádármestersége és borkereskedelme vezette a városbírói szélig,⁵²⁵ míg Martin Sighartot bortermelési, ám még inkább halászati vállalkozása segíthette hosszú közéleti jelenléte fenntartásában.⁵²⁶ Míg esetében unokaöccse révén mindez további kontinuitáshoz vezetett, addig mindez Emerich Magas kapcsán csak részben mondható el. A hatvanas évek végétől Sopronban szereplő polgárt döntően nagybani kereskedelmi tevékenysége jutatta politikai babérokhoz a nyolcvanas évek elejétől, ám a gazdagon végrendelkező Magas ekkor még kiskorú fia később rablóvezérek állt.⁵²⁷ Az időrendben tehát hetedik városvezetői körben, amennyire viszonylag egyenletesen oszlottak el a vezetői szerepek, annyira erős változatosságot mutattak a hatalomba kerülés körülményei.

Ha a **kirótt adó** szempontjából szeretnénk jellemezni az iménti csoportot, akkor a következő, némileg meglepő következtetésre juthatunk. Ugyan a pluralisztikusabb időszakban viszonylag jelentős közéleti befolyású három polgár (Thomas Dresinger, Michael Schöttel és Georg Baumgartner) kirótt adótétele az átlagot jellemzően kétszeresen meghaladta, mégis a körön belül kifejezetten sok polgár neve mellett szerepelt ennél jóval nagyobb összeg. Ehhez képest például az ide tartozó Jakob Joachim és Emerich Magas csupán kevesebb, mint négyszer töltött be csúcspozíciót. A kirótt adótételek nagysága és a közéleti szerep tartóssága között feltételezhető szoros összefüggések általánosíthatóságára azonban még látványosabb ellenpélda is akadt. Az átlagos kirótt adónak legalább a kétszeresével, de olykor ennél többel szereplő Kaspar Stegersbacher ugyanis, ugyanúgy csupán egyszer került a város élére, mint a jellemzően a középérték alatti tételekkel feltűnő Michael Stadel. A kivetett adó szempontjából tehát a vezetés – talán az időszak közéleti pluralizmusával is összefüggésben – igen vegyes képet mutatott. Az egyes személyek

---

Stegersbacher: Gerb. 476, 479.; Házi I/7. 148, 156.; Házi II/4. 319, 320, 322–324, 326, 329, 331–332, 336.; Házi II/5. 58, 160.; Házi II/6. 250.; Mollay 1993b, 136, 140.

⁵²⁴ Thomas Dresinger: Gerb. 435, 455, 461.; Házi I/6. 138.; Házi II/1. 240.; Házi II/5. 56, 74.; Mollay 1977, 243.; Tompos 1973, 294.

⁵²⁵ Michael Stadel: Gerb. 424.; Házi II/1. 131, 260–262.; Házi II/4. 194, 208–209, 232, 245, 249, 267, 271, 298, 310, 334, 364, 375, 382, 393, 396, 408.; Házi II/5. 10, 21, 23, 45, 63, 64, 74, 173.; Házi II/6. 439.; Mollay 1993b, 139.; Mollay 1995b, 156.; Mollay 1995a, 295–296.

⁵²⁶ Martin Sighart I.: Gerb. 444.; Házi II/1. 262–263, 288–289.; Házi II/4. 121, 157, 271, 290, 394, 409.; Házi II/5. 71, 79.; Házi II/6. 194, 218.; Goda 2004, 314–315.; Goda 2009, 242–243.; Dávidházy 1992, 147.

⁵²⁷ Emerich és Franz Magas: Gerb. 526, 458, 462.; Házi I/6. 344, 355, 356, 342–344, 362, 388–390.; Házi I/7. 37, 53–64, 100, 149–151, 159–160, 164–165, 251–256, 281, 300.; Házi II/1. 249, 269–270.; Házi II/4. 318–319, 320, 324, 332–333, 336, 338.; Házi II/5. 74.; Házi 1941, 271–272.; Mollay 1993b, 135, 141.

pályafutásában a magas összegek nem jártak feltétlenül együtt tartós közéleti dominanciával, illetve kevésbé hosszú vezetői időszakokat meglehetősen szerény tételekkel szereplő polgárok is tudhattak magukénak.⁵²⁸

A **belvárosi térbeliségre** vonatkozó két vizsgált szempont alapján ebben a körben az átlagon felüli vezetői pozíciót betöltők között szerepelt Mészárosok utcai háztulajdonos (Thomas Dresinger), Fő téri polgár (Georg Baumgartner), és Szent György utcai (Sankt Georgengasse), javait átmenetileg más belvárosi ingatlanokkal (31. és 85. telkek) is gyarapító háztulajdonos (Michael Schöttel) is, ami megerősítheti az időszak pluralitásáról alkotott korábbi véleményt. A fentiekén kívül az irányítók jelentős része a város északi részén lakott, ám Fő téri háztulajdonosként itt olyanokkal is találkozunk, akik átlagon alul vettek részt a csúcsvezetésben (Jakob Joachim, Emerich Magas és Jakob Riemer). A belvárosi, azon belül is döntően északra, a Fő tér irányába történő mobilitásban részt vevők ebben a körben kisebbséget alkottak, ám köztük szerepelt az időszak két befolyásosabb vezetője, akik közül az egyik (Thomas Dresinger) – a magát Fő tér közelébe felküzdő Kaspar Stegersbacherhez hasonlóan – főtisztviség-viselési karrierjének megkezdése után tett szert sokkal előkelőbb, de még mindig „csak” Mészárosok utcai ingatlanra. A másik esetben Georg Baumgartner az előbbi két polgár második szomszédjából először vált egy igen előkelő Fő téri telek tulajdonosává, és csak ezután tűnt fel a városvezetés legelőkelőbb pozícióiban, azaz a két említett személyhez képest mobilitása nem az eredménye, hanem sokkal inkább előzménye, esetlegesen előkészítése volt közéleti karrierje kiteljesedésének.⁵²⁹

V.3.3. Az új típusú főtisztviségviselők kora

A fenti megállapításokkal szemben az **1510-es és 1520-as évek** kisebb-nagyobb hatalomkoncentrációkat mutató időszakában gyakorlatilag a városon kívülről érkező, majd polgárként a helyi élet normáit és kereteit már-már szétfeszítő ambíciójú személyek bizonyultak a legdominánsabbaknak. Ugyan mellettük látni egy-két középvezetői jellegű személyt (Valentin Schwingenhamer és Peter Fleischacker), ám a többiek csupán egy-két

⁵²⁸ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.4.

⁵²⁹ A csoport térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 145, 147.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Achacz Kronperger (77.), Thomas Dresinger (69. majd 38.), Martin Sighart I. (78. és 39.), Jakob Joachim (84.), Georg Baumgartner (71. majd 49.), Emerich Magas (48.), Jakob Riemer (2.), Kaspar Stegersbacher (35. majd 7.), Michael Stadel (34.), Michael Schöttel (58. és átmenetileg: 31. és 85.); Szende 2010, B.1.2.a. és b. A telkeket lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.6.2–3.

évet töltöttek el a csúcspozíciók valamelyikében.⁵³⁰ A közéleti szerepet előkészítő körülmények kapcsán Jakob Siebenbürger és Michael Iban homo novus-ok pályája számított a leglátványosabbnak. Előbbi ugyan jól házasodott, mégis már a kilencvenes évek végén fellendülő közéleti tevékenysége fontos háttérül a később Bécsbe költöző üzletember igen busás hasznot produkáló nagykereskedelmi szerepvállalása szolgált.⁵³¹ Iban karrierje talán még ennél is fényesebbnek bizonyult, hiszen a nyolcvanas évek végén érkezve már a következő évtized közepén a tanácsban ült, majd a következő évtizedekben nyolcszor töltötte be valamelyik első tisztség egyikét. Ugyan Iban egyszer sem nősült rosszul, mégis leginkább nagyon jövedelmező, a városi normákat többször figyelmen kívül hagyó befektetési és agrárkiviteli tevékenysége, illetve kapcsolat-rendszere garantálhatta hosszú távú közéleti sikereit.⁵³² Míg előbbi két polgár esetében a sikeres nagykereskedői profil, illetve a nagybani bor- és gabonakiviteli tűnik a leghangsúlyosabbnak, a szintén új embernek számító Cristoph Grätzer gyakorlatilag marhakereskedelmi és mészáros-üzleti vállalkozásai mellett igazolhatóan hat ismert házassága repítette tartósan a közéleti szerepek csúcsaiba. Amikor a stájerországi származású polgár az 1510-es évek elején először bekerült a belső tanácsba mind a vállalkozói, mind a házassági tőke ott állt már mögötte. A következő évtizedek számára gyakorlatilag a kapcsolati (további házasságok), anyagi (szőlők, malmok és kölcsönkihelyezések) és közéleti (több mint harminc év a vezetésben) sikerek tökélyre fejlesztéséről szóltak.⁵³³

Az újonnan érkezve látványos karriert befutók körét magunk mögött hagyva, Oswald Bläswetter középtávú csúcavezetői háttérül nyilván kereskedelmi tevékenysége és hitelkihelyezései, míg Martin Sighart II. politikai tőkéjének alapjául az azonos nevű nagybátyja gondoskodása és saját sikerei szolgálhattak. Martin apja testvérétől és saját

⁵³⁰ A csoportra lásd: VIII.2.3.2., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.3–5. A csoport egyes tagjairól lásd: Goda 2009, 243–245.; míg Valentin Schwingenhamer: Gerb. 506.; Házi I/6. 319–320.; Házi II/1. 322–324, 358–363, 369–370.; Goda 2004, 322.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1991a, 5.; Peter Fleischacker: Házi I/6. 204, 235.; Házi II/2. 98–101.; Házi II/5. 75, 143–144, 263, 351.; Házi II/6. 426, 437.; Mollay 1988b, 310.; Mollay 1989a, 340–341.

⁵³¹ Jakob Siebenbürger: Gerb. 450, 457.; Házi I/6. 95, 138, 263.; Házi I/7. 87, 197–199.; Házi II/1. 189–190, 217, 225, 252, 291, 295–296, 299, 349, 310–311, 347.; Házi II/2. 186.; Házi II/4. 319–339, 393, 395, 407.; Házi II/5. 10, 22, 24, 134, 238.; Goda 2004, 315–317.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1938, 36–39. Mollay 1938, 36–39.; Mollay 1959b, 132–134.; Mollay 1994c, 59.; Mollay 1993b, 137, 139, 141.

⁵³² Michael Iban: Gerb. 505, 511, 512.; Bb. 79.; Házi I/6. 263.; Házi I/7. 432.; Házi II/1. 372–373, 385.; Házi II/2. 35–39.; Házi II/2. 37, 202.; Házi II/4. 330, 362.; Házi II/5. 7, 30, 34, 45, 62, 72, 79, 83, 209, 239, 349, 438.; Házi II/6. 316, 426, 427.; Mollay 1988b, 310–311.; Mollay 1964, 112–114.; Mollay 1993b, 137, 140.

⁵³³ Cristoph Grätzer: Házi I/7. 394–396.; Házi II/1. 374–375, 387.; Házi II/2. 13–15, 126.; Házi II/5. 83, 145, 213, 380, 390, 407.; Házi II/6. 406, 427, 436.; Mollay 1987, 290.; Mollay 1988b, 300–305.; Mollay 1992c, 293.; Mollay 1995a, 303–304.; Házi 1982, 5740 és 2213.

sógorától, az 1505-ben végrendelkező Martin Hengsttől örökölte meg utóbbiak halászati vállalkozását. Nem lehet véletlen tehát, hogy először ennek az évtizednek a második felében szerepelt esküdként. A nagybani halkereskedelem későbbi folytatása, továbbá borkereskedelme biztos alapot jelenthettek hatszoros városvezetővé történő megválasztásainál.⁵³⁴ Az időszak kisebb jelentőségű közszereplői gyakorlatilag viszonylag vegyes körülmények közepette kerültek Sopron élére. Peter Fleischhacker, Valentin Schwingenhamer és Michael Murr⁵³⁵ például a korábban már látott sikeres gazdálkodó-kereskedői példát képviselték, annyi kiegészítéssel, hogy a közéleti karrier felfutását a legelső esetében a halkereskedelemből való bekapcsolódás, és a korábbi városvezető, Michael Leinbater Hans nevű fia özvegyével kötött házasság is segíthette.

A csúcspozíciók valamelyikében ténylegesen csupán egy, legfeljebb két évet eltöltő személyek között ekkor egyaránt látni iparosokat és kalmárokat is. Míg Georg Eisner a vas- és posztókereskedést kombinálva, addig Thomas Farkas mészárosi tevékenysége, és kedvező házasságai útján került epizódszerűen a vezetői pozíciók egyikébe.⁵³⁶ Az előkelő polgárok lányaival, esetleg özvegyeivel kötött előnyös házasságok ebben a körben más polgárok pályájában is kimutathatóak. Míg Bartlme Ofner kapcsán is jelentkeznek erre utaló jelek, addig Kaspar Kolb húszas évek közepi közéleti kiemelkedése szorosan összefügghetett az ekkor elhunyt anyósa lányát és vejét fő örökösének megtevő végakaratával.⁵³⁷ A soproni első tíz évében komolyabb közéleti szerepet nem játszó Paul Moritz húszas évekbeli belpolitikai karrierje szintén összefügghetett két, igen előnyös házasságával.⁵³⁸ Ezen példák ellenére egy kedvező frigy, majd a hamarosan végrendelkező após, esetleg ara sem garantálta egyértelműen a tartós közéleti jelenlétet. Talán a Baumgartner-vagyon örökebe az imént leírt módon lépő Leonhard Hofmair esete bizonyítja mindezt a legékesebben. Utóbbi sokatmondóan az 1510-es évek elején az ekkor

⁵³⁴ Martin Sighart II. személyéről lásd többek között a következő forráshelyeket: Házi II/1. 296, 313.; Házi II/2. 277.; Házi II/5. 409, 435.; Házi II/6. 407.

⁵³⁵ Michael és Hans Murr: Házi II/1. 367–368.; Házi II/2. 84–86, 184.; Házi II/4. 402–403.; Házi II/5. 1, 42, 72, 76, 84, 154, 173, 265, 352, 357.; Házi II/6. 250.; Mollay 1964, 7.; Tompos 1971, 301.; Mollay 1989b, 212–213.; Mollay 1991a, 30–32.; Mollay 1995b, 212–214.; Házi 1982, 8056.; Cristophra ld. 8055.

⁵³⁶ Georg Eisner: Gerb. 443, 468, 469, 478, 499.; Házi I/6. 138, 166.; Házi I/7. 101.; Házi II/1. 382.; Házi II/4. 336.; Házi II/5. 74, 132, 175, 311–312, 316.; Házi II/6. 370, 382, 384.; Goda 2004, 321.; Goda 2009, 243–244.; Mollay 1995b, 194–195.; Mollay 1993b, 141.; Thomas Farkas: Házi II/1. 226–227, 357–358.; Házi II/4. 394.; Házi II/5. 64, 75, 145, 214, 248.; Mollay 1988b, 309–312.; Mollay Károly 1989b, 144.

⁵³⁷ Bartlme Ofner: Házi II/6. 406, 436.; Házi 1982, 8405.; míg Kaspar Kolb kapcsán ld.: Házi II/6. 427, 436.; Gerb. 486.; Gb. 472.; Házi II/1. 418.; Házi II/5. 207, 322, 323, 336, 345, 347, 384, 386, 403, 420, 423–424, 428, 432, 436.; Helena asszony végrendelete: Házi II/1. 418. és Házi II/6. 408. A halála után maradt hagyaték felértékelésére 1526 áprilisában került sor: Házi II/6. 407–408.

⁵³⁸ Paul Moritz: Gerb. 475.; Házi I/7. 50, 379, 382–383, 404.; Házi II/5. 225, 227, 261, 304, 317, 349, 385.; Házi II/6. 349, 353–354.; Mollay 1991a, 3–30.

végrendelkező korábbi városvezető, Georg Baumgartner vejeként került a tanácsba. Nem lehet véletlen az sem, hogy az évtized közepén öt fő örökösének megnevező hitvese végrendelkezésével gyakorlatilag egyidejűleg választották meg városbírónak. Hofmair azonban ezt követően súlyosan eladósodott, és néhány év leforgása alatt teljesen eltűnt a közéleti elit soraiból.⁵³⁹ A nyolcadik csoport jellemzését Michael Pullendorferrel lezárva, itt egy ugyan korlátozott közéleti jelenlétre szert tevő, mégis a domináns kör sokszor gátlástalan vagyonszerzési módszereivel élő kereskedővel találkozunk. Ugyan Pullendorfert helyi házasságai letelepedésében és az 1510-es évek első közéleti sikereiben nyilván segítették, ám sorozatos visszaélései, és a városon kívüli egyre erősebb érdekeltségei következtében a harmincas évek közepén eltűnt a tanácsból.⁵⁴⁰

A hatalmi körön belül a **kivetett adótételek** ismert adatai alapján ebből a szempontból is érvényesült a tartós csúcsvetői szerepet játszó befolyása. Míg az öt személy közül négyről (Jakob Siebenbürger, Martin Sighart II., Michael Iban és Cristoph Grätzer) az átlagot olykor többszörösen meghaladó kirótt adótételeik kapcsán mindez bizton állítható, addig Oswald Bläswetter hozzájuk képest alacsonyabb összegével némileg kilógott a sorból. A tágabb csapaton belül feltűntek továbbá az átlagos tétel ugyan két-háromszorosával szereplő, mégis csupán legfeljebb két-három alkalommal a város élén állt polgárok (Georg Eisner és Michael Pullendorfer) is. Emellett egyesek kifejezetten átlagos, eseteként még ezt is alulmúló adótételekkel szerepelve (Michael Murr és Bartlme Ofner) is lehettek egyszeres-kétszeres városvezetők. Ebben a csoportban tehát a csúcsvetői kör legfajsúlyosabb szereplőinek a java ugyan egybeesett az átlag többszörösével szereplők körével, ám néhány évig alacsony összegekkel feltűnők is betölthettek kulcspozíciókat.⁵⁴¹

A kör **belvárosi térbeliségét** tekintve az átlagon felül a főhatalomban részt vevő polgárok többsége (Jakob Siebenbürger, Michael Iban és Cristoph Grätzer) közéleti karrierje csúcán a Fő térig jutott, ám egy hétszeres városvezetőnek (Oswald Bläswetter) a teljes időszakban egy, ugyan jelentős, mégis a belváros délkeleti csücskében, a Sópiacnál elhelyezkedő ingatlan szolgált otthonául. A közéleti elit lakhelyei tekintetében a belváros északi részének dominanciája ekkor is erős volt, ám a leglátványosabb karriert befutó

⁵³⁹ A Baumgartner-család és Leonhard Hofmair kapcsán: Gerb. 418, 470, 474.; Házi I/7. 252.; Házi II/1. 95, 96, 322–324, 340–342, 347, 384.; Házi II/3. 114.; Házi II/4. 104, 108, 113, 221, 232, 284, 300, 312, 400, 412.; Házi II/5. 3, 18, 71, 74, 75, 143, 157.; Házi II/6. 206, 349, 353.; Gedb. 298, 299, 308, 316, 334.; Mollay 1977, 243.; Mollay 1989a, 336–338.; Mollay 1995b, 206–209.

⁵⁴⁰ Michael Pullendorfer: Gerb. 488–490, 508.; Házi I/7. 57, 244–247, 294, 402, 432.; Házi II/1. 365–367.; Házi II/2. 196–199, 209.; Házi II/5. 243, 259, 422.; Házi II/6. 349, 353, 427.; Házi 1982, 1862.

⁵⁴¹ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.5.

személyek a város déli sarkából rugaszkodtak neki közéleti pályafutásuknak. Az ebben a csoportban igen erősen jelentkező, döntően északi irányú mobilitás a kevésbé jelentős vezetőknél – lakhelyváltások: Michael Murr (Mészárosok utcáján belül); Kaspar Kolb (a Hátsókaputól /Hinteres Tor/ a Főtérre) és Paul Moritz (a Fő tér vonzáskörzetében) – is megfigyelhető, ám a meghatározó közéleti személyekre különösen igaznak bizonyult. Míg ugyanis ketten (Martin Sighart II. és Peter Fleischhacker) csupán két telekkel kerültek északabbra, addig a Fő térig jutó három személy igen látványos mobilitást mutatott. Míg Jakob Siebenbürger részházbirtokosból lett első lépésben ugyanitt, a Szent György utcában, majd a Fő téren háztulajdonos, addig Cristoph Grätzer a Mészárosok utcájából indulva a ferences templom mögötti telkek érintésével jutott a Fő térig, ahová a harmadik homo novus, Michael Iban a Sópiacról érkezett. Míg a Fő térre költözés Siebenbürgernél bizonyosan és Ibannál feltehetően megelőzte az első főtitkúságviselést, addig Grätzer esetében a kettő egybeesett. Míg Paul Moritz és Michael Pullendorfer lakhelyváltoztatásai inkább már presztízs-csökkenést jeleztek, addig az iménti triász térbeli mobilitási jellemzői megerősíteni látszanak a róluk korábban elmondottakat.⁵⁴²

A 16. század **harmincas-negyvenes éveiben** kibontakozó új vezetői időszakot minden kétség nélkül nevezhetjük Balltram–Reiss-korszaknak, hiszen ezen két polgár a két évtized folyamán együttesen gyakorlatilag több mint hússzor szerepelt a két irányítói főpozíció egyikében.⁵⁴³ Míg előbbi, felső-ausztriai nemesből lett polgárt korábbi hátterén túl kedvező soproni házasságban élve, saját borkereskedelmet folytatva találjuk a harmincas évek elején kezdődő domináns szerepében, addig az értelmiségi előképzettségű Reiss iskolamesterből házasság útján lett gazdag kereskedőként biztosíthatta be összesen tizenkétszer (!) az első pozíciók valamelyikébe történő megválasztását.⁵⁴⁴ Az iparos tevékenységet folytatók számára azonban még ekkor sem zárultak be a főhatalomba vezető utak. Az 1530-as évek közepén a tanácsban feltűnő Alex Gering mészáros például sikeres,

⁵⁴² A csoport térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 147.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Jakob Siebenbürger (8., majd 56., majd 50.), Michael Iban (25. majd 48, illetve röviden 8.), Oswald Bläswetter (24.), Martin Sighart II. (75. majd 78.), Cristoph Grätzer (31., majd 82., majd 46.) Georg Eisner (11.), Thomas Farkas (22.), Valentin Schwingenhamer (84.), Peter Fleischhacker (72. majd 74.), Michael Murr (30., majd 38., majd 43. és röviden 39.), Bartlme Ofner (38.), Michael Pullendorfer (8. majd 77.), Leonhard Hofmair (49.), Kaspar Kolb (21. majd 45.) és Paul Moritz (85. majd 7. és röviden 4.); Szende 2010, B.1.2.b. és c. A telkeket lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.6.2–3.

⁵⁴³ A csoportra lásd: VIII.2.3.2., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.3–5.

⁵⁴⁴ A csoport egyes tagjairól lásd: Goda 2009, 245–246.; míg Andreas Balltram: Házi II/2. 138–145, 239.; Házi II/6. 437.; Tompos 1971, 301–302.; Házi 1982, 347.; Hans Reiss: Bb. 83.; Gb. 522.; Házi I/7. 183.; Házi II/2. 23, 155, 220, 223, 280.; Házi II/6. 436.; Házi 1939a, 112–113.; Mollay 1968, 46–47, 136–138.; Tompos 1971, 302.; Házi 1982, 8717.; Mollay 1983, 208–209.; Mollay 1994c, 43–44.; Kovács József László 2000, 27–28.

részen a szarvasmarha-kereskedelemben is bekapcsolódó, később azonban meglehetősen gátlástalannak bizonyuló vállalkozóként ért el kétszeres városbírótságot, míg a szintén nagyállat-kereskedelemben érdekelt apa Sopronba költöző első generációs fiaként Thomas Preiss a negyvenes évekbeli közéleti szerepvállalása idején kereskedői tevékenységet folytatva, a korábbi vezető, Kaspar Kolb lányának férjeként szerepelt a forrásokban.⁵⁴⁵

A két meghatározó városirányító dominanciáján túl az időszak további sajátossága, hogy a kisebb befolyásra szert tevő mind a négy további polgár esetében kimutatható az előző nemzedékbeli apa erős előkészítő szerepe. Mindez Franz Siebenbürger és Hans Murr esetében a legnyilvánvalóbb, hiszen ők húszas-harmincas évekbeli politikai feltűnésük idején saját lábukon is meg tudtak már állni, mégis igen jelentős atyai örökségek kedvezményezettjeként jelentek meg a forrásokban. Alig néhány évvel Franz apjának, Jakobnak utolsó tanácsosi szereplése után a fiút máris az esküdtek közé választották, ahol kapcsolatai és sikeres agrárvállalkozása révén hosszú időre bebiztosíthatta helyzetét. Murr esetében Michael nevű apja készítette úgymond elő a vagyoni és közéleti hátteret, ám hosszabb soproni politikai szerepvállalás után Hans és hitvese Bécsújhelyre költöztek. A fenti példákkal ellentétben Paul Schützner és Michael Tölltl közvetlen felmenője ugyan csúcspozíciót nem viselt, de mindkettő gazdálkodói és közéleti sikereivel készítette elő fia későbbi karrierjét. Mindezt tetéztve Schützner közéleti sikereinek előkészítése és fenntartása érdekében kétszer is igen előnyös házasságot (Michael Murr, majd Mathes Bläswetter lányai) kötött.⁵⁴⁶ Végezetül, az ilyen előkészítő helyi nemzedékkel nem rendelkező, és az 1530-as évek végétől esküdként szereplő Leopold Steiner saját kereskedelmi igyekezete mellett Alex Gering mostohalányával kötött házassága révén próbálta a vezetésben benntartó közéleti beágyazottságát erősíteni.⁵⁴⁷

Sajnos Andreas Balltram két **adótételén** kívül a hatalmi csoportosulás igazán domináns tagjaira kirótt összegeket nem ismerjük. Az ismert adatok alapján a körön belül a legnagyobb, az itteni társaiknál, de különösen a városi átlagnál többszörösen nagyobb tételekkel Franz Siebenbürger és Michael Tölltl szerepelt. Némileg meglepő módon a város első emberének székében mindketten csupán két évet töltöttek el. Ők tehát abba,

⁵⁴⁵ Alex és Hans Gering: Házi II/2. 271.; Házi 1982, 5435, 5436.; Mollay 1988b, 316–319.; Friedrich 1992, 19.; Thomas Preiss: Gerb. 477, 480.; Házi I/7. 105, 409.; Házi 1982, 1643.; Mollay 1988a, 145.

⁵⁴⁶ Michael és Hans Tölltl: Házi I/7. 343–345.; Házi II/2. 25, 120.; Házi II/6. 317.; Házi 1965, 139–140.; Kovács József 1965, 167.; Tompos 1971, 304.; Házi 1982, 3787, 3788.; Mollay 1992b, 234–235.; Paul Schützner: Házi I/7. 340.; Házi II/1. 216.; Házi II/2. 84–86, 271.; Házi II/5. 71.; Házi II/6. 403, 435.; Mollay 1960, 68.; Mollay 1989a, 336, 339, 341.; Mollay 1994b, 286.; Mollay 1995b, 214.

⁵⁴⁷ Leopold Steiner: Gerb. 477, 480.; Házi I/7. 105, 409.; Házi 1982, 1643.; Mollay 1988a, 145.

a korábbi hatalmi csoportokban is látható típusba sorolhatóak, melynek tagjaira ugyan kifejezetten magas adót vetettek ki, ám a városbírói és/vagy polgármesteri feladatukért csupán egy-kétszer viselték. Velük szemben ekkor ismét feltűntek olyan személyek is az első pozíciókban, akik átlag közeli, esetleg ezt el sem érő összegekkel (Hans Murr és Thomas Preiss) láthatóak az adójegyzékekben.⁵⁴⁸

Az elemzett csoport két meghatározó irányítója közül Hans Reiss a Szent György utca északi részén **foglalt el kitüntetett pozíciót**, míg Andreas Balltram közeleti karrierje végére Reiss szemközti szomszédja lett. A rajtuk kívül igazán domináns egyetlen személy (Leopold Steiner) az egész korszakban az előző két polgár közvetlen közelében helyezkedett el. A kevésbé befolyásos közszereplői kört egy polgár (Thomas Preiss) kivételével döntően a Fő téren és az imént említett utca középső és északi részén érte karrierje csúcsa. Az ekkor jelentkező, döntően északkeleti irányú mobilitás ugyan nem tekinthető dominánsnak, ám a három polgár közül ketten (Andreas Balltram és Hans Murr) így jutottak több lépésben, a Mészárosok utcájából indulva igen előkelő lakhelyhez, míg Leopold Steiner a Szent György utcán belül hozta magát egyre előnyösebb helyzetbe. Az előbbi kettő kapcsán feltétlenül említésre érdemes továbbá, hogy már az iménti utcában található előkelő ingatlanai megszerzése előtt közeleti főszerephez jutottak, azaz a presztízs-növelő térbeli mobilitásukat már a vezetői szerepeket, esetenként előnyöket „megtapasztalva” hajtották végre.⁵⁴⁹

A 16. század közepén jelentkező tizedik hatalmi csoportosulás kétségtelenül megkérdőjelezhetetlen súlyú tagjának Cristoph Klebelsberger számított. A belső tanácsosok sorába már a negyvenes évek közepén beválasztott homo novus sikerének kulcsa nagy bizonyossággal nemesi háttérben és házassági stratégiájában rejtett, hiszen Sopronba érkezvén nőül vette a korábbi városvezető, Andreas Balltram dúsgazdag özvegyét.⁵⁵⁰ A Klebelsberger mellett középsúlyú szerepekben feltűnő Cristoph Humel, Orban Phleger és Jakob Mütler újabb elemekkel színesítik ennek az alperiódusnak a rekrutációs példáit.⁵⁵¹ A Sopronban iskolamesterként kezdő Humel értelmiségi háttére

⁵⁴⁸ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.6.

⁵⁴⁹ A csoport térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 147–148.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Andreas Balltram (66., majd 35., majd 53.), Hans Reiss (9.), Paul Schützner (1.), Franz Siebenbürger (50.), Alex Gering (12.), Hans Murr (43., majd 9., majd 76., végül: 58.), Michael Töllt (52.), Leopold Steiner (56., majd 51., és végül: 7.), Thomas Preiss (21.); Szende 2010, B.1.2.c. és d. A telkeket lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.6.2–3.

⁵⁵⁰ Róla, illetve a mellette feltűnő szűkebb csoportról összefoglalóan lásd: Goda 2009, 246–247.; míg Cristoph Klebelsberger kapcsán röviden: Pröhle 1979, 249–253.; Házi 1982, 2483.

⁵⁵¹ A csoportra lásd: VIII.2.3.2., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.4–5.

ugyan nem megvetendő alapnak számított, viszont igen szemléletes módon tanácsosi jelenléte csak akkor mutatható ki, miután egy gazdag özvegy nőül vételével jelentősebb vagyona és belvárosi boltra tett szert. Mindez nyilvánvalóan nem jelentette az értelmiségi identitás feladását, hanem sokkal inkább az utóbbi biztosította korlátozott vagyonosodási kereteken való túllépés igényét szemlélteti.⁵⁵² Az iménti minta erejét Orban Phleger karrierje is ékesen példázza, hiszen ötvenes-hatvanas évekbeli közéleti szerepe meghatározó előzményének az Alex Gering korábbi irányító polgár özvegyével kötött házassága számított.⁵⁵³ A korszak harmadik középvezetői súlyú polgára, Jakob Mütler ugyan tímármesterként érkezett Sopronba, ám érdemi politikai tevékenységet szintén csupán előnyös házassodását követően folytatott. Mütler igen szemléletes módon a Phleger életében is fontos szerepet játszó, imént említett Alex Gering lányát vezette oltár elé.⁵⁵⁴

A városi közélet csúcsszerepeiben csupán szerényebb mértékben szereplő további polgárok esetében ismét egyrészt hasonló, másrészt bizonyos pontokon eltérő tényezők fedezhetők fel a főhatalomba kerülés körülményeiként. Az 1540-es évek végétől Emerich Rainer pékmester kapcsán például a feltehetően apjának tekinthető hasonló foglalkozású Hans előkészítő tevékenysége is befolyásoló elem lehetett.⁵⁵⁵ Karl Rosenkantz példájában pedig egyértelműen a városjegyzői apa egyetemet járt és anyai ágon a korábbi irányító polgár, Peter Fleischhacker unokájának számító, majd tanulmányai után Sopronba visszatérő a már említett városvezető, Leopold Steiner lányát feleségül vevő férfit láthatunk. Rosenkrantz esete azért is igen tanulságos, hiszen egyszerre ötvözi az apa révén jelen lévő műveltségi háttér, az értelmiségi igényű egyetemi tanulmányok, és a nagyapai, illetve hitvesi vagyon egy személy sorsában történő találkozásának korai újkori példáját.⁵⁵⁶ Míg az imént kiemelt apai előkészítő fázisra a kortársak közül Nikolaus Nemesch és Hans Nagy karrierje,⁵⁵⁷ addig az egyfajta értelmiségi jelenlétnek a városvezetésben való további megjelenésére Kaspar Weiss és Sixtus Zehentner pályája mutat további jó példát. A már az ötvenes években esküdtként tevékenykedő legelső polgár már főtisztviség-viselése előtt

---

⁵⁵² Cristoph Humel: Házi II/2. 94, 159, 241, 253, 254, 275, 276, 284.; Házi 1959b, 353.; Tompos 1971, 296.; Házi 1982, 6765.; Mollay 1995b, 204.; Kovács József László 1996, 115–123.

⁵⁵³ Orban Phleger: Házi II/6. 388.; Kovács József László 1996, 118, 124.; Házi 1982, 1016.; Kovács József László 1998, 209.

⁵⁵⁴ Jakob Mütler kapcsán röviden: Házi 1982, 7903.

⁵⁵⁵ Emerich Rainer kapcsán: Házi 1965, 227.; Házi 1982, 8525, 8526, 8527.; Mollay 1988b, 299, 310, 319.; Mollay 1988a, 145–146.

⁵⁵⁶ A két Rosenkrantz: Mollay 1968, 139.; Kovács József László 1972, 345.; Házi 1982, 9033, 9034.

⁵⁵⁷ Nikolaus Nemesch: Házi 1982, 8256, 8260, 8261, 12110.; Balázs, Hans, Thomas és Hans Nagy: Házi I/7. 196, 224, 230, 240, 268, 269, 320, 321, 346, 357–362, 440, 268, 387, 388.; Házi II/5. 272.; Házi II/6. 376, 426.; Mollay 1967, 165–166.; Házi 1982, 8196, 8198, 8199, 8201.; Mollay 1993d, 33.

tovább gyarapította a megörökölt vagyont posztóboltján és kedvező házasságán keresztül, míg Nagy belső tanácsos apja örökébe lépve túl is szárnyalta őt. A kortársának számító Weiss közéleti jelenléte nem bizonyult tartósnak,⁵⁵⁸ de házassága mellett egyházi-értelmiségi előélete is latba eshetett az ötvenes évek közepén kétszeres városbírává választásában, míg a szintén ekkor városirányító Zehentner az előző évtizedben segédkántorként is tevékenykedett.⁵⁵⁹

Az **adózás szempontjából** a csoport szinte folyamatosan vezetői pozícióban ülő, legfontosabb vezetőjéről nem maradtak fenn adatok. A mellette még némileg befolyásos közéleti szerepet játszó három személy (Orban Phleger, Jakob Mütler és Cristoph Humel) kapcsán is csupán egy-két adótétel ismert, ami alapján a középtértek hozzávetőleg kétszeresét rótták ki rájuk. Ebből azonban komolyabb következtetéseket nem vonhatunk le, és az előző körhöz hasonlóan a döntő súlyú közszerelőkhöz adózási jellemzői homályban maradnak. Ehhez képest két, közepes (Emerich Rainer), illetve kifejezetten rövidtávú (Sixtus Zehentner) főhatalmi jelenlétet élvező polgárra nem is egyszer az átlagos adó többszörösét vetették ki. Emellett ugyan rövid ideig, ám ismét szerepelt a csúcspozíciókban polgárok egy olyan csoportja (Kaspar Weiss és Karl Rosenkrantz), melyre kifejezetten alacsony, akár átlag alatti adót róttak ki.⁵⁶⁰

Az inént bemutatott **polgárok térbelisége** kapcsán a legfontosabb vezető, Cristoph Klebelsberger az egész időszakban stabilan megőrizte a Szent György utca északi részén elfoglalt domináns pozícióját. A mellette még némi befolyáshoz jutó három személy közül ketten (Orban Phleger és Jakob Mütler) szintén ebben az utcában szerepeltek ingatlan-tulajdonosként, míg egyikük (Cristoph Humel) a Fő téren bírt előkelő házzal. A kevésbé meghatározó irányítók java két Mészárosok utcai polgár (Kaspar Weiss és Karl Rosenkrantz) kivételével szintén Sopron központi terén, és az inénti utcában szerepelt tulajdonosként. A belvároson belüli mobilitás ebben a körben szinte egyáltalán nem volt jellemző: ugyan Cristoph Humel a ferences kolostor mögötti ingatlanát leváltotta egy előkelő Fő téri házzal, ám az egyetlen igazán látványos mozgást az, a közéleti súlyát tekintve átlagosnak tekinthető Emerich Rainer hajtotta végre, aki a Mészárosok utcájának délnyugati csücskéből indulva tett szert előkelő Szent György utcai házra. Míg Humel esetében az előnyös térbeli mobilitás majdnem egy, addig Rainer példájában másfél

⁵⁵⁸ Kaspar Weiss kapcsán röviden: Házi 1982, 11372.

⁵⁵⁹ A két Zehentner: Házi I/6. 1, 125, 130, 194, 263–264.; Házi II/6. 420.; Gb. 808.; Házi 1982, 11875.

⁵⁶⁰ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.7.

évtizeddel előzte meg a főtisztviselést, azaz a két polgár korábbi gazdasági-házassági sikerek elősegítette helyváltoztatását követően érte el a közéleti csúcspozíciókat.⁵⁶¹

Az utolsó teljes egészében **még a 16. századra eső** hatalmi csoport periódusát teljes bizonyossággal nevezhetjük Steiner–Gering-korszaknak. Gyakorlatilag a hetvenes évek elejétől a kilencvenes évek közepéig terjedő időszakban az iménti két polgár együttesen huszonnégyszer (!) állt Sopron élén. Neveik korántsem hangzanak újak: ugyan Hans Steiner és a korábban ezen a néven szereplő Leopold feltehetően nem álltak rokonságban, de Hans Gering az 1530–1540-es évek városvezetői között feltűnt mészáros-kereskedő Alex fia volt. Utóbbi polgár esetében a hatalmi szerepbe kerülés különösebb magyarázatot nem igényel, ám saját érdemei sem lehettek csekélyek, hiszen apja utolsó ismert esküdtse után Hans csak másfél évtizeddel később tűnt fel először a belső tanácsban.⁵⁶² A Sopronban már az ötvenes évek elején kimutatható Steiner sem a semmiből lett a város meghatározó vezetője, hiszen első esküdti említései csupán az 1570-es évek elejéről származnak. Az eddig eltelt két évtizedet azonban Steiner nem töltötte haszontalanul, hiszen saját vagyonszerző igyekezete mellett Leopold Kaufmann lányával kötött frige következtében jelentős részt szakíthatott a soproni viszonyok között rendkívülinek számító Grätzer-vagyonból.⁵⁶³

A középvezetői szerepben feltűnő Gregor Posch pályájában a közéleti jelenlétet sikeres üzletei mellett kedvező házassága előzte meg, míg Hans Schiffer példájában ismét a sikeres apa nyomdokába lépő, a családi karriert még inkább kiteljesítő modell figyelhető meg.⁵⁶⁴ Mindezek után korántsem meglepő, hogy az időszak további két főtisztviselője, Thomas Nagy és Hans Törtl a megelőző két időszak valamelyikében már a csúcspozíciókig jutott apjuk irányítói jelenléte után kerültek helyzetbe. Mindez még akkor is igaz, ha például Michael utolsó és Hans Törtl első ismert esküdti szerepe között három évtized telt el, míg a Nagyok esetében apa és fia két év különbséggel tűnt el, illetve fel a belső tanácsosok soraiban. Az 1590-es években rajtuk kívül városbírói és polgármesteri szerepben látható, de már inkább a 17. századi soproni politikai elit történetében

⁵⁶¹ A csoport térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 148.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Cristoph Klebelsberger (53.), Cristoph Humel (81. majd 2.), Emerich Rainer (31. majd 13., míg röviden: 80.), Kaspar Weiss (75.), Sixtus Zehentner (51.), Nikolaus Nemesch (1.), Orban Phleger (57.), Hans Nagy (14.), Jakob Mütler (12.) és Karl Rosenkrantz (74.); Szende 2010, B.1.2.e. A telkeket lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.6.2–3.

⁵⁶² A két vezető hatalmi időszakának egyes szereplőiről összefoglalóan lásd: Goda 2009, 247.; míg Alex és Hans Gering: Házi II/2. 271.; Házi 1982, 5435, 5436.; Mollay 1988b, 316–319.; Friedrich 1992, 19.

⁵⁶³ Hans, Abraham és Jakob Steiner: Házi 1982, 10443, 10444, 10447.; Grüll 1993, 339.

⁵⁶⁴ A csoportra ld.: VIII.2.3.2., míg a rokonsági összefüggésekről: VIII.5.4–5.; Gregor Posch: Házi 1982, 1466.; A két Schiffer kapcsán: Házi 1982, 9468, 9470.; Mollay 1992c, 292–293.; Grüll 1993, 342–346.

kulcsszerepet játszó polgárok valójában az eddig megismert mintákat mutatták. A vezetés első számú székeibe Michael Treuselt gyakorlatilag saját erőfeszítései mellett az apai háttér, és az anyósa végrendeletével rá szálló vagyon juttatta. Marx Faut esetében a házasságok az előző és a saját generációban is kiemelkedő jelentőségűek voltak, hiszen apja ily módon szakított részt a Grätzer-vagyonból, míg ő a Tölltl-családba házasodott be.⁵⁶⁵ Saját erőfeszítései mellett a közvetlen főhatalom betöltését megelőzően ugyanez a minta jelent meg a két, utolsóként említendő vezető életpályájában is. Így került a többszörös egyetemjáró Hans Bucher az Artner-atyafisággal, míg a nemesi származású Melchior Sankt Bartholomei a Nemesch-családdal szoros rokoni viszonyba.⁵⁶⁶

Az irányítói kör **adózás** szempontjából ekkor a korábban már kifejtett okok miatt csupán igen korlátozottan jellemezhető. Az egyik legfontosabb vezetőnek számító Hans Steinerre kirótt tételek tisztségviselése miatt a kiválasztott adójegyzékekből egyáltalán nem ismerhetők meg. A másik igen domináns csúcsvezető, Hans Gering pedig közéleti karrierjének legfontosabb szakasza után tűnt csupán fel az átlagos összeg kétszeresével. Hasonló tételek szerepeltek Hans Tölltl esetében is. A vizsgálatot az 1590-es években karrierjüket csak elkezdőkre kiterjesztve sem tehető differenciáltabbá a kép. Gyakorlatilag a közéleti szerep betöltéséhez kötődő adómentesség a kivett adó nagyságának és a közéleti csúcsvezetésben betöltött szerep tartósságának lehetséges összefüggéseire vonatkozó kérdésfelvetés megválaszolását ekkor lehetetlenné teszi.⁵⁶⁷

Röviden kitérve a **belvárosi térbeliség** kérdésére, a Steiner–Gering duumvírátus jellemezte periódusban a két legfontosabb vezető a Szent György utca északi részében, egymáshoz igen közel rendelkezett előkelő ingatlanokkal. A mellettük jelentkező kevésbé befolyásos csoport tagjai a város déli végében szereplő egyetlen személy (Gregor Posch) kivételével mind az iménti utcában, illetve a Fő téren bírtak nagy-presztízsű háztulajdonnal. Ebben a szakaszban a belvároson belüli egyetlen ismert mobilitás abban merült ki, hogy Hans Steiner főtisztviség-viselése előtt majdnem egy évtizeddel előkelőbb helyzetbe hozta magát a Szent György utcán belül. Csupán érintőlegesen kitérve az 1590-es éveknek a karrierjüket már a következő évszázadban kiteljesítő fővezetőire,

⁵⁶⁵ Sebastian és Michael Treusel: Házi 1982, 3900, 3901.; Hans és Marx Faut: Házi 1982, 4511, 4513.; Házi 1959a, 156.; Grüll 1993, 339.

⁵⁶⁶ Hans Bucher: Házi 1982, 1831.; Házi 1972, 161.; Grüll 1993, 339.; Melchior Sankt Bartholomei: Házi 1982, 10861.

⁵⁶⁷ Minderre lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.4.8.

lakhelyük szempontjából a Fő tér (Melchior Sankt Bartholomei és Hans Bucher) mellett a város délnyugati csücske (Michael Treusel és Marx Faut) játszott még fontos szerepet.⁵⁶⁸

V.3.4. *A szerveződés, adózás és térbeliség tanulmányai*

Az elemzés felső határának kijelölt 1590-es évek végéig elérve érdemes tehát röviden összefoglalni a 14–16. századi Sopronban városbírószágot és polgármesterséget betöltő, hatalmi időszakok tekintetében közel egy tucat szűkebb-tágabb kört alkotó személyek csoportjainak egymást váltó dinamikájára, belső szerveződésére és a bejutást lehetővé tévő egyéni háttérre vonatkozó fenti részletes megállapításokat. Az említett hosszú időtartamú vizsgálati szakaszban gyakorlatilag húsz-harminc évenként láthatóak új csoportok, melyek között számos összefonódás, közös jegy ellenére több különbség is kimutathatóan bizonyult. Utóbbiak tekintetében, mint korábban hangsúlyoztuk az 1390-es, majd pedig az 1510-es évek jelentettek meghatározó korszakhatárt.⁵⁶⁹

Az így **három szakaszra tagolódó** hosszú periódus **első felébe** három hatalmi irányítói csapat tartozott. Szerkezeti szempontból az első, **14. század közepi** hétfős társaság tagságát tekintve gyakorlatilag még komoly jelenlétet mutatott a 13. század végi, illetve 14. század eleji családok befolyása, ugyan hol kevésbé jelentős, esetleg éppen nem meghatározó, míg a korszak legkiemelkedőbb vezetője esetében döntő erővel. Az erőteljesen egy személy kitüntetett szerepével jellemezhető időszak előbb említett szereplői döntően családi kontinuitásokat, míg két polgár a csúcspozíciók tekintetében homo novus-i sikereket képviselt, sőt utóbbiak egyike a harmadik szakaszban jelentkező fia számára is megágyazhatta a későbbi vezetői pozíciót. Az irányító szerepekbe történő bejutás közvetlen előzményei között a nemesi származás és földbirtokos jelleg dominanciája mellett már növekvően volt a jelentősége a sikeres gazdálkodó-kereskedői életformának.

⁵⁶⁸ A csoport egyes tagjainak térbeliségére összefoglalóan: Goda 2007a, 148.; Dávid–Goda–Thirring 2008 belvárosi telkei közül: Hans Steiner (55. majd 7.), Hans Gering (11.), Hans Tölzl (49.), Gregor Posch (28.), Hans Schiffer (84. és átmenetileg 100.) és Thomas Nagy (14.); Szende 2010, B.1.2.f. Az 1590-es években szintén főtitkságban szereplő, de a 17. század első évtizedeiben (is) meghatározó polgárok belvárosi telkei kapcsán: Marx Faut (27. majd 90.), Michael Treusel (67.), Melchior Sankt Bartholomei (1.) és Hans Bucher (2.). A telkeket lásd a disszertáció mellékleteiben: VIII.6.2–3.

⁵⁶⁹ Az alább összefoglalandó csoportokra: VIII.2.3.1–2., míg a családi-rokonsági összefüggésekről: VIII.5.3.1–5. Emellett az időbeni egymásutániságról, illetve az egyéni karrieren belül a városbírói és polgármesteri pozíció jelentőségéről: VIII.2.4.3.

A **század harmadik harmadában** jelen lévő második személyi-hatalmi konstelláció még az előzőhöz képest is határozottabban egy személy dominanciájával írható le, míg a mellette szereplő öt polgár döntően mellékszereplőnek tekinthető. Az utóbbi igen domináns vezető ismét a szabad királyi várossá válás idejére visszavezethető családi-nemzeti múltat képviselte. Sőt, a 13. század végétől befolyásos további nemzetségek szerepe még mindig nem szűnt meg, hiszen rajta kívül kisebb és nagyobb mértékben a vezetői pozíciókban hasonló családi hátterű személyek tűntek fel. A hatalmi posztokba történő bejutás közvetlen körülményei kapcsán azonban már lényegi különbségek fedezhetők fel, hiszen az időszak fővezetője esetében például igen tanulságos az irányítói szerep megtartása melletti, vagy éppen azt elősegítő gazdasági profilváltás, azaz egyfajta adaptáció. A kisebb-nagyobb mértékben a többieknél is jelentkező, tudatosan tűnő átalakulás lényege a földbirtokos karakter megtartása melletti, igen diverzifikált pénzszerzési és vagyongyarapítási lehetőségekbe történő egyre intenzívebb bekapcsolódás. Mindez elősegíthette a vezetői szerepek megtartását, majd az irányítói helyzet a további vállalkozások kiteljesítését szolgálhatta.

A **század végén** jelentkező harmadik csoportban egy igen fajsúlyos és három kevésbé befolyásos személy látható, ám utóbbiak közül hárman családi kontinuitást is képviseltek, így biztosítva két esetben továbbra is a század első felének hatalmi köreibez való kapcsolódást. A szerepbe vezető körülményekre tekintve az előző csoportban először tetten érhető gazdasági adaptáció ekkor teljesedett ki igazán. Az előbbi két jellegzetesség érdekes társadalomtörténeti helyzetet szült: már teljesen az új vagyon- és presztízsszerzési modell érvényesült, ám a csúcspozíciókba kerülés és tartós jelenlét megváltozott körülményei ekkor még nem hoztak magukkal teljesen új arcokat, hanem a régi vezetők közvetlen utódai adaptálódnak sikeresen az új viszonyokhoz. Mégis, a következő évtizedekre előretekintve ők ekkor már családjaik hatalmon lévő utolsó, egyfajta kivezető nemzedékét képviselték.

A **15. század első három évtizedében** több mint egy tucat vezetői szerepben megjelenő, szinte kizárólag homo novus polgár között egy személy házassági kapcsolatától eltekintve senki sem képviselte a 14. század családjaival és sajátosságaival való kontinuitást. A három szinte a semmiből feltűnő, majd soproni fiági kontinuitás nélkül eltűnő kimagasló súlyú polgár duum- illetve triumvirátusa mellett a többiek csupán mellékszerepekben tűntek fel. Mégis, az utóbbi csoporton belül többen ekkor, vagy a következő hatalmi konstellációkban szereplő utódokkal rendelkeztek. Ezen felül a

csoporton belüli, ám a két legbefolyásosabb személyt nem integráló egyik belső erőközpontot egy olyan közép- és alsóvezetői, azonos családi-atyafisági maghoz tartozó, rokoni és üzleti szálakkal összefonódó kör jelentette, amely tagjainak egy része többek között az iménti összefonódások mentén biztosította be saját utódainak későbbi politikai jelenlétét. Ennek megfelelően a bejutás legfőbb körülményének az új idők jegyében a gazdálkodói-kereskedői sikerek számítottak, ám az egy-egy esetben jelentkező összetett vállalkozói karakter mellett a megfelelő házassági stratégia is igen erős jellegzetességnek számított.

A harmincas és negyvenes években jelentkező ötödik csoport egy kisebb, ötfős konstellációnak bizonyult, ahol egy közepesen erős befolyású vezető mellett egy, talán egy személyt leszámítva kevésbé meghatározó kör irányította a várost. Két családi kontinuitást hordozó férfiú révén ugyan jelen volt ekkor az előző időszak befolyásos családjainak egy része, ám jól házassodó, majd több-kevesebb sikerrel járó homo novus-ok is erősítették a kört. A csúcspanasz vezetői pozíciók egyikébe való bevalasztás közvetlen egyéni hátterének, illetve előzményeinek ekkor az élelmiszertermelő- és nagykereskedői sikerek, az előnyös házasságok, és kivételes esetben zálogügyletek kamatai és bányajövedelmek számítottak.

A század közepe utáni három évtizedben jelentkező hatodik periódusban szerkezeti szempontból a majdnem egy tucat közéleti főszereplő között két igen domináns, egymás hatalmi szakaszát részben átfedő személy gyakorlatilag egy kivételével elenyésző súlyt képviselő polgárok társaságában irányította Sopront. A hatalmi időszakok közötti összefonódásokat egyértelműen jelezve a két meghatározó vezető egyike a negyedik periódus, míg másika a következő időszak egy-egy irányítójával állt közvetlen apa-fiú kapcsolatban, míg a többiek java a fő hatalmi pozíciók tekintetében homo novus-nak számított. Ennek ellenére jelentős részük igyekezett jól házassodni, azaz korábbi vagy kortárs vezetők leányain vagy özvegyein keresztül rokoni kapcsolatokat létesíteni vezetőtársaival. A csúcspanaszokba-jutás közvetlen előzményeül a kezdvező házasságok mellett döntően az eredményes kereskedői aktivitás szolgált, mégis hosszabb-rövidebb közéleti szerepekre a saját területükön tartós sikereket elérni képes kézművesek (vargamesteri-üzletelők, vászonipari, esetleg pékmesteri háttér) is sikerrel pályázhattak.

A századforduló előtti és utáni, összesen két és fél évtizedben kimutatható irányítói kör számbeli szempontból tízfős tagságával az előzőnél szűkebbnek számított, mégis itt a hatalmi szerepek eloszlása egyenletesebben alakult, hiszen három-négy közepesen meghatározó és további kiegészítő személyek alkották a politikai elit csúcsát,

ahová tehát ekkor feljutottak egyrészt sikeres és jól házasodó, másrészt később eladosodó homo novusok, apai szerep folytatói és családon belüli későbbi átöröktetések előkészítői. A bejutás közvetlen előzményeinek szempontjából a házasságokon túl meghatározó gazdálkodó-kereskedői jelleg mellett látványos személyes eredmények esetében tér nyílt például kádármesteri, vagy halászati-vállalkozói tevékenységek folytatói számára is. Az időszak tehát mind a hatalmi szerepek megoszlása, mind pedig a rekrutáció tekintetében a korábbi és későbbi viszonyokhoz képest plurálisabbnak számított.

A mikroszinten az imént hangsúlyozott egyenletesebb és nyíltabb minták lassú megszűnésével jellemezhető **tíz és húszas évek makroszinten**, azon belül is mind személyi, mind szerkezeti-jövedelemszerzési szempontból **korszakhatárnak**, az 1390-es években elkezdődő hosszú 15. század lezárásának tekinthetők. Ugyan a közéleti csúcsvezetés ekkor szerkezeti szempontból kitágulva majdnem másfél tucat résztvevőt számlált, ám az iménti kör élén egy igen kisszámú, hatalmi szerepeit végtelenül optimalizáló társaság állt. Rajtuk kívül a többiek java csupán egy-két évet töltött a csúcsvezetői pozíciókban. A legbefolyásosabbak csapata szinte kizárólag sikeres homo novus-okat ölelt fel, akik közül egy örökölte át fiágon vezetői szerepét, egy pedig folytatta az előző körben domináns nagybátyja közéleti karrierjét. Látványos módon a kevésbé jelentős irányítók java is családi-származási szempontból újnak számított nemcsak a legfontosabb pozíciókban, hanem a tanácsban is. Utóbbi polgárok körében a többi csoporthoz való kapcsolódást egy tisztavirág-életű közszereplésre képes vej, illetve egy, a következő csoportban szereplő fia sikereit előkészítő apa jelentette. A főhatalmi tisztségbe történő bejutás körülményeit tekintve a házasságokon túl több-kevesebb siker mészárosi, vaskereskedői illetve halászati-vállalkozói tevékenységet folytatva is elérhető volt. Ennek ellenére az egyik leglátványosabb közéleti jelenlétet hozó jellegzetességnek a kifejezetten 16. századi minta, azaz a főként agrárforrásokba fektető, sokszor gátlástalan nagyvállalkozói jelleg számított.

Az **1530-as évek** beköszöntével induló új irányítói-konstelláció kilenc személyének hatalom-gyakorlásában két, igen jól házasodó, újonnan jött polgár abszolút dominanciája bontakozott ki. Érdekes módon a hozzájuk érdemben nem kötődő mellékszereplői csoporton belül erős házasodási kapcsolatok mutathatóak ki, ráadásul hármuk esetében belső tanácsosi pozíciót vagy főtisztséget viselt apa is látható, míg ketten ilyen típusú előkészítést végeztek később vezetői helyzetbe jutó fiuknak. Ebben az időszakban az előző periódusokhoz viszonyítva egy árnyalattal kevésbé jelentős súllyal estek a latba az előnyös

házasságok. Az első számú pozíciók egyikének megszerzésében azonban kereskedelmi, esetleg mészárosi háttér mellett, esetleg helyett, az előző szakaszban feltűnő agrárvállalkozói polgáron kívül további két 16. századi típus jelentkezett. Egyrészt csúcsvezetői pozíciókat értek el a beköltöző módos nemesség egyes tagjai, másrészt kifejezetten újszerűnek bizonyult a község csúcsein az értelmiségi előképzettségű, kezdetben ilyen vagyonszerzési tevékenységet is folytató, ám az ehhez tartozó kulturális sajátosságokat később sem feladó vezetők megjelenése.

Az **1540-es évek** végétől jelentkező másféltucat résztvevőt magában foglaló új hatalmi konstellációban az iménti jegyek hatványozottan jelentkeztek. A vezetői piramis csúcsán gyakorlatilag egyetlen, igen domináns helyzetben található, jól házasodó nemesi homo novus látható, aki mellett három személy (egy értelmiségi háttérű!) közepes jellegű, míg a többiek minimális szerepekhez jutottak. A legdominánsabb irányító körűli csoportban az előző nemzedék tanácsbéli, esetleg más (pl. értelmiségi) előkészítő szerepe négy esetben volt igazolható, míg az előbbiek közül egy polgár minden bizonnyal fia későbbi szerepét is elő tudta készíteni. A hatalmi pozíciók megszerzésének közvetlen előzményei között az előző körhöz kapcsolódó, illetve az ezen belüli házassági kapcsolatok és a gazdálkodói-kereskedői vagyonszerzés mellett a kézművesipari tevékenység (pék mesterség, tímárság) sem bizonyult kizáró oknak. Emellett itt is többször az új, 16. századi jegyek domináltak, azaz kiemelendő a jól házasodó tehető polgár-nemes, és az értelmiségi előképzettségű, tevékenységű (iskolamester, sekrestyés, segédkantor és egyetemajtárt városjegyzői sarj), esetleg „csak” ilyen kulturális háttérű polgár erős mintázata.

A **16. század utolsó**, még egészében vizsgálható **vezetői köre** fél tucat résztvevőjével szerkezeti szempontból első látásra igen szűknek tűnt, ami azonban már korántsem volt meglepő annak tükrében, hogy a vezetői szerepek jóval több, mint felét egy igen jól házasodó új polgár, és egy korábban csúcspozíciót viselt apa szülöttje töltötte be. A négyfős, kisebb befolyású csoporton belül három polgár esetében az egyik ekkori csúcsvezetőhöz hasonlóan igen fontosnak bizonyultak az előző generáció sikerei, továbbá kettejük utódai később is fontos szerepet játszottak. A községi sikerek titkát ekkor az apai vagyon, a nagykereskedői tevékenység és az előnyös házasságok egyénenként változó kombinációi jelentették. Ráadásul ehhez a körhöz több szálon kapcsolódtak az 1600-as és 1610-es évek városvezetésének már a kilencvenes években megjelenő tagjai, azaz többek között egy kívülről érkező tehető nemesből lett polgár, és több

értelmiségi-peregrinus háttérű sikeres városvezető. Végezetül az ekkori, az 1580-as, illetve 1590-es években domináns vezetői kör tagjai és utódaik között jelentkezett egy új, döntően majd a 17. századi soproni csúcsvezetői személyekre jellemző elem. Az igen sikeres, esetenként értelmiségi előképzettségű kereskedő-vezetők egy része városi polgárként elért sikereit kiegészítve nemességet is szerzett.

Az **elitbe vezető**, esetenként hosszabb-rövidebb karrier-utak összefoglalása után érdemes röviden összegezni mennyiben differenciálják az iménti összképet az egyes közéleti csoportok tagjaira kivetett adóra, illetve a belvárosi elhelyezkedésre és mobilitásra vonatkozó adatokból kirajzolódó jellegzetességek.⁵⁷⁰ Ugyan a kirótt adótételekre vonatkozó információkból messzemenő következtetéseket csupán óvatosan lehetett levonni, mégis az egyes csoportok belső viszonyaira elvégzett elemzés az átlagos példákon túl három, egymástól markánsan elkülönülő típust azonosított. A kirótt adó nagysága és a közéleti csúcsvezetésben eltöltött idő hossza viszonylatában a polgárok egy része kifejezetten nagy tételekkel szerepelt, és emellett közép- esetenként hosszútávú csúcsvezetőnek számított. Emellett feltűntek meglehetősen magas összegekkel szereplő, ám ehhez képest kifejezetten rövid ideig városbírói és/vagy polgármesteri pozíciót betöltő személyek is. Végül az elsőrendű hatalmi tisztek valamelyikében mutatkozó polgárok között szerepeltek olyanok, akikre igen alacsony, esetenként az átlagot alulról suroló összegeket vetettek ki, ám ennek ellenére rövidebb hatalmi jelenlétük sokszor megegyezett a második típusba sorolható személyekével. Gyakorlatilag a 15. század első felében szereplő két vezetői körben döntően az első és a harmadik típusba sorolható irányítókat lehetett regisztrálni. Ennek megfelelően ekkor a hosszabb ideig csúcspozíciókat betöltők a rájuk kivetett adó szempontjából az átlagot tartósan, többször jócskán meghaladó tételekkel jelentkező polgárok közé tartoztak, míg a kisebb jelentőségű vezetők meglehetősen alacsony, többször az „átlag alá bukó” összegekkel szerepeltek.

Az iménti jellegzetesség gyakorlatilag a század közepén jelentkező Joachim–Herborszakban módosult annyiban, hogy az előző karakter fennmaradása mellett több személy esetében a második típusba sorolt jellegzetességgel találkozunk, azaz ők az átlagot akár többszörösen is meghaladó adótételeik ellenére csupán szerény csúcsvezetői jelenlétet tudhattak magukénak. Ehhez képest a korábban az elit nyíltsága-zártsága, illetve a hatalmi szerepek megoszlása kapcsán plurálisabbnak bizonyuló, az 1480-as és 1500-as évek között jelentkező kör ebből a szempontból is kivételesnek bizonyult. Itt ugyanis az összvezetői

---

⁵⁷⁰ Minderről összefoglalóan tájékoztat: VIII.4.1–8.

társaságon belül nem a főtisztviselés szempontjából legbefolyásosabb személyek szerepeltek a legnagyobb összegekkel. Ugyan az átlaghoz képest őket is legalább kétszeres tételek jellemezték, ám az első típus egyfajta kettéválásaként a középsúlyú vezetői kör egy része náluk ugyan rövidebb ideig irányított közéleti értelemben, mégis nagyobb tételekkel szerepelt. Ebben az időszakban is láthatóak a második és a harmadik típusba sorolható polgárok, ám az imént leírt jelenség különlegességét jelzi, hogy erre se korábban, se később nem láttunk ilyen határozottan jelentkező példákat. Ehhez képest a 16. század második és harmadik évtizedét ebből a szempontból leginkább az első típus megerősödésével és domináns jelenlétével lehetett leírni. A század második harmadától kezdődően sajnos az igazán erős közéleti jelenlétű polgárokról kivethető összegről egyre kevesebb adótétel maradt fenn. Ennek ellenére az 1530–1540-es években a második típus kitüntetett szerepe, míg az 1570-es évekig terjedő időszakban szintén a második, továbbá a harmadik típus erős jelenléte volt megállapítható. Az utóbbi elem különösen jól mutatja, hogy ekkor sem kellett feltétlenül a közéleti eliten belül a legnagyobb adótételekkel szereplők közt elhelyezkedni ahhoz, hogy valaki hosszabb-rövidebb ideig az első ember szerepét töltse be.

A városirányítói csoportoknak az 1480-as évektől teljességében rekonstruálható **belvárosi elhelyezkedése és mobilitása** további érdekes adalékokkal szolgált a vezetői körök belső, és egymáshoz képest megállapítható hasonlóságainak és különbségeinek kimutatásához. Az átlagon felüli számú főtisztviséget viselők lakhelyei ugyan legtöbbször a belváros északi, illetve északkeleti részében helyezkedtek el, ám az 1480-as és az 1500-as évek közé eső időszak ebben is ismét pluralitást mutatott. A 16. század második és harmadik évtizedében az iménti szempontból a Fő tér és közvetlen vonzaskörzetének súlya megkérdőjelezhetetlennek bizonyult. Ehhez képest az 1530-as évektől a belváros előbb említett fő piactere mellett a Szent György utca északi telkei játszottak gyakorlatilag az 1590-es évekig meghatározó szerepet az első számú vezetők lakhelyei között. Ennek ellenére még az 1520–1530-as években is szerepelt olyan hétszeres főtisztviselésű polgár, aki számára a Sópiacnál elhelyezkedő ingatlana szolgált otthonául, azaz a fenti minták ugyan dominánsak voltak, ám korántsem tekinthetők egyedüllinek.

A vizsgált személyek belvároson belüli, szinte kizárólagosan észak- északkeleti irányú mobilitása a legtöbb esetben vagy már elért gazdasági-házasodási sikerek eredményének, vagy (további) elősegítőjének bizonyult. Tanulságos módon az irányítói körök „mozgékony” elemei a 16. század közepéig legtöbb alkalommal a karrierjük során

hosszú vezetői jelenlétre szert tevő polgárok közül kerültek ki. Az egyes esetekben két-három évtized alatt akár háromszori lakhelyváltogatások „célállomásának” a legsikeresebb személyek esetében a Fő tér, illetve a Szent György utca középső és északi telkei számítottak. A mobilitás tekintetében a legaktívabb időszaknak a 16. század első két-három évtizedének nagyratörő homo novus-ok uralta periódusa számított. A megerősödő térbeli mobilitás tehát ekkor korántsem járt feltétlenül plurálisabb, több személynek hozzátétőleg azonos hatalmi súlyt biztosító viszonyokkal. Itt éppen azt szemléltette igen látványosan, milyen ambíciók fűtötték az időlegesen igen sikeresnek bizonyuló, mindenáron feltörekvő személyeket. A helyváltogatások kapcsán még egy utolsó eredményt érdemes különösen kiemelni. Egyesek életpályájában a helyváltogatás gazdasági-házasodási sikerek eredményeképpen a csúcset vezetői pozícióba történő beválasztás előzményének, esetenként előkészítésének számított. Ezzel szemben mások a városbírói és/vagy polgármesteri pozíciókba való bekerülést követően, azaz a főhatalmi szerepek lehetőség-rendszerét „megízelve” tettek szert (még) előkelőbb belvárosi lakhelyre. A vizsgált korszak végéig mindkét imént említett típusra találtunk példákat, amit a soproni közéleti elitnek a foglalkozási-származási, illetve adózási elemzésekben több ponton jelentkező részleges nyitottságával, ezen belül is részben egyfajta saját érdemeken alapuló érvényesülési lehetőségnek a jelentkezésével hozhatunk összefüggésbe.

V.3.5. Az elitképződés összehasonlító jellegzetességei

A 13–16. századi soproni vezetői szerepeket betöltők hatalmi megoszlását, illetve csoportjaiknak elemzését követően érdemes a fejezetben ismertetett származási-etnikai, tisztségviselési, továbbá az elitképződés meghatározó szakaszaira és jellegzetességeire vonatkozó kutatási eredményeket immár közép-európai és Kárpát-medencei összefüggéseikbe ágyazva átfogóan összefoglalni. Ugyan a városvezetésen belüli **etnikai megoszlások** elemzését nem tekintettük fő feladatunknak, mégis a német törzsterületekkel, illetve a svájci és osztrák példákkal ellentétben Sopronban a német elem döntő befolyása mellett magyar, magyar származású személyek is bekerülhettek a főhatalom berkeibe. Az ebből a szempontból is vegyes képet mutató elemzett Kárpát-medencei csoporton belül a nyugat-dunántúli település tehát korántsem volt döntően magyarok lakta és irányította város (ld.: a mezővárosok java, továbbá Pest és Szeged). A paritásos berendezkedésű polgárközségek (Zágráb, Zsolna, Buda, Kolozsvár, majd Nagyszombat) közé sem sorolhatóan azon példák (pl.: Pozsony és Kassa) közé tartozott, ahol a politikai

berendezkedés ugyan nem öltött etnikai korporativitást, ám a döntő súllyal német etnikumú közösség legfelsőbb pozícióit magyar származásúak, illetve ezen a nyelven (is) jól tudók is betölthették. Sopronban mindegyike a kezdeti várjobbágyi-nemesi réteg uralma idején bizonyára tágabb tér nyílt (pl.: Stephanus és leszármazottai), de az ismert 15. (pl.: Peter Gelusch, Paul Csekan, Stephan Zenkel és Emerich Magas), illetve 16. (Jakob és Franz Siebenbürger, Thomas Farkas, Alex és Hans Gering, a Nagy család és Hans Törtl) századi példákban itélve mindegyike később is volt lehetőség.⁵⁷¹

A **főhatalomba vezető grádicsok** tekintetében Sopron egyszerre mutatott általános Kárpát-medencei, illetve kifejezetten helyi jellegzetességeket. Mint a korábbi részekben nyilvánvalóvá vált, a legtöbb elemzett városban valamilyen kisebb öngazgatási, pénzügyi előkészítő feladatkör betöltését követően a belső tanácsban eltöltött éveken át vezetett a tisztviselési karrier esetleges előkészítő állomások (pl.: budai pénzbíró, brassói és nagyszombati Stadthann, kolozsvári sáfárpolgár) után a polgárközség első számú, néhány mezőváros, Nagyszombat és Segesvár (polgármester) kivételével döntően városbírónak nevezett főtisztviselésébe. Emellett a 16. század elejére számos városban jött létre egy a polgárközség korábbi választói jogait kisajátító (Buda és Kolozsvár), illetve a korábbi tanácsosok és főtisztviselők jelenlétének kontinuitását, és a polgárközség erősebb kontrollját biztosító újfajta külső tanács (pl.: Pozsony, Kassa és Beszterce). A legfelsőbb vezetésbe ugyan Sopronban is legkésőbb a 15. század második felétől leginkább az adószedői-igazgatási jellegű külső tanácsosságból (döntően: belváros, második és harmadik negyedek) indulva, a belső tanácsban át lehetett eljutni, mégis a nyugat-dunántúli város igen különleges példát jelent. Itt ugyanis a 14. század első harmadától gyakorlatilag két főtisztviselési pozíció (városbíró és polgármester) létezett, melyek közül a második a század végére rangban előkelőbbé vált, ám az első sem veszített döntő mértékben politika súlyából. Mindez tehát gyakorlatilag az elitképződésre is messzemenő következményekkel járva megduplázta a város irányítójának számító vezetői pozíciókat. Már a 14. században lehetett valaki tanácsosi előélet után közvetlenül polgármester, mégis az előbbi minta fennmaradása mellett a 15–16. századi karrierek jelentős számában a polgármesterség a városbírószálon keresztül vezetett az út.⁵⁷² Az 1530-as és 1540-es évektől a külső tanácsot választás helyett jelölés útján, ám továbbra is külvárosi polgárokból töltötték fel, tehát a másutt jelentkező oligarchikus „nagytanács” itt nem jött létre. Fontos társadalomtörténeti

⁵⁷¹ Az egyes személyek kapcsán lásd: VIII.2.3.1–2.

⁵⁷² Minderről igen szemléletesen: VIII.2.2.1–2.

következményekkel járt továbbá az is, hogy Sopronban mind az esküdti, mind a főtisztviselői pozíciók kiegészülhettek további vagyonszerzésre alkalmas feladatokkal (pl.: falugrófság, templomatyaság, kamarási pozíció és negyedmesterség). Ráadásul nem tiltották az akár többszöri, közvetlen, egyazon pozícióba történő újraválasztást, a tisztségek egyidejű, vagy egymásutáni halmozását, sőt családtagok is részt vehettek egyidejűleg az irányítói pozíciókban. A fenti tényezők a 15–16. századi, de részben már a korai időszak elitképződési folyamataira is komoly befolyást gyakoroltak.

A **13–14. századi** soproni csúcspozíciók betöltőinek **származási-jövedelemszerzési háttérét**, viszonyrendszereit tekintve a korábbi közép-európai és Kárpát-medencei példák helyi megfelelőit láthattuk. A korai délnémet városok heterogén (nemesek, korai kereskedők, miniszteriálisok stb.) elitje, vagy éppen a svájci városok, Bécs és a felső-ausztriai Steyr lovagpolgári rétegének megfelelőit térségünkben a várjobbágyi-nemesi elemek jelentették. A nyugat-dunántúli városban ezen irányítók javát olyan markerek jellemezték, mint például a „comes”-i cím, katonai „vitészség”, járadékok élvezése illetve fölbirtokok, esetenként jobbágyfalvak birtoklása. A 14. század közepétől, majd a végétől kiteljesedve ez a réteg fenti jellege megtartása mellett bor- és gabonakereskedelem, pénz- és kölcsönügyletek, hússzék- és fürdőtulajdonok és vámbérletek formájában más jellegű jövedelmekkel is igyekezett vagyoni és közéleti helyzetét biztosítani. Az ilyen típusú kiegészítő specializációra, Lajtán túl (Judenburg: szőlőtermelés stb.; Leoben: bányaipar) és innen egyaránt láttunk példákat. Míg Budán a szőlőtermesztés mellett az udvari hivatalok, Pozsonyban szintén a bortermelő üzlet, Besztercebányán a bányagazdaság, Besztercén az ingatlan-adásvétel jelentett ilyen intenzív jövedelemszerzési lehetőséget, addig a kereskedelembe való századvégi bekapcsolódás minden vizsgált város kapcsán elmondható.

Az iménti gazdasági-jövedelemszerzési átalakulás elittörténeti következményei legkétségtelenebb a **14–15. század fordulóján** az egész vizsgálati térségben éreztették a hatásukat. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy új, döntően kereskedelmi tevékenységet folytató, illetve esetleg kézműves mesterséget űző, a nemesi világgal legfeljebb üzleti kapcsolatokat ápoló vezetők vették át a polgárközség kulcspozícióit. A német törzsterületeken korábban bekövetkező átalakulás Sopron közvetlen nyugati szomszédságában a 14. században zajlott le, míg számos Kárpát-medencei városban minderre a 15. század elején került sor. A változásokban ekkor és később szerepet játszó budai Johann Gleczel és Hertlin (majd hosszabb ideig: Michael Nadler és Peter Paldauff),

pozsonyi Hans Eylausimrokch, Nikolaus Gutgesell, illetve a beszercei Eiben és Kretschmer családok, vagy a brassói Valentinus Gottfredi, Bartholomeus Schunkabunk és a kolozsvári Nikolaus Mün és Jakob Bulkescher mind-mind egyazon kereskedői-típus képviselték. Mellettük a vizsgált szabad királyi városok, ám az oppidumok esetében is a kézműves céhpolgárság (pl. a mészárosok esetében Budán az Aldothok) fokozatosan egyre több, kiemelkedően sikeres tagjának sikerült pozíciókat elérnie, míg a főtisztsgyviselői posztok előttük jellemzően továbbra is zárva maradtak.

A nyugat-dunántúli városban ekkor a birtokos-nemesi személyek teljesen eltűntek a vezetésből és helyüket polgári származású, megélhetésüket (kis- vagy nagy-) kereskedőigazdálkodó és iparos-kézműves (pl.: mészárosok) tevékenységre alapozó irányítók vették át. A helyi keretek között gyakorlatilag ez számított a politikai eliten belül pozíciót szerző vezetők legfőbb foglalkozási-tevékenységi hátterének egészen a 16. század második évtizedéig. Az igazán eredményes polgárok esetében azonban egyfajta megfontolt üzleti „diverzifikáció” is megfigyelhető, hiszen többen, akár egyidejűleg további jövedelemszerzési formák (saját malom, gulya és halászati vállalkozás; mész- és faügyletek, bordézsmaák bérletei, kölcsön- és zálogügyletek, vámbérletek, fürdőház-tulajdon, árusbódék, ingatlanbefektetések és gyámtevékenységek) segítségével is igyekeztek üzleti eredményességüket, és ezúton feltehetően közeleti szerepüket is elősegíteni. Az egyéni üzleti és/vagy házassági ambíciókat koronázó sikerek esetén – Házi Jenő, Mollay Károly és Szűcs Jenő véleményével ellentétben – harmincadosi előzmények után, vagy akár mészárosként, kádárként, pékmesterként, tímárként, esetlegesen vargamesteri apai háttérrel is elérhette valaki hosszabb-rövidebb ideig a csúcspozíciók valamelyikét. A kézművesek tanácsosságig vezető 15. századi karrierjeire ugyan korábban láttunk példákat sok más Kárpát-medencei városban, ám Sopron azon települések közé tartozott, ahol viszonylag nagyszámú kézműves-polgár jutott el a főtisztsgygekig is.

A városvezetés élére juttató igazdálkodó-kereskedői, illetve sikeres kézműves hátterű karrierok a **16. században** is jelentős szerepet játszottak, mégis **három**, helyi szinten **döntően az új** időszakra jellemzőnek mondható **érvényesülési modellt** tudtunk beazonosítani.⁵⁷³ A csúcspozíciókba kerülő polgárok között fontos csoportot képviseltek ekkortól az egyfajta nagykereskedő-agrárvállalkozók (nagybani, sokszor monokultúras gabona-, méz-, bor- és halkereskedelem), a beköltöző tehető nemesek, illetve az

⁵⁷³ Az egyes újszerű karrier-típusokba sorolható polgárok hatalmi helyzetéről: VIII.2.3.2.

értelmiségi előképzettségű, és esetenként más jövedelemszerzésre áttérve is kulturális háttérüket megtartó városvezetők. Az elitképződés utóbbi két, azaz beköltöző nemesi (lásd pl.: Linz, Pozsony és Nagyszombat) és értelmiségi (értelmiségi elitpolgárookra lásd pl.: Nürnberg, Bern, Graz és Kolozsvár) jellegzetességei természetesen a tágabb térségben másutt is jelentkeztek, a három új modellnek a korábbiakkal való együttes jelenléte azonban a vizsgálati körben soproni sajátosságnak bizonyult.

Rátérve a vezetésben szereplő polgárok **családi-rokonsági összefonódásaira**, azaz az esetleges patríciusi jellegű családok jelentkezésére, hovatovább patríciátus létezésére vonatkozó kérdéskörre, a soproni válaszok egyszerre mutatnak párhuzamokat és különbségeket a svájci, osztrák és Kárpát-medencei példákkal. Kétség kívül a **13–14. század** vonatkozásában láthattunk mind jövedelemszerzési (pl.: nemesi rang, „comes”-cím, jobbágyszolgák és katonai szolgálat), mind leszármazási szempontból patríciusi jegyeket hordozó személyeket. Sőt, egyes családok (pl.: Stephanus leszármazottai, a Lucások és az Agendorferek) esetében az irányító pozíciók csúcsain több, egymás utáni nemzedék jelenléte is kimutatható volt. Ennek ellenére a vezetői tisztségeket ezen családok egyáltalán nem tudták kisajátítani, továbbá jellemző közéleti karrier-típusnak bizonyult a nagyapai előkészítő szakasz utáni közéleti kiteljesedést követő unokai leszállóág (ld. Agendorferek). A többi domináns rokoni vezetés-átörökítésben (pl.: Wolfus és Hans Schmuckenpfennig) az apáról fiúra átszálló, majd „kimúló” közéleti jelenlét bizonyult egyre erősebbnek, míg az iménti vezetők java legkésőbb a 15. század elejétől már egyáltalán nem látható a polgárközség élén.⁵⁷⁴

Kárpát-medencei kitekintésben tehát a fenti személyekben a pozsonyi Ulrich fia Jakab, Deprecht fia Jakab, Miklós fia Jakus, vagy a besztercei Hermann-nemzetség, továbbá a Henning és Göbel családok, és részben a barcasági szász nemességgel összefonódó korai brassói közéleti elit soproni megfelelőit azonosíthatjuk. Ezzel szemben például a budai kezdeti városvezetői réteg ugyan szintén eltűnt a 14. század végével, ám addig sokáig az egymással igen szoros atyafiságban álló Werner, Walter, Ulving, Weidner, Tilmann, majd Kunc és Lorand családok tagjai ha zárt vérségi-rokonsági kört nem is alkottak, tizenöt-húszéves irányítói szerepeiket gyakran örökletessé tudták tenni. Hasonló átörökítési jegyeket hordozó, patríciusi jellegű családok a korszakban ezen felül mind Nagyszebenben, mind Kolozsvárott (Stark és Székely családok) jelen voltak, míg Besztercebánya bányavállalkozó „erdőpolgárainak” (pl.: Heinczmann, Ulmann, Hermann,

---

⁵⁷⁴ A családi-rokonsági viszonyrendszerekről: VIII.5.1.

Henselin és Chotselin családok) leszármazottjai ugyan már új emberek társaságában, de még a 15. században is a tanácsban ültek. Az utóbbi esetekben tehát a 13–14. század kapcsán az egyes patríciusi jellegzetességek egy-egy elemét magán viselő családokról igen, ám patríciusi uralomról azonban nem beszélhetünk.

A **14–15. század fordulójának** komoly gazdaság- és társadalomtörténeti változásai az iménti jegyek helyébe – Brassóban és Nagyszébenben ugyan némi késéssel – szinte mindenütt új elitképződési gyakorlatokkal jártak. A soproni elemzés eredményeként nyilvánvalóvá vált, hogy a városvezetés csúcspozícióit betöltők kapcsán – Házi Jenő, Mollay Károly és Szűcs Jenő véleményével szemben – még véletlenül sem beszélhetünk patríciusokról. Az 1400 és 1600 közötti időszak átfogó vizsgálata ugyan két, közvetlen rokonságú nemzedék egymásutáni jelenlétét a főtiszviselői csoportban számtalanszor kimutatta (kilenc eset, míg tanácsosokkal együtt további hét példa), ám még a tanácsosi háttérrel hozzátéve is legfeljebb három generációs hatalmi kontinuitást (Siebenbürger és Nagy család) állapított meg. A fiági átörökítés olyan lehetőségei, mint például a nagyapa-unoka (egy eset), nagybáty-unokaöccs (két eset) is csupán egyszeres hatalmi-nemzedéki áthidalást tudtak biztosítani. Ehhez képest igen jelentős számú helyzetben valójában a lányok kiházásításával létrejött közvetett após-vő kapcsolat (majdnem másfél tucat példa), vagy esetleg a gazdag városirányítói özvegyekkel kötött előnyös házasság (legalább négy példa) jelentett a csúcspanaszvezetői szerepekben megfigyelhető kontinuitást. Ezeken túl az unokahúgok, unokaöccsök és más jellegű másodlagos, illetve áttételes rokon kapcsolatok látszólag gyengének tűnő kötései döntő szerepet játszhattak egy-egy igen sikeres közéleti karrier megalapozásában és esetlegesen fenntartásában. A patrícius jellegű családok – ugyan a korabeli Brassó és Nagyszében kapcsán egy-egy esetben kimutatható – uralma helyett tehát Sopronban a források egy plurálisabb, és sokkal dinamikusabb jelenség-együttes meglétét igazolták, ahol a más-más jellegű és belső felállású vezetői körök egymást hozzávetőleg húsz-harminc évenként, finom átmenetekkel, és közvetett vagy közvetlen kapcsolódásokkal váltották.⁵⁷⁵

Az iménti folyamatok szerkezeti sajátosságaiban, azaz az egyes csoportok nagyságában és viszonyrendszerében játszott döntő szerepet, hogy Sopronban **két főtisztviség** is igen befolyásos hatalmi pozíciókat biztosított. Mindezt ékesen szemlélteti az említett Kárpát-medencei példák némelyikével történő összehasonlítás. Az **1400 és 1600 közötti időszak** polgármesteri tisztségviselési időszakai kapcsán **Sopronhoz** hasonlóan

⁵⁷⁵ Az összetett rokonsági kapcsolat-rendszerek rendszerezett és átfogó ábrázolásaira: VIII.5.2–5.

például **Nagyszebenben** is tíz esetből kilencszer név szerint ismerjük a pozíció betöltőit. Míg azonban a nyugat-dunántúli városban ekkor több mint ötven, addig az utóbbi településen csupán negyven személy tűnt fel ebben a tisztségben. Ebben a tekintetben a Sopronnál népesebb erdélyi város csúcsvezetői elitje szűkebbnek bizonyult, ami még inkább megerősítést nyer a városbírákat is magában foglaló, és így nyolcvanöt főre duzzadó soproni csúcsvezetéssel számolva. Ebből a szempontból tehát Nagyszeben eleve oligarchikusabbnak számított, míg a tisztségviselések megoszlását tekintve itt egy kifejezetten nagyobb számú csoport töltött be négynél több polgármesterséget. Az iménti városban tehát **Brassóhoz** hasonlóan hosszú egyeduralkodó egymást szorosan követő sora jellemezte a hatalmi struktúrát. Az 1460-as évekig igen erős nagyszebeni minta aztán átmeneti kitágulás után egy húszéves egyeduralkodó ment át. A 16. század közepéig terjedő időszakot három álagosan nyolc-tíz évig irányító polgár egymás utáni, egy másodlagos csoportot is beengedő dominanciája jellemezte, majd az 1600-ig elkövetkező évtizedek négy polgár átlagosan nyolc évig tartó, egymást közvetlenül váltó egyeduralkodó hozta. A nagyszebeni polgármesteri tisztséget betöltő polgárok csekély száma kapcsán felsejlő oligarchikus jelleget tehát a megoszlási vizsgálat egyrészt még inkább megerősítette, másrészt a kevesek uralmának egymáshoz viszonyítva egyenletes és időben egymást követő gyakorlatát tárta fel.⁵⁷⁶

A rendelkezésre álló budai archontológiai adatok alapján **az 1529-ig terjedő időszakot** immár három városvezetés tükrében vizsgálva még tanulságosabb eredményre jutunk. Ebben az időszakban mindhárom város esetében tízből nyolcszor ismert a főtisztségviselő, tehát **Buda** esetében a városbíró, míg az előbbi két településen a polgármester személye. Az utóbbi pozícióval járó hatalmon **az erdélyi városban** ekkor mindössze huszonnyolc, míg **Sopronban** harminckét személy osztozott, ám a fővárosban negyvenöt csúcsvezetővel találkozunk. Az utóbbi nagy eltérés Buda lakosságára való tekintettel demográfiai háttérű is lehet, de a megoszlás mégis ismét igen sokat mondó. A fővárosi városbíráknak ugyanis kétharmada (harminc fő!) csupán egyszer, illetve legfeljebb kétszer viselte ezt a tisztséget. A nagyszebenivel szögesen ellentétben álló minta alapján tehát Budán az epizódyszerűen feltűnő vezetők tömege mellett összesen hat polgár került meghatározó szerepbe. Míg a korszak első és utolsó két-három évtizedében jelentkezett kevésbé látványos egyszemélyi dominancia, addig a 15. század közepén és

---

⁵⁷⁶ A főtisztségben feltűnők létszámáról és a csúcsvezetői szerepnek az egyszeres, kétszeres, háromszoros stb. városirányítók közötti megoszlásáról lásd: VIII.3.1.1–2., míg Sopronról átfogóan: VIII.2.4.1–2. és 4–6.

végén játszott tíz-tizenöt éven át egy-egy szabályos váltakozást mutató duumvírútus befolyásos, de nem egyeduralkodó szerepet. Ebben az összehasonlításban a nyugat-dunántúli településre eső szám az erdélyiéhez áll közelebb, mégis a városbírókat ismét ide számítva így a soproni csúcsvezetői kör (összesen ötvennyolc fő) még a budainál is tágabbnak bizonyul.⁵⁷⁷

Utolsó, ezúttal a **16. századra** összpontosító összehasonlításunk a kassai és a beszercebányai archontológiai adatok felhasználásával tovább kívánja differenciálni a fenti képet. Az 1500 és 1600 közötti periodust tekintve mind a négy településen legalább tízből kilencszer név szerint fennmaradtak a csúcsvezetők nevei: **Nagyszebenben** négy százalék, **Sopron** és **Kassa** esetében pedig csupán egy százalék a hiány. Míg a fenti időszakban Nagyszebent és Sopront egy híján húsz, illetve harminc polgármester, addig Kassát csupán huszonhat, míg **Beszercebányát** negyven városbíró vezette. Az erdélyi település jellegzetességeit már ismerve, érdemes a két északi várost görcső alá venni. A korabeli Kassánál szerényebb demográfiai súlyú bányaváros meglepően nagyszámú csúcsvezetői létszáma mögött igen érdekes megoszlás húzódik meg. Gyakorlatilag ugyanaz a minta bontakozik ki még erőteljesebben, mint a korábbi budai példánál, azaz a városirányítók több mint hetven (!) százaléka csupán egy-két évig állt Beszercebánya élén. Itt tehát egy-két közepesen domináns (ötszörös városbíróság) személy csupán a század második felében tűnt fel. Addig, de még utána is a beszercebányai uralmi viszonyok egy tágabb, de sokszor sógorokból, testvérekből álló kör igen egyenletes, egyénenként gyakorlatilag epizódszerű hatalomgyakorlásában öltöttek testet. Ehhez képest Kassán a városbírák jelentős része legalább háromszor is ült az első ember székében, míg az egész évszázad gyakorlatilag az 1540 és 1560 közötti időszaktól eltekintve mindössze három, egyenként legalább tizenegyszer az első ember szerepét betöltő, egymással átfedést nem mutató főhatalmi időszakaként írható le. Így tehát Kassán többek rövidebb beszercebányai uralma helyett, kevesek vezetői szerepén belül is három polgár igen erős dominancia érvényesült. A soproni harmincfős polgármesteri szám a kassai adathoz áll közelebb, ám ismét figyelembe véve a helyi második pozíció betöltőit, a nyugat-dunántúli várost ekkor három híján félszáz személy vezette, ami – mint előbb Buda kapcsán láttuk – ismét

---

⁵⁷⁷ A fötitsztségben feltűnök létszámáról és a csúcsvezetői szerepnek az egyszeres, kétszeres, háromszoros stb. városirányítók közötti megoszlásáról lásd: VIII.3.2.1–2., míg Sopronról átfogóan: VIII.2.4.1–2. és 4–6.

túlszárnyalja az egyébként az erdélyi várossal és Kassával összehasonlítva igen pluralisztikusnak tűnő bányavárosi viszonyokat.⁵⁷⁸

Még mielőtt végezetül rátérnénk az előbbi összehasonlításokban visszatérően tágasnak bizonyuló soproni városvezetői mintázatok végső kiértékelésére, érdemesnek tűnik röviden az eddig feltűnő jellegzetességeket rendszerezni. A korábbi részletesebben is elemzett példákat is figyelembe véve a főhatalmi szerepek **1400 és 1600 közötti** megoszlásának **három fő csoportját** sikerült azonosítani. A legerősebb jellegzetességnek a főtisztviség-viselői szerepkör olyan **rendszeres cserélődései** bizonyultak, ahol hosszabb-rövidebb ideig **duumvirátusok** (pl.: Beszterce), **esetenként** (pl.: Buda és Kolozsvár) a paritásos berendezkedéssel is összefüggésbe hozható megjelenése nem volt kizárt, ám egy tágabb kör egyenletesebb hatalomgyakorlására (pl.: Besztercebánya) is lehetőség nyílhatott. Ebben a konstrukcióban többen, ám rövidebb ideig vehették ki részüket a hatalomból, így a duumvirátusok az utóbbi konstelláción belül a befolyásosabb személyeket jelölték. Ezzel szemben Pozsonyban és Kassán esetleg **egy kisebb csoportot is maga mellé engedő, másfél-két évtizedig domináns**, ám nem folyamatosan a vezetői székben ülő **egy (esetenként két-három) polgár** egymásutánisága alkotta a hatalmi szerkezetet. Itt tehát a vezetői csapat a fenti példához képest oligarchikusabbnak bizonyult, így mindez polgárok ugyan szűk körének, mégis másodvonalbeli csoport jelenléte esetén „szellős” hatalom-koncentrációját eredményezte. Ehhez képest a harmadik minta a részben patríciusi jegyeket is mutató családok uralta Brassó és Nagyszében kapcsán bontakozott ki, ahol **közepesen hosszú**, igen ritkán megszakított, **szinte folyamatos egyeduralkamat** gyakorló személyek egymást szorosan követő sorozata állt a polgárközség élén.

Sopronban a városbírói és a polgármesteri főtisztviség együttes, rangban egymástól nem túl távol eső létezésével megduplázódó irányítói lehetőségekkel a helyi közéleti elit kétféleképpen élt. Egyrészt a később az első ember pozíciójába is beválasztott személyek gyakorlatilag ezen keresztül készítették elő, vagy **növelték** tovább politikai **befolyásukat**, azaz a nem túl tág vezetői körök tagjainak egy része így tovább erősítette, sokszor folyamatos hatalmi jelenlétét. Így tehát a fenti helyi sajátosság időszakoktól függően hol az előbbi második (pl. Pozsony és Kassa), hol a harmadik (pl.: Brassó és Nagyszében) mintát erősítette. Másrészt azonban a csupán városbírói tisztséget betöltők jelentős részéből kiindulva a helyi politikum kettős főtisztviség-viselői jellege **az irányítói kör tágulását**

⁵⁷⁸ A főtisztviségben feltűnők létszámáról és a csúcsvezetői szerepnek az egyszeres, kétszeres, háromszoros stb. városirányítók közötti megoszlásáról lásd: VIII.3.3.1–2., míg Sopronról átfogóan: VIII.2.4.1–2. és 4–6.

(pl.: Buda és Besztercebánya) is szolgálta. Igen szemléletes módon egy-két látványos kivételtől eltekintve ugyanis a második ember pozícióját viselők között igen gyakran olyan egyszeres-kétszeres, gyakran kézművesipari háttérű városbírák tűntek fel, akik feltehetően saját erőfeszítéseik mellett a közéleti szerkezetnek is köszönheték a vezetői pozíciók egyikének megszerzését. Így tehát a különleges soproni igazgatástechnikai helyzetnek társadalomtörténeti vetülete mind egy-egy személy erősebb politikai jelenlétéhez, mind az irányítói kör – részben a helyi demográfiai-topográfiai adottságokkal is összefüggő – kibővüléséhez hozzájárult.⁵⁷⁹

Meggyőződésünk szerint az iménti kettősséggel hozható szoros összefüggésbe a korábban megállapított minta, miszerint a nyugat-dunántúli város 1400 és 1600 közötti főtisztviség-viselői körének ugyan kétharmada kisebb (egy-től négy évig) fővezetői jelenlétet élvezett (ld. első minta), ám szűkebb értelemben (nyolcnál több főpozíció) tizede, tágabb definíciót alkalmazva (hatnál több főpozíció) ötöde igen meghatározó, illetve domináns szerepre tett szert. A **vezetési időszakok** belső viszonyrendszerét tekintve tehát Sopronban döntően az első és a második típus egyfajta ötvözetével találkozunk, annyi kiegészítéssel, hogy az 1530-as évek elejétől fel-feltűntek folyamatos, ám a brassóihoz vagy a nagyszebenihez nem fogható kisebb-rövidebb összefüggő főtisztviség-viselések.⁵⁸⁰ Az elemzett konkrét időszakok tükrében tehát a 15. század első, és középső három évtizedének, továbbá a 16. század harmincas-negyvenes, illetve hetvenes-nyolcvanas évtizedének duumvirátusai Budán, Kolozsvárott és Besztercén kimutatható jelenségekhez álltak közel. Ezzel szemben az 1430–1440-es évek viszonyai, a következő évszázad első harmadának szűk oligarchikus csoportja, és az 1540–1570-es évek erősen egyszemélyi vezetése a pozsonyi és kassai viszonyokra emlékeztettek. Összefoglalásképpen tehát Sopron igazi sajátosságának az iménti **hatalom-szerkezeti változatosságot**, a 15–16. század fordulójának erősen **plurális berendezkedését** és az irányítói kör **visszatérő kibővülését** tekinthetjük.

Az iménti megállapításokat, illetve sajátos periodizációt a **kivetett adóra** és a belvárosi elhelyezkedésre vonatkozó kutatási eredmények nemcsak megerősítették, hanem el is mélyítették. Az 1480-as évektől az 1500-as évekig terjedő időszak feltárt közéleti pluralitása mind a vezetőkre kirótt adótételekben, mind az irányítók térbeli megoszlásában éreztette hatását. A főtisztviség-viselőknek a 15. század közepétől az 1570-es évekig

⁵⁷⁹ Minderről igen szemléletesen: VIII.2.3.1–2., VIII.2.4.1–6.

⁵⁸⁰ A folyamatokról leglátványosabb: VIII.2.2.2. és VIII.2.4.3., és összehasonlítón: VIII.3.2.2., VIII.3.3.2.

igazolhatóan kimutatható átlagos, esetleg még ennél is kisebb összegekkel szereplő, mégis esetenként két-három évig főpozíciót betöltő köre a fent említett, sokszor kézműipari háttérű polgárokból (is) rekrutálódott.⁵⁸¹

A **belvároson belüli jelenlétre és mobilitásra** vonatkozó eredmények a hatalmas körök vissza-visszatérő kibővülésének térbeli összefüggéseit világították meg. A soproni belváros telekállománya korántsem számított nagyinak, így főleg a Fő téri, illetve a Szent György utcai jelentős presztízsű házak egy részében szinte mindig egykori, aktuális vagy jövőbeli csúcsvezetők, esetleg családtagjaik laktak. Mégis, az egyes csoportokban jelentkező, többször igen sokszínű térbeli elhelyezkedés alapján se a soproni belváros egészét, de még a Fő teret sem hasonlíthatjuk a többek között Kassán, illetve Besztercebányán megismert gyűrűs terekhez. Az előkelő északi- északkeleti telkek „vonzása” ugyan minden egyes vizsgált periódus mobilitásának fő mozgatórugóját jelentette, ám pontosan az ebből következő tulajdonlás-történeti fluktuáció teszi Sopron belvárosának északi részét különlegessé. Végezetül az imént említett, a 16. század közepéig erősen jelentkező térbeli mobilitás (is) a vizsgált soproni közéleti elit egyfajta, esetenként meritokratikus elemeknek is teret adó nyitottságának a jeleként értelmezhető, különösen azokban az esetekben, ahol a közszereplők nem a csúcspozíciókba kerülés után, hanem már azt megelőzően, a gazdasági-házasodási sikereik nyomán hajtottak végre előnyös lakhelyváltoztatást.⁵⁸²

VI. Összefoglalás

A kései középkori és korai újkori Sopron talán egyik legismertebb, és a nyugat-dunántúli településsel foglalkozó köz- és várostörténeti kutatás kétségtelenül egyik legkedveltebb vizsgálati terepének a 17. század első harmadába eső, ún. Lackner-korszak számít. Az eddigi szakirodalomban egyöntetűen gazdasági és kulturális virágkorként értékelt időszak humanista műveltségű, nemesi címekkel is rendelkező, egyszerre önképző-tudós és kereskedő tanács-polgárok benépesítette vezetése képi és narratív forrásokban is testet öltő önreprezentációjával maga is tudatosan hozzájárult ahhoz, hogy a korábbi időszakhoz képest különösen kedvező helyzetben tűnjék fel. Az iménti, igen erős történeti kánont részben megkérdőjelező, a kulturális csillogás helyett a társadalomtörténeti

---

⁵⁸¹ Minderre átfogóan: VIII.4.1–8.

⁵⁸² A fentiekre lásd a korábbi, térbeliségre vonatkozó lábjegyzeteket.

összefüggésekre összpontosító kutatások azonban – igen szemléletesen – meggyőzően igazolták, hogy az „aranykor” legfényesebb alakja, azaz maga Cristoph Lackner is rendkívüliségének túlhangsúlyozása helyett inkább egy több generáción át tudatosan építkező polgárcsalád szerencsés és tehetséges fiának tekinthető (ld.: VIII.5.5.). A 14–16. századi soproni politikumot városbíróként és polgármesterként meghatározó irányító személyek köre és tevékenysége azonban mindezidáig tudományos értelemben is a Lackner-korszak árnyékában maradt.

Számos részeredmény ellenére a Sopronnal foglalkozó történetírás eddig nem hozott létre a fenti személyi körrel és működéséről átfogó és az elemző összehasonlítást is célul kitűző társadalomtörténeti feldolgozást. A kisebb tanulmányok hozadékai ellenére az eddigi összefoglaló munkákban a téma átfogó feldolgozása egyrészt nem számított kitüntetett vizsgálati terepnek. Másrészt – mint korábban láthattuk – a városirányító személyekről közzétett eredmények egy része főként módszertani sajátosságai okán részben torz, illetve meglehetősen egyoldalú képet festett a vezető, azon belül is a munkánkban Sopron politikai elitjeként meghatározott, a 14–16. században városbírószágot és/vagy polgármesterséget betöltő polgárokról (ld.: VIII.2.1.). Míg Házi Jenő politika- és társadalomtörténeti jellegű elemzéseinek egy részéből a két világháború közti Sopron köztörténeti viszonyaival szorosan összefüggő lokálpatrióta, keresztény-konzervatív múltszemlélet, addig Szűcs Jenőnek korábban említett munkájában a marxista társadalomtörténet-írás módszer- és fogalomtára köszön vissza. Mollay Károly kiváló alaposságú, ám sokszor pontosan ezért a részletekben elvesző munkáiban pedig a városvezetői körök szétaprózódnak a döntően a nyelvi, helyrajzi és foglalkozásköri várostörténeti szelvényeket feltáró elemzések során.

Ennek megfelelően az említett három szerző átfogó dolgozataiban a városbírák és polgármesterek összetett és összehasonlító társadalomtörténeti elemzés tárgyai helyett a köztörténeti viharok közepette összezáró helyi keresztény hősökként (Házi), az antagonisztikus ellentétek szabdalta polgárközség önnön gyarapodásukat hajszoló elnyomóiként (Szűcs), vagy egyszerűen a vagyon és hatalom néhány kézművest maguk közé engedő, nagykereskedői kisajátítóiként (Mollay) tűnnek fel. Ráadásul mindhármán teljesen reflektálatlanul átvették a német szakirodalomból az egyébként a maga kontextusában igen sajátos igazgatástörténeti (központosított hatalomgyakorlás), de különösen elitképződési folyamatok (jogilag és vérségileg is zárt vezetés létrejötte) eredményének leírására használt „patricius”, illetve „patriciátus” egyaránt elemző és leíró

kategóriákat. Mindezzel azonban korántsem voltak egyedül, hiszen a 14–16. századi Kárpát-medencei városi elitekre vonatkozó kutatás egy része még az 1960–1970-es években is így járt el, sőt a kilencvenes évek elején is születtek még ebben a szellemben készült szakmunkák.

A Sopronra vonatkozó kutatásunk összehasonlíthatósága érdekében ezért elengedhetetlennek tartottuk az utóbbi historiográfiai hagyomány jegyében született bemutatásoknak a kurrensebb németajkú és magyar kutatási eredmények segítségével történő korrekcióját. A nyugat-dunántúli város esetében először a hatalmi pozíciók igazgatástörténeti létrejöttének bemutatására került sor, hiszen így hozhattuk létre a fő kontextust az irányító polgárok hatalomgyakorlásának kereteihez. A dolgozat fő célját ekképpen a fenti korszakban a városbírói és polgármesteri pozíciókat betöltő személyek csoportjainak társadalomtörténeti elemzése jelentette. Ennek keretében átfogó kérdéseket tettünk fel az egyszerű származási és/vagy foglalkozási jellemzés keretein túl a közéleti elit szerkezetére, belső dinamikájára és kisebb csoportokba való szerveződésére vonatkozóan. Az így nyerhető eredményeket kiegészítettük a vezetőkre kirótt adótételekre, illetve az irányítói csoportok belvárosi térbeliségére vonatkozó adatokkal.

Az utóbbi vizsgálatok során módszertani szempontból igyekeztünk elkerülni a városbiográfiai hagyománynak a kutatás tárgyát egyedüli, független univerzumnak, illetve kuriózumok gyűjtési terepének tekintő szemléletét és lokálpatrióta megközelítést. Ezzel szemben tudatosan alkalmaztuk a városi igazgatás-, és elitkutatás társadalomtudományos elemzési eszköztárát. Emellett inspiratív módon hatottak munkánkra az új társadalomtörténet-írás megközelítései, melyek előtérbe helyezik a városkutatáson belül a polgárok választott, alternatív stratégiáinak a jelentőségét, az egyén, illetve az egyes csoportszerveződések viszonyrendszerének, azaz a társadalmi-közéleti folyamatosságnak és törésnek a vizsgálatát.

Mindenekelőtt azonban a Német-római Birodalom és a Magyar Királyság település-állományára vonatkozó, a patricius-fogalom „elburjánzásával” lezámoló igazgatás- és elittörténeti összefoglalóval kívántuk megteremteni a soproni kutatási eredmények összehasonlítási hátterét. Az átfogó bemutatásból világosan kiderült, hogy a magyar várostörténet számára hagyományosan referenciának számító német-svájci-osztrák térség a 15. század közepén több mint négyezer városias településének az elsöprő többsége mind topográfiai, mind demográfiai értelemben kis- és középvárosnak számított. Ennek megfelelően a minőségileg más népesedési mutatókkal és adottságokkal rendelkező

nagyvárosok egy nagy-presztízsű – a hazai kutatás számára talán ezért is optikai csalódást okozó –, mégis elenyésző létszámú kört alkottak. Olyan csoportról volt tehát szó, ahol a demográfiai – így részben egyúttal a gazdasági – sajátosságok mind az önkormányzatiság lehetőségrendszeréhez, mind a belső elitképződési folyamatokhoz különleges keretrendszert biztosítottak. Igazgatástörténeti szempontból ugyanis a kisebb demográfiai súlyú városok a közepeseknek tekinthetők jelentős részével egyetemben legkésőbb a középkor végére igen korlátozott autonómiával bíró tartományi, azaz gyakorlatilag földesúri függés alá tartozó várossá váltak. Ennek következtében tehát jogi-igazgatástörténeti értelemben kiterjedt autonómiával a 15–16. században a birodalom törzsterületein döntően a népességük számát tekintve egy – a település-állomány nagyságához képest igen csekély számú – (felsőközép- és) nagyvárosi kört alkotó birodalmi és szabad városok rendelkeztek.

Elitképződési szempontból ugyan a kisebb lélekszámú, döntően meglehetősen korlátozott önkormányzattal bíró tartományi városok is rendelkeztek helyi vezetői csoportokkal, ám ezeken a településeken egyrészt már eleve magának a polgárközségnek az irányítók által „elbitorolható” jogai korlátozottak voltak. Másrészt a demográfiai adottságok önmagukban sem kedveztek számos család, illetve nemzetség többgenerációs közéleti jelentőségének a fenntartásához. Ezzel szemben a szabad és birodalmi városok esetében a jelentős városi népességszám kiterjedt önkormányzatisággal társult. Így az elitképződés folyamatai során az iménti városok kiterjedt, igen vonzónak tekinthető jogosítványai és egyéb erőforrásai sikerrel sarkallhatták ezek kisajátítására a közélet vezetőit, akiknek csoportjai a hatalomba kerülve agilitásuk és a település népesedési mutatói folytán nemzedékekre bebiztosíthatták uralmukat. Ennek megfelelően ambiciózus vezetői családok esetén minden adottnak számított egy központosított hatalmat jelentő és jogilag behatárolt számú – ráadásul zárt rokonsági rendszert alkotó – családnak (patriciátus) fenntartott politikai uralom kialakulásához.

Ennek ellenére mindez mégsem következett be mindegyik, mind jogi-igazgatási, mind demográfiai szempontból ebbe a körbe tartozó városban. Az észak-német példák ugyanis a központosítás, illetve a részleges oligarchizálódás ellenére sem mutatták a hatalmat teljesen kisajátító, zárt családi-rokonsági rendszer mintázatát. Következésképpen az imént összefoglalt markerek jellemezték a patriciátus a birodalmi törzsterületek településeinek töredékét magában foglaló, népességét tekintve jelentős súlyú szabad és

birodalmi városok egy, döntően a dél- és közép-német területen elhelyezkedő kis csoportjában jelentkezve sokkal inkább kivételnek, mint általános jelenségnek számított.

Az osztrák örökös tartományok tekintetében Bécs történetének egy szakaszától eltekintve a döntően kis- (és közép)városi jellegű településekből álló tartományúri városállomány java részében tartós és kiterjedt 15–16. századi belső autonómiáról nem beszélhetünk. Ráadásul itt sem voltak adottak a patríciátus létrejöttét elősegítő demográfiai jellegzetességek. A kialakuló svájci szövetség egyes települései ugyan az örökös tartományok városaihoz képest komoly önállóságra tettek szert, ám a demográfiai mutatók itt sem kedveztek patríciátusok létrejöttéhez, viszont kiemelendő módon kis- és középvárosi szinten igen erős autonómiát élvezve különleges minőségét jelentettek. Az itteni viszonyok ugyan nem kedveztek a többnemzedékes uralmak kialakulásának, ám az elitképződés szempontjából éppen ebből fakadóan a rátermettségnek, illetve a személyes ambícióknak tágabb teret engedtek.

Rátérve a Sopron fő kontextusául szolgáló Kárpát-medencei településállományra, a 15. század végére városi funkciót betöltő, a Magyar Királyság népessége közel nyolc százalékának otthont adó, hozzávetőleg száznyolcvan-kétszáz, Buda kivételével kizárólag kis- és kisebb középvárosi tagból álló csoport az önkormányzatiság szempontjából döntően két, egy viszonylag kiterjedt, és egy meglehetősen gyenge autonómiával rendelkező körre vált szét. A jogi kiváltságokat megszerző és a polgárközség agilitásának következtében ezt használni, fenntartani, sőt bővíteni tudó települések között döntően királyi szabad városokat találtunk. Ez az eredmény nem jelent visszatérést a jogi városfogalom dogmatizmusához, mégis az igazán sikeres „communitas”-oknak egyértelműen azok számítottak, melyek a számos német példától eltérően nem elbitorolták, hanem elnyerték, bebiztosították, sőt – privilégiumaikkal élni akarva és tudva – ráadásul még bővítették is kiváltságos helyzetüket. Ennek tükrében a funkcionális városállomány mezővárosi részének a java igen korlátozott öngazgatási jogokkal rendelkezett. Ez a behatároltság erősen gátolhatta a fenti körben a polgárközség lehetőségeiből fakadó hatalmi jogosítványok megszerzésére irányuló elitképződési folyamatokat.

Az iménti, döntően magánföldesúri joghatóság alatt élő mezővárosi körhöz képest a királyi szabad városállomány néhány példán keresztül bemutatott tagjai jóval szabadabb és differenciáltabb helyi politikai berendezkedéssel rendelkeztek. A korábban említett jelentősebb svájci településekhez hasonlóan tehát itt döntően kisebb középvárosi keretek között élvezett kiterjedt autonómiával rendelkezve bontakozhattak ki sajátos – a helvét

példák esetében tanulságos módon nem patríciátushoz, hanem egymást váltó csoportok uralmához vezető – elitképződési folyamatok. Olyan várostörténeti minőséggel állunk tehát szemben, ahol a társadalmi jelenségek közegeként a kisebb középvárosi keretek igen erős önigazgatási jogosítványokkal párosultak.

A kiváltságokból fakadó választási jogokkal felruházott község a bemutatott Kárpát-medencei példákban eredetileg néhány kivételtől eltekintve az összes polgárjoggal rendelkező személyt magában foglalta. A 16. századra a városon belüli hatalmi-igazgatási központosítással párhuzamosan azonban a városvezetők (rendszerint bíró és belső tanács) személyére vonatkozó választási, illetve választhatósági jogosítványok – a birodalmi városokhoz és a svájci településekhez hasonlóan – több helyütt a polgárok csupán töredékét képviselő grémiumok, gyakran a korábbi városvezetőket (is) tömörítő, oligarchikus jellegű külső tanácsok kezébe kerültek át. Az utóbbiak tagságát vizsgálva a testület létrejötte társadalomtörténeti értelemben a gazdagabb kézművesek politikai integrációját is jelenthette, ám a változások dinamikája a meglévő hatalmi csoportok helyzete újabb intézményi erősítésének irányába hatott. Emellett a város első emberére, illetve a belső tanácsra vonatkozó kutatási eredmények egyöntetűen az iménti két intézmény hatalmi szerepének növekedését mutatták.

Az esetleges újabb tisztségek (kamarasság, templomatyaság stb.) létrejötte társadalomtörténetileg szintén a meglévő vezetői csoportok hatalmi ambícióinak fent bemutatott intézménytörténeti dinamikájába illeszthető. A polgársággal szembeni központosító törekvések kiteljesedésével párhuzamosan az irányítói pozíciók a 15–16. század folyamán anyagi előnyökkel is járó, egyre kiterjedtebb hatalmi jogosítványokat biztosító tisztségekké váltak. A folyamat azonban más irányt vett, mint a német birodalmi városokban, hiszen a fenti változásokban aktívan résztvevő város-vezetői családok örökletes uralma még a demográfiaiag a kis- és középvárosi kategória kereteit meghaladó Budán sem öltött a délnémet példákhoz hasonló, jogi-intézményi keretekkel körülbástyázott formát (ld.: VIII.3.2.2.). Miként írható le tehát akkor a bemutatott városok elitképződése?

Az újabb kutatások tükrében nyilvánvalóvá vált, hogy – Szűcs Jenő és Konrad Gündisch, továbbá Kubinyi András korai véleményével ellentétben – sem a városi közéleti elitek 14. századi (ún. nemzetségi), sem a 15–16. századi (ún. kereskedői-vállalkozói) szakaszában nem beszélhetünk a Kárpát-medencében városi patríciátusokról. A részletes esettanulmányok az iménti sematikus, és a Német-római Birodalom egészére nézve

korántsem reprezentatív délnémet kutatási eredményekhez sokszor görcsösen igazodni kívánó elképzeléseket alapjaiban írták felül.

A legtöbb bemutatott mezővárosban a korlátozott hatalmi és demográfiai lehetőségek közepette a differenciált belső elitképződés tágabb kibontakozásához eleve kedvezőtlennek bizonyulhatott a helyi közeg. Ehhez képest a vizsgált királyi szabad városok szinte mindegyikében az ún. nemzetségi uralom időszakában ugyan jelentkezett egy igen domináns, földbirtokosi-nemesi háttérű, katonáskodó, majd a 14. század második felében a kereskedelembe is bekapcsolódó vezetői csoport. Mégis, az esetleges hatalmi kontinuitások ellenére a fenti kör sehol sem alkotott olyan zárt házassadási-vérségi rendszert, amelyet a német kutatás a patríciátus egyik fontos markerének tekint. A hatalom családon belüli átörökítését végrehajtó, egy-egy patríciusi jellegű család ugyan Nagyszében és Kolozsvár példájában kimutatható volt, ám ezek sem tudták jogilag-intézményileg hosszú távon körülbástyázni uralmukat, továbbá nem alkottak zárt házassadási rendszert.

A második korszakba történő átmenet során a helyi sajátosságok az átalakulások sokszínű változatait eredményezték, ám az új társadalmi-gazdasági háttérű irányítók idején az előző korszakhoz képest még kevésbé vált a belpolitikai szerkezet akár jogi, akár házassadási-rokonsági értelemben teljesen zárttá. Ennek okai meggyőződésünk szerint a svájci példákhoz hasonlóan döntően a helyi politikum igazgatási sajátosságaiban, illetve a népesedési jellegzetességekben keresendők. Mindez azonban korántsem jelentette a hatalomgyakorlók körének jelentős kiszélesedését. A korábbi szakirodalomban döntően Bácskai Vera és Szűcs Jenő hangsúlyozta a 15. századi elitképződési folyamatokon belül a kézműves foglalkozásúaknak még a mezővárosokban is kimutatható, saját csoportjaik helyzetének javulását jelző, egyre erőteljesebb térnyerését. Az iménti jelenség – mint az újabb esettanulmányok nyomán láttuk – korántsem kellett, hogy a hatalomgyakorlók bázisának kitágulását jelentse. Ezekben az esetekben a kézműves rétegek erőskezü képviselői helyett sokkal inkább a személyi sikereik eredményeként a vezetői csoportokba felemelkedett polgárokkal volt dolgunk.

A korábban feltételezett patríciusi uralom helyett tehát a bemutatott Kárpát-medencei példákban egy sokkal változatosabb, dinamikusabb uralmi jelenség-együttes bontakozott ki. Ami a legfontosabb irányító pozíció betöltését illeti, a vizsgált településeken a vezető polgárok hatalmi dinamikájának három igen erős mintázattal mutattuk ki. Az egyik ilyen jellegzetességnek (ld.: VIII.3.2.2. és 3.3.2.) a rendszeres

váltásokkal megtűzdelt, esetenként több polgárt is helyzetbe hozó, ám emellett erős kettős uralmat mutató vezetési forma bizonyult (Buda, Kolozsvár, Beszterce és némileg Besztercebánya). A vizsgált városok egy további körét alkották azon közösségek, ahol akár másfél-két évtizedig is érvényesült két-három meghatározó személy befolyása, ám utóbbiak nem tartották folyamatosan kezükben a hatalmat (ld.: VIII.3.3.2.), továbbá jelentkezhetett mellettük egy másodvonalbeli vezetői kör is (Pozsony és Kassa). Az elemzésből kirajzolódó harmadik típust végül a hosszú egyeduralmat gyakorló személyek (ld.: VIII.3.1.2.) szorosan egymást követő sorozata jelentette (Nagyszeben és Brassó).

Mind a vizsgált korszak első felében (Buda, Nagyszeben és Kolozsvár), mind a második szakaszában (Brassó) találtunk olyan közösségeket, ahol rövidebb-hosszabb ideig kimutathatóak voltak patríciusi jellegzetességeket (is) hordozó egyes családok, mégis meggyőződésünk szerint a korábbi, döntően délnémet kutatások kimutatta patríciátusokról egyik esetben sem beszélhetünk. Mindez természetesen nem gátolta az oligarchizálódási folyamatok általános megerősödését, azonban az átalakulások leginkább visszatérően változó összetételű kevesek, igen erőteljes uralmához vezettek. Mint korábban említettük, a helvét városok esetében is jelentkező, azaz nem valamiféle kelet-közép-európai csökevényességnek tekinthető jelenség hátterében – a német birodalmi és tartományi, illetve az osztrák tartományúri városoktól gyökeresen eltérő módon! – a kis- és középvárosi kereteknek kiterjedt belső autonómiával történő, új minőséget létrehozó párosulása állt. Itt ugyanis, mint előbb láttuk az igen jelentős önkormányzati-hatalmi jogosítványok kisebb középvárosi keretek között testet öltve szűk, ám gyakran változó csoportok hatalomgyakorlásának több lehetséges formáját eredményezhették.

Miként illeszthetőek a Sopronra vonatkozó kutatásunk és elemzésünk létrehozta újabb eredmények a fenti folyamatokba? Másként fogalmazva: mennyiben tekinthetőek a nyugat-dunántúli város igazgatás- és elittörténeti jelenségei általánosnak, illetve egyedinek? A helyi önkormányzatiság biztosította lehetőségekkel kezdve kiemelendő, hogy a városvezetés és a mindenkorl jegyzők az 1480–1490-es évektől fokozatosan megteremtették a modernnek számító, hatékony, és a korszakban központosítottnak tekinthető városigazgatás legfontosabb alapjait. Az igazgatási centralizáció, illetve szakszerűsödés fokozatos kibontakozása, továbbá a külvilággal való kapcsolatot jellemző erőteljes autonómia azonban olyan irányítói csoportok uralmával párosult, melyek legkésőbb az 1530-as évektől a vezetés és a polgárság viszonyát a felettes hatóság,

és az alárendelt lakosság viszonyrendszerében képzelték el. Ennek ellenére a kiterjedt autonómiára alapuló helyi hatalmi szerkezet működtetői a korábbi Kárpát-medencei példákhoz hasonlóan itt sem hajtották végre az uralomban való részvétel teljes körű, jogilag is intézményesített kisajátítását.

Mindez nem akadályozta meg, hogy a differenciált és átfogóbb igazgatási szerkezet kialakulását fokozatosan erősödő hatalom-koncentráció kísérje. Ennek azonban erőteljes kibontakozására a korábbi példák tükrében viszonylag későn, döntően csupán az 1530–1540-es évektől került sor. Ennek eredményeképpen a választói jogok ezután a belvárosi polgárokon kívül a külvárosiak egy kiválasztott szűk körére korlátozódtak. Mégis, az önkormányzatiság irányítói pozícióiba vezető utak korántsem zárultak be. A külső tanács például ugyan ekkorra kijelölt adminisztratív testületté vált, ám tagjai továbbra is döntően a külvárosiakból kerültek ki, így tehát az intézmény ezután is az első grádicsok egyikét biztosíthatta új személyeknek a főtisztviségek felé vezető karrierjében. Így tehát Sopronban – a Szent György-testvérület egyházi és világi befolyásától eltekintve – nyomát sem látni a számos korábbi Kárpát-medencei példa esetében már a 15. században feltűnő új, sokkal oligarchikusabb jellegű, a korábban irányító pozíciókat betöltőket (is) magában tömörítő nagy, illetve külső tanácsnak. Végezetül, ebben a tekintetben még egy döntő igazgatástörténeti elemet érdemes kiemelni: a 14–16. században Sopron élén a tizenkét fős tanács mellett a korábban bemutatott hazai városokkal szemben gyakorlatilag két, rangban ugyan különböző, mégis egyaránt igen befolyásos főtisztvisélő állt. Így valójában megkétszereződött a város élén betölthető hatalmi időszakok száma, ami döntően befolyásolta a közéleti karriernek helyi lehetőség-rendszerét.

A Sopron szabad királyi várossá válásától 1600-ig terjedő időszakban a munkánkban a városbírókkal és polgármesterekkel azonosított soproni közéleti elit (ld.: VIII.2.1.) társadalomtörténeti értelemben a korábbi hazai példákkal több hasonlóságot, ám számos különbséget is mutatott. A 13–14. századra vonatkozó kutatási eredményeket (ld.: VIII.2.2.1. és 2.3.1.) összefoglalva, a legtöbb polgár esetében – a korábban látott német és hazai típusok helyi megfelelőiként – erőteljesen kidomborodott a vezetői kör nemesi-földesúri, esetenként megyei kis- és középbirtokosi, gyakran katonáskodó jellegzetessége, ami azonban mind tevékenységi, mind nemzedéki értelemben igen erős városi jelenléttel párosult. Az elemzett egyéni-családi karrierpályák esetében többgenerációs, a közélet csúcspozícióiban elfoglalt jelenlét ugyanúgy kimutatható volt, mint a csupán rövidtávú apa-fia kontinuitás (ld.: VIII.5.1.). A városon belüli befolyásuk mellett ezen irányító

polgárok erős rokoni-üzleti szálakkal fonódtak össze a környező nemesi és egyházi világgal. A 14. század közepéig jellemzően „comes”-címet is viselő, több esetben nemesi eredetű vezetői körben a század közepétől jelentkezett egyre erőteljesebben a német elem. Ez a korai városvezetői csoport nagykiterjedésű, sokszor katonai szolgáltatokkal megszerzett, esetenként így bővített, és fő jövedelemforrásnak tekinthető vidéki birtoktestei mellett – a bemutatott királyi szabad városokhoz hasonlóan – legkésőbb a 14. század második felében az új viszonyokhoz sikeresen alkalmazkodva erőteljesen bekapcsolódott a kereskedelmi-pénzügyi tevékenységekbe. Az 1400-as évek elejétől azonban az előbb leírt típusú személyek teljesen eltűntek a vezetésből, és a 16. század második évtizedéig – hasonlóan a honi példák egy részéhez – teljesen más társadalmi-gazdasági háttérű irányító polgárok jelentkeztek (ld.: VIII.2.2.2. és 2.3.2.).

A leglátványosabb különbségekkel kezdve, a város vezetésében ebben az időszakban nemeseket egyáltalán nem láttunk, míg a leszármazási-rokoni háttér kapcsán esetlegesen egy kivételtől eltekintve nem szerepeltek olyan városbírák, vagy polgármesterek, akikkel kapcsolatban a főtisztviselési pozíciók valamelyikének viselése fiágon több nemzedéken át jellemző lett volna. Ennek ellenére kétgenerációs jelenlét kifejezetten sok családban megfigyelhető volt, főként az apáról fiúra történő átörökítés formájában, ám láttunk példát a hatalmi szerepek nagyszülőt unokával, nagybátyot unokaöccsével, és apóst vejével összekötő átívelésére is. Ezen felül több ponton fény derült a vezető polgárok lányaival, esetlegesen gazdag özvegyeivel kötött házasságok sorsdöntő, esetenként a vagyont, a társadalmi befolyást és a politikai hatalmat (is) átörökítő szerepére (ld.: VIII.5.2–5.). A jövedelemszerzési formák tekintetében ekkorra teljesen eltűntek a nemesi-földesúri, illetve általában a megyei kis- és középbirtokosi jellegzetességek, sőt egy-két kivételtől eltekintve a városi-polgári léthez nem kötődő tisztségek, hivatalok viselése sem mutatható ki. Az utolsó, azonban igen lényeges, az előző időszaktól elválasztó jellegzetességet a katonai-fegyveres tettekkel való érvényesülés szinte teljes hiánya jelentette.

Az 1400-as és az 1510-es évek között eltelt hosszú időszakban polgármesteri vagy városbírói pozícióban feltűnő személyek jellemzően tehát olyan polgárok közül kerültek ki, akik – a korábban ismertetett hazai példákhoz hasonlóan – részben, vagy kizárólagosan kereskedelmi tevékenységet folytatva valamilyen formában kapcsolódtak a bortermeléshez, illetve a szarvasmarha- és gabonakivitelhez. Érdekes módon azonban az anyagi és részben politikai értelemben legsikeresebb polgárok között mégsem csupán a

klasszikus nagykereskedők tűntek fel. Az előbbi szempontból legeredményesebb polgárok esetében – Házi Jenő, Mollay Károly és Szűcs Jenő véleményével ellentétben – egyfajta megfontolt gazdálkodási-üzleti diverzifikáció mutatható ki, ahol a kereskedelmi tevékenység összekapcsolódhatott valamilyen kézműves foglalkozással, pénzkölcsönző és tőkekihelyező tevékenységgel, továbbá kedvező házasságokkal. Az iménti csoport tagjai között ugyan kisebbségben, de igazolhatóan szerepeltek magyar, illetve magyar származású polgárok is. Mint láttuk, a korábbi soproni lét, illetve a családi előkészítés a vizsgált, komoly sikereket elérő személyek javánál fontos szerepet játszott, ám mindez igazolhatóan nem zárta ki kívülről érkező, saját rátermettségük és agilitásuk mellett esetlegesen, de nem szükségszerűen előnyösen is házasodó, ún. „homines novi” érvényesülését. Emellett további jellegzetes sajátosságnak a politikai elit körében láthattunk – a Kárpát-medencei városok egy részétől eltérően – hosszabb ideig a vezetésben ülő, eredendően kézműves tevékenységet folytató személyeket is. Az anyagi és részben közéleti sikerek zálogának mégis a különféle vagyonszerzési lehetőségek együttes, pénzügyletekkel is társított, akár egyszerre történő kihasználása számított.

A foglalkozási és származási jellegzetességek tekintetében az 1510-es évektől 1600-ig terjedő vizsgálati szakaszban az esetenként kézműves, mégis jellemzően kereskedő-bortermelő városvezető számított az irányító közéleti elit általános típusának. Mindez azonban korántsem jelentette az iparosok háttérbe szorulását, és – hasonlóan az előző periódushoz – a vezetésben jelen lévő német elem döntő súlya mellett a kulcspozíciókban magyar származásúak is jelen voltak, míg a vezetésbe kívülről bekerülő polgárok származási régiói (Sopron tágabb vonzáskörzete, Nyugat-Dunántúl és az örökös tartományok) is változatlanok maradtak. Mégis, a fenti közös jegyek ellenére az elitképződési időszaknak igazán meghatározó jelleget három, gyakorlatilag új vezetői típus erőteljes megjelenése biztosított. Ide tartoztak a több esetben gátlástalan, pénzkkihelyező, agrárkereskedelmi (gabona, bor és szarvasmarha) vállalkozók, a városba költöző vagyonos nemesek és végül az egyetemet járt, jogtudó litterátus-polgárok.

Az első csoport tagjai a korszak legkifizetődőbb haszonszerzési lehetőségeit felismerve szerényebb vagy erőszakosabb formában, a polgári jogok és kötelességek rendszerét is szétfeszítve törekedtek minél nagyobb nyereségek elérésére. Mindez azonban a korszakban nem tekinthető kizárólagos hozzáállásnak, hiszen rajtuk kívül szerepeltek olyan polgárok is, akiknek a közösségért tett személyes erőfeszítéseit külön ajándékokkal honorálta a város. Az újszerűnek mondható második csoport nemesi tagjai esetében a korai

városvezetéssel ellentétben a fegyveres-katonai érdemszerzés egyáltalán nem jelentkezett életformaszerűen. Az utóbbiak feltehetően a városi élet nyújtotta gazdasági lehetőségrendszer és vallási-kulturális légkör előnyei érdekében költöztek Sopronba. Az említett harmadik csoport tagjainak pályája ugyan hasonlóságokat mutat a 15. századi, tanácsossáig jutó városi jegyzők társadalmi mobilitásával, ám a bemutatott 16. századi személyek által elért kitüntetett hatalmi jogosítványok és közeleti jelenlét mégis az érvényesülési típus újszerűségét bizonyítja. Az elitképződés utóbbi két, azaz beköltöző nemesi és értelmiségi jellegzetességei természetesen a tágabb térségben másutt is jelentkeztek, a három új modellnek a korábbiakkal való együttes jelenléte azonban a vizsgálati körben soproni sajátosságnak bizonyult.

Az időszak során a városba helyi előzmények, különösebb gyökerek nélkül érkező, mégis meghatározó közeleti szerephez jutó új emberek között az előbb említett mindhárom csoport képviselőjére láthattunk példát, ami a csúcspozícióig vezető utak legalábbis részleges nyíltságáról árulkodik (ld.: VIII.5.3–5.). Az iménti polgárok sikerei mellett azonban a hatalmi szerepek családi előkészítése, esetlegesen egyszeri átörökítése számított a meghatározó jellegzetességnek. Míg a tanácsos apa sikereit a város élén kiteljesítő fiú esetére kifejezetten sok példa akadt, addig a városirányító kulcsszerep egynél többszöri közvetlen rokonra történő áttételése ugyan erős, de nem domináns jegynek számított. A karrier-pályákból kivilágott továbbá a vezetői körön belüli egyenlőtlen hatalommegosztás érvényesülése, azaz időnként hatalmasok közt is hatalmasabbak, továbbá kisebb-nagyobb létszámú, majdhogynem zárt uralmat alkotó csoportok visszatérő jelentkezése is (ld.: VIII.2.3.2. és 2.4.3.).

Rátérve a vezetésben szereplő polgárok családi-rokonsági összefonódásaira, azaz az esetleges patríciusi jellegű családok jelentkezésére, hovatovább patríciátus létezésére vonatkozó kérdéskörre, a soproni válaszok egyszerre mutatnak párhuzamokat és különbségeket a német, svájci, osztrák és Kárpát-medencei példákkal. Kétség kívül a 13–14. század vonatkozásában láthattunk mind jövedelemszerzési, mind leszármazási szempontból patríciusi jegyeket hordozó személyeket. Sőt, egyes családok esetében az irányító pozíciók csúcsain több, egymás utáni nemzedék jelenléte is kimutatható volt (ld.: VIII.5.1.). Ennek ellenére a vezetői tisztségeket utóbbi családok egyáltalán nem tudták kisajátítani. Ráadásul jellemző közeleti családi karrier-típusnak bizonyult a nagyapai előkészítő szakasz utáni belpolitikai főszerepet követő unokai leszállóág. A további domináns rokoni vezetés-átörökítésekben az apáról fiúra átszálló, majd „kimúló” közeleti

jelenlét bizonyult egyre erősebbnek, így a korszak vezetőinek java legkésőbb a 15. század elejétől már egyáltalán nem volt látható a polgárközség élén.

A 14–15. század fordulójának komoly gazdaság- és társadalomtörténeti változásai az iménti, ún. nemzeti vezetőréteg sajátos jegyei helyébe – Brassóban és Nagyszebenben ugyan némi késéssel – szinte mindenütt új elitképződési gyakorlatokat hoztak. A soproni elemzés eredményeként nyilvánvalóvá vált, hogy a városvezetés csúcspozícióit betöltők kapcsán – Házi Jenő, Mollay Károly és Szűcs Jenő véleményével szemben – még véletlenül sem beszélhetünk patriciusokról. Az 1400 és 1600 közötti időszak átfogó vizsgálata ugyan két, közvetlen rokonságú nemzedék egymás utáni jelenlétét a főtisztviségeket viselő csoportban számtalanszor kimutatta, ám még a tanácsosi háttérrel hozzátéve is legfeljebb három generációs hatalmi kontinuitást állapított meg. A tágabban értelmezett fiági átörökítés olyan lehetőségei, mint például a nagypapa-unokai, nagybáty-unokaöccsi szerepátadás is csupán egyszeres hatalmi-nemzedéki áthidalást tudtak biztosítani (ld.: VIII.5.2–5.).

Ehhez képest igen jelentős számú esetben valójában a lányok kiházásításával létrejött közvetett após-vő kapcsolat, vagy esetleg a gazdag városirányítói özvegyekkel kötött előnyös házasság jelentett a csúcavezetői szerepekben megfigyelhető kontinuitást. Ezeken túl az unokahúgok, unokaöccsök és más jellegű másodlagos, illetve áttételes rokoni kapcsolatok látszólag gyengének tűnő kötéseit játszhattak döntő szerepet egy-egy igen sikeres közéleti karrier megalapozásában és esetlegesen fenntartásában (ld.: VIII.5.2–5.). A patricius jellegű családok – ugyan a korabeli Brassó és Nagyszeben kapcsán egy-egy esetben kimutatható – uralma helyett tehát Sopronban a források egy plurálisabb, és sokkal dinamikusabb jelenség-együttes meglétét igazolták, ahol a más-más jellegű és belső felállású vezetői körök egymást hozzátéveleg húsz-harminc évenként, finom átmenetekkel, és közvetett vagy közvetlen kapcsolódásokkal váltották (ld.: VIII.2.3.1–2.).

Az iménti folyamatok szerkezeti sajátosságaiban, azaz az egyes csoportok nagyságában és viszonyrendszerében játszott döntő szerepet, hogy Sopronban két főtisztviség is igen befolyásos hatalmi pozíciót biztosított. A városbírói és a polgármesteri szerepkör együttes, rangban egymástól nem túl távol eső létezésével megduplázódó irányítói lehetőségekkel a helyi közéleti elit kétféleképpen élt (ld.: VIII.2.4.3.). Egyrészt a később a polgármester pozíciójába is beválasztott személyek gyakorlatilag a városbírói tisztségen keresztül készítették elő, vagy növelték tovább politikai befolyásukat (ld.: VIII.2.2.2.). Így tehát a fenti helyi sajátosság időszakoktól függően hol a korábban

bemutatott második (pl.: Pozsony és Kassa), hol a harmadik (pl.: Brassó és Nagyszeben) típust erősítette. Másrészt azonban a csupán városbírói pozíciót betöltők jelentős részéből kiindulva a helyi politikum kettős főtiszttség-viselői jellege az irányítói kör tágulását (pl.: Buda és Besztercebánya) is szolgálta. Igen szemléletes módon egy-két látványos kivételtől eltekintve ugyanis a második ember pozícióját viselők között igen gyakran olyan egyszeres-kétszeres, sokszor kézműves háttérű városbírák tűntek fel, akik feltehetően saját erőfeszítéseik mellett a közéleti szervezetnek is köszönhették a vezetői pozíciók egyikének megszerzését (ld.: VIII.2.2.2., 2.4.1–2. és 2.4.5.). Így tehát a különleges soproni igazgatástechnikai helyzet társadalomtörténeti vetülete mind egy-egy személy erősebb politikai jelenlétéhez, mind az irányítói kör – részben a helyi demográfiai-topográfiai adottságokkal is összefüggő – kibővüléséhez hozzájárult.

Meggyőződésünk szerint az iménti kettősséggel hozható szoros összefüggésbe a korábban megállapított sajátosság, miszerint a nyugat-dunántúli város 1400 és 1600 közti főtiszttség-viselői körének ugyan kétharmada kisebb csúcsvezetői jelenlétet (egyől négy évig) élvezett, ám szűkebb értelemben (nyolcnál több városbíraság és/vagy polgármesterség) tizede, tágabb definíciót alkalmazva (hatnál több főtiszttségviselés) ötöde igen meghatározó, illetve domináns szerepre tett szert (ld.: VIII.2.4.1. és 2.4.3.). A vezetési időszakok belső viszonyrendszerét tekintve tehát Sopronban döntően az első és a második típus egyfajta ötvözetével találkozunk, annyi kiegészítéssel, hogy az 1530-as évek elejétől fel-feltűntek folyamatos, ám a brassóihoz vagy a nagyszebenihez nem fogható kisebb-rövidebb összefüggő főtiszttség-viselések. Az elemzett konkrét időszakok tükrében tehát a 15. század első, és középső három évtizedének, továbbá a 16. század harmincas-negyvenes, illetve hetvenes-nyolcvanas éveinek duumvirátusai a Budán, Kolozsvárott és Besztercén kimutatható jelenségekhez álltak közel. Ezzel szemben az 1430–1440-es évek viszonyai, a következő évszázad első harmadának szűk oligarchikus csoportja, és az 1540–1570-es évek erősen egyszemélyi vezetése a pozsonyi és kassai viszonyokra emlékeztettek (ld.: VIII.3.).

Az iménti megállapításokat, illetve új társadalomtörténeti periodizációt a kivetett adóra és a belvárosi elhelyezkedésre vonatkozó kutatási eredmények nemcsak megerősítették, hanem el is mélyítették. Az 1480-as évektől az 1500-as évekig terjedő időszak közéleti pluralitása például mind a vezetőkre kirótt adótételekben, mind az irányítók térbeli megoszlásában érezte hatását (ld.: VIII.4.4.). A főtiszttség-viselőknek a 15. század közepétől az 1570-es évekig igazolhatóan kimutatható átlagos, esetleg még

ennél is kisebb összegekkel szereplő, mégis esetenként két-három évig főpozíciót betöltő köre a fent említett, sokszor kézműipari háttérű polgárokból (is) rekrutálódott (ld.: VIII.4.3–7.).

A belvároson belüli jelenletre és mobilitásra vonatkozó eredmények a hatalmi körök vissza-visszatérő kibővülésének térbeli összefüggéseit világították meg. Az egyes csoportokban jelentkező, többször igen sokszínű térbeli elhelyezkedés alapján se a soproni belváros egészét, de még a Fő teret sem hasonlíthatjuk a bányavárosokban megismert gyűrűs terekhez. Az előkelő északi- északkeleti telkek „vonzása” ugyan minden egyes vizsgált periódus mobilitásának fő mozgatórugóját jelentette, ám pontosan az ebből következő tulajdonlás-történeti fluktuáció teszi Sopron belvárosának északi részét különlegessé. Végezetül az imént említett, a 16. század közepéig erősen jelentkező térbeli mobilitás (is) a vizsgált soproni közéleti elit egyfajta, esetenként meritokratikus elemeknek is teret adó nyitottságának a jeleként értelmezhető. Különösen igaz mindez azokban az esetekben, ahol a közszereplők nem a csúcspozíciókba kerülés után, hanem már azt megelőzően, a gazdasági-házasodási sikereik nyomán hajtottak végre előnyös lakhelyváltogatást. Összefoglalásképpen tehát Sopron igazi igazgatás- és elittörténeti sajátosságának a korábban részletesen leírt hatalom-szerkezeti változatosságot, a 15–16. század fordulójának erősen plurális berendezkedését, és az irányítói kör vissza-visszatérő, helyi kézműveseknek és feltörekvő új polgároknak is teret engedő kibővülést tekinthetjük. A Kárpát-medencei összehasonlításban több ponton egyedinek bizonyuló fenti sajátosságok meggyőződésünk szerint a helyi viszonyok vonatkozásában meghatározó igazgatás- és társadalomtörténeti előzményét, bizonyos értelemben előkészítését jelentették a 17. század eleji Lackner-féle „aranykor” gazdasági és kulturális sikereinek.

Az elvégzett többrétű, összehasonlító elemzéseink természetesen korántsem merítették ki a nyugat-dunántúli város közéleti vezetőrétegének kutatásában rejlő lehetőségeket. A számos továbbfejlesztési irány között kitüntetett szerepe lehet majd a feldolgozott személyi állomány tagjai közötti eseti interakciók, továbbá nem-rokoni kapcsolódások hálózatalapú, mikrotörténeti, vagy akár diskurzus-elemző feltárásának. Hasonlóan értékes tanulságokkal kecsegtethet az elvégzett elemzéseknek egyfajta kontrollcsoportként történő kiterjesztése az egyes hatalmi időszakok „csupán” belső tanácsosainak egészére, vagy egy részére. Feltétlenül érdemesnek tűnhet továbbá a korabeli soproni vagyoni elitre vonatkozó alap kutatások elvégzése, hiszen így lehetne igazán tudományosan megalapozott következtetéseket levonni a közéleti és vagyoni elit közti, más

Kárpát-medencei városok esetében részben már feltárt összefüggésekre. Kifejezetten tanulságos lenne továbbá a 16. század kapcsán a felekezetiesedés és elittképződés soproni összefüggéseinek feltárása. Végezetül Közép-Európa dolgozatunkban nem érintett, például cseh és lengyel területeire elvégzett igazgatás- és elittörténeti kutatások figyelembe vétele tovább árnyalhatja nemcsak a soproni vonatkozású, hanem az eddigi Kárpát-medencei vizsgálatokat is. Reményeink szerint a dolgozat keretében bemutatott kutatási eredmények számos további várostörténeti elemzés számára szolgálnak majd biztos támpontként.

VII. Források és irodalom

VII.1. Kiadatlan források

Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron Város Levéltára (SVL):

SVL, IV. A. 1002. a. aa.: Antiquae reflexionis Communitatis Soproniensis / Gemeinbetrachtungen (Oe XXX et EE), fasc. 1. (Közigyelési jegyzőkönyvek) rövidítése: **SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung**

SVL, IV. A. 1003. a. Rathspatocoll / Patocollum senatorium, 1533–1600: Oe Lad. IX et I. (Tanácsülési jegyzőkönyvek) rövidítése: **SVL, Oe Lad. IX et I.**

SVL, IV. A. 1003. c. Acta in archivo Liberae et regiae Civitatis Soproniensis in suis distinctis scriniis reperibilia, Musterregister: Oe Lad. XXXIV. et II. (Mustrajegyzékek / A hadrafogható polgárok jegyzékei) rövidítése: **SVL, Oe Lad. XXXIV et II.**

SVL, IV. A. 1003. g. fasc. 1, Bürger-Buch von Jahr 1535 bis 1624, 1535–1580, 1612–1624. (Polgárfelvételi könyvek) rövidítése: **SVL, IV. A. 1003. g. Polgárfelvételi könyvek**

SVL, IV. A. 1003/j/bb., Oe Testamenta Lad. A-ZÖ, APOe XX., 1505–1600. (Végrendeletek) rövidítése: **Oe Testamenta**

SVL, IV. A. 1008. a. bb.: Contributiones saec. XVI–XVII.: Oe XLII et RR, XLIII et SS, (Adójegyzékek) rövidítése: **SVL, Oe Lad. XLII et RR és XLIII et SS**

SVL, IV. A. 1008. a. cc. Geschäftsbuch [1510], 1535–1551, rövidítése: **Geschäftsbuch**

SVL, IV. A. 1008. a. cc. Zweites Grundbuch, 1554–1618. (Második telekkönyv) rövidítése: **II. Gb.**

SVL, IV. A. 1009. c. Cammer Amts Rechnung, Raitt Register, 1527–1600. (Kamarási számadások) rövidítése: **SVL, 1009 / c, Kamarási számadások**

SVL, IV. A. 1009. i. 437. k. Spital und Lazareth Carra-Rechnung, 1535–1598. (Ispotályszámadások) rövidítése: **1009/ i, 437. k. Ispotályszámadások**

SVL, IV. A. 1009. m. bb.: Antiquae Ecclesiae Sancti Georgii. (Szent György templom számadásai) rövidítése: **Szent György templom számadásai**

SVL, IV. A. 1009. m. cc.: Antiquae Ecclesiae Sancti Michaelis. (Szent Mihály templom számadásai) rövidítése: **Szent Mihály templom számadásai**

SVL, IV. A. 1023. Musterregister, 1569., míg a többire lásd: SVL, IV. A. 1003. c., Oe Lad. XXXIV. et II. (Mustrajegyzékek / A hadrafogható polgárok jegyzékei) rövidítése: **SVL, IV. A. 1023. Musterregister**

SVL, IV. A. 1027. Dl. 3799. /Lad. XLIX. cs. ZZ nr. 105/: Priesterbuch. (Papikönyv) rövidítése: **Pb.**

SVL, IV. A. 1027. Dl. 3830.: Bürgerbüchl und Ächtlbüchl. (Polgár- és Ítéletkönyv) rövidítése: **Bb.**

VII.2. Kiadott források

DOMINKOVITS Péter: Egy gazdag városvezető, Lackner Kristóf polgármester javai (Végrendeletek, hagyatéki- és vagyonleltárak, osztályok 1591–1632). Besitztümer eines reichen Stadtleiters, des Bürgermeisters Christoph Lackner (Testamente, Verlassenschafts- und Nachlassinventare, Vermögensteilungen, 1591–1632). Sopron, 2007.

FEJÉR, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civitis. 11 vol., Buda 1829–1844. CD-ROM, Budapest, 2004, Magyar Országos Levéltár. rövidítése: **Fejér**

HÁZI Jenő – Németh János: Gerichtsbuch / Bírósági könyv (1423–1531). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A sorozat, 2. kötet – Reihe A, Band 2, Sopron, 2005, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára. rövidítése: **Házi – Németh 2005**, illetve **Gerb.** (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gerb. 1.)

HÁZI Jenő: Sopron szabad királyi város története. I./1–7., II./1–6. köt. Sopron, 1921–1943, Székely és Társa Könyvnyomdája. rövidítése: **Házi** (oldalszámokra hivatkozva)

KOVÁCS József László: Die Chronik des Marx Faut und Melchior Klein. Faut Márk és Klein Menyhért krónikája. Sopron város történeti forrásai. Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C sorozat, 1. kötet – Reihe C Band 1., Burgenländische Forschungen Sonderband XVII. Sopron–Eisenstadt, 1995. rövidítése: **Kovács József László 1995**

KUBINYI András (szerk.): Elenchus Fontium Historiae Urbanae Vol. III. Pars 2, Budapest, 1997. rövidítése: **Kubinyi 1997**

LINDECK-POZZA, Irmtraut (Bearb. von): Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg, Band II. Köln-Graz, 1965.

MOLLAY Károly: Az 1530. évi soproni adójegyzék. In: Soproni Szemle 47 (1993), 30–41. rövidítése: **Mollay 1993d**

MOLLAY Károly: Első telekkönyv / Erstes Grundbuch (1480–1553). Sopron, 1993, Soproni Levéltár – Soproni Múzeum. rövidítése: **Mollay 1993a**, illetve **Gb.** (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gb. 1.)

MOLLAY Károly – Goda Károly: Gedenkbuch / Feljegyzési könyv (1492–1543). Sopron város történeti forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. A sorozat, 3. kötet – Reihe A, Band 3, Sopron, 2006, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára. rövidítése: **Mollay – Goda 2006**, illetve **Gedb.** (bejegyzésekre hivatkozva, például: Gedb. 1. sz.)

MOLLAY Károly: Moritz Pál kalmár üzleti könyve / Das Geschäftsbuch des Krämers Paul Moritz 1520–1529. Sopron Város Történeti Forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg, B sorozat, 1. kötet – Reihe B, Band 1, Sopron, 1994. rövidítése: **Mollay 1994a**

NAGY Imre (et al.): Hazai Okmánytár – Codex Diplomaticus Patrius. Tomi I, II, III, IV, V, VIII. 1865–1891. Reprint: Pápa, 2004, Jókai Mór Városi Könyvtár. rövidítése: **Hazai Okmánytár**

NAGY Imre (szerk.): Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II., Sopron, 1889, 1891, Sopron Vármegye Közlönsége. rövidítése: **Sopronm. Oklevéltár**

SZAKÁCS Anita: Sopron Város Tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. II. 1555–1569. Sopron, 1997, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára. rövidítése: **Szakács 1997**

TIRNITZ József – Szakács Anita: Sopron Város Tanácsa bírósági jegyzőkönyveinek regesztái. I. 1533–1554. Sopron, 1996, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára. rövidítése: **Tirnitz–Szakács 1996**

TÓTH Gergely (a szöveg gondozta, ford., a jegyzet, a bev. tan. és a mutatókat készítette): Lackner Krsitófnek, mindkét jog doktorának rövid életrajza. Vitae Christophori Lackner I.U.D. Hominis, brevis consignatio. Sopron Város Történeti Forrásai / Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. C / Sorozat, V. Kötet – Reihe C / Band 5, Sopron, 2008.

VII.3. Felhasznált irodalom

A

ALIOth, Martin: Gruppen an der Macht. Zünfte und Patriziat in Straßburg im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zu Verfassung, Wirtschaftsgefüge und Sozialstruktur. Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Band 156, 1-2. Bände, Basel, 1988, Verlag Helbing & Lichtenhahn.

AMMAN, Hektor: Untersuchungen über die Wirtschaftsstellung Zürichs im ausgehenden Mittelalter. In: Zeitschrift für Schweizer Geschichte 29 (1949), 305–356; uo. 30 (1950), 530–567.; és: Schweizerische Zeitschrift für Geschichte 2 (1952), 335–362.

AMMAN, Hektor: Wie groß war die mittelalterliche Stadt? (1956) In: Carl Haase (Hg.): Die Stadt des Mittelalters. 1. Band, Darmstadt, 1969, 415–422.

ARNOLD, Wilhelm: Verfassungsgeschichte der deutschen Freistädte im Anschluss an die Verfassungsgeschichte der Stadt Worms. 2 Bände, Aalen, 1969, Scientia Verlag.

ASPERNIG, Walter et al. (Hg.): Wiener Bürgermeister im Spätmittelalter. Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 7. Wien, 1980.

B

BADER, Karl S.: Klerikemotare des Spätmittelalters in Gebieten nördlich der Alpen. In: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift Willibald Maria Plöchl. Wien, 1967, 1–15.

BAK Borbála: Példatár Magyarország történeti topográfiájához. História Könyvtár. Monográfiák 9/II., Budapest, 1997, História – MTA Történettudományi Intézete.

BAL Jeromos: Lőcse adózása a mohácsi vész idején. In: Közlemények Szepes vármegye múltjából. 1. k., 1909, 3–8.

BALOGH István: A civisek világa. Budapest, 1973, Gondolat.

BARACZKA István: Az 1535/36. évi Sopron városi kamarai számadáskönyv néhány tanulsága. In: Soproni Szemle 23 (1969), 207–215.

BARISKA István: A soproni városkapitányság III. Frigyes korában. In: Soproni Szemle 63 (2009), 267–282.

BARISKA István: III. Frigyes gyámsági kormányzása és Nyugat-Magyarország. In: Századok, 2007, 1153–1191.

BARISKA István: Sopron a községi források tükrében a 14–17. században. In: Soproni Szemle 52 (1998), 4–15.

BARTH, Reinhard: Argumentation und Selbstverständnis der Bürgeropposition in städtischen Auseinandersetzungen des Spätmittelalters. Lübeck 1403–1408 – Braunschweig 1374–1376 – Mainz 1444–1446 – Köln 1396–1400. Kollektive Einstellungen und sozialer Wandel im Mittelalter, 3. Band, Köln-Wien, 1974, Böhlau Verlag.

BÁCSKAI Vera: A mezővárosi önkormányzat a 15. században és a 16. század elején. In: Bácskai Vera: Városok és polgárok Magyarországon. I. kötet, Budapest, 2007, 137–158. rövidítése: **Bácskai 2007**

BÁCSKAI Vera: A mezővárosi önkormányzat a 15. században és a 16. század elején. In: Bónis György – Degré Alajos (szerk.): Tanulmányok a helyi önkormányzat múltjából. Budapest, 1971, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 9–34.

BÁCSKAI Vera: Városok Magyarországon az iparosodás előtt. Budapest, 2002, Osiris Kiadó. rövidítése: **Bácskai 2002**

BÁTORI, Ingrid: Das Patriziat der deutschen Stadt. Zu den Forschungsergebnissen über das Patriziat, besonders der süddeutschen Städte. In: Die alte Stadt. Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege 2 (1975), 1–30. rövidítése: **Bátori 1975**

BÁTORI, Ingrid – Weyrauch, Erdmann: Die bürgerliche Elite der Stadt Kitzingen. Studien zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte einer landesherrlichen Stadt im 16. Jahrhundert. Spätmittelalter und Frühe Neuzeit, 11. Band, Stuttgart, 1982, Klett Cotta.

BECHTOLD, Klaus D.: Zunftbürgerschaft und Patriziat. Studien zur Sozialgeschichte der Stadt Konstanz im 14. und 15. Jahrhundert. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, XXVI. Band, Sigmaringen, 1981, Jan Thorbecke Verlag.

BERGER, Albert: Verzeichnis der Bistritzer Oberrichter auf Grund urkundlicher Quellen. In: Festgabe Bistritz. Den Mitgliedern des Vereines für siebenbürgische Landeskunde gewidmet anlässlich der am 13. und 14. August 1897 in Bistritz abgehaltenen 49. Generalversammlung dieses Vereines. Bistritz, 1897. rövidítése: **Berger 1897**

BERTHOLD, Brigitte: Charakter und Entwicklung des Patriziats im mittelalterlichen deutschen Städten. In: Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus 6 (1982), 195–241.

BINDER Pál: Közös múltunk. Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről. Bukarest, 1982.

BLAZOVICH László: A mezővárosi fejlődés néhány sajátossága a középkori Hódmezővásárhelyen és környékén. In: Századok, 1983, 394–403.

BLAZOVICH László: Városok az Alföldön a 14–16. században. Dél-Alföldi Évszázadok 17., Szeged, 2002, Csongrád Megyei Levéltár. rövidítése: **Blazovich 2002**

BOLLAND, Jürgen (Bearb.): Hamburgische Burspraken 1346–1594. Veröffentlichungen aus dem Staatsarchiv der Freien und Hansestadt Hamburg, Band VI, Teil 1/1. Hamburg, 1960, Hans Christians Druckerei und Verlag.

BOLLAND, Jürgen: Zur städtischen „Bursprake“ im hansischen Raum. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 36 (1956), 96–118.

BOOCKMANN, Andrea: Urfehde und ewige Gefangenschaft im mittelalterlichen Göttingen. Studien zur Geschichte der Stadt Göttingen, Band 13, Göttingen, 1980, Vandenhoeck & Ruprecht.

BOOCKMANN, Hartmut: Spätmittelalterliche deutsche Stadt-Tyrannen. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte 119 (1983), 73–91. rövidítése: **Boockmann 1983**

BRADY, Thomas A. Jr.: Patricians, Nobles, Merchants. Internal Tensions and Solidarities in South German Urban Ruling Classes at the Close of the Middle Ages. In: Miriam U. Chrisman – Otto Gründler (eds.): Social Groups and religious Ideas in the Sixteenth Century. Kalamazoo, 1978, 38–45, 159–164.

BRANDT, Ahasver von: Die Stadt des späten Mittelalters im hansischen Raum. In: Hansische Geschichtsblätter 96 (1978), 1–14.

BRENNER, Bernhard: Gab es Patrizier auch in Nördlingen und Donauwörth? Zur Ausprägung bürgerlicher Führungsgruppen in Reichsstädten während des Spätmittelalters und der beginnenden Frühen Neuzeit. In: Rolf Kiessling (Hg.): Stadt und Land in der Geschichte Ostschwabens. Augsburg, 2005, 29–70.

BRUNNER, Otto: Die Finanzen der Stadt Wien von den Anfängen bis ins 16. Jahrhundert. Studien aus dem Archiv der Stadt Wien 1/2. Wien, 1929.

BRUNNER, Otto: Neue Wege der Verfassungs- und Sozialgeschichte. Göttingen, 1968.

BRUNS, Friedrich: Der Lübecker Rat. Zusammensetzung, Ergänzung und Geschäftsführung von den Anfängen bis ins 19. Jahrhundert. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 32 (1951), 1–69.

BUDAK, Neven: Die Entwicklung städtischer Siedlungen in der nordwestkroatischen Gespanschaft Varazdin im Mittelalter. In: Österreichische Osthefte, 37 (1995/2), 379–390.

BURG, André Marcel: Patrizier und andere städtische Führungsschichten in Hagenau. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 353–375.

BURGER, Gerhart: Die südwestdeutschen Stadtschreiber im Mittelalter. Beiträge zur schwäbischen Geschichte, Heft 1–5. Böblingen, 1960, Verlag Wilhelm Schlecht'sche Buchdruckerei Böblingen.

BÜCHER, Karl: Die Entstehung der Volkswirtschaft. Tübingen, 1901, Verlag der H. Laupp'schen Buchhandlung.

C

CAPITANI, François de: Adel, Bürger und Zünfte im Bern des 15. Jahrhunderts. Schriften der Berner Burgerbibliothek, Band 16. Bern, 1982, Berner Burgerbibliothek.

CLAUSS, Friedrich: Wetzlarer Richter-, Schöffen- und Ratsfamilien im 13. und 14. Jahrhundert. In: Mitteilungen des Oberhessischen Geschichtsvereins, Neue Folge, 35 (1938), 3–224.

CZAJA, Roman: Das Patriziat in den preußischen Städten. Ein Beitrag zur Wahrnehmung der sozialen Gruppen in den Hansestädten im Mittelalter. In: Roman Czaja (Hg.): Das Bild und die Wahrnehmung der Stadt und der städtischen Gesellschaft im Hanseraum im Mittelalter und in der frühen Neuzeit. Torun, 2004, 173–177.

CZEIKE, Felix: Das Wiener Bürgermeisteramt im Hoch- und Spätmittelalter. In: Walter Aspernig et al. (Hg.): Wiener Bürgermeister im Spätmittelalter. Wien, 1980.

CZEIKE, Felix: Ratsbürger und Honorationen im 15. Jahrhundert. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 12 (1956), 97–129.

CZOK, Karl: Die Bürgerkämpfe in Süd- und Westdeutschland im 14. Jahrhundert. In: Jahrbuch für Geschichte der oberdeutschen Reichsstädte, 12/13 (1966/67), 40–72.

Cs

CSENDES, Peter: Die Donaustädte von Passau bis Preßburg im 15. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 95–108. rövidítése: **Csendes 1974**

CSENDES, Peter: Stadtherr und bürgerliche Führungsschicht im Wien des 14. Jahrhunderts. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 2. Linz, 1972, 251–256.

CSERNÁTONI Gyula: Az erdélyrészi szászok oktatásügyi viszonyai a reformáció előtt. In: Századok, 1893, 478–490.

CSUKOVITS Enikő: Bűn és büntetés a középkori városi gyakorlatban. A selmecbányai 14–15. századi városkönyv bűnesetei. In: Történelmi Szemle, 2004, 1–2. sz., 141–166.

D

DAHINTEN, Otto: Geschichte der Stadt Bistritz in Siebenbürgen. Aus dem Nachlaß hg. von Ernst Wagner. Studia Transsylvanica 14. Köln–Wien, 1988. rövidítése: **Dahinten 1988**

DANNINGER József, ifj.: Pozsony szabad királyi város 1526/27. évi számadáskönyve művelődéstörténeti szempontból. Művelődéstörténeti értekezések 27. Budapest, 1907.

DAUL, Hansjoachim: Ratsfähige Oberschichten im Franken. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 231–256.

DÁVID Ferenc – Goda Károly – Thirring Gusztáv: Sopron belvárosának házai és háztulajdonosai, 1488–1939. Häuser und Hauseigentümer der Innenstadt von Ödenburg, 1488–1939. Sopron 2008. rövidítése: **Dávid–Goda–Thirring 2008**

DÁVIDHÁZY István: 150 éves a nagy-tómalmi fürdő. In: Soproni Szemle 46 (1992), 147–149. rövidítése: **Dávidházy 1992**

DEMANDT, Karl Ernst: Das Fritzlarer Patriziat im Mittelalter. In: Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte und Landeskunde 68 (1957), 95–124.

DEMELIUS, Heinrich: Stadtrichter contra die von Wien. Ein Beitrag zur Wiener Geschichtsverfassung im 16. Jahrhundert. In: Anzeiger der philosophisch-historische Klasse der österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1953, 145–161.

DEMKÓ Kálmán: A felső-magyarországi városok életéről a XV–XVIII. században. Budapest, 1890.

DEMKÓ Kálmán: Egyházi és világi hatóság a felvidéki városokban a XV. és XV-ik században. In: Századok, 1887, 685–699.

DEMKÓ Kálmán: Polgári családélet és háztartás Lőcsén a XVI. és XVII. században. Lőcse, 1882.

DEMKÓ Kálmán: Tisztújítás Lőcsén a XVI–XVII. században és vonások a városi hatóság hajdani életéből. In: A lőcsei magyar királyi reáliskola értesítője, 1881, 3–18.

DICHTL, Wolfgang: Stadtherr und bürgerliche Selbstverwaltung in Klagenfurt. Dissertation, Wien, 1970.

DIENES, Gerhard M.: Bemerkungen zur Grazer Bürgerschaft des 16. und 17. Jahrhunderts. In: Blätter für Heimatkunde 54 (1980), 14–18.

DIENES, Gerhard M.: Die Bürger von Graz: örtliche und soziale Herkunft (von den Anfängen bis 1500). Dissertationen der Universität Graz 46. Graz, 1979. rövidítése: **Dienes 1979**

DIR, Pius: Studien zur Geschichte der Augsburger Zunftverfassung 1368–1548. In: Zeitschrift des Historischen Vereins für Schwaben und Neuburg, 39 (1913), 144–243.

DIRLMEIER, Ulf: Merkmale des sozialen Aufstiegs und der Zuordnung zur Führungsschicht in süddeutschen Städten des Spätmittelalters. In: Hans-Peter Becht (Hg.): Pforzheim im Mittelalter. Sigmaringen, 1983, 77–106.

DIRLMEIER, Ulf: Obrigkeit und Untertan in den oberdeutschen Städten des Spätmittelalters. Zum Problem der Interpretation städtischer Verordnungen und Erlasse. In: Histoire Comparée de l'Administration (IVe – XVIIIe siècle). Beiheft der Francia, 9. Band, München, 1980, 437–449. rövidítése: **Dirlmeier 1980**

DIVÉKY Adorján: Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetései Lengyelországgal, főleg a XVI–XVII. században. Művelődéstörténeti értekezések 17. Budapest, 1905.

DOLLINGER, Philippe: Das Patriziat der oberrheinischen Städte und seine inneren Kämpfe in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. (1952) In: Heinz Stooß (Hg.): Altständisches Bürgertum, 2. Bd., Darmstadt, 1977, 194–209.

DOMENOVÁ, Marcela: A polgári háztartások felszereltsége és tulajdona Eperjesen a középkor végén. In: Aetas, 22 (2007), 3. sz., 101–134.

DRASKÓCZY István – J. Újváry Zsuzsanna (szerk.): Paulinyi Oszkár: Gazdag föld – szegény ország. Tanulmányok a magyarországi bányaművelés múltjából. Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 3., Budapest, 2005.

DRASKÓCZY István: Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején. In: Levéltári Közlemények, 1983, 149–187.

DREHER, Alfons: Das Patriziat der Reichsstadt Ravensburg. Von den Anfängen bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts. Stuttgart, 1966, W. Kohlhammer.

DRÜPPEL, Hubert: Iudex civitatis. Zur Stellung des Richters in der hoch- und spätmittelalterlichen Stadt deutschen Rechts. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, Band 12. Köln-Wien, 1981, Böhlau Verlag.

E

EBEL, Wilhelm: Die Rostocker Urfehden. Untersuchungen zur Geschichte des deutschen Strafrechts. Veröffentlichungen aus dem Stadtarchiv der Seestadt Rostock, Band 1. Rostock, 1938, Carl Hinstorffs Verlag.

EBNER, Herwig: Das Städtewesen in der Steiermark am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 313–360. rövidítése: **Ebner 1974**

ECKHART Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Milleniumi Magyar Történelem, Historikusok. Budapest, 2000, Osiris Kiadó. rövidítése: **Eckhart 2000**

EGGERT, Wolfgang: Zu Fragen der städtischen Geschichtsschreibung in Deutschland während des späten Mittelalters. In: Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus 9 (1985), 115–127.

EGGLMAIER, Herbert Hans: Zu den Anfängen des Bürgermeisteramtes in Graz. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 75 (1984), 15–21.

EBBRECHT, Wilfried: Bürgerum und Obrigkeit in den hansischen Städten des Spätmittelalters. In: Wolfgang Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 275–302.

EBBRECHT, Wilfried (Hg.): Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 9. Band, Köln-Wien, 1980, Böhlau Verlag. rövidítése: **Ebbrecht 1980**

EBBRECHT, Wilfried: Verhaltensformen der Hanse bei spätmittelalterlichen Bürgerkämpfen in Westfalen. In: Westfälische Forschungen 26 (1974), 46–59.

EBBRECHT, Wilfried (Hg.): Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit. Städteforschung, Reihe A, 34. Band, Köln-Wien, 1994, Böhlau Verlag.

EHRENTAUT, Arno Martin: Untersuchungen über die Frage der Frei- und Reichsstädte. Leipziger Studien aus dem Gebiet der Gerschichte, Band IX., 2., Leipzig, 1902, Druck von B. G. Teubner.

EIRICH, Raimund: Memmingsens Wirtschaft und Patriziat von 1347 bis 1551. Eine wirtschafts- und sozialgeschichtliche Untersuchung über das Memminger Patriziat während der Zunftverfassung. Dissertation, München, 1971.

EITEL, Peter: Die oberschwäbischen Reichsstädte im Zeitalter der Zunft Herrschaft. Untersuchungen zu ihrer politischen und sozialen Struktur unter besonderer Berücksichtigung der Städte Lindau, Memmingen, Ravensburg und Überlingen. Schriften zur südwestdeutschen Landeskunde, 8. Band, Stuttgart, 1970, Müller & Gräff.

ELBEN, Ruth: Das Patriziat der Reichsstadt Rottweil von den Anfängen bis zum Jahr 1550. Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Band 30., Stuttgart, 1964, W. Kohlhammer Verlag.

ELLERMEYER, Jürgen: Sozialgruppen, Selbstverständnis, Vermögen und städtische Verordnungen. Ein Beitrag zur Erforschung der spätmittelalterlichen Stadtgesellschaft. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte 113 (1977), 203–275.

EMBER Győző: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. Budapest, 1946, Magyar Országos Levéltár. rövidítése: **Ember 1946**

ENGEL, Evamaria: Die deutsche Stadt des Mittelalters. München, 1993, C. H. Beck. rövidítése: **Engel 1993**

ENGEL, Evamaria: Zur Autonomie brandenburgischer Hansestädte im Mittelalter. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 45–75.

ENNEN, Edith: Geschichtsbewußtsein und Geschichtsschreibung des städtischen Bürgertums in seinen historischen Wandlungen bis zur Gegenwart. In: Gerhard Köhn (Hg.): Soest. Stadt – Territorium – Reich. Soester Beiträge 41. Soest, 1981, 9–34.

ESCH, Arnold: Alltag der Entscheidung. Berns Weg in den Burgunderkrieg. In: Berner Zeitschrift für Geschichte und Heimatkunde 50, 1988, 3–64.

F

FABIAN, Ekkehart: Geheime Räte in Zürich, Bern, Basel und Schaffhausen. Schriften zur Kirchen- und Rechtsgeschichte, Darstellungen und Quellen Nr. 33. Köln-Wien, 1974, Böhlau Verlag.

FABRICIUS Károly: Vázlatok a rozsnyai régi városi könyvből. Adalék Rozsnyó városa beltörténetéhez, kevéssel a mohácsi vész előtt s után. In: Századok, 1877, 397–406, 528–538.

FEDELES Tamás: Város a Mecsek lábánál. Pécs középkori városszerkezete és térfelhasználata. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, IV., 2009, 99–121.

FEES-BUCHECKER, Werner: Rat und politische Führungsschicht der Reichstadt Regensburg, 1485–1650. Studien zur Verfassungs- und Sozialgeschichte Regensburgs in der Frühen Neuzeit. München, 1998.

FEHLING, Emil Ferdinand: Lübeckische Ratslinie von den Anfängen der Stadt bis auf die Gegenwart. Veröffentlichungen zur Geschichte der Freien und Hansestadt Lübeck, 7. Band, 1. Heft, Lübeck, 1978, Druck und Verlag von Max Schmidt-Römhild.

FELSER, Rautgundis: Herkunft und soziale Schichtung der Bürgerschaft obersteirischer Städte und Märkte während des Mittelalters unter besonderer Berücksichtigung der Bürger der Stadt Judenburg. Dissertationen der Karl-Franzens-Universität Graz 38 VWGÖ. Wien, 1977.

FINDURA Imre: Rimaszombat szabadalmas város története. 2. átdolgozott és bővített kiadás, Budapest, 1894.

FINK, Georg: Die Frage des lübeckischen Patriziats im Lichte der Forschung. In: Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde 29 (1938), 257–279.

FLEISCHMANN, Peter: Rat und Patriziat in Nürnberg. Die Herrschaft der Ratsgeschlechter vom 13. bis zum 18. Jahrhundert. Nürnberger Forschungen, Band 31./1., Nürnberg, 2008, Verein für Geschichte der Stadt Nürnberg.

FLÓRA Ágnes: A kora újkori kolozsvári elit portréja. In: Urbs. Magyar Várostartörténeti Évkönyv, III., 2008, 133–144. rövidítése: **Flóra 2008**

FLÓRA, Ágnes: „From decent stock“: Generations in Urban Politics in Sixteenth-Century Transylvania. In: Finn-Einar Eliassen – Katalin Szende (eds.): Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies. Newcastle upon Tyne, 2009, 210–231. rövidítése: **Flóra 2009a**

FLÓRA Ágnes: Nobilis vagy kliens? Mathias Armbruster, egy 16. századi nagyszombati nemesedő polgármester. In: Korunk. Kultúra, haza és nagyvilág. 2007, 1.sz., 75–81.

FLÓRA Ágnes: Polgári karrier – polgári lét Kolozsváron a reneszánsz korában. In: Történelmi Szemle. 2009, 4. sz., 481–501. rövidítése: **Flóra 2009b**

FLÓRA Ágnes: Taking Pride of Place: Goldsmiths of Cluj (Kolozsvár) in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. In: Annual of Medieval Studies at the CEU, vol. 10, 2004, 181–202.

FOUQUET, Gerhard: Die Affäre Niklas Muffel. Die Hinrichtung eines Nürnberger Patriziers im Jahre 1469. In: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 83 (1996), 459–500.

FREY, Walter: Beiträge zur Finanzgeschichte Zürichs im Mittelalter. In: Schweizer Studien 3 (1911), 1–279.

FRIEDERICH, Heinz F.: Frankfurter Patrizier im 12.–14. Jahrhundert. 1. Heft, Forschungen zur hessischen Familien- und Heimatkunde 31. Frankfurt, 1958.

FRIEDRICH Károly: Gerengel Simon lelkész, a soproni evangélikus gyülekezet megszervezője (1518–1571). In: Soproni Szemle 46 (1992), 2–31. rövidítése: **Friedrich 1992**

FRTZE, Konrad: Autonomie von Mittel- und Kleinstädten – dargestellt am Beispiel der mittelalterlichen Städte Vorpommerns. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 76–83.

FÜGEDI Erik: Der Stadtplan von Stuhlweißenburg und die Anfänge des Bürgertums in Ungarn. In: Acta Historica 15 (1969), 103–136.

FÜGEDI Erik: Eperjes város hetipiacjövendele 1497–1526. In: Történeti Statisztikai Kötetek, 1965–1966, 3–26.

FÜGEDI Erik: Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts. In: Studia Slavica, 2.k., 1956, 185–213.

FÜGEDI Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Fügedi Erik: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Magvető Kiadó, Budapest, 1981, 238–310. rövidítése: **Fügedi 1981**

FÜGEDI Erik: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Tanulmányok Budapest múltjából 1959, 81–104.

FÜGEDI Erik: Középkori várostörténetünk statisztikai forrásai. In: Történeti Statisztikai Közlemények 1:1, 1957, 43–85; 1:2, 1957, 16–75; 2, 1958, 33–47.

FÜGEDI Erik: Mezővárosaink kialakulása a XIV. században. In: Történelmi Szemle 14 (1972), 321–342.

FÜGEDI Erik: Városok kialakulása Magyarországon. In: uő.: Kolduló barátok, polgárok, nemesek. Tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, 1981, Magvető Kiadó, 311–335.

G

GÁRDONYI Albert: A polgármesteri tisztség eredete és fejlődése hazánkban. In: Városi Szemle 25, 1939, 359–370.

GÄHLER, Ulrich: Ritterliche Lebensformen im städtischen Patriziat der spätmittelalterlichen Eidgenossenschaft. In: Nachrichten des Schweizerischen Burgenvereins 52, 1979, 33–44.

GECSÉNYI Lajos: Menekült budai és pesti polgárok vitája Bécs város tanácsával 1534-ben. In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter tiszteletére. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. Budapest, 2008, ELTE Eötvös Kiadó, 615–625.

GECSÉNYI Lajos: Városi és polgári szőlőbirtokok és borkereskedelem a Hegyalján a XV–XVI. század fordulóján. In: Agrártörténeti Szemle, 14.k. 1972, 340–351.

GENZMER, Erich: Kleriker als Berufsjuristen im späten Mittelalter. In: Études d'histoire du droit canonique dédiées à G. Le Bras. Bd. II. Paris, 1965, 1207–1236.

GIERSEWSKI, Stanislaw: Rézexport Magyarországról Gdańskba a 16. század első felében. In: Századok, 1977, 534–543.

GILOMEN-SCHENKEL, Elsanne: Henmann Offenburg (1379–1459). Ein Basler Diplomat im Dienste der Stadt, des Konzils und des Reichs. Quellen und Forschungen zur Basler Geschichte, Band 6. Basel, 1975, Kommissionsverlag Friedrich Reinhardt AG.

GLATZ Ferenc (szerk.): Virágkor és pusztulás. A kezdetektől 1606-ig. História Könyvtár. Atlaszok Magyarország történetéhez. Magyarország története térképeken elbeszélve 1. Budapest, é.n., MTA Történettudományi Intézete – Historia.

GODA Károly: A hatalom szociológiája: közéleti városvezető csoportok a 15–16. századi Sopronban In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv 3 (2008), 33–53. rövidítése: **Goda 2008a**

GODA Károly: A Landscape of Power: Spatial and Territorial Dimensions of Urban Leadership in Fifteenth- and Sixteenth-Century Sopron, In: Annual of Medieval Studies at CEU 13 (2007), 133–150. rövidítése: **Goda 2007a**

GODA Károly: A város élén. Sopron polgármesterei a 15–16. század fordulóján In: Soproni Szemle 58 (2004), 308–328. rövidítése: **Goda 2004**

GODA Károly: A városi igazgatás szerkezete Sopronban a középkor végén. In: Soproni Szemle 61 (2007), 255–271. rövidítése: **Goda 2007b**

GODA, Károly: Generations of Power: Urban Political Elites in Sixteenth-Century Sopron, In: Finn-Einar Eliassen – Katalin Szende (eds.), Generations in Towns: Succession and Success in Pre-Industrial Urban Societies. Newcastle upon Tyne, 2009, 232–256. rövidítése: **Goda 2009**

GODA, Károly – Judit Majorossy: Städtische Selbstverwaltung und Schriftproduktion im spätmittelalterlichen Königreich Ungarn: Eine Quellenkunde für Ödenburg und Preßburg, In: Pro Civitate Austriae – Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich, Neue Folge Heft 13 (2008), 62–100. rövidítése: **Goda–Majorossy 2008**

GODA Károly: Jakob Joachim és kora: egy középkori portré körvonalai. In: Soproni Szemle 62 (2008), 143–146. rövidítése: **Goda 2008b**

GOPPOLD, Uwe: Politische Kommunikation in den Städten der Vormoderne. Zürich und Münster im Vergleich. Städteforschung, Reihe A, 74. Band, Köln-Wien, 2007.

GÖMÖRI János: Castrum Supron. Sopron vára és környéke az Árpád-korban: Die Burg von Sopron (Ödenburg) in der Árpádenzeit. Sopron, 2002, Scarbantia Társaság. rövidítése: **Gömöri 2002**

GÖMÖRI János: Die Erforschung der Burg der Gespanschaft von Sopron. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1976, 411–424.

GÖRG, Bernhard: Die Bürgermeister der Doppelstadt Krems-Stein des 15. und 16. Jahrhunderts. Dissertation, Wien, 1963.

GRANASZTÓI György: A barokk győzelme Nagyszombatban. Tér és társadalom 1579–1711. Város- és társadalomtörténet. Budapest, 2004, Akadémiai Kiadó.

GRANASZTÓI György: A kassai kereskedelem a 16. században. In: Glatz Ferenc (szerk.): Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára. Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 6. Budapest, 1989, MTA Történettudományi Intézet, 63–82.

GRANASZTÓI György: A középkori magyar város. Magyar História. Budapest, 1980, Gondolat Kiadó. rövidítése: **Granasztói 1980**

GRANASZTÓI György: A városi élet keretei a feudáliskori Magyarországon. /Kassa társadalma a XVI. század derekán/. Budapest, 1975, Kandidátusi Értekezés, MTAK Kéziratár, D/6766/I. rövidítése: **Granasztói 1975**

GRANASZTÓI György: A vezetés szociológiája a középkorvégi Kassán. In: Horn Ildikó (szerk.): Perlekedő évszázadok. Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára. Budapest, 1993, 124–146. rövidítése: **Granasztói 1993**

GRANASZTÓI György: Becslés Sopron 15–17. századi lélekszámára. In: Történelmi Szemle 1970, 275–325.

GRANASZTÓI György: Kassa társadalma (1549–1557) a korrespondencia-elemzés tükrében. In: Századok, 1980, 615–660.

GRANASZTÓI György: Társadalmi tagozódás Brassóban a XV. század végén. In: Századok, 1972, 350–399. rövidítése: **Granasztói 1972**

GRAUS, Igor: A polgár szabad ideje. Hogyan töltötték szabad idejüket Besztercebánya polgárai a 16. században? In: Történelmi Szemle, 46. (2004), 1–2. sz., 53–67.

GROEBNER, Valentin: Ratsinteressen, Familieninteressen. Patrizische Konflikte in Nürnberg um 1500. In: Klaus Schreiner – Ulrich Meier (Hg.): Stadtregiment und Bürgerfreiheit. Handlungsspielräume in deutschen und italienischen Städten des Späten Mittelalters und der Frühen Neuzeit. Bürgertum. Beiträge zur europäischen Gesellschaftsgeschichte 7. Göttingen, 1994, 278–308.

GROSZMANN Malvina: Bártfa város 1418–1444-iki számadáskönyvei művelődéstörténeti szempontból. Művelődéstörténeti értekezések 46. Budapest, 1911.

GROTHUSEN, Klaus-Detlef: Entstehung und Geschichte Zagrebs bis zum Ausgang des 14. Jahrhunderts. Ein Beitrag zum Städtewesen Südosteuropas im Mittelalter. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe I, Bd. 37, Wiesbaden, 1967.

GRÖBING, Helmuth: Die Wiener Stadtanwölfe im Spätmittelalter. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien, 1970, 36–45.

GRÜLL, Georg: Das Linzer Bürgermeisterbuch. Linz, 1959.

GRÜLL, Georg: Die Stadtrichter, Bürgermeister und Stadtschreiber von Freistadt. Freistädter Geschichtsblätter Heft 1. Freistadt, 1950.

GRÜLL Tibor: Literátus céh, vagy Tudós Társaság – Gondolatok Lackner Kristóf Soproni Nemes Tudós Társaságáról. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő Emlékkönyv. Emlékkönyv Házi Jenő Sopron város főlevéltárosa születésének 100. évfordulója tiszteletére. Sopron, 1993, 181–199.

GRÜLL Tibor: „Studia humanitatis” a XVI–XVII. Századi Sopronban. In: Soproni Szemle 47 (1993), 339–348. rövidítése: **Grüll 1993**

GUTKAS, Karl: Das Bürgermeisteramt in den niederösterreichischen Städten während des Mittelalters. In: Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 14 (1961), 111–121.

GUTKAS, Karl: Das Städtewesen der österreichischen Donauländer und der Steiermark im 14. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Linz, 1972, 229–250. rövidítése: **Gutkas 1972**

GUTKAS, Karl: Die Entwicklung des österreichischen Städtewesens im 12. und 13. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Städte Mitteleuropas im 12. und 13. Jahrhundert. Linz, 1963, 77–91. rövidítése: **Gutkas 1963**

GUYER, Paul: Die soziale Schichtung der Bürgerschaft Zürichs vom Ausgang des Mittelalters bis 1798. Kleine Schriften des Stadtarchivs Zürich, Heft 5. Zürich, 1952, Buchdruckerei Leemann AG.

GUYER, Paul: Politische Führungsschichten der Stadt Zürich vom 13. bis 18. Jahrhundert. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 395–417.

GÜNDISCH, Gustav: Die Oberschicht Hermannstadts im Mittelalter. In: Gustav Gündisch: Aus Geschichte und Kultur der Siebenbürger Sachsen. Ausgewählte Aufsätze und Berichte. Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 14. Köln-Wien, 1987, 182–200. rövidítése: **Gündisch 1987**

GÜNDISCH, Konrad G.: Die Führungsschicht von Klausenburg (1438–1526). In: Forschungen über Siebenbürgen und seine Nachbarn. Festschrift für Attila T. Szabo und Zsigmond Jako. Studia Hungarica 31. München, 1987, 67–92.

GÜNDISCH, Konrad G.: Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter. Studia Transsylvanica Bd. 18. Köln-Wien, 1993. rövidítése: **Gündisch 1993**

Gy

GYÁRFÁS Tihamér: A brassai ötvös céhmesterek könyve. In: Századok, 1909, 232–239.

GYÁRFÁS Tihamér: A brassai ötvösség története. Művelődéstörténeti monographiák I. Brassó, 1912.

H

HAUPTMEYER, Carl-Hans: Probleme des Patriziats oberdeutscher Städte vom 14. bis zum 16. Jahrhundert. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 40 (1977), 39–58.

HAUPTMEYER, Carl-Hans: Vor- und Frühformen des Patriziats mitteleuropäischer Städte. Theorien zur Patriziatsentstehung. In: Die alte Stadt. Zeitschrift für Stadtgeschichte, Stadtsoziologie und Denkmalpflege 6 (1979), 1–20.

HÁZI Jenő: A soproni belváros házai és háztulajdonosai 1687-ben. In: Soproni Szemle 19 (1965), 127–141. rövidítése: **Házi 1965**

HÁZI Jenő: A soproni ferences templom jötevője. In: Soproni Szemle 15 (1961), 308–316. rövidítése: **Házi 1961**

HÁZI Jenő: A soproni külváros 2. fertályának telekkönyve az 1536. évből. In: Soproni Szemle 13 (1959), 353–354. rövidítése: **Házi 1959b**

HÁZI Jenő: A soproni plébániai iskola. In: Soproni Szemle 3 (1939), 103–116. rövidítése: **Házi 1939a**

HÁZI Jenő: A soproni polgárjog megszerzésének története. In: Soproni Szemle 5 (1941), 269–279. rövidítése: **Házi 1941**

HÁZI Jenő: A városi kancellária kialakulása Sopronban. In: Soproni Szemle 10 (1956), 202–215. rövidítése: **Házi 1956**

HÁZI Jenő: Az Artner család (Beszámoló egy elkészült munkáról). In: Soproni Szemle 28 (1972), 160–168. rövidítése: **Házi 1972**

HÁZI Jenő: Az 1566. évi soproni borkereskedelem. In: Soproni Szemle 13 (1959), 151–157. rövidítése: **Házi 1959a**

HÁZI Jenő: Az 1379. évi soproni telekkönyv. In: Soproni Szemle 12 (1958), 105–118. rövidítése: **Házi 1958**

HÁZI Jenő: Határszéli viszállyaink az osztrákokkal a Jagellók uralkodása alatt. In: A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve, I. évf., 1931, 50–71.

HÁZI Jenő: István, az első soproni városbíró (1277). In: Soproni Szemle 27 (1973), 68–70. rövidítése: **Házi 1973**

HÁZI Jenő: Sopron középkori egyháztörténete. Győregyházmegye múltjából IV. szám 1. rész. Sopron, 1939, Székely és Társa Nyomdája. rövidítése: **Házi 1939b**

HÁZI Jenő. Sopron város legrégibb német nyelvű oklevele. In: Soproni Szemle 17 (1963), 169–170. rövidítése: **Házi 1963b**

HÁZI Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. 1–2. kötet, Budapest, 1982. rövidítése: **Házi 1982**

HÁZI Jenő: Turnhofer Tamás ősei. In: Soproni Szemle 17 (1963), 261–266. rövidítése: **Házi 1963a**

HECHT, Michael: Patriziatsbildung als kommunikativer Prozess. Die Salzstädte Lüneburg, Halle und Werl in Spätmittelalter und Früher Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 79. Band, Köln-Wien, 2010.

HECKENAST Gusztáv: A besztercebányai bányászfelkelés /1525–1526/. Századok, 1952, 364–396.

HEFELE, Klaus: Studien zum hochmittelalterlichen Stadtypus der Bischofsstadt in Oberdeutschland (Augsburg, Freising, Konstanz, Regensburg). Dissertation, Augsburg, 1970, Dissertationsdruck Werner Blasaditsch.

HEITZENRÖDER, Wolfram: Reichsstädte und Kirche in der Wetterau. Der Einfluß des städtischen Rats auf die geistlichen Institute vor der Reformation. Studien zur Frankfurter Geschichte, Heft 16., Frankfurt a.M., 1982, Verlag Waldemar Kramer.

HELBIG, Herbert: Die brandenburgischen Städte des 15. Jahrhunderts zwischen Landesherrschaft und adligen Ständen. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 227–244.

HERBORN, Wolfgang: Die politische Führungsschicht der Stadt Köln im Spätmittelalter. Rheinisches Archiv, 100. Band, Köln, 1977, Ludwig Röhrscheid Verlag.

HERBORN, Wolfgang: Reichsstädte. In: K.G.A. Jeserich / H. Pohl / G.-Ch. v. Unruh (Hg.): Deutsche Verwaltungsgeschichte. 1. Band: Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches. Stuttgart, 1983, 658–679.

HIBBERT, Arthur Boyd: The Origins of the Medieval Town Patriciate. In: Past & Present 3 (1953), 15–27.

HIRSCHMANN, Gerhard: Das Nürnberger Patriziat. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 257–276.

HOFMANN, Hans Hubert: Nobiles Norimbergenses. Beobachtungen zur Struktur der reichsstädtischen Oberschicht. In: Untersuchungen zur gesellschaftlichen Struktur der mittelalterlichen Städte in Europa. Vorträge und Forschungen, Bd. 11. Konstanz-Stuttgart, 1966, 53–92.

HOLL Imre: Sopron (Ödenburg) im Mittelalter. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 1979, 105–145.

HOLL Imre: The Development and Topography of Sopron in the Middle Ages. In: Gerevich László (szerk.): Towns in Medieval Hungary. Boulder, 1990, Columbia University Press, 96–102.

HORVÁTH Jenő: Az erdélyi szász városok közgazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig. Művelődéstörténeti értekezések 15. Gyula, 1905.

HÓMAN Bálint: A magyar városok az Árpádok korában. Máriabesenyő-Gödöllő, 2005, Attraktor.

HYE, Franz-Heinz: Die Städte Tirols am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 155–176. rövidítése: **Hye 1974**

I

IPOLYI Arnold: Besztercebánya városa műveltségtörténeti vázlata. In: Századok, 1874, 525–552, 597–647, 671–708. rövidítése: **Ipolyi 1874**

ISENMANN, Eberhard: Die Deutsche Stadt im Spätmittelalter. 1250–1500. Stadtgestalt, Recht, Stadregiment, Kirche, Gesellschaft, Wirtschaft. Stuttgart, 1988, Verlag Eugen Ulmer. rövidítése: **Isenmann 1988**

IVÁNYI Béla: Vázlatok Eperjes szabad királyi város középkori jogéletéből. /Főleg a város 1424–1509-ből való jegyzőkönyve alapján./ In: Századok, 1909, 218–231, 281–297.

J

JACOB, Walter: Politische Führungsschicht und Reformation. Untersuchungen zur Reformation in Zürich 1519–1528. Zürcher Beiträge zur Reformationsgeschichte, Band 1. Zürich, 1970, Zwingli Verlag.

JAKAB Elek: Kolozsvár története. II. Budapest, 1888.

JAKAB Elek: Kolozsvár története első kötetéhez. Buda, 1870.

JAKAB Elek: Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez. Buda, 1870.

JOHANEK, Peter (Hg.): Städtische Geschichtsschreibung im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 47. Band, Köln-Wien, 2000, Böhlau Verlag.

JURKOVICH Emil: Besztercebánya múltjából. 1-2. kötet, Besztercebánya, 1901, 1906.

JÜTTE, Robert: Obrigkeitliche Armenfürsorge in deutschen Reichsstädten der frühen Neuzeit. Städtisches Armenwesen in Frankfurt am Main und Köln. Kölner Historische Abhandlungen, Band 31. Köln-Wien, 1984, Böhlau Verlag.

K

KAGENECK, Alfred Graf: Das Patriziat im Elsaß unter Berücksichtigung der Schweizer Verhältnisse. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 377–394.

KAMPUŠ, Ivan (szerk.): Zagrebački Gradec. 1242–1850. Zagreb, 1994.

KATZINGER, Willibald: Das Bürgerspital. In: Historisches Jahrbuch der Stadt Linz, 1977, 11–102.

KAZIMIR, Štefan: Nagyszombat szociális-gazdasági struktúrája a késő feudalizmus korában. In: Világtörténet, 1976, 69–111.

KÁROLYI Árpád: Tököly Sebestyén megszerzi Késmárkot. In: Századok, 1878, 68–77, 169–182, 267–278.

KEMÉNY Lajos: A kassai harmincad története a XVI. század végéig. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1894, 303–309.

KEMÉNY Lajos, ifj. (közli): Kassa városa régi számadáskönyvei 1431–1533. Kassa, 1892.

KEMÉNY Lajos, ifj.: Száz év Kassa legrégibb történetéből. Kassa, 1893.

KENYERES István: Pacsa János plébános osztrák fogsága (Adalékok Habsburg Mária királyné helytartóságához). In: Soproni Szemle 60 (2006), 146–165.

KEREKES György: A kassai kereskedelmi társaság főljegyzései 1502 és 1503. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 106–117.

KEREKES György: A kassai kereskedő-céh (Bruderschaft) könyve. 1446–1553. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1903, 342–352.

KEREKES György: Kassa polgársága, ipara és kereskedése a középkor végén (A lengyel-magyar kereskedelem fénykora). Iparosok olvasótára. 19. évf., 3–4. szám, Budapest, 1913.

KEREKES György: Nemes Almássy István kassai kereskedő és bíró. 1573–1635. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 145–247, 300–368.

KIRÁLY János: Pozsony város joga a középkorban. Budapest, 1894.

KIRCHHOFF, Karl-Heinz: Die Unruhen in Münster/W. 1450–1457. Ein Beitrag zur Topographie und Prosopographie einer städtischen Protestbewegung. In: Wilfried Ehbrecht (Hg.): Städtische Führungsgruppen und Gemeinde in der werdenden Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 9. Band, Köln-Wien, 1980, Böhlau Verlag, 153–312.

KIRCHGÄSSNER, Bernhard: Das Steuerwesen der Reichsstadt Konstanz 1418–1460. Aus der Wirtschafts- und Sozialgeschichte einer oberdeutschen Handelsstadt am Ausgang des Mittelalters. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 10. Band, Konstanz, 1960, Kommissions-Verlag Jan Thorbecke.

KIRCHGÄSSNER, Bernhard: Studien zur Geschichte des kommunalen Rechnungswesens der Reichsstädte Südwestdeutschlands vom 13. bis 16. Jahrhundert. In: Finances et comptabilités urbaines du XIIIe au XVIe siècle. Brüssel, 1964, 237–252.

KISS András: Kolozsvár város önkormányzati fejlődése az 1458-as „úniói” és kiteljesedése az 1568-as királyi ítélettel. In: Erdélyi Múzeum 59 (1997), 289–297. rövidítése: **Kiss 1997**

KISS András: Más források – más értelmezések. Marosvásárhely, 2003.

KNITTLER, Herbert: Zu den Führungsschichten in spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Städten Österreichs. In: Peter Csendes – Johannes Seidl (Red.): Stadt und Prosopographie: Zur quellenmässigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit. Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs, Band 6., Linz, 2002, Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung, 29–41. rövidítése: **Knittler 2002**

KOHL, Franz: Die Freistädter Ratsbürger 1555–1630 und ihre Stellung im politischen und sozialen Gefüge der Gesamtbürgerschaft. Dissertation, Wien, 1972.

KOPP, Herbert: Das Patriziat im mittelalterlichen Reutlingen. In: Zeitschrift für württembergische Landesgeschichte 15 (1956), 33–52.

KOSCHIG, Martina Marianne: Das Patriziat der freien Reichsstadt Ulm in der frühen Neuzeit. 1. Band, Dissertation, Tübingen, 2001.

KOVÁCS József: A Lackner Kristóf felett tartott gyászbeszéd és temetésének számadása. In: Soproni Szemle 19 (1965), 167–170. rövidítése: **Kovács József 1965**

KOVÁCS József László: A Szent Mihály templom leltára 1551-ből. In: Soproni Szemle 26 (1972), 344–345. rövidítése: **Kovács József László 1972**

KOVÁCS József László: Hírlevelek és Neue Zeitungen Sopronban a 16–17. században. In: Soproni Szemle 54 (2000), 19–31. rövidítése: **Kovács József László 2000**

KOVÁCS József László: Hummel Kristóf végrendelete (1562) és számadása (1569). In: Soproni Szemle 50 (1996), 115–126. rövidítése: **Kovács József László 1996**

KOVÁCS József László: Lackner Kristóf és kora (1571–1631). A Soproni Szemle Kiadványai, Új sorozat 6. szám. Sopron, 1972.

KOVÁCS József László: Wolfgang Fochter lelkész és a soproni reformáció kezdetei (Egy 1566-os végrendelet helytörténeti tanulságai). In: Soproni Szemle 52 (1998), 208–214. rövidítése: **Kovács József László 1998**

KOVÁTS Ferencz: Pozsony városának háztartása a XV. században. In: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1902, 433–466.

KOVÁTS Ferencz: Városi adózás a középkorban. Pozsony, 1900.

KOVÁTS Franz: Pressburger Grundbuchführung und Liegenschaftsrecht im Spätmittelalter. Eine einleitende Studie zur Herausgabe des Pressburger Grund- und Satzbuches 1439–1517. Weimar, 1918.

KÖRNER, Hans: Frankfurter Patrizier. Historisch-genealogisches Handbuch der adeligen Ganerbschaft des Hauses Alten-Limpurg zu Frankfurt am Main. München, 1971, Ernst Vögel.

KRAMM, Heinrich: Streiflichter auf die Oberschichten der mitteldeutschen Städte im Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Zur Frage des Patriziats. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 125–156.

KRAMM, Heinrich: Studien über die Oberschichten der mitteldeutschen Städte im 16. Jahrhundert. Sachsen, Thüringen, Anhalt. Mitteldeutsche Forschungen, Band 87/ I-II. Köln-Wien, 1981, Böhlau Verlag.

KRATOCHWILL, Max: Die Gründung des Wiener Bürgerspitals. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 1955/56, 84–96.

KRATOCHWILL, Max: Wien im 16. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt an der Schwelle zur Neuzeit. Linz, 1980, 75–92.

KREIL, Dieter: Der Stadthaushalt von Schwäbisch Hall im 15./16. Jahrhundert. Eine finanzgeschichtliche Untersuchung. Forschungen aus Württembergisch Franken, Band 1., Schwäbisch Hall, 1967, Hans P. Eppinger Verlag.

KRIŽKÓ Pál: Körmöcbánya birtokának keletkezése s fejlődése. In: Századok, 1885, 252–259.

KUBINYI András: A budai német patriciátus társadalmi helyzete családi összeköttetéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. In: Levéltári Közlemények 42 (1971), 203–264. rövidítése: **Kubinyi 1971**

KUBINYI András: A középkori budai mészárosceh. In: Kenyeres István (szerk.): A budai mészárosok középkori céhkönyve és kiváltságai – Zunftbuch und Privilegien der Fleischer zu Ofen aus dem Mittelalter. Források Budapest közép- és kora újkori történetéhez 1. – Quellen zur Budapest Geschichte im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit 1., Budapest, 2008, 15–55.

KUBINYI András: A magyar királyság népessége a 15. század végén. In: Történelmi Szemle 38 (1996), 135–161.

KUBINYI András: Buda és Pest szerepe a távolsági kereskedelemben a 15–16. század fordulóján. In: Történelmi Szemle, 1994. 1–2. sz., 1–52. rövidítése: **Kubinyi 1994**

KUBINYI András: Budai és pesti polgárok családi összeköttetései a Jagelló-korban. In: Levéltári Közlemények 37 (1966), 227–291. rövidítése: **Kubinyi 1966**

KUBINYI András: Csepreg a Nyugat-Dunántúl városhálózatában. In: Dénes József (szerk.): Tanulmányok Csepreg történetéből. Csepreg, 1996, 130–148.

KUBINYI, András: Der ungarische König und seine Städte im 14. und am Beginn des 15. Jahrhunderts. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas II., Linz/Donau, 1972, 193–220.

KUBINYI, Andreas: Die Anfänge Ofens. Gießener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens 60, Berlin, 1972. rövidítése: **Kubinyi 1972**

KUBINYI, Andreas: Die Nürnberger Haller in Ofen. Ein Beitrag zur Geschichte des Südosthandels im Spätmittelalter. In: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1963–1964, 80–128.

KUBINYI, András: Die Zusammensetzung des städtischen Rates im mittelalterlichen Königreich Ungarn. In: András Kubinyi: König und Volk im spätmittelalterlichen Ungarn. Städteentwicklung, Alltagsleben und Regierung im mittelalterlichen Königreich Ungarn. Studien zur Geschichte Ungarns, Bd. 1., Herne, 1998, Verlag Tibor Schäfer, 103–123. rövidítése: **Kubinyi 1998**

KUBINYI András: Die Zusammensetzung des städtischen Rates im mittelalterlichen Königreich Ungarn. In: Südostdeutsches Archiv 34/35 (1991/1992), 23–42. rövidítése: **Kubinyi 1991/1992**

KUBINYI András: Egy üzletelő és diplomata várúr Mohács előtt: Ákosházi Sárkány Ambrus. In: Pamer Nóra (szerk.): Gerő László nyolcvanötödik születésnapjára: Tanulmányok. Budapest, 1994, 263–289.

KUBINYI, András: König Sigismund und das ungarische Städtewesen. In: Tilmann Schmidt – Péter Gunst (Hg.): Das Zeitalter König Sigismunds in Ungarn und im Deutschen Reich. Debrecen, 2000, 109–119.

KUBINYI András: Miskolc helye az ország középkori településhálózatában. In: uő. (szerk.): Miskolc története. I. Miskolc, 1996, 415–432.

KUBINYI András: Pécs gazdasági jelentősége és városiassága a késő középkorban. In: Font Márta (szerk.): Pécs szerepe a Mohács előtti Magyarországon. Tanulmányok Pécs történetéből 9. Pécs, 2001, 43–50. rövidítése: **Kubinyi 2001**

KUBINYI András: Plébánosválasztás és egyházközségi önkormányzat a középkori Magyarországon. In: Aetas, 1991, 2. sz., 26–46.

KUBINYI, Andras: Soziale Stellung und Familienverbindungen des deutschen Patriziats von Ofen in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts. In: Archiv für Sippenforschung 35 (1970), 446–454.

KUBINYI András: „Szabad királyi város” – „királyi szabad város”? In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, 1 (2006), 51–61.

KUBINYI András: Szeged a magyar városhierarchiában. In: Somogyi-könyvtári Műhely, 23, 1984, 96–106.

KUBINYI András: Székesfehérvár helye a késő középkori Magyarország városhálózatában, valamint Fejér vármegye központi helyei között. In: Erdei Gyöngyi – Nagy Balázs (szerk.): Válogatott a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Budapest, 2004, 277–284.

KUBINYI András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993, Soproni Levéltár, 155–167.

KUBINYI András: Városhálózat a késő középkori Kárpát-medencében. In: Történelmi Szemle, 46. évf. (2004), 1–2. szám, 1–30.

KURMANN, Josef: Die politische Führungsschicht in Luzern 1450–1500. Luzern, 1976, Verlag Raeber.

KUSTATSCHER, Erika: Gesellschaftliche Eliten in der Schweiz im 15. Jahrhundert. In: Innsbrucker Historische Studien 14/15. (1994), 217–220.

KUZMA Dóra: A politikai elit önvédelmi mechanizmusának továbbadása és generációs túlélése a XVI. századi Besztercebányán. In: Gyáni Gábor – Lácza Magdolna (szerk.): Generációk a történelemben. A Hajnal István Kör – Társadalomtörténeti Egyesület 2007. évi konferenciájának kötete. Rendi társadalom – polgári társadalom 21. Nyíregyháza, 2008, 211–219. rövidítése: **Kuzma 2008**

KUZMA Dóra: Besztercebánya bíróinak és esküdteinek archontológiája a XVI. század első felében. In: Fons, 11. évf. (2004), 2. sz., 219–234. rövidítése: **Kuzma 2004**

KUZMA Dóra: Nők mint szerződő felek a 16. századi Besztercebányán. In: Századok, 2004, 921–929.

KÜTTLER, Wolfgang: Patriziat, Bürgeropposition und Volksbewegung in Riga in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Teil I., Dissertation, Leipzig, 1966.

L

LAHRKAMP, Helmut: Das Patriziat in Münster. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 195–207.

LANDWEHR, Götz: Die Verpfändung der deutschen Reichsstädte im Mittelalter. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, 5. Band, Köln-Graz, 1967, Böhlau Verlag.

LAX, Karl: Die Stadtrichter und die Bürgermeister zu Gmünd in Kärnten. In: Carinthia I, vol. 160, 1970, 824–828.

LENTHE, Gebhard von: Das Patriziat in Niedersachsen. In: Hellmuth Rössler (Hrsg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 157–194.

LOIBL, Richard: Passaus Patrizier. Zur Führungsschicht der Bischofs- und Handelsstadt im späten Mittelalter. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 62 (1999), 41–98.

LUTTERBECK, Michael: Der Rat der Stadt Lübeck im 13. und 14. Jahrhundert. Politische, personale und wirtschaftliche Zusammenhänge in einer städtischen Führungsgruppe. Lübeck, 2002. rövidíté: **Lutterbeck 2002**

M

MADERA, Ilse Elisabeth: Die Bürger des Inneren Rates der Stadt Wien im 15. Jahrhundert. 1465–1526. Dissertation, Wien, 1984.

MAIER, Christoph: Politik im spätmittelalterlichen Basel. Die Sezession von 1414. In: Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde 87 (1987), 29–53.

MAJOR Jenő: A magyar városok és a városhálózat kialakulásának kezdetei. In: Településtudományi Közlemények, 18.k., 1966, 48–69.

MAJOROSSY Judit: Archives of the Dead. Administration of Last Wills in Medieval Hungarian Towns. In: Medium Aevum Quotidianum, 2003, 13–28.

MAJOROSSY Judit: Egy tekintélyes pozsonyi polgár: Friedrich Voyt (†ca. 1521). In: Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter tiszteletére. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008, 467–483.

MAKKAI László: Társadalom és nemzetiség a középkori Kolozsváron. Kolozsvári Szemle könyvtára 1. Kolozsvár, 1943. rövidíté: **Makkai 1943**. Az első rész: In: Kolozsvári Szemle 2 (1943), 87–111.

MALECKI, Jan: Krakkó szerepe Közép-Európa kereskedelmében a XVI–XVII. században. In: Világtörténet, 20.k., 1970, 73–82.

MÁLYUSZ Elemér: A magyarság és a városi élet a középkorban. In: Századok, 1944, 36–62.

MÁLYUSZ Elemér: Geschichte des Bürgertums in Ungarn. In: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, XX (1927–28), 356–407.

MARSINA, Richard: Városfejlődés a Felvidéken, a mai Szlovákia területén a 15. században. In: Világtörténet, 1976, 38–40.

MASCHKE, Erich: Das Problem der Entstehung des Patriziats in den südwestdeutschen Städten. In: Patriziat und andere Führungsschichten in den südwestdeutschen Städten. Arbeitskreis für Südwestdeutsche Stadtgeschichtsforschung. Protokoll über die III. Arbeitstagung Memmingen 13.–15. November 1964. Tübingen, 1965 (Typoskript), 6–27.

MASCHKE, Erich: Die Schichtung der mittelalterlichen Stadtgesellschaft Deutschlands als Problem der Forschung. (1972) In: Erich Maschke (Hg.): Städte und Menschen. Wiesbaden, 1980, 157–169.

MASCHKE, Erich: "Obrigkeit" im spätmittelalterlichen Speyer und in anderen Städten. In: Archiv für Reformationgeschichte 1966, 7–22. rövidítése: **Maschke 1966**

MASCHKE, Erich – Sydow, Jürgen (Hg.): Stadt und Ministerialität. Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Band 76., Stuttgart, 1973, W. Kohlhammer Verlag.

MECENSEFFY, Grete: Zwei evangelische Städte und ihre Ratsbürger. Freistadt und Steyr im 16. Jahrhundert. Habilitationsschrift, Wien, 1952.

MEISEL, Peter: Die Verfassung und Verwaltung der Stadt Konstanz im 16. Jahrhundert. Konstanzer Geschichts- und Rechtsquellen, 8. Band, Konstanz, 1957, Kommissions-Verlag Jan Thorbecke.

MELTZL Oszkár: Az erdélyi százszok ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században. In: Századok, 1892, 633–657, 720–739.

MENKE, Johannes Bernhard: Geschichtsschreibung und Politik in deutschen Städten des Spätmittelalters. In: Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 33 (1958), 1–84; 34/35 (1959/60), 85–194.

MERZBACHER, Friedrich: Die Bischofsstadt. Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, Abteilung Geisteswissenschaften, Heft 93. Köln-Opladen, 1961, Westdeutscher Verlag.

MESSMER, Kurt – Hoppe, Peter (Hg.): Luzerner Patriziat. Sozial- und wirtschaftsgeschichtliche Studien zur Entstehung und Entwicklung im 16. und 17. Jahrhundert. Luzerner historische Veröffentlichungen, Band 5, Luzern, 1976, Rex-Verlag.

MEYER, Julie: Die Entstehung des Patriziats in Nürnberg. In: Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 27 (1928), 1–96.

MIKULIK József: Magyar kisvárosi élet 1526–1715. Történeti tanulmány. Rozsnyó, 1885.

MILITZER, Klaus: Patriziat. In: Lexikon des Mittelalters 6 (Stuttgart/Weimar 1999), 1797–1799.

MITGAU, Hermann: Genealogisch-gesellschaftliche Untersuchungen zur Versippung und zum sozialen Generationswechsel im Braunschweiger Patriziat (15.–17. Jahrhundert). In: Niedersächsisches Jahrbuch 34 (1962), 33–69.

MITTERAUER, Michael: Probleme der Stratifikation in mittelalterlichen Gesellschaftssystemen. In: Geschichte und Gesellschaft, Sonderheft 3 (1977), 13–43.

MOLLAY Károly: A címervita. In: Soproni Szemle 44 (1990), 149–154. rövidítése: **Mollay 1990**

MOLLAY Károly: A három középkori városháza. In: Soproni Szemle 31 (1977), 243–244. rövidítése: **Mollay 1977**

Mollay Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (Várkerület 3–37. számú telkek, 1379–1536) I. rész. In: Soproni Szemle 48 (1994), 266–302. rövidítése: **Mollay 1994b**

MOLLAY Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536). II. rész. In: Soproni Szemle 49 (1995), 130–157. rövidítése: **Mollay 1995b**

MOLLAY Károly: A Kovácsok utcájának topográfiája (1379–1536). III. rész. In: Soproni Szemle 49 (1995), 193–214. rövidítése: **Mollay 1995c**

MOLLAY Károly: A Rózsák utcája (Részlet sopron középkori helyrajzából). In: Soproni Szemle. 46 (1992), 231–244. rövidítése: **Mollay 1992b**

MOLLAY Károly: A soproni szelidgesztenyések történetéhez. Fejezet a soproni határ történetéből. In: Soproni Szemle 14 (1960), 66–70. rövidítése: **Mollay 1960**

MOLLAY Károly: A soproniak harmincadvámja 1383–1542. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő emlékkönyv. Sopron, 1993, Soproni Levéltár, 129–152. rövidítése: **Mollay 1993b**

MOLLAY Károly: A Számkivetettek Testvérvülete a középkorban. In: Soproni Szemle 43 (1989), 334–344. rövidítése: **Mollay 1989a**

MOLLAY Károly: A Szélmalom utcai vám 1217–1564. In: Soproni Szemle 45 (1991), 97–121. rövidítése: **Mollay 1991b**

MOLLAY Károly: A Tómalom középkori előzményei (Fejezet a soproni határ történetéből). In: Soproni Szemle 46 (1992), 150–167. rövidítése: **Mollay 1992a**

MOLLAY Károly: Állítsák vissza Harka nevét! In: Soproni Szemle 43 (1989), 225–226. rövidítése: **Mollay 1989c**

MOLLAY Károly: Árszabások (A soproni vargák 1532. évi árszabása). In: Soproni Szemle 41 (1987), 289–307. rövidítése: **Mollay 1987**

MOLLAY Károly: Családtörténet és társadalomtörténet (Az 1532. évi soproni mészárosok). In: Soproni Szemle 42 (1988), 292–325. rövidítése: **Mollay 1988b**

MOLLAY, Károly (Hg.): Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn. Monumenta historica Budapestinensia I. Budapest, 1959. rövidítése: **Mollay 1959a**

MOLLAY Károly: Egy évtized soproni külkereskedelmének társadalomtörténeti háttere (1483–1489). In: Soproni Szemle 49 (1995), 289–316. rövidítése: **Mollay 1995a**

MOLLAY Károly: Egy községi formuláskönyv soproni vonatkozásai. In: Soproni Szemle 42 (1988), 141–146. rövidítése: **Mollay 1988a**

MOLLAY Károly: Földrajzi neveink magyarázatáról. In: Soproni Szemle 35 (1981), 237–250. rövidítése: **Mollay 1981**

MOLLAY Károly: Gugelweit János, a Soproni Virágének lejegyzője. In: Soproni Szemle 3 (1939), 178–181.

MOLLAY Károly: Háztörténet és várostörténet. A Szent György utca 3. számú ház (1379–1550). In: Soproni Szemle 13 (1959), 121–136, 193–204. rövidítése: **Mollay 1959b**

MOLLAY Károly: Háztörténet és várostörténet. In: Soproni Szemle 43 (1989), 18–40, 126–148, 205–224. rövidítése: **Mollay 1989b**

MOLLAY Károly: Helytörténetírás: minek, kinek? In: Soproni Szemle 47 (1993), 135–149. rövidítése: **Mollay 1993c**

MOLLAY Károly: Kereskedők, kalmárok, árosok. Moritz Pál kalmár (1511–1530). In: Soproni Szemle 45 (1991), 1–32. rövidítése: **Mollay 1991a**

MOLLAY Károly: Két középkori oltárjavadalom történetének tanulságai (Részlet Sopron középkori topográfiájából). In: Soproni Szemle 48 (1994), 43–60. rövidítése: **Mollay 1994c**

MOLLAY Károly. Középkori soproni családnevek / Ödenburger Familiennamen im Mittelalter. Német nyelvészeti dolgozatok / Arbeiten zur deutschen Sprachwissenschaft 1., Budapest, 1938. rövidítése: **Mollay 1938**

MOLLAY Károly: Középkori soproni naptárak. In: Soproni Szemle 16 (1962), 215–226, 299–311. rövidítése: **Mollay 1962b**

MOLLAY Károly: Kőszeg 1532. évi ostroma és Sopron. In: Soproni Szemle 37 (1983), 193–236. rövidítése: **Mollay 1983**

MOLLAY Károly: Német–magyar nyelvi érintkezések a XVI. század végéig. Budapest, 1982.

MOLLAY Károly: Névtudomány és várostörténet Dágtól Ágfalváig (1195–1416). In: Soproni Szemle 15 (1961), 114–130, 193–200. rövidítése: **Mollay 1961**

MOLLAY Károly: Rauch András Sopronban. In: Soproni Szemle 46 (1992), 289–311. rövidítése: **Mollay 1992c**

MOLLAY Károly. Sopron a középkor végén. In: Soproni Szemle 10 (1956), 31–42. rövidítése: **Mollay 1956a**

MOLLAY Károly: Sopron XIV. századi városképének vizsgálata. A Fabricius-ház története. (kb. 50–1530-ig). In: Soproni Szemle 18 (1964), 1–14, 97–117. rövidítése: **Mollay 1964**

MOLLAY Károly: Sopron vármegye vázlatos története. In: Csatkai Endre – Dercsényi Dezső (szerk.): Sopron és környéke műemlékei. Budapest, 1956, Akadémiai Kiadó. rövidítése: **Mollay 1956b**

MOLLAY Károly: Soproni élet a 15. század második felében. (A Haberleiter-család története) I–II. rész. In: Soproni Szemle 5 (1941), 109–122, 153–172. rövidítése: **Mollay 1941**

MOLLAY Károly: Többsz nyelvűség a középkori Sopronban. In: Soproni Szemle 21 (1967), I. Bevezető: 155–171, II.: 205–223, II. A latin nyelv (1352–1450): 317–333. rövidítése: **Mollay 1967**

MOLLAY Károly: Többsz nyelvűség a középkori Sopronban. In: Soproni Szemle 22 (1968), II. A latin nyelv 1451–1549: 37–58; II. A latin nyelv (1550–1631): 130–150. rövidítése: **Mollay 1968**

MOLLAY Károly: Zsidó történeti emlékek. In: Soproni Szemle 16 (1962), 90–93. rövidítése: **Mollay 1962a**

MORAW, Peter: Reichsstadt, Reich und Königtum im späten Mittelalter. In: Zeitschrift für Historische Forschung, 6 (1979), 385–424.

MORITZ, Werner: Die bürgerlichen Fürsorgeanstalten der Reichsstadt Frankfurt am Main im späten Mittelalter. Studien zur Frankfurter Geschichte, 14. Heft, Frankfurt a.M., 1981, Verlag Waldemar Kramer.

MORRÉ, Fritz: Ratsverfassung und Patriziat in Regensburg bis 1400. In: Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 85 (1935), 1–147.

MÖNCKE, Gisela: Bischofsstadt und Reichsstadt. Ein Beitrag zur mittelalterlichen Stadtverfassung von Augsburg, Konstanz und Basel. Dissertation, Berlin, 1971.

MÖRKE, Olaf: Der gewollte Weg in Richtung „Untertan“. Ökonomische und politische Eliten in Braunschweig, Lüneburg und Göttingen vom 15. bis ins 17. Jahrhundert. In: Heinz Schilling – Herman Diederiks (Hg.): Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 23. Band, Köln-Wien, 1985, 111–133. röviditése: **Schilling–Diederiks 1985**

MÜLLER, Albert: Die Bürger von Linz bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts. Prosopographie und soziale Strukturierungen. Dissertation, Graz, 1987.

MÜLLER, Albert: Machtpositionen und Ordnungen. Zwei oder drei Bausteine zu einer Sozialgeschichte von Wiener Neustadt im Spätmittelalter. In: Sylvia Hahn – Karl Flanner (Hg.): Die Wienerische Neustadt. Handwerk, Handel und Militär in der Steinfeldstadt. Wien, 1994, 425–470, 532–542. röviditése: **Müller 1994**

MÜLLER, Georg Eduard: Stühle und Distrikte als Unterteilungen der Siebenbürgisch-Deutschen Nationsuniversität. 1141–1876. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Krafft & Drotleff, Hermannstadt, 1941. Teil B: Die Städte des Sachsenlandes. Mit einer Einführung und einem Ortsnamenregister von Konrad G. Gündisch. Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens 10. Köln–Wien, 1985.

MÜLLER, Karl Otto: Die oberschwäbischen Reichsstädte. Ihre Entstehung und ältere Verfassung. Darstellungen aus der württembergischen Geschichte, 8. Band, Stuttgart, 1912, Druck und Verlag von W. Kohlhammer.

MÜLLER, Kuno: Das Patriziat von Luzern. Luzern im Wandel der Zeiten, 14. Heft, Luzern, 1959, Kommissionsverlag Eugen Haag.

N

NABHOLZ, Hans: Die soziale Schichtung der Bevölkerung der Stadt Zürich bis zur Reformation. In: Festgabe für Max Huber. Zürich, 1934, 307–330.

NEHLSSEN, Hermann: Cives et milites de Friburg. Ein Beitrag zur Geschichte des älteren Freiburger Patriziats. In: Schau-ins-Land 84/85 (1966/1967), 79–124.

NEUMANN, Gerhard: Lübecker Syndici des 15. Jahrhunderts in auswärtigen Diensten der Stadt. In: Hansische Geschichtsblätter 96 (1978), 38–46.

NEUMANN, Wilhelm: Kärntens Städte am Ausgang des Mittelalters. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 131–154. röviditése: **Neumann 1974**

NEUMANN, Wilhelm: Landesfürst, Stadtherren und Städte Kärntens im 14. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Stadt und Stadtherr im 14. Jahrhundert. Linz, 1972, 325–345. röviditése: **Neumann 1972**

NÉMETH Gábor: Nagyszombati testamentumok a XVI–XVII. századból. A Magyar Nemzeti Múzeum művelődéstörténeti kiadványai. Budapest, 1995, Magyar Nemzeti Múzeum.

H. NÉMETH István: Az archontológia és a várostörténet. Karrierök és hatalmi csoportok a kora újkori városokban (XVI–XVII. század). In: Fons 11 (2004), 197–218. rövidítése: **H. Németh 2004**

H. NÉMETH István: Információszerzés és hírközlés a felső-magyarországi városokban. In: Studia Agriensia 20, 1999, 117–127.

H. NÉMETH István: Kassa város archontológiája. Bírák, belső és külső tanács. 1500–1700. Fons Könyvek 3. Budapest, 2006. rövidítése: **H. Németh 2006**

H. NÉMETH István: Kassai polgárok és katonák a 16. században. (A hadsereg beköltözésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében a Mohácsot követő évtizedek során). In: Levéltári Közlemények, 68. évf. (1997) 1–2. sz., 143–198.

H. NÉMETH István: Városi tisztújítások a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. In: Arrabona. Múzeumi Közlemények. 45. évf. (2007) 2. sz., 57–96.

H. NÉMETH István: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. I–II. kötet. Doktori Mestermunkák. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó.

NOVÁK János: A kolozsvári ötvöscéh a XVIII. századig. Kolozsvár, 1913.

O

OGRIS, Alfred: Die Bürgerschaft in den mittelalterlichen Städten Kärntens bis zum Jahre 1335. Das Kärntner Landesarchiv, 4. Band, Klagenfurt, 1974, Verlag des Kärntner Landesarchivs.

OPLL, Ferdinand: Das Österreichische Städtewesen vom Mittelalter bis zum Beginn des 17. Jahrhunderts. In: Pro Civitate Austriae – Informationen zur Stadtgeschichtsforschung in Österreich 1991, 17–34.

OPLL, Ferdinand: Zur spätmittelalterlichen Sozialstruktur von Wien. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 49 (1993), 7–87. rövidítése: **Opll 1993**

ORTVAY Tivadar: Pozsony város története. II./1., III., Pozsony, 1894–1895.

ORTVAY Tivadar: Pozsony város története. II./2. A város középkori jogszervezete 1300–1526. Pozsony, é.n.

OSVÁT Gyula: Adalékok Kassa város közbizonyi helyzetéhez és közigazgatási szervezetéhez I. Lipót koráig. Kassa, 1918.

P

PAULINYI Oszkár: A bányajoghatóság centralizációjának első kísérlete Magyarországon. A Miksa-féle bányarendtartás bevezetésének előtörténetéből. In: Századok, 1980, 3–21.

PAULINYI Oszkár: A Garam-vidéki bányavárosok lakosságának lélekszáma a XVI. század derekán. In: Történelmi Szemle, I.k. 1958, 351–378.

PAULINYI Oszkár: Bányagazdálkodás Magyarországon a fejlett feudalizmus időszakában. Összegezesek. In: Történelmi Szemle, 1979, 614–629.

PAULINYI Oszkár: Kimutatások a körmöcbányai bányakamarai körzet nemesfémtermeléséről a XVI. század első felében. Adatszűrő elemzés. In: Századok, 1978, 326–346.

PAULINYI Oszkár: Körmöcbányától Telkibányáig. In: Századok, 1975, 968–985.

PAULINYI Oszkár: Tulajdon és társadalom a Garam-vidéki bányavárosokban. In: Történelmi Szemle, 1962, 2. sz., 173–185. rövidítése: **Paulinyi 1962**

PAYR Sándor: Emlékezés Doktor Lackner Kristófról. Sopron szab. kir. város első nagy polgármesteréről halálának háromszázados évfordulóján /1571–1631/. Sopron, 1932.

PERGER, Richard: Beiträge zur Wiener Verfassungs- und Sozialgeschichte im Spätmittelalter. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 32/33 (1976/1977), 11–41. rövidítése: **Perger 1976/1977**

PERGER, Richard: Der Wiener Rat von 1519 bis 1526. In: Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien 1979, 135–168.

PERGER, Richard: Die Wiener Ratsbürger, 1396–1526. Ein Handbuch. Wien, 1988, Franz Deuticke. rövidítése: **Perger 1988**

PERGER, Richard – Walter Hetzer (Hg.): Wiener Bürgermeister der frühen Neuzeit. Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte 7. Wien, 1981. rövidítése: **Perger–Hetzer 1981**

PERGER, Richard: Zur Herkunft und Versippung von Villacher Bürgerfamilien des 15. und 16. Jahrhunderts. In: Neues Alt-Villach 5 (1968), 31–65.

PETRI, Franz (Hg.): Bischofs- und Kathedralstädte des Mittelalters und der frühen Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 1. Band, Köln-Wien, 1976, Böhlau Verlag.

PETROVICS István: A középkori Temesvár. Fejezetek a Bega-parti város 1552 előtti történetéből. Capitulum 4. Szeged, 2008, JATE Press. rövidítése: **Petrovics 2008**

PETROVICS István: Városi elit a középkori Dél-Magyarországon. Pécs, Szeged és Temesvár esete. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 41–69.

PEYER, Hans Conrad: Die Anfänge der schweizerischen Aristokratien. In: Kurt Messmer – Peter Hoppe (Hg.): Luzerner Patriziat. Sozial- und wirtschaftsgeschichtliche Studien zur Entstehung und Entwicklung im 16. und 17. Jahrhundert. Luzerner historische Veröffentlichungen, Band 5, Luzern, 1976, Rex-Verlag, 3–28. rövidíté: **Peyer 1976**

PFEIFFER, Gerhard: Das Breslauer Patriziat im Mittelalter. Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Band 30, Aalen, 1973, Scientia Verlag.

PFEIFFER, Gerhard: Die Entwicklung des Breslauer Patriziats. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 99–123.

PFEIFFER, Gerhard: Nürnberger Patriziat und fränkische Reichsritterschaft. In: Norica. Festschrift für E. Bock. Nürnberg, 1961, 35–55.

PHILIPPI, Maja: Die Bevölkerung Kronstadts im 14. und 15. Jahrhundert. Siedungsverhältnisse und ethnische Zusammensetzung. In: Paul Philippi (Hg. von): Beiträge zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Siebenbürgisches Archiv 17. Köln-Wien, 1984, 91–155.

PHILIPPI, Maja: Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert. Untersuchungen zur Geschichte und Sozialstruktur einer siebenbürgischen Stadt im Mittelalter. Studia Transylvanica 13. Bukarest, Köln-Wien, 1986. rövidíté: **Philippi 1986**

PHILIPPI, Maja: Die Sozialstruktur Kronstadts im Mittelalter. In: Paul Philippi (Hg. von): Beiträge zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen. Siebenbürgisches Archiv 17. Köln-Wien, 1984, 157–178. rövidíté: **Philippi 1984**

PICKL, Othmar: Die wirtschaftliche Lage der Städte und Märkte der Steiermark im 16. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt an der Schwelle zur Neuzeit. Linz, 1980, 93–128. rövidíté: **Pickl 1980**

PITZ, Ernst: Die Entstehung der Ratsherrschaft in Nürnberg im 13. und 14. Jahrhundert. Schriftenreihe zur bayerischen Landesgeschichte, Band 55., München, 1956, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung. rövidíté: **Pitz 1956**

PLANITZ, Hans: Studien zur Rechtsgeschichte des städtischen Patriziats. In: Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 58 (1950). Festgabe für Leo Santifaller zum 60. Geburtstag. 317–335.

PLANITZ, Hans: Zur Geschichte des städtischen Meliorats. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 67 (1950), 141–175.

PLEIDELL Ambrus: A magyar várostörténet első fejezete. In: Századok, 1934, 1–44, 158–200, 276–313.

POECK, Dietrich W.: Rituale der Ratswahl. Zeichen und Zeremoniell der Ratssetzung in Europa (12.–18. Jahrhundert). Städteforschung, Reihe A, 60. Band, Köln-Wien, 2003, Böhlau Verlag.

POECK, Dietrich W.: Zahl, Tag, Stuhl. Zur Semiotik der Ratswahl. In: Frühmittelalterliche Studien, 1999, 396–427.

POLLÁK Miksa: A zsidók története Sopronban. A legrégibb időktől a mai napig. Budapest, 1896, Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat Kiadványai VI. Reprint: Sopron, 2007, Szép Sopronunk Kft. rövidítése: Pollák, A zsidók története Sopronban

POPELKA, Fritz: Geschichte der Stadt Graz, mit dem Häuser- und Gassenbuch der inneren Stadt Graz von Arnold Lutschin-Ebengreuth I. Band, Graz, 1928.

POPELKA, Fritz: Geschichte der Stadt Graz, mit dem Häuser- und Gassenbuch der Vorstädte am rechten Murufer von Hans Pirchegger. Graz, 1935.

PÓR Antal: Esztergom királyi város elzálogosítása 1502-ben. In: Századok, 1908, 934–936.

PRADEL, Johanne: Die Wiener Ratsbürger im ersten Drittel des 17. Jahrhunderts. Dissertation, Wien, 1972.

PROBSZT, Günther: Die niederungarischen Bergstädte. Ihre Entwicklung und wirtschaftliche Bedeutung bis zum Übergang an das Haus Habsburg (1546). Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission 15. München, 1966. rövidítése: **Probszt 1966**

PRÖHLE Jenő: Ismertetlen soproni vonatkozású töredék a XVI. századból. In: Soproni Szemle 33 (1979), 243–255. rövidítése: **Pröhle 1979**

Q

QUADFLIEG, Eberhard: Erbnamensitte beim Aachener und Kölner Patriziat im 13. bis 16. Jahrhundert. Genealogische Forschungen zur Reichs- und Territorialgeschichte, 1. Heft, Aachen, 1958, Im Selbstverlag.

R

RAAPE, Helga: Der Hamburger Aufstand im Jahre 1483. In: Zeitschrift der Vereins für Hamburgische Geschichte 45 (1959), 1–64.

RABE, Horst: Frühe Stadien der Ratsverfassung in den Reichslandstädten bzw. Reichsstädten Oberdeutschlands. In: Bernhard Diestelkamp (Hg.): Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen. Köln-Wien, 1982, 1–17.

RABE, Horst: Der Rat der niederschwäbischen Reichsstädte. Rechtsgeschichtliche Untersuchungen über die Ratsverfassung der Reichsstädte Niederschwabens bis zum Ausgang der Zunftbewegungen im Rahmen der oberschwäbischen Reichs- und Bischofsstädte. Forschungen zur deutschen Rechtsgeschichte, 4. Band, Köln-Graz, 1966, Böhlau Verlag.

RADY, Martyn C.: Medieval Buda: a Study of Municipal Government and Jurisdiction in the Kingdom of Hungary. East European Monographs no. CLXXXII. New York, 1985. rövidíté: **Rady 1985**

RAJKA Géza: A kolozsvári szabócéh története a XV–XVII. században. Kolozsvár, 1913.

RAUSCH, Wilhelm: Das Rechnungswesen der österreichischen Städte im ausgehenden Mittelalter unter besonderer Berücksichtigung der Städte in den österreichischen Stammlanden Nieder- und Oberösterreich. In: Finances et comptabilités urbaines du XIIIe au XVIe siècle. Brüssel, 1964, 180–204.

REIMANN, Hans Leo: Unruhe und Aufruhr im spätmittelalterlichen Braunschweig. Braunschweiger Werkstücke, 28. Band, Braunschweig, 1962, Waisenhaus-Buchdruckerei und Verlag.

REINHARD, Wolfgang (Hg.): Augsburger Eliten des 16. Jahrhunderts. Prosopographie wirtschaftlicher und politischer Führungsgruppen 1500–1620. Berlin, 1996, Akademie Verlag. rövidíté: **Reinhard 1996**

RELKOVIĆ Neda: A felsőmagyarországi hét alsó bányaváros legrégibb közgyűlési jegyzőkönyvei /1561–1623/. In: Századok, 1913, 518–534, 591–607.

RIEBER, Albrecht: Das Patriziat von Ulm, Augsburg, Ravensburg, Memmingen, Biberach. In: Hellmuth Rössler (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag, 299–351.

RIEDENAUER, Erwin: Kaiser und Patriziat. Struktur und Funktion des reichsstädtischen Patriziats im Blickpunkt kaiserlicher Adelspolitik von Karl V. bis Karl VI. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 30 (1967), 526–653.

ROGGE, Jörg: Für den Gemeinen Nutzen. Politisches Handeln und Politikverständnis von Rat und Bürgerschaft in Augsburg im Spätmittelalter. Studia Augustana, 6. Band, Tübingen, 1996, Max Niemeyer Verlag. rövidíté: **Rogge 1996**

ROHMANN, Gregor: Gab es in Hamburg ein „Patriziat“? Beobachtungen zum „Slechtbok“ der Moler vom Hirsch. In: Olaf Matthes – Arne Steinert (Hg.): Museum, Musen, Meer. Jörgen Bracker zum 65. Geburtstag. Hamburg, 2001, 138–168.

ROSEN, Josef: Eine mittelalterliche Stadtrechnung – Einnahmen und Ausgaben in Basel 1360–1535. In: Erich Maschke / Jürgen Sydow (Hg.): Städtisches Haushalts- und Rechnungswesen. Sigmaringen, 1977, 45–68.

ROTHE, Elfriede: Die Leobener Bürger bis zum Jahre 1434. Schriftenreihe des Instituts für Geschichte, 5. Band, Graz, 1993, Institut für Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz.

RÖSSLER, Hellmuth (Hg.): Deutsches Patriziat 1430–1740. Bündiger Vorträge 1965. Schriften zur Problematik der deutschen Führungsschichten in der Neuzeit, 3. Band, Limburg/Lahn, 1968, C. A. Starke Verlag.

S

SAILER, Leopold: Die Wiener Ratsbürger des 14. Jahrhunderts. Studien aus dem Archiv der Stadt Wien, 3/4. Band, Wien, 1931, Deutscher Verlag für Jugend und Volk. rövíditése: **Sailer 1931**

SAYN-WITTGENSTEIN, Franz Prinz zu: Reichsstädte. Patrizisches Leben von Bern bis Lübeck. München, 1965, Prestel-Verlag.

SCHATTENHOFER, Michael: Das Münchner Patriziat. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 38 (1975), 877–899.

SCHÄFER, Albrecht: Das Heilbronner Patriziat zur Zeit der Geschlechterherrschaft bis 1371. In: Historischer Verein Heilbronn 21 (1954), 157–179.

SCHEPER, Burchard: Anmerkungen zur Entstehung des Rates in Deutschland mit besonderer Berücksichtigung der nordwestdeutschen Städte. In: Die alte Stadt 7 (1980), 237–256.

SCHEPER, Burchard: Frühe bürgerliche Institutionen norddeutscher Hansestädte. Beiträge zu einer vergleichenden Verfassungsgeschichte Lübecks, Bremens, Lüneburgs und Hamburgs im Mittelalter. Quellen und Darstellungen zur Hansischen Geschichte, Neue Folge, Band 20. Köln-Wien, 1975, Böhlau Verlag.

SCHEPER, Burchard: Über Ratsgewalt und Gemeinde in nordwestdeutschen Hansestädten des Mittelalters. In: Niedersächsisches Jahrbuch für Landesgeschichte 49 (1977), 87–108.

SCHILLING, Heinz: Vergleichende Betrachtungen zur Geschichte der bürgerlichen Eliten in Nordwestdeutschland und in den Niederlanden. In: Heinz Schilling – Herman Diederiks (Hg.): Bürgerliche Eliten in den Niederlanden und in Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des europäischen Bürgertums im Mittelalter und in der Neuzeit. Städteforschung, Reihe A, 23. Band, Köln-Wien, 1985, 1–32.

SCHILLINGER-PRASSL, Christa: Die Rechtsquellen der Stadt Leoben. Fontes Rerum Austriacarum, Österreichische Geschichtsquellen, Dritte Abteilung, Fontes Iuris Band 14. Köln-Wien, 1997, Böhlau Verlag.

SCHMID, Regula: Reden, rufen, Zeichen setzen. Politisches Handeln während des Berner Twingherrnenstreits 1469–1471. Zürich, 1995, Chronos.

SCHMID, Regula: Wahlen in Bern. Das Regiment und seine Erneuerung im 15. Jahrhundert. In: Berner Zeitschrift für Geschichte und Heimatkunde 58, 1996, 233–270.

SCHMIDT, Heinrich: Die deutschen Städtechroniken als Spiegel des bürgerlichen Selbstverständnisses im Spätmittelalter. Schriftenreihe des Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften 3. Göttingen, 1958.

SCHMIED, Manfred J.: Die Ratsschreiber der Reichsstadt Nürnberg. Nürnberger Werkstücke zur Stadt- und Landesgeschichte, Band 28., Nürnberg, 1979, Stadtarchiv Nürnberg.

SCHMITT, Hubert: Das Patriziat der Reichsstadt Biberach und seine Grundbesitzpolitik bis zum Beginn des 16. Jahrhunderts. Dissertation, Tübingen, 1955.

SCHNELBÖGL, Fritz: Die fränkischen Reichsstädte. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 31 (1968), 421–474.

SCHNYDER, Werner: Soziale Schichtung und Grundlagen der Vermögensbildung in den spätmittelalterlichen Städten der Eidgenossenschaft (1968). In: Heinz Stooß (Hg.): Altständisches Bürgertum, 2. Bd., Darmstadt, 1977, 425–444.

SCHRECKENSTEIN, Karl Heinrich Roth von: Das Patriziat in den deutschen Städten, besonders Reichsstädten, als Beitrag zur Geschichte der deutschen Städte und des deutschen Adels. Aalen, 1970, Scientia Verlag.

SCHRÖCKER, Sebastian: Die Kirchenpflegschaft. Die Verwaltung des Niederkirchenvermögens durch Laien seit dem ausgehenden Mittelalter. Görres-Gesellschaft, Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Staatswissenschaft, Heft 67. Paderborn, 1934, Verlag Ferdinand Schöningh.

SCHULER, Peter-Johannes: Geschichte des südwestdeutschen Notariats von seinen Anfängen bis zur Reichsnotariatsordnung von 1512. Veröffentlichungen des Alemannischen Instituts Freiburg/Br., Nr. 39, Bühl (Baden), 1976.

SCHULZ, Knut: Patriziergesellschaften und Zünfte in den mittel- und oberrheinischen Bischofsstädten. In: Berent Schwineköper (Hg.): Gilden und Zünfte. Kaufmännische und gewerbliche Genossenschaften im frühen und hohen Mittelalter. Vorträge und Forschungen 29. Sigmaringen, 1985, 311–335.

SCHÜPBACH-GUGGENBÜHL, Samuel: Schlüssel zur Macht. Verflechtungen und informelles Verhalten im Kleinen Rat zu Basel, 1570–1600. Bd. 1: Analysen. Basler Beiträge zur Geschichtswissenschaft 173., Basel, 2002, Schwabe & Co AG.

SCHWARZ, Dietrich W. H.: Die Städte der Schweiz im 15. Jahrhundert. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz/Donau, 1974, 45–59.
révisité: **Schwarz 1974**

SEIDL, Johannes: Die Bürger in österreichischen Städten des Spätmittelalters. Ein Überblick über Literatur und Quellen. In: Peter Csendes – Johannes Seidl (Red.): Stadt und Prosopographie: Zur quellenmässigen Erforschung von Personen und sozialen Gruppen in der Stadt des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit. Forschungen zur Geschichte der Städte und Märkte Österreichs, Band 6., Linz, 2002, Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung, 43–52.

SEIWERT, Gustav: Chronologische Tafel der Hermannstaedter Plebane, Oberbeamten und Notare. Erste Abtheilung von 1309 bis 1499. Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde, 12. (1875) Heft 2. rövidítése: **Seiwert 1875**

SIEH-BURENS, Katarina: Oligarchie, Konfession und Politik im 16. Jahrhundert. Zur sozialen Verflechtung der Augsburger Bürgermeister und Stadtpfleger 1518–1618. Schriften der Philosophischen Fakultäten der Universität Augsburg, Historisch-sozialwissenschaftliche Reihe, Nr. 29., München, 1986, Verlag Ernst Vögel. rövidítése: **Sieh-Burens 1986**

SIEVERT, Hedwig: Die Kieler Burspraken. Mittelalterliches Leben im Spiegel alter Kieler Polizeiordnungen. Mitteilungen der Gesellschaft für Kieler Stadtgeschichte, Nr. 46, Kiel, 1953.

SIMON-MUSCHEID, Katharina: Basler Handwerkszünfte im Spätmittelalter. Zunftinterne Strukturen und innerstädtische Konflikte. Europäische Hochschulschriften: Reihe 3, Band 348. Bern, 1988, Peter Lang.

SIMON Zsolt: Brassó kereskedőelitje az 1503. évi huszadnapló alapján. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 399, 387–408.

SKORKA Renáta: Pozsony gazdasági szerepe a 15. század első felében a zálogszereződések tükrében. In: Századok, 2004, 433–463.

SOBÓ Jenő, ifj.: Selmezbánya sz. kir. város társadalma, ipara és kereskedelme a XVI. század második felében. Művelődéstörténeti értekezések 40. Budapest, 1910.

SPIESS, Pirmin: Die Konkurrenz zwischen „städtischer“ und „stadtherlicher“ Strafgerichtsbarkeit im 13. und 14. Jahrhundert anhand Nürnberger und Speyerer Rechtsquellen. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung, 98 (1981), 291–306.

STEIN, Rudolf: Der Rat und die Ratsgeschlechter des alten Breslau. Würzburg, 1963, Holzner-Verlag.

STEINDORFF, Ludwig: Das mittelalterliche Zagreb – ein Paradigma der mitteleuropäischen Stadtgeschichte. In: Südosteuropa Mitteilungen 35 (1995), 2, 135–145.

STENNER, Friedrich: Die Beamten der Stadt Brassó (Kronstadt) von Anfang der städtischen Verwaltung bis auf die Gegenwart. Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó (Kronstadt) VII. Band – Beiheft I. Brassó, 1916. rövidítése: **Stenner 1916**

STEUER, Peter: Die Außenverflechtung der Ausburger Oligarchie von 1500–1620. Studien zur sozialen Verflechtung der politischen Führungsschicht der Reichsstadt Augsburg. Materialien zur Geschichte des Bayerischen Schwaben, 10. Heft, Augsburg, 1988, AV-Verlag.

STOLZE, Alfred Otto: Der Sünfzen zu Lindau. Das Patriziat einer schwäbischen Reichsstadt. Hg. von Bernhard Zeller, Lindau-Konstanz, 1956, Jan Thorbecke Verlag.

STOOB, Heinz: Kartographische Möglichkeiten zur Darstellung der Stadtentstehung in Mitteleuropa, besonders zwischen 1450 und 1800. (1956) In: Heinz Stooß: Forschungen zum Städtewesen in Europa. I. Band, Köln-Wien, 1970, Böhlau Verlag, 15–42.

STOOB, Heinz: Stadtformen und städtisches Leben. In: Heinz Stooß (Hg.): Die Stadt. Köln-Graz, 1979, Böhlau Verlag, 157–189.

STROMER, Wolfgang von: Reichtum und Ratswürde. Die wirtschaftliche Führungsschicht der Reichsstadt Nürnberg 1348–1648. In: Herbert Helbig (Hg.): Führungskräfte der Wirtschaft in Mittelalter und Neuzeit 1350–1850. Deutsche Führungsschichten in der Neuzeit, Bd. 6. Limburg/Lahn, 1973, 1–50.

SURÁNYI Bálint: Az Árpád-kori Sopron topográfiájának kérdésehez. In: Történelmi Szemle 1961, 220–223.

SURÁNYI Bálint: Pozsonyi bíródinasztiák a XIII–XIV. században. In: Levéltári Közlemények, 1964, 173–186.

SYDOW, Jürgen: Landesherrliche Städte des deutschen Südwestens in nachstaufischer Zeit. In: Bernhard Diestelkamp: Beiträge zum spätmittelalterlichen Städtewesen. Städteforschung, Reihe A, 12. Band, Köln-Wien, 1982, 18–33. rövidítése: **Sydow 1982**

SYDOW, Jürgen: Zur verfassungsgeschichtlichen Stellung von Reichsstadt, freier Stadt und Territorialstadt im 13. und 14. Jahrhundert. In: Les libertés urbaines et rurales du XIe au XIVe siècle. Pro civitate, 19., 1968, 281–309.

ŠEDIVÝ, Juraj: Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel. Bratislava, 2007.

ŠEDIVÝ, Juraj: Najstarší patriciát v stredovekej Bratislave: šľachtici alebo mešťania? In: Forum Historiae. Časopis pre históriu a príbuzné spoločenské vedy. 2/2008. http://www.forumhistoriae.sk/FH2_2008

Sz

SZABÓ András Péter: A magyar Hallerek nemzetségekönyve. Egy különleges forrás keletkezésének társadalomtörténeti háttere. In: Századok, 2008, 897–942.

SZABÓ András Péter: Beszterce város fejedelemség kori kormányzata és politikai elitje. Egy archontológia forrásai és hasznosítási lehetőségei. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv III., 2008, 145–159. rövidítése: **Szabó András Péter 2008**

SZABÓ Károly: A kolozsvári magyar polgárok összeírása 1453-ban. In: Századok, 1882, 71–74.

SZAKÁLY Ferenc: A Dél-Dunántúl külkereskedelmi útvonalai a XVI. század derekán. In: Somogy Megye Múltjából, 4 (1973), 55–112.

SZAKÁLY Ferenc: Mezőváros és reformáció. Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez. Humanizmus és Reformáció 23. Budapest, 1995.

SZALAY József: Városaink etnikai viszonyai a XIII. században. In: Századok, 1880, 533–557.

SZENDE Katalin: Adatok Északnyugat-Dunántúl mézkereskedelméhez a későközépkorban. In: Arrabona. Múzeumi Közlemények. 36. évf. (1998), 85–98.

SZENDE Katalin: A könyvkötéshez felhasznált kódextörödékek társadalom- és kultúrtörténeti összefüggései Sopronban. „In geschribn pergament einbunden”. In: Magyar Könyvszemle 123. évf. (2007/3), 278–309. rövidítése: **Szende 2007**

SZENDE Katalin: A soproni későközépkori végrendeletek egyház-és tárgytörténeti tanulságai. In: Soproni Szemle 44 (1990), 268–273. rövidítése: **Szende 1990**

SZENDE, Katalin: Between Hatred and Affection: Towns and Sigismund in Hungary and in the Empire. In: Michel Pauly – François Reinert (Hg.): Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Mainz am Rhein, 2006, 199–210.

SZENDE Katalin: Egy győri úr Sopronban: Alföldy Bálint királyi harmincados (†1493). In: Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtudományok). IX (2002), 1–3. szám, 29–59. rövidítése: **Szende 2002**

SZENDE Katalin et al.: Magyar várostörténeti atlasz. 1. Sopron. 2010. rövidítése: **Szende 2010**

SZENDE Katalin: Fidelitas és politika. Kihez és miért volt hűséges Sopron városa a középkorban. In: Soproni Szemle 55 (2001), 343–354. rövidítése: **Szende 2001**

SZENDE Katalin: Habsburg Mária királyné és a nyugat-magyarországi városok. In: Soproni Szemle 60 (2006), 133–145.

SZENDE Katalin: Integration through Language: The Multilingual Character of Late Medieval Hungarian Towns. In: Derek Keene – Balázs Nagy – Katalin Szende (eds.): Segregation – Integration – Assimilation. Religious and Ethnic Groups in the Medieval Towns of Central and Eastern Europe. Historical Urban Studies Series. Farnham, 2009, Ashgate, 205–233.

SZENDE Katalin: Kölni kereskedők a középkori Sopronban. In: Környei Attila – Szende Katalin (szerk.): Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Sopron, 1996, 57–70.

SZENDE Katalin: Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen. Budapest, 2004, MTA Történettudományi Intézete. rövidítése: **Szende 2004**

SZENDE Katalin: Polgárnak lenni. A polgárjog megszerzésének elvei és gyakorlata a késő-középkori Sopronban. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv I. 2006, 85–107. rövidítése: **Szende 2006**

SZENDE Katalin: Some Aspects of Urban Landownership in Western Hungary. In Eliassen, Finn-Einar – Ersland, Geir Atle (szerk.): Power, Profit and Urban Land: Landownership in Medieval and Early Modern Northern European Towns. Brookfield, 1996, Scolar Press, 141–166.

SZENDE Katalin: Sopron és Pozsony kapcsolatai a késői középkorban. In: Soproni Szemle 46 (1992), 168–179. rövidítése: **Szende 1992**

SZENDE Katalin: Sopron (Ödenburg): a West-Hungarian Merchant Town on the Crossroad between East and West? In: Scripta Mercaturae, 1997, 29–49.

SZÉKELY György: A polgári rend előzményeihez. A városi elit a 12–13. századi Európában. In: Századok, 1992, 517–561.

SZILÁGYI Sándor: Adatok az ipar s kereskedelem történetéhez Rima-Szombaton a XVI. és XVII-ik században. In: Századok, 1876, mell. 27–37.

SZŰCS Jenő: Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon. Budapest, 1955, “Művelt Nép” Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó. rövidítése: **Szűcs 1955**

T

TECHEN, Friedrich (Hg.): Die Bürgersprachen der Stadt Wismar. Hansische Geschichtsquellen, Neue Folge, Band 3. Leipzig, 1906, Verlag von Duncker & Humblot.

TEKE Zsuzsa: A zágrábiak gyapjúsövet-behozatala a 16. század közepén. In: Glatz Ferenc (szerk.): Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára. Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok 6., Budapest, 1989, 83–93. rövidítése: **Teke 1989**

TEKE Zsuzsa: Egy firenzei kereskedő a Jagelló-korban: Raggione Bontempi 1488–1528. In: Századok, 2007, 967–990.

TEKE Zsuzsa: Kassa külkereskedelme az 1393–1405. évi kassai bírói könyv bejegyzései alapján. In: Századok, 2003, 381–404.

TEKE Zsuzsa: Zágráb városának kereskedőelitje az 1544–1558. évi harmincadjegyzékek alapján. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 361–367.

TEUSCHER, Simon: Bekannte – Klienten – Verwandte. Soziabilität und Politik in der Stadt Bern um 1500. Norm und Struktur, Band 9., Köln-Wien, 1998, Böhlau Verlag.

TIRNITZ József: Sopron szabad királyi város külső tanácsa 1526–1711. In: Bónis György - Degré Alajos (szerk.): Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából. Budapest, 1971, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 53–79. rövidítése: **Tirnitz 1971**

TOMKA Péter: Die Erforschung der Gespanschaftburgen in Komitat Győr–Sopron. In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1976, 391–410.

TOMPOS Ernő: Soproniak középkori pecsétjei. In: Soproni Szemle 27 (1973), 289–306. rövidítése: **Tompos 1973**

TÓZSA-RIGÓ Attila: A pozsonyi gazdasági elit nürnbergi kapcsolatai a 16. században. In: Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv III., 2008, 369–386.

TÓZSA-RIGÓ Attila: A pozsonyi politikai elit a XVI. század első két harmadában. In: Fons. Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok 14 (2007), 2. sz., 187–277.

TÓZSA-RIGÓ Attila: A városi elit családszerkezetének vizsgálata az 1529–1557 közötti pozsonyi végrendeletek alapján. In: Czoch Gábor (szerk.): Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel. Pozsony, 2005, 131–155.

TREMEL, Ferdinand: Beiträge zu einer Handelsgeschichte Leobens in der frühen Neuzeit. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 60 (1969), 107–126.

TREMEL, Ferdinand: Der Handel der Stadt Judenburg im 16. Jahrhundert. In: Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark 38 (1947), 95–164.

TRINGLI István: Vásártér és vásári jog a középkori Magyarországon. In: Századok, 2010, 1291–1344. rövidítése: **Tringli 2010**

U

Új Magyar Múzeum V. évf. 3. füzet, 1855.

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: Kassa polgárságának etnikai és politikai változásai a 16. század közepétől a 17. század első harmadáig. In: Dénes Iván Zoltán – Gergely András – Pajkossy Gábor (szerk.): A magyar polgári átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára. Budapest, 1984, 9–36.

J. ÚJVÁRY Zsuzsanna: Kassa város polgársága a 16. század végén és a 17. század első felében. In: Történelmi Szemle, 1979, 3–4. sz., 577–591.

V

VARGA Szabolcs: Zágráb szerepe a magyarországi városhálózatban a késő középkorban. In: Urbs. Magyar Várostörténeti Évkönyv, III., 2008, 249–273.

VERSCHAREN, Franz-Josef: Gesellschaft und Verfassung der Stadt Marburg beim Übergang vom Mittelalter zur Neuzeit. Marburger Stadtschriften zur Geschichte und Kultur Band 19. – Untersuchungen und Materialien zur Verfassungs- und Landesgeschichte 9. Marburg, 1985, Magistrat der Universitätsstadt Marburg.

VÉGH András: Buda város középkori helyrajza. I. Monumenta Historica Budapestinensia XV. Budapest, 2006, Budapesti Történeti Múzeum.

VONRUF, Ulrich: Die politische Führungsgruppe Zürichs zur Zeit von Hans Waldmann (1450–1489). Struktur, politische Networks und die sozialen Beziehungstypen Verwandtschaft, Freundschaft und Patron-Klient-Beziehung. Bern, 2002. rövidítése: **Vonrufs 2002**

W

WEHRMANN, Carl Friedrich: Das Lübecker Patriziat. In: Zeitschrift des Vereins für Lübekische Geschichte und Altertumskunde 5 (1913), 293–392.

WEIGL, Herwig: Städte und Adel im spätmittelalterlichen Österreich. In: Joacim Jahn (Hg.): Oberdeutsche Städte im Vergleich. Mittelalter und Frühe Neuzeit. Regio. Forschungen zur schwäbischen Regionalgeschichte 2. Sigmaringendorf, 1989, 74–100.

WEISS, Norbert: Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, XLVI. Band, Graz, 1998, Im Selbstverlag der Historischen Landeskommision für Steiermark.

WEISS, Norbert: Die Bürger von Marburg an der Drau bis 1600. Prosopographische Untersuchung. 1. Band, Schriftenreihe des Instituts für Geschichte, Band 10/1., Graz, 1998, Selbstverlag des Instituts für Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz.

WEISZ Boglárka: A nemesérbányászathoz kötődő privilégiumok az Árpád- és az Anjou-korban 1. In: Történelmi Szemle 2008, 14–162.

WERNICKE, Horst: Die Stadt in der Städtehanse – Zwischen städtischer Autonomie und bündischer Pflichterfüllung. In: Konrad Fritze u.a. (Hg.): Autonomie, Wirtschaft und Kultur der Hansestädte. Hansische Studien, VI. Band, Weimar, 1984, 35–44.

WERNICKE, Horst: Die Städtehanse 1280–1418. Genesis – Strukturen – Funktionen. Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte, Band 22. Weimar, 1983, Verlag Hermann Böhlaus Nachfolger.

WICK Béla: Kassa története és műemlékei. Kassa, 1941.

WINTERFELD, Luise von: Handel, Kapital und Patriziat in Köln bis 1400. Pfingstblätter der Hansischen Geschichtsvereins, Blatt XVI. Lübeck, 1925.

WRIEDT, Klaus: Das gelehrte Personal in der Verwaltung und Diplomatie der Hansestädte. In: Hansische Geschichtsblätter 26 (1978), 15–37.

WRIEDT, Klaus: Stadtrat – Bürgertum – Universität am Beispiel nordwestdeutscher Hansestädte. In: B. Moeller / H. Patze / K. Stackmann (Hg.): Studien zum städtischen Bildungswesen des späten Mittelalters und der frühen Neuzeit. Göttingen, 1983, 499–523.

WRIEDT, Klaus: Zum Profil der lübischen Führungsgruppe im Spätmittelalter. In: Antjekathrin Grassmann: Neue Forschungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck. Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck, B/13. Lübeck, 1985, 41–49.

Z

ZAHND, Urs Martin: Die Bildungsverhältnisse in den bernischen Ratsgeschlechtern im ausgehenden Mittelalter. Verbreitung, Charakter und Funktion der Bildung in der politischen Führungsschicht einer spätmittelalterlichen Stadt. Schriften der Berner Burgerbibliothek, Band 14. Bern, 1979, Berner Burgerbibliothek.

ZAUNER, Alois: Das Städtewesen im Lande ob der Enns. In: Wilhelm Rausch (Hg.): Die Stadt am Ausgang des Mittelalters. Linz, 1974, 109–130. rövidítése: **Zauner 1974**

ZELLER, Bernhard: Die schwäbischen Spitäler. In: Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte 13 (1954), 71–89.

ZIENTARA, Benedikt: Zu den Anfängen des Patriziates von Stettin. Über die Rolle des feudalen Grundbesitzes bei der Gestaltung der wirtschaftlichen Grundlagen der führenden Schichten der Stadtbevölkerung. In: Neue Hansische Studien, Berlin, 1970, 119–139.

ZIMMERMANN, Franz: Chronologische Tafel der Hermannstädter Plebane, Oberbeamten und Notare in den Jahren 1500–1884. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, 19. (1884) Heft 3. rövidítése: **Zimmermann 1884**

ZIMMERMANN, Franz et al. (Hg.): Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Bd. 1–7. Hermannstadt–Bucharest, 1892–1981, Bd. 5.

ZORN, Wolfgang: Die politische und soziale Bedeutung des Reichsstadtbürgertums im Spätmittelalter. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 24 (1961), 460–480.

Zs

ZSOLDOS Attila: Fehérvár Árpád-kori polgárságáról. In: Történelmi Szemle, 50 (2008), 435–451.

ZSOLDOS Attila: Sopron város és megye a 13. század utolsó harmadában. In: Turbuly Éva (szerk.): A város térben és időben (Sopron kapcsolatrendszerének változásai). Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről. Sopron, 2002, 9–28.

VIII. Mellékletek

VIII.1. A mellékletek kommentált jegyzéke

VIII.2. A soproni főtisztviség-viselők archontológiája, vezetői időszakai, csoportjai és hierarchiája

VIII.2.1. A soproni városbírák és polgármesterek archontológiája (1276/1277–1599/1600)

A város két fő irányító pozícióját betöltő személyek alfabetikus listájának összeállításakor az időszakban főtisztviséget betöltő személyek belső tanácsosi, városbíró és polgármesteri szerepeinek teljes körű összeállítására törekedtünk. Ha a forrás- illetve szakirodalom-feldolgozás során esetlegesen más közéleti funkcióik (pl.: templomatyaság, kamarasság stb.) viselésére is fény derült, akkor ezeket az adatokat is felvettük, ám ez a gyűjtés korántsem tekinthető teljesnek. A pozíciók betöltését igazoló, döntően a kiadott és kiadatlan soproni kútfőkből származó forráshelyek hivatkozásait az egyes tisztségviselési évek után szerepeltettük. Az itt rövidített formában megadott források teljes levéltári illetve könyvészeti leírásairól a bibliográfiának a kiadatlan és kiadott forrásokra, illetve a felhasznált irodalomra vonatkozó része tájékoztató.

VIII.2.2.1. A soproni városbírák és polgármesterek tisztségviselési időszakai, 1276/1277–1398/1399

VIII.2.2.2. A soproni városbírák és polgármesterek tisztségviselési időszakai, 1399/1400–1599/1600

A két táblázatban az iménti archontológiai adatbázis kérdőjel nélküli információit felhasználva a Sopronban a fenti két időszakban polgármesterséget és városbírótságot viselt személyek főtisztviség-viselésének időszakait tüntettük fel. A feldolgozott személyek közül többen mindkét pozíciót betöltötték a bemutatott időszakban egymást követően, különböző intenzitással, míg mások csak az egyiket viselték életük során. Ezekben a táblázatokban a polgármesterség viselésének kronológiai rendjét követve vettük sorra az egyes polgárokat, így a táblázatok alsó felében láthatóak azok a városbírótságot viselt személyek szintén kronológiai sorrendben, akik a vizsgált időszakokban nem jutottak el az első ember pozíciójáig. A főtisztviségekben található személyek belső (és esetenként) külső tanácstagságát szintén szerepeltettük a táblázatokban. Az igazolható polgármesterséget bordó, a városbírótságot zöld, a belső tanácsosságot szürke, míg a külső tanácsban betöltött szerepet (huszonnegyedes) sárga színnel jelöltük. Az utóbbi esetben, ha ismert volt, megneveztük a huszonnégy fős testülethez tartozó taghoz rendelt területi egységet (S=belváros, 1: első negyed, 2: második negyed, 3: harmadik negyed, 4: negyedik negyed) is. A feldolgozott archontológiai adatok ilyen ábrázolásával a vezetői állomány tagjainak a magisztrátusban tanácstagként, városbíróként illetve polgármesterként való részvételét (egyéni cursus honorum), ennek időszakát (csoportképződések) és intenzitását (hierarchia), továbbá az egymáshoz képesti dinamikáját (a hatalmi pozíciók áramlása) kívántuk bemutatni.

VIII.2.3.1. *A soproni városbírák és polgármesterek vezetői csoportjai, 1340–1480-as évek*

VIII.2.3.2. *A soproni városbírák és polgármesterek vezetői csoportjai, 1480–1590-es évek*

A két táblázat a korábbi archontológiai adatbázis alapján a megnevezett hosszabb elemzési periódusokon belül hozzávetőleg egyidejűleg a város élén álló polgárokból összeállított kisebb, esetenként egymást rövid ideig átfedő irányítói csoportokról nyújt átfogó tájékoztatást. Minden esetben a fejlődésben szerepeltettük azt az időszakot, melyben az egyes körök tagjai városbíróként és/vagy polgármesterként szerepet játszottak. Az egyes személyek neve után szerepel a közeleti karrierjük (belső tanácsosság, városbíróság és polgármesterség) ismert kezdetére és végére vonatkozó adat, míg zárójelben közöltük, hogy ezen belül összesen hányszor töltöttek be városbíróságot és/vagy polgármesterséget. Az utóbbi összeállítás az egyes személyek hatalmi körökbe való csoportosítása mellett a tanácsossággal is kiegészítve tájékoztat az irányításban eltöltött egyéni szakasz hosszáról, továbbá a főtiszttség-viselések száma jelzi az adott polgár főhatalmi szerepekben betöltött súlyát is.

VIII.2.4.1. *A főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása Sopronban, 1400–1600*

A diagram segítségével az archontológiai adatbázist felhasználva azt kívántuk ábrázolni, hogy a fenti időszakban Sopronban városbíróságot és/vagy polgármesterséget betöltő személyi állomány egyes tagjai milyen gyakorisággal viselték ezen pozíciókat. Ebből a szempontból szerepeltek olyan polgárok, akik pályájuk során csak az egyik, ám olyanok is, akik mindkét tisztséget betöltötték. Az utóbbi szempont alapján három csoportot (polgármester; városbíró; városbíró és polgármester) létrehozva ábrázoltuk, hogy a vezetői szerepek egyes gyakorisági kategóriáiba (egyszeres, kétszeres stb. főtiszttségviselés) hány polgár sorolható. Az ábrázolás egyszerre kívánta jelezni egyrészt a fenti csoportok – és így a tisztségviselési szerepek – közeleti súlyát, másrészt az irányítói szerepek tekintetében csekélyebb súlyú és az igazán domináns polgárok egymáshoz viszonyított arányát.

VIII.2.4.2. *A főtiszttség-viselések összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600*

A diagram segítségével az archontológiai adatbázist felhasználva azt kívántuk ábrázolni, hogy a fenti időszakban milyen jelentőséget töltött be egyes személyek karrierje esetében Sopronban a városbírói és a polgármesteri tisztség. Ennek megfelelően a vezetői szerepek gyakorisága szerint csoportosítottuk a két főtiszttség-viselésre vonatkozó adatokat. Az ábrázolás azt kívánta hangsúlyosan kiemelni, hogy a városbírói tisztségviselések ugyan sokszor a csupán két-három éven át a város élén állók karrierjeihez tartoztak hozzá, mégis a polgármesterség eljutó mind közép-, mind csúcavezetői körben is többen felhasználták ezt a tisztséget közeleti pályájuk építésében.

VIII.2.4.3. *A soproni vezetők főpozícióinak száma a főtisztviségviselés kezdetének időrendjében, 1400–1600*

Az archontológiai adatbázist hasznosító grafikon az időszak soproni városbíráinak és polgármestereinek időrendi sorrendjében kívánja bemutatni, ki hányszor töltötte be a két pozíció egyikét, esetenként mindegyikét. A kronológiai elrendezés látványosan mutatja a különböző időpontokban a csúcspozíciót viselők körébe belépő személyek sorozatát, míg az oszlopok nagyságából, illetve ezen belül esetlegesen a városbírói és polgármesteri időtartam nagyságából az egyes személyek közéleti súlyára vonhatók le igen fontos következtetések.

VIII.2.4.4. *A soproni polgármesterség betöltésének megoszlása, 1400–1600*

Az archontológiai adatbázist hasznosító diagram célját tekintve a fenti időszak összes ismert polgármesteri tisztviségviselési évének irányító polgárok közti megoszlását ábrázolja. Az egyes vezetőket az utóbbi pozíció betöltésének gyakorisága (kétszeres, háromszoros stb.) alapján csoportosítva százalékos arányban ábrázoltuk, hogy a polgármesterek összességéből hányan töltötték be az átlagnak számító négyszer illetve kevesebbszer, majd öttől nyolcig, illetve kilenctől tizennégig terjedő alkalommal a fenti tisztséget.

VIII.2.4.5. *A soproni városbíróság betöltésének megoszlása, 1400–1600*

Az archontológiai adatbázist hasznosító diagram célját tekintve a fenti időszak összes ismert városbírói tisztviségviselési évének irányító polgárok közti megoszlását ábrázolja. Az egyes vezetőket az utóbbi pozíció betöltésének gyakorisága (kétszeres, háromszoros stb.) alapján csoportosítva százalékos arányban ábrázoltuk, hogy a városbírák összességéből hányan töltötték be az átlagnak számító négyszer illetve kevesebbszer, majd öttől nyolcig, illetve kilenctől tizennégig terjedő alkalommal a fenti tisztséget.

VIII.2.4.6. *A főtisztviség-viselések betöltésének összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600*

Az archontológiai adatbázist hasznosító diagram célját tekintve a fenti időszak összes ismert főtisztviség-viselési évének irányító polgárok közti megoszlását ábrázolja. Az egyes vezetőket az utóbbi pozíciók betöltésének gyakorisága (kétszeres, háromszoros stb.) alapján csoportosítva százalékos arányban ábrázoltuk, hogy az irányítók összességéből hányan töltötték be az átlagnak számító négyszer illetve kevesebbszer, majd öttől nyolcig, illetve kilenctől tizennégig terjedő alkalommal a fenti tisztségeket.

VIII.3. *A soproni főtisztviség-viselések betöltésének megoszlása Kárpát-medencei összehasonlításban*

VIII.3.1.1. *A polgármesterség és betöltőinek száma, 1400–1600: Nagyszében és Sopron*

A diagram a két város fenti időszakának polgármesteri tisztviségviselése kapcsán mutatja be összehasonlító módon az ismert, illetve ismeretlen tisztviségviselések, illetve a pozíció

betöltésében részt vevő személyek számát. A Sopron kívüli adatok forrásai: Nagyszeben: Seiwert 1875, 189–256.; Zimmermann 1884, 31–123.

VIII.3.1.2. *A polgármesterség betöltésének megoszlása, 1400–1600: Nagyszeben és Sopron*

A diagram összehasonlító módon ábrázolja, hogy a fenti időszakban miként oszlott meg a két városban a polgármesteri pozíció az utóbbi tisztséget kétszer, háromszor, stb. viselő polgárok csoportjai között.

VIII.3.2.1. *A főtiszttség-viselések és betöltőik száma, 1400–1529: Buda, Nagyszeben és Sopron*

A diagram a három város fenti időszakának főtiszttség-viselései (Buda: városbíró, míg Nagyszeben és Sopron: polgármester) kapcsán mutatja be összehasonlító módon az ismert, illetve ismeretlen tisztségviselések, illetve a pozíció betöltésében részt vevő személyek számát. A Sopron kívüli adatok forrásai: Nagyszeben: Seiwert 1875, 189–256.; Zimmermann 1884, 31–123.; Buda: Rady 1985, Appendix II, 169–176, a lábjegyzetei: 220–225.

VIII.3.2.2. *A főtiszttség-viselések betöltésének megoszlása, 1400–1529: Buda, Nagyszeben és Sopron*

A diagram összehasonlító módon ábrázolja, hogy a fenti időszakban miként oszlott meg a három városban a polgármesteri (Nagyszeben és Sopron), illetve a városbírói (Buda) pozíció az utóbbi tisztségeket kétszer, háromszor, stb. viselő polgárok csoportjai között.

VIII.3.3.1. *A főtisztőség-viselések és betöltőik száma, 1500–1600: Kassa, Besztercebánya, Nagyszeben és Sopron*

A diagram a négy város fenti időszakának főtisztőség-viselései (Kassa és Besztercebánya: városbíró, míg Nagyszeben és Sopron: polgármester) kapcsán mutatja be összehasonlító módon az ismert, illetve ismeretlen tisztségviselések, illetve a pozíció betöltésében részt vevő személyek számát. A Sopron kívüli adatok forrásai: Nagyszeben: Seiwert 1875, 189–256.; Zimmermann 1884, 31–123.; Besztercebánya: Kuzma 2004, 223–234. Ezúton szeretném megköszönni Kuzma Dórának, hogy az elemzéshez rendelkezésemre bocsátotta a 16. század második felére vonatkozó adatsorát is.; Kassa: H. Németh 2006, 37–139.

VIII.3.3.2. *A főtisztőség-viselések betöltésének megoszlása, 1500–1600: Kassa, Besztercebánya, Nagyszeben és Sopron*

A diagram összehasonlító módon ábrázolja, hogy a fenti időszakban miként oszlott meg a négy városban a polgármesteri (Nagyszeben és Sopron), illetve a városbírói (Kassa és Besztercebánya) pozíció az utóbbi tisztségeket kétszer, háromszor, stb. viselő polgárok csoportjai között.

VIII.4. A főtisztviségek viselőinek adózására vonatkozó táblázatok Sopronban, 1429–1597

A táblázatok elkészítésének alapjául az 1424 és 1686 közötti időszakban az adófizetők számára, és a kivetett éves rendes adóra vonatkozó átfogó elemzés (lásd: Szende 2010, 55–57.) szolgált. Az itt felhasznált és némileg kiegészített (Házi II./2. 410–413. /1429/; Házi II./6. 284–286. /1507–1510/) forrásanyag alapján a belvárosi háztulajdonosokra kirótt átlagos adótétel (Stadt Item) mellé helyeztük a fenti forrásanyagban a főtisztviségek viselőire kivetett ismert adótételeket (összesítésük: dénárfont, illetve számítási magyar forint: fl.). Ennek segítségével az egyes csoportokon belül látványosan kirajzolódik a vezető polgároknak kirótt összegeknek egyrészt az átlaghoz, másrészt egymáshoz viszonyított nagysága. Az adatsorok bővítése érdekében néhány esetben felvettük az irányító polgár feleségére, gyermekeire és örököseire kivetett tételeket is.

VIII.4.1. *A kivetett ismert adótételek: a IV. városvezetői csoport, 1400/1420-as évek*

VIII.4.2. *A kivetett ismert adótételek: az V. városvezetői csoport, 1430/1440-es évek*

VIII.4.3. *A kivetett ismert adótételek: a VI. városvezetői csoport, 1450/1480-as évek*

VIII.4.4. *A kivetett ismert adótételek: a VII. városvezetői csoport, 1480/1500-as évek*

VIII.4.5. *A kivetett ismert adótételek: a VIII. városvezetői csoport, 1500/1520-as évek*

VIII.4.6. *A kivetett ismert adótételek: a IX. városvezetői csoport, 1530/1540-es évek*

VIII.4.7. *A kivetett ismert adótételek: a X. városvezetői csoport, 1540/1570-es évek*

VIII.4.8. *A kivetett ismert adótételek: a XI. csoport és az újak, 1570/1590-es évek*

VIII.5. Az egyes főtisztviség-viselők közti rokonsági kapcsolatok

Az egyes polgárok közti összetett rokoni viszonyrendszerek rekonstruálásához felhasznált igen sokrétű forrásanyagra vonatkozó hivatkozásokra lásd a városvezetés főszereplőire vonatkozó részek prozopográfiai lábjegyzeteit (ld.: V.1–3.). Emellett a rekonstrukcióhoz részlegesen a következő feldolgozásokra is támaszkodhattunk: Mollay 1961 és Házi 1963a. Az egyes személyek neve után szerepel a közeleti karrierjük (belső tanácsosság, városbíróság és polgármesterség) ismert kezdetére és végére vonatkozó adat (ld. VIII.2.3.1–2. számú mellékletek).

VIII.5.1. *Agendorfer–Lucas-rokonság és a Stephanus-utódok*

VIII.5.2. *Turnhofer–Schadendorfer-atyafiság és a Kronperger–Magas-rokonság*

VIII.5.3. *Herb–Sarlabicz–Eilinsgrab-rokonság és a Bläswetter–Murr-atyafiság*

VIII.5.4. *Baumgartner–Leinbater-rokonság, Grätzer-atyafiság és a Gering–Nagy-rokonság*

VIII.5.5. *Kolb–Töllt-atyafiság, Balltram-rokonság és a Reiss–Preiss-atyafiság*

VIII.6. A feldolgozott város- és tértörténeti kérdésekhez kapcsolódó térképek és jegyzék

VIII.6.1. *A közép-európai térség és legjelentősebb városai a 15. század első felében*

A térkép forrása: Glatz Ferenc (szerk.): Virágkor és pusztulás. A kezdetektől 1606-ig. História Könyvtár. Atlaszok Magyarország történetéhez. Magyarország története térképeken elbeszélve 1. Budapest, é.n., MTA Történettudományi Intézete – Historia, 35.

VIII.6.2. *A soproni városmag és a külváros világi és egyházi topográfiája a 13–15. században*

A térkép forrása: Szende 2010, A.3.3.

VIII.6.3. *A soproni belváros telekrendszere a 15–16. században*

A térkép forrása: Dávid–Goda–Thirring 2008, első borító belső oldala.

VIII.6.4. *A soproni belváros és a külvárosok egyes negyedei a 15–16. században*

A térkép forrása: Szende 2010, 56.

VIII.6.5. *A Sopron határában elhelyezkedő jobbágyfalvak a 13–16. században*

A térkép forrása: Szende 2010, 63.

VIII.6.6. *A Sopron tágabb környezetébe eső települések névváltozatainak jegyzéke*

VIII.2.1. *A soproni városbírák és polgármesterek archontológiája*

(1276/1277–1599/1600)

A

Adrianus

polgármester: **1320/1321**: Házi I. / 1. 35.; **1325/1326**: Hazai Okmánytár III. 83. l.: SVL G I. 16.;

Agendorfer, Hans

városbíró: **1366/1367**: Házi I. / 1. 137.; **1367/1368**: Házi I. / 1. 143.; Új Magyar Múzeum V. évfolyam, 3. füzet, 1855. 191. l.: SVL, Lad. LJ. Fasc. I. No. 1.; **1368/1369**: Házi I. / 1. 150.; **1370/1371**: Házi I. / 1. 156.; **1374/1375**: Házi I. / 1. 168.; **1375/1376**: Pollák, A zsidók története Sopronban. 254.: SVL, Lad. XXXI et F. F. fasc. I. Nr. 2.; **1376/1377**: Házi I. / 1. 171.; **1378/1379**: Házi I. / 1. 180.; **1383/1384**: Házi I. / 1. 201.; **1393 táján**: Házi II. / 1. 144.;

Agendorfer, Martin I.

polgármester: **1349/1350**: Házi I. / 1. 94.;

városbíró: **1339/1340**: Házi I. / 1. 75.; Házi I. / 1. 76.; Hazai Okmánytár III. 141. l.: SVL Lad. VIII. et H. Fasc. I. Nr. 8.; **1341/1342**: Házi I. / 1. 79.; Házi I. / 1. 80.; Házi I. / 1. 81.; Hazai Okmánytár II. 76. l.: SVL, F. I. 17.

esküdt / belső tanácsos: **1337/1338**: Házi I. / 1. 71.;

Agendorfer, Martin II.

városbíró: **1399/1400**: Házi I. / 1. 262.;

esküdt / belső tanácsos: **1401/1402**: Házi II. / 1. 146.;

Ainweig, Leonhard

polgármester: **1450/1451**: Házi II. / 1. 176.; **1451/1452**: Házi I. / 3. 330.; Házi I. / 3. 354.; **1456/1457**: Házi I. / 4. 88.; Házi I. / 4. 90.; Házi I. / 4. 100.; Házi I. / 4. 101.; Házi I. / 4. 102.; Házi I. / 4. 121.; Házi I. / 4. 130.; Házi I. / 4. 132.o.; Házi I. / 4. 137.; Házi I. / 4. 151.; Házi I. / 4. 155.; Házi I. / 4. 156.; Házi I. / 4. 158.; Házi I. / 4. 173.; Házi I. / 4. 177.; Házi II. / 4. 51.; Házi II. / 1. 176.; **1457/1458**: Házi I. / 4. 183.; Házi I. / 4. 191.; Házi I. / 4. 196.; Házi I. / 4. 231.; Házi I. / 4. 236.; Házi I. / 4. 246.; Házi I. / 4. 254.; Házi II. / 1. 176.; Házi II. / 4. 73.; **1458/1459?**: Házi I. / 4. 280.; Házi I. / 4. 308.; Házi I. / 4. 336.; Házi II. / 6. 206.; Házi II. / 1. 91.; **1459/1460**: Házi I. / 4. 366.; Házi I. / 4. 378.;

esküdt / belső tanácsos: **1452/1453**: Házi I. / 3. 365.; I. / 3. 396.; Házi I. / 3. 359.; **1453/1454**: Házi I. / 4. 38.; Házi II. / 6. 183.; **1455/1456**: Házi II. / 1. 79.; **1461/1462**: Házi I. / 5. 35.; **1463/1464**: Házi I. / 5. 107, 110.; **1464/1465**: Házi II. / 4. 240.; **1465/1466**: Házi I. / 5. 212.;

B

Balltram, Andreas

polgármester: **1534/1535**: Házi II. / 2. 234.; Házi II. / 2. 86.; Házi II. / 2. 100.; **1535/1536**: Házi II. / 2. 236, 239.; **1537/1538**: Házi II. / 2. 246.; Házi II. / 2. 111.; Házi II. / 2. 112.; **1538/1539**: Házi II. / 2. 254.; Házi II. / 2. 124.; **1541/1542**: Házi II. / 2. 275.; Házi II. / 2. 144.;

városbíró: **1530/1531**: Házi II. / 2. 216.; Házi I. / 7. 401.; Házi I. / 7. 406.; Házi I. / 7. 410.; Házi I. / 7. 402.; Házi I. / 7. 407.; Házi I./7. 410.; Házi II. / 2. 46.; **1531/1532**: Házi II. / 2. 220.; Házi I. / 7. 428.; **1532/1533**: Házi II. / 2. 224.; **1533/1534**: Házi II. / 2. 231.; Házi II. / 2. 63.; Házi II. / 2. 69.;

esküdt / belső tanácsos: **1528/1529**: Házi II. / 2. 205.; **1529/1530**: Házi II. / 2. 211.; Hazi II/6. 418.; **1536/1537**: Házi II. / 2. 240.; **1539/1540**: Házi II. / 2. 263.; **1540/1541**: Házi II. / 2. 270.;

külső tanácsos: **1527/1528** (belváros): Tirnitz–Szakács 1996, 82.;

negyedmester: **1528/1529**: Házi II. / 2. 210.; **1529/1530**: Házi II. / 2. 215.;

Baumgartner, Georg

polgármester: **1504/1505**: Házi II. / 5. 98.; Házi II. / 5. 99.; II. / 5. 143.; Házi II. / 5. 157.; Házi II. / 5. 149.; **1509/1510**: Mollay 1993a, XXXIX.;

városbíró: **1498/1499**: Házi II. / 5. 77.; Házi II. / 5. 90.; ; **1499/1500**: Házi II. / 1. 262.; Házi II. / 1. 266.; **1501/1502**: Házi II. / 1. 273.;

esküdt / belső tanácsos: **1483/1484**: Házi II. / 1. 129.; **1492/1493**: Gedb. 35. sz.; Pb. 5.; Gedb. 252. sz.; **1495/1496**: Házi II. / 5. 63.; Gedb. 51. sz.; Gedb. 53. sz.; Bb. 73.; Házi II. / 5. 64.; **1496/1497**: Házi II. / 2. 184.; Házi I. / 2. 184.; Gb. 1.; Házi II. / 5. 38.; **1500/1501**: Házi II. / 1. 270.; **1502/1503**: Gedb. 132. sz.; Gedb. 136. sz.; Gedb. 75. sz.; Házi II. / 1. 281.; Házi I. / 6. 203.; **1503/1504**: Gedb. 148. sz.; Pb. 83.; Házi II. / 1. 291.; Házi II. / 1. 284.; **1505/1506**: Házi II. / 5. 173.; Gedb. 62. sz.; Gb. 294. sz.; **1506/1507**: Házi II/1. 298.; **1507/1508** (Kópháza grófja): Házi II. / 2. 185.; **1510/1511**: Gedb. 202. sz.; Gedb. 210. sz.; Házi II. / 1. 317.; **1511/1512**: Házi II. / 1. 324.; **1512/1513**: Gedb. 237. sz.; **1513/1514**: Gb. 355. sz.;

templomatyva (várarokmenti Boldogasszony templom): **1503/1504**: Pb. 83.;

ispotálymester: **1495/1496-ig**: Gedb. 53. sz.;

Bläswetter, Oswald

polgármester: **1515/1516**: Mollay 1993a, XXXIX.; **1516/1517**: Mollay 1993a, XXXIX.;

városbíró: **1508/1509**: Házi II. / 1. 310.; Házi II. / 1. 312.; Házi II. / 5. 101.; **1509/1510**: Házi II. / 5. 102.; **1511/1512**: Házi II. / 1. 321.; **1512/1513**: Házi I. / 6. 283.; **1513/1514**: Házi II. / 2. 188.; helyettes: **1514/1515**: Gedb. 255. sz.;

esküdt / belső tanácsos: **1503/1504**: Házi II. / 1. 290.; Gb. 275. sz.; Gedb. 147. sz.; Házi II. / 1. 290.; **1504/1505**: Gedb. 159. sz.; **1505/1506**: Házi II. / 5. 173.; Gb. 297. sz.; **1506/1507**: Gb. 301. sz.; **1507/1508**: Házi II. / 2. 185.; **1510/1511**: Gedb. 202. sz.; Gedb.

210. sz.; Gedb. 201. sz.; Házi II. / 1. 317.; **1514/1515:** Házi II. / 5. 205.o.; Házi II. / 5. 227, 232, 236, 239.; **1517/1518:** Gedb. 268. sz.; Házi II. / 1. 347.;

kamarás: **1514/1515:** Házi II. / 5. 205.;

templomatya (Szent János kápolna): **1510/1511:** Gedb. 201. sz.;

Bucher, Hans

városbíró: **1598/1599:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1598; **1599/1600:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1599;

esküdt / belső tanácsos: **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595;

Buller / Poller, Nikolaus

városbíró: **1326/1327:** Házi I. / 1. 49.; Hazai Okmánytár II. 44. l.; Házi I. / 1. 51.; Házi I. / 1. 52.; **1327/1328:** Hazai Okmánytár II. 56. l.: SVL, F I. 12.;

esküdt / belső tanácsos: **1331/1332:** Házi I. / 1. 59.; **1339/1340:** Hazai Okmánytár III. 141–142. l.: SVL, Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Nr. 8.;

Cs

Csekan / Magyar, Paul

városbíró: **1407/1408:** Házi II. / 6. 21.; **1409/1410:** Házi I. / 2. 27.; **1410/1411:** Házi I. / 2. 40.; **1411/1412:** Házi I. / 2. 49.; **1413/1414:** Házi I. / 2. 68.; Házi I. / 2. 74.; Házi I. / 2. 78.; Házi II. / 1. 18.; **1414/1415:** Házi I. / 2. 82.; Hazai Okmánytár III. 297. l.: SVL, L. VIII. et H. Fasc. II. Nr. 42.; I. / 2. 83.; **1415/1416?:** Házi I. / 2. 109.; Házi II. / 6. 51.; **1417/1418:** Házi I. / 2. 135.; **1423/1424:** Házi II. / 1. 23.; **1424/1425:** Házi I. / 2. 268.; **1425/1426:** Házi I. / 2. 293.; **1429/1430?:** Házi II. / 6. 30.;

esküdt / belső tanácsos: **1422/1423:** Házi II. / 1. 25.; **1429/1430:** Házi I. / 2. 398.; Házi II. / 1. 48.;

D

Ditricus

városbíró: **1320/1321:** Házi I. / 1. 35.; **1322/1323:** Házi I. / 1. 38, 39.; **1331/1332:** Házi I. / 1. 59.; Házi I. / 1. 62.; Hazai Okmánytár III. 112. l.: SVL Lad. B. Fasc. 1. Nr. 2.;

Dresinger, Thomas

városbíró: **1483/1484:** Házi II. / 1. 128.; II. / 1. 129.; **1484/1485:** Házi II. / 4. 352.; Házi II. / 4. 365. /Thomas Sighart is: Házi I./6. 28./; **1488/1489:** Házi II. / 4. 369.; Házi II. / 4. 384. /Thomas Sighart is: Házi I./6. 53./; **1490/1491:** Házi II. / 5. 24.; **1491/1492:** Gerb. 455.; II. / 1. 232.; **1495/1496:** Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1479/1480:** Házi I. / 5. 388.; Gerb. 435.; Sopronm. Oklevéltár II. 525. l.: SVL, Lad. II. et B. 1. 2.; **1485/1486:** Gerb. 443.; **1486/1487:** Gb. 109.; Gb. 593.; **1487/1488:** Házi II. / 4. 394.; **1489/1490:** Házi II. / 5. 10.; **1492/1493:** Gedb. 36. sz.; Gedb. 252. sz.; Pb. 5.; **1493/1494:** Gb. 161.; Gb. 164.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Gedb. 63. sz.; Gedb. 73. sz.; Házi II. / 5. 38.; **1501/1502:** Gedb. 122. sz.; **1511/1512:** Gb. 336.;

Dürniczer / Markdürnicz, Christian

városbíró: **1460/1461:** Házi II. / 4. 161.; **1461/1462:** Házi I. / 5. 35.; Házi II. / 1. 93.;

esküdt / belső tanácsos: **1452/1453:** Házi II. / 1. 73.; **1453/1454:** Házi II. / 3. 415.; **1454/1455:** Házi II. / 1. 74.; **1456/1457?:** Házi I. / 4. 168.; **1459/1460:** Házi II. / 6. 206.; **1463/1464:** Gerb. 254.; **1467/1468:** Házi II. / 1. 104.;

E

Eilinsgrab, Georg

városbíró: **1426/1427:** Házi II. / 2. 349.; **1427/1428:** Gerb. 11.; I. / 2. 353.; Házi II. / 2. 360–361.;

esküdt / belső tanácsos: **1421/1422:** Házi II. / 1. 22.; **1422/1423:** Házi I. / 2. 238.; Házi II. / 1. 23.; II. / 1. 26.; **1425/1426:** Házi II. / 2. 345. ;

Eilinsgrab, Gilig

polgármester: **1452/1453:** Házi I. / 3. 375.; Házi I. / 3. 385.; Házi I. / 4. 9.; Házi I. / 4. 11.; Házi II. / 3. 385.; Házi II. / 3. 389.; II. / 6. 176.; ; **1453/1454:** Házi I. / 4. 31.; Házi I. / 4. 37.; Házi I. / 4. 39.; Házi I. / 4. 49.; Házi I. / 4. 51.; **1455/1456:** Házi I. / 4. 77.; Házi II. / 1. 78.; Házi II. / 4. 21.; Házi II. / 4. 32.; Gerb. 128.; Házi II. / 1. 77.;

városbíró: **1445/1446:** Gerb. 61.; **1449/1450:** Házi I. / 3. 275.; Házi I. / 3. 277.; **1463/1464?:** Házi I. / 5. 114.; Gerb. 244.; Gerb. 254.; **1464/1465:** Házi II. / 6. 222.; **1467/1468?:** Gerb. 331.;

esküdt / belső tanácsos: **1440/1441:** Házi II. / 6. 144.; **1441/1442:** Házi II. / 1. 64.; **1444/1445:** Gerb. 60.; **1446/1447:** Gerb. 65.; Gerb. 66.; **1448/1449:** Gerb. 76.; **1451/1452:** I. / 3. 337.; **1454/1455:** Házi I. / 4. 69.; **1456/1457:** Házi I. / 4. 94.; I. / 4. 120.; I. / 4. 157.; II. / 1. 82.; I. / 4. 171.; **1459/1460:** Házi II. / 6. 206.;

Eisner, Georg

polgármester: **1506/1507:** Mollay 1993a, XXXIX.;

városbíró: **1502/1503:** Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1492/1493:** Pb. 5.; Gedb. 252. sz.; **1493/1494:** Házi II. / 1. 242.; **1495/1496:** Bb. 73.; Házi II. / 5. 63.; Házi II/5. 64.; **1496/1497:** Gb. 1.; Házi II. / 2. 184.; Házi II. / 5. 38.; **1499/1500:** Gedb. 95. sz.; **1503/1504 vagy 1504/1505:** Házi II. / 5. 132.; **1504/1505 vagy 1505/1506:** Házi II. / 5. 144.; **1505/1506:** Házi II/5. 172.; **1507/1508** (Harka grófja): Házi Házi II. / 2. 185.; **1510/1511:** Gedb. 202. sz.; Gedb. 204. sz.; Gedb. 210. sz.; **1512/1513:** Gb. 347.; **1516/1517:** Házi II. / 1. 338.; **1517/1518:** Gedb. 268. sz.; Gedb. 275. sz.; **1519 és 1522 között:** Házi II. / 6. 311.; **1522/1523:** Házi II. / 5. 357.; **1523/1524:** Házi II. / 5. 357.?

templomatya (bánfalvi Szent Farkas templom): **1499/1500-tól:** Gedb. 95. sz.;

Ekkolf fia Peter

polgármester: **1371/1372:** Házi I. / 1. 159.;

esküdt / belső tanácsos: **1385/1386? (Hilkus/Helkus fia Peter):** Házi I. / 1. 206.; Házi I. / 1. 208.; Házi I. / 1. 211.; Hazai Okmánytár II. 149. l.: SVL, D. II. 19.; Hazai Okmánytár I. 282. l.: SVL, D. I. 11.;

Erhardus

városmbíró: **1406/1407:** Házi I. / 1. 292.;

F

Farkas, Thomas

városmbíró: helyettes: **1501/1502:** Házi II. / 1. 277.; **1503/1504:** Házi II. / 1. 285–286.; **1506/1507:** Házi II. / 1. 298.;

esküdt / belső tanácsos: **1496/1497:** Gb. 1.; **1498/1499:** Házi I. / 6. 167–169.; **1504/1505 vagy 1505/1506:** Házi II. / 5. 149.; **1505/1506:** Házi II. / 5. 173.; Házi II. / 1. 297.; **1507/1508** (Balf grófja): Házi II. / 2. 185.; **1511/1512:** Pb. 315.; Pb. 757.; **1512/1513:** Pb. 14.; **1516/1517:** Gedb. 260. sz.; Gedb. 261. sz.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 357.;

Faut, Marx

városmbíró: **1596/1597:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1596; **1597/1598:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1597;

esküdt / belső tanácsos: **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/10. 29.: Adójegyzék, 1590; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41., 1593., angeschlagen den 12. április; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595; **1598/1599:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1598; **1599/1600:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1599; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/14. 30.: Adójegyzék, 1599; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/16. 57.: Adójegyzék, 1599;

Fleischhacker, Peter

polgármester: **1523/1524:** Házi II. / 2. 191.; Házi II. / 5. 382.; Gb. 403.;

városmbíró: **1507/1508** (Kelénpaták grófja): Házi II. / 2. 185.; **1510/1511:** Gedb. 202. sz.; Gedb. 210. sz.; Házi II. / 1. 317.; Házi II. / 1. 319.; **1517/1518:** Mollay 1993a, XXXIX.; **1518/1519:** Mollay 1993a, XL.;

esküdt / belső tanácsos: **1503/1504 vagy 1504/1505:** Házi II. / 5. 119.; **1504/1505:** II. / 5. 144.; Házi II. / 5. 156.; Házi II. / 5. 158.; Házi II. / 5. 162.; **1505/1506:** Házi II/5. 174.; Gb. 293.; **1506/1507:** Házi II. / 1. 304.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; **1514/1515:** Házi II. / 1. 332.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 366.; **1521/1522:** Gedb. 313. sz.; Házi II. / 1. 379.; Házi II. / 1. 385.; Házi II. / 5. 292.; Házi II. / 6. 319.; **1522/1523:** Házi I. / 7. 45.; Házi II. / 1. 407.;

Házi II. / 6. 332.; **1524/1525:** Gerb. 518.; Házi II. / 5.; Házi II. / 5. 384.; **1525/1526:** Házi II. / 2. 12.; Házi II. / 6. 384.; Gb. 454.; **1526/1527:** Házi II./6. 417.; Gerb. 535.; Gerb. 497.; **1527/1528:** Házi II. / 2. 204.; Házi I. / 7. 268.; Házi II. / 2. 20.; **1528/1529** (Harka grófja): Házi II. / 2. 210.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; Házi II. / 2. 37.o.; Házi II. / 2. 39.o.; **1530/1531:** Házi II. / 2. 216.; Házi I. / 7. 389.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 53.; Házi II. / 2. 220.; Pb. 191.; **1532/1533:** Házi II. / 2. 54.; Házi II. / 2. 224.; **1533/1534:** Házi II. / 2. 231.; **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; Házi II. / 2. 91.o.; Házi II. / 2. 96.; Házi II. / 2. 98.; Házi II. / 2. 101.;

kamarás: **1520/1521–1523/1524:** Házi II. / 5. 382.; Házi II. / 5. 292.;

templomatyá (Szent György kápolna): **1530/1531:** Timitz–Szakács 1996, 84.;

zsidóbíró: **1520/1521 vagy 1521/1522:** Gedb. 396.;

építőmester: **1504/1505:** Házi II. / 5. 156.; Házi II. / 5. 158.; Házi II. / 5. 162.;

G

Gaissel, Nikolaus

polgármester: **1383/1384:** Házi I. / 1. 201.;

városbíró: **1360/1361?** Házi I. / 1. 124.;

esküdt / belső tanácsos: **1367/1368?** Új Magyar Múzeum V. évf. 3. füzet, 1855. 191. l.: SVL, Lad. LJ. Fasc. I. No. 1.; **1388/1389:** Házi I. / 1. 225., 227.; **1399/1400:** Házi I. / 1. 262.;

Gelusch / Székeles, Peter

polgármester: **1406/1407:** Házi I. / 1. 295.; **1408/1409:** Házi I. / 2. 13.; **1412/1413:** Házi II. / 1. 154.; Házi II. / 1. 155.; **1413/1414:** Házi II. / 1. 153.; Házi II. / 1. 155.; Házi II. / 1. 156.; **1414/1415:** Házi I. / 2. 82.; Házi I. / 2. 85.o.; I. / 2. 86.; Hazai Okmánytár III. 297. l.: SVL, L. VIII. et H. Fasc. II. Nr. 42.; **1417/1418:** Házi I. / 2. 126.; Házi I. / 2. 131.; Házi I. / 2. 137.; Házi Házi II. / 6. 54.; **1419/1420:** Házi I. / 2. 167.; Házi I. / 2. 169.; Házi I. / 2. 174.; Házi I. / 2. 175.; **1420/1421:** Házi I. / 2. 189–190.; Házi II. / 1. 160.; **1421/1422:** Házi I. / 2. 199.; I. / 2. 209–210.; Házi I. / 2. 213.; Házi I. / 2. 215.; Házi I. / 2. 216.; Házi II. / 1. 161.; **1422/1423:** Házi I. / 2. 227.; Házi I. / 2. 233.; Házi I. / 2. 245.; **1426/1427:** Házi I. / 2. 303.; Házi I. / 2. 305.; Házi I. / 2. 327.; Házi I. / 2. 332.; Házi II. / 1. 169.; Házi Házi II. / 6. 77.; **1427/1428:** Gerb. 11.; Házi I. / 2. 352.; Házi I. / 2. 353.; Házi I. / 2. 357.; Házi II. / 2. 362.; Házi II. / 2. 372.; Házi II. / 2. 380.; Házi II. / 2. 381.; **1428/1429:** Házi I. / 2. 363.; Házi II. / 1. 43.; **1429/1430:** Házi I. / 3. 9.; Házi II. / 1. 48.;

esküdt / belső tanácsos: **1402/1403:** Házi I. / 1. 272.; **1409/1410:** Házi I. / 2. 21–22.; **1415/1416:** Házi I. / 2. 104.; **1418/1419:** Házi I. / 2. 142.; **1423/1424:** Gerb. 173.; Gerb. 570.; Házi I. / 2. 250.; **1424/1425:** Házi II. / 1. 163.; **1425/1426:** Házi I. / 2. 271.; Házi I. / 2. 300.; Házi I. / 2. 302.; **1430/1431:** Házi II. / 6. 91.;

zsidóbíró: **1425/1426:** Házi I. / 2. 302.; **1426/1427:** Házi II. / 6. 77.;

Gering, Alex

városbíró: **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.;

esküdt / belső tanácsos: **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; Tirnitz–Szakács 1996, 85.; **1535/1536:** Házi II. / 2. 236.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 241.; **1537/1538:** Házi II. / 2. 246.; Gb. 616.; **1540/1541:** Házi II. / 2. 140.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 275.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; Pb. 173.;

templomatya (Szent György kápolna): **1548/1549:** Pb. 173.;

negyedmester: **1535/1536:** Házi II. / 2. 240.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 246.; **1537/1538** (4. negyed): Házi II. / 2. 253.;

Gering, Hans

polgármester: **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594;

városbíró: **1576/1577:** II. Gb. 209.; II. Gb. 210.; **1577/1578:** II. Gb. 211.; II. Gb. 212.; II. Gb. 213.; II. Gb. 214. ; SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2., 3.: Musterregister, 1577, 1579; **1578/1579:** II. Gb. 213.; II. Gb. 215.; **1579/1580:** SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2., 3.: Musterregister, 1577, 1579; SVL, Oe Lad. IX et I. nr. 6. 347.: Tanácsülési jegyzőkönyv, 1580. január; **1580/1581:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1580; **1581/1582:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1582/1583:** SVL, Oe XLII et RR. nr. 4.5.: Adójegyzék, 1583; **1583/1584:** SVL, 1009 / c, Kamarási számadások, Nr. 31. 1583, 69., 75., Nr. 32. 1583, 59.; **1584/1585:** SVL, 1009 / c, Kamarási számadások, Nr. 33. 1585, 169.; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592;

esküdt / belső tanácsos: **1573/1574:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 52.: Adójegyzék, 1574; **1574/1575:** Szakács 1997, 98.; **1585/1586:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/3. 59.: Adójegyzék, 1586; **1586/1587:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595;

kamarás: **1573/1574:** Szakács 1997, 98.; **1574/1575:** Szakács 1997, 98.;

Gorgein fia Nikolaus „hinder m chloester / iuxta claustrum“

polgármester: **1389.01.09. előtt:** Házi I. / 1. 223.; **1389/1390:** Házi I. / 1. 230.; **1391/1392:** Házi I. / 1. 236.; Fejér X. 3. 114.; Fejér X. 3. 115.; **1392/1393:** Házi I. / 1. 239.; **1397/1398:** Házi I. / 1. 253.; **1399/1400:** Házi I. / 1. 262.; **1406/1407?:** Házi I. / 1. 292.; **1406 táján:** Házi II. / 1. 14.;

esküdt / belső tanácsos: **1408/1409:** Házi II. / 6. 23.; **1409/1410:** Házi I. / 2. 17.; Házi I. / 2. 18.;

Goori Nikolaus fia Nikolaus

városbíró: **1354/1355:** Házi I. / 1. 104.; Házi I. / 1. 105.;

esküdt / belső tanácsos: **1339/1340:** Hazai Okmánytár III. 141–142. l.: SVL, Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Nr. 8.;

Grätzer, Cristoph / Christian

polgármester: **1519/1520:** Házi II. / 6. 446.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 305.; Házi II. / 1. 357.; Házi II. / 1. 358.; Házi II. / 1. 359.; Házi II. / 1. 362.; Házi II. / 5. 248.; **1521/1522:** Házi I. / 7. 14.; Házi II. / 1. 395.; Házi II. / 1. 375.; Házi II. / 1. 377.; Házi II. / 1. 385.; Házi II. / 1. 387.; Házi II. / 1. 388.; Házi II. / 1. 390.; Házi II. / 5. 266.; Házi II. / 5. 304.; Házi II. / 6. 319.; **1522/1523:** Mollay 1993a, XL.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; Házi I. / 7. 363.; Házi I. / 7. 364.; II. / 2. 37–39.; Pollák, A zsidók története Sopronban. 341.: SVL, Lad. XLVIII et Y. Y. fasc. I. Nr. 33.; **1530/1531:** Házi II. / 2. 216.; Házi I. / 7. 389–390.; Házi II. / 2. 46.; Házi II. / 2. 51–52.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 240.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.; Házi II. / 2. 125–126.; Házi II. / 2. 128.;

esküdt / belső tanácsos: **1507/1508** (jelölve): Házi II. / 2. 185.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; Gb. 354.; **1515/1516:** Gedb. 257. sz.; **1516/1517:** Házi II. / 1. 341.; **1517/1518:** Gedb. 268. sz.; Házi II. / 1. 343.; Házi II. / 5. 245.; **1523/1524:** Házi II. / 2. 191.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 3.; Házi II. / 1. 420.; Gerb. 518.; Házi II. / 1. 420.; Gerb. 478.; Házi I. / 7. 125.; Házi II. / 5. 369.; Házi II. / 5. 390.; Házi II. / 5. 397.; Házi II. / 5. 407.; Házi II. / 5. 410.; Házi II. / 5. 435.; Házi II. / 5. 436.; **1525/1526:** Házi II. / 2. 198–199.; Házi II. / 2. 13.; Házi I. / 7. 183.; Házi I. / 7. 191.; Házi II. / 2. 13.; Házi II. / 2. 15.; **1526/1527:** Házi I. / 7. 191.; Gerb. 533.; Házi II. / 6. 417.; Gerb. 492.; Gerb. 494.; Gerb. 495.; Házi II. / 2. 15.; **1527/1528:** Házi II. / 2. 204.; Pb. 174.; **1528/1529** (Bánfalva grófja): Házi II. / 2. 205.; Házi I. / 7. 348.; Házi II. / 2. 210.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 220.; Házi I. / 7. 426–427.; **1532/1533:** Házi II. / 2. 224.; Házi II. / 2. 56.; **1533/1534:** Házi II. / 2. 231.; Házi II. / 2. 71–72. Házi II. / 2. 85.; **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; **1535/1536:** Házi II. / 2. 236.; **1537/1538:** Házi II. / 2. 246.; Házi II. / 2. 116.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1540/1541:** Házi II. / 2. 270.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 275.; Házi II. / 2. 162.; Házi II. / 2. 172.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; Gb. 741.; Gb. 768.; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546;

külső tanácsos: **1508/1509** (belváros): Házi II. / 2. 187–188.;

templomaty (ferences templom): **1518/1519–1521/1522?:** Házi II. / 6. 311.;

negyedmester: **1513/1514** (4. negyed): Házi II. / 2. 188.;

H

Herb, Cristoph / Christian

polgármester: **1476/1477:** Házi II. / 1. 123.; **1479/1480:** Házi I. / 5. 384–385.; Gerb. 435.; Bb. 24.; Házi II. / 1. 193.; **1481/1482:** Házi I. / 5. 403.; Házi I. / 6. 39.; Gerb. 439.; Házi I. / 6. 6.; **1482/1483:** Házi I. / 6. 6.; Házi II. / 4. 352.; Házi I. / 6. 9.; Hazai Okmánytár V. 359. l.: SVL, Lad. G. Fasc. I. Nr. 15, 45.; **1484/1485:** Házi I. / 6. 28.; Házi II. / 4. 352.; **1485/1486:** Gerb. 443.; Házi II. / 1. 132.; Házi I. / 6. 39.; Házi II. / 4. 365.; Házi II. / 4.

366.; **1488/1489:** Házi II. / 4. 384.; Házi I. / 6. 53.; **1489/1490:** Házi II. / 4. 335.; Házi II. / 4. 337.; Házi II. / 5. 15.; **1490/1491:** Házi II. / 5. 22.; Mollay 1993a, XXXIX.;

városbíró: **1468/1469:** Gerb. 361.; Házi II. / 4. 284.; **1469/1470:** Gerb. 368.; Házi II. / 1. 111.;

esküdt / belső tanácsos: **1465/1466:** Házi II. / 1. 98.; **1477/1478:** Házi I. / 5. 369.; Gerb. 430.; Házi II. / 1. 126.; **1480/1481:** Gb. 4.; **1483/1484:** Gb. 970.2.; **1486/1487:** Gb. 98.; Bb. 25.?.; **1487/1488:** Házi II. / 4. 393.;

adószedő: **1457/1458** (belváros): Házi II. / 4. 76.; **1458/1459** (belváros): Házi II. / 4. 150.;

sókamárás: **1491.11.04. előtt:** Gedb. 32. sz.;

Herb, Ulrich

polgármester: **1431/1432:** Házi I. / 3. 37.; **1435/1436:** Házi I. / 3. 101.; Házi II. / 1. 174–175.; **1436/1437:** Házi II. / 3., 68.; Házi II. / 3. 78.;

esküdt / belső tanácsos: **1421/1422:** Házi II. / 1. 22.; **1423/1424:** Házi II. / 1. 162.; **1425/1426:** Házi II. / 1. 164.; **1426/1427:** Házi II. / 1. 33.; **1427/1428:** Gerb. 11.; **1428/1429:** Házi I. / 2. 369.; Házi I. / 2. 408.; **1429/1430:** Házi II. / 1. 48.; Házi II. / 6. 87–88.; Házi II. / 6. 89.; Házi I. / 2. 404.; **1437/1438:** Gerb. 14.; **1438/1439:** Házi I. / 3. 174.;

Hofmair, Leonhard

városbíró: **1516/1517:** Házi II. / 1. 340.; Házi II. / 1. 342.;

esküdt / belső tanácsos: **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; Bb. 81.; **1514/1515:** Házi II. / 1. 329.; Házi II. / 1. 330.; Házi II. / 1. 331.; Házi II. / 5. 241.?.; **1517/1518:** Házi II. / 1. 343.; Házi II. / 1. 347.; Házi II. / 5. 244.;

templomatyá (Szent György kápolna): **1514/1515 és 1517/1518 között:** Házi II. / 5. 241.;

negyedmester: **1513/1514** (3. negyed): Házi II. / 2. 188.;

Humel, Cristoph

polgármester: megbízott: **1551/1552:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1553/1554:** II. Gb. 51.; II. Gb. 53.; II. Gb. 55.; II. Gb. 56.; II. Gb. 59.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1554/1555:** II. Gb. 60.; II. Gb.; II. Gb. 64.; II. Gb.; II. Gb.; II. Gb. 67.; II. Gb. 71.; II. Gb. 72.; II. Gb. 74.; **1555/1556:** II. Gb. 75.; II. Gb. 76.; II. Gb. 77.; II. Gb. 78.; II. Gb. 79.; II. Gb. 80.; II. Gb. 81.; II. Gb.; II. Gb. 84.; II. Gb. 85.; II. Gb. 86.; **1556/1557:** II. Gb. 87.; II. Gb. 88.; II. Gb. 89.; II. Gb. 90.; II. Gb. 92.; II. Gb. 93.; II. Gb. 96.; **1557/1558:** II. Gb. 105.; II. Gb. 107.; II. Gb. 108.; II. Gb. 109.; II. Gb. 110.; II. Gb. 111.; **1560/1561:** II. Gb. 134.; II. Gb. 137.; II. Gb. 141.;

esküdt / belső tanácsos: **1536/1537** (jelölve): Házi II. / 2. 241.; **1538/1539** (jelölve): Házi II. / 2. 254.; **1541/1542** (jelölve): Házi II. / 2. 276.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; Gb. 699.; Gb. 712.; Gb. 713.; Gb. 727.; Gb. 728.; Gb. 730.; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; Gb. 735.; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE.

fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1550/1551:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 69.: Adójegyzék, 1551; **1551/1552:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551; **1552/1553:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552; **1558/1559:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 67.: Adójegyzék, 1559; **1559/1560:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/1. 63.: Adójegyzék, 1560; **1561/1562:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561;

külső tanácsos: **1536/1537:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1537/1538** (2. negyed): Házi II. / 2. 253.;

kamarás: **1547/1548:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1548/1549:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1549/1550:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.;

templomatyá (Szent Mihály templom): **1551/1552:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.;

adóbizottsági tag: **1540/1541:** Házi II. / 2. 275.; **1541/1542:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1542/1543:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1543/1544:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1544/1545:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1545/1546:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1546/1547:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.;

negyedmester: **1542/1543:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1543/1544:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1544/1545:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.; **1545/1546:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.;

hegymester: kirendelt **1548/1549:** Tirnitz–Szakács 1996, 86.;

I

Iban, Michael

polgármester: **1512/1513:** Mollay 1993a, XXXIX.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; II. / 5. 205–206.; **1517/1518:** Házi II. / 5. 246.; Mollay 1993a, XXXIX.; **1517/1518 vagy 1518/1519:** Házi II. / 5. 246.; **1518/1519:** Házi II. / 1. 351–352.; helyettes: **1521/1522:** Házi I. / 7. 14.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.; Házi I. / 7. 100.; Házi I. / 7. 136–137.; Házi II. / 2. 3–4.; Házi II. / 5. 383–384.; Házi II. / 5. 437–438.; **1525/1526:** Házi II. / 2. 196.; Házi II. / 5. 397.; **1528/1529** (Ágfalva grófja): Házi II. / 2. 205.; Házi I. / 7. 305.; Házi I. / 7. 316.; Házi I. / 7. 322–323.; Gerb. 505.; Gerb. 507.; Gerb. 509.; Gerb. 511.; Gerb. 512.; Házi II. / 2. 210.;

városbíró: **1505/1506:** Mollay 1993a, XXXIX.; helyettes: **1524/1525:** Házi I. / 7. 100.;

esküdt / belső tanácsos: **1495/1496:** Házi II. / 5. 63.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Házi II. / 5. 38.; **1498/1499 vagy 1499/1500:** Házi II. / 5. 79.; **1500/1501:** Gedb. 102. sz.; Gedb. 98. sz.; **1502/1503:** Házi II. / 1. 281.; **1503/1504:** Gb. 275.; Házi II. / 5. 133.?.; **1504/1505:** Gedb. 162. sz.; **1507/1508:** Házi II. / 2. 185.; Gedb. 182. sz.; **1508/1509:** Házi II. / 1. 310.; Házi II. / 1. 312.; **1510/1511:** Gb. 325.; Gedb. 202. sz.; **1510/1511 vagy 1511/1512:** Gedb. 98.sz.; **1514/1515:** Házi II. / 1. 330.; Házi II. / 5. 209.; Házi II. / 5. 225.; Házi II. / 5. 205.; **1516/1517:** Gedb. 265. sz.; Házi I. / 6. 344.; **1519/1520:** Pb. 21.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 365.; Gedb. 300. sz.; Gedb. 306.1. sz.; Házi II. / 1. 356.; II. / 1. 372.; **1521/1522:** Házi II. / 1. 379.; Gedb. 314. sz.; Gedb. 317. sz.; Gedb. 318. sz.; **1522/1523:** Házi I. / 7. 45.; Házi II. / 1. 407–408.; Házi II. / 6. 332.; **1523/1524:** Házi II. / 2. 191.; **1526/1527:** Házi II. / 2. 200.; Házi II. / 6. 417.; Gb. 465.; **1527/1528:** Házi II. / 2.

204.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; Gerb. 506.; Gb. 511.; Pb. 190.; Házi II. / 2. 35.; Házi II. / 2. 37.; **1530/1531:** Gerb. 520.;

külső tanácsos: **1490/1491** (2. negyed): Házi II. / 5. 30.;

kamarás: **1513/1514:** Házi II. / 5. 205–206.;

templomatyja (Szent Mihály templom): **1509/1510 vagy 1510/1511:** Házi II. / 5. 181.; **1510/1511 vagy 1511/1512:** Gedb. 98.; **1519/1520:** Pb. 21.;

J

Jekul fia Stephan

városbíró: **1325/1326:** Hazai Okmánytár II. 39. I.;

Joachim, Hans

polgármester: **1457/1458?:** Házi I. / 4. 222.; **1458/1459:** Házi I. / 4. 290–291.; Házi I. / 4. 327.; Házi II. / 1. 91.; Házi II. / 4. 149.; Házi II. / 6. 205.; **1460/1461:** Házi II. / 1. 93.; Házi II. / 4.; Házi II. / 6. 220.; **1462/1463:** Házi I. / 5. 39.; Házi I. / 5. 53.; **1463/1464:** Házi I. / 5. 71.; Házi I. / 5. 105.; Házi I. / 5. 107.; Házi I. / 5. 110.; Gerb. 254.; **1464/1465:** Házi I. / 5. 121.; Házi I. / 5. 126.; Házi I. / 5. 144.; Házi I. / 5. 34.; Házi I. / 5. 154.; Házi I. / 5. 34.; Házi I. / 5. 147.; Házi I. / 5. 155.; Házi II. / 4. 233, 235.; **1465/1466:** Házi I. / 5. 197. o.; Házi I. / 5. 212.; Házi I. / 5. 217.; Házi II. / 4. 256.; Házi II. / 4. 283.; Házi II. / 6. 222.; Házi II. / 6. 225.; **1468/1469:** Házi I. / 5. 273–274.; Házi II. / 4. 284.; **1472/1473:** Házi I. / 5. 314.;

városbíró: **1452/1453:** Házi I. / 3. 360.; Házi I. / 3. 373.; Házi II. / 3. 390.; Házi II. / 1. 73.; **1455/1456:** Házi II. / 1. 77.; Házi II. / 6. 186.?.; **1457/1458?:** Házi I. / 4. 254.; **1470/1471:** Házi I. / 5. 293–294.; Gerb. 374.;

esküdt / belső tanácsos: **1454/1455:** Házi II. / 1. 75.; **1456/1457:** Házi I. / 4. 155.; Házi II. / 1. 82.; **1457/1458:** Házi I. / 4. 257.; Házi I. / 4. 261.; Házi II. / 1. 87–89.; **1459/1460:** Házi II. / 6. 207.; **1461/1462:** Házi I. / 5. 35.; **1466/1467:** Házi I. / 5. 250.; Házi II. / 1. 185.; Házi I. / 5. 250.; **1467/1468:** Házi I. / 5. 270–272.; Házi II. / 1. 104.; **1471/1472:** Házi I. / 5. 300–302.; **1473/1474:** Házi I. / 5. 318.; Házi I. / 5. 320.; Házi I. / 5. 321–322.; Házi I. / 5. 325.; Házi II. / 1. 116.; **1474/1475:** Házi I. / 5. 327.; Házi I. / 5. 329.; Házi I. / 5. 331–332.; **1479/1480 vagy 1480/1481:** Bb. 37.;

zsídóbíró: **1452/1453:** Házi II. / 1. 73.;

Joachim, Jakob

polgármester: **1491/1492:** Mollay 1993a, XXXIX.; **1492/1493:** Gedb. 252. sz.;

városbíró: **1485/1486:** Gerb. 443.; Gedb. 41. sz.; Bb. 13.; Házi II. / 4. 339.; Házi II. / 4. 365.; Házi I. / 6. 39.;

esküdt / belső tanácsos: **1480/1481:** Házi II. / 1. 195.; Házi II. / 6. 255.?.; **1481/1482:** Gb. 16.; Házi I. / 5. 404.; **1482/1483:** Gb. 38.; Házi II. / 1. 128.; **1483/1484:** Házi II. / 1. 210.; Házi II. / 4. 338.; Gb. 59.; **1484/1485:** Házi I. / 6. 28.; Házi II. / 1. 214.; **1486/1487 vagy 1487/1488:** Házi II. / 1. 224.; **1487/1488:** Házi II. / 4. 395.; **1487/1488 vagy 1488/1489:** Házi II. / 1. 228.; **1488/1489:** Házi II. / 1. 226.; Házi II. / 4. 384.; Házi II./4. 409.;

1489/1490: Házi II. / 5. 19.; **1493/1494:** Gb. 162.; Gb. 164.; Gedb. 42. sz.; Házi II. / 1. 239–240.; Házi II. / 1. 243.; **1494/1495:** Gb. 168.; **1495/1496:** Házi II. / 5. 63–64.; Gb. 175.; II. / 1. 252.; Házi II. / 5. 46.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.;

kamarás: **1493/1494:** Gedb. 42. sz.;

Jordan, Voit

városbíró: **1477/1478:** Házi I. / 5. 365.;

esküdt / belső tanácsos: **1474/1475:** Házi II. / 1. 122.; **1475/1476:** Bb. 3.; **1476/1477:** Házi II. / 1. 189.; Gerb. 424.; Házi II. / 1. 187.; **1479/1480:** Házi II. / 1. 193.; **1479/1480 vagy 1480/1481:** Bb. 27.; **1480/1481:** Házi II. / 1. 194.;

Juding, Nikolaus

városbíró: **1415/1416:** Házi I. / 2. 106.; Sopronm. Oklevéltár II. 45. l.: SVL, Lad. B. 1. 8.; Házi I. / 2. 109.;

esküdt / belső tanácsos: **1419/1420:** Házi I. / 2. 159.; **1421/1422:** Házi I. / 2. 209–210.; Házi I. / 2. 215.; **1422/1423:** Házi I. / 2. 245.; **1423/1424:** Házi II. / 1. 23.; **1424/1425:** Házi I. / 2. 265.; **1430/1431:** Házi I. / 3. 19–20.; **1434/1435:** Házi I. / 3. 86.; Házi I. / 3. 88.; **1435/1436:** Házi I. / 3. 113.; Házi I. / 3. 122.; Házi I. / 3. 125–126.; **1436/1437:** Házi II. / 1. 52.; **1437/1438:** Gerb. 14.; Házi I. / 3. 159.; Házi II. / 1. 54.;

K

Karl, Michael

városbíró: **1437/1438:** Gerb. 14.; Gerb. 15.; Házi I. / 3. 153.;

esküdt / belső tanácsos: **1429/1430:** Házi I. / 2. 384–385.; Házi II. / 1. 172.; Házi I. / 3. 6?; **1430/1431:** Házi II. / 1. 173.; **1431/1432:** Házi II. / 1. 173.; **1438/1439:** Házi I. / 3. 174.; **1439/1440:** Házi I. / 3. 188.;

kamarás: **1429/1430:** Házi I. / 2. 384–385.; Házi II. / 1. 172.; **1430/1431:** Házi II. / 1. 173.; **1431/1432:** Házi II. / 1. 173.;

Klebensberger, Cristoph

polgármester: **1567/1568:** II. Gb. 173.; **1568/1569:** II. Gb. 179.; II. Gb. 184.; **1569/1570:** II. Gb. 184.; II. Gb. 185.; II. Gb. 186.; II. Gb. 187.; II. Gb. 188.; II. Gb. 189.; II. Gb. 190.; **1570/1571:** II. Gb. 190.; II. Gb. 191.; II. Gb. 192.; II. Gb. 193.; **1576/1577:** II. Gb. 209.; II. Grb. 210.; **1577/1578:** II. Gb. 211.; II. Gb. 212.; II. Gb. 213.; II. Gb. 214.; SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2., 3.: Musterregister, 1577 és 1579; **1578/1579:** II. Gb. 213.; II. Gb. 215.; **1579/1580:** SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2., 3.: Musterregister, 1577 és 1579;

városbíró: **1553/1554:** II. Gb. 51.; II. Gb. 55.; II. Gb. 56.; II. Gb. 59.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1554/1555:** II. Gb. 60.; II. Gb. 62.; II. Gb. 64.; II. Gb. 65.; II. Gb. 66.; II. Gb. 67.; II. Gb. 68.; II. Gb. 71.; II. Gb. 72.; II. Gb. 74.; **1555/1556:** II. Gb. 75.; II. Gb. 76.; II. Gb. 77.; II. Gb. 78.; II. Gb. 79.; II. Gb. 80.; II. Gb. 81.; II. Gb. 82.; II. Gb. 84.; II. Gb. 85.; II. Gb. 86.; **1562/1563:** II. Gb. 154.; **1563/1564:** SVL, 1009 / c, Kamarási számadások, Nr. 20. 1563, 27., 192.; Pb. 401.; **1564/1565:** II. Gb. 159.;

esküdt / belső tanácsos: **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1550/1551:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 69.: Adójegyzék, 1551; Gb. 902.; **1551/1552:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551; **1552/1553:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552; **1556/1557:** Szakács 1997, 100.; **1557/1558:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 57.: Adójegyzék, 1558; **1558/1559:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 67.: Adójegyzék, 1559; **1559/1560:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/1. 63.: Adójegyzék, 1560; **1560/1561:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1561/1562:** Szakács 1997, 100.; **1565/1566:** Szakács 1997, 100.; **1571/1572:** Szakács 1997, 100.; **1572/1573:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 55.: Adójegyzék, 1573; **1573/1574:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 52.: Adójegyzék, 1574; **1574/1575:** Szakács 1997, 100.;

kamarás: **1550/1551:** Gb. 902.; **1552/1553:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.; **1553/1554:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.;

negyedmester: **1546/1547:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.;

adóbizottsági tag: **1545/1546:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.; **1546/1547:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.; **1547/1548:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.; **1548/1549:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.; **1549/1550:** Tirnitz–Szakács 1996, 87.;

Kolb, Kaspar

városbíró: **1525/1526:** Házi I. / 7. 166.; Házi I. / 7. 179–180.; Házi II. / 2. 196.; Gerb. 486.; Házi II. / 6. 455.;

esküdt / belső tanácsos: **1517/1518:** Házi II. / 1. 349.; **1522/1523:** Házi II. / 5. 357.; **1523/1524:** Gerb. 476.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.; Házi I. / 7. 136.; Házi I. / 7. 112.; Házi II. / 1. 415.; Házi I. / 7. 126.; Házi II. / 1. 415.; Házi II. / 5. 384.; Házi II. / 5. 424.; Házi II. / 5. 436.; **1527/1528:** Házi II. / 2. 204.; Házi I. / 7. 316.; **1528/1529:** Házi II. / 2. 205.; Házi I. / 7. 316.; **1530/1531:** Gedb. 383. sz.;

Körmend, Andreas von

polgármester: **1449/1450:** Házi II. / 1. 176.; **1454/1455:** Házi I. / 4. 69–70.; Házi II. / 1. 176.; Házi II. / 4. 15.;

városbíró: **1441/1442?:** Házi II. / 3. 253.;

esküdt / belső tanácsos: **1435/1436:** Házi I. / 3. 125–126.; Házi II./6. 112.; Házi I. / 3. 101.; Házi I. / 3. 121.; **1437/1438:** Gerb. 14.; **1439/1440:** Házi I. / 3. 188.; **1446/1447:** Házi II. / 1. 69.; **1447/1448:** Házi II. / 1. 69.; **1450/1451:** Házi I. / 3. 300.; **1453/1454:** Házi I. / 4. 26.; **1456/1457:** Házi I. / 4. 121.; **1457/1458:** Házi I. / 4. 247.; Házi II. / 1. 89.; **1459/1460:** Házi I. / 4. 400–401; Házi II. / 6. 206.; **1460/1461:** Házi II. / 1. 92.; Házi II. / 6. 220.; **1461/1462:** Házi I. / 5. 38.; Házi II. / 1. 93.;

Kronperger, Achacz

polgármester: **1477/1478**: Házi I. / 5. 368–369.; **1483/1484**: Mollay 1993a, XXXIX.; **1494/1495**: Mollay 1993a, XXXIX.; **1497/1498?**: Bb. 16.;

esküdt / belső tanácsos: **1476/1477**: Házi II. / 1. 189.; **1478/1479**: Házi I. / 5. 372–373.; **1479/1480**: Házi I. / 5. 386–387.; Házi I. / 5. 390–391.; **1479/1480 vagy 1480/1481**: Gb. 2.; **1480/1481**: Házi I. / 5. 398.; **1481/1482**: Házi I. / 5. 404.; **1482/1483**: Házi I. / 6. 10.; Házi II. / 1. 207.; Házi II. / 1. 128.; **1485/1486**: Gerb. 443.; **1487/1488**: Házi II. / 4. 394.; **1488/1489**: Házi II. / 4. 384.; Házi II./4. 409.; **1489/1490**: Házi II. / 5. 11.; **1491/1492**: Gb. 133.; **1492/1493**: Gedb. 35. sz.; Pb. 5.; **1495/1496**: Házi II/5. 63–64.; Házi II. / 5. 48.; **1496/1497**: Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Gedb. 64. sz.; Házi II. / 5. 38.; **1498/1499**: Házi II. / 5. 78.; Házi II. / 5. 91.; Házi II. / 1. 255.; **1502/1503**: Házi II. / 1. 279.; Házi II. / 1. 281.; **1503/1504**: Gedb. 148. sz.; Házi II. / 1. 284.; **1505/1506**: Házi II. / 5. 174.; Gedb. 173. sz.; **1507/1508** (Meggyes grófja): Házi II. / 2. 185.; **1508/1509**: Gedb. 195. sz.; **1509/1510**: Házi II. / 1. 314.; Házi II. / 1. 316.; **1510/1511**: Házi II. / 1. 317.; Gedb. 202. sz.; Gedb. 210. sz.; **1511/1512**: Házi II. / 1. 322.; Házi I. / 6. 262.; **1513/1514**: Házi II. / 2. 188.; Pb. 15.; **1514/1515**: Házi II. / 5. 211.; Házi II. / 5. 218.;

L

Laistel, Hans

polgármester: **1423/1424**: Házi I. / 2. 250.; Házi I. / 2. 258–259.; Házi II. / 1. 26.; Házi II. / 1. 30.; **1425/1426**: Házi I. / 2. 271.; Házi I. / 2. 293.; Házi I. / 2. 300.; Házi II. / 2. 339.; **1426/1427?**: Házi I. / 2. 303.; Házi I. / 2. 327.; **1430/1431**: Házi II. / 6. 91.;

esküdt / belső tanácsos: **1421/1422**: Házi I. / 2. 197–198.; **1424/1425**: Házi I. / 2. 268.; Házi II. / 1. 163.; **1426/1427?**: Házi II. / 1. 163.; **1427/1428**: Gerb. 11.; Házi II. / 2. 360.; Házi II. / 2. 369.; Házi II. / 1. 39.o.; Házi II. / 1. 41.; **1429/1430**: Házi I. / 2. 413.; Házi I. / 3. 10.; Házi II. / 1. 48.; Sopronm. Oklevéltár II. 128. l.; Sopronm. Oklevéltár II. 136. l.: SVL, Lad. D. II. 21.;

Laistel, Kaspar

városbíró: **1427/1428?**: Házi II. / 2. 387.; **1439/1440**: Gerb. 39., Gerb. 40.; Házi II. / 3. 113.; Házi II. / 3. 118.; **1441/1442**: Házi I. / 3. 221.; Házi I. / 3. 225.; Házi II. / 1. 62.; Házi II. / 1. 64.; **1442/1443**: Házi II. / 3. 354.;

esküdt / belső tanácsos: **1429/1430**: Házi I. / 2. 405.; **1434/1435**: Házi I. / 3. 85.; **1437/1438**: Gerb. 14.;

Leinbater / Unger, Michael

polgármester: **1471/1472**: Házi I. / 5. 300.; II. / 1. 177.; **1480/1481**: Bb. 13.;

esküdt / belső tanácsos: **1459/1460**: Házi II. / 6. 206.; **1463/1464**: Házi I. / 5. 79.; Gerb. 254.; **1464/1465**: Házi I. / 5. 155.; Házi II. / 4. 236.; **1465/1466**: Házi I. / 5. 190.; **1468/1469**: Gerb. 352.; **1475/1476**: Házi I. / 5. 335.; **1476/1477**: Házi II. / 1. 187.; Gerb. 426.?.; **1477/1478**: Házi II. / 1. 189.; Házi I. / 5. 369.; **1479/1480**: Házi II. / 1. 193.; Gerb. 435.; **1481/1482**: Házi II. / 1. 201–202.;

templomatyja: **1468/1469** (Szent Mihály templom): Gerb. 352.;

Lucas

városmbíró: **1337/1338:** Házi I. / 1. 71.; Sopronm. Oklevéltár I. 141. l.: SVL, Lad. XVIII. 1. 3.; **1338/1339:** Házi I. / 1. 72–73.;

Lucas fia Kalman

polgármester: **1379/1380:** Házi I. / 1. 183.; **1388/1389 előtt:** Házi II. / 1. 141.; **1388/1389:** Házi I. / 1. 225.;

esküdt / belső tanácsos: **1399/1400:** Házi I. / 1. 257.;

M

Magas / Magos, Emerich

városmbíró: **1485/1486?:** Házi II. / 4. 339.; **1486/1487:** Házi II. / 4. 369.; **1487/1488:** Házi II. / 4. 394.; **1497/1498:** Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1483/1484:** Házi II. / 4. 338.; **1485/1486:** Gerb. 443.; **1488/1489:** Házi II. / 4. 369.; Házi II. / 4. 384.; **1489/1490:** Házi II. / 5. 15.; **1495/1496:** Házi II./5. 63–64.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Gedb. 63. sz.; Gedb. 71. sz.; Házi II. / 5. 38.; **1498/1499:** Házi I. / 6. 167–168.; Gedb. 89. sz.; Gb. 207.; Házi II. / 5. 77.; Házi II. / 5. 88.?.; Házi I. / 6. 169.; **1499/1500 vagy 1500/1501:** Házi II. / 5. 93.; **1503/1504:** Pb. 83.;

sókamarás: **1498/1499:** Házi II. / 5. 77.;

Moritz, Paul

városmbíró: **1526/1527:** Házi II. / 2. 199.; Házi I. / 7. 196.; Házi II. / 5. 381.; Pollák, A zsidók története Sopronban. 293.: SVL, Lad. XLVIII et Y. Y. fasc. I. Nr. 26.; **1527/1528:** Házi II. / 2. 203.; Házi I. / 7. 312.; Házi II. / 2. 18.; **1528/1529?:** Házi I./7. 312.;

esküdt / belső tanácsos: **1522/1523:** Házi II. / 5. 358.; **1523/1524:** Házi II. / 5. 367.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.; Házi I. / 7. 112.; Házi I. / 7. 109.; Házi II. / 1. 415.; Gerb. 478.; **1525/1526:** Házi I. / 7. 183.; **1528/1529:** Házi II. / 2. 31.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; Házi I. / 7. 379.; Házi I. / 7. 382.; Házi I. / 7. 386.;

külső tanácsos: **1514/1515** (belváros): Házi II. / 2. 190.; **1519/1520?:** Házi I. / 6. 389.;

kamarás: **1529/1530 és előtte:** Házi I. / 7. 382.;

templomatya (ferences templom): **1523/1524–1526/1527:** Házi II. / 5. 367.;

Moser, Oswald

polgármester: **1439/1440:** Házi II. / 3. 120.; Házi II. / 3. 123.; Házi II. / 3. 126.; Házi II. / 3. 130.; Házi II. / 3. 136–137.; Házi II. / 3. 138–139.; Házi II. / 3. 141.; Házi II. / 3. 143.; Házi II. / 3. 148.; **1440/1441:** Házi II. / 3. 215.; Házi II. / 3. 230.; Házi II. / 3. 288.; **1441/1442:** Házi I. / 3. 223.; Házi II. / 3. 322–323.; Házi II. / 3. 326.; **1442/1443:** Házi I. / 3. 232.;

városmbíró: **1431/1432:** Házi II. / 3. 148.; **1434/1435:** Házi I. / 3. 84.; Házi I. / 3. 86.; Házi I. / 3. 88.; **1435/1436:** Házi I. / 3. 119.; Házi II. / 6. 113.; **1436/1437:** Házi II. / 3. 78.; **1438/1439?:** Házi I. / 3. 174.;

esküdt / belső tanácsos: **1427/1428**: Gerb. 11.; **1429/1430**: Házi II. / 6. 89.; **1437/1438**: Gerb. 14.; Gerb. 15.; **1444/1445**: Gerb. 59.; **1450/1451**: Házi I. / 3. 300.; **1452/1453**: Házi I. / 3. 396.; Házi II. / 6. 176.; Házi I. / 3. 359.; **1455/1456**: Házi I. / 4. 77.;

Murr, Hans

polgármester: **1551/1552**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551;

városbíró: **1544/1545**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; **1548/1549**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; Gb. 880.?

esküdt / belső tanácsos: **1534/1535?**: Házi II. / 2. 88.; **1535/1536**: Házi II. / 2. 236.; Tirnitz–Szakács 1996, 88.; **1539/1540** (jelölve): Házi II. / 2. 263.; **1539/1540**: Tirnitz–Szakács 1996, 88.; **1540/1541** (jelölve): Házi II. / 2. 271.; **1541/1542**: Házi II. / 2. 275.; Pb. 325.; Házi II. / 2. 159.; **1542/1543**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; Gb. 717.; **1546/1547**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; Gb. 847.; **1550/1551**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 69.: Adójegyzék, 1551; Gb. 899.; Gb. 908.; **1552/1553**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552; **1553/1554**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1554/1555**: Tirnitz–Szakács 1996, 88.;

külső tanácsos: **1527/1528** (belváros): Házi II. / 2. 205.; **1529/1530** (belváros): Házi II. / 2. 215.; **1530/1531** (belváros): Házi II. / 2. 220.; **1531/1532** (belváros): Házi II. / 2. 223.;

templomaty (ferences templom): **1552/1553**: Tirnitz–Szakács 1996, 88.;

negyedmester: **1540/1541** (1. negyed): Házi II. / 2. 274.; **1541/1542**: Házi II. / 2. 284.;

adóbizottsági tag: **1535/1536**: Házi II. / 2. 240.; **1540/1541**: Házi II. / 2. 275.; **1541/1542**: Házi II. / 2. 284.; **1542/1543**: Tirnitz–Szakács 1996, 88.;

Murr, Michael

városbíró: **1514/1515**: Házi I. / 6. 303.; Házi II. / 5. 224.; **1515/1516**: Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1505/1506**: Házi II/5. 173.; **1506/1507**: Házi II. / 1. 304.; **1507/1508**: Házi II. / 2. 185.; **1509/1510**: Gedb. 197. sz.; **1510/1511**: Gb. 331.; Gb. 332.; Gedb. 202. sz.; Pb. 240.; Gb. 331.; **1511/1512**: Bb. 80/c; **1513/1514**: Házi II. / 2. 188.; **1517/1518**: Gedb. 268. sz.; **1518/1519**: Házi II. / 1. 352.; **1519 és 1522 között**: Házi II. / 6. 311.; **1519 és 1521 között**: Házi II. / 6. 310.;

külső tanácsos: **1495/1496** (3. negyed): Házi II. / 5. 42.; **1496/1497** (3. negyed): Házi II. / 2. 184.; **1498/1499 vagy 1499/1500** (3. negyed): Házi II. / 5. 87.;

templomaty: **1509/1510 vagy 1510/1511**: Házi II. / 5. 181.;

negyedmester: **1508/1509**: Házi II. / 2. 188.;

Mütler, Jakob

polgármester: **1572/1573?**: II. Gb. 203.; **1573/1574**: II. Gb. 201.; II. Gb. 202.; **1574/1575**: II. Gb. 203.; II. Gb. 204.; II. Gb. 205.; II. Gb. 206.; **1575/1576**: II. Gb. 206.; II. Gb. 207.; II. Gb. 208.; helyettese: **1579/1580**: II. Gb. 221.; kirendelt: **1582/1583**: SVL, 1009 / c, Kamarási számadások, Nr. 31., 1583, 111.;

városbíró: **1565/1566**: II. Gb. 161.; II. Gb. 162.; II. Gb. 165.; **1566/1567**: II. Gb. 169.; ; II. Gb. 171.; **1567/1568**: II. Gb. 173. ; **1568/1569**: II. Gb. 179.; II. Gb. 184.;

esküdt / belső tanácsos: **1564/1565**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 59.: Adójegyzék, 1565; **1570/1571**: Szakács 1997, 101.; **1571/1572**: Szakács 1997, 101.; **1572/1573**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 55.: Adójegyzék, 1573; **1577/1578**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1577. április 24.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 2.: datálatlan, de 1577/1578-ra; **1578/1579**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 57.: Adójegyzék, 1579; **1579/1580**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1579; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 74.: Adójegyzék, 1580; **1580/1581**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1580; **1581/1582**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1582/1583**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 3.: Adójegyzék, 1583; **1585/1586**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/3. 59.: Adójegyzék, 1586; **1586/1587**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586; **1587/1588**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/3.: Musterregister, 1587;

kamarás: **1570/1571**: Szakács 1997, 101.; **1571/1572**: Szakács 1997, 101.; **1572/1573**: Szakács 1997, 101.; **1573/1574**: Szakács 1997, 101.;

templomátya (Szent György kápolna): **1563/1564**: Szakács 1997, 101.; **1564/1565**: Szakács 1997, 101.;

N

Nagy, Hans

polgármester: **1571/1572**: II. Gb. 194. ; II. Gb. 195.; II. Gb. 196. ; II. Gb. 197.; **1572/1573**: II. Gb. 198. ; II. Gb.; II. Gb. 200. ; II. Gb. 201.; II. Gb. 202.;

esküdt / belső tanácsos: **1560/1561**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1561/1562**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1564/1565**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 59.: Adójegyzék, 1565; **1565/1566**: Szakács 1997, 101.; **1566/1567**: Szakács 1997, 101.; **1567/1568**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 64.: Adójegyzék, 1568; **1568/1569**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 61.: Adójegyzék, 1569; **1573/1574**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 52.: Adójegyzék, 1574; **1574/1575**: Szakács 1997, 101.; **1577/1578**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1577. április 24.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 2.: Adójegyzék, datálatlan, ám 1577/1578-ra vonatkozik; **1578/1579**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 57.: Adójegyzék, 1579; **1579/1580**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1579; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 74.: Adójegyzék, 1580; **1580/1581**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1580; **1581/1582**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1585/1586**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585;

kamarás: **1565/1566**: Szakács 1997, 101.; **1566/1567**: Szakács 1997, 101.;

Nagy, Thomas

polgármester: **1594/1595?**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594?; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595;

városbíró: **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594;

esküdt / belső tanácsos: **1588/1589:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1588; **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 7.: Adójegyzék, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 8.: Adójegyzék, dátálatlan, de 1589/1590-re vonatkozik; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 9.: Adójegyzék, 1590. április 14.; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 11.: Adójegyzék, 1592; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41.: Adójegyzék, 1593;

Nemesch, Nikolaus

polgármester: **1565/1566:** II. Gb. 161.; II. Gb. 162.; II. Gb. 165.; **1566/1567:** II. Gb. 169.; II. Gb. 171.;

esküdt / belső tanácsos: **1553/1554:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: adójegyzék, 1554; **1554/1555:** Tirnitz–Szakács 1996, 88.; **1555/1556:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 2. 50.: Adójegyzék, 1556; **1556/1557:** Szakács 1997, 101.; **1559/1560:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/1. 63.: Adójegyzék, 1560; **1560/1561:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1561/1562:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1562/1563:** Szakács 1997, 101.; **1563/1564:** Szakács 1997, 101.; **1564/1565:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 59.: Adójegyzék, 1565; **1567/1568:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 64.: Adójegyzék, 1568; **1568/1569:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 61.: Adójegyzék 1569; **1569/1570:** Szakács 1997, 101.; **1572/1573:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 55.: Adójegyzék, 1573; **1573/1574:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 52.: Adójegyzék, 1574; **1574/1575:** Szakács 1997, 101.;

kamarás: **1559/1560:** Szakács 1997, 101.; **1562/1563:** Szakács 1997, 101.; **1563/1564:** Szakács 1997, 101.; **1564/1565:** Szakács 1997, 101.; **1569/1570:** Szakács 1997, 101.;

adóbizottsági tag: **1553/1554:** Tirnitz–Szakács 1996, 88.; **1554/1555:** Tirnitz–Szakács 1996, 88.; **1555/1556:** Szakács 1997, 101.; **1556/1557:** Szakács 1997, 101.; **1560/1561:** Szakács 1997, 101.;

Nikolaus: esetleg Nikolaus Goori?

városbíró: **1349/1350:** Házi I. / 1. 94.;

O

Ofner / Doliasch, Bartlme

városbíró: **1521/1522:** Házi I. / 7. 28.; Házi II. / 6. 319.;

esküdt / belső tanácsos: **1509/1510:** Gedb. 224. sz.; **1510/1511:** Gedb. 202. sz.; Gedb. 224. sz.; **1511/1512:** Gedb. 229. sz.; **1515/1516:** Gb. 375.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 371.; **1522/1523:** Házi II. / 5. 358.; **1523/1524:** Házi II. / 2. 191.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.;

Házi I. / 7. 136.; Házi I. / 7. 125.; Házi II. / 1. 420.; Házi II. / 6. 406.?: **1525/1526:** Házi II. / 2. 198.; Házi II. / 2. 199.; Gb. 433.; **1526/1527:** Házi II. / 6. 417.; **1527/1528:** Házi II. / 2. 204.; Házi II. / 2. 23.; **1528/1529:** (Fertőrákos grófja): Házi II. / 2. 205.; Házi I. / 7. 314.; Pb. 189.; Házi I. / 7. 304–306.; Házi II. / 2. 210.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 220.; Gedb. 401. sz.; Pb. 189.; Pb. 191.; Gedb. 401. sz.; **1533/1534:** Házi II. / 2. 231.; **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.;

Ofner, Peter

városbíró: **1388/1389:** Házi I. / 1. 217–218.; Házi I. / 1. 220.; Házi I. / 1. 225, 227.;

esküdt / belső tanácsos: **1389/1390:** Házi I. / 1. 230.;

P

Papóczi, Hans

városbíró: **1397/1398:** Házi I. / 1. 253.;

Peuhel, Stephan

polgármester: **1366/1367:** Házi I. / 1. 137.;

városbíró: **1362/1363:** Házi I. / 1. 127.;

esküdt / belső tanácsos: **1339/1340:** Hazai Okmánytár III. 141–142. l.: SVL Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Nr. 8.; **1345/1346:** Házi I. / 1. 85.;

Phetrer / Pfetrer, Nikolaus

városbíró: **1457/1458:** Gerb. 154.; Házi I. / 4. 183.; Házi II. / 4. 73.; **1462/1463?:** Házi II. / 4. 192.; Házi II. / 4. 206.; **1463/1464:** Házi I. / 5. 69.; Házi I. / 5. 79.; Házi I. / 5. 107.; Házi I. / 5. 110.; **1464/1465?:** Házi II. / 4. 229.; **1465/1466:** Házi I. / 5. 183.; Házi I. / 5. 185.; Házi I. / 5. 218.; Házi II. / 4. 281.; Házi II. / 6. 222.;

esküdt / belső tanácsos: **1449/1450:** Házi I. / 3. 278.; **1450/1451:** Házi I. / 3. 297.; Házi I. / 3. 300.; **1452/1453:** Házi I. / 3. 360.; Házi I. / 3. 373.; Házi II. / 3. 390.; Házi II. / 1. 73.; **1453/1454:** Házi I. / 4. 31.; Házi I. / 4. 48.; **1455/1456:** Házi I. / 4. 78.; Házi II. / 1. 79.; **1456/1457:** Házi I. / 4. 157.; Házi II. / 1. 84.; **1458/1459:** Házi I. / 4. 352.; **1460/1461:** Házi I. / 5. 27.; **1461/1462:** Házi I. / 5. 30.; **1466/1467:** Házi I. / 5. 251.;

Philippus

városbíró: **1364/1365:** Házi I. / 1. 131.;

esküdt / belső tanácsos: **1367/1368?:** Házi I. / 1. 143.;

Phleger, Orban

polgármester: **1561/1562:** II. Gb. 143.; II. Gb. 146.; II. Gb. 149.; **1562/1563:** II. Gb. 154.; **1563/1564:** SVL, 1009/c, Kamarási számadások, Nr. 20. 1563, 87–88.; **1564/1565:** II. Gb. 159.; megbízott: **1570/1571:** Szakács 1997, 96.;

városbíró: **1558/1559:** II. Gb. 112.; II. Gb.; II. Gb. 114.; II. Gb. 116.; II. Gb. 118.; II. Gb. 120.; II. Gb. 121.; II. Gb. 123.; II. Gb. 125.; **1559/1560:** II. Gb. 126.; II. Gb. 127.; II. Gb.

128.; II. Gb. 130.; II. Gb. 132.; II. Gb. 133.; **1560/1561:** II. Gb. 134. ; II. Gb. 137. ; II. Gb. 141.;

esküdt / belső tanácsos: **1556/1557:** Szakács 1997, 96.; **1557/1558:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 57.: Adójegyzék, 1558; **1565/1566:** Szakács 1997, 96.; **1567/1568:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 64.: Adójegyzék, 1568; **1568/1569:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 61.: Adójegyzék, 1569; **1571/1572:** Szakács 1997, 96.;

kamarás: **1556/1557:** Szakács 1997, 96.;

adóbizottsági tag: **1554/1555:** Tirnitz–Szakács 1996, 82.;

Posch, Gregor

polgármester: **1596/1597:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1596; **1597/1598:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1597;

városbíró: **1585/1586:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.; 1009 / c, Kamarási számadások, Nr. 33. 1585, 15.; **1586/1587:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586; **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 8.: Adójegyzék, dátátatlan, feltehetően 1589, de bizonyosan 1489/1490-re vonatkozik; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 7.: Adójegyzék, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 9.: Adójegyzék, 1590. április 14.; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590;

esküdt / belső tanácsos: **1580/1581:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1580; **1581/1582:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1582/1583:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 3.: Adójegyzék, 1583; **1587/1588:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; SVL, Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/3.: Musterregister, 1587; **1588/1589:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1588; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 11.: Adójegyzék, 1592; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41., 1593; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; SVL, Oe Lad. XLIII. et. SS. Num. 1/1. 37.: Adójegyzék, 1594; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595;

Preiss, Thomas

városbíró: **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1550/1551:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550;

esküdt / belső tanácsos: **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.; **1540/1541:** Házi II. / 2. 271.; Házi II. / 2. 133.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 275.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:

Gemeinbetrachtung, 1549; **1551/1552:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:
Gemeinbetrachtung, 1551;

negyedmester: **1539/1540** (1. negyed): Házi II. / 2. 269.; **1540/1541** (3. negyed): Házi II. /
2. 274.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 284.;

Pullendorfer, Michael

polgármester: **1527/1528:** Házi II. / 2. 203.; Házi I. / 7. 268.; Házi I. / 7. 294.; Házi I. / 7.
300.; Házi II. / 2. 21.; Házi II. / 5. 274.;

városbíró: **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.; Házi I. / 7. 102.; Házi I. / 7. 109.; Gb. 408.; Házi
II. / 1. 420.; Házi II. / 5. 274.; Házi II. / 5. 396.; Házi II. / 5. 422.; Házi II. / 5. 427.; Házi II.
/ 5. 438.;

esküdt / belső tanácsos: **1505 és 1515 között:** Házi II. / 6. 281.; **1512/1513 vagy
1513/1514:** Házi II. / 1. 327.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; **1515/1516:** Házi II. / 1. 336.;
1516/1517: Házi II. / 1. 341.; **1517/1518:** Gedb. 268. sz.; Gedb. 274. sz.; Házi II. / 1. 347.;
1518/1519: Házi II. / 5. 270.; **1519 és 1522 között:** Házi II. / 6. 311.; **1519/1520:** Házi I. /
6. 389.; Gb. 912.14.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 365–367.; **1521/1522:** Gedb. 321. sz.; Gedb.
322. sz.; Házi II. / 1. 379.; Házi II. / 1. 395.; Házi II. / 6. 319.; **1522/1523:** Gedb. 334. sz.;
1523/1524: Házi II. / 2. 191.; Házi II. / 6. 352.?.; **1525/1526:** Házi I. / 7. 183.; Házi II. / 2.
196.; Házi II. / 2. 199.; **1526/1527:** Házi II. / 2. 200.; Házi I. / 7. 244.; Házi II. / 6. 417.;
Gerb. 531.; Gerb. 488.; Gerb. 490.; **1528/1529:** Házi II. / 2. 205.; **1529/1530 vagy
1530/1531:** Házi II. / 5. 283.; **1529/1530:** Házi Házi II. / 2. 211.; **1532/1533:** Házi II. / 5.
283.; **1535/1536?:** Gedb. 420. sz.;

külső tanácsos: **1508/1509** (belváros): Házi II. / 2. 188.;

templomatyá (Szent János kápolna): **1518/1519–1529/1530:** Házi II. / 5. 270.; **1532/1533:**
Házi II. / 5. 283.;

R

Rainer, Emerich

polgármester: **1558/1559:** II. Gb. 112.; II. Gb. 113.; II. Gb. 114.; II. Gb. 116.; II. Gb. 118.;
II. Gb. 120.; II. Gb. 121.; II. Gb. 123.; II. Gb. 125.; **1559/1560:** II. Gb. 126.; II. Gb. 127.;
II. Gb. 128.; II. Gb. 130.; II. Gb. 132.; II. Gb. 133.;

városbíró: **1551/1552:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551;
1552/1553: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552;

esküdt / belső tanácsos: **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:
Gemeinbetrachtung, 1547; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:
Gemeinbetrachtung, 1548; Gb. 866.; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:
Gemeinbetrachtung, 1549; Gb. 880.; **1550/1551:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.:
Gemeinbetrachtung, 1550; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 69.: Adójegyzék, 1551;
1553/1554: SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554;
1554/1555: Tímítz–Szakács 1996, 89.; **1555/1556:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 2. 50.:
Adójegyzék, 1556; **1556/1557:** Szakács 1997, 101.; **1557/1558:** SVL, Oe Lad. XLII et
RR. num. 2. 57.: Adójegyzék, 1558; **1560/1561:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.:
Adójegyzék, 1561; **1561/1562:** Szakács 1997, 101.;

külső tanácsos: **1542/1543** (belváros): SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544** (belváros): SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545** (belváros): SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; **1545/1546** (belváros): SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546;

kamarás: **1554/1555:** Tirnitz–Szakács 1996, 89.;

negyedmester: **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548;

adóbizottsági tag: **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1550/1551:** Tirnitz–Szakács 1996, 89.;

Reiss, Hans

polgármester: **1540/1541:** Házi II. / 2. 270.; Házi II. / 2. 142.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547; **1550/1551:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550;

városbíró: **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; **1535/1536:** Házi II. / 2. 236.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 240.; **1537/1538:** Házi II. / 2. 246.; Házi II. / 2. 109–110.;

esküdt / belső tanácsos: **1530/1531:** Gedb. 383. sz.; Gb. 522.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 220.; Gb. 557.; Gb. 575.; **1532/1533:** Házi II. / 2. 224.; Pb. 83.; **1533/1534:** Házi II. / 2. 231.; Házi II. / 2. 82.; Házi II. / 2. 85.?.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.; Gedb. 434. sz.; Pb. 225.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 275, 280.; Házi II. / 2. 155.; **1548/1549:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; Gb. 869.; **1549/1550:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1551/1552:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551; **1552/1553:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552; Gb. 951.; **1553/1554:** Pb. 225.;

kamarás: **1534/1535:** ; Tirnitz–Szakács 1996, 89.; **1538/1539:** Tirnitz–Szakács 1996, 89.; **1539/1540:** Gedb. 434. sz.; Tirnitz–Szakács 1996, 89.; **1540/1541:** Tirnitz–Szakács 1996, 89.;

negyedmester: **1531/1532:** Házi II. / 2. 223.; **1532/1533:** Házi II. / 2. 231.;

adóbizottsági tag: **1531/1532:** Házi II. / 2. 223.; **1532/1533:** Tirnitz–Szakács 1996, 89.;

Riemer, Jakob

polgármester: **1497/1498:** Mollay 1993a, XXXIX.;

városbíró: **1489/1490:** Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1485/1486:** Gerb. 443.; **1486/1487:** Házi II. / 1. 220.; **1487/1488:** Házi II. / 1. 225.; Házi II. / 1. 222.; **1487/1488 vagy 1488/1489:** Házi II. / 1. 228.; **1488/1489:** Házi II. / 1. 226.; Házi II. / 4. 384.; **1491/1492:** Gb. 133.; **1492/1493:** Gedb. 2.

sz.; Pb. 5.; Gedb. 36. sz.; Gedb. 252. sz.; **1495/1496:** Házi II. / 5. 63–64.; Gb. 176.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Házi II. / 5. 38.; **1498/1499:** Gb. 212.; Házi II. / 1. 255.; **1500/1501:** Gb. 233.; Házi II. / 1. 270.; **1501/1502:** Gedb. 126. sz.;

templomatya (váraróckmenti Boldogasszony templom): **1492/1493:** Gedb. 2. sz.; **tíz év 1502.04.20-ig:** Gedb. 126. sz.;

Rosenkrantz, Karl

városbíró: **1569/1570:** II. Gb. 184. ; II. Gb. 185. ; II. Gb. 186. ; II. Gb. 187.; II. Gb. 188.; II. Gb. 189.; II. Gb. 190.; **1570/1571:** II. Gb. 190. ; II. Gb. 191.; II. Gb. 192.; **1571/1572:** II. Gb. 194.; II. Gb. 195.; II. Gb. 196.; II. Gb. 197.;

esküdt / belső tanácsos: **1567/1568:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 64.: Adójegyzék, 1568; **1568/1569:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 61.: Adójegyzék, 1569; **1572/1573:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 55.: Adójegyzék, 1573; **1573/1574:** Szakács 1997, 102.;

kamarás: **1567/1568:** Szakács 1997, 102.; **1568/1569:** Szakács 1997, 102.;

S

Sankt Bartholomei, Melchior

polgármester: **1598/1599:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1598; **1599/1600:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1599;

esküdt / belső tanácsos: **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/10. 29.: Adójegyzék, 1590; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 9.: Adójegyzék, 1590; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 11.: Adójegyzék, 1592; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41.: Adójegyzék, 1593; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; SVL, Oe Lad. XLIII. et. SS. Num. 1/1. 37.: Adójegyzék, 1594; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595; **1596/1597:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1596; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/9. 28.: Adójegyzék, 1596; **1597/1598:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1597; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/13. 28.: Adójegyzék, 1598;

Sarlabicz, Nikolaus

polgármester: **1461/1462:** Házi I. / 5. 35.;

városbíró: **1459/1460:** Gerb. 172.; Házi II. / 6. 206.; **1467/1468:** Házi II. / 1. 106.; Házi II. / 4. 297.; Házi II. / 4. 310.; Házi II. / 1. 102.?

esküdt / belső tanácsos: **1454/1455:** Házi II. / 1. 75.; **1455/1456 vagy 1456/1457:** Házi II. / 6. 191.; **1456/1457:** Házi I. / 4. 102.; Házi II. / 1. 84.; **1457/1458:** Házi I. / 4. 257.; Házi II. / 1. 87.; **1460/1461:** Házi II. / 1. 92.; **1463/1464:** Gerb. 254.; **1464/1465:** Házi II. / 4. 238.; **1466/1467:** Gerb. 323.; Házi II. / 6. 228.; **1473/1474:** Házi II. / 1. 119.; Házi II. / 1. 116.; **1476/1477:** Bb. 7.;

Schadendorfer, Mathes

városbíró: **1412/1413:** Házi II. / 1. 156.; **1418/1419:** Házi I. / 2. 143.; **1419/1420:** Házi I. / 2. 167.; Házi I. / 2. 169.; Házi I. / 2. 173–174.;

esküdt / belső tanácsos: **1422/1423:** Házi I. / 2. 238.;

Schadendorfer, Thomas

polgármester: **1432/1433:** Házi II. / 3. 18.; **1437/1438:** Gerb. 14.; Házi I. / 3. 159.; **1438/1439:** Gerb. 31.; Házi II. / 1. 58.; **1441/1442?:** Gerb. 47.;

esküdt / belső tanácsos: **1425/1426:** Házi II. / 1. 164.; **1427/1428:** Gerb. 11.; Házi II. / 2. 365.; **1428/1429:** Házi II. / 1. 171.; **1429/1430:** Házi I. / 2. 406.; Házi II. / 1. 48.;

kamarás: **1427/1428:** Házi II. / 1. 170.;

Schiffer, Hans

polgármester: **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589;

városbíró: **1587/1588:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1587; SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/3.: Musterregister, 1587; **1588/1589:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1588;

esküdt / belső tanácsos: **1582/1583:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 3.: Adójegyzék, 1583; **1585/1586:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/3. 59.: Adójegyzék, 1586; **1586/1587:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586;

Schmuckenfennig, Hans I.

polgármester: **1375/1376:** Pollák, A zsidók története Sopronban 254.: SVL, Lad. XXXI et F. F. fasc. I. Nr. 2.; **1376/1377:** Házi I. / 1. 171.; **1378/1379:** Házi I. / 1. 180.;

városbíró: **1385/1386:** Házi I. / 1. 206.; Házi I. / 1. 208.; Házi I. / 1. 211.; Hazai Okmánytár II. 149. l.: SVL, D. II. 19.; Hazai Okmánytár I. 282. l.: SVL, D. 1. 11.; **1388/1389?:** Házi I. / 1. 223.;

esküdt / belső tanácsos: **1339/1340:** Hazai Okmánytár III. 141–142. l.: SVL, Lad. VIII. et H. Fasc. 1. Nr. 8.; **1368/1369:** Házi I. / 1. 150.;

Schmuckenfennig, Hans II.

városbíró: **1389/1390:** Házi I. / 1. 228.; Házi I. / 1. 230.; Sopronm. Oklevéltár I. 487. l.: SVL, Lad. G. I. 28.; **1391/1392:** Házi I. / 1. 236.; Házi I. / 1. 237.; Fejér X. 3. 114.; Fejér X. 3. 115.; **1392/1393:** Házi I. / 1. 239.;

esküdt / belső tanácsos: **1402/1403 vagy 1403/1404:** Házi II. / 1. 14.;

Schöttel, Michael

polgármester: **1498/1499:** Házi II. / 5. 77.; **1499/1500:** Gedb. 93. sz.; Gedb. 95. sz.; Házi II. / 1. 262.; II. / 1. 266. o.; **1500/1501:** Gedb. 104.sz.; **1505/1506:** Gedb. 166. sz.;

városbíró: **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; : Házi II. / 5. 38.;

esküdt / belső tanácsos: **1492/1493**: Bb. 59.; Pb. 5.; Gedb. 252. sz.; **1493/1494**: Gb. 164.; Gedb. 38. sz.; **1494/1495**: Házi II. / 1. 244.; **1495/1496**: Házi II. / 5. 63–64.; Gedb. 50. sz.; II. / 5. 47.; **1497/1498**: Gedb. 82. sz.; Gedb. 80. sz.; **1501/1502**: Házi II. / 5. 96.; **1502/1503**: Házi I. / 6. 204.; Gedb. 136. sz.; Gedb. 75. sz.; **1504/1505**: Gedb. 162. sz.; Házi II. / 5. 141.; **1506/1507**: Házi I. / 6. 225–226.; **1507/1508** (Bánfalva grófja): Házi II/2. 185.; Gb. 309. sz.; Gedb. 180. sz.; **1508/1509**: Gb. 319.; **1510/1511 vagy 1511/1512**: Házi II. / 5. 116.;

kamarás: **1495/1496**: Gedb. 50. sz.; Házi II. / 5. 47.; Gedb. 80. sz.; **1496/1497**: Gb. 1.; **1497/1498**: Gedb. 80. sz.; **1498/1499**: Házi II. / 5. 77.; **1499/1500**: ; **1500/1501**: Gedb. 104.sz.; **1504/1505**: Házi II. / 5. 141.; **1505/1506**: Gedb. 166. sz.; Házi II. / 5. 141.; Házi I. / 6. 225.; Gedb. 180. sz.; **1506/1507**: Házi I. / 6. 225–226.; Gedb. 180. sz.; **1507/1508**: Gedb. 180. sz.;

templomaty (bánfalvi Szent Farkas templom): **1492/1493**: Bb. 59.; **1499/1500-ig**: Gedb. 93. sz.; **1501/1502–1510/1511**: Házi II. / 5. 96.;

sókamarás: **1499/1500**: Házi II. / 1. 85.;

Schüttner, Paul

városbíró: **1528/1529** (Kelénpaták grófja): Házi II. / 2. 205.; Házi I. / 7. 305.; Házi I. / 7. 316.; Házi I. / 7. 331.; Házi I. / 7. 339.; Házi I. / 7. 348.; Házi I. / 7. 340.; Házi II. / 2. 20.; Házi II. / 2. 31.; Házi II. / 2. 210.; **1529/1530**: Házi II. / 2. 211.; Házi I. / 7. 356.; Házi I. / 7. 357.; Házi I. / 7. 370.; Házi I. / 7. 383.; Házi I. / 7. 386.; Gedb. 370.; Pollák, A zsidók története Sopronban 341.: SVL, Lad. XLVIII et Y. Y. fasc. I. Nr. 33.; megbízott: **1530/1531**: Házi II. / 2. 216.; Házi I. / 7. 401.; Házi I. / 7. 406.; Házi I. / 7. 410.; Házi I. / 7. 402.; Házi I. / 7. 407.; Házi II. / 2. 46.; **1531/1532?**: Házi I. / 7. 420.;

esküdt / belső tanácsos: **1524/1525 vagy 1525/1526**: Gedb. 145. sz.; **1525/1526**: Házi II. / 2. 198–199.; Házi I. / 7. 166.; Házi II. / 2. 10.; **1526/1527**: Házi II. / 2. 200.; Házi II. / 6. 417.; Gb. 465. sz.; **1527/1528**: Házi II. / 2. 204.; Gedb. 356. sz.; Házi II. / 2. 23.; Házi II. / 2. 26.; Házi II. / 2. 28–29.; **1530/1531**: Házi II. / 2. 216.; Gedb. 383. sz.; **1531/1532**: Házi II. / 2. 220.; Gedb. 401.; Házi I. / 7. 420.; **1532/1533**: Házi II. / 2. 224.; **1533/1534**: Házi II. / 2. 231.; Házi II. / 2. 71–73.; **1534/1535**: Házi II. / 2. 234.; Gedb. 408. sz.; Házi II. / 2. 75.; Házi II. / 2. 86.; **1535/1536**: Házi II. / 2. 236.; **1536/1537**: Házi II. / 2. 240.; Gb. 603.; Gb. 605.; Gb. 606.; Gb. 607.; Gb. 608.; Gb. 609.; Gb. 610.; **1537/1538**: Házi II. / 2. 246.; Házi II. / 2. 120.; **1538/1539**: Házi II. / 2. 254.; **1539/1540**: Házi II. / 2. 263.;

külső tanácsos: **1524/1525** (belváros): Házi II. / 2. 196.;

kamarás: **1527/1528**: Tirnitz–Szakács 1996, 90.; **1529/1530**: Gedb. 370.; **1532/1533**: Pb. 83.; **1535/1536**: Tirnitz–Szakács 1996, 90.; **1536/1537**: Tirnitz–Szakács 1996, 90.; **1537/1538**: Tirnitz–Szakács 1996, 90.;

Schwinghamer, Valentin

polgármester: **1507/1508** (Ágfalva grófja): Házi II. / 2. 185.; Gedb. 180. sz.; **1508/1509**: Mollay 1993a, XXXIX.; **1514/1515**: Házi II. / 1. 329.; Házi II. / 1. 331.;

városbíró: **1504/1505**: Házi II. / 5. 141.; Házi II. / 5. 161.;

esküdt / belső tanácsos: **1501/1502**: Gedb. 107. sz.; **1502/1503**: Gedb. 108. sz.; **1503/1504**: Házi II/1. 288–289.; **1505/1506**: Házi II. / 5. 174.; Házi II. / 5. 163.; **1506/1507**: Házi II. / 1. 301–302.; **1509/1510**: Házi II. / 1. 314.; Házi II. / 1. 316.; **1510/1511**: Gedb. 202. sz.;

1511/1512: Házi II. / 1. 322–323.; **1512/1513:** Pb. 4.; Pb. 8.; Pb. 11.; Pb. 80.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; Gedb. 246. sz.; **1515/1516:** Házi I. / 6. 319.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 359.;

kamarás: **1507/1508:** Gedb. 180. sz.;

Siebenbürger, Jeronimus

városbíró: **1456/1457:** Gerb. 146.; Házi I. / 4. 101.; Házi I. / 4. 149.; Házi II. / 4. 48.; Házi II. / 4. 52.; **1458/1459:** Házi I. / 4. 291.; II. / 1. 91.; Házi II. / 4. 148.;

esküdt / belső tanácsos: **1446/1447:** Házi II. / 1. 69.; **1455/1456:** Gerb. 139.; Házi II. / 2. 178.; Házi II. / 1. 79.; **1459/1460:** Gerb. 201.; **1461/1462:** Házi I. / 5. 35.; **1463/1464:** Házi I. / 5. 79.;

Siebenbürger / Erdélyi / Behem, Jakob

polgármester: **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Házi II. / 5. 38.; Házi I. / 6. 156.; **1497/1498?** Házi I. / 6. 158.; Házi I. / 6. 160.; **1501/1502:** Házi II. / 1. 277.; **1502/1503:** Házi II. / 1. 279.; Házi II. / 1. 282.; **1503/1504:** Házi II. / 1. 288–289.; Házi II. / 1. 291.; Házi II. / 5. 138.; **1510/1511:** Házi I. / 6. 263.; Gedb. 202. sz.; Házi II. / 5. 177.; Házi II. / 5. 183.; **1511/1512:** Házi I. / 6. 263.; Házi II. / 1. 321.;

esküdt / belső tanácsos: **1492/1493:** Pb. 5.; Gedb. 252. sz.; Házi I. / 6. 95.; **1493/1494:** Házi II. / 1. 242.; **1495/1496:** Házi II. / 5. 63–65.; Bb. 73.; Házi II. / 1. 252.; **1497/1498:** Gedb. 81. sz.; **1500/1501:** Házi I. / 6. 194.; Gedb. 98. sz.; Házi II. / 1. 270.; **1504/1505:** Gb. 288.; Házi II. / 1. 295–296.; **1505/1506:** Házi II. / 1. 297.; **1506/1507:** Házi II. / 1. 299.; **1507/1508:** Házi II. / 2. 185–186.; Gedb. 189. sz.; **1508/1509:** Gedb. 196. sz.; Házi II. / 1. 310–311.; **1509/1510:** Gb. 321.; Házi II. / 1. 315.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; Gedb. 244. sz.; **1517/1518:** Gb. 384.; Gedb. 266. sz.; Gedb. 274. sz.; Házi II. / 1. 347.; **1518/1519:** Gedb. 283. sz.; **1520/1521:** Gedb. 300. sz.; **1521/1522:** Gedb. 318. sz.;

templomatyá (Szent Mihály templom): **1495/1496:** Házi II. / 5. 65.; **1496/1497:** Gb. 1.; **1500/1501:** Gedb. 98. sz.; (ferences templom) **1507/1508:** Gedb. 189. sz.;

sókamarás: **1499.04.14. előtt:** Gedb. 92. sz.;

Siebenbürger / Erdélyi, Franz

polgármester: **1532/1533:** Házi II. / 2. 224.; **1533/1534:** Házi II. / 2. 231.; Gb. 573.?.; Gb. 970.6.; Házi II. / 2. 71.;

esküdt / belső tanácsos: **1524/1525** (jelölve): Házi II. / 2. 194.; **1526/1527:** Házi II. / 2. 200.; Házi I. / 7. 196.; Házi II. / 6. 417.; Gerb. 497.; Házi II. / 2. 203.; **1527/1528:** Házi I. / 7. 268.; Gb. 485.; **1528/1529** (Kópháza grófja): Házi II. / 2. 205.; Házi II. / 2. 210.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; **1530/1531:** Házi II. / 2. 216.; Gerb. 522.; Gedb. 379. sz.; Házi I. / 7. 389.; Házi I. / 7. 392.; Házi II. / 2. 52.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 220.; Házi II. / 2. 223.; **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; Gedb. 408. sz.; **1535/1536:** Házi II. / 2. 236.; Gedb. 418. sz.; Gb. 597.; Gedb. 418. sz.; **1537/1538:** Házi II. / 2. 246–247.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.; **1540/1541:** Házi II. / 2. 270.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; Gb. 733.; Gb. 751.; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE.

fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; **1546/1547:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; **1547/1548?:** Gb. 834.; Gb. 842.;

kamarás: **1530/1531:** Tirmitz–Szakács 1996, 91.; **1531/1532:** Tirmitz–Szakács 1996, 91.; **1532/1533:** Tirmitz–Szakács 1996, 91.; megbízott: **1533/1534:** Tirmitz–Szakács 1996, 91.;

ispotálymester: **1532/1533 vagy 1533/1534:** Gb. 573.; Gb. 970.6.;

negyedmeter: **1526/1527** (1. negyed): Házi II. / 2. 203.;

Sighart, Martin I.

polgármester: **1495/1496:** Bb. 73.; Házi II. / 5. 46.;

városbíró: **1481/1482:** Házi I. / 6. 39.; Házi II. / 1. 128.; /Thomas Sighart is: Házi I. / 6. 6.; Gerb. 439./; **1482/1483:** Házi I. / 6. 39.; Házi II. / 4. 352.; Házi I. / 6. 22.; /Thomas Sighart is: Házi I./6. 6–7.; Házi II./1. 127.; Hazai Okmánytár V. 359.; SVL Lad. G. Fasc. I. Nr. 45, 15./; **1485/1486?:** Házi I. / 6. 39.; Házi II. / 4. 366.; **1492/1493:** Gedb. 252. sz.;

esküdt / belső tanácsos: **1479/1480:** Házi II. / 1. 193.; Bb. 30.; **1479/1480 vagy 1480/1481:** Bb. 30.; **1485/1486:** Gerb. 443.; Gerb. 444.; **1487/1488:** Gb. 117.; Házi II. / 4. 394.; **1491/1492:** Házi II. / 1. 233.; Gb. 133.; **1493/1494:** Gb. 164.; **1494/1495:** Házi II. / 1. 244.; **1496/1497:** Házi II. / 2. 184.; Gb. 1.; Gedb. 64. sz.; Gedb. 69. sz.; Házi II. / 5. 38.; **1498/1499:** Gedb. 74. sz.; Házi II. / 5. 79.?.; Házi II. / 5. 87–89.; Házi II. / 1. 255.; **1499/1500:** Házi II. / 1. 262–263.; Házi II. / 5. 82.; Házi II. / 6. 276.?.; **1500/1501:** Gedb. 99. sz.; **1501/1502:** Házi II. / 1. 274.; **1502/1503:** Házi I. / 6. 204.; Gedb. 136. sz.; Gedb. 75. sz.; **1503/1504:** Házi II. / 1. 293.; Gedb. 148. sz.; Házi II. / 1. 286.; Házi II. / 1. 288.; Házi II. / 5. 138.;

templomatyá (Szent Mihály templom): **1500.07.08-tól:** Gedb. 99. sz.;

Sighart, Martin II.

polgármester: **1526/1527:** Házi II. / 2. 199.; Pollák, A zsidók története Sopronban 293.: SVL, Lad. XLVIII et Y. Y. fasc. I. Nr. 26.; **1531/1532:** Házi II. / 2. 220.;

városbíró: **1519/1520:** Házi II. / 6. 310.; Házi II. / 6. 446.; **1520/1521:** Házi II. / 1. 356.; Házi II. / 1. 362.; **1522/1523:** Házi I. / 7. 46.; Házi II. / 5. 286.; Házi II. / 5. 360.; **1523/1524:** Házi II. / 2. 191.; Házi I. / 7. 285.; Házi II. / 5. 409.; **1526/1527?:** Házi I. / 7. 208.; **1527/1528?:** Házi I. / 7. 286.;

esküdt / belső tanácsos: **1505 és 1515 között:** Házi II. / 6. 281.; **1506/1507:** Gb. 299.; **1507/1508:** Házi II. / 2. 185.; Gb. 310.; **1510/1511:** Gb. 201.; Gb. 208.; Gedb. 209. sz.; Gedb. 202. sz.; **1512/1513:** Pb. 151.; **1513/1514:** Házi II. / 2. 188.; **1514/1515:** Gb. 360.; **1518/1519:** Házi II. / 1. 352.; **1524/1525:** Házi II. / 2. 194.; Gb. 408.?.; **1525/1526:** Házi II. / 2. 198–199.; **1527/1528** (jelölve): Házi II. / 2. 204.; **1529/1530:** Házi II. / 2. 211.; Házi II. / 2. 39.; **1530/1531:** Házi II. / 2. 216.; Gb. 536.; **1532/1533:** Házi II. / 2. 224.; **1534/1535:** Házi II. / 2. 234.; Házi II. / 2. 88–89.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1539/1540:** Gb. 650.;

kamarás: **1522/1523?:** Házi II. / 5. 286.;

templomatyá (Szent János és Szent Sebestyén kápolnák): **1524/1525:** Gb. 408.;

negyedmester: **1508/1509:** Házi II. / 2. 188.; **1513/1514** (2. negyed): Házi II. / 2. 188.;

Stadel, Michael

városbíró: **1493/1494**: Házi II. / 1. 238–240.;

esküdt / belső tanácsos: **1491/1492**: Gb. 133.; **1492/1493**: Gedb. 4. sz.; Gedb. 35. sz.; Pb. 5.; **1495/1496**: Házi II. / 5. 63.;

Stegersbacher, Kaspar

városbíró: **1500/1501**: Mollay 1993a, XXXIX.;

esküdt / belső tanácsos: **1488/1489**: Házi II. / 4. 384.; **1490/1491**: Házi II. / 1. 136.; Házi II. / 1. 231.?.; **1492/1493**: Gedb. 36. sz., Gedb. 252. sz.; Pb. 5.; **1493/1494**: Gedb. 6. sz.; **1494/1495**: Gedb. 7. sz.; **1495/1496**: Házi II. / 5. 63.; Házi II. / 1. 248.; **1497/1498**: Gedb. 82. sz.; **1501/1502**: Házi II. / 1. 270.; Házi II. / 1. 273.; **1502/1503**: Házi I. / 6. 204.; Gedb. 129. sz.; Gedb. 130. sz.; Gedb. 75. sz.; Gedb. 131. sz.; Gedb. 132. sz.?.; **1503/1504**: Gedb. 133. sz.; Házi II. / 5. 118.; **1504/1505**: Gedb. 159. sz.;

kamarás: **1502/1503–1503/1504**: Gedb. 131. sz.; Házi II. / 5. 118.;

templomaty (Szent Mihály templom): **1493/1494**: Gedb. 6. sz.; **1494/1495**: Gedb. 7. sz.;

zsídóbíró: **1498/1499 vagy 1499/1500**: Gedb. 396. sz.;

Steiner, Hans

polgármester: **1580/1581**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1580; **1581/1582**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1582/1583**: SVL, Oe XLII et RR. nr. 4.5.: Adójegyzék, 1583; **1583/1584**: SVL, 1009/c, Kamarási számadások, Nr. 31. 1583, 38.; **1585/1586**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/3. 59.: Adójegyzék, 1586; **1586/1587**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586; **1592/1593**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; **1593/1594**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593;

városbíró: **1572/1573**: II. Gb. 198.; II. Gb. 199. ; II. Gb. 201.; II. Gb. 202.; **1573/1574**: II. Gb. 201. ; II. Gb. 202.; **1574/1575**: II. Gb. 203.; II. Gb. 204.; II. Gb. 205.; II. Gb. 206.; **1575/1576**: II. Gb. 206.; II. Gb. 207.; II. Grb. 208.;

esküdt / belső tanácsos: **1568/1569?**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 61.: Adójegyzék, 1569; **1577/1578**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1577. április 24.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 2.: Adójegyzék, dátátlan, ám 1577/1578-ra vonatkozik; **1578/1579**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 57.: Adójegyzék, 1579; **1579/1580**: SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1579 és átjavított tanács; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 74.: Adójegyzék, 1580; **1587/1588**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1587; SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/3.: Musterregister, 1587; **1588/1589**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1588; **1589/1590**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 7.: Adójegyzék, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 8.: Adójegyzék, dátátlan, ám bizonyosan 1589/1590.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 9.: Adójegyzék, 1590, április 14.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5. 2. 64.: Adójegyzék, dátátlan?; **1590/1591**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 11.: Adójegyzék, 1592; **1594/1595**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; SVL, Oe Lad.

XLIII. et. SS. Num. 1/1. 37.: Adójegyzék, 1594; **1595/1596**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595;

külső tanácsos: **1571/1572**: Szakács 1997, 102.;

Steiner, Leopold

polgármester: **1548/1549**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1552/1553**: Mollay 1993a, XL.; Tirnitz–Szakács 1996, 91.;

városbíró: **1542/1543**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; **1543/1544**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1547/1548**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1547;

esküdt / belső tanácsos: **1536/1537**: Házi II. / 2. 241.; **1537/1538**: Házi II. / 2. 247.; **1538/1539**: Házi II. / 2. 254.; **1539/1540**: Házi II. / 2. 263.; **1540/1541**: Házi II. / 2. 271.; **1541/1542**: Házi II. / 2. 275.; Gb. 676.; Házi II. / 2. 151.; Házi II. / 2. 164–166.; **1544/1545**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; Gb. 732.; **1545/1546**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; Gb. 790.; **1546/1547**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1546; Gb. 810.; **1550/1551**: Gb. 892.;

kamarás: **1542/1543**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.; **1544/1545**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.; **1545/1546**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.; **1546/1547**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.;

templomatyá (Szent Mihály templom): **1549/1550**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.; **1550/1551**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.;

negyedmester: **1538/1539**: Házi II. / 2. 262.; **1539/1540** (4. negyed): Házi II. / 2. 270.;

adóbizottsági tag: **1535/1536**: ; **1536/1537**: Házi II. / 2. 246.; **1538/1539**: Házi II. / 2. 262.; **1539/1540**: Házi II. / 2. 270.; **1545/1546**: Tirnitz–Szakács 1996, 91.;

Stephanus

városbíró: **1276/1277**: Kubinyi 1997, 68–71.; Hazai Okmánytár III. 24. 1.; **1277/1278**: Házi I. / 1. 7.;

Stephanus fia Konrad

polgármester: **1337/1338**: Sopronm. Oklevéltár I. 141. 1.: SVL, Lad. XVIII. 1. 3.;

városbíró: **1317/1318**: Házi I. / 1. 26–28.; Hazai Okmánytár II. 28–29. 1.; Hazai Okmánytár II. 30. 1.; Hazai Okmánytár II. 28–30. 1.; Házi I. / 1. 30.; Fejér, VIII. 1. 73–76. 1.; Fejér VIII. 2. 46.: E Coll. Wietoris Coll. Szechenyi Tom. IV. Nro. 29.;

Stephanus fia Stephanus

városbíró: **1345/1346**: Házi I. / 1. 84.; Házi I. / 1. 89.;

Suerchel / Schwärzel

városbíró: **1278/1279**: Házi II. / 6. 1.;

T

Tölld, Hans

polgármester: **1587/1588:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1587; SVL, Oe Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/3., 3.: Musterregister, 1587; **1588/1589:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1588; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591;

esküdt / belső tanácsos: **1578/1579:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 57.: Adójegyzék, 1579; **1579/1580:** SVL, Lad. XXXIV et II. fasc. 1. nr. 1/2.: Musterregister, 1579 és átjavított tanács; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 3. 74.: Adójegyzék 1580; **1581/1582?:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1581; **1582/1583:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 3.: Adójegyzék, 1583; **1585/1586:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1585; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/3. 59.: Adójegyzék, 1586; **1586/1587:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1586; **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 7.: Adójegyzék, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/10. 29.: Adójegyzék, 1590; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41.: Adójegyzék, 1593; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; SVL, Oe Lad. XLIII. et. SS. Num. 1/1. 37.: Adójegyzék, 1594; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/7. 35.: Adójegyzék, 1595; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/8. 59.: Adójegyzék, 1595; **1596/1597:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1596; SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 5/9. 28.: Adójegyzék, 1596; **1597/1598:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1597;

Tölld, Michael

városbíró: **1540/1541:** Házi II. / 2. 270.; **1541/1542:** Házi II. / 2. 275.; Házi II. / 2. 152.;

esküdt / belső tanácsos: **1535/1536** (jelölve): Gedb. 428. sz.; Gb. 597.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 241.; **1537/1538:** Házi II. / 2. 246.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 254.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 263.; Gb. 646.; **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; Gb. 687.; **1543/1544:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1543; **1544/1545:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1544; Gb. 734.; Gb. 766.; **1545/1546:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1545; Gb. 778.; Gb. 799.; **1547/1548?:** Gb. 850.;

kamarás: **1542/1543:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1542; Gb. 687.; **1543/1544:** Tirnitz–Szakács 1996, 83.;

templomatyá (Szent Mihály templom): **1539/1540:** Tirnitz–Szakács 1996, 83.;

negyedmester: **1535/1536:** Házi II. / 2. 240.; **1536/1537:** Házi II. / 2. 246.; **1537/1538** (2. negyed): Házi II. / 2. 253.; **1538/1539:** Házi II. / 2. 262.;

hegymester: **1538/1539:** Házi II. / 2. 262.; **1539/1540:** Házi II. / 2. 270.;

Trager, Leonhard

polgármester: **1485/1486?:** Házi II. / 4. 338–339.; **1486/1487:** Házi II. / 4. 369.; **1487/1488:** Házi II. / 4. 393.; II. / 1. 224.?

esküdt / belső tanácsos: **1479/1480:** Bb. 29.; **1479/1480 vagy 1480/1481:** Bb. 29.; **1480/1481:** Házi II. / 1. 194.; **1481/1482:** Házi I. / 5. 404.; **1482/1483:** Házi II. / 1. 128.; **1485/1486:** Gerb. 443.; Házi II. / 4. 381.?

templomatyá (Szent Mihály templom): **1481/1482:** Házi I. / 5. 404.;

zsídóbíró: **1485/1486 vagy 1486/1487:** Házi II. / 4. 381.;

Traismaurer, Peter

városbíró: **1438/1439:** Gerb. 31.; Gerb. 34.; Gerb. 35.; Gerb. 36.; **1440/1441:** Gerb. 41.; Házi II. / 3. 216.;

esküdt / belső tanácsos: **1418/1419:** Házi I. / 2. 153–154.; **1429/1430:** Házi I. / 3. 2.; **1430/1431:** Házi II. / 1. 173.; **1431/1432:** Házi II. / 3. 148.; Házi I. / 3. 32.?.; **1433/1434:** Házi II. / 3. 42.; **1434/1435:** Házi I. / 3. 84.; **1435/1436:** Házi I. / 3. 94.; Házi I. / 3. 117.; Házi I. / 3. 119.; **1436/1437:** Házi II. / 1. 52.; **1437/1438:** Gerb. 14.; **1444/1445:** Házi I. / 3. 249.;

külső tanácsos: **1427/1428** (belváros): Gerb. 11.;

Treusel, Michael

városbíró: **1594/1595?:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; **1595/1596:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1595;

esküdt / belső tanácsos: **1589/1590:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1589; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 9.: Adójegyzék, 1590; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5. 2. 64.: Adójegyzék, dátatlan?; **1590/1591:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1590; **1591/1592:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1591; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 4. 11.: Adójegyzék, 1592; **1592/1593:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1592; SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/4. 41.: Adójegyzék, 1593; **1593/1594:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1593; **1594/1595:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1594; SVL, Oe Lad. XLIII. et. SS. Num. 1/1. 37.: Adójegyzék, 1594; **1599/1600:** SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1599;

Turnhofer, Thomas

polgármester: **1409/1410:** Házi I. / 2. 18.; Házi I. / 2. 21–22.; **1410/1411:** Házi I. / 2. 38.; **1411/1412:** Házi I. / 2. 47.; Házi I. / 2. 49.; **1415/1416:** Házi I. / 2. 94.; Házi I. / 2. 104.; Házi I. / 2. 106.; Házi II. / 1. 157.; Sopronm. Oklevéltár II. 45. 1.: SVL, Lad. B. 1. 8.; **1416/1417:** II. / 1. 157–158.; **1418/1419:** Házi I. / 2. 140.; Házi I. / 2. 150.;

városbíró: **1402/1403:** Házi I. / 1. 272.; **1403/1404:** Házi II. / 1. 147.;

esküdt / belső tanácsos: **1399/1400:** Házi I. / 1. 262.; II. / 1. 179.; **1412/1413:** Házi I. / 2. 56.; **1414/1415:** Házi I. / 2. 82.; Házi I. / 2. 85–86.; **1417/1418:** Házi I. / 2. 126.; Házi I. / 2. 131.; **1419/1420:** Házi I. / 2. 159.; Házi I. / 2. 175.; **1420/1421:** Házi I. / 2. 189–190.; **1421/1422:** Házi I. / 2. 199.; Házi I. / 2. 209–210.; **1422/1423:** Házi I. / 2. 227.; Házi II. / 1. 26.; **1423/1424:** Gerb. 173.; Gerb. 570.; Házi II. / 1. 26.; Házi II. / 1. 29.; Házi II. / 1. 30.; Házi I. / 2. 250.;

Vetterler, Friedrich

városbíró: **1422/1423**: Házi I. / 2. 237.; Házi I. / 2. 240–241.; Házi I. / 2. 243.; **1460/1461?**: Házi I. / 5. 10.; Házi I. / 5. 14.;

esküdt / belső tanácsos: **1427/1428**: Gerb. 11.; Házi I. / 2. 352.; **1437/1438**: Gerb. 14.; **1439/1440?**: Házi II. / 3. 153.;

zsídóbíró: **1439/1440**: Házi II. / 3. 153.;

W

Weiss, Kaspar

városbíró: **1556/1557**: II. Gb. 87.; II. Gb. 88.; II. Gb. 89.; II. Gb. 90.; II. Gb. 92.; II. Gb. 93.; II. Gb. 96.; **1557/1558**: II. Gb. 105.; II. Gb. 107.; II. Gb. 108.; II. Gb. 109.; II. Gb. 110.; II. Gb. 111.; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 57.: Adójegyzék, 1558; **1558/1559?**: Szakács 1997, 103.;

esküdt / belső tanácsos: **1548/1549**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1550/1551**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550; SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 69.: Adójegyzék, datátatlan, m 1551-es; Gb. 901.; Gb. 902.; **1551/1552**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551; **1552/1553**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 3. 50.: Adójegyzék, 1552; **1555/1556**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1559/1560**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/1. 63.: Adójegyzék, 1560; **1560/1561**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561; **1561/1562**: Szakács 1997, 103.;

kamarás: **1555/1556**: Szakács 1997, 103.;

negyedmester: **1548/1549**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1548; **1549/1550**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549;

adóbizottsági tag: **1549/1550**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1549; **1550/1551**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1550; **1553/1554**: Tírnitz–Szakács 1996, 91.; **1554/1555**: Tírnitz–Szakács 1996, 91.; **1556/1557**: Szakács 1997, 103.;

hegymester: kirendelt: **1551/1552**: SVL, Oe Lad. XXX et EE. fasc. 1.: Gemeinbetrachtung, 1551;

Wolfger / Wolfus

városbíró: **1286/1287**: Házi I. / 1. 12.; Hazai Okmánytár IV. 69–70. 1.;

Wolfger fia Hans Hefflenger

városbíró: **1343/1344**: Házi I. / 1. 82–83.; **1351/1352**: Házi I. / 1. 98.; Hazai Okmánytár III. 163. 1.: SVL, B. 1. 5.; **1353/1354**: Házi I. / 1. 101.; Hazai Okmánytár III. 165. 1.: SVL, B. 1. 6.; **1357/1358**: Házi I. / 1. 113–114.; **1358/1359**: Házi I. / 1. 119.; **1360/1361**: Házi I. / 1. 120.; Házi I. / 1. 122.;

esküdt / belső tanácsos: **1345/1346**: Házi I. / 1. 84.; Házi I. / 1. 89.;

Z

Zaukan, Philip

polgármester: **1467/1468**: Házi II. / 1. 102.; Házi II. / 1. 106.; Házi II. / 4. 284.; Házi II. / 4. 298.; Házi II. / 4. 310.; **1469/1470**: Házi I. / 1. 89.; Házi II. / 4. 314.; **1473/1474**: Gerb. 398.; Házi II. / 1. 116.;

városbíró: **1475/1476**: Házi II. / 1. 185.;

esküdt / belső tanácsos: **1459/1460**: Házi II. / 6. 206.; **1462/1463**: Házi II. / 1. 94.; **1463/1464**: Gerb. 254.; **1476/1477**: Házi II. / 1. 187–188.; Házi II. / 1. 125.?.; **1477/1478**: Házi I. / 5. 369.; Gerb. 429.; Házi II. / 1. 126.?.; **1479/1480**: Házi II. / 1. 192.; **1479/1480** vagy **1480/1481**: Bb. 29.;

adószedő: **1456/1457** (2. negyed): Házi II. / 4. 53.; **1464/1465** vagy **1465/1466** (4. negyed): Házi II. / 4. 250.;

Zehentner, Sixtus

városbíró: **1561/1562**: II. Gb. 143. ; II. Gb. 146. ; II. Gb. 149.; **1562/1563?**: Szakács 1997, 103.;

esküdt / belső tanácsos: **1553/1554**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1555/1556**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 2. 50.: Adójegyzék, 1556; **1556/1557**: Pb. 69.; Szakács 1997, 103.; **1557/1558**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 57.: Adójegyzék, 1558; **1558/1559**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 67.: Adójegyzék, 1559; **1559/1560**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. Num. 5/1. 63.: Adójegyzék, 1560; **1560/1561**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. num. 2. 64.: Adójegyzék, 1561;

kamarás: **1560/1561**: Szakács 1997, 103.;

adóbizottsági tag: **1551/1552**: Tirmitz–Szakács, 1996, 92.; **1553/1554**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. a num. 1–2. num. 2. 49.: Adójegyzék, 1554; **1555/1556**: SVL, Oe Lad. XLII et RR. nr. 2. 50.: Adójegyzék, 1556;

Zenkel / Czenkel, Stephan

polgármester: **1434/1435**: Házi I. / 3. 76–77.; Házi II. / 1. 174.;

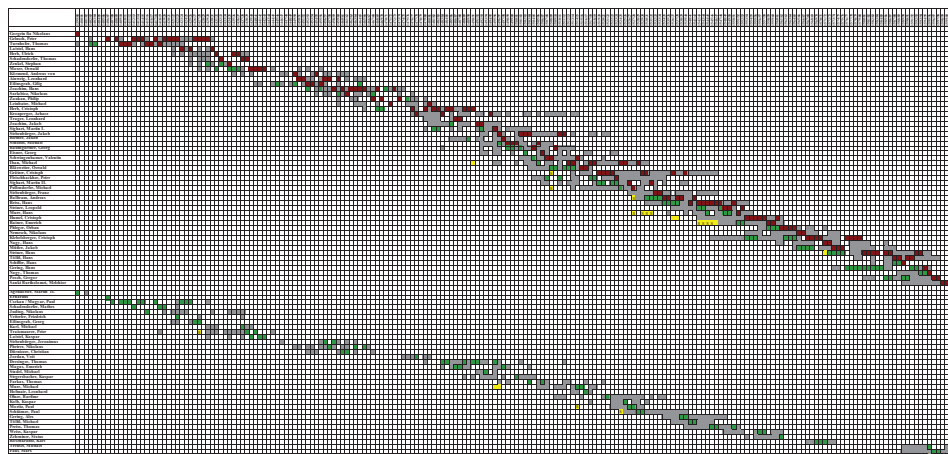
városbíró: **1429/1430**: Házi I. / 2. 398–399.; Házi I. / 2. 413.; Házi I. / 3. 6.; Házi I. / 3. 10.; Sopronm. Oklevéltár II. 136. l.: SVL, Lad. D. II. 21.; **1432/1433**: Házi II. / 3. 3.; Házi II. / 3. 10.;

esküdt / belső tanácsos: **1425/1426**: Házi II. / 1. 164.; **1427/1428**: Gerb. 11.; **1430/1431**: Házi II. / 1. 172.; **1433/1434**: Házi II./1. 174.;

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042	2043	2044	2045	2046	2047	2048	2049	2050	2051	2052	2053	2054	2055	2056	2057	2058	2059	2060	2061	2062	2063	2064	2065	2066	2067	2068	2069	2070	2071	2072	2073	2074	2075	2076	2077	2078	2079	2080	2081	2082	2083	2084	2085	2086	2087	2088	2089	2090	2091	2092	2093	2094	2095	2096	2097	2098	2099	2100	2101	2102	2103	2104	2105	2106	2107	2108	2109	2110	2111	2112	2113	2114	2115	2116	2117	2118	2119	2120	2121	2122	2123	2124	2125	2126	2127	2128	2129	2130	2131	2132	2133	2134	2135	2136	2137	2138	2139	2140	2141	2142	2143	2144	2145	2146	2147	2148	2149	2150	2151	2152	2153	2154	2155	2156	2157	2158	2159	2160	2161	2162	2163	2164	2165	2166	2167	2168	2169	2170	2171	2172	2173	2174	2175	2176	2177	2178	2179	2180	2181	2182	2183	2184	2185	2186	2187	2188	2189	2190	2191	2192	2193	2194	2195	2196	2197	2198	2199	2200	2201	2202	2203	2204	2205	2206	2207	2208	2209	2210	2211	2212	2213	2214	2215	2216	2217	2218	2219	2220	2221	2222	2223	2224	2225	2226	2227	2228	2229	2230	2231	2232	2233	2234	2235	2236	2237	2238	2239	2240	2241	2242	2243	2244	2245	2246	2247	2248	2249	2250	2251	2252	2253	2254	2255	2256	2257	2258	2259	2260	2261	2262	2263	2264	2265	2266	2267	2268	2269	2270	2271	2272	2273	2274	2275	2276	2277	2278	2279	2280	2281	2282	2283	2284	2285	2286	2287	2288	2289	2290	2291	2292	2293	2294	2295	2296	2297	2298	2299	2300	2301	2302	2303	2304	2305	2306	2307	2308	2309	2310	2311	2312	2313	2314	2315	2316	2317	2318	2319	2320	2321	2322	2323	2324	2325	2326	2327	2328	2329	2330	2331	2332	2333	2334	2335	2336	2337	2338	2339	2340	2341	2342	2343	2344	2345	2346	2347	2348	2349	2350	2351	2352	2353	2354	2355	2356	2357	2358	2359	2360	2361	2362	2363	2364	2365	2366	2367	2368	2369	2370	2371	2372	2373	2374	2375	2376	2377	2378	2379	2380	2381	2382	2383	2384	2385	2386	2387	2388	2389	2390	2391	2392	2393	2394	2395	2396	2397	2398	2399	2400	2401	2402	2403	2404	2405	2406	2407	2408	2409	2410	2411	2412	2413	2414	2415	2416	2417	2418	2419	2420	2421	2422	2423	2424	2425	2426	2427	2428	2429	2430	2431	2432	2433	2434	2435	2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2476	2477	2478	2479	2480	2481	2482	2483	2484	2485	2486	2487	2488	2489	2490	2491	2492	2493	2494	2495	2496	2497	2498	2499	2500																																																															
Agencies																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		

[illegible]

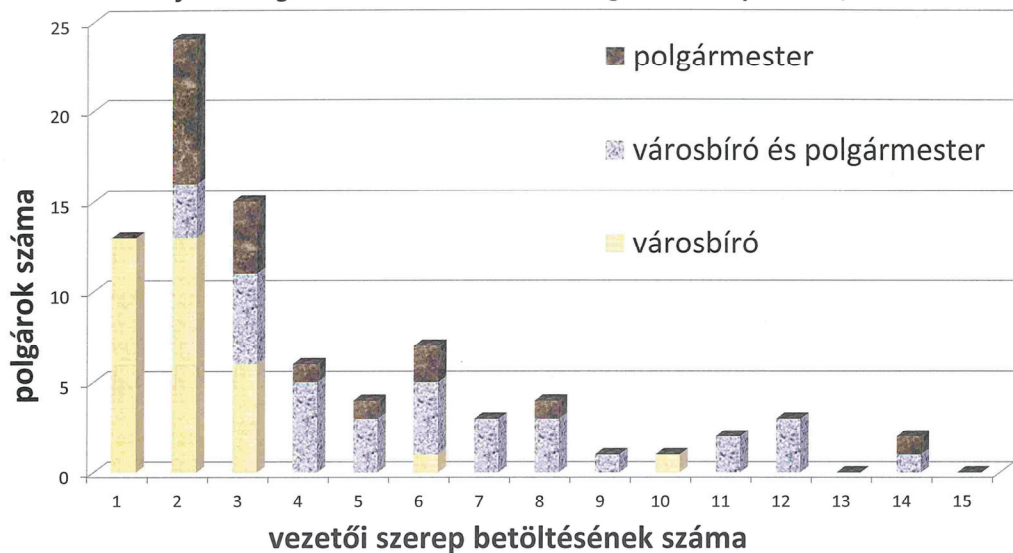

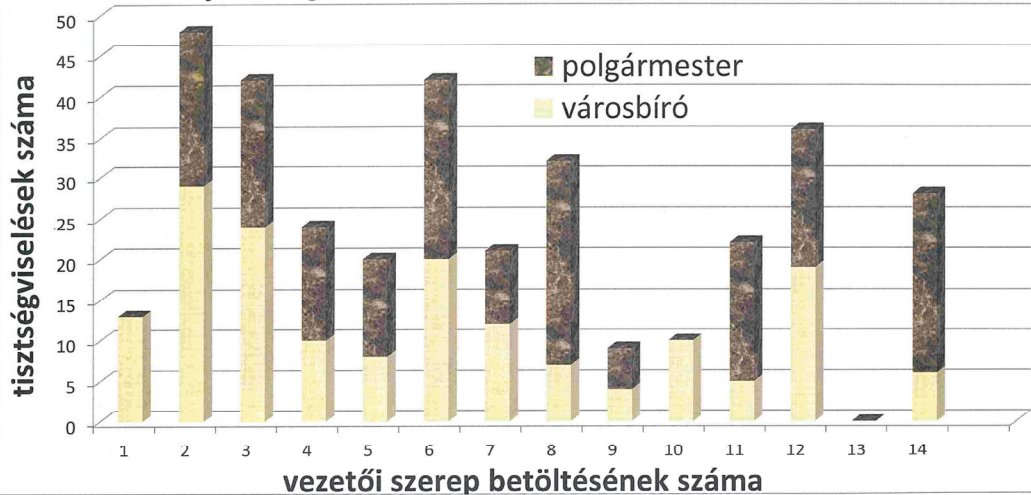
I.) 1340/1360-as évek	II.) 1360/1380-as évek	III.) 1390/1400-as évek	IV.) 1400/1420-as évek	V.) 1430/1440-es évek	VI.) 1450/1480-as évek
Wolfger fia Hans Hefflenger 1343- 61 (6)	Hans Agendorfer 1366- 93 (10)	Gorgein fia Nikolaus 1389- 1410 (7)	Thomas Turnhofer 1399- 1424 (8)	Oswald Moser 1427- 56 (8)	Hans Joachim 1452- 75 (11)
Martin Agendorfer I. 1337- 50 (3)	Philippus 1364- 65 (1)	Hans Schmucken-pfennig II. 1389- 93 (3)	Peter Gelusch 1402- 31 (14)	Michael Karl 1429- 40 (1)	Cristoph Herb 1465- 91 (11)
Goori Nikolaus fia Nikolaus 1339- 55 (1)	Ekkolff fia Peter 1371- 72 (1)	Hans Papóczy 1397- 98 (1)	Paul Csekan 1407- 30 (10)	Kaspar Laistel 1429- 43 (3)	Jeronimus Siebenbürger 1446- 64 (2)
Hans Schmucken-pfennig I. 1339- 86 (4)	Lucas fia Kalman 1379- 1400 (2)	Martin Agendorfer II. 1399- 1402 (1)	Erhardus 1406- 07 (1)	Andreas von Körmend 1435- 62 (2)	Nikolaus Phetrer 1449- 67 (3)
Stephan Peuhel 1339- 67 (2)	Nikolaus Gaissel 1383- 1400 (1)		Mathes Schadendorfer 1412- 23 (3)		Leonhard Ainweig 1450- 66 (5)
Stephanus fia Stephan 1345- 46 (1)	Peter Ofner 1388- 90 (1)		Nikolaus Juding 1415- 38 (1)	Gilig Eilinsgrab 1440- 60 (6)	Christian Dürniczer 1452- 68 (2)
Nikolaus 1349- 50 (1)			Peter Traismaurer 1418- 45 (2)		Nikolaus Sarlabicz 1454- 77 (3)
			Georg Eilinsgrab 1421- 28 (2)		Philip Zaukan 1459- 81 (4)
			Hans Laistel 1421- 31 (3)		Michael Leinbater 1459- 82 (2)
			Ulrich Herb 1421- 39 (3)		Voit Jordan 1474- 81 (1)
			Friedrich Vetterler 1422- 38 (1)		Leonhard Trager 1479- 88 (2)
			Stephan Zenkel 1425- 35 (3)		
			Thomas Schadendorfer 1425- 39 (3)		

VII.) 1480/1500-as évek	VIII.) 1500/1520-as évek	IX.) 1530/1540-es évek	X.) 1540/1570-es évek	XI.) 1570/1590-es évek	XII.) 1590-es évek
Achacz Kronperger 1476- 1515 (3)	Jakob Siebenbürger 1492- 1522 (6)	Andreas Balltram 1528- 42 (9)	Cristoph Klebelsberger 1546- 80 (14)	Hans Steiner 1572- 96 (12)	Marx Faut 1589- (1600-ig: 2)
Thomas Dresinger 1479- 1512 (6)	Michael Iban 1495- 1531 (8)	Hans Reiss 1530- 54 (12)	Cristoph Humel 1542- 62 (6)	Hans Gering 1573- 96 (12)	Michael Treusel 1589- (1600-ig: 1)
Martin Sighart I. 1479- 1504 (4)	Oswald Bläswetter 1503- 18 (7)	Paul Schützner 1525- 40 (2)	Emerich Rainer 1547- 62 (4)	Hans Tölltl 1578- 98 (4)	Melchior Sankt Bartholomei 1589- (1600-ig: 2)
Jakob Joachim 1480- 97 (3)	Martin Sighart II. 1506- 40 (6)	Franz Siebenbürger 1526- 47 (2)	Kaspar Weiss 1548- 62 (2)	Gregor Posch 1580- 98 (6)	Hans Bucher 1595- (1600-ig: 2)
Georg Baumgartner 1483- 1514 (5)	Cristoph Grätzer 1513- 47 (8)	Alex Gering 1534- 49 (2)	Sixtus Zehentner 1553- 61 (1)	Hans Schiffer 1582- 90 (3)	
Emerich Magas 1483- 1504 (3)	Georg Eisner 1492- 1524 (2)	Hans Murr 1535- 55 (4)	Nikolaus Nemesch 1553- 75 (2)	Thomas Nagy 1588- 96 (3)	
Jakob Riemer 1485- 1502 (2)	Thomas Farkas 1496- 1521 (2)	Michael Tölltl 1536- 46 (2)	Orban Phleger 1556- 72 (7)		
Kaspar Stegersbacher 1488- 1505 (1)	Valentin Schwingen- hamer 1501- 21 (4)	Leopold Steiner 1536- 53 (6)	Hans Nagy 1560- 96 (2)		
Michael Stadel 1491- 96 (1)	Peter Fleischhackher 1504- 35 (5)	Thomas Preiss 1539- 52 (3)	Jakob Mütler 1564- 88 (7)		
Michael Schöttel 1492- 1512 (5)	Michael Murr 1505- 19 (2)		Karl Rosenkrantz 1567- 74 (3)		
	Barthime Ofner 1509- 35 (1)				
	Michael Pullendorfer 1513- 33 (2)				
	Leonhard Hofnair 1513- 18 (1)				
	Kaspar Kolb 1517- 31 (1)				
	Paul Moritz 1522- 30 (2)				

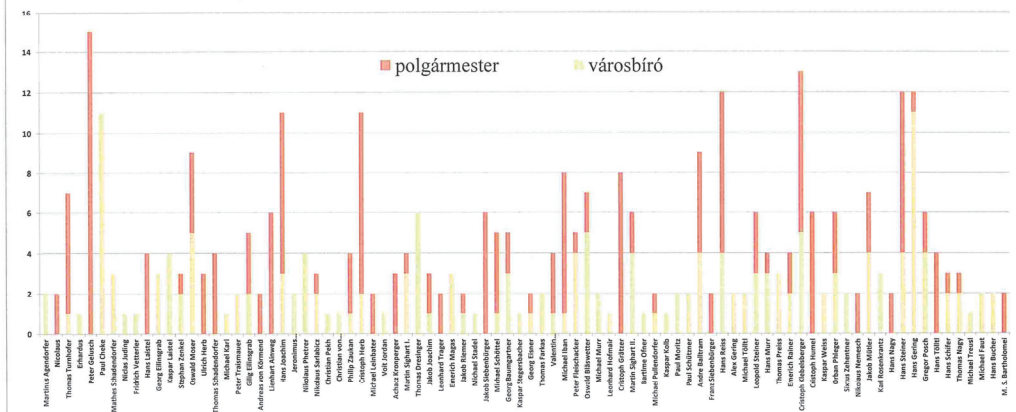
VIII.2.4.1. A főtisztviselések betöltésének megoszlása Sopronban, 1400–1600

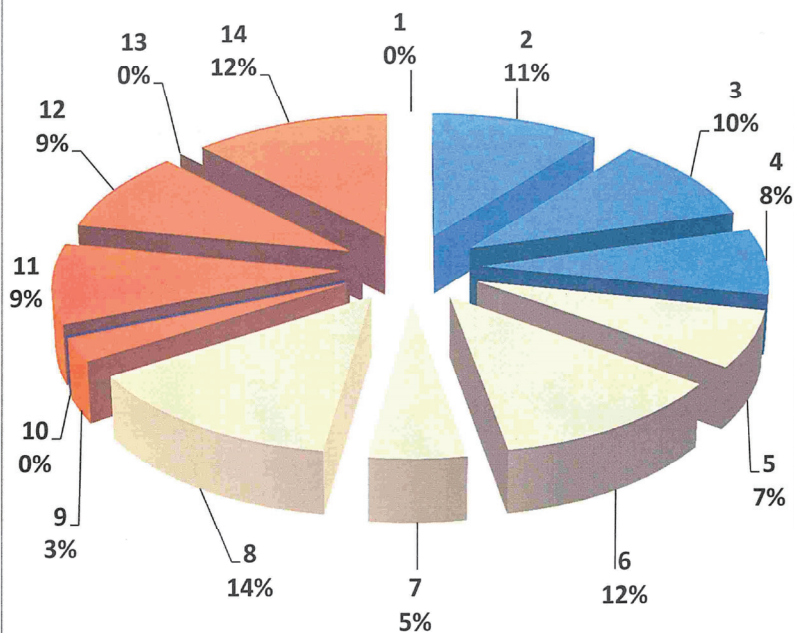
VIII.2.4.2. A főtiszttség-viselések összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600

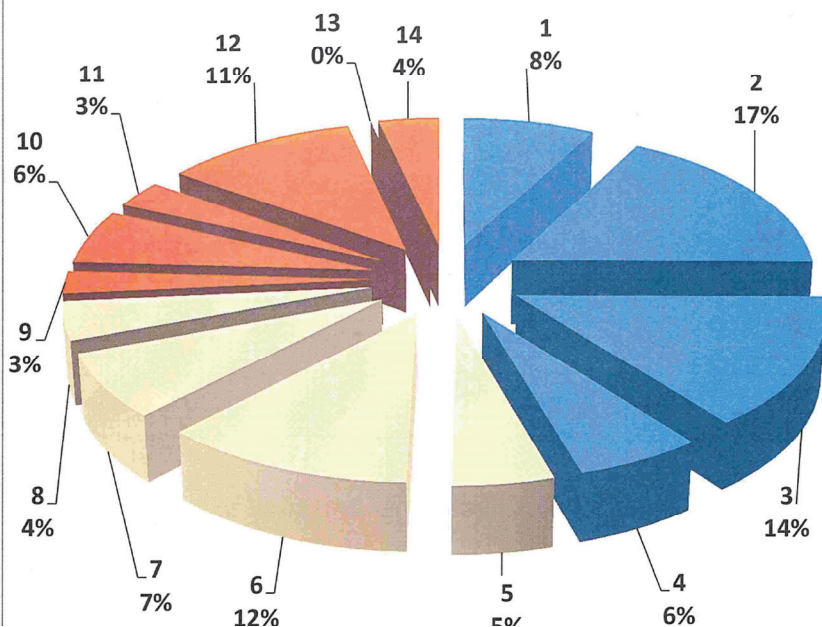
VIII.2.4.3. A soproni vezetők főpozícióinak száma a főtisztviselésés kezdetének időrendjében, 1400–1600

**VIII.2.4.4. A soproni polgármesterség
betöltésének megoszlása, 1400–1600**

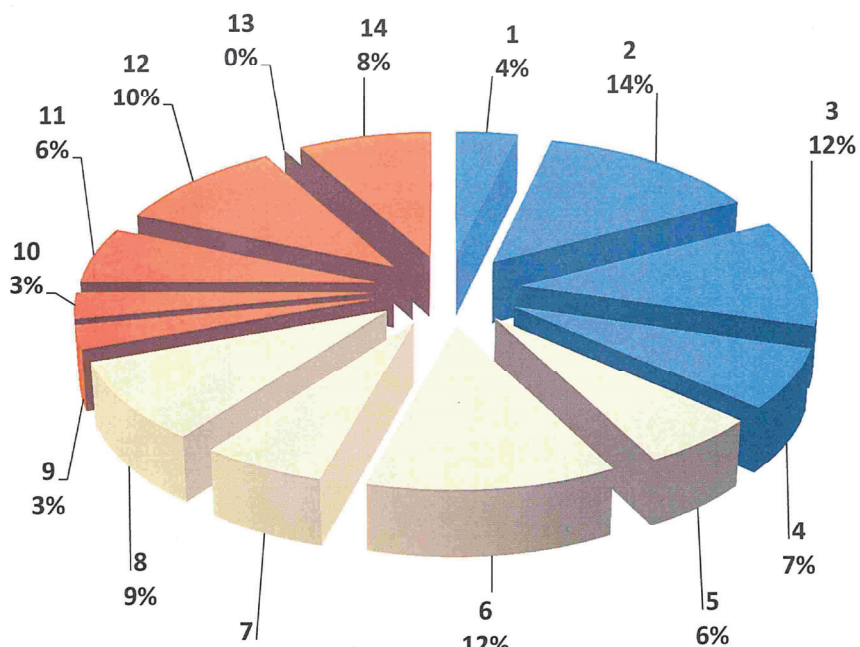

VIII.2.4.5. A soproni városbíróság betöltésének megoszlása, 1400–1600

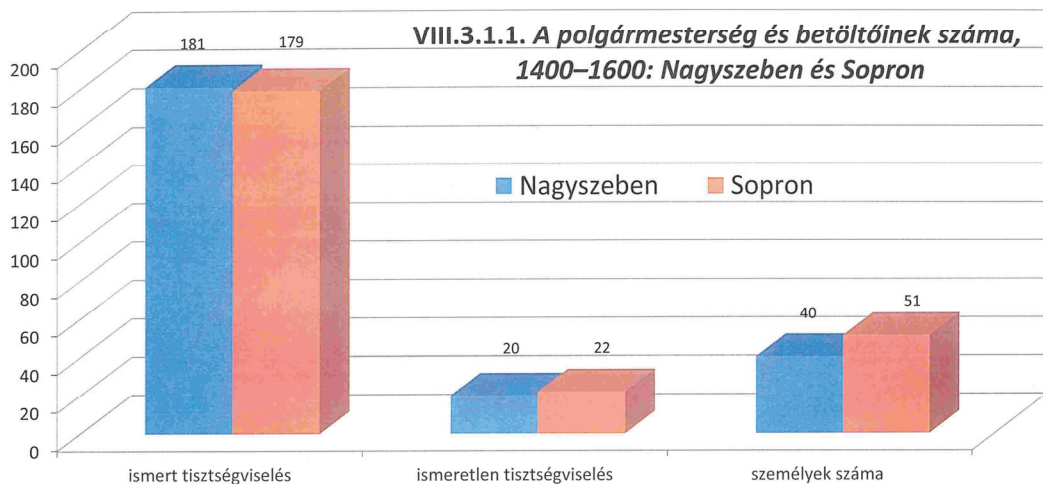

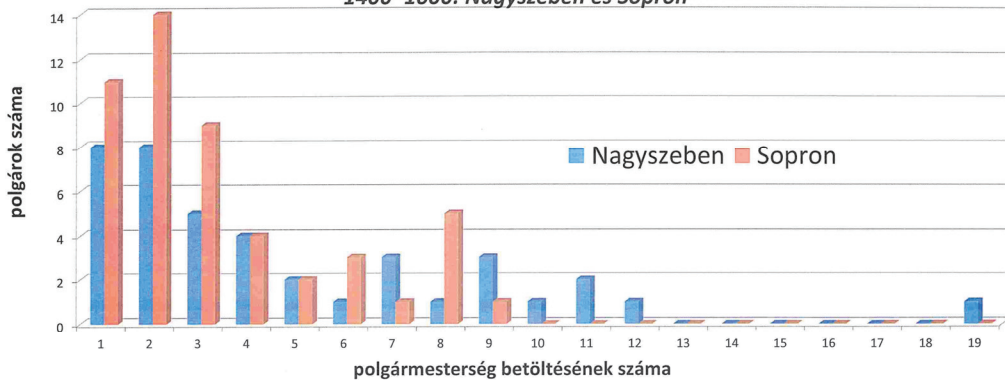
**VIII.2.4.6. A főtisztviselések betöltésének
összesített megoszlása Sopronban, 1400–1600**

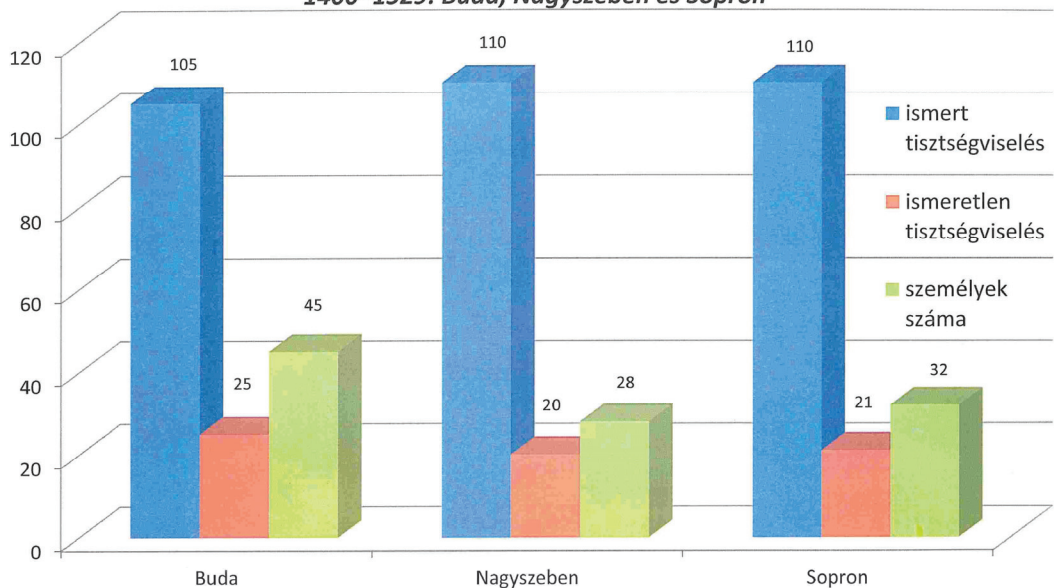
**VIII.3.1.1. A polgármesterség és betöltőinek száma,
1400–1600: Nagyszeben és Sopron**

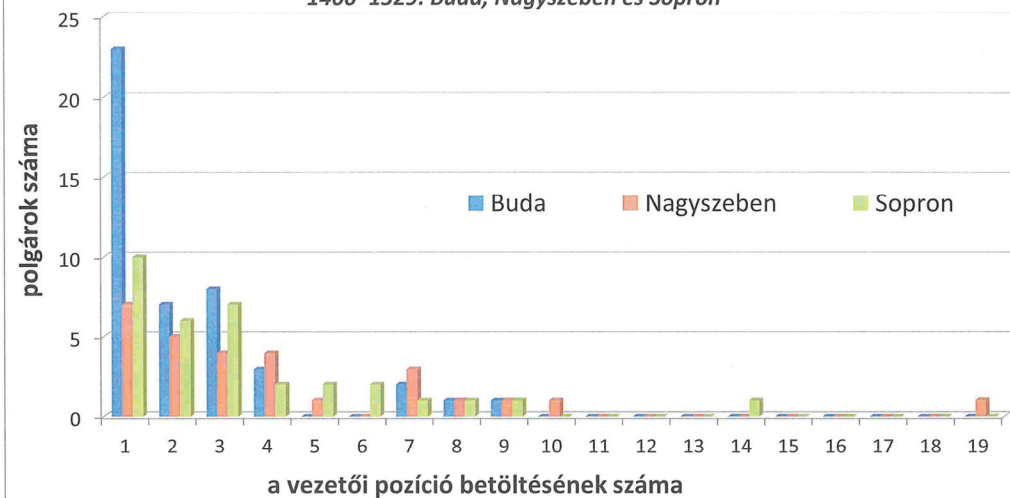
VIII.3.1.2. A polgármesterség betöltésének megoszlása,
1400–1600: Nagyszeben és Sopron

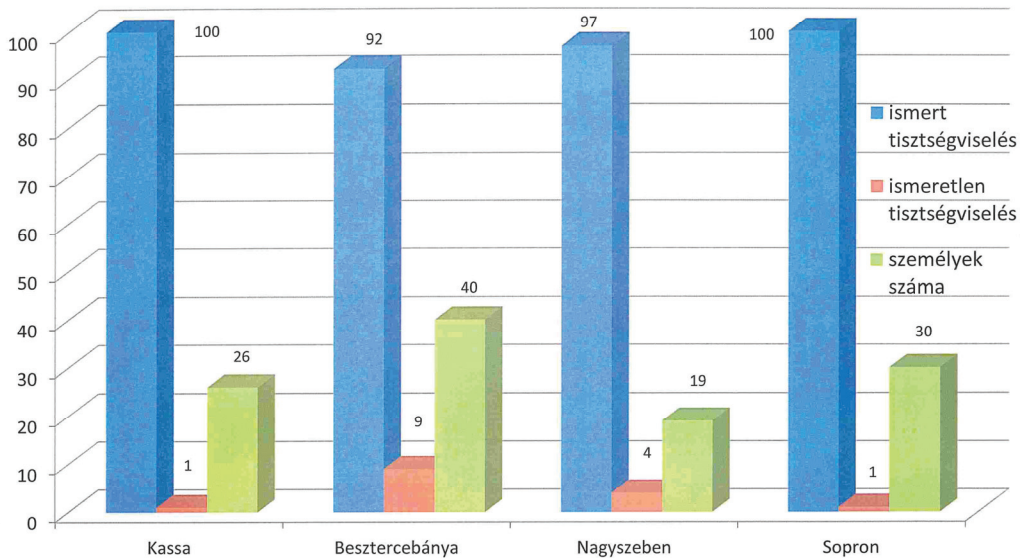
**VIII.3.2.1. A főtiszttség-viselések és betöltőik száma,
1400–1529: Buda, Nagyszében és Sopron**

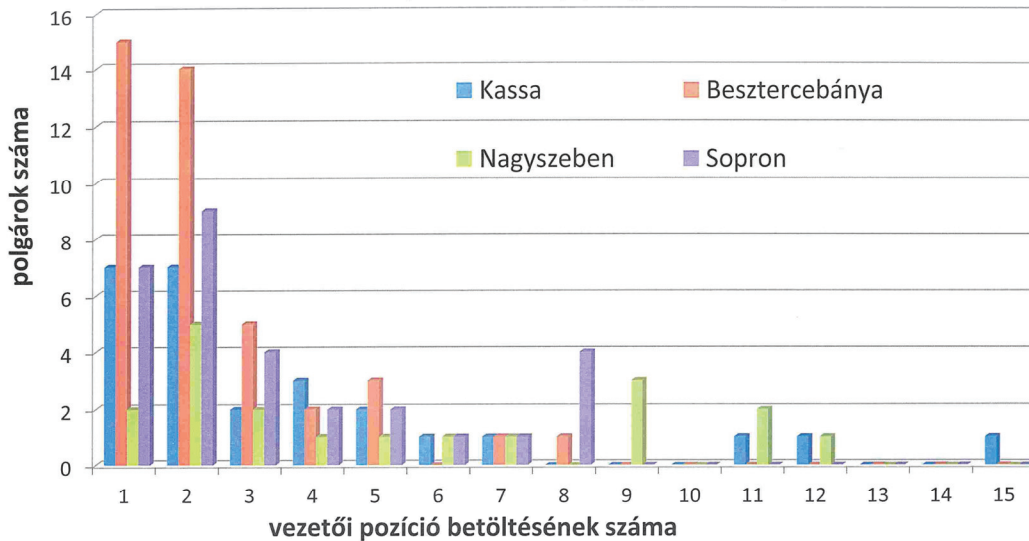
VIII.3.2.2. A főtisztviselések betöltésének megoszlása,
1400–1529: Buda, Nagyszeben és Sopron

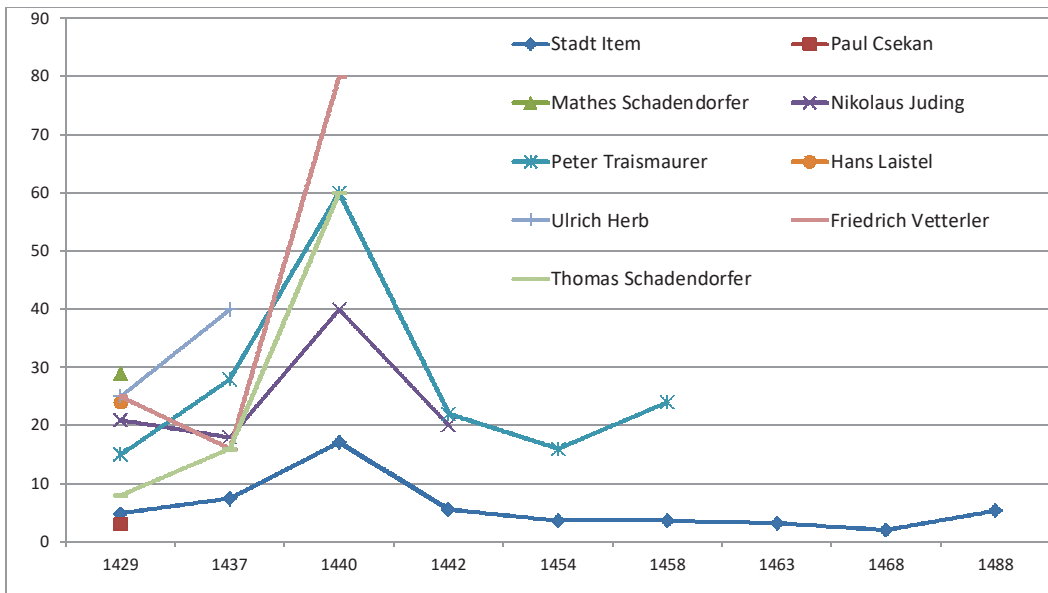

**VIII.3.3.1. A főtisztviselések és betöltőik száma,
1500–1600: Kassa, Besztercebánya, Nagyszeben és Sopron**

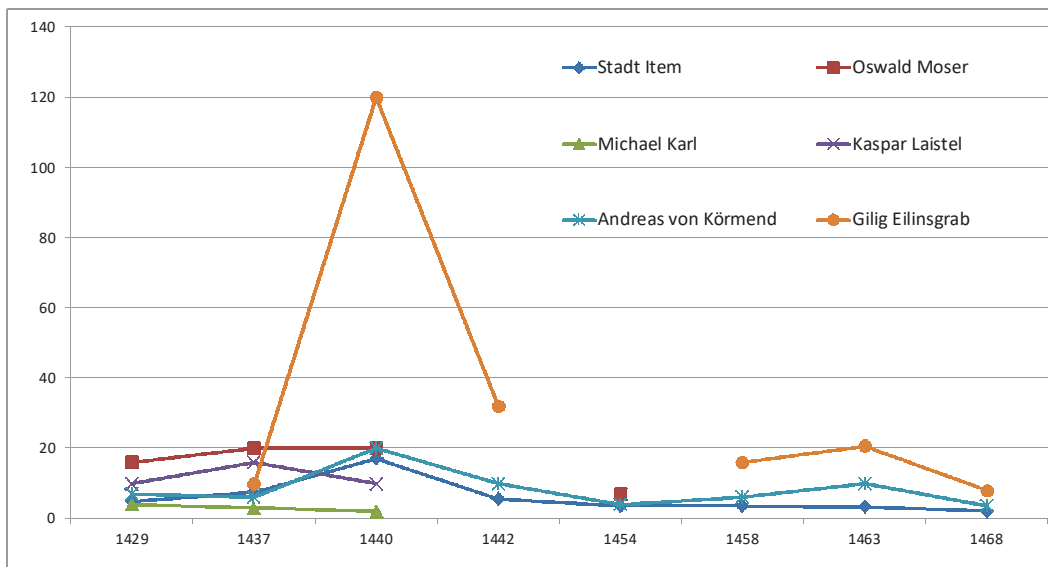

**VIII.3.3.2. A főtisztviselések betöltésének megoszlása,
1500–1600: Kassa, Besztercebánya, Nagyszeben és Sopron**

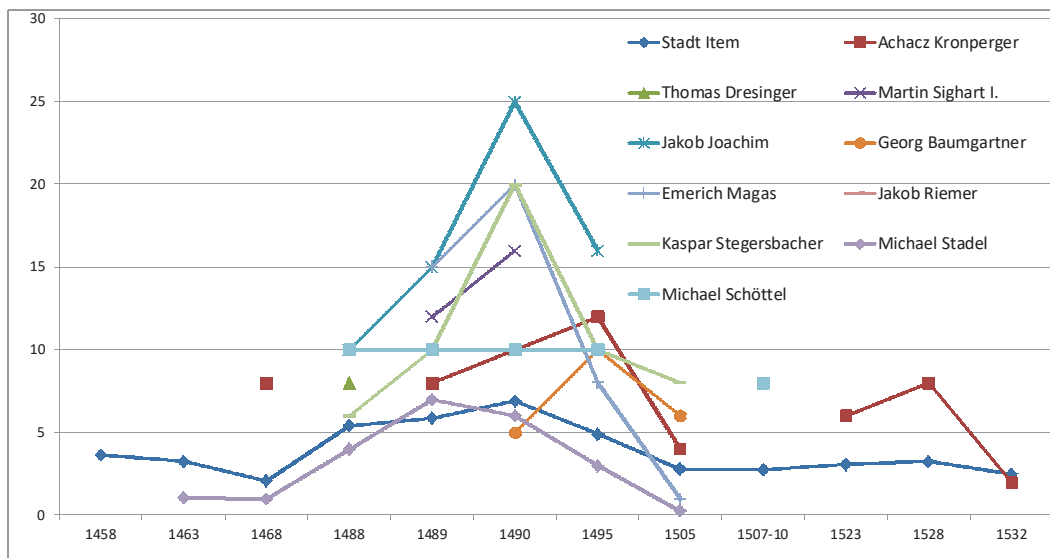

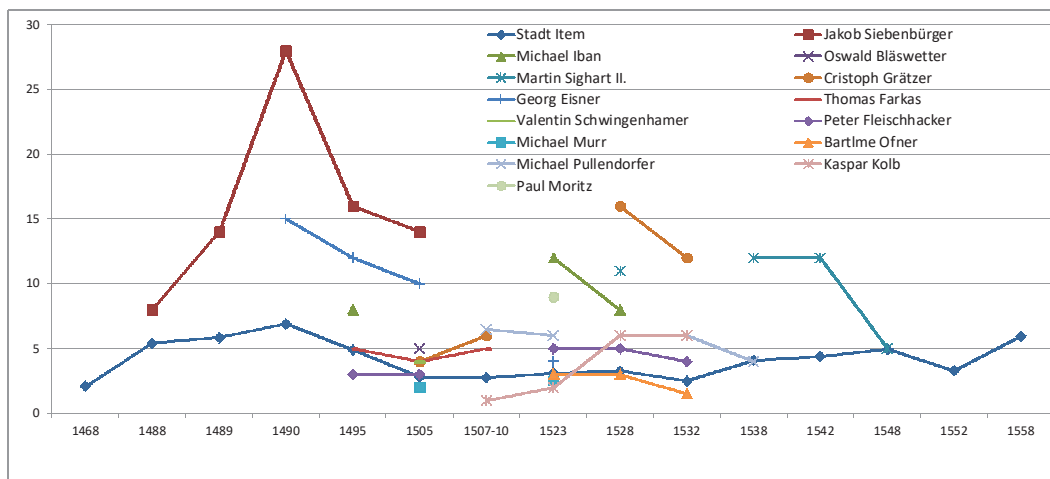

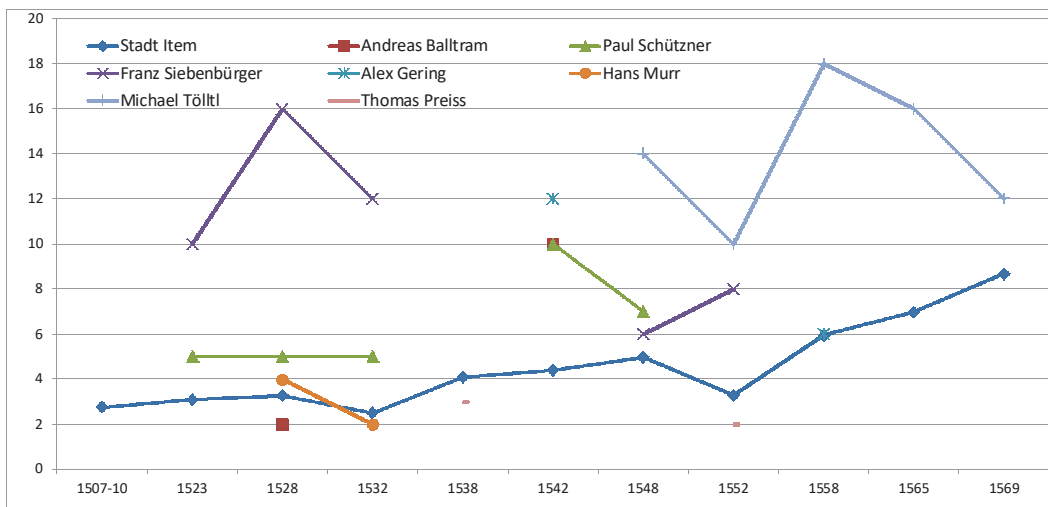

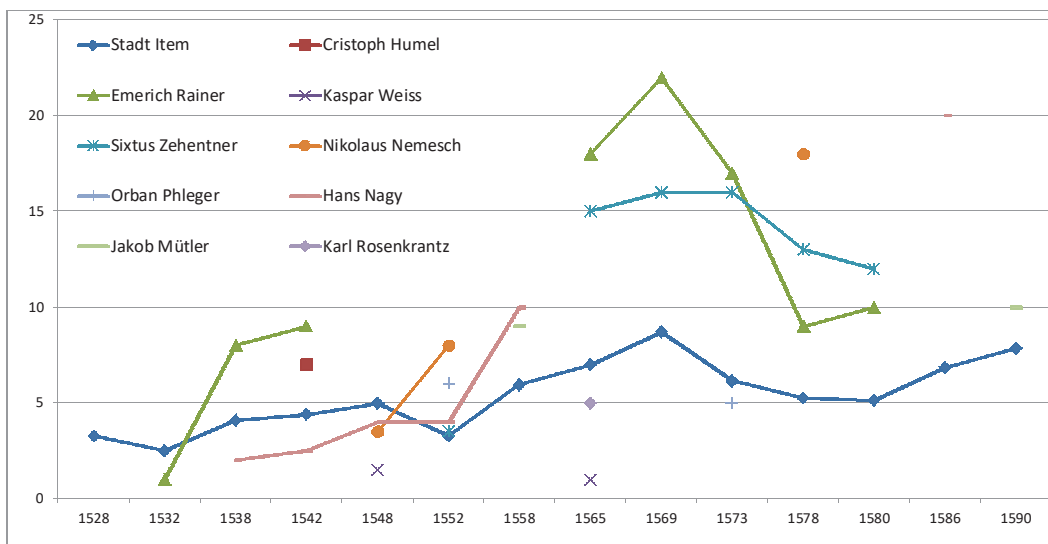

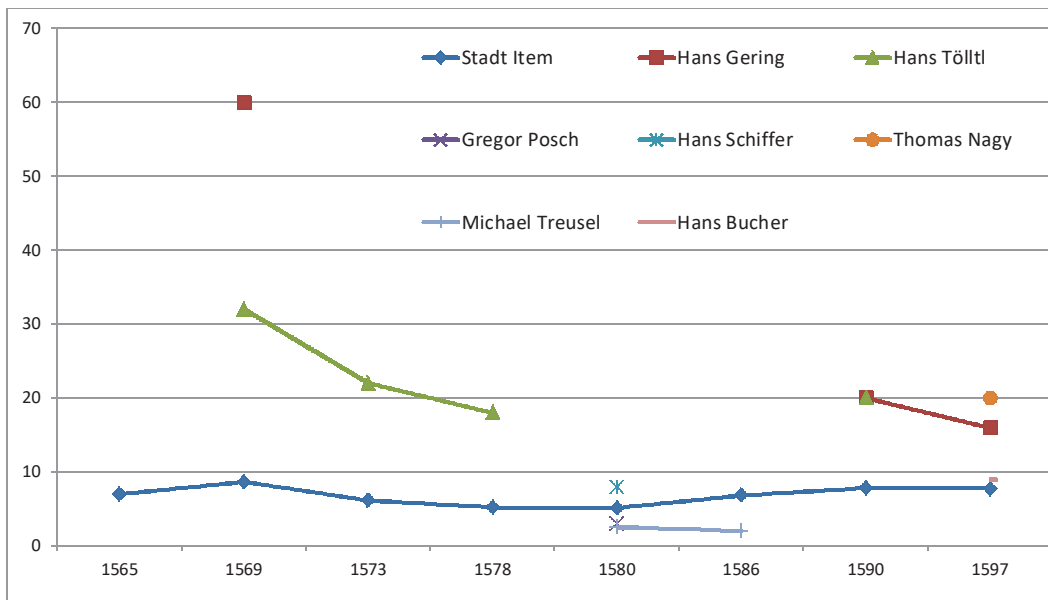

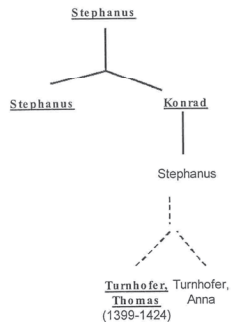
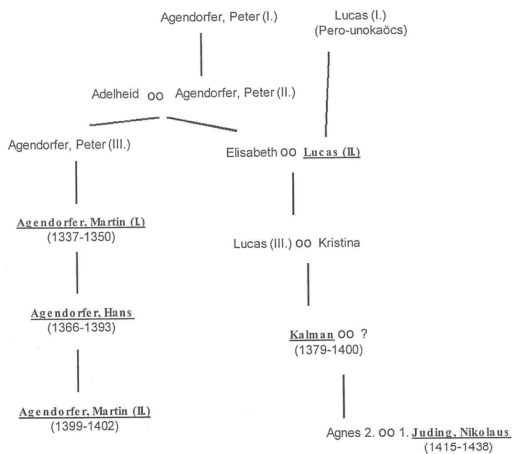

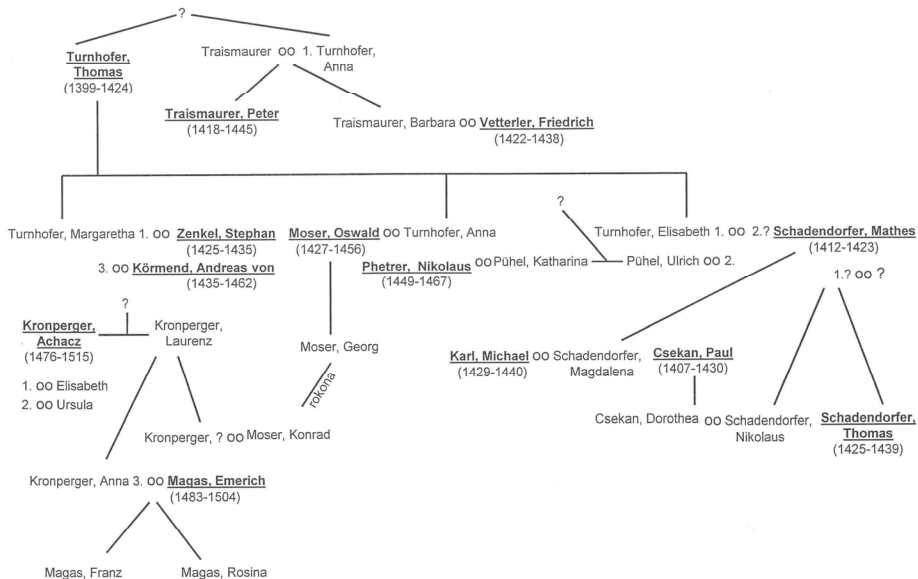

VIII.5.1. Agendorfer–Lucas-rokonság és a Stephanus-utódok

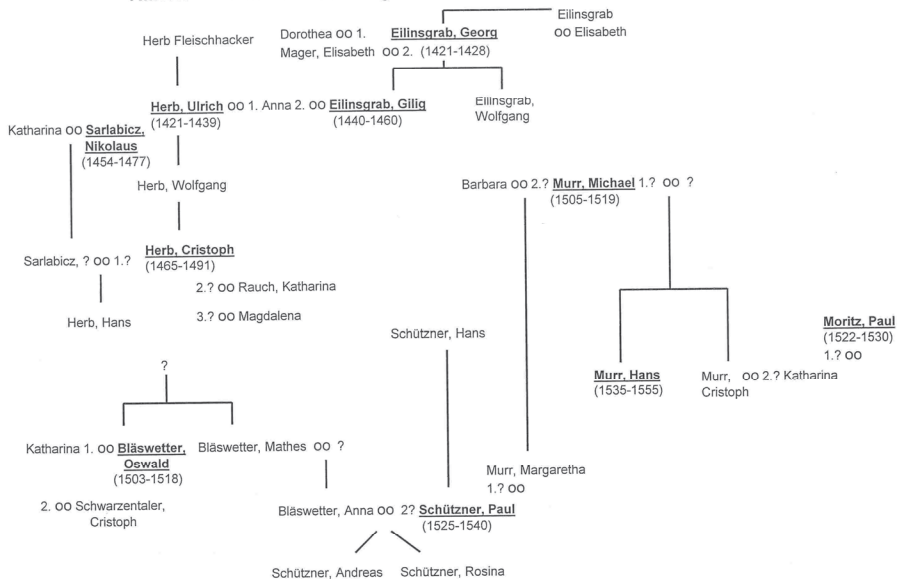

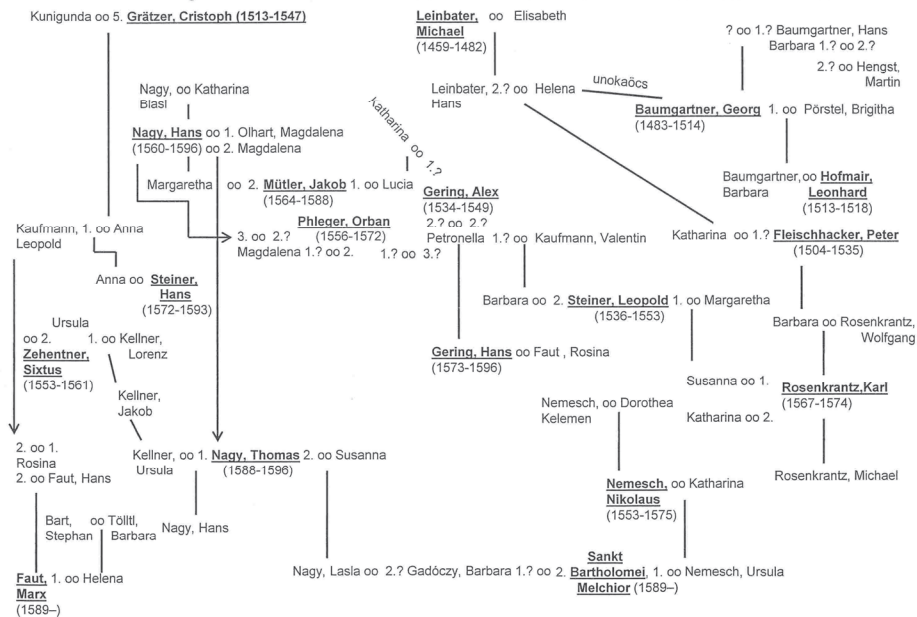
VIII.5.2. Turnhofer–Schadendorfer-atyafiság és a Kronperger–Magas-rokonság

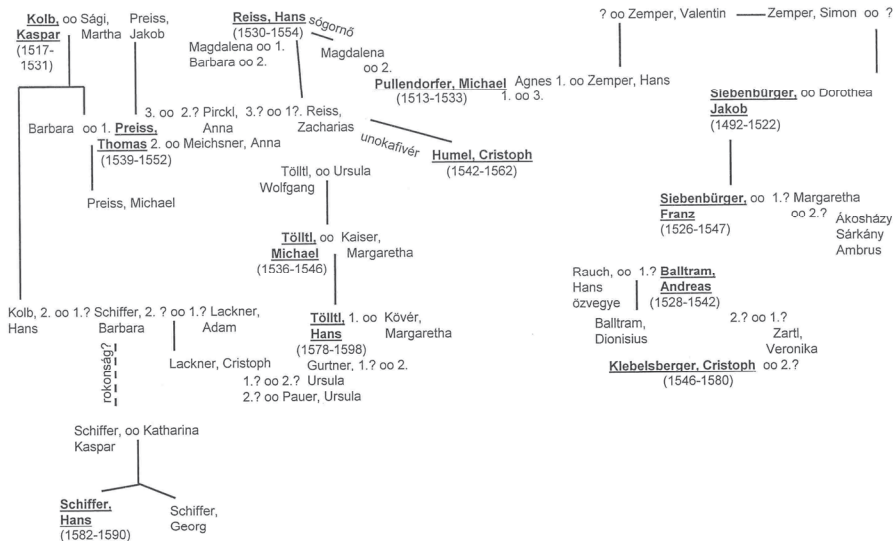
VIII.5.3. Herb–Sarlabicz–Eilinsgrab-rokonság és a Bläswetter–Murr-atyafiság

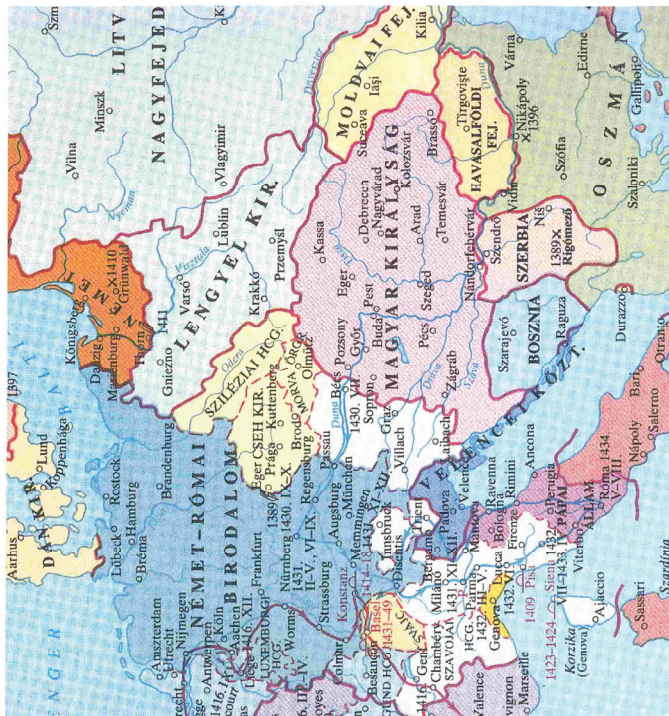

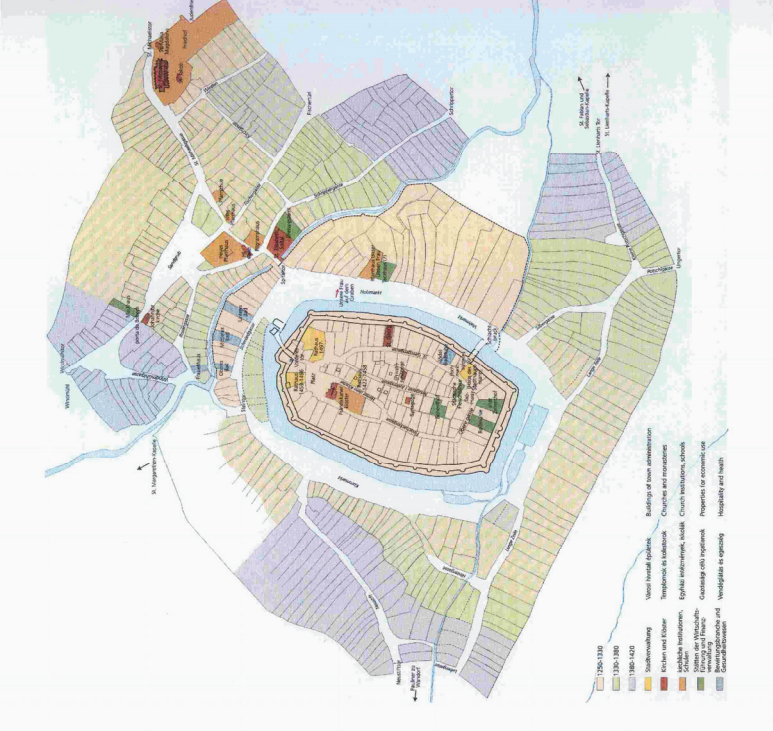
VIII.5.4. Baumgartner–Leinbater-rokonság, Grätzer-atyafiság és a Gering–Nagy-rokonság

VIII.5.5. Kolb–Töllt–atyafiság, Balltram-rokonság és a Reiss–Preiss-atyafiság

VIII.6.6. *A Sopron tágabb környezetébe eső települések névváltozatainak jegyzéke*

<i>NÉMET NÉV</i>	<i>MAGYAR NÉV</i>	<i>MAI NÉV</i>
Agendorf	Ágfalva	Ágfalva
Baumgarten	Sopronkertes	Baumgarten
Eisenburg	Vasvár	Vasvár
Eisenstadt	Kismarton	Eisenstadt
Güns	Kőszeg	Kőszeg
Harkau	Harka	Harka
Karlbürg	Oroszvár	Rusovce
Klingenbach	Kelénpatak	Klingenbach
Klostermarienbergr	Borsmonostor	Mannersdorf a. d. Rabnitz
Kolnhof	Kópháza	Kópháza
Kotenburg	Sárvár	Sárvár
Kroisbach	Rákos	Fertőrákos
Landsee	Lánzsér	Landsee
Loipersbach	Lépesfalva	Loipersbach
Losing	Nagylózs	Losing
Mörbisch	Meggyes	Mörbisch
Ödenburg	Sopron	Sopron
Petersdorf	Péterfa	Petersdorf
Preßburg	Pozsony	Bratislava
Raab	Győr	Győr
Radkersburg	Regede	Radkersburg
Sommerein	Somorja	Šamorín
Steinamanger	Szombathely	Szombathely
Wandorf	Bánfalva	Sopronbánfalva
Weiden am See	Védeny	Weiden am See
Wien	Bécs	Wien
Wiener Neustadt	Bécsújhely	Wiener Neustadt
Wolfs	Balf	Balf